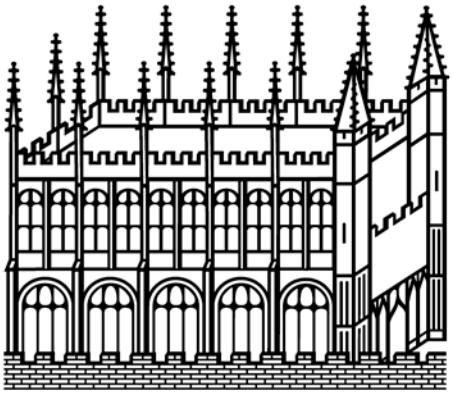

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

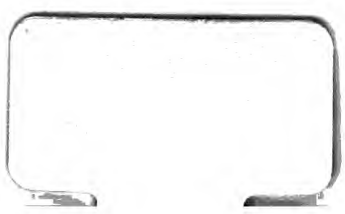
For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

گنج شہیدان - ترجمہ اردو روضۃ الشہدا مصنفہ ملا حسین واعظ کاشفی
مثنوی علی احمد صاحب شاگرد نواب احمد حسن خان مرحوم
شہادت نامہ آل نبی - مصنفہ حضرت شیخ امام بخش
تخلص ناسخ احوال شہادت آل نبی عمدہ طور سے لکھا ہے -
تنبیہ الانسان - ملت و حرمت جانوروں میں
ہدیہ محبوب - کرامات شاہ عبد المجید عرف قادری
اسرار الصلوٰۃ - نماز کا بیان -
اسرار غفلت - تصنیف منشی محمد ظہیر الدین خان مرحوم
ہدایۃ المقصود - تصنیف منشی محمد ظہیر الدین خان بہادر مرحوم -
مرتبہ ظہیر - تصنیف ایضاً -
مولد شریف - مسمی بہ عرصۂ بہار تصنیف مرزا علی بہار
ترجمہ تعبیر الرویا - مولوی بشارت علیخان نے ترجمہ کیا بحکم منشی
سید الاوراد -

ترجمہ اردو سحر البیان و پیر نی - عملیات و نقشجات -
مولد شریف شہید - نہایت واضح چوب قلم بکر طبع ہوا -
حسامی - یہ ایک متن متین اصول فقہ میں بے نظیر ہے
رسالہ امتیاز سنی - تصنیف محمد شکر اللہ صاحب
ضیاء البصائر فی ایمان الکبائر مسائل دین میں
امداد السنیین - تصنیف سید امداد العلی وکیل کلکٹر کانپور -
قصہ دانی حلیمہ -
موید الاسلام - تصنیف آف خون ڈیون بورت صاحب کا ترجمہ مطبوعہ دہلی -
صراط الاسلام و صراط النجات فقہ حنفیہ میں -
نسب نامہ رسول مقبول اسمین حال بعثت و غیرہا و وفات و ازواج مطہرہ کا احوال اور اد نقشبندیہ -

کتب مذہبی اسلام فارسی و عربی

ہدایہ منظوم - مسائل فقہ میں ہے -
تذکرۃ المعاد - قاضی ثناء اللہ پانی پتی کی تصنیف بیان معاد -
نام حق مشہور کتاب مسائل فقہ کے
تفسیر القلندر - فی تحریر الانور سلسلۂ قلندریہ کے بیان میں
مدارج النبوۃ - تصنیف شاہ عبد الحق دہلوی مشہور کتاب ہے -
منتہی الکلام - مولوی حیدر علی فیض آبادی مناظرہ مذہب شیعہ و سنی -
مسلک المتقین منظوم علماء ولایت دہلی میں مسائل حنفیہ فقہ کے مبسوط مندرج کیے ہیں -
فتوح الحرمین - منظوم فارسی مع نقشجات از کلام حضرت عبد القادر جیلانی -
شرح وقایہ فارسی مع ملتقی الابحر مشہور ترجمہ مولوی عبد الحق محدث سہسوانی -
بالا بدمنہ - مصنفہ قاضی ثناء اللہ پانی پتی فقہ میں
تفسیر حسینی - یہ کتاب قرآن مجید کی تفسیر میں ملا حسین واعظ کاشفی مشہور ہے نہایت خوش خط و صحت کامل کے ساتھ اس مطبع میں چھپی
روضۃ الشہداء - تصنیف ملا حسین واعظ -
فتاوی سراجیہ - اسمیں مسائل دینیہ فقہ مذہب ابو حنیفہ رح کا صاف صاف بیان ہے - مصنفہ محمد سراج الدین مرحوم مفتی لاہور - چھاپا خوشخط اسلام پریس میں طبع ہوا

فتاوی عالمگیری - یہ فتاوی لاجواب ہے کہ بخارا شریف اور افغانستان اور سرحد الشرقیہ کے مفتیوں کا مدار اس فتاوی پر ہے اسکی چار جلدیں ہیں -
سفینۃ الاولیاء - تصنیف شاہزادہ دارا شکوہ -
رسالہ فرائض - مصنفہ فیاض الدین صاحب تقسیم ترکہ میں -
مہج الحج مسمی بہ غایۃ السرور - تصنیف مولوی محمد شاہ صاحب تاریخ و حالات معتبرہ میں نہایت مستند ہے -
عین النکات معروف بہ دہ مجلس و چہل مجلس -
اربعہ زیارت مدینہ منورہ -
فتاوی المیراث معروف بشرح نظم الفرائض
میزان الفرقان - تصنیف مولوی محمد عثمان غائب شہید -
جذب القلوب فارسی تصنیف شاہ عبد الحق دہلوی
نفحات الانس مع سلسلۃ الذہب مصنفہ عبد الرحمن بن احمد الجامی احوال و کرامات اولیاء اللہ سے
خلاصہ شرح اسلامیہ مسائل وراثت جسکو رد المحتار دیوانی میں کار روائی ہوتی ہے -
معارج النبوۃ - تصنیف ملا حسین واعظ کاشفی بیان شرائف احوال حضرت خاتم النبیین علیہ الصلوٰۃ والتسلیم
ترجمہ فارسی ہدایہ حامل المتن ہدایہ مترجمہ و شرح خاری منقول از مطبوعہ کلکتہ و چند علماء نامدار متفق بالاتفاق رائے ترجمہ و شرح فرمایا مطبوعہ مطبع ہذا کامل -

محامد خاتم النبیین — ساری غزلین نبی کے محامد مین ہین
حیرت الفقہ — فقہ حنفیہ مین سوال و جواب کی طور پر ترجمہ ہے
بیاض جلد شرح منظوم — شمائل ترمذی علم حدیث مین
تاریخ مکہ — تصنیف مولوی حاجی محمد فخر الدین صاحب دہلوی
جواب السائلین — فقہ مین مولفہ مولوی اہل محمد صاحب
سرور القلوب — فی ذکر المحبوب بسعی استاذی مین ہمیشہ اسلام کو
مرج البحرین — فی فضائل الحرمین مکہ و مدینہ کی بیان مین
اظہر التحقیقات — بعض مسائل فقہ کا حل
تحفۃ المومنین — فقہ مین تصنیف مولوی ضربا نعلیصاحب
عقد الجواہر مسمی بہ موید الشعر اجسمین جواز و عدم جواز
شاعری کا بیان ہے بمنشاء شرع محمدی —
اعجاز عیسوی — مسمی بحکایات الاصفیا مصنفہ مولانا ابو الثناء محمد قاسم مطبوعہ مطبع گلشن محمدی —
مجموعہ جوشن صغیر و کبیر مع ترجمہ اس مجموعہ مین جوشن صغیر و کبیر و درود طوسی و دعای کمیل وغیرہ ہین —
فضائل القرآن — تصنیف حافظ مولوی عبد الغفار
خمسہ محمدیہ — تصنیف مولانا نجم الدین صاحب متخلص بہ نجم —
زاد المتقی — شرح اسماء الحسنی —
جنگنامہ کربلا — مورخہ شہادت کربلا —
ضمان الفردوس — تصنیف مفتی عنایت احمد صاحب مطبوعہ ثمر ستہ —
طریقہ حسن — تصنیف حکیم رحمان علیخانصاحب مدار المہام بھوپال —
مجموعہ نسیم جنت — قصیدہ نعتیہ خیابان فردوس متضمن فضایل درود —
ناصر الابرار — فی مناقب اہل بیت الاطہار مطبوعہ مطبع گلشن محمدی —
نزہۃ الناظرین المامرین — تالیف مولوی حبیب اللہ صاحب
ہفت سورہ مترجم — بمطبوعہ اسدی —
وصیت نامہ رسالہ دانشمندی — تصنیف شاہ ولی اللہ صاحب دہلوی —
مجموعہ معجزہ آل نبی — شہادت نامہ و معجزہ سر مبارک امام حسین و معجزات حضرات حسنین منظوم —
مجموعہ کلیات مرثیہ ہای مرزا دبیر — ایک مجموعہ کل مراثی طبع زاد ذاکر ال عبا مرثیہ گوئی مین بتتبع جناب مرزا دبیر صاحب مرحوم مین
رسالہ وجیز — و تفویض تصنیف ملا احمد باعتبار مذہب امامیہ طرد المعاندین — در جواز لعن بر مخالفین تصنیف مولوی سید حسین صاحب مذہب امامیہ —
قصہ ماہ رمضان —

اسرار محبت — تصنیف منشی محمد مظہر الدین مرحوم
منہاج النبوت — ترجمہ اردو مدارج النبوت —
نور الہدایہ — ترجمہ اردو شرح وقایہ فقہ مین تصنیف مولوی وحید الزمان —
پنج سورہ مترجم — وظائف و تلاوت کو لائق —
رائد دنیا شادی — مولفہ منشی عبد الرحیم صاحب دہلوی
مجموعہ سبحہ جمعہ — فضائل درود تاج وغیرہ —
رسالہ مذاق العارفین خرد — نظم اردو حکایات و نصائح
سخاوت نامہ — مع قصہ سودا گر بچہ —
ظفر علیل — شرح حصن حصین — تصنیف مولوی
نواب قطب الدین خان بہادر — کتر الدقائق نحشی خرد بیان مسائل فقہ کا بابت تصحیح
ترجمہ اردو کنز الدقائق — مسمی تحفۃ العجم فقہ مین —
احسن المسائل — ترجمہ کنز الدقائق —
عناصر الشہادتین — حالات شہادت شہدای کربلا
و خلفار —
سر الشہادتین — مع ترجمہ اردو شہادت مین ہے —
سفر نامہ حرمین — تصنیف محمد زور اور خانصاحب
مع نفشجات حرمین —
تقریر الشہادتین — حالات شہدای کربلا —
تحریر الشہادتین — فارسی حالات شہادت حسنین
ترجمہ رسالہ جاریاب — مسائل مین مشہور رسالہ ہے
گلدستہ فضائل — چار یار مع فضائل اہل بیت اطہار —
مواعظ حیدریہ اردو — مصنفہ غلام حیدر خانصاحب
موید القرآن — تصنیف مولوی علی بخشخانصاحب
صدر الصدور کوٹکھہ پور
چہل مسائل — مصنفہ مولوی ابراہیم حسینی بنگلوری
مجموعہ رسائل — سعادت نامہ منہاج العارفین
صد پند سودمند رسالہ عبد اللہ انصاری تحفۃ الملوک
مناجات مولوی محمد جمیل الدین صاحب فرخ آبادی
مجموعہ رسائل — رموز العارفین — فضائل نامہ —
شمائل نامہ — آفرینش نامہ — معراج نامہ — اعجاز نامہ
اعزاز نامہ — جواب نامہ — قصہ شاہ روم —
ناصر اللبیب — فی اسماء الحبیب تصنیف حکیم ناصر علی ارونی —
گلشن بخزان — نظم دلکش مقالات مذہبی —
اعانت المسلمین — فی امور الدین مصنفہ مولوی محمد مجید الدین —
آثار قیامت اردو — احوال قیامت کا منظوم ہے
تذکرۃ الشہدا — منظوم واقعات کربلا مین —

خاتمۃ الطبع

الحمد للہ المرضیہ والثناء الرضیہ للخالق التواب کہ درین زمان انتخاب **شرح اوراد فتحیہ وخلاصۃ الاوراد ودعاے رقاب** کہ چنین دعاے نایاب وشرح مستغنی الاوصاف والخطاب کہ از بیان بیان وشرح شرح بیرون از تصنیفات ملا **محمد جعفر جعفری** کہ از علماے عصر برگزیدۂ اقران بود بتصحیح مولوے **شاہ غضنفر حسن** صاحب لکھنوی در مطبع **نول کشور** مقام لکھنؤ در ماہ نومبر سنہ ۱۸۷۶ع مطابق شہر شوال سنہ ۱۲۹۳ھ بحلیۂ طبع در پیوشید

بحر وحدت مستطلاطم شود و آشنای را مستغرق و مستهلک سازد وی را با نبی او ساخته بر روی
آب اندازد و آن غرقه بحر حقیقت از خرقه وجود مجازی عاری شده بموجب تصرف امواج
بر روی آب بی تکلف آب بازی جاری شود آنگاه هر نوائی و صدائی و حرکتی و سکنتی
که از و مشهود گردد از وی بنسبت آنست زیرا که وی در رجه تسلیم بمقتضای مشیت
آب چون حباب ست و چون بحقیقت بنگری همان آنست که متعین بعین
حباب است و اندآنکه ردی احسن مآنست بیت انکس که ز شهر آشنائیست + داند
که متاع ما کجائیست + و اگر سهوی و خطائی در عبارت این ترجمه صورت وقوع پذیرفته
باشد آنرا با صل مضمون منسوب نسازند بلکه از سقم طبیعت مترجم دانسته با صلاح
بپردازند زیرا که جناب ارباب ولایت از تهمت قصور و فتور مقدس و مبراست و ناصیه
احوال حسبارت مآل منکر کلمات واهب البرکات این طایفه از دو قسم خالی نباشد نیست
یا آنکه از جاده انقیاد و قاعده اعتقاد عدول نموده و در وادی عناد در غلطان افتاده یا از طریق
استبصار معزول گشته در زاویه حرمان مانده و سعادت دریافت صحبت ایشان از نامساعدی
طالع وی دست نداده فرد توچه دانی زبان مرغانرا + چون ندیدی دمی سلیمانرا +
پیش نهاد خاطر این کمترین خلق الله محمد محبیه الله چنان بود که هر کلمه از بیان معارف بیان حضرت ایشان شنیدی
مصلحت در اظهار دیدندی در سلک تحریر کشیدی غایتا چون در الصورت عبارت بطول
انجامیدی و مضمون هدایت مشحون خیرا الکلام ما قل و دل و درین محل لعمل نرسیدی بنا برین
انچه در کتب مشهوره مسطور است استفادة از انجا مقدور ترک تکرار بیان آن کرده شد
فایده مجدده را قید تحریر آورده اختصار را اختیار افتاده والله اعلم بالرشاد مصرع
در خانه اگر کسیست یکحرف بست است + قوله تعالی ان فی ذلک لذکری لمن کان له قلب او القی
السمع وهو شهید یعنی بدرستی که هر انچه مذکور شد هر آینه پندیست و یاد کردنست مر کسی را که باشد او را
دل متفکر در حقائق اخبار یا عقلی از خواب غفلت بیدار یا کسی که گوش فرا دارد و بشنود
بطریق اعتبار او حاضر باشد بوقت استماع تا فهم تواند کرد ان سرا والله الموفق والمعین بفضله
وکرمه فقط

بار بخواند حاصل گردد ثمرہ می فرمودند ہر کسی کہ بصدق دل بہر حاجتیکہ داشتہ باشد این دعا بخواند زود بر آورده شود بسم اللہ الرحمن الرحیم اعتصمت باللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم القائم الدایم لا تاخذہ سنۃ حاضر ناظر ولا نوم لہ ما فی السموات وما فی الارض قادر قدیر علی کل مخلوق من ذا الذی یشفع عندہ الا باذنہ کریم رحیم یعلم ما بین ایدیہم وما خلفہم لا خلاف ولا کذب جبار غفار ستار ولا یحیطون بشئی من علمہ الا بما شاء اللہ الرحمن الرحیم وسع کرسیہ السموات والارض ولا یئودہ حفظہما حافظ حفیظ رقیب وکیل ناصر یا اسرافیل انصرنی بحق الذی لا زوال لملکہ ولا فناء لحکمہ حاکم حکم بحق نبی اللہ حبیب اللہ محبوب اللہ اسمہ حامد احمد محمود فی التوریت والانجیل والزبور محمد الرسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم والفرقان وابو بکر ن الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ وعمر ن الفاروق رضی اللہ تعالی عنہ وعثمان ذی النورین رضی اللہ تعالی عنہ وعلی ن المرتضی رضی اللہ تعالی عنہ بحق سید عبد القادر جیلانی سخرلی من اہل السموات والارض بقدرتک یا اقدر القادرین بقدرۃ اللہ وبحکمتک یا احکم الحاکمین بحکم اللہ اغث باذن اللہ وہو العلی العظیم یا عظیم ذا الثناء الفاخر والعز والمجد والکبریاء فلا یزل عزہ یا عظیم یا قدیر برحمتک یا ارحم الراحمین ثمرہ می فرمودند ہر کہ سورۂ قیامت دائم بخواند واز خدای تعالی حفظ قرآن مجید بخواہد میسر شود تا آنکہ حافظ قرآن مجید نشود واگر در دنیا حاجت بزرگ خواہد حاجت او روا گردد باذن اللہ تعالی ثمرہ میفرمودند ہر کسی کہ سورۂ لایلاف بر وقت طلوع آفتاب ہفت مرتبہ برای دفع شر اعدا بخواند زبان بندی اعدا میشود ثمرہ میفرمودند اگر کسی برای مہمات دینی ودنیوی از اول ماہ این اسماء بخواند ادای حاجت شود مجرب ست بروز شنبہ یا حی یا قیوم ہزار بار بروز یکشنبہ ایاک نعبد وایاک نستعین ہزار بار بروز دوشنبہ سبحان اللہ ہزار بار بروز سہ شنبہ یا اللہ یا رحمن یا رحیم ہزار بار بروز چہار شنبہ حسبی اللہ ہزار بار بروز پنجشنبہ یا غفور یا ودود ہزار بار بروز جمعہ یا ذا الجلال والاکرام مالک الملک لا شریک لہ ہزار بار فقط الالتماس بخدمت صدر نشینان انجمن آفرینش یعنی ارباب دانش وبینش آنکہ چون نقل وترجمۂ کلام ہدایت فرجام اہل اللہ را مطالعہ نمایند یا بحسن اصغا استماع فرمایند چنان دانند کہ صدور وظہور آن بموجب الہام حق است واعلام علیم مطلق چنانچہ در شان این طایفہ در کلام قدسی وارد است کہ کنت لہ سمعا وبصرا ولسانا فبی یسمع وبی یبصر وبی ینطق یعنی ہاسم من دست خود را گوش وچشم وزبان بین شنود بمن بیند وبمن تکلم کند پس

تکلیف ممکن باشد کہ یکے از اولیا بمرتبۂ مخصوص آید کہ خاتم الانبیا نیز از وی استفاضہ نماید جواب
ادا نیست کہ علمای طریقت رحمہم اللہ گفتہ اند کہ احد فیض خاتم النبوۃ از خاتم الولایت
بمثابۂ اتخاذ آل صاحب المال است از خزینۂ دار خویش آنکہ روزی وقت ظہر در
حجرۂ خلوت وضو میساخت وحضرت ایشان در خدمت حاضر بودند ناگہ بر درختی
کہ قریب بدان حجرۂ مطہرہ واقع بود آوازے کشید فرمودند کہ از رسیدن فتوح خبر میکند
ہمانروز بعد از نماز عصر یکی در رسید و یازدہ روپیہ در کاغذ پیچیدہ بحضرت شیخ بگذرانید
در آنوقت حضرت ایشان را نزد خود خواندند و فرمودند کہ شیخ برہان از انچہ آن زاغ
اخبار مینمود ندانست **نقل** سنت آنکہ روزی در معاملہ دیدند بمقام موسی علیہ السلام
رسیدند چون صورت معاملہ را بہ پیر خود باز نمودند ایشان در جواب فرمودند کہ اگر
چنین لابد است از فرعونی کہ در مقابلہ سر برزند و معارضہ کند اندک زمانی را شر تعمیر
حضرت شاہ رحمۃ اللہ بظہور پیوست و یکی ہم از قبیلۂ حضرت شیخ بخصومت ایشان
بر خاست و در مقام معاندت نشست غایتا چون حضرت شیخ فاعل مطلق حق را
دیدند ہمہ را در ہمہ باب معذور و معاف داشتند ی و فرمودند کہ ہر انبیاء
صلوات اللہ علیہم اجمعین مصایب متواتر صادر شدی بنا بر آنکہ بسبب خوشخوئی و دلجوئی کہ صفت
جبلی و خصلت ذاتی ارباب نبوت است خلائق از مخلص و منافق بدایشان آمدندی و ہر
ہمہ خویش را در زمرۂ اصحاب و احباب شمردندے تا آنکہ مصیبتی نازل شدی و محنتی
شامل گشتی بعد از نزول مصیبت و شمول کربت اصحاب وفاق بر جرافت سابق بودندے
و ارباب نفاق اعراض و انکار نمودندی ہمانا کہ ایزد تعالی و تقدس بین بہاء اہل آن زمانہ را در
معرض امتحان انداختی و صادق را از کاذب ممتاز و مستثنی ساختی ثمرہ میفرمودند کہ الٰہی تو
قادری یا اللہ الٰہی تو حاضری یا اللہ الٰہی تو ناظری یا اللہ الٰہی من عاجزم یا اللہ الٰہی غم از
دلمن بر گیر یا اللہ بحق لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ حسبی اللہ یا ذا الجلال والاکرام بحق یا غفور
یا غفور یا غفور یا غفور یا غفور یا غفور برحمتک یا ارحم الراحمین این مناجات پیغمبر خدا محمد
مصطفی صلے اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم است برای فتح مہمات دینی و دنیوی ہر کسی کہ ہفت روز ہفت

شدم چون خانه شما بعد مسافت واقع است بسرعت خود را برسانید تا ترشحات فیض رحمان
یعنی قطرات باران رسیده دانید آن عزیز چون صاحب تمیز بود و اعتقاد تمام بحضرت
داشت قبل از آنکه آثار باران ظاهر شود از هما نجا تحیه اسباب خود از آب نموده روانه شد هنوز
بخانه نرسیده بود که باران در رسید و ابر رحمت دامن افاضت بر سر عالمیان کشید نقلست
آنکه روزی در درس کل نسبت مذکور شد مدرس بعرض رسانید که من بدیده ام حضرت شیخ
عبد القدیر نام صوفی را امر نمودند که بصحرا برود و قدری از گل مذکور بیاورد مردم خدمت باز
نمودند که موسم آن نیست فرمودند اگر گل بر درخت موجود نباشد شاخی چند از ان درخت
بیاور صوفی بنوعی که اشارت رفته بود رفت دو سه شاخ از درخت گل مطلوبه حاضر کرد
حضرت شیخ بدست مبارک خویش شاخها را در صحن خانقاه نصب فرمودند و بران مکان
وضو نمودند روز دیگر اصحاب را گفتند که برین شاخها کل نمودار شده هیچ می بینید اگرچه
دران ساعت چیزی نمی نمود لیکن همه از غایت شگفتگی و طراوت بران شاخها ظهور فرمود اهل
خانقاه تفرج نمودند و صورت واقعه انتشار یافت مردم از شهر و کوچه غلو آوردند و تماشای
آن حدیقهٔ جملیا میکردند تا آنکه دیواری از خانقاه بران جایگاه ریخت و مدفون ساخت
و فرمودند که حضرت شیخ بعد از وقوع مقدمهٔ مذکوره میفرمودند که بسبب اظهار این کرامت
تا چهار ماه جمعیت باطن از من سلب شده بود بعد از مرور مدت مذکور رجوع نمود نقلست
آنکه روزی بین النوم والیقظ حضرت رسالت علیه الصلوة والتحیه را دیدند که آنسرور
سینهٔ مبارک خود را بر سینهٔ ایشان مالیدند و فرمودند تا حق جل وعلا مقام خاتم الولایت
عطا کرده بعد از انتباه تعبیر این معامله چنین کردند که چون خاتم الولایت یکی بیش نیست و
قبل ازین نیز بعضی اهل اشارت بشارت بخصوصیت این مقام یافته اند پس میتوان
بود که در عصری خاتم الولایت بجناب رب الارباب استفسار نموده فرمودند حق جل وعلا
یکی را از اولیا بمرتبهٔ مخصوص میکند که جمیع انبیا و اولیا فیض بصدا خذ میکنند و مستفیض میشوند
او را خاتم الولایت میگویند و این مقام امام دوازدهم مهدی صاحب الزمان است و فرمودند
اگر کسی از طریق استبعاد در آید و سوال نماید که هرگاه کمالیت اولیا از متابعت انبیاست

بالتحقیق اول آنکہ روزی متصل بمحراب مسجد خانقاہ خویش نشستہ بودند پنجہ روحانی بنہایت نورانی در محراب ظاہر شد چو مصافحہ نمودند لذتی تمام و حلاوتی مالا کلام مترتب گشت وچنان معانیہ افتاد کہ پنجہ طیبہ امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ بود و فرمودند کہ ازین حال اشمال مینماید اگرچہ نسبت ارادات بحضرت شاہ شکر محمد عارف قدس سرہ اللہ تعالی روحہ درست نمودہ اند چنانکہ بالا ذکر رفتہ است اما نصیبہ از طریقہ اولیہ نیز داشتہ اند **نقل ست** آنکہ روزی در خلوت نشستہ بودند ناگاہ سنگی سیاہ از گوشہ حجرہ غلطان شد و متوجہ بایشان شد چون استفسار احوال او نمودند بزبان حال تکلم فرمود و گفت کہ منم کلام اللہ تا جمعی گمراہ مرا وسیلہ تحصیل اسباب دنیوی ساختہ اند و قدر مرا نشناختہ زیر بغل نہادہ در بدر ساختہ اند از قباحت شناعت معاملت ایشان حیرانم و بدین عنوان درین زمان میگذرانم **فرد** حافظا میخور و رندی کن خوش باش ولی ✤ دام تزویر مکن چون دگران قرآنرا **نقل ست** آنکہ روزی در حجرہ تجدید ارادہ وضو کردند چون دست فرا آفتابہ بردند مس بی حس بزبان فصیح گفت کہ ازین آب طہارت نکنید زیرا کہ در جوف من موشی افتادہ حضرت شیخ چون آنرا کشیدند آنچہ باز نمودہ بود ہمچنان دیدند **بیت** بیش تو این سنگ ریزہ ساکن است ✤ بیش ما حقا فصیح ناطق ست **ثمرہ** آنکہ روزی یکی از خلفای شاہ شکر محمد قدس روحہ کہ شیخ اولیا نام بخدمت حضرت شیخ اتحاد و اعتقاد تمام داشت التماس نمود کہ چون در زمانہ سابق خلایق تقلیل باران دیدندی مشایخ وقت رجوع کردندی و استدعای استسقا نمودہ بطفیل دعای ایشان کامران گشتندی امسال نیز باز ایستادہ و بعلت قلت آب خوف قحط در دلہای مردم افتادہ توقع آنست کہ حضرت شیخ دعا کنند تا لب تشنگان زراعت و دل خستگان بی بضاعت شاداب و کامیاب گردند حضرت شیخ بموجب درخواست آن عزیز فی الحال در مجلس مستغرق مراقبہ شدند بنوعی کہ از آثار ان بر رخسارہ مبارک ایشان گلگونہ ظاہر می شد بعد از ساعتی سر بر آوردند کہ از خزانہ ترکیب عنصری خروج نمودہ تا آسمان ہفتم عروج کردم و ملتمس شما را درخواستم با جابت مقرون گشت و بحر وجود در طلاطم آمد بہنگام تنزل ما و تا آسمان دنیا ہمراہ آمدیم آب خواست کہ سوت ابر در کند من تا شما حاضر

کلمہ او رہ نیست چہ عقل و جان از کمالش آگہ نیست ثمرہ میفرمودند کہ حضرت شیخ فرمودند روزے
وقت شام تجلی آفتاب الوہیت بر آئینہ دلم تافت ہمدران حالت بخاطر راہ یافت کہ اگر
چنین است پس از چہ رو خلایق سجدہ نمی آرند چون نماز شام خواندم واز مسجد بخانہ رجوع
کردم مردم را دیدم کہ سر بر قدم میگذارند ولوازم عبودیت بجای آرند ہمانا کہ از
اتفاقات حسنہ انروز سلخ ماہ بودہ وبوقت شام ماہ نو طالع شدہ وہر یکی از مریدان و
مستفیدان بوسیلہ بارکباو تقبیل ماہ قدام آن کعبہ مرام نمودہ ودرنیصورت سر صدق تجلی
الوہیت ظہور فرمودہ ونیز فرمودند کہ حضرت شیخ در حالت تجدید طہارت تا مدتی مسواک مینمودند
ومیفرمودند کہ بعضی اوقات درحین استعمال مسواک تجلی ذات پاک واقع میشود وفرمودند کہ
سر این کلمہ درحق من بالمعاینہ لظہور پیوست روزے خانہ خالی بود ومن مسواک میکردم
ناگاہ تجلی بلاکیف صورت بست ثمرہ این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ خواست کہ چون از انفاس متبرکہ مرشد ہدایت
مآل مقدمہ چند بر سبیل اجمال در قید تحریر آورد وبعضی از خوارق عادات ظاہرہ وکرامات باہرہ
در اقوال وافعال حضرت ایشان از مکمن غیب بمنصہ عیان آمدہ نیز املا نماید اگرچہ انمیقولہ
از وصف بیان مستغنی است ومضمون بلفظ مسطور برآن مبنی اما بجہت ارتباح ارواح طالبین
واطمینان اصلاح مذبذبین اگر نوشتہ آید شاید تا کرہ باطن کردہ ممتحن وثقات ظاہر ارباب
ظن بودہ احسن کشاید فرد گرچہ حسن تو از عشق غیر مستغنی است + من آن نیم
کہ از عشقبازی آیم باز + چوانمیغنی را بعرض رسانید فرمود افضل الکرامات واکمل المقامات
آنست کہ طالب را از بند کمند طبیعت وتقیدات بشریت آورده شود وسالک را بمقصد
حقیقی وکعبہ تحقیقی ہدایت کردہ شود بحیثیتی کہ حجاب از چشم محجوش برکشد ونقاب از جمال محبوبش
اندرکشد فرمودند کہ انچہ در مبادی حالات کرامات مینمود الحال وہم وخیال مینماید وموہوم
ومتخیلہ اظہار را نشاید واین مقدمہ متضمن شہر تست وفقرا را اشتہار نباید غایتاً اگر شمہ از
مقامات علیہ وکرامات جلیہ حضرت شیخ املا نمایند گنجایش دارد بنابران مقدمہ چند از خوارق
عادات حضرت شیخ از انچہ کہ حضرت ایشان باحسن البیان نقل فرمودہ بودند واین کمترین
خلق اللہ محمد وجیہ البکری سمع صدق اصغا نموده بنوشتہ می آید واللہ ولی التوفیق وہادی الطریق وعلیہ اعتمادی

کہ مراد از نگاہداشت آن در اصل این خواہد بود کہ از تصورش این شغل صورت بندد کہ درمیان
وجوب مدکون کہ معتبر از آلیت وعبدیت است یک حقیقت ست کہ جامع ہر دو مرتبہ است
ویا آنکہ اصل واحدیت منشعب بدو شعبہ است صفات آلیہ شامل وشعبۂ اعتبارات
کیانیہ را حامل این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ در خدمت رسالۂ اوراد میگذرانید چون
سابق بدین محل رسید کہ گفتہ عاشقی بیکار یست فرمودند کہ تعریف بیکار بر عاشق بنا بر این
قاعدہ صادق افتد کہ عاشقی حقیقت را اندیشہ ہیچ کار بخاطر بی اعتبار نے ماند
وہرگز ہمت عالے را مصروف امرے از امور دنیویہ واخرویہ نمی گرداند تمامی اوقات
گرامی در استغراق معشوق علے الاطلاق میگذراند وخلق ویرا درین حالت بیکار
میخواند ونیز روزے میفرمودند کہ مردے یکے را از مریدان شیخ بہاء الدین ذکریا قدس
سرہ پرسید کہ ہیچ تنفسے بود کہ یک نفس از یاد حق غافل نشود وے گفت نخواہد بود چون
شیخ از جواب سوال مذکور آگاہ گشت این مرید رسید کہ چون در جواب سایل نگفتی کہ این چنین
شخصے کہ یک نفس از عمر وی بی یاد حق گذرد پیر منست مرید بخدمت حضرت شیخ باز نمود کہ نزد آنچنان
پرکاری سخن آنچنین بیکاری تو ان گفت ہمانا کہ اینجا پرکار کنایت از مبتدی باشد کہ وے را
بسیار است واو ہمیشہ دو کار وبیکار حکایت از منتہی بود کہ وے خود را از جمیع امور متعلقہ
فارغ ساختہ ولحظہ از خود بخود وکار خود نپرداختہ علم من علم ربای تا روی ترا بدیدم اے
شمع طراز ✤ نی کار کنم نہ روزہ دارم نہ نماز ✤ چون با تو بودم مجاز من جملہ نماز ✤ چون بتو بودم
نماز من جملہ مجاز ✤ ثمرہ این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ بخدمت باز نمود کہ ہرگاہ ذات متعالی
صفات حق را سبحانہ وتعالی نہایتی متصور نیست پس محققست کہ سیر فی اللہ نیز لانہایتی ہست
فکیف تعریف منتہی بر سالک طریق تحقیق صادق افتد فرمودند کہ درویش منتہی ۔ ازین رو گویند
کہ سروی بمنتہای ذات بلا امکنہ وجہات پیوست بل بدینوجہ گویند کہ بمنتہا نخواہی رسید
وسر سلوکش بر طبق مراتب ومقامات وی تناہی گردید ✤ شکر خدا کہ آنچہ طلب کردم از خدا
بر منتہای ہمت خود کامران شدم ✤ رمز آنست کہ مامنا الا لہ مقام معلوم یعنے نیست ہیچ
یک از ما مگر آنکہ مر او را مقامیست معلوم کہ از آن تجاوز نتوان کرد بیت ہیچکس را

پس ہر شئی بحسب سریان ذات در او جامع جمیع کمالات ست **شعر** با من بدا جمالک فی کل ما بدا + باد ش ہزار جان مقدس ترا فدا + و نیز میفرمودند کہ حقیقت اشیا از نیجہت مفہوم نمیگردد کہ حقیقت الحقایق حق است **مثنوی** عالم بود ارنہ ز غیر عاری + نہری جاری بطرح ہای طارے + و ندر ہمہ طرحہای نہر جاری + سر بسیت حقیقۃ الحقایق ستاری + در معنی این بیت مولانای جامی قدس سرہ السامی کہ گفتہ **بیت** باشد کہ وارہاند مارا ز بازماندنی + روشن ضمیر پیری یا خوب جوانی **ثمرہ** میفرمودند کہ حضرت شیخ میفرمودند کہ تصرف پیر روشن ضمیر معلوم است اما مراد از خوب رو جوانی طالب خدا ست و تعریف وارہانیدن بروی بنا بریں قاعدہ صادق افتد کہ چون طالب رب بصدق طلب نزدیک مرشدی می آید مرشد را نیز از مشاہدۂ وی حلاوت بنہایت روی مینماید و میفرمودند کہ صحبت اصحاب مطالعہ مطفی انوار ارباب مراقبہ است **ابیات** بادف و نی دوش آمد عرب + وہ چہ خوش میگفت از روی طرب + ایہا القوم الذی فی المدرسہ + کلما حصلتموا ہم وسوسہ + فکرکم انکان فی غیر الحبیب + مالکم من نشاۃ الاخری نصیب **ثمرہ** میفرمودند روزی حضرت شیخ درس اذکار میگفتند و کتاب جواہر خمسہ در میان بود در آنوقت شیخ عبد الحق نام عزیزی سوال نمود کہ اگر اعتقاد طالبی بر مرشدی رجوع نیاید و وی خواہد کہ باسم ذات مشغول شود در وقت اشتغال چہ تصور کند فرمودند صورت مرشد سایل گفت من اول عرض کردم کہ اگر ذاکر را بر مرشدی عقیدہ نیاید و خواہد کہ استعمال این ذکر نماید انگاہ چہ تصور کند فرمودند کہ تمام موجودات مکونات را ذات حق پندارد و غیر موجود انہ انکارد **بیت** ہر چہ ہست یا رہست اغیار نیست + غیر حق جز وہم و جز پندار نیست + آن عزیز گفت کہ این تصور وظیفہ منتہی است در حق مبتدی چگونہ صورت بندد فرمودند کہ پس ذات متعالی صفات حق را از انچہ در حیطۂ وہم و خیر فہم در آید مقدس و منزہ داند **بیت** ہر چہ نزد تو پیش ازان رہ نیست + غایت وہم تست اللہ نیست + بعد ازان بیان حضرت ایشان فرمودند کہ این کلمہ ایست جامع بین التشبیہ والتنزیہ **ثمرہ** میفرمودند چوب بیراگی کہ باصل واحد منشعب است بدو شعبہ و فقرا بجمعہ متکی یا خود دارند بخاطرم میرسید

بخرطوم اندازم ومعدوم سازم وبریکی پنجه زنم وریخته کنم ودران آن استدعا میکنم که خداوندا
این صفت ازمن بر هرکه وی منبوض تست واقع باد والله اعلم بالرشاد ثمره میفرمودند
تجلیات ذات حق سبحانه تعالی برقدر استعدادات متجلی بود یعنی آنذات مقدس تعالی
وتقدس لاتدرکه الابصار صفت اوست کماهو هو بر هیچکس تجلی نکرده نکند واحدی از انبیا
واولیا اورا چنانچه اوست ندیده ونه بیند لیکن بروفق استعداد هریک از عباد متعین گشته بروی
متجلی گردد پس چون استعدادات متفاوتست تجلیات نیز غیر مکرر باشد چنانچه در لمعات
آورده که تجلی را تکرار نیست فرد تراچنانکه توئی هر نظر کجا بیند + بقدر دانش خود هر
کسی کند ادراک ثمره میفرمودند هر بنیده بروفق مقام خویش نظر میکند وبصفتی که خودش
اتصاف یافته اشیاء مرئیه رانیز بهمان صفت متصف می یابد چنانچه زنان مصر که بان الفه بر تعشق
زلیخا کشاده بودند چون جمال عدیم المثال یوسف علیه السلام مشاهده نمودند از تسلط
سلطان عشق صفات بشری وجسمانی آنها محو گشت وبنظر ملکی وروحانی نظاره کردند
بنابران منظور راهم بدان صفت متصف یافتند قلنا حاش لله ماهذا بشرا ان هذا الا ملک
کریم پاکست خدای از صفت عجز در آفرینش چنین مخلوق نیست این غلام آدمی زیبا که
چین جمال مهود بشر نباشد نیست این مگر فرشته گرامی نزدیک خدای اما اگر نظارگیان
ازان مقام فراتر شدندی وبصفات آلیه متصف گشتندی هرآئینه ان هذا الا ملک کریم
نگفتندی ثمره میفرمودند حضرت شیخ در کتاب عین المعانی که از جمله مصنفات حضرت
ایشانست این بیت درج فرموده بودند که فرد واین سر عشق تست که میخیزد از رباب +
ورنه بچوب خشک مرا این گمان نبود + روزی ازمن استفسار معنی بیت مذکور نمودند
چون من از نهایت رعایت ادب در امتثال آن امر توقف نمودم هم خود بیان کردند وفرمودند
که هیچ ذره از ذرات موجودات نیست که حق سبحانه بآن متجلی الذات نیست ورباب نیز از جمله
موجودات است پس هر سری که از وناشی میشود از صفات آنذاتست که محیط تمام ممکنات است
وهو بکل شئ محیط چه اگر نظر بر ماهیت رباب کنم جمادی بیش نیست وچون جماد از صفت
تکلم معراست پیداست که نغمه اش از خویش ست وفرمودند که هیچ شئ موجود نیست

رسید و شاه را بصفت جباری متجلی دید بی اختیار رو بفرار نهاد و بهیچ وجه نتوانست خود را
در حضور قرار دارد ثمره میفرمودند هر که از کافهٔ انام بتوفیق ملک علام بمرتبهٔ کمال میرسد
و انسان کامل میشود یکی ازین دو صفت متصف میگردد یا آنکه طریقهٔ حفظ مراتب را پیش
نهاد بخاطر فیض مآثر خویش ساخته و حلال و حرام و امر و نهی و کفر و اسلام امتیاز میفرماید
یا آنکه نظر بر وحدت صرف گماشته اصل را منظور داشته بفروع التفات ننماید بیت
اینهمه رنگهای پرنیرنگ ✤ خم وحدت کند همه یکرنگ ✤ و فرمودند که صفت ثانی از تجلی
اسم رحمن است و صفت اول از تجلی اسم رحیم و اعتبارات آنست و نیز میفرمودند از شیخ
جنید رحمة الله تعالی علیه سوال نمودند که ممکن بود که عارف مرتکب زنا شود ایشان در
جواب ساعتی سکوت نمودند بعده این آیه خواندند که کان امر الله قدرا مقدورا ثمره میفرمودند
روزی یکی از محاذیم شهر مجلس تربیت داده بود و اقسام انام جمع آمده جمیع اقوام مجتمع گشته
من نیز به نیت تفرج کمر بسته و بدانجا رفته رگوشه نشستم دیدم که از هر طرف قوالی و نغمه پردازی
بود و در هر صف صاحب جمالی در ناوک اندازی و در صحن مجلس مطربها در رقاصی و گرشمه
سازی هر یکی در لباسی مختلف و هر کسی بصفتی متصف چون ساعتی بنظاره مشغول بودم
و آن تعینات متعدده و شیونات متجدده غیر متحدده را ملاحظه نمودم اتحادی مرتب گشت
و التصافی متحقق شد که در هر کسوتی خویش را یافتم بکیفیتی ما در کسوتی جمیع ملبوسات بوقلمون
منم و من وجه این مخلوقات گوناگون تم و فرمودند که قبل ازان روز حلاوت اندوزبعضی
اوقات خاطرم متردد بودی در انکه از لباسها کدام لباس اختیار کنم که کم بهاتر و پیش و فاتر
باشد چون دران مکان آنجا معاینه افتاد بعد ازان خطرهٔ تردد لباس و تعین آن از خاطرم
برافتاد اکنون هر چه از غیب میرسد می پوشم و در هیچ باب نمی کوشم و نیز میفرمودند که لباس
مرید بموجب فرموده پیر باید زیرا چه مرشد دانا هر یکی را بمقتضای مصلحت وی التباس فرماید
ثمره میفرمودند انسان کامل را بعد از ترقی از درجهٔ فنا تحقیق مرتبهٔ بقا بجمیع اسما و کنایت
و آلهیه اتصاف حاصل میشود و وی دران حالت بصفت اشیا متصف میگردد چنانچه حضرت
شیخ میفرمودند که در بعضی اوقات خود را بصفات فیل و شیر متصف می یابم بکیفیتی که یکی را

رسانید که هرگاه زبان حال این طایفه قایل بودندی وجود است و در نظر وقت شان
غیر مقصود تکلیف در کتب و رسایل خود نوشته اند که سالک را باید که دل از مزاحمت
اغیار خالی نماید فرمودند که هر جا لفظ غیر در تصنیفات و مکتوبات این طایفه صورت ورود
پذیرفته مفهوم آن مجاز بست نه حقیقی **بیت** گفتی که حافظ این همه زنگ و خیال چیست +
نقشی غلط ببین که همه لوح ساده ایم + مراد آنست که اسم غیر و سوی مر ممکنات را بنا بر
امتیازات نسبیه و ذاتیه است به خصوصیات اصلیه فهی من هذا الوجه اغیار بعضها مع بعض
چنانچه مخدوم الانامی مولانای جامی در دیباچه نقد نصوص شرح نفس الفصوص توضیح این معنی
پرداخته و بتفصیل جزیل بیین و بسر من ساخته و نیز میفرمودند که صوفی را باید همیشه این
بیت بخاطر داشته باشد و همت بر مضمون آن گماشته **بیت** حق جان جهان ست
و جهان جمله بدن + توحید همین ست و گر شیوهٔ و فن ثمره میفرمودند تا آنکه همارهٔ شراره
آتش در تنگ مضمر است بلکه وجود شک فی الحقیقه هما شرار است اما چون شرری از
حجری بروز نماید و ظهور فرماید و ترتیب یابد و شغله کش گردد اگر هما سنگ را که منشای
آن آتش بوده در وی افگند بسوزد **بیت** سینه ام ز آتش دل در غم جانانه بسوخت +
آتشی بود درین خانه که کاشانه بسوخت + مقصود ازین بیان این بود که جذبهٔ من جذبات
الحق از باطن سالک مستغرق سر بر زند بعد از استقرار از ظاهر وجودیرا که بحسب شهود از و
ناشی شده است فرا گیرد و مستهلک سازد و اینجا خطاب عند ظهور الحق بنور الحق نقاب
از رخ بر انداز د **بیت** بگرفت مرا عشق نگاری خوش خوش + گفتا چو من آمدم تو پا بیرون
کش + القصه چنان سوختم اندر غم او + کاتش همه هیزم شد و هیزم همه آتش + ثمره
میفرمودند اهل الله را قدرتی دست میدهد و اتفاقی متحقق میگردد که از صفات الهیه بهر
صفتی که میل نمایند متصف گشته در نظر هر که خواهند متجلی شوند چنانچه **نقل ست** روزی
در مجلس حضرت شاه عالم قدس سره سره الاعظم حافظی این آیه قراءة مینمود که هو الله الذی
لا اله الا هو الملک القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر هر اسمی ازین آیهٔ کریمه
خواندی حضرت شاه رحمة الله بدان صفت متصف شده متجلی گشتی تا آنکه قاری باسم جبار

مبارک ایشان بود شیخ گفتند که شما ازین کتاب انکار نمائید ایشان فرمودند که درین کتاب آیات واحادیث مندرجست مگر شیخ میفرمودند که از آیات و حدیث منکر شوم شیخ گفتند که ازانچه غیر اوست منکر شوید ایشان فرمودند که مدتیست ما منکر غیر او شده ایم چون سخن شاه بر کرسی نشست شیخ برخاستند و باحرام ایشان را وداع کردند و بعده با صحاب و تلامیذ خود گفتند که این نوع مردم را علم حقایق شایانست و نیز میفرمودند که مطالعهٔ کتب حقایق از جمله شغل بهتر است **ثمره** میفرمودند بکم الطرق الی الله بعدد انفاس الخلایق اگرچه راه بسوی مقصد حقیقی و کعبهٔ تحقیقی بعدد نفسهای مردم است واین لاتعد ولاتحصی است غایتاً سه راه اقرب و اولیست که مسلوک جمهور اولیاست اول جادهٔ شرعست که منیر اصل و فرعست دوم طریق تقویست که مستوجب کرامت مولیست کما قال جل جلاله ان اکرمکم عند الله اتقیکم سوم سلوک سالکان شطار است و آن اشتغالست بتفکر معنی لاحول ولاقوه الا بالله از وجه تصرف بتحقیق آن معنی در خود بی تکلف **مثنوی** از ما همه عجز و نیستی مطلوبست + هستی و توانیش زما مسلوبست + این اوست پدید آمده در صورت ما + این قدرت و فعل ازان نما منسوبست + و نیز میفرمودند که شرعست دورع است و فرعست یعنی چون بنده بتوفیق سبحانی متشرع گردد اگر تائید یزدانی ازانمقام ترقی کند متورع گردد و اگر بخدمات ربانی ازان مرتبه نیز عروج نماید ثمرهٔ حقایق اسما آئینه و کنایه بر شجرهٔ روحانیهٔ وی متفرع شود **ثمره** میفرمودند اگرچه سر رشتهٔ اعتقاد جمیع مؤمنان بدین مستقیمست که حق سبحانه کلیمست اما هر که این صفت را عین جمیع صدا داند سماع کند و حروف و اصوات ممکنات را مظاهر آنکلام بحرف و صوت داند عارف کامل است و هر که ازین معنی جاهلست غافلست **نظم** عشق در پرده مینوازد ساز + عاشقی گو که نشنود آواز + همه عالم صدای نغمهٔ اوست + که شنید ایچنین صدای دواز + و نیز میفرمودند که کثرت برهم زدن مشرکان علامت عزمانست یعنی چون طالب حق را به بیند که پیوسته چشم بهم میزند بدانید که بوی از عرفان بمشام جانش رسیده است و قطرهٔ از سرچشمهٔ وجدان در کام اسمانش چکیده فرد چو ساز درون آن تیر خانه + زپیر و باشد آن را صد نشانه **ثمره** این کمترین خلق الله محمد وحید الله بالعرض

دعائین فاما احدہما فتبثہ فینا واما الآخر فلو تثبتہ قتل ہذا البلعوم یعنی از باہر یزہ مرویست کہ گفت
حفظ کردیم من از رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم از دو طرف سر پوشیدہ فایکی ازان دو پس
پراگندہ ساختم آنرا در میان شما و اما دیگری ازان دو طرف اعنی ازان دو علم اگر پراگندہ کنم آنرا
منتشر سازم مضمون آن بریدہ شود این حلقوم من میفرمودند مراد از دعائین دو علم است یکے
کہ منبثث و منتشر ساختہ علم شریعت و دیگری کہ مخفی داشتہ علم توحید باوفور رحمت رب العزت
و عموم شمول آن نسبت بحال اصحاب اطاعت و ارباب معصیت ثمرہ میفرمودند قاعدہ
درس حقایق در زمانہ سابق بنا بران نبود کہ سالکان را بعد از مواظبت بر ریاضت اسرار
و انوار توحید خود بخود واضح و لایح می باشد الحال چون طالبان از قلت استطاعۃ تحمل یعنی
از عہدہ ریاضت و طاعت نمی برآیند و ابواب حقایق بمفتاح مجاہدہ نمیکشایند لاجرم محتاج
اند بآنکہ برایشان ازین علم چیزی خواندہ شود و بیان کردہ آید تا سر از ربقہ تقلید برآرند و اعتقاد
بر توحید راسخ دارند **بیت** گر تنگ شکر خریدہ می نتوانم ✤ باری مگس از تنگ شکر میرانم ✤
و فرمودند کہ از سید الطایفہ شیخ جنید رحمۃ اللہ علیہ منقولست کہ ہر کہ معتقد عقاید است داخل
زمرۂ اولیاست و نیز میفرمودند کہ حضرت شیخ درس حقایق در مدرسہ میگفتند جماعت بر ایشان
انکار کردند و اظہار نمودند کہ چون مشایخ سلف کتب حقایق را در بلاد نخواندہ اند و علم تصوف
را در مجالس مذکور نکردہ اگر حضرت شیخ نیز آنچنان نمایند انسب باشد حضرت شیخ در جواب
فرمودند کہ لازم نیست کہ طریقہ سلوک جمیع مشایخ متحد بود **بیت** ہر کسی را اصطلاحی
دادہ ایم ✤ ہر یکی را سیرتی بنہادہ ایم ثمرہ میفرمودند کہ از بندگی شاہ شکر محمد عارف
قدس سرہ پرسیدند کہ کسی تواند کہ کتاب فصوص الحکم را موافق بشرع بخواناند فرمودند
کہ اگر مدرس منصف باشد تواند و نیز میفرمودند کہ در وقت کہ بندگی شاہ شکر محمد را احمد
آباد بودند و بمطالعہ فصوص الحکم اشتغال مینمودند دران وقت شیخ علی متقی نیز در انجا بودہ و
ابواب احتساب مفتوح داشتہ اہتمام تمام مینمودہ چون شنیدہ کہ حضرت شاہ رحمۃ اللہ
وجہا علیکہ بایشان مخصوص اند معتقد احکام فصوص اند روزی ایشانرا با کتاب مذکور
مطالبہ نمود حضرت شاہ بی تکلف شتافتند و شیخ را دریافتند و فصوص الحکم در دست

درخواب نمیتواند نمود یا نجای حق سبحانہ وتعالی میتواند نمود یعنی ابلیس برین تلبیس قدرت دارد کہ خود را بنوعی در رویا فرانماید کہ ہرکہ ویرا بیند پندارد کہ خدای را دیدہ **ثمرہ** دربیان این حدیث کہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الشیطان مع الواحد ومومن الاثنین ابعد میفرمودند کہ محتمل است بردو معنی یکی آنکہ ہرکہ مجرد است شیطان با او مقید است وہرکہ متاہل وکد خداست از وسواس خناس جداست دوم آنکہ ہر سالکی کہ تنہائی راہبری دانا خواہد کہ درین طریق رود برای اغوای شیطان رفیق شود دانکہ بمتابعت مرشد کامل سلوک نماید از تلبیس ابلیس دور برآید **بیت** بگوی عشق منہ بیدلیل راہ قدم ✤ کہ گم شد آنکہ درین رہ بر رہبری نہ رسید **ثمرہ** میفرمودند کہ حضرت شیخ میفرمودند کہ چون باید تدریس کتاب مشکات المصابیح اشتغال نمودیم این نیت کردیم کہ اگر از جملہ احادیث علیہ بنویہ بر مضمون ہدایت مشحون یک حدیث نیز عملتوان نمود نیم آن وسیلہ نجات ما خواہد بود چون بدین محل رسیدیم کہ رسول علیہ السلام از حق جل وعلا استدعا نموده کہ اگر در حق کسی بر زبان من نفرین رود آن درشان وی مبدل بآفرین شود ما نیز بمتابعت رسول خدا دعا کردیم کہ خداوندا اگر در حق یکی از مریدان و طالبان کلمۂ کہ متصدی نقصان وتدلان وی بود ہ باشد گفتہ نپذیری واورا بدان نگیری بلکہ از وجہ لطف وبی نیازی نفرین را بدعا مبدل سازی وفرمودند کہ حضرت شیخ را ہم در اثنا تعلیم کتاب مذکور جذبہ در گرفتہ بود **ثمرہ** دربیان این حدیث کہ عن ابی ھریرۃ جاء ناس من اصحاب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الی النبی فسالوہ ھل نجد فی انفسنا ما یتعاظم احدنا ان یتکلم بہ قال او قد وجدتموہ قال نعم قال ذاک صریح الایمان یعنی از ابا ہریرہ رضی اللہ عنہ مرویست کہ گفتہ اند چند کس از یاران رسول صلی اللہ علیہ وسلم بسوی نبی صلی اللہ علیہ وسلم آمدند پس سوال کردند او را بدرستی کہ ما می یابیم در نفسہای خویش چیزیرا کہ تعاظم میکند ہریک از ما آنرا کہ متکلم شود بدانچہ گفت رسول علیہ الصلوۃ والسلام آیا تحقیق می یابید شما نرا گفتند بلی گفت این صریح ایمانست میفرمودند چیزی کہ صحابہ رضوان اللہ علیہم اجمعین در نفسانی خویش درمی یافتند وبسبب عظم دانستن ان بر زبان نمیراندند آن دحدت وجود بود ولہذا حضرت نبوت مآب دران باب ذاک صریح الایمان فرمودند **ثمرہ** دربیان انحدیث کہ عن ابی ہریرۃ قال حفظت من رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

وسہ سال **ثمرہ** دربیان این حدیث کہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ایاکم والنظر الی الامرد انہم یوکلون اللہ میفرمودند کہ یک وجہ آنست کہ کلمۂ ایاکم مشعر بر اعتبار و انتباہ باشد یعنی بر شما باد و منظر عبرت و بیشہ بسوی امردان ای عشاق بدرستی کہ ایشان را رنگیست بمثال رنگ معشوق علی الاطلاق **بیت** درین سر بیست ز اسرار خدائی ✤ کز آب و گل نیاید دلربائی ✤ وجہ دوم کہ زبان شرع قابل بر آنست اینست کہ لفظ ایاکم مبنی بر تحذیر ست یعنی بر شما باد کہ حذر کنید از نظارۂ امردان پس در ینصورت معنی انہم یوکلون اللہ چنین باشد کہ بتحقیق ایشان در دلربائی با خدا ہمرنگ اند یعنی چنانچہ در تجلیات حق سبحانہ دل از متجلی لہ مبر باید ہمچنان نظارہ امردان نقد دل از کف نظارگیان سلب مینماید و نیز میفرمودند کہ متبدیرا در اشتغال بمشاہدہ جمال حقیقی و مطالعۂ آیات معنوی توسل بمظاہر صوری و بعشق بمعاشق مجازی خالی از شہوت خفی نیست **بیت** شاہدان زمانہ خرد و بزرگ ✤ دیدہ را یوسف اند و دلرا گرگ ✤ **ثمرہ** دربیان این حدیث کہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم من رآنی فی المنام فقد رآنی ان الشیطان لا یتمثل فی صورتی یعنی فرمود رسول علیہ السلام ہر کہ بیند در منام پس بتحقیق دید مرا بدرستی کہ شیطان تمثل بمثال من و متشکل بخیال من نمیشود میفرمودند کہ اگرچہ شیطان بصورت منور آنسرور متمثل شدن نمیتواند نمود غایتا رویت حضرت نبوت مآب در حالت خواب بر سبیل توہم و تخیل راہ نمیتواند بود چنانچہ **نقل** ست کہ امام محمد غزالی قدس سرہ العالی مر برادر خود را امام احمد قدس سرہ العزیز ہر گاہ گفتی کہ من پیغمبر را در خواب دیدم وی نفی ان کردی و گفتی کہ آنچہ دیدۂ توہم و تصور ست نہ ذات عالی صفات سرور کائنات تا روزی امام احمد آنسرور را در واقعہ دید آن علیہ السلام خوشۂ خرما بوی ارزانی داشت در آنوقت بعرض رسانید کہ برادرم شغف روبائے لقای مبارک بغایت دارد میخواہم بدین سعادت مستسعد گردد ازین خوشہ تبرکی بوی عطا شود تا دلش متسلی شود آنسرور دو خرما از آن خوشہ جدا گردد خود را در خواب امام نموده بوی عطا کرد چون امام احمد تصدیق گرد و خوشۂ مذکورہ را کہ دو خرما ازان جدا شدہ بود ظاہر ساختہ صورت واقعۂ خویش تقریر فرمود پس محمد بعد از انتباہ صورت آنمعاملہ را بہ برادر باز نمود فرمودند کہ اگرچہ شیطان بجای حضرت رسالت مآب خود را بمردم

وخود را عابد وحق را معبود داند هر آئینہ دوئی حاصل آید وشرک وجودی روی نماید غایتاً بعد ازانی
کہ حجاب دوئی مندفع شد ونقاب منی وتوئی مرتفع گشت ساجد ومسجود یک وجود مشہور میشود
آنگاہ ہر طاعت کہ از عارف واصل بفعل می آید آنرا عبودیت میگویند بضم عین کہ عبارت از
وحدتست بر خلاف عبادت کہ اشارت باثنینیت است بعدہ این بیت خواندند بیت
ہر سر کہ گاہ سجدہ نباشد زتن جدا ✤ ہر طاعتش بخیث کنہ دربرابرست ✤ ونیز میفرمودند کہ
روزی حضرت شیخ در خلوت بودند ومن در خدمت حاضر بودم ودران ساعت انصاف
ایشان بارب العزت تفرس مینمودم ناگاہ فرمودند این کہ زہد وعبادت میکنند و
میگویند انا عبد وانت رب انت مالک وانا مملوک بیچارہ نمیدانند کہ شرک می آرند چہ
اسناد عبودیت بخود وربوبیت بحق اثبات دو وجود است واطلاق وجود بغیر واجب الوجود
شرک محض وجہل صرفست رباعی بدکردم وعذر بدتر از گناہ ✤ چون ہست درین عذر
چہ دعوی تباہ ✤ دعوی وجود ودعوی قدرت وفعل ✤ لاحول ولا قوۃ الا باللہ ✤ ثمرہ
میفرمودند بعضی احادیث بنوی کہ محققان در مصنفات خود درج فرمودند ومضمون میمون
آن استشہاد نموده ومحدثان اسناد آن صحیح نیافتہ اند ودر طریق معارضہ شتافتہ ہر دو طایفہ
درین اختلاف محقق اند وبقا نوشتہ از صدق منطق زیرا کہ میتواند بود کہ ارباب تحقیق ہر
حدیثی در کتب ورسایل خود نوشتہ اند آنرا از پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام در حالت واقعہ یا منام بی
واسطہ استماع نموده باشند وبدان تمسک فرموده واصحاب حدیث چون اسناد آن در کتب
احادیث درست نیابند یقین کہ صحیح ندانند وضعیف یا موضوع خوانند ثمرہ دربیان این
حدیث کہ قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الرویا الصالحۃ جزء من ستۃ واربعین جزء من النبوت
میفرمودند کہ چون حضرت رسالت پناہی صلوات اللہ علیہ بعد از چہل سال بدعوت مبعوث
شدند وتمامی عمر مبارک ایشان شصت وسہ سال بوده پس بیست وسہ سال از عمر محبتہ مآل
بجای وحی خوابہای صالح میدیده اند وبعد ازان بیست ودو نیم سال دیگر جبرئیل علیہ السلام
می آمده ونصوص قرآنیہ نازل میشد پس بنابراین قاعده صورت نبندد کہ خواب صالح یک
جزو است از چہل وشش جزو نبوت زیرا کہ شش ماہ یک جزو میشود از چہل وشش جزو بست

در مدت شش روز با آنکہ قادر بود بر آنکہ در ان واحد موجود مہیا گرداند کقولہ تعالے
ہوالذی خلق السموات والارض فی ستۃ ایام یعنی اوست آنکہ بیافرید آسمان و زمین
را بقدرت کاملہ در مدۃ شش روز تا ملایکہ مشاہدہ کنند حدوث آنہا را چیزی پس از
چیزی **ثمرہ** در بیان این حدیث قدسی کہ قال اللہ تعالی الکبریاء ردائی والعظمۃ ازاری
یعنی کبریا ردائیست و بزرگی ازار من میفرمودند نزدیک محققان ردا اشارۃ باسماء
الہیہ است و ازار عبارت از اسماء کونیہ است **ثمرہ** در بیان این حدیث قدسی کہ
قال اللہ تعالی اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری یعنی اولیاء من کہ مستور اند زیر
قبہ ہای من نمی شناسد ایشان را کسی سوای من میفرمودند کہ این قباب غیرت کہ احباب
رب العزت در تحت آن مستور اند بچہار قبہ مذکور نزدیکی قبہ علم است گروہی ملک انبوہی در
در مدرسہ بحسب حواس خمسہ مقید بمطالعہ ورق اند و بدیدۂ بصیرت در مشاہدۂ جمال مطلق
مستغرق دوم قبۂ دنیا است بعضی مرکب اشباح در عرضۂ دنیویہ تاختہ اند و در ان غبار
خود را از ابصار اعمی مخفی ساختہ و با دل آگاہ لحظہ با سوی اللہ نپرداختہ **بیت** ظاہری
با این و آن در ساختہ + باطنی از جملہ واپرداختہ + و نیز میفرمودند کہ دنیا ملک و مال نیست
دنیا اشتغال است با اسباب از سبب **بیت** چیست دنیا از خدا غافل بودن + نی
قماش و نی زن و فرزند و زن + سوم قبۂ بلاست و برخی بانواع مرض مبتلا بگیۂ متنوعہ را
چون برص وغیرہ بر صفحۂ جسمیہ نمودہ اند ظاہر پرستان را از ان نفرت طبیعت بر غفلت
افزودہ و در دار الشفاء انس بر روی دل سلیم کشودہ چہارم قبۂ دغاست و این بر سبیل
معماست فہم من فہم فرقہ آذین کاس نوشیدہ و خود را درین لباس پوشیدہ **بیت**
بر آستان نہ نیخوانہ گر سر بینی + مزن بپای کہ معلوم نیست نیت او **نقل** ست روزی
درویشی از معنی این حدیث قدسی سوال کرد کہ در رسالۂ غوثیہ مسطور است کہ قال اللہ
تعالی من اراد العبادت بعد الوصول فقد اشرک باللہ العظیم یعنی ہر کہ ارادہ کند عبادت
را بعد از وصال محبوب لایزال پس تحقیق شرک آورد بخدای کہ بزرگست در جواب
وی فرمودند کہ عبادت مستلزم اثنیتیت است چون بندہ بر خود بندگی اطلاق کند و

کہ خواہد از اہل عصیان عفو سازد و ویرا از وفور رحمت و بحور مغفرت انداز د مثنوی بے
نیازیش را چہ کفر و چہ دین ✣ بی نیازیش را چہ شک چہ یقین ✣ چہ مسلمان چہ گبر بر دراو ✣
چہ کنشت و چہ صومعہ براو ✣ و نیز میفرمودند کہ در تفسیر انوار الاسرار کہ حضرت شیخ نوشتہ اند
در بیان آیۂ کریمہ یا ایہا الذین آمنوا امنوا باللہ یعنی ای آن کسانیکہ ایمان آوردہ اید ایمان
بیارید بخدای نہصد و جہ تحریر فرمودہ اند ثمرہ در تفسیر آیہ کریمہ وما من دابۃ الا ہو اخذ بناصیتہا
ان ربی علی صراط مستقیم یعنی نیست ہیچ یک از جنبندہ مگر آنکہ حق سبحانہ گیرندہ است بموی
پیشانی او بدرستی کہ رب من بر راہ راست مستقیم است میفرمودند کہ چون اخذ بر صراط
مستقیم بود مقرر شود کہ ماخوذ نیز بر ہما صراط رود زیرا کہ ماخوذ را از طریق انقیاد و اتحاد
اخذ انحراف و اختلاف صورت نہ بندد بیت در طریقت ہر چہ آید پیش سالک خیر اوست ✣
بر صراط مستقیم ایدل کسی گمراہ نیست ✣ و فرمودند کہ این صراط المستقیم اسمائیست و آنکہ
در سورۃ فاتحہ مسطور است کہ اہدنا الصراط صراط المستقیم انبیائیست ثمرہ در تفسیر آیہ کریمہ
نون والقلم وما یسطرون میفرمودند کہ نزد محققان نون کنایت از ذاتست و علم عبارت از
صفات و ما یسطرون اشارت بموجودات مکونات و لہذا این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ در رسالہ خود
در منقبت حضرت ایشان بیان کردہ انیمعنی را در قید این دو بیت در آوردہ مثنوی
زعرفانش رقم بستن مجالست ✣ کہ این معنی وراے قیل و قالست ✣ نصیبا و زعرفان عین
نونست ✣ قلم را علم بر ما یسطرونست ✣ ازان عارف بجز حق کیست آگاہ ✣ کہ سیر او بود باللہ
فی اللہ ثمرہ میفرمودند چون حضرت رسالت پناہی از تائیدات الٰہی در شب معراج در بمقام
قرب رسیدند از کلام ملک علام شنیدند کہ قف یا محمد ان ربک یصلی یعنی توقف کن اے
محمد کہ پروردگار تو نماز میکند و فرمودند توجیہ این آنست کہ اگرچہ نسبت نماز بحضرت
بی نیاز مجاز و محالست غایتا اینجا مراد از صلوۃ تعین مہیمن متعالست چنانچہ حدیث رایت
ربی فی لیلۃ المعراج علی صورۃ مرد شاب قطط بر انیمعنی دلالت این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ دران حین لعبرض رسانید
کہ قادر بر کمال را در تعیین تعین توقف چہ احتیاج فرمودند این معنی را از حضرت شیخ پیرا پیشفسار
کردہ بودند و ایشان در جواب فرمودند کہ اظہار توقف بمقتضای حکمت ست چنانچہ ایجاد عالم

درین مقام نه کفر است نه دین نه شک است نه یقین نه آنست نه این اگر بلی پیری امی دست
و مغزی یا بی پی دوست دانی چه نیکوست **مثنوی** پیش توحید او نه کهنه نه نوست ✣ همه هیچ
است هیچ اوست که اوست ✣ در دوئی عقل راست بیجا پنج ✣ چشم ایمان دوئی نه بیند هیچ
اما زندیق چون در طریق مخالفت افتاد بر متابعت نفس اماره قدم فسق و فساد او سراز
جیب اباحت بدر کرد و سیلی الحال خورد از بند صورت خلاص نشد و بحقیقت اشیای نیرنگ چار
بواسطهٔ اضمار مخالفت و انکار شریعت مختار بر سبیل تقلید بدین کلمه دوئی استظهار آورد **نظم**
از مقلد تا محقق فرقهاست ✣ کین چو او و راست وان دیگر صداست ✣ کافر و مومن خدا گوئید
لیک ✣ در میانی هر دو فرقی هست نیک **شمره** میفرمودند در تفسیر آیات متشابهات چنانچه
کریمه اینما تولوا فثم وجه الله و ید الله فوق ایدیهم اعتقاد علمای سنت و جماعت بر سه نوعست معتقد
بعضی چنانست که حق سبحانه را وجه هست نه چون وجوه خلایق بل وجهی که مراو راست لایق
و دست هست نه چون دست ما تو بل دستی که سزاوار است بحضرت کبریای او و جماعه را
عقیده بر آنست که از وجه مراو ذاتست و از ید قدرت و همچنین هر آئنه مشابهته را تاویلی است
مطابق علم و حکمت و طایفه را اعتقاد آنست که بر ین آیات و اعتقاد درست باید نمود و از
ادراک کنه آن عاجز باید بود **شمره** میفرمودند در تفسیر آیه کریمه و ما خلقت الجن والانس الا
لیعبدون بعضی مفسران مثل حجت الاسلام گفته اند که لیعبدون ای لیعرفون و این معنی را
از وجهی چاره نیست زیرا که هرگاه خلاق علی الاطلاق جن و انس را برای معرفت خلق کرده
بود اگر ایشان عارف نباشند کمال قدرت ثابت نشود و ظهور خلقت بر طبق مشیت صورت
نبندد غایتا توجه این معنی چنین باشد که جمیع اجنه و انسان را بر وفق استعدادات ایشان
فی الجمله نصیبی از معرفت نامتناهی الهیه هست چه هر فردی از افراد جن و انس عارف
بر انیست که حق سبحانه خالق یگانه و جان بخش جهان آفرینست مصمد عه در هیچ
سری نیست که سر خدا نیست ✣ در تفسیر آیه کریمه ان الله لا یغفر ان یشرک به و یغفر
ما دون ذلک لمن یشاء **شمره** میفرمودند که نزدیک محققان کلمه لمن یشاء در شان هر دو طایفه
محتمل است یعنی از مشرکان نیز کسی را که خواهد بیامرزد یا آنکه سوای شرک [illegible]

تجلیات آفتاب جہانتاب مضمحل و متلاشی نماید باز چون در خانہ باز پکشد در آرند احتیاج باقتباس نیفتد و ہمچنان بر حرافت اصلی تابان باشد کما فی المثنوی المعنوی **نظم** چون زمانہ شمع پیش آفتاب + نیست باشد ہست باشد در حباب + ہست باشد ذات او تا تو اگر + بر تہی پنبہ بسوزد آنشے + نیست باشد روشنی ندہد ترا + کردہ باشد آفتاب اورا فنا + چراغ آنجا کہ خورشید منیر است + میان بود و نابودی اسیر است + و نیز میفرمودند کہ صوفی را قبل ازان کہ وجہ مستولی شود اگر بہ نیت حصول آن تواجد گراید شاید کما قال علیہ السلام اورا یتم اہل البلاء فابکوا وان لم تبکوا فتباکوا یعنی چنانچہ فرمودند علیہ السلام کہ چون بینید شما اہل درد و بلا را پس گریہ کنید و اگر گریہ نیاید شما را پس تکلیف بیارید گریہ را و بروایتی دیگر شان ورود این حدیث چنانست کہ فرمودند علیہ السلام صحابہ را کہ چون تلاوت قرآن کنید بگریید و اگر گریہ نیاید تکلیف بیارید بعدہ چون پیوستہ بزبان ہندی گفتم مینمودند این بیت فرمودند کہ **ہندی** جھوٹہ موٹہ کیلی سچ مچ ہوئی + سچ مچ کیلی بر لا کوئی **فرد** دردے اگرت نیست بتحقیق بتقلید + چاکی بگریبان زن و خاکی بسر انداز + و نیز میفرمودند کہ حضرت شاہ شکر محمد رحمۃ اللہ مریدان خویش را آنگاہ رخصت مجلس سماع میفرمودند کہ روزہ طی میداشتند فرد و غسل و اشک زدم کاہل طریقت گویند + پاک شو اول و لبس دیدہ بران پاک انداز **نقل** ست روزی یکی از فقرای بیقدر بخدمت حضرت ایشان اظہار نمود کہ درویشی مسافر میگوید کہ مدت چہل سال است کہ سیاحت میکنم و ہمہ جا سری کشیدہ ام غایتاً مشرک محرمات در دنیا قطعاً ندیدہ ام یعنی ہیچ متنفسی زیراین گنبد خوار نیست کہ مشرک باشد و ہیچ شئی بر صفحہ روزگار نیست کہ حرام و مہلک باشد در جواب وی فرمودند کہ صاحب این کلام یا صدیق باشد یا زندیق زیرا کہ صدیق چون خرقہ ترکیب عنصری بر ساحل فنا افگند و مستغرق بحر مجاہدہ شدہ گوہر مشاہدہ بکف آورد ہیچ ذرہ از ذرات مکونات بی احاطت ذات بلا امکنہ وجہات ندیدہ جز یک وجود حقیقی اعتبارات عاصی در نظرش نیامدہ ہر آئینہ در آئینہ شہودش تجلیات آفتاب وحدت صرف تافت و داد در قضای توحید بی مزاحمت غیار را غیار گذر یافت آنجا کفر و ایمان ہمرنگ دید و حلال و حرام ہم سنگ یافت

تاثیر بیت و توجه ظاهری و باطنی وی عقیدهٔ مریدان و مستفیدان بوجه احسن گشاید و فرمودند که اگر استفاضهٔ استمداد از قبور جایز بودی هیچ مریدرا بپیری حاجت نیفتادی جمیع طالبان حق رجوع بمدینهٔ شریفه نموده بودند بمرقد منور و روضهٔ مطهر آن سرور کردندی و ملازم آن آستان قدسی مکان گشته بمطلب رسیدندی فرد چو ممکن نیست رفتن بی دلیلی ✤ باید مصطفی را جبرئیلی و میفرمودند سماع حقیقی را که در ضمیر انسان مضمر است بظهور می آرد و نقاب از جمال شاهد بی مثال در حال برمیدارد سه مطرب عشق عجب ساز و نوای دارد ✤ نقش هر نغمه که زد راه بجای دارد ✤ ولهذا قال ابو طالب المکی فی قوة القلوب من انکر السماع فقد انکر سبعین صدیقا من الصحابة والتابعین یعنی هم برای این معنی گفت ابو طالب مکی در کتاب قوت القلوب که هر که انکار کرد سماع را پس تحقیق منکر شده هفتاد صدیق را از صحابه و تابعین رضوان الله علیهم اجمعین بیت هر که شد محرم دل در حرم یار بماند ✤ و انکه این کار ندانست در انکار بماند و در نفحات الانس مسطور است که روزی خدمت مولوی معنوی جلال الدین محمد الرومی قدس سره فرمودند انوار ارباب صریر باب بهشت است که ما شنویم منکری گفت ما نیز همی آواز می شنوم کیچنان گرم نمیشنویم که مولانا خدمت مولوی فرمودند حاشا و کلا انچه ما می شنویم اواز باز شدن آن در است و انچه وے می شنود آواز غراز شدن وراست قطعه میگریم راز دیار گوید رزقست ✤ چون رزق بود ولی که در خون غرقست ✤ تو پنداری که جمله دلها دل تست ✤ نی نی جانا میان دلها فرقست ✤ ثمره میفرمودند چون مشایخ طریقت را حین سماع وجد وارد میشود و رقص صورت می بندد و دران حالت لگد فنا بر زمین و زمان میزنند و آستین همت از دو جهان فشانند اما بعد از فراغ آن تجدید وضو لازم نمی دانند و بهمان طهارت نماز میخوانند اگر منکری برین حرف انگشت اعتراض نهد و گوید که اگر سماع ایشان از نتایج بیخودی است پس مستلزم نقص طهارت است و اگر دران حالت ما خود حاضر اند پس مستدعی مدعیست جواب اینست که اسقاط شعور ایشان از ظهور جذبات بمثابهٔ سقوط نور چراغست در حضور آفتاب نه بینی که چون چراغ را در آفتاب گذارند کیفیت ضیا از لمعه اش ضایع نشود بلکه در تقابل

که حق و جل وعلا دیرا فارغ البال میخواهد و خاطرش را متعلق بچیزی نمیگذارد ثمره می فرمودند
نماز جماعت بصف اول نشستن و نظر بتحصیل ثواب جزیل داشتن مطابق مذهب فقهاست
و در صف آخر جلوس نمودن و ثواب بسیار بر برادر مؤمن ایثار فرمودن موافق مشرب فقراست
و نیز می فرمودند که آن جماعت یعنی ارباب شریعت رعایت جماعت کنند و پیر و این طایفه
یعنی اصحاب طریقت تبعیت جمعیت نمایند ثمره میفرمودند مرا بعلم عروض و قافیه مهارتی نبود
روزی حضرت شیخ فرمودند که اگر بعد از فراغ تدریس در خلوه حاضر شده استفاده این فن
نیز نمائید رخصت ست من بعرض رسانیدم که هرگاه حضرت در خلوت تربیت من ملتفت
شوند چرا در آن وقت دقیقه از دقایق حقایق معروض ندارم و بجواب آن مستفید نگردم فرمودند
که اگرچه آنساعت مقتضی این جواب شد اما بعد آن بخاطر رسید که بهتر چنانستی که بر مقام تسلیم
مستقیم بودمی و آنچه فرمودند بلا عذر ارتکاب نمودمی **بیت** چون گزیدی پیر مان تسلیم شو +
همچو موسی زیر حکم خضر رو + و بیتی موزون که از حضرت ایشان در حالت وجدان شروع صدور
و عز ظهور یافته اینست **بیت** سر نازکتر بگویم بشنو ای جان پدر + در خود نگران وجه مطلق
تا نگردی دربدر + و حضرت شیخ را تصانیف و اشعار بسیار است از آنجمله یک غزل درین
محل از وجه تبرک توارد نموده شد و آن اینست **غزل** ای طوطی خوش گوی بمنقار
دو عالم + شد آئینه روتیور رخسار دو عالم + خواهی برخ خویش زهر گونه تماشا + ورنه غرضت
چیست باظهار دو عالم زلف بسیمت در تتق غیب نهان بود + ظاهر شده در کسوت اغیار
دو عالم + آن جان جهان گر خود و در غیب نهان بود + گشتست عیان بر سر بازار دو عالم +
چندی منشین بی می و معشوق زمانی + چون هست دلت مخزن اسرار دو عالم + ثمره
می فرمودند که حضرت شیخ تخلص خویش را چندی بنابر این اختیار نموده بودند که چندی بمعنی
لشکر بست و ایشان در سلک خلفای شاه شکر محمد قدس الله سره هما انتظام داشتند
ثمره میفرمودند از فرزندان مشایخ که درین حیات پدر بمرتبه کمال و تکمیل رسیده اند و بعد
ازان نیز خود را بمرشدی دیگر متعلق نمی سازند و بارادت پیری نمی پردازند و توجه بفقر
آباء و اجداد خویش نموده در مقام ارشاد می نشیند غلط میکنند زیرا که مرشدی حی و قایم باید

مسکین بجناب ولایت مآب سلطان العارفین ابواب احوال حسرت مآل خود را بر سبیل
استفتاء معروض داشت جواب یافت که نقوش دوئی وحروف منی وتوئی را بگزلک
غیرت از لوح ضمیر تبراش وخود را معشوق تصور کن وبا او باش سایل را چون حجاب انیست
مایل بود تفهیم جواب با صواب نتوانست نمود زیرا که سلطان العارفین دران حین
بمقتضای حال خویش زبان حقایق بیان بپاسخ کشودند بر قدر جوصلهٔ او تکلم فرمود بعد
از اختتام این کلام فرمودند مرا نیز بمضمون این قول عزیز در ابتدای حال محال می نمود تا
آنکه روزی بعزم ملاقات فایض البرکات شیخ فرید که از خلفای رشید حضرت شیخ اند
می شتافتم وبهنگام عبور بر بازار عدم شهود اغیار آئینهٔ دل را بغبار یافتم ناگاه جوانی با ابرو
چون کمانی دستار معصفر بر سر منظوم گشت وراست چون تیر در نظرم از من در گذشت
خواستم که او را بنیم خود با بخود دادیدم واو را بی او خود مشاهده میکردم تا بمقصد رسیدم آنگاه
حقیقت انچه از بابن یزید شنیده بودم فهمیده فرد پرسید یکی که عاشقی چیست * گفتم که
چو من شوی بدانی * این کمتر از قدمی از تنزل احوال خود نسبت بایام ماضی بعرض رسانید فرمودند
چنانچه در مسالک ظهوری بلندی وپستی پیش می آید راه رو را در طی آن مراتب صعود
وهبوط روی می نماید واو در فرو شدن بپستی خود را معطل نمیداند واز رفتن راه باز نمی ماند
زیرا چه آن نیز از جملهٔ انقطاع راهست همچنان در طریق معنوی نیز عروج ونزول نسبت
باحوال دل سالک وجود میگیرد ودر هر دو حال سلوک صورت می بندد فرد از مشکلات
طریقت عنا متاب ای دل * که مرد راه نیندیشد از نشیب وفراز * وفرمودند سالکی
که بر یک حال باشد ویرا ترقی محال باشد ثمره می فرمودند چون از حال هدایت فرجام
سید الطایفه شیخ جنید رحمة الله در جای نشسته یافتم که طالب حق را باید که بآوندگی استعمال
نماید بنا بران هرگز بجز ظروف خاک ظرفی قیمت ناک در جملهٔ املاک خویش نگاه داشتم چنانچه
در مبادی احوال دو کرت وزدد حجرهٔ در آمده یکمرتبه محروم مطلق بازگشته ومرتبهٔ دیگر چادری
که چندان بچیزی نیرزد بجا یافته برداشته وبگذشته ونیز می فرمودند که چون دزد در خانهٔ
درویشان در آید وچیزی از امتعهٔ خانهٔ ایشان ببرد باید بر صاحب خانه شکرانهٔ این معنی لازم آید

موافق این بیت خواجہ حافظ شیراز ست کہ گفتہ فرزنگویمت کہ ہمہ سال می پرستی کن +
سہ ماہ میخور و نہ ماہ پارسامی باش + روزی این کمترین عقیدت آئین بعرض رسانید کہ در ذکر
نفی واثبات خطور خطرات محل حضور دل میشود و در پاس انفاس فی الجملہ امان میدہد از چہ
باشد فرمودند ذکر و اشغال متعدد ہ است و غیر متجدد ہ سالک را باید کہ در اینچہ جمعیت دل
خود مشاہدہ کند بران مواظبت نماید بلکہ در جمیع امور دیگر نیز مناسب وقت و حال است چون
جلوۂ خلوۃ و قامت و سیاحت و غیرہا مراقب دل باشد بہر چہ اقبال کند دست دران زند چہ
ذکر و شغل و چہ تلاوت و نماز ۔ دل بود کعبۂ مقصود مشو غافل ازو + گر دل کردہ مقصود شود
حاصل ازو + روزی دیگر بعرض رسانید کہ درین ولا در خلا دل را جمعیت فراہم نمی آید لاجرم
صحبت و اختلاط اختیار مینماید فرمودند فرض بر دو قسم است کہ دلہای سالکان ازان مستفیض
میشود یکی فیض نبوت دوم فیض ولایت فیض نبوت آنست کہ جلوۃ مستلزم جمعیت باشد و فیض
ولایت آنکہ جلوۃ مستوجب جلاوت گردد ۔ ہمسایہ و ہمنشین و ہمرہ ہمہ اوست + در دلق گدا
و اطلس شہ ہمہ اوست + در انجمن فرق نہان خانۂ جمع + باللہ ہمہ اوست ثم باللہ ہمہ اوست
تکرہ میفرمودند کہ اولیاء اللہ موافق کشف خود با عامۂ مؤمنان سخن گویند مستمعان بدان
ایمان نیارند بلکہ در طریق تکفیر و انکار پویند و ہمچنان اگر اقطاب با اولیا وفق مکاشفات خویش
رمزی در میان نہند ایشان تصدیق آن نکنند و کذلک اگر غوث کہ آنرا قطب الاقطاب
نیز خوانند با قطاب بر طبق علم خود دقیقۂ بیان سازد و جہ صدق آن در آئینۂ حوصلۂ ایشان پرتو بیند
از و غایتاً عرفاً خطاب کلموا الناس علی قدر عقولہم شحنۂ وقت خود ساختہ اند و با ہر کس بقدر استعداد
وی بپرداختہ کما قال المولوی المعنوی فی المثنوی رباعی جان دل را طاقت این جوش
نیست + با کہ گویم در جہان یک گوش نیست + آنکہ میگویم بقدر فہم اوست + مردم اندر
حسرت فہم درست + و نیز میفرمودند کہ چون مجالست کہ سخن خواص را عوام معلوم کند باید کہ
آن سخن را از شایبۂ قصور و فتور مبرا و مزاد انستہ بدرکۂ ناقص خویش را مذموم نکند چنانچہ
نقل ست کہ مردی را از اہل نیاز دردی از عشق مجاز بر دل سلیم شکستی الیم انداختہ بود
و غمزۂ معشوق ستمگارۂ آن غمزدہ بیچارہ را در بادیۂ مہاجرت با دل صد پارۂ آوارہ ساختہ عاشق

که پیر کامل مریدی را خلافت دهد که صاحب حال باشد چه هر که را که خلیفه سازند و جمعی با ارادت او بپردازند هر آینه ایشان را بر وفق استعداد خویش رهنمونی خواهد کرد مثلا شخصیست که شرایط طهارت و احکام نماز بواقعی میداند و با دای آن مشغولست اگر خلافتش دهند گنجایش دارد زیرا که چون تارک الصلوتی دست بیعت وی دست دهد یقین که بتلقین نمازش هدایت خواهد نمود و اینقدر ارشاد بنسبت باستعداد آن مرید کفایت خواهد بود شمره می فرمودند چون از حضرت شیخ شنوده بودم اشتغال بتسخیر اجنه طالب حق را لایق نیست نباید آن هرگز التفات بدان نکردم بیت کردیو مسخر تو گردد ✤ زین هر دو چه حاصل تو گردد ✤ اما هر سال در اربعین نشستمی و بنیت حصول کمال معرفت بدعوت اسما اشتغال مینمود هرگز هیچ موکلی در نظرم نیامدی و مریدان دیگر را چون حضرت شیخ جلوس اربعین فرمودندی و بخواندن اسما امر نمودندی در حجره بعضی موکلان حاضر شدندی و با ایشان مکالمه کردندی من انیمعنی را از ایشان شنودم و بخدمت حضرت شیخ باز نمودم که اصحاب در حین قرأت اسما موکلان را می بینند و تکلم می کنند و مرا هیچ نمی نماید فرمودند بهتر آنست که ظاهر نشوند و چیزی در نظر داعی نیاید شمره می فرمودندیکی از روزها در اربعین بخواندن اسما مشغول بودم ناگاه جمیع اعضای من بنام من ذاکر شدند و بزبان فصیح اسم برهان بیان میکردند چون صورت حال بخدمت حضرت باز نمودم فرمودند بسیار خوبست گفتم اگر با اسم حق ذاکر شدندی اولی نبودی فرمودند این اتم و افضل ست و فرمودند که سر مضمون کلمه سابق که حضرت شیخ فرموده بودند بهتر آنست که چیزی در نظر داعی نیاید بعد از چندگاه بظهور پیوست اما بهتر این کلمه صورت ظهور نه بست و نیز می فرمودند که درویشی را حضرت شیخ ذکر نفی و اثبات تلقین کرده بودند چون وی روزی بذکر مذکور اشتغال نمود بغرض حضرت شیخ رسانیدند که بهنگام ذکر هر چند در نفی ممکنات بمیانم و میخواهم که ابیات ذات متعالی صفات واجب الوجود نمایم وجود خود را اثبات میبابم در جواب وی فرمودند که مقصود همین ست دیگر چه باید بیت بر نقش خود است فتنه نقاش ✤ کس نیست درین میان تو خوش باش ✤ و نیز میفرمودند که حضرت شیخ در سال سه ماه در اربعین نشستندی و نه ماه مجلس داشتندی و درس گفتندی و فرمودندی که عمل با

نماید بر دلم بغایت گران می آید اگرچه این عطیه آنست از عطیات الٰهی و موهبت است از مواهب نامتناهی که بندهٔ مقبول دلماشود خلایق بنیت انابت بملازمت وی رود غایت این بدان ماند که سلطان ابراهیم ادهم را رحمة الله علیه شبی از شبهای زمستان غسل واجب شد چون در آب سرد غسل کرد از ممر بهودت آب و خشکی هوا وجودش بغایت متاوی گشت رنده که داشت در سر کشیده و پهلو بر زمین نهاده دران حال رسیم متعال اژدهای را بهم خوابگی وی فرستاد خدمت سلطان علیه الرحمة والغفران چون در خواب بود پهلوش همچو آبهٔ نرم و گرم احساس فرمود زمانی بدان استراحت نمود بعد ازانی که سر از خواب کشید و صورت واقعه بدید گفت خداوندا اگرچه تو از لطف عمیم با صلاح این بندهٔ سقیم پرداختی و بجهة ازالت ایذای بردوت از تن من این مخالف را موافق ساختی لیکن چون با من مناسبتش نیست دلم را طاقت مصاحبتش نیست بمجرد خطور خطرهٔ مذکور در خاطر خطیر سلطان علیه الرضوان آن ثعبان جدا شد و برفت و نیز می فرمودند که از کلمات فایض البرکات مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی قدس سرهٔ السامی منقولست که هر که صاحب حسن و جمال و خداوند ملک و مال نباشد و خلایق بزیارت وی رجوع نماید علامت آنست که اشعهٔ انوار آفتاب تجلی الوهیت بر آئینهٔ احوالش یافته دلش بدان وجه قبول قلوب یافته ثمره چون کسی از ارباب اکتساب ارادت ترک می نمود و بعرض حضرت ایشان میرسانید در جوابش میفرمودند که ترک اسباب مستلزم فتح باب نیست این طریق بغایت دقیق است و سلوک آن وابسته بتوفیق که بعضی را بعد از ترک اشتغال غلبهٔ حال بدینمنوال نمی نماید در طوبت تعب حرارت طلب فرو نشاند و بعضی را ترک تعلقات چون خاریست که از پای دل برآید و بدو کام سلوک این وادی مشکل بسر آید فرد یک قدم بر نفس خود نه وان دگر در کوی دوست ✣ هرچه بینی دوست بین با این و آنت کار نیست ✣ و نیز می فرمودند که در سلسلهٔ شطاریه طالب را ترک نمی فرمایند و بفرلباس ظاهری نمی نمایند بلکه در هر شغلی و کسبی که باشد بهمان حال مشغول می سازند و به تبدیل باطن وی می پردازند ✣ لنگ و لوک و خفیه شکل و بی ادب ✣ سوی او می غنج و او را می طلب ثمره می فرمودند اعطای خلافت مستلزم حال و مستوجب کمال نیست یعنی لازم نیست

وصول آن در معرض امتحان می آید وغبار خالص ومغشوش بحماہی می نماید فرد خوش
بوود رمحک تجربہ آید بمیان ۔ تا سیہ روی شود ہر کہ در غش باشد ۔ ونیز می فرمودند
ہر کہ بسعادت حج مستسعد گردد ویرا باید کہ خود را بحاجی ملقب نکند وبوسیلۂ این لقب
مال وجاہ طلب نکند چہ صفات دینیہ را وقایۂ تحصیل اسباب دنیویہ ساختن ضلالت
محض وجہالت حرفست چنانچہ بعضی سادات وعلما وحفاظ وفقرا کہ سیادت باعلم یا حفظ
قرآن یا درویشے خویش را بہر اظہار کمال وحصول جاہ ومال وسیلہ می سازند
ثمرہ می فرمودند کہ حقوق والدین در ذمۂ فرزند بمرتبہ ایست کہ اگر مادر وپدر یکی
کافر باشند وفرزند را بفرمایند کہ برای ما گوشت خوک بیاور بیارد واگر بطبخ آن امر نمایند
پختہ ومہیا ساختہ پیش ایشان بردارد لیکن اگر باکل تکلیف کنند نخورد زیرا کہ درین صورت
مخالف فرمان ایشان متضمن مطاوعت امر رحمن است وفرمودند کہ شیخ ابو الحسن
خرقانی را قدس سرہ برادری بود کہ چنانچہ شیخ مدام در مراتب طاعۃ ومجاہدۂ او کوشیدے
وعلی الدوام در مخاومت والدہ گذرانیدی روزی الہام ربانی بشیخ خرقانی در رسید
کہ این دولت کہ ترا نہادہ ایم بعنے مرتبہ کہ بتو دادہ ایم بطفیل آن برادر است کہ در خدمت
مادر است شیخ چون این پیام شنفت در مناجات گفت خداوندا وی خدمتی مخلوق
اختیار کردہ من بعبادۂ خالق رو آوردہ تکلیف نفسانی کہ شامل حال من شود بطفیل وی بود
جواب یافت کہ مخلوق بخدمت وامداد محتاجست وحضرت الوہیت از عبودیت عباد مستغنی و
محقق است کہ خدمت نیازمندی از عبادت بے نیازی اہم باشد وفایدۂ آن اتم
فرد طریقت بجز خدمت خلق نیست ۔ تسبیح وسجادۂ ودلق نیست ثمرہ می فرمودند
برجرم در سباع جلوس نمودن مورث صفات بہیمہ است وطبیعت سلیمۂ انسانیہ
دبر پوست آہو نشستن باعث عدم تمکین واطمینان ووجود خطرات سیاحت وسرگردانے
است وفرمودند کہ حضرت شیخ وبعضے اوقات پوست گوسفند بجہت جلسہ اختیار می
نمودند ومی فرمودند کہ در وقت جلوس صفت غربت ومسکنت وطبیعت سرایت میکند
ثمرہ می فرمودند چون کسی از مقربان سلطان یا از طائفۂ زنان می خواہد کہ ارادت بمن درست

باشد چنانچہ بدریافت ہیچ مقامی از مقامات قانع وخورسند نشود وپای طلبش بدان سبد نگردد اورا بہ پیر چندان احتیاج نباشد چہ پیر نسبت ہمین مطلوبست کہ سالک مبتدی ومتوسط نماند وبارشاد وی خودرا بمنتہای مطلب رساند **بیت** گر شود این درد وامنگیر تو ✤ بس بود این درد ایم پیر تو **نقل** ست روزی یکی بعرض رسانید کہ با آنکہ حضرت ایشان در جوار مزار متبرک برخود میگذرانند وبزیارت مرکز طہارت کم میروند چہ معنی دارد فرمودند حضرت شیخ نیز بزیارت مرقد منور شاہ شکر محمد رحمۃ اللہ علیہ درایام عیدین می نمودند ومیفرمودند کہ قبر پیر وجود مرید است پس بمعنی قریب است اگرچہ بصورت بعید است **فرد** در جان منی زراہ معنی ✤ چون یافتہ ام جرات جویم ثمرہ می فرمودند قبض نسبت باحوال مبتدی بمثال ابر است در فصل تابستان کہ متلاشی میگردد باسرع الزمان ونسبت بحال منتہی بمثابہ ابریست کہ متراکم میشود بہنگام باران یعنی آفتاب دلش مدتی مقبوض میماند وران مواجید نیز می فرمودند کہ خوف ورجا عبارتست از مقام عابد وقبض وبسط اشارہ بمقام عاشق وہیبت وانس کنایت از مقام عارف ثمرہ می فرمودند حیرت را دو صورتست یکی مذموم ویکی محمود آنکہ مبتدی را پیش آید مذموم است وآنکہ منتہی را روی نماید محمود زیرا کہ حیرت مبتدی مستلزم آن سد راہ است وحیرت منتہی مستوجب استغراق فی اللہ آن باعث زوال طریقت است واین نتیجہ کمال معرفت ونیز میفرمودند مبتدی را بر حقیقت ریا کہ جزوی ازان طلب عقبی ومافیہا ست تمامی اطلاع نباید دا دمبادا کہ بکلیۂ دل از عمل بپردازد خودرا در ورطۂ بطالت اندازد ثمرہ می فرمودند فواید بسیار ومفارقت مندرج است زیرا کہ دل از محبت اولاد واموال منقطع میشود وفایدۂ اول کہ در ادای حج وجود میگیرد مہاجرت است از وطن وفرمودند کہ مرا وجود اقامت در وطن را لبطۂ محبت از عیال واطفال صورت انقطاع پذیرفتہ **بیت** نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار ✤ چکنم حرف دگر یاد نداد استادم ✤ این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ بعرض رسانید کہ بعضی محرمان بیت الحرام از زیارت حرم محترم مشرف گشتہ مراجعت می نمایند وبرغفلت دل بیفزایند از چہ باشد فرمودند خانۂ مبارک بمثابۂ سنگ محک است نقد قلب ہر یک بعد از

آید و قلب التفات بحرکات قالب نہ نماید آن سہو محض غفلت است و این سہو عین صحو آنجا لہو در لہو است و اینجا محو در محو **بیت** در نماز م خم ابروے تو چون یاد آمد ✤ حالتی رفت کہ محراب بفریاد آمد **ثمرہ** می فرمودند ہر کہ مذہب او مخالف مذہب شما نماید صحبت او اختلاط را نشاید زیرا کہ دران مصاحبت مذاہب نمودہ آید و آن بقاعدۂ اہل نفاق گراید **فرد** سخت موعظۂ پیر صحبت این حرفست ✤ کہ از مصاحب ناجنس احتراز کنید **ثمرہ** و فرمودند کہ از صحبت محاذیب نیز محترز باید بود اما از ہر گونہ اما و دواعنت این جماعت باید نمود زیرا کہ در خدمت محذوب فایدہ است و در صحبتش نقصان عایدہ **ثمرہ** می فرمودند اگر مرشد طالب خویش را اختلاط با مشایخ دیگر منع نماید شاید زیرا کہ طریقہ سلوک این طایفہ مختلف است یکی خلوت میگزیند و یکی در جلوت می نشیند یکی ریاضت می فرماید و یکی رعایت قوت مینماید چون سالک مبتدی بر خلاف پیر خویش سالک متنوعہ مشاہدہ کند یحتمل کہ مذبذب شود و در ورطۂ تعطیل افتد **بیت** ہر قوم راست راہی دینی و قبلہ گاہی ✤ من قبلہ راست کردم بر سمت کج کلاہی **ثمرہ** می فرمودند درویشی منحصر بہ سہ صفت است کم خوردن و کم خفتن و کم گفتن و کم با خلق بودن و دوام صوم و دوام طہارت و لقی خواطر بذکر و ربط قلب بمرشد پس در ذات ہر کہ این صفات موجود است اگرچہ از نایمۂ دنیاست محمود است و در ہر کہ صفتہای مذکورہ معدوم است اگرچہ فقیر است گر از ثمرۂ فقر محروم است و فرمودند کہ حضرت شیخ از ین صفات ثامنہ دو صفت انتخاب کردہ اند کہ درویش را کافیست و علل او را شافی یکی نفی خواطر دوم ربط قلب زیرا کہ چون دل پیر کامل قابل قبول تجلی حق جل و علاست دل مرید نیز بطفیل ارتباط بدان عکس آن تجلی را سزاست چنانچہ نیز منیر چون بر آب تابش می یابد و فرمودند این **مصرع** دو دل یک شود بشکند کوہ را ✤ مبنی بر این معنی است و چون دل طالب با دل مرشد یکے شود کوہ نفسانیت را بشکند و فرمودند کہ در طریقۂ شطاریہ درویش را یک صفت باید فقط و آن اشتغال است بدین شغل کہ اللہ و با سواہ **بیت** ہر چہ بینی یار ہست اغیار نیست ✤ غیر حق جز وہم خرپندار نیست **ثمرہ** می فرمودند طالب کہ بلند ہمت

قبر است و پیرہن بمثابہ کفن و مجد الدین مردہ است اورا بسیج دفن باید چون حسب الامر مرشد نیت کرد
اربعین کشید یافت آنچہ یافت و دید آنچہ دید **ثمرہ** می فرمودند آنکہ سلطان العارفین گفت
الٰہی کیف الطریق الیک خطاب آمد دع نفسک وتعال مراد از گذاشتن نفس بالطبع است
نہ تا بعین اشارت بہ انخلاع صفات بشری است کہ عبادرا ہست نہ بانقطاع جبوۃ عنصری
کہ خاک درگاہ است **فرد** جمال یار ندارد نقاب و پردہ ولی ✦ غبارہ بنشان
تا نظر توانی کرد **ثمرہ** می فرمودند کافۂ انام در طلب معاش بر سہ نوع اند یکی آنکہ عطیہ الٰہی را
از خلق بپوشد و در اظہار افلاس کوشد او منافق باشد دوم آنکہ مطابق آنچہ از اسباب
دنیوی دارد در معیشت بظہور آرد او موافق باشد سوم آنکہ مجاری احوالش بفقر و فاقہ
جاری باشد و او در مقام ستاری این از ہمہ فایق باشد و بحکم اظہار الفقر فخری شربت
شکر را ذایق شود **ثمرہ** می فرمودند چون بر درویش توکل کیش ابواب فتوح کشاید انچہ بے
خطرۂ دل و احتمال شبہ و منت حاصل و حاصل آید باید کہ اقبال نماید و اگر بر در استغنا
زند و از اخذ آن ابا کند ہم بمثلش محتاج شود زیرا کہ بندہ را بندہ باید بود و صفات بندگے
احتیاج و افتقار است و استغنا و بی نیازی صفت ذات ملک الجبار است و قول
شیخ ابوبکر ہمدانی قدس سرہ کہ در نفحات الانس مسطور است تائید انمعنی میکند کہ گفتہ
درویشی سہ چیز است ترک الطمع و المنع و الجمع یعنی از کسی طمع مکنی و اگر چیزی بتو رسد منع مکنی
و چو بگیری جمع مکنی **ثمرہ** می فرمودند کہ از شیخ جنید قدس سرہ منقول است کہ خطوتان قد
وصلت یعنی یک قدم بر نفس خود نہ و آن دگر در کوی دوست ✦ ہر چہ بینی دوست
بین با این دو آنت کار نیست ✦ **ثمرہ** دو فرمودند کہ حضرت شیخ می فرمودند کہ مرا و از قدم
نہادن بر نفس شناختن اوست کہ واسطۂ رابطہ معرفت بدوست **ثمرہ** می فرمودند در
نماز سہوی کہ از مصلی واقع می شود بر دو قسم است عامہ و خاصہ سہو عوام نتیجۂ
آنست کہ دل ایشان از دگر تعلقات و فکر اسباب و آلات پریشان شود این معنی
باعث اقدام حضور و استلزام قصور نماز ایشان شود و سہو خواص ناشی ازان است
کہ چون باطن ایشان در حالت نماز از غایت نیازمستغرق شود اصول بر فروع عقل غالب

موضعی کہ ویران باشد سلطان ازان موضع خراج نخواہد و فرمودند کہ ہر کہ پشتارہ را از سر انداخت
از وی عشر کہ طلب کند **بیت** عاشقان را ہر زمان سوزیدنیست ✤ بر دہ ویران خراج
و عشر نیست **نقل ست** یکی از اہل تجرید کہ از فقدان مطلوب دل تنگ شدہ بزنگ میگذران
برآمدہ بود روزی در خدمت حضرت ایشان عرضہ داشت کہ ہر گاہ سالک فانی شود حفظ
مراتب بعد از فنای وی از کہ صورت بندد و فانی چگونہ بعمل پیوندد و فرمودند چون سالک
بعد از فنا فی اللہ بقا باللہ حاصل میشود ہمواره بموجب تصرف حق بر جادۂ امر میرود و حافظ
مطلق از وی بی وی حفظ مراتب بوقوع می آرد و او را از شایبہ خلل و زلل مصئون و محروس
میدارد کما قال جل جلالہ کنت لہ سمعا و بصرا و لسانا بی یسمع و بی یبصر و بی ینطق یعنی چنانچہ
فرمود خدای تعالی در کلام قدسی کہ باشم من آن بندہ شنوای و بینای و گویائی بمن بشنود
و بمن تکلم کند **ثمرہ** می فرمودند ہر گاہ بندۂ مومن بہ نیت صدق عزیمت زیادت بر قبر
مومن رساند ہفتاد ہزار فرشتہ کہ موافقت بستہ استدعای رحمت از حق در حق او
نمایند اگر یکی از اولیای حق باشند مستغرق مطالعہ انوار ذات مطلق سایر ملایکہ باز ایر
مستفیض شوند و اگر بر خلاف عزم ایشان اتفاق افتد استعانت از مقلب القلوب
نموده باصلاح عیوب او پرداخته تبعا نہ قلبش را معدم ساخته بنای مسجد انداخته مراجعت
نمایند **ثمرہ** می فرمودند چون عبادت و ریاضت سلف بے شایبۂ غرض و داعیہ عوض
می بود بنابران باسرع الزمان عقدۂ باطن ایشان می کشود الحال ہر کہ رایض نفس
بدآرام است طالب کشف و الہام است جرم اگر چہ از تاب ریاضت سوختہ است
بشرط کاران خام ناتمام است **غرد** تو بندگی چہ گدایان بشرط مزد مکن ✤ کہ دوست
خود روش بندہ پروری داند ✤ **ثمرہ** فرمودند کہ شیخ مجد الدین بغدادی اربعین اول
را آخر رسانیدند و نتیجۂ آن مرتب نشد بخدمت پیر خود شیخ نجم الدین عرض نمود در خواب
فرمودند اما در نیت تو خللی خواہد بود شیخ مجد الدین عرض کردند کہ نیت من آن بود
کہ بحق واصل شوم بعد ازان مہجوران را نیز واصل سازم پیر فرمودند کہ در نیت شما
خلل است زیرا کہ بر عرض مشتمل است اکنون دار اربعین بنشین و نیت کن کہ حجرہ بمنزلۂ

لطلب رب الارباب لیس هر که سیر بخورد و آشامد و تن خود را در بستر مباشرت و خواب
کشید استیلای در حق حق ندید طبیعت او بحصول دواعی محظوظ و بهره مند گشت و
آن بیچاره بهمین قدر چون بهایم خورشید گشت **مثنوی** تات چون خر درین سرای
خراب + شکم از نان پر ست و پشت زآب + پای کی بر نهی ببام فلک + باده کی در کشی
زجام ملک + و آنکه این داعیه را از حضور مدعای او باز داشت و در خوردن و آشامیدن
و مباشرت و خوابیدن اختیار نکرد مگر بقدر ضرورت اشتهای او از جمیع مشتهیات یأس و
محروس گشته عنان محبت و زمام همت از مجاز بحقیقت مصروف شد **نظم** تا خیالے
میل تو چون بر بود + تا بدان پیر بر حقیقت بیر بود + چون بر اندای شهوة و پرت بر نیت
آنکه کشتی در آنخیال از تو گریخت + پیر نگهدار و چنین شهوت مران + تا پیر میلت بر و سوی
جنان + خلق پندارند عشرت می کنند + با خیالی بر خود پیری می کنند + و نیز می فرمودند که هر که
تن پرور فارغ باشد حسب المقدور در تحقق ریاضت او ساعی باید بود و آنکه مرتاض ضعیف
بود و بر افی الجمله باستراحت و لالت باید نمود و نیز می فرمودند که مبدی را باید که حقوق
نفس بوی رساند و از حظوظ نفسانی پرهیز نماید و منتهی اگر از حظوظ نیز تمتعی گیرد شاید
نقل ست شیخ ابراهیم کفش دوز که نعلین کسب پوشیده قدم در طریقه درویشی نهاده
بود روزی بخدمت حضرت ایشان بر سبیل استرشاد پیغام فرستاد که مرا درین و لا
تفرقه روی داده و جمعیتی که داشتم ربعدم نهاده در جواب وی فرمودند که خلاف
عادت و انصراف وضع معیشت کرده باید اگر کسوت درویشی در بر ست لباس خوب
باید پوشید و اگر کنج عزلت مقرر است در سیر و سیاحت باید کوشید و اگر نماز معکوس
و نوافل کثیره معتاد است بفریضه و سنن موکده اختصار را اختیار باید نمود و امیدوار
وصول فیض نامتناهی الٰهی باید بود شاید که بجوی آب رفته باز آید **نقل** ست روزے
یکی از محذومان که مملکت وجود خود را فی الجمله ویران ساخته و باز تکالیف و اجبات شرعیه
را از دوش انداخته بخدمت حضرت ایشان باز نمود که نماز مفروضه را قضا می کنم و عملی
دیگر نیز از ما وجود نمی گیرد و مآل حال ما چگونه باشد فرمودند لیس علی الخراب خراج یعنی

وخود در رکابش افتاد تا فرقهٔ دیگر از پیش رسیدند و آن درویش را باین کیش دیدند گفتند شخصیست
غریب و از قانون ادب بی نصیب بسر خود را سوار ساخته و خود در رکابش پیاده تاخته چون این
سخن استماع نموده خود با پسر راکب شد و بسوی مقصد واهب تا گروهی دیگران حال را مشاهده
نمودند و زبان بسرزنش کشودند که ظالمیست جاهل و از محنت این بی زبان غافل بیکبار باز
دو سوار برین ستور نهاده و از طریق انصاف بر طرف افتاده چون برین کلمه اصغا
نمود خود با پسر پیاده شد عثمان مرکب بی سوار از روی اضطرار در دست گرفته می کشید ۱۲ شنیدن
تا بجماعهٔ دیگر رسید چون آن فریق بدین طریق معاینه کردند و گفتند طرفه پیریست خرف
واز جادهٔ عقل منحرف فعلش برمادهٔ حمق معترف خود با پسر پیاده راه میبرد و مرکب بر ۱۲ احمق
اشتر آماده همراه می برد چون این سخن بشنید سر تحیر بر در جیب تفکر کشید و فهمیده که از اصغا
و معاملت بر اختلاف اقوال مردم باین حال رسید و با وجود مطاوعت قول ایشان
ملامت نرهید و دید انچه دید **بیت** کس از دست جور زبانها نرست + اگر خود نماییست
وگر حق پرست **تذکره** می فرمودند سالک را در ابتدای سلوک بمطالعهٔ کتب یقینی و تحصیل
علم دینی بقدر اشتغال باید زیرا که او در مبادی احوال از دو حال خالی نیست اگر مشغول
بما لا یعنی است افاده و استفادهٔ علمیه ازان باز میداد و اگر از استیلای جذب بیخود
است بخودش باز می آرد و در سلسلهٔ مجانین نمیگذارد و فرمودند که حضرت شیخ می فرمودند
که نباید که سالک را علی الدوام تمام جذبه در رباید زیرا که درین صورت معرفت حاصل
نیاید همانا که مجذوب مغلوبست از مشاهدهٔ جمال مطلوب محجوبست **فرد** مرا وصال
تو هرگز چگونه دست دهد + که در حضور تو از خویش میشوم غایب + و نیز می فرمودند که
حال بمثابهٔ رنگیست که گاه هست و گاه نیست که اگر صاحب حال را بهره از علم باشد
مقوی حال او گردد و در اوقات زوال حال و رزاویهٔ غفلت و اهمال نماند علم دست
او تیز خویش گرداند **تذکره** می فرمودند یک میل است که در وجود انسان تعبیه است
و او را داعیهٔ متنوعه همان میل واحد و گه سنگی طعام خواهد و در تشنگی آب در زمان
سیری بجامعت رغبت کند و در آوان ماندگی بخواب و چون از نیمه مهجور شود جمع کند

فکر هر کس بقدر همت اوست **نقلست** یکی ابنای روزگار از پریشانی دل و عدم جمعیت
بخدمت حضرت ایشان بر سبیل استرشاد بیان نمود فرمودند حلقه ذکر بر در دل زنید تا از
پریشانی و تفرقه باز آیند و گردن و سینه را اندک کلفتی و مشقتی جایز دانسته بر ذکر نفی و اثبات
مداومت نمایند و بدرجه درجه عدد حلقه در مراد اندازید تا بحدی که هشت هزار حلقه
ذکر در روزی معتاد سازید و فرمودند اولا از درویشی اذن گرفته ثانیاً بعمل پردازید **بیت**
چه حلقها که زدم بر در دل از سر شور ✤ ببوی صبح وصال تو در شبان دراز
ثمره می فرمودند تلوین ثبات و تعمیر خانقاه استدعای او تربیت لوازم استدعا و مثل هذا از جمله اسباب
درویشی است و اسباب درویشی مستلزم حقیقت درویشی وصول بمطلب درویشان
نه طریقه سلوک این طایفه چیست خود را بهیچ وجه بگرفتن و احوال خویش از همه نهفتن پیوسته
طریق شکستگی پیمودن و بحق دلبستگی نمودن و نیز می فرمودند که روزی در مبادی احوال
حضرت شیخ جبه بخیه زده و کلیم سیاه در بر کرده بملازمت شاه شکر محمد عارف قدس الله
سرهما رسیدند حضرت شاه رحمة الله دیدند و فرمودند عیسی بهای امروز در نظرم مانند شیخ
شیوخ مینمای جامه یکتائی بر و غمن گل آگنده بپوشید و در طریق تحقیق بکوشید هماروز
حضرت شیخ جبه مذکوره را بدرویشی بخشیدند و از آن روز اکثر اوقات یکتای میپوشیدند
تا آنگاه که حضرت شاه بپوشیدن پیرهن امر نمودند مقصود ازین بیان این بود که اگرچه
اصلاح اوضاع ظاهری نیز مستحسن است ولیکن شان الطالب شان ما اخر یعنی ولیکن شان
طالب حق شان دیگر است و اوراق دیگر **بیت** راه دین صنعت عبادت نیست ✤
جز خرابی و عمارت نیست **ثمره** می فرمودند سالک را باید که از مدح و ذم اهل عالم اصم
بوده بسلوک اشتغال نماید زیرا که هر که بر قول خلایق گوش نهاد از طریق تحقیق و اقبال
باز ماند و در ورطه تعطیل و اهمال افتاد چنانچه **نقلست** که پیر مردی با فرزندی مراهق
مسافر شد چون یک مرکب داشت خود بران نشست و آن پسر پیاده میرفت ناگاه در راه
با جمعی ملاقی شد او را دیدند و زبان ملامت کشیدند گفتند عجب مردیست سنگ دل خود بر مرکب
است و پسر خرد سال را جل چون گوش بر قول آن قوم نهاد پسر را سوار ساخت

محروم و مایوس ماند زیرا که در ایام تحصیل سعادت از سرمایۂ عمر غافل بود و هنگام تکمیل محبت
از یاد غفلت لایعقل و فرمودند که از حضرت شیخ بکرات شنیده شده که الصوفی لغد ثلثین بارد
بیت هر که اول تر او مسعود تر + هر که آخر بین ترا و بد رود تر + و نیز می فرمودند که اگر از
اتفاقات حسنه و عنایات ذوالفضل والمنه کسی را در آخر عمر این عطیۂ اعظم فراهم آید نا درست
و حق سبحانه بر ایفا قادر است **ثمره** می فرمودند هر که از وادی طلب کردی بر رخ
زرد نشسته باشد و دل شکسته و رحبت و جو مطلوب کمر همت تنگ و پوی بسته
مطلبش منظور باید ساخت و نظر از تعصب بر مذهبش نباید انداخت زیرا که در مذهب متعدد
هر که طالب ست همانا که بسوی مقصد متجدده ذاهب ست **بیت** که پیر مغان مرشد باشد
چه تفاوت + در هیچ سری نیست که سری خدائیست **ثمره** می فرمودند بهترین عبادات
و نیکوترین طاعات در جمیع احوال و اوقات ذکر است زیرا که ذکر مافی ماسوی دوست
و مشت ذات اوست بعده تلاوت قرآن بعد از این سایر عبادات + هر کدام منبع
حسنا تست مقصود ازین بیان این بود که اگر بعضی اوقات که سالک مشغول باشد و
نفس بنماز بطوع یا نوافل دیگر دلالت کند و میرا باید که در القای مثل نیک از اعداء عدو ک
بین حینیک استمالت کند چه ضد آن خواهد بود که این را از ذکر و شغل که طرفۂ ادنی وا فرست
باز دارد و بمقتضای تقرف خویش در قعده و قیام نماز آرد و نیز می فرمودند که کیفیت فنا
مر سالک را از هیچ عملی مترتب نمی شود الا از ذکر و فکر پس ترجیح و تفضیل اذکار و اشغال بر
سایر اعمال اگر اینجهت تواند بود زیرا که نتیجۂ هر عملی که در آنش ست حسن پاداش است
و ثمره این شجره چیست برجوع با صل یعنی ارانیت خود فصل و بهویت خود وصل **بیت**
تو ز خود گم شو کمال اینست و بس + تو همان اصلا وصال اینست و بس + و نیز میفرمودند
کثرت طاعت و عبادت وسیله در باب جنت اسماویست و حور و قصور اولی و اعلی و اشتغال
بذکر و استغراق بمذکور و تحلیۂ باطن از ماسوی باعث تحبب و تقرب حق است جل و علی
آن قاعدۂ عباد و صلحاست و این فایدۂ عشاق و احبا آنجا حصول انعامست اینجا وصول
بمنعم آن جماعته را نظر بر بجراست این طایفه را منظور بکرم **فخر** و تو وطوبی و ما و قامت یار

تجلی بلاجهت والامکان همدرین جهان اعتقاد باید و استعداد نشاید تا من کان فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی درشان او نیاید تفسیر این آیت بقول مفسران اینست که هرکه هست درینیا نابینا و دیدهٔ دلش راه صواب نه بیند پس او در آخرت نابینا بود یعنی طریق نجات نیابد تا هرکه اینجا روی توبه بیند آنجا جمال مغفرت مشاهده نکند و بقول محققان مؤید مضمون ثمره مکتوب فیه است فرد ومنکه امروزم بهشت نقد حاصل میشود ✦ نسیهٔ فردای زاهد را کجا باور کنم ثمره می فرمودند بصفتی که پیر در دل مرید موصوف گردد و بحیثیتی که در معرفت وی معروف شود همان صفت نقد وقت مرید گردد مریدی که سر خود را بکری مملو از در اسرار و معانی و تجلیات انوار ربانی داند حق سبحانه لآلی حقیقت و معرفت خویش در درج سینهٔ او مندرج گرداند و مریدیکه پیر را عابد و مرتاض گمان کند حق سبحانه طی مراتب مجاهده بروی آسان کند مریدی که پیر را متشرع و متورع اعتقاد کند حق سبحانه ویرا بر احکام علیهٔ شرعیه منقاد کند و مریدی که داند پیر او دام تزویر گسترده است و همت راهگی بر تحصیل لوازم معیشت مصروف کرده او حاصل خود همان بیند و بادام بدام تلبس مبتلا بوده بهزار بهانه دانه از خرمن رزق خود بچیند رباعی ای براه تو همین اندیشه ✦ مابقی تو استخوان ریشه ✦ گر گلست اندیشهٔ تو گلشنی ✦ ور بود خاری تو همه گلخنی و نیز می فرمودند که اگر مریدی پیر خود را بصفاتی مذکور کند و بکراماتی مشهور گرداند که وی بدان صفت متصف نباشد روز محشر آن مرید را در محاذی پیروی حاضر سازند و رب الارباب از وجه عتاب خطاب کند که آنچه ما بنابر حکمت صالحه در پرتو تعبیه نفرموده بودیم و ویرا مظهر آن ننموده تو در دنیا بوی منسوب گردی اگر صادق بودی بران مقال الحال بحجتی پیش آئی و ازان او صفات در موصوف صفتی بران دیار در زمرهٔ کاذبان در آئی طریقهٔ دوزخ به همائی پس مقرر است که نباشد دران ساعت آن مرید الامدعی خجل مضری منفعل ثمره می فرمودند هر دل خسته را بعد از مرور سی سال تا چهل سال از عمر حسرت ظل غم ازین مرهم فراهم آید یعنی طلب حق روی نماید و وی بوسیلهٔ علم و عبادت تحصیل مطلوب گراید اگرچه بتشریف بازداشش کردار چون علما و ابرار مشرف و مخصوص شود غایتا از خلعت خاص معرفت و اختصاص

دیگر است وبس آن عقیمه چون چنین استماع نمود مایوس ومغموم گشته مراجعت نموده تهیهٔ مرگ ساخت منتظر ملک الموت میبود تا مدت موعود منقضی شد وآن ضعیفه از خوف ارتحال وهم انتقال ضعیف ومنحنی گشت چون خلیلی در اقامت پیکر او راه نیافت رجوع بدان حکیم نموده از روی عتاب باو می گفت ترا درین ضمن چه مقصود بود که بمعالجهٔ سقیم نپردازی ودر دل او خوف هلاک اندازی وانا گفت چون نادانی نمیدانی که درضمن این جواب متوحش علاجت روی نمود وعقدهٔ باطنت بگشود همانا که حرمت باشیای فاسد منجمد شده منفذ اینده مسدود ساخته بود الحال از بیم هلاکت در باطنت گداخته شد رحمت قابل حمل گشت وهمت پرداخته شد ثمره می فرمودند در ارادت شرط نیست که مرید هرگز مرتکب نواهی نشود چه اگر براین شرط نماید واز مرید بغلبهٔ داعیهٔ بشریت برخلاف آن واقع آید بحکم اذا فات الشرط فات المشروط رابطهٔ ارادت منقطع گردد ولهذا در زمان انابت نو مرید را گفته میشود که حلال را حلال باید دانست وحرام را حرام بعده چون کل اناء یترشح بما فیه حکمت موافق تاثیر انفاس ببرد استحقاق مرید بمقتضای تقدیر بعمل خواهد پیوست ثمره می فرمودند در خدمت درویش صفاکیش بعضی طلاب را حلاوتی تام وبیش فی الفور فرا پیش می آید وبعضی را بمرور ایام حضور تمام روی می نماید رنگیست نو درس اما قراری نیست مصرع دیر آمدنت رواست ویرآمی و درست + ونیز میفرمودند که هر سالکی که از وجه صدق بکعبهٔ محبت توجه فرمود وسرمایهٔ عمر گرانمایه را از زاد وراحلهٔ آن بادیه نمود اگر نسیم عنایت بمقتضای مراد او نوزید وبحکم کل امر مرهون باوقاتها در عین حیات دست در آغوش کعبهٔ حاجات نکشید وزبان حالش براین ابیات مترنم گردید که نظم بخت از دلمان دوست نشانم نمیدهد + دولت خبر ز راز نهانم نمیدهد + مردم در انتظار و درین پرده راه نیست + یا هست وپرده دار امانم نمیدهد + زنهار ره زاویهٔ نومیدی ننشیند بلکه چون نامیهٔ ملک الموت به بیند ثمرهٔ مراد از شجرهٔ اعتقاد خود بچیند نظم گر گران دگر شتابنده بود + عاقبت جوینده یابنده بود + چون نشینی بر سر کوئی کسی + عاقبت بینی تو هم روی کسی + اندرین ره میخراش دستبرد اش + تا دمی آخر دمی فارغ مباش ثمره می فرمودند طالب را بر امکان

مریدان وطریق مسلوک سالکان اینست نه آنکه فتح باب ورفع حجاب منحصر باینست فرد گرچه
وصالش نه بکوشش دهند ✤ آنقدر ای دل که توانی بکوش ✤ چه آنرا که خواهند در اول
کام مطلب رسانند ومحتاج بسلوک نمانند وآنرا که راهند او را از نزدیک رانند وبهیچ حیله ووسیله
در مجلس انس بربساط قرب نه نشانند فرد وبآب زمزم وکوثر سفید نتوان کرد کلیم
بخت کسی راکه بافتند سیاه ثمره میفرمودند مرشد کامل که حکیم دلهای سقیم است علل مختلفهٔ
طالبان علیل را به ادویهٔ متنوعه معالجه فرماید اول نقد اصلاح نماید مراد از عذایر جادهٔ شریعت
سلوک فرمودنست واستعمال اعمال مستحسر نمودن اگر ازین سلوک بمقصد نرسد وافزاید
وآن عبارتست از مجاهده وریاضت اگر ازین معالجه نیز شفا حاصل نشود وصحبت باطن
روی ننماید داغ نهند وآن اشارت است بدرد وایذاکه از تباه کردن اعضا مترتب شود
اگر سقم طبیعت آن مجنون ازین معجون نیز زایل نگردد زهر دهد وآن کنایتست بجزایات چنانچه خواجه
حافظ فرماید فرد بمی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید ❊ که سالک بیخبر نبود زراه ورسم منزلها ✤ ونیز میفرمودند
که بعضی مرشدان بتربیت مستعد شدان وجه تصرف سعی می فرمودند وبعضی در مقام تسلیم مقیم گشته
حواله بخدا مینمایند فرد قومی بجد وجهد نهادند وصل دوست ✤ قومی دگر حواله بتقدیر میکنند
وانچه ابن اکمترین خلق الله محمد وحید الله معاینه نمود حضرت ایشان در تربیت مریدان ومستفیدان
قسم ثانی اختیار فرموده بودند واصلاح کار همه را حواله نعم المولی ونعم الوکیل نموده ونیز
می فرمودند که روزی بگفته سعادت درسر انجام مهمی از مهام استخاره نمودم فرمودند که لا
ینفع والجد منک الجد یعنی نفع نمیکند صاحب سعی وکوشش را از تقدیرات الهی سعی وکوشش
او ثمره میفرمودند اگر مرشد دانا بعضی اوقات طالب را فروگذارد وبحسب ظاهر نسبت
باحوال او نیز دازد بنا بر آنست که مصلحت او هم در آنست نقل ست چنانچه که زن
عقیمه نزد حکیمی دانا آمد واظهار نموده که غم بجدم فرزند بر دلم بسیار است وچون شجرم بی بار است
شوهر خار در خار است اگر او را ویه که متصدی تولد فرزند باشد عنایت شود بحتمل که این
عجوزه بمراد خود فایز گردد چون حکیم سوانح حمل او دریافت جز این جواب علاج ندید که گفت
ترا با دویه دفع عقامه چه احتیاج زیرا که از قیافه ونبض تو معلوم میشود که بقیهٔ حیات چهل روز

داعیهٔ ارادت صادق در باطن او استیلا نماید و او بخدمت مرشدی گراید **مثنوی**
تا براهل طلب خدای مجید ✤ متجلی نشد باسم مرید ✤ با ارادت نشد کسی موصوف ✤ بیحجت نشد کسی معروف ✤ بخاطر قاصر این کمترین خلق الله محمد وجیه الله می آید که ازین ثمره عقده یحیهم ویحبونه می کشاید **فرد** ذره را تا نبود همت عالی حافظ ✤ طالب چشمهٔ خورشید درخشان نشود ✤ و نیز میفرمود که چنانکه طالب حق را فرض راهست که خود را در خدمت مرشد کامل لازم گرداند همچنان انسان کامل را نیز واجب است که تربیت طالب صادق ملتفت گشته امانت خداوندرا باو رساند **نقل** ست روزی میفرمودند که امروز بعد از نماز اشراق سری بخواب کشیدم **مصرع** زهی مراتب خوانی که به ز بیداریست ✤ ناگاه دیدم که تخت ولایت نهاده و حق سبحانه و تعالی خطاب میکند که تا کسی را بر این تخت ننشاند باید که در مقام ارشاد ننشیند **فرد** تکیه بر جای بزرگان نتوان زد بگزاف ✤ مگر اسباب بزرگی همه آماده کنی ✤ و نیز میفرمودند هر که حق را بیند و خلق را نه بیند او محجوب ست چگونه راه نماید آنکه حق را با خلق بیند او عارفست اقتدار اشاید و محجوب با زاویده توحید کشاید و وحدت ذات در کثرت اسما و صفت نماید و نیز میفرمودند حضرت شاه شکر محمد قدس الله تعالی روحه فرزندان خود را وصیت نمودند که بعد از من هر کسی که خواهند اختیار کنند اما از نهار با عتبار ارث قدم بر بساط شیخی و ارشاد منهید و تا حصول فنا دم از مقامات طریقت نزنید حق تعالی مرا فرزندان معنی عطا کرده که انتظام سلسله مفوض بدایشانست **فرد** گیرم که مار چوبه کند تن بشکل مار ✤ کو زهر بهر دشمن و کو مهره بهره دوست ثمره میفرمودند مرشد را باید که از ابتدای حال تا سه سال تربیت طالب بدین منوال اشتغال نماید سال اول خدمت خلق فرماید تا انچه مقدور باشد از معاونت و مخاومت فعلی و مالی بجا آورد از عهدهٔ آن بر آید **بیت** طریقت بجز خدمت خلق نیست ✤ بتسبیح سجاده و دلق نیست سال دوم در حجرهٔ خلوتش بنشاند و بذکر و شغل مشغول گرداند سال سوم نگذارد که بمقتضای مدعای دل خود بعمل آرد **مصرع** در دل بنگر که لوح محفوظ دلست ✤ بعد از مرور سه سال بدین منوال ظن اغلب آنست که مقصود حاصل شود اما باید دانست که قانون تربیت

بعبد الرحیم از حضرت ایشان سوال نمود که ممد قاعده چهل اسم که بود فرمودند که از حضرت شیخ
شنیده شده که اسمای مذکوره را دعا ما دریسی نیز میگویند زیرا که در حدیث آمده که ادریس
علیه السلام مدام درس این اسما گفتی تا آنکه از تاثیر آن تدریس صفات بشریت خویش تمام محو
یافت و ازین جهان عروج نموده بر مکان عالی شافت کما قال جل جلاله فی شانه ورفعناه
مکانا علیا میفرمودند در خبر وارد است که چون حضرت رب العزت بر اهل جنت بیقینی تجلی
کند زبان گویند که این تجلی رب ما نیست و ما سجده نکنیم تا تجلی رب خویش نه بینیم حق جل وعلی تعیینی دیگر
متجلی سود آن را نیز اقبال ننمایند همچنان هر تجلی که محکم شده باشد رد میکرده باشند تا علام الغیوب
بر حسب اعتقاد قلوب ایشان متجلی گردد و آنگاه هر همه سر بسجده نهند و گویند انیست پروردگار ما
اما عرفا هر تجلی که از تجلیات متعدده مشاهده کنند بدان سجده آرند زیرا که ایشان در جمیع تعینات
مختلفه و تجلیات متنوعه حق را متجلی دانند و غیر را مفقود خوانند و میفرمودند که از حضرت شاه
شکر محمد عارف پرسیده شد که در آن حالت زاهدان بدان انکار بر تجلیات پروردگار
مواخذ شوند یا معذور باشند حضرت شاه رحمة الله فرمودند که مواخذه در شان ایشان
همین قدر کافیست که معشوق تجلی کند و نشناسد و در عین جلوه محبوب از مطالعه حالش
محجوب ماند **فرد** مسوز زاتش محرومیم که هیچ عذاب + ز روی داد و الم چون عذاب
حرمان نیست + **ثمره** می فرمودند کثرت شمول رحمت و سرعت حصول صحت علامت
مومن است در سیدان بیماری بعد از مدت و کشیدن آن بهلاکت و شدت علامت
منافق است آن مثل شاخ سبزیست که پیوسته بادی بروی بوزد و مضطرب حال نماید
لیکن اضطرابش نماید و این مانند درخت خشکیست که نه هرگز آسیبی بوی رسد و نه از
صرصری خم شود تا آنکه تیری بر او زند و بیگیاهگی در عدم شود و نیز میفرمودند که هر کرا
مرضی از امراض مزمنه که مورث نفرت طبیعت اند چون برص و مانند آن شامل حال
گردد علامت آنست که حکیم علی الاطلاق دیرا از تنگنای حادثه رای الفت خلق اعراض
میفرماید و بقضای دار الشفای انس خویش دلالت می نماید رمز آنست مرد و الخلق
مقبول الحق **ثمره** میفرمودند چون اسم مرید بر دل صدق منزل بنده مومن تجلی میفرماید آنگاه

پیش است زیرا که دیرا سه حقست یکی حق قرب و جوار دوم حق اسلام سوم حق صلهٔ ارحام تمره
میفرمودند تحریر تعویذ برای شفای مریض و اب حضرت شیخ نبود غایتاً هر که به نیت استشفا بخدمت
ایشان رجوع کردی قدری آب آوردی تا اسم پیر خود را بران دیده باو دادندی و در وقت
دمیدن انگشت سبابه را در آب نهادندی و فرمودندکه مانیز برین سنت عمل میکنم و بهمان
دستور به نیت شفای رنجور نام فرخنده فرجام حضرت شیخ را بر آب میدمیم و از شیخ فرید
رحمة الله که پدر خاتون حضرت ایشان بود نقل کردندکه هرگاه دم مار موثر شود دوم
درویش بی اثر چون بود تمره می فرمودندکه روزی حضرت شیخ فرمودندکه تا ما
در مقام ارشاد نشستم قدر ادب مرشد گماهی ندانستم زیراکه بعضی اوقات در حسین مراقبه صور
خیالی و پیکر مثالی مریدان در طالبان ماضر میشوند و حقیقت ایشان ظاهر میگردد و بعضی
را دیده میشود که متوجه تمام متوجه گشته و استاده و بعضی اعراض نموده و پشت داده و بعضی
چشم بهوا کشوده و بعضی به یمین و یسار رو نهاده دران حالت بقدر ارادت هریک در غیبت
وی بمحک امتحان زده میشود و مخلص از منافق ممتاز میگردد چنانچه و اجعلنا ایها المنافقون اسی
جرعه نوش سفینه پاک دار کآئینه ایست جام جهان بین که آه از دمی فرمودند سالک را
ترک صحبت مردم کلیم لازمست الا صحبت مرشد و دم خدمت مرشد نیز در وقت حاضر شود
یکی وقتی یکی دقیقه از دقایق سلوک یاد گیرد دوم وقتی که معامله از معاملات صورت پذیرد و آن
را بعرض برساند فرمودندکه چون بندگی شاه شکر محمد عارف حضرت شیخ را رحمهما الله جلوس
اربعین فرمودند باظهار هر معامله که ظهور یابد امر نمودند حضرت شیخ را نخست این معامله روی نمود
که درخت کیله ایست پربار و ایشان ازان اثمار میچینند و دامان خویش میکردند و در وقت
غروب جوانی پشت با آفتاب داده و تیر و کمانی در دست گرفته ایستاده چون صورت
این معامله را بخدمت حضرت شاه رحمة الله باز نمودند تعبیر فرمودندکه اتحاد ثمره ازان
شجره علامت افاده و استفاده است و معاینه جوان بمثل با تیر و کمان اشارت با مدن
اکبر بادشاه است باین ولایت و تسلط و تغلب وی بر ملوک این ملک اندک زمانی
را چنانچه بر لوح تعبیر نقش بسته بود در آئینه ظهور روی نمود روزی یکی از دانشمندان مسمی

شد بخدمت عموی خویش باز نمودند کہ چون مربی ظاہر و استاد شریعت شمائید لاجرم میخواہم کہ مربی باطن و پیر طریقت نیز شما باشید و مرا ارشاد نمائید تا حق دیگری در ذمۂ من وجود نگیرد حضرت شیخ ظاہر جواب دادند کہ اگر کوزۂ لب ریز گردد تواند کہ ظروف دیگر را بر آب کہ داند و خود ہم بی آب نماند اما تو کوزہ کہ کم آب باشد اگر خواہد کہ ظروف دیگر را پر کند نتواند خود نیز از ان آبی کہ دارد تہی ماند حضرت شیخ گفتند پس اجازت یابم تا بخدمت مرشد دیگر شتابم ایشان اجازت دادند حضرت شیخ بخدمت شاہ شکر محمد قدس سرہ رجوع فرمودند ارادات درست نمودند و اقتدا بایشان یافتند و نیز میفرمودند کہ حضرت شیخ فرمودند کہ اگر بار دوم پیر در را نمیدیدم گمان میبردم کہ مشایخ وقت دکان دارند و کسی با ہمت عالی نیست غایتا ایشانرا دیدم دانستم کہ دنیا از وجود ولیا خالی نیست مرا باز دو پیر مرد شیخ ظاہر و شاہ شکر محمد مذکور رحمہما اللہ **نقل** ست روزی یکی روی ارادت بخدمت حضرت ایشان آورد و التماس بیعت کرد ملتمس او را قبول نفرمودند و زبان بمعذرت کشودند وی رجوع بخدمت باز نمود کہ ہر گاہ جمعی در سلک ارادت حضرت انتظام یافتہ باشند اگر یکے دیگر نیز دران سلک غریب منتظم شود و مقضی المرام گردد چہ تفاوت کند فرمودند بعضی از انبیا گذشتہ اند کہ امت ایشان یک کس بوده و بس ہمانان کہ آن نبی بجہت دعوت یکبار مبعوث شده و بعضی را قبیلہ امت بوده و بعضی را شہری و بعضی را ملکی **ثمرہ** میفرمودند در کتاب قوت القلوب امام ابو طالب مکی آورده کہ الخواطر رسل الحق فلیستجب لہ یعنے خطرات فرستادہای حق اند پس مستجاب کن آن خطرات را اگرچہ بحکم این قول اجابت خطرات باید نمود غایتا اینجا دقیقہ نگاه باید داشت و آن اینست کہ چون خطره صورت بست صاحب خطره را باید ملاحظه کرد اگر چہ لایست اجابت کند آن اجابت را بالفعل مقرون گرداند و اگر خطره جلالیست آنرا ہم اجابت کند لیکن بفعل نیارد بلکہ مقتضای این را بخیال بگذراند و فرمودند کہ این قول وظیفۂ منتہی مینماید بر خلاف مبتدی کہ ویرا نفی خاطر باید **ثمرہ** میفرمودند ہمسایہ کہ کافر است یک حق دارد و آن حق جاریست اگر بوی ایذائی نرساند حق او از ذمۂ ہمسایگان ساقط شده باشد و ہمسایۂ کہ مسلمانست صاحب دو حقست یکی حق ہمسایگی دوم حق اسلام و ہمسایۂ کہ مسلم و خویش است حقوق وی از ہمہ

طلب ایل درویش فراغت کیش عبث بود زیرا که اگر مرد معنوی بودی هرگز چنین فارغ
نیاسودی فی الحال صورت خطره زنده پوش در دل بغل آن صاحب هوش که چون مرات سکندری
از کدورت بری بود بر تو انداخت و از وجه ارشاد زبان بکشاد و گفت مگر مراد این معاش
نمودن و برین فراش غنودن اختیاری منسوب میداری یا تو در این زنده که پوشیده و
در طریقه کوشیده محشامی دارند که مرا چنین براحت میدارد همت ترا بر اختیار محنت میگمارد
زایرکه ادراک ما فی الضمایر از مزور مشاهده نمود دانست که وی دران سلوک سالک
طریق تحقیق بود **ثمره** میفرمودند اگرچه معنی الکریم اذا وعد وفا نیست که چون کریم وعده کرد
وفا کند اما اینجا دقیقه نگاهدارد والا نه خطا کند اگر وعده بعطاست بوفای آن احسان
کردن زیباست اگر موعود ضرب وایذاست نقص آن کردن اولیست و این قسم
ثانی ثانی معنی الکریم اذا وعد وفا نبود بلکه مثبت کرامت وی شود چه تقاضای کرم
عفو و احسان ست اگرچه وعده و وعید برخلاف آنست **ثمره** میفرمودند چنانچه مجذوب
را بعد از سقوط شعور جنبی ناسوتی امور غیبی ملکوتی منکشف میشود مجنون نیز باین صفت
متصف میگردد زیرا که اسقاط شعور ظاهر موجب انکشاف سرایر است خواه بجذبات
دیگانگی ساقط شود و خواه بماخولیا و دیوانگی فرو ماند که متشبه مجاذیب نیز خالی از فایده
نبود زیرا که ویرا گر فتار روی ننماید ترک رسوم خود صورت بندد و آن هم غنیمت ست
فرد و زیاده هیچ اگرت نیست این نه بس که ترا دمی ز وسوسهٔ عقل بیخبد دارد
ثمره میفرمودند یکی از فضلا بخدمت حضرت باز نمود که علمای ظاهری علمی که دارند نمیتوانند
که بفرزندخود رسانند و مشایخ نعمت باطنی که دارند بفرزندخویش عطا میکنند حضرت شیخ
فرمودند که مشایخ نیز نتوانند که نعمت را بفرزندان رسانند رمز آنست که لا تهدی من
احببت ولکن الله یهدی من یشاء **ثمره** میفرمودند حضرت شیخ طاهر رحمة الله که عموی
حضرت شیخ بودند در علوم ظاهری استاد ایشان در آخر تلقین نمی نمودند و هر که باین
نیت در خدمت ایشان میرفت در جواب وی می فرمودند که الحال مرا روح نمی شود
در تلقین تلقین من اثر نخواهد کرد و فرمود که چون حضرت شیخ را داعیهٔ طلب حق مستولی

کہ آنرا در ایام جوانی واین را در ایام کامرانی چنانچہ باز نمودند میسر باشد غایتاً وانمود این مقدمات در وقتی کہ میرایند ازان صفات لطفی ندارد **ثمرہ** میفرمودند اشغال مردہ بعد از تدفین ازان زمین ممکنست چہ بعضی را در ہر کجا کہ دفن میکنند نعوش ایشان را بزمین رحمت آئین کعبۂ معظمہ می برند وبعضی را دران موضع شریفہ مدفون میسازند واجساد ایشان را ازانجا بسمت دیگر می اندازند **مصرع** کردگار آن کند کہ میخواہد **ثمرہ** میفرمودند بصورتی کہ ارواح واجنۂ وملایکہ متصور میشوند ودر نظر مردم می درآیند آن صورت اصلی ایشان نیست بلکہ بصورت غیر مکرر مشتمل شدہ خود را فراخلق مینمایند وفرمودند کہ تجلیات حق جل وعلا نیز در نظر ارباب شہود ازین عالم تصور باید نمود وفرمودند کہ اصحاب حسنت نیز حق را سبحانہ وتعالی بلا تعین بنحو اہند دید وآنکہ مقرر ومحقق است کہ بچون وبچگون نبیند آن نیز مرا دار تعینی است کہ نہ بچونی وبچگونی موصوف است زیرا کہ آن ذات بجہت از ادراک بصائر عقول انبیا واولیا منزہ ومقدس است **مثنوی** با کلیخ خویش گفتم ای فلانچہ دہان + ہر لحظہ میپوشی چہرہ چو نشود دہان + زد خندہ کہ من بعکس خوبان جہان + در پردہ عنان باشم ولی پردہ نہان **نقل** ست روزے درویشی از حضرت ایشان سوال نمود کہ در ساعت زوال فراق ووصال معشوق باعشاق آب چشم را سبب چیست فرمودند چنانچہ گریہ از غم وجود میگیرد از شادی نیز صورت می پذیرد غایتاً تفاوت بین آلہ معین اینست کہ گریہ کہ از غم ناشی ست آبش نمکین است وگریہ کہ منشاء آن شادی ست آبش شیرین ست دران حین این کمترین خلق اللہ محمد وجیہ اللہ بخدمت باز نمود کہ گریہ بعد از وصول مقصود ازین جہت نیز میتواند بود کہ دران حال اہل وصال را محقق میشود کہ از چنان نعمتی مہجور ماندہ بودند چون این سخن نیز از برکت خدمت ایشان در معرض بیان آمد مستحسن افتاد والحمد للہ الموفق بالسداد **ثمرہ** میفرمودند ہر کرا در جمعیت ظاہر محبت باطن دست داد ویرا بتجرید وریاضت احتیاج نیفتاد اما آنرا بر خلاف این صورت روی نمود لابد ملازم مجاہدہ باید بود چنانچہ **نقل** ست کہ زندہ پوشی بزیارت یکی از اولیای حق کہ بغنای مطلق غنی گشتہ بود احرام بست چون بمقصد پیوست اورا دید بستر استراحت گستردہ وبر فرش مہدہ خوش براحت آرمیدہ در خاطر درویش بگذشت کہ بقیت من در

بعده اظهار نمودند که قبل ازین تسبیحات جمادات و نباتات و حیوانات شنود می ازانگاه که مرتکب
الثقلهٔ فانیهٔ دنیویه شده ام از استماع تسبیح جمادات باز مانده ام مقصود ازین بیان این بود هرگاه در شخصی
که بتکلیف ربانی و ترغیب روحانی التفات بدنیا نموده بود باشد آن قدر اثر کند آنانرا که لطلب
نفسانی و تکلیف جسمانی اشتغال بدین حطام فانی نمایند چه ثمر بخشد مصرع آشنا را
حال انیست وای بر بیگانه **ثمره** میفرمودند هر که برای ادای نماز جمعه متوجه شود و مسجدی
تعین کند که در انجا قاری قرآن را بالحان خوش میخواند یا خطیبی خطبه را بصوت دلکش
بسماع مستمعان میرساند یا درویشی دران مکان میگذراند و نیت وی در تعین مسجد این
باشد که آن اصوات حسنه را استماع نماید یا درویش معتکف را زیارت کند نمازش مکروه
شود مراد آنست که سعی و توجه مصلی بمساجد خالصا للصلوة باید و نشاید که بشایبهٔ اعراض
بیالاید **ثمره** میفرمودند کسی که خلوت بذکر ایزدی بهمال اشتغال مینموده باشد خدا تعالی ازو
خشنود گردد و بجبرئیل علیه السلام اعلام کند تا وی نیز ازان بنده عزیز خشنود گردد و بعد جبرئیل
بسایر ملایکه ندا کند که از بنده خدا راضی نیست شما هم راضی باشید آنگاه جمیع فرشتها نیز ازو
راضی شوند و در دلها خلایق القا کنند تا مردم عالم هم ازان بنده راضی بوده اطاعت وی
مینموده در استرضاش بکوشند و شخصی در خلوت بلهو و لعب اشتغال فرماید و در مجالس خود را
مشغول بحق وانماید اندک زمانی را در خلوتش فتنه راه یابد که حالتی رود که مآل احوالش
برسوی منجر شود نعوذ باللّٰه من هذا الضلال **فرد** نیک باشی و بدت داند خلق به که
بد باشی و نیکت دانند **ثمره** میفرمودند که اگر کسی در شیوهٔ سخاوت کجرو باشد کجروی نیز
چون ثمر سخاست و مستحسن و زیبا است **ثمره** میفرمودند که از شیخ شبلی قدس سره منقولست
که بخیل بسعادت شهادت نمیرسد زیرا که هر که نان نتواند داد بهیبت جان نتواند داد و فرمودند
که شجاع را خدای تعالی دوست دارد اگرچه شجاعت وی منحصر براین بود که در همه عمر خویش
جرأت نموده یک بار زیرا کشته باشد **ثمره** میفرمودند سخنی که دروغ نماید اظهار انشاید اگرچه
راست باشد مثلا ضعیفی که بعصایش احتیاج است گوید که من قوت دو جوان پهلوان داشتم
یا مفلسی که بدانگی محتاج ست اظهار نماید که مرا مقداری بود که اسپ فیل بخشیدمی اگرچه ممکن ست

دنیای دون + این خیالست ومحالست وجنون + میفرمودند مقرر است کہ در حالت
مخمصہ مرد از حلال میشود اما باید دانست کہ بموجب اختلاف طبایع حکم مخمصہ مختلف ومتفاوتست
کسی را کہ طاقت بر امساک سہ روز باشد مخمصہ او بعد از وقوع سہ فاقہ است وآن را کہ قوت
زیادہ از یک فاقہ نیست نہایۃ مخمصہ در حق او ہمانست وہر کرا فاقہ از امور شاقہ است
وصبر آن ممتنع غایت صبر او بر گرسنگی ساعت مخمصہ اوست کما قال اللہ تعالی لا یکلف اللہ
نفسا الا وسعہا یعنی تکلیف نمی کند خدا ہیچ نفسی را مگر بر وسع امکان آن نفس وفرمودند
علامت صحت وقوع مخمصہ آنست کہ ادای نوافل ایستاہ نتواند اگرچہ فرض را در حالت
قیام بانصرام رساند ثمرہ میفرمودند در تصنیفات حجت الاسلام امام محمد غزالی مسطور است
وعلما را نیز بہمین قول اتفاقست کہ انسان را بعد از اطلاق شاہباز روحانی از علاقۂ جسمانی
سراسر عالم غیب مشاہدہ میشود انتہی یعنی دانست بر صدق احوال علیۂ طائفۂ صوفیہ چہ ایشان
خود را در بوتۂ ریاضت گداختہ کدورت نفسانی را مضمحل ساختہ اند ودر قمار خانۂ موتوا
قبل ان تموتوا القدیشبریت را در حین حیات باختہ لاجرم با وجود مرکب اشباح شہسوار ان
ارواح ایشان در عرصۂ ملکوت تاختہ ودیدنی دیدہ شناختنی شناختہ بیت چشم ترا
باک تر از جان کنے + چون کہ چہل روز بزندان کنی + وفرمودند اہل کشف را حاسۂ
دست دہد کہ معقولات از عالم محسوسات می نماید ومحسوسات از جملہ معقولات بہیچ حال
منکر احوال صدق مآل ایشان نباید بود واعتراض بر اقوال وافعال شان نشاید
نمود چنانچہ ابو الوفای خوارزمی در مصراع ثانی این رباعی فرمودہ رباعی او ہست
نہان وآشکارست جہان + برعکس بود شہود اہل عرفان + پیوست ہمہ چہ آشکار وچہ
نہان + گر اہل حقی غیر کمی ہیچ مدان + ثمرہ می فرمودند چون حضرت شیخ محمد غوث
قدس سرہ بعد از ارتکاب ریاضات شاقہ وتجرید وتفرید تامہ دنیا را عرض کردند ایشان
اقبال ننمودند دران اثنا ارواح بزرگان علیہم الرحمۃ والغفران حاضر شدند
وگفتند ای فرزند انچہ بر تو عرضہ می کنند قبول کن کہ قبول دنیا کملا را بعد از وصول
بمرتبۂ کمال نقصانے ندارد وحسب الاشارت ارواح مطہرہ اعزۂ اختیار فرمودند

بر معاملهٔ خود که توهم وتخیل است اعتماد نه شاید همانا انچه در مخیلهٔ آن درویش نمود خیال فاسد
بود ثمره می فرمودند خاموشی از تکلم لایعنی بهتر است وکلام نافع از سکوت اولی وخلوت از صحبت
جهل واهل غفلت انسب است وصحبت علمای دین وورویش صاحب تمکین از خلوت افضل
مثنوی نار خندان باغ را خندان کند ✣ صحبت مردانت از مردان کند ✣
گر تو سنگ صحزه ومرمر بودی ✣ چون بصاحب دل رسی گوهر شوی ✣ ونیز فرموده اند که حکمت
در اجتماع اهل عالم ومصالح ایشان باهم در ایام جمعه وعیدین وهنگام طواف حرمین الشریفین
آنست که چون ازلا ارواح باهم بودند وابدا فراهم خواهند آمد فی مابین نیز در اوقات عزیز
مجتمع شوند واتحاد ازلی وابدی یاد کنند ونیز فرمودند که دیگر از فواید مصافحه اینست که در
مومنان کسی که مغفور بود هر که با او مصافحه کند وی نیز مغفور گردد ثمره می فرمودند ارباب
دولت را باید که بعد از تقدیم مراسم شکر ونعمت تخفیف محاسبه یوم الحساب از جناب رب
الارباب ستدعا مینموده باشند ودر مناجات پیوسته می گفتند که الهی چون نعم این جهان از
فضل وکرم عطا کردی حساب آنجهان نیز از عفو واحسان آسان گردان وفقرا را باید
که بر وصول فقر شاکر بوده مستدعی آن باشند که از حد اعتدال تجاوز نکنند وهموار ه در
مناجات بگویند که الهی چون شربف فقر که خلعت خاص انبیا واولیاست مشرف ساختی
غایت شدت آن ازین بندهٔ ناتوان باز دار موضعیفی را در محل امتحان بسیار می فرمودند
الا آنکه طالبان ریاضت میکنند ونتیجهٔ آن مترتب نمیشود بنا بر آنست که دل ایشان کما ینبغی
از دنیا منقطع نمیگردد واین بدان ماند که موشی مرده در چاهی افتاده باشد وجیفهٔ آنرا نا کشیده
آب از چاه می کشیده باشند درین صورت هر چند آب بر آید پاکی چاه روی ننماید واگر اول
جیفهٔ را که مصدر ناپاکست از چاه بر آرند بکشیدن چند دلو معدوده آب ظاهر شود وهمچنان اگر
سالکان لوث حسب دنیا از دل ضایع کنند باندک مجاهده صفا ظاهر شود **فرد** خاطرت
کی رقم فیض پذیرد وهمیات ✣ مگر از نقش پراگنده ورق ساده کنی ✣ وفرمودند طلب دنیا
وطلب خدا هرد و ضدان لاتجتمعان اند چنانچه از امیر المومنین عمر رضی الله عنه منقولست
که فرمودی اگر دین ودنیا یکجا فراهم آمدی مرا میسر شدی **بیت** هم خدا خواهی ودهم

کوتاہ باید والسلام تتمہ می فرمودند کرم ایزد پاک در حق مشت خاک بی پاک از خیر ادراک برونست چنانچہ در خبر است کہ روز قیامت دو عاصی را ازین امت حکم شود کہ بر دو اغ برند یکی فی الفور بی تقاضای موکلان بسوی آتش سوزان روان شود دیگری را چون ملایکہ عذاب می کشیدہ باشند او میرفتہ باشد و بر قفای خود می نگریستہ تا ایزد بی نیاز ہر دو را طلب فرماید اول از انکہ تن بر ضا در دادہ سوال کند کہ باعث توجہ و اقبال تو بجہنم چہ بود گوید خدایا با خود اندیشہ کردم کہ در دنیا اطاعت و انقیاد اوامر و نواہی الٰہی ہرگز از من وجود نگرفتہ الحال درین یک حکم باری مطیع و منقاد باشم فرمان شود کہ اورا ببرکت اطاعت این امر بخشیدیم بہشتش برید بعد ازان از انکہ او را می کشیدند و باکراہ میرفت و باز پس میدید بپرسند کہ تو بکدام نیت بر قفای خود نگاہ میکردی و ہمت بر استخلاص می گماشتی و با عمل تباہ و نامۂ سیاہ خود چہ طمع میداشتی گوید بار خدایا اگرچہ غرق گناہم و جزای اعمال خسارت مآل من آن بود کہ حکم رفت اما در دلم می گذاشت کہ حق تعالیٰ عادل است و کریم است کہ حکمی کہ کردہ بمقتضای عدل کردہ احتمال دارد کہ کرمش تقاضای عفو کند در شحات سحاب رحمانی سیات فنا فرمانی از نامۂ اعمال و ناصیۂ احوال این محرم فراشوید فرمان شود کہ این را نیز بطفیل حسن ظنش عفو کردم بہشت در آید

فرد

وکم کوہ کمست از کمر مور اینجا ✦ با میداز در رحمت مرد ای بادہ پرست ✦

نقل ست یکی از درویشان بی استیذان از حضرت ایشان مسافر شد چون مراجعت نمود و شرف از سعادت ملازمت یافت فرمودند کہ درین سفر مانع تو در چہ بود آن درویش بخدمت باز نمود کہ آخر شب بعد از تہجد توجہ بدینجانب کردم و رخصت سفر درخواستم چنانچہ معاینہ افتاد کہ حضرت ایشان مرخص نمودند و بر سبیل نصیحت فرمودند کہ در سفر قریب بمساجد و خانۂ ارباب دنیا نزول اختیار نخواہی کرد در جواب او فرمودند اگر ازما وداع میشدی نصیحت برخلاف این میشنودی زیرا کہ اگر مسافر نزدیک مساجد وارد نشود بعلت بعد مسافت از ثواب جماعت محروم ماند و قرب جوار را کسی سزاوار است کہ مومن باشد و باوصاف حمیدہ موصوف بود چہ از سلوک نہ آنکہ از وی تعصب از جنب مومن صالح تو نگرباید گریخت و در پہلوی کافر فاسق مفلس باید آویخت از من ثمرۂ اشتمال می نماید کہ مبتدی را

فرمودند از جای دیگر استماع افتاده که شیخ جنید جواب داد اگر قبل ازین این صحبت شنودی صحبت ناصح نیز ترک نمودی ثمره در فضیلت مکتوبات شیخ شرف الدین ابن یحیی منیری قدس الله روحه می فرمودند که اگر کسی طالب حق باشد مرشد کامل نیابد یا یابد و بسوی او کشش دل نیابد باید که بر مطالعهٔ مکتوبات مذکور مواظبت نماید و بصدق دل و فکر کامل هر روز میخوانده باشد و حسب المقدور بعمل می آورده تا چهل شب زیر سر گذاشته بخواب رود ان شاء الله الغفور بعد از انقضای مدت مذکور از امداد رفع بر فتوح الغیر نز فتحیاب شود و روزے در مکتوبات خوانده شد که من عمل بما علم ورثه الله علم مالم یعلم فرمودند یعنی این حدیث آنست که هر طالبی که بعمل آرد آنچه از مرشد خود تلقین شده باشد حق تعالی ویرا سوای آن نیز وارث علم دیگر گرداند ببرکت صدق معاملت و استقامت برانچه دانسته و توانسته بیت پیش مشنو نیک و بد گفتار ✤ انچه بشنیده بکار و رآر ✤ می فرمودند در خبر است که هر که بعد از فریضه بامداد در حق مؤمنین و مؤمنات استغفار کند حق تعالی ویرا از جملهٔ آن اولیا گرداند که برکت ایشان اهل زمین را رزق میرساند پس مصلی را باید که بعد از نماز فجر در وقت استدعا دست برداشته بیست و هفت کرت بگوید اللهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات و نیز می فرمودند که قاعده ایمه آنست که بعد از فراغ نماز رجوع بقوم نموده دعا خواند و مراد بعد از ادای نماز سجدی خجالت و انفعال روی مینماید که روی بقوم نمیتوانم نمود بنابران همچنان روی بقبله گماشته و پشت بخلق داشته استدعا می کنم بخاطر قاصر این کمترین خلق الله محمد وجیه الله میرسد که این کلمه نتیجهٔ کلام سلف است رضوان الله علیهم اجمعین که فرموده اند حسنات الابرار سیات المقربین یعنی هر عملی که نزد نیکوکاران از اعمال حسنه است نزدیک مقربان از امور سیئه است ثمره می فرمودند تا درویش را در مجالس مستعده دیده نشود و صحبت های متجدده با وی اتفاق نیفتد حقیقت او کماهی مفهوم نگردد زیرا که بر انسان بحسب شمول اوقات مختلفه احوال متنوعه جاریست و حقیقت او دران متواری و نیز می فرمودند که درویش را در سه میدان امتحان باید نمود یکی در میدان علم دوم در میدان تقوی سوم در میدان حال الله در من قال و فرمودند که شناختن خدا آسانست اما شناختن اولیا متعذر بیت در شاهد حال سخته هیچ خام ✤ پس سخن

روزی حضرت شیخ کلاہی از زیر دستار فیض شعار خود برآورده بدست مبارک در سر من
پوشانیدند و فرمودند هر که علی الدوام زیر عمامه کلاه میداشته باشد ملایکه رحمت در حق او
صلوة میگویند و رحمت میجویند نقل ست روزی درویشی از اهل تجرید بخدمت حضرت ایشان
باز نمود که چنانچه زکوة اغنیا مقرر و معین است زکوة فقرا نیز مشخص و معین ست معمول اغنیا ست
که از چهل درم یکدرم دهند و مذهب فقرا آنست که اگر یکدرم را نگاهدارند بر خود یک داغ نهند
در جوابش فرمودند هر کسی چنانچه خود را بگمان فرا نماید فی الحقیقة نیز همچنان باید یعنی آنکه دم تجرید
زند اگر یکدم ذخیره مستحق داغست و آنکه چون سایر مردم معیشت نماید در حق او نگاهداشت
اسباب را بقدر حاجت مساغ است چنانچه در خبر است که یکی از اصحاب صفه وديعت حیات
بموکلان قضا و قدر باز سپرده بود و یک درم یا یک دنیا راز و ترکه مانده چون این صورت
بجناب حضرت نبوت مآب باز نمودند فرمود که آن درم را تافته بر نقش او داغ نهند و چون یکے
دیگر از اصحاب صفه رحلت نمود از وی دو درم متروکه ظاهر شد آنرا دو فرمود تا آن
دو درم را بر وی دو داغ نهادند و وی را از محاسبه بوالحساب فراغ دادند و آن حضرت
علیه السلام والتحیه بنماز متیمن مذکورین حاضر نشد صحابه خواندند یکی از اصحاب سوال نمود
که یا رسول الله بعضی از یاران هستند که مال وافر داشته و میراث متکاثر میگذارند در حق
آنها هرگز این حکم شریف صدور نیافت آن سرور فرمود که آنها انچه دانند در صرف معیشت
بظهور می آرند و دعوی تجرید نمیکنند و بر وصول نعم نامتناهی الهی همدرین سرای قایل اند
لاجرم معاتب نمیشوند و اینان چون آستین همت از حطام عدم انجام دنیوی افشانده بودند
و نسخهٔ فقر از صفحهٔ روزگار خوانده لاجرم انچه داشتند و گذاشتند اگرچه قلیل بود بر کدورت
معاملهٔ ایشان دلیل بود در باب کتاب نفحات الانس می فرمودند که کتاب مذکور بمثابهٔ
حربه ایست در دست علیهٔ طائفهٔ صوفیه و فرمودند در کتاب مذکور مسطور است که شیخ سری
سقطی در دم واپسین نصیحتے که سید الطایفه شیخ جنید بغدادی را قدس الله تعالی روحهما
فرمود این بود که ایاک و مصاحبت الاشرار و لا تقطع عن الله بصحبت الاحبار یعنی بر تو باد
که حذر کنی از صحبت مردم شریر و نیز باید که قطع نکنی بواسطهٔ صحبت از مکان از خدای قدیر و

وفعلا معاف ومرفوع القلم اند یکی معصوم یعنی کودک تا بحد بلوغت برسد قلم تکلیف برو نرود دوم نائم
هرکه در خواب ست بدانچه ازوی صادر شود یا وقت نماز فوت گردد مواخذه نباشد سوم
دیوانه چهارم معدوم العقل وتفریق میان دیوانه ومعدوم العقل ازین جهت است که سوائے
جنون نیز زوال عقل ممکنست چنانچه امتداد زحمت واختلاط حسنه واستیلای عشق ومانند آن
مزیل عقلست بحکم میلے یعنے هرکه بشدت بلا وکثرت غنا مبتلا باشد اگر ازوی اضطرار وعدم
اختیار گستاخی بر زبان راند ویرا بدان بگیرند ثمره این کمترین خلق الله محمد وحید الدین عفی عنه میگوید که اشتغال بتصنیف
شعر شاید یا مطلق ازین امر امتناع نماید اول در جواب این آیته خواند که وما علمناه الشعر وما
ینبغی له یعنی نیاموختیم ما محمد را شعر گفتن ونشاید مر او را این فن باز این خطاب بر زبان راند
که ان من الشعر لحکمة یعنی از جمله شعر هر آینه حکمت است وفرمودند بر هر تقدیر اگر از واردات ست
املا نمایند واگر فضولات ست بهتر آنکه ابا نمایند زیرا که اهم مهام واتم مرام آنست که اوقات
را مصروف ذکر وشغل باید نمود واز جمیع مشغله اشتغال باید فرمود ومقصود ازین بیان این
بود که همت را همگی مصروف استغراق معیت بلاجهت دارد که بحکم آیه کریمه وهو معکم اینما کنتم ثابت
میشود باید ساخت واز همه امور بذکر دوستی که رجوع همه بدوست ودوستیها همه از دوست
ودوست حقیقی اوست بل محب ومحبوب همه اوست باید پرداخت فرد مصلحت دید
من آنست که یاران همه کار ✤ بگذارند وخم وطرهٔ یاری گیرند ✤ بعده استماع کتابت ها را پرسیدم
فرمودند هرکرا میسر شود که درین کتابت مشغول بود خوبست زیرا چه در اثنار نوشتن باین
شغل مشغول میتوان بود که حروف معدوم بر صفحهٔ کاغذ بعرصهٔ وجود میآید ودر مظهر کاتب صفت
خالق روی مینماید ثمره می فرمودند اجساد بنی آدم که بعد از مفارقت ارواح بمرور یکشبانروز اماس میکند ومتعفن میشود ونباید حکمتست زیرا که اگر چنین بودی مردم آباو اقربای
خود را در لحد نگذاشتندی ونعوش آنها را بجهت تسلی دل مصیبت منزل خود قدیم نمودی
نگاه داشتندی وفرمودند در اجناس غله که بمرور مدت کرم می افتد ومصدر تضیع آن میشود
نباید دانست که اگر بر خلاف اینصورت بودی حریصان وممسکان بمثابه زر ونقره غله را
نیز مصئون ومدفون ساختندی واکثر مردم محتکر گشته در عالم قحط انداختندی ثمره می فرمودند

مشاهدهٔ غایته دانسته رجوع بادای قضای آن نمودند فرد وقت عزیز رفت بیا تا قضا کنیم + عمری که بحیض و صراحی وجام رفت + بخاطر حزین این کمترین میرسد که غالبا حضرت امام نیز درین شعر که گفته اند شعر صرفت العمر فی لهو ولعب + فاهاثم اهاثم اها + اشاره بدنمیعنی فرموده اند و بهنگام وجدان مطلوب برایام فقدان تاسف وتاوه نموده ثمره می فرمودند تکبر بر دو نوعست کبر عوام وکبر خواص کبر عوام آنست که ایشان از وجود تنعمات دنیوی وتکلفات صوریه مسرور ومغرور گردانند بدان افتخار کنند وکبر خواص آنست که ایشان چون سخن حق بشنوند اقبال ننمایند وبر قایل آن نظر بر استحقار کنند کما قال علیه السلام الکبر بطر الحق وغمط الناس یعنی کبر آنست که باطل گرداند حق را وتحقیر کند بر خلق وفرمودند چون با مؤمنان محبت دارید هر که در سال از شما اصغر است چنان پندارند که بر صفحهٔ اعمال او توهم عصیان کمتر خواهد بود مطابق آن پیش آیید وآنکه سال او از شما بیشتر است بدانید که قدم او در وادی معرفت بیشتر وعرفان او بیشتر خواهد بود موافق آن سلوک نمائید بیت سوی هر کس چنان گردان نظر را + که بینی بهتر از خود هر تر را + ثمره دنیری فرمودند که اگر خلق را بنظر خلق دید شود واعتراض وجود گیرد واگر بنظر حق دیده آید صلح کل صورت پذیرد بحکم ما صنع الله فهو خیر ثمره می فرمودند تخصیص الیتام کلمه کرم الله وجهه بنام خجسته فرجام امیر المؤمنین علی بنا بر آنست که ایشان قبل از ظهور نبوت سید انام واظهار دعوات آن حضرت بر دین اسلام نیز هرگز روی مبارک خود بسجود اصنام عوایت انجام ننهاده بودند وحق سبحانه وتعالی وجه فرخنده ایشانرا کرامت ازلی وابدی داده ثمره می فرمودند در مبادی احوال بخاطرم گذشت که زمرهٔ جوگیان وفرقه بیقیدان باید که در ضلالت وجهالت مساوی باشند زیرا که اینان اگرچه دم از اسلام وایمان میزنند اما امتثال احکام آن نمی کنند پس نباشند درین باب الامدعی کذاب چون صورت این خاطر را العزیز بازنمودم فرمود آنچنین نیست بنا بر آنکه جوگیان جاهل در اصول دین غلط کرده اند وسر از جیب کفر بدر آورده وبی قید آن غافل در فروع خطا کرده اند واحکام اسلام بعمل آورده وامور منهیه را مباح دانسته زخم اباحت والحاد خورده ثمره می فرمودند پنج طایفه از بازخواست عمل قولا

مقبول خاص و عام است الا آنکه با حق خدا بود و وضع نمی نماید و بر سبیل تکبر و تجبر سلوک
می فرمایند جواب یافت که آنچه مشاهده میکنی نه از تکبر است بل ظهور کبریای خداست چون
کبر بشریت از نهاد ما بر آید و بمعرض فنا بپیوست کبریای حق بر منصهٔ وجود ما بر آمد و جلوه گر گشت
ف و پروانه چو در آتش افتاد و سوخت خود را + گوید که آتشم من لیک از زبان آتش +
تمره می فرمودند میتواند بود که سه کس در یک طبق طعام خورند و از ایشان یکی حرام خورد
یکی حلال تناول کند و غذای یکی نور شود و این تفاوت بنا بر این قاعده صورت بندد که هر که را
عزیمت آن بود که ریزه و خلاصهٔ خوردنی او بخورده و مابقی نصیبهٔ شرکا شود لقمهٔ او حرام است
و هر که برداشتن لقمه منصف باشد یعنی موافق بانصاف قسمت خود بکار برد قوت او حلال است
هر که همت او مصروف آن باشد که در مطعومات با همکاسه ایثار کند اسفل را خود بردارد و افضل
را به شریک واگذارد غذای او نور است و فرمودند که سلطان ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه
اصحاب خود را جدا جدا طعام میدادند مگر یکی سوال نمود که چون خدمت سلطان را تمام
سلوک و اوضاع منطبق قانون سنن نبویست علیه الصلوة والسلام این عمل خلاف سنت
بدیع مینماید سلطان علیه الرحمة والغفران در جواب سایل فرمودند بلی میدانم که اجتماع بر یک
سفره تناول در یک قطعه موافق سنت است و مورث برکت غایتا در زمانهٔ سابق که این عمل
معمول بود هر یکی بر دیگری ایثار مینمود الحال چون عزیمت ایثار بر سبیل ندرت مے بینم
طعام را بمریدان قسمت میکنم تا هر کدام بالکل نصیبهٔ خود بردارند و به ثبت فاسد لقمهٔ حلال
را حرام نسازند تمره می فرمودند از مقتدای عالم یعنی امام اعظم آورده اند که ایشان نماز
چهل ساله اعاده کرده اند و سبب این بموجب اقوال علما آنست که بعد از مرور مدت مذکور
بوصول حدیثی از احادیث نبوی دانستند که تخلیل انگشتان پای در طهارت بر خلاف سنت
بعمل آورده اند بنا بر ان اعاده فرمودند و صورت این مسئله مطابق سنت آنست که با انگشت
کلک دست چپ خلال از کف پا بالا کند و حضرت امام انگشت خلال از پشت پای
فرا رمی آوردند اما محققان گویند چون ایشان را بعد از انقضای مدت چهل سال از عمر مخجسته
مآل در حین نماز مشاهدهٔ محبوب بی نیاز نصیب گشت با لجمله صلوة ماضیه را بواسطهٔ عدم

نسیانست بلی هم ازانست که کربه نفسی آدم درشان اوست شمره می فرمودند ماه رمضان المبارک
فقط بر زبان بباید راند و از لوازم تعظیم بحرفی باو ضم باید ساخت کذلک در تحریر زیرا که مقرر است
که انچه گفتن آن جایز نیست نوشتن آن نیز جایز نه و نیز می فرمودند هر که در شب غره سی کرت
سورهٔ فاتحة الکتاب بخواند تا سلخ آن ماه اوقات معیشت بعافیت بگذراند شمره می فرمودند
در اخبار آمده هر که بعد از فریضه بامداد در حق مومنین و مومنات استغفار کند حق تعالی قبر
او را بعد از موت از شرق تا غرب وسیع گرداند پس مسلمان را باید که بعد از نماز فجر و سنت
بدعا برداشته بیست و هفت کرت بگوید اللهم اغفر لی وللمؤمنین والمؤمنات شمره می فرمودند
روزی گذرم بر بتخانه افتاد ساعتی بتفرج ایستادم دیدم هر که از عبده اصنام ضلالت بدانجام
امدی او صنم بزرگ را پرستاری کردی و لوازم عبودیت بجا آوردی بعده سایر اصنام
کوچک را پرستش نمودی آنکه گاوی منصوب که در مقابل آن بت منصوب بود و برا نیز پرستندی
از مشاهدهٔ آن صورت ایمعنی بخاطرم رسید که در باب طلاب حق نیز این چنین باید یعنی چون طالبی
بخدمت مرشدی گراید و حسب المقدور از عهدهٔ مخاومت وی برآید نسبت بمخدوم زاده ها
هم لوازم خدمتگاری و مراسم پرستاری باید که بجای آرد حتی که خدام آنقبله مرام را نیز عزیز
و محترم دارد و نیز می فرمودند که هر گاه مردم انبوه بر من جمع می آیند و بملاقاتم غلو مینمایند
و دلم دران حالت تنگ می آید و از صحبت بنفرت میگراید بخاطرم می رسد که چرا چون بت سنگین
در مقام تسلیم مستقیم نباید بود و خویشتن را آن مثل آن صنم مظهری تصور نباید نمود که نه کسی از بیارت
خویش میخواند نه از پیشش میراند **نقل است** روزی شیخ عبدالقدیر که یکی از صوفیان
شهر بود بحضرت ایشان آمد و اظهار نمود که صفت حلم و افتقار و تواضع و انکسار در حضرت
بحثیتیے معاینه میکنم که در پیر خویش دیدمی در جواب وے فرمودند که اظهار شکستگی و فروتنی
بی تحقیق مرتبهٔ فنا لطفی ندارد و بعد از وصول بدرجهٔ فنا فی الله و حصول نتیجهٔ بقا بالله تکبیر و استغفار
بعضی لازم نیاید چنانچه **نقلست** که امام جعفر صادق رضوان الله علیهم پیوسته لباس فاخره
پوشیدندی و در طریقهٔ بزرگی که لایق جناب عزت مآب ایشان بود پوشیدندی
روزی یکی از مخلصان بخدمت معروض داشت که بتمام اخلاق و اوضاع حضرت امام

انیست ما کان الله فهو زین و ما کان لغیره فهو شین می فرمودند که جمیع افعال متنوعه مخالفه که افعال
مجازی از من قوة بمنصهٔ فعل می آرند تعلق به نیت فاعل دارند بسا باشد که امری از دو شخص مخالف
یکدیگر بوقوع آید و در مخالفت چنان باید که اگر در یک جا خیر مترتب شود جای دیگر شر باشد و اگر
حاصل یکی نفع بود بنجهٔ دیگری ضرر باشد اما چون نیت فاعلین مختلف الفعل باشد خیر و صواب
بود هر یک ماجور مثاب بود چنانچه **نقل است** که مردی و تدیی بر کنار چاهی که بر سر راهی
واقع بود نصب نموده به نیت آنکه چون مسلمانی صادر شود و خواهد که دابهٔ خود را سیراب کند
بدان و تد مقید ساخته بسهولت بر مراد خود فایز گردد و بعد از وقوع این امر شخصی دیگر بر ان چاه رسید
و تد بر کنارهٔ منصوب دید فی الحال از جا بر کند و بطرفی افگند به نیت آنکه اگر یکی از مسلمانان
جهت اطفای حرارت عطشان شبی بر ین موقع وارد شود مبادا که بپیش پای بخورد و ایذای عاید شود
مراد آنست که ان الله لا ینظر الی صوركم ولا الی اعمالكم ولكن ینظر الی قلوبكم و نیاتكم یعنی بدرستی که خدای
نمی بیند بسوی ظاهر اصور شما و نه بسوی عملهای شما و لیکن حق سبحانه می بیند بسوی دلهای شما و نظر میکند بر نیتهای
شما **بیت** ما برون را ننگریم و قال را ✤ ما درون را بنگریم و حال را ثمره می فرمودند در روز
عاشور هفتاد مرتبه کلمهٔ حسبی الله نعم الوکیل نعم المولی و نعم النصیر بخوانید و این قرأت را ملتزم
ثواب بحساب دانید **نقل است** یکی از ابنای روزگار تارک شد چون متاهل و متعلق
بود بی جمعیت صوری باندک فرصتی خاطرش متفرق گشت رقعه بخدمت حضرت ایشان
ارسال داشت مشتمل باین مضمون که اگر بمتصدیان صدارت ایما می فرمایند تا یومیه جهت
صرف معیشت من مقرر نمایند از عنایت بیغایت بعید نباشد در جواب رقعه فرمودند یا چون
سایر خلایق که در دایره علایق اند با کتساب از تکاب بایستی نمود یا بعد از التباس کسوت
درویشان وارستام بر سم ایشان بر مرکز توکل مستقیم باید بود و مال و احوال بر زاق لایزال
تفویض باید فرمود مقصود از این بیان این بود که ما در زمرهٔ اهل کسب نه آمده ایم بر نگ
ایشان تگ و دو باید کرد تا بعد از اطلاق اسم درویشی بر خود جایز باید دید و کان فقر فقر باید کرد
قطعه یا مکن با پیل بانان دوستی ✤ یا بنا کن خانه در خور دیل ✤ یا مگس بر چهرهٔ پیل عاطفی ✤
یا بمگس بر خان و مان انگشت نیل ثمره می فرمودند وجه تسمیهٔ انسان آنست که در جبلت او صفت

رو کردن آن نیز ناپسندیدہ است زیرا کہ بندہ را بر مقام تسلیم مستقیم باید بود و ترک اختیار خود باید نمود نہ بتجمع تصدیع باید کشید و نہ بتفریق تفرقہ باید دید چنانچہ **نقل** ست کہ عابدی در عہد موسیٰ علی نبینا و علیہ السلام مدتی مدید بعبادت و ریاضت اشتغال نمودہ او را تر و اے خلوت نشستہ و زاویۂ عزلت بر روی خلق بستہ بود اما مجاہدۂ او بمشاہدہ نہ پیوستہ روزی از استیلای بین سوز بر سر راہ کلیم اللہ مترصد شدہ و بعد از دریافت ملازمت او صورت واقعۂ خود بعرض رسانیدہ درخواست نمود کہ احوال حسرت مآل آن مہجور را بعد از صعود بر کوہ طور بعرض رب الغفور رسانیدہ باعث عدم وصول او بدرجۂ قبول استفسار نماید پیغمبر مذکور اجابت نمودہ متوجہ مقصد گشت چون بشرف مکالمت مشرف شد مدعای عابد را بجناب کبریای رب الارباب التماس نمود خطاب آمد کہ اگرچہ او بحسب صورت در ادای عبودیت بعبادت حضرت ما مشغول است اما پیوستہ عاشق ریش است و ہمتش مصروف تہیۂ بیت آن عشق لاجرم نامقبول ست چون کلیم کریم مراجعت نمود آنچہ در جواب مستدعی از حضرت ذو الجلال شنیدہ بود باحسن المقال بیان نمود ظاہر احوال مذکور محاسن حسین داشتہ و پیوستہ آئینہ میدیدہ و شانہ میکشید بمجرد استماع آن فرمان از شدۃ یاس و حرمان در حجرۂ مالوفہ در آمدہ بتاسف محاسن خود مقید شد فی الحال جبریل علیہ السلام از علیم علام بہ کلیم علیہ السلام رسانید کہ آن غافل را بگو کہ ہنوز مشغول بریش خودی چنانچہ التفات تبریین آن مصدر آفات بود ہمچنان باستیصال آن مضیع اوقات است و بمنطق الطیر آن عاشق سبک سیر اشارہ بدین قصہ کردہ و گفتہ **مثنوی** ریش اگر آراست پر تشویش بود + ور ہمی بر کند ہم در ریش بود + یکنفس بے او بر آوردن خطاست + چہ بکشتر از یار زمانی چہ بر است + ثمرہ می فرمودند روزی از حضرت شیخ نصیحتے درخواست نمودم فرمودند رکعات معدودہ صلوٰۃ مفروضہ را باحسن الوجوہ ترک نکنید و فرو نگذارید و بہر مقامی کہ از مقامات معرفت برسید بدان اکتفا نکنید و بدرجۂ علی از ان درجات ہمت گمارید **بیت** این راہ را نہایت صورت کجا توان بست + کش صد ہزار منزل بیش است در ہدایت ثمرہ میفرمودند کہ حضرت شیخ قدس سرہ العزیزی فرمودند کہ مراد در باطن کلمۂ مشتمل بر مضمون اعلی القاشدہ و آن

واستغاثه عینین پس فرمود **بیت** رواق منظر چشم من آشیانه تست ✣ کرم نما و فرود آ که خانه خانه تست ✣ **ثمره** میفرمودند از بعضی فقرای مجانین با اطفال یتیم خرق عادتے که بظهور آید بسبب آنست که حق سبحانه بالغه از ایشان کرامتی بخلق فرا نماید تا دلهای خلایق از مشاهدهٔ آن برایشان گراید ولی مربی مجازی فرو نگذارند ولوازم محافظت و مراسم مخادمت بجا آرند و ایمنی را مونت گویند **ثمره** میفرمودند چون خالق علی الاطلاق دنیا را آفرید خطاب فرمود یا دنیا اخدمی و استخدمی من خدمک یعنی ای دنیا خدمت کن مرکسی را که خدمت کرد مراد طلب کن خدمت از کسی که خدمت کرد ترا و در مفتاد و دو ملت اسلام و مخصد ملت کفر ضلالت انجام تارک دنیا محمود و ممدوح است **شعر** الجوهر قعری و الفقر عرض ✣ الفقر شفا و موی الفقر مرض ✣ العالم کلها ضداع غرور ✣ و الفقر من العالم سرور عرض ✣ **نقلست** یکی را از مریدان حضرت ایشان داعیهٔ ترک روی نمود و چون صورت واعیه را بخدمت باز نمود فرمودند که این سعادت شخصی را مسلم است که اگر احیاناً بقوت محتاج شود بیازارد و دوانچه بعد از مراجعت تره فروشان بر دکان و دکان آنها از جنس تره بسبب کساد متاع و عدم استعداد امتناع بر زمین افتاده بیند آن را بچینند حب جاه درین سلوک سر راه او نگردد و نفس او با او درین معامله مسامله نکند کما فی المثنوی المعنوی **بیت** رشتهای خلق بند محکم است ✣ در ره این از بند آهن گی کم است ✣ و بعد از ارتکاب این امر بر غذای مجموع کفایت و قناعت نماید و نشاید که چون طلب حظوظ نفسانی و حطام دنیاے فانی ازو ی بظهور آید متابعت نفس اماره نموده تحصیل آن گراید فرموده اند اگرچه رزاق لایزال تا بدین حال امتحان نمی نماید غایتاً سالک تارک را قوت استیصال طمع بدین منوال باید تا استقلال از اموال دنیوی مورث وجود ملال و باعث عدم استقلال نیاید **ثمره** میفرمودند اگر سالکی تواند که از عهدهٔ آن برآید که خود را در لباس کسب مستور داشته سلوک نماید بهتر از انست که در روی فقیر انور آید مقصود ازین بیان این بود که صفت صوفی کاین باین باید و بحکم انما الاعمال بالنیات صفت ظاهر اعتبار را نشاید **فرد** مرد اهل طریقت لباس ظاهر نیست ✣ کمر بخدمت سلطان به بند و صوفی باش **ثمره** میفرمودند تنگ دیوی و حبست وجوی و در تحصیل اسباب معیشت خلاف اخلاق حمیده است همچنان بجد و جهد

بیان ثمراتی که از خدمت نمودن بنجوده ما را حاصل شد بموجب آیهٔ ان الله لا یضیع اجر المحسنین

ثمره میفرمودند بسر من التسبیح یا حی یا قیوم لا آله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین مداومت نمایند و هر روز سی صد و شصت عدد میخوانده باشند و در هر وقتی از اوقات روز که توانند جامع حصول مرادات دارین است و قیام تمام مکونات از آثار صفات این دو اسم است و آن بر دو قسم است روحانی و جسمانی و حیوة روحانیات از تاثیر صفات اسم حی است و ثبات جسمانیات از اثر صفات اسم قیوم پس کسی که بدین دو اسم حق را یاد کند بدان ماند که بزبان تمام موجودات روحانی و جسمانی تسبیح گفته باشد و در احادیث صحیح الاسناد مسطور است که اسم اعظم درین کلمات فایض البرکات مذکور است **ثمره** میفرمودند بنماز قلا قل مواظبت نمایند اگر کسی خواهد کوه را بناخن بتراشد اگرچه محالست بطفیل این نماز ممکن باشد و نماز قلا قل چهار رکعت است بیک سلام مابین مغرب و عشا باید خواند نیت نفل باید کرد و در هر رکعت بافاتحه چهار قل ضم باید نمود و بعد از ادای سلام سر بسجده نهاده هفتاد و یکبار باید گفت یا حی و یا قیوم برحمتک یاسن استغیث میفرمودند کسی که اسباب دنیوی حاصل میکند و بعد از تحصیل محصول را می افشاند درین صورت دل خود را خراب میکند و دلهای غیر را معمور میسازد و بکثرت جمعیت خلایق خود را در تفرقهٔ علایق می اندازد او را باید ملاحظه نمود اگر دلی که بواسطهٔ تعمیر آن مصدر تخریب دل خود است از دل او بهتر است یعنی اگر همت او مصروف خدمت اهل الله است بدان اشتغال نماید و اگر بر خلاف آن بود بر خلاف آن باید زیرا که قلب المطمئن را سزاوارتر است از قلوب عوام و سالک را تصفیهٔ دل از کدورات تعلقات هم مهام است **مثنوی** آنکه ستانی و بیفشانیش ✣ بهتر از انست که نستانیش ✣ درستدن حرص جهانت دهند ✣ درشدن آسایش جانت دهند ✣ **ثمره** میفرمودند تقبیل ابهامین و مساس آن بر عینین در وقت استماع اشهدان محمدا رسول الله از مودن متابعت سنت آدم ست علی نبینا و علیه السلام و حقیقت اینمقدمه آنست که چون ذریات را روز آنست آدم علیه السلام بر صفحهٔ ناخن ابهام مطالعه نموده بمجرد طلوع انوار لقای جهان آرای حضرت نبوت پناه محمد رسول الله اجمعین خود را بلب ادب بوسه داده از وجه تبرک

تقل اسم عدو لی الارب العالمین نکتہ یا ہذا فنا اعدام خلایق است و انقلاب
طبع بطبع ملایکہ بعد از فنا از طبع ملایکیہ و حوق بہ منہاج اول فتح یستقنگ ربک ان تتفیک
و یرزع فیک ما یرزع نکتہ در وفات آن حضرت نقل است از شیخ عبد الوہاب
کہ حضرت والدی غوث اعظم در ماہ رمضان ہفت روز مرض داشتند و روز بیست نہم ماہ
مذکور جمعی از مشایخ پیش او حاضر بودند چون شیخ علی ابن ہیتی و شیخ نجیب سہروردی
کہ مردی بزرگ بود با وقار تمام در آمد و گفت السلام علیک یا ولی اللہ من ماہ رمضان آمدہ ام
تا اقتدار کنم از انچہ بر تو مقدر شدہ بود در من وداع کنیم ترا کہ این اخیر اجماع منست با تو
پس باز گشت و آنحضرت در ربیع الآخر سال دوم از دنیا رحلت فرمود و ناہ رمضان
دیگر نیافتہ کہ نقل کردند اصحاب کہ در مرض آخر سیف الدین عبد الوہاب از ان حضرت
وصیت طلب کرد و فرمود علیک بتقوی اللہ و الطاعۃ و لا تخیفن احدا و لا ترجہ و کل
الحوایج الی اللہ کلہا و اطلب منہ و لا تثق بامد سوی اللہ عز و جل و لا تقصد الا علیہ التوحید
و التوحید اجماع الکل بعد از ان مرض غلبہ کرد و فرزندان کہ گرد نشستہ بودند ایشان را
فرمود حاضر شدہ اید غیر از شما نزد من بر خیزید و جا بہید ایشان را و ادب ایشان بجا آرید
ایثار حمت عظیم شار است و فرمود علیک السلام و رحمۃ اللہ و غفر اللہ لی و لکم و تاب علی
و علیکم و بعد از ان فرمود انا للہ و انا الیہ راجعون و ملک الموت پس از انکہ صحۂ عظیم
زد چون سکرات موت در آمد گفت استعنت بلا آلہ الا اللہ الحی الذی لا یموت
و لا یخشی ان یفوت سبحان من تفرد بالقدرت و قہر العباد بالموت لا آلہ الا اللہ
محمد رسول اللہ تا آنکہ روح از بدن مفارقہ فرمود رضی اللہ عنہ و ارضاہ عنا در بہجۃ
الاسرار آوردہ است کانت وفاتہ رضی اللہ لیلۃ السبت بعد العشاء تاسع
شہر ربیع الآخر من سنۃ احدی و ستین و خمسمائۃ بغداد و دفن بمدرستہ بباب الازج
اعاد اللہ علینا من برکاتہ و مجمع مدت حیات آن حضرت نود سال بود ہیزدہ سالہ
بودند کہ از جیلان بہ بغداد رسیدند و ہفت سال تحصیل علوم نمودند و بیست پنج سال
در تجرید و انقطاع از خلق بودند بعد از ان چہل سال دعوت خلق الی الحق نمودند

در تفس اشباح و زجنیش آید نکتہ کعبہ و ہر عارفی موضع نظرات حق است از و نکتہ اقرب
طرق الی اللہ لزوم قانون و عبودیت و استمساک بغروۂ شریعت اسلامیہ و استقامۃ بر جادۂ
تقوی نکتہ انس تو با حق بر اندازۂ وحشت تست از غیر او نکتہ انعماس در طلب دنیا
پشت عقل را دو تا می کند از طلب مولی عز و جل نکتہ علائق زہر است دنیا حجابیست مانع
از وصول بملکوت اوست بر تو توجہ رحمت نکتہ اگر طفل عقل تو بکمال جوانی رسیدے
در کنار تادیب ہرگز بدنیا التفات نکردی و لیکن او ہنوز بریسۃ گہوارۂ شغلنا اموالنا
و اہلونا است نکتہ حق تعالی جل شانہ و عم نوالہ و عز برہانہ تماثیل وجود را بر ساحل
دنیا برائے امتحان عیون اہل اطفال ارواح را کہ پرورده شدند در مہود عصمت و مہود
ثبات نکتہ بلی و ولاد و ستارہ اند کہ از فلک سعادت طلوع میکنند و محنت و محبت دو گل اند
کہ از یک شاخ بر می آیند نکتہ معاشر العارفین برات از حول و قوت الا بہ حقیقت توحید
است و محو ہر تلوجی از عین عقل محض تفرید و القا انچہ در وجود است از ید طمع عین تجرید
نکتہ اسم اعظم اللہ مستجاب شود مر ترا چون بگوئی اللہ در دل تو غیر او نباشد بسم اللہ
از عارفان بچون کن است از حق عز و جل نکتہ انفراد تو در طریق طلب او امارت صحت
محبت است و نگریستن دیدۂ دل تو بغیر او نشان بعد نکتہ سخن بغیر ذکر او ز نگاریست
بر صفائی آئینۂ قلب نکتہ ای غلام بچو بلبل مباش کہ شیفتۂ صورت خود است و قت
و بیع و یا ترجیع اشجار خود در ساختہ لیکن بچون باز باش کہ التفات نمیکند بحقارت اصوات
بلابل در ریاض و بیع در طرب نمی آید بلذت انعام ہوالف از علو ہمت و عزت نکتہ
حضور با او بغیر تخریب قوالب ہرگز ممکن نشود نکتہ از برای آنکہ یک لحظہ با او
باشی اگر از ہمہ اکوان بیرون آئی بسیار نباشد نکتہ چون نفس صاف شود
و از کدورت بشریت استمال او امر کند نکتہ یا غلام عیون عقل فحول التفات
بدنیا نمی کند و زخارف و زہرات آن مر الشیان را نمی تواند فریفت بلکہ قول محبوب
را از ان فہم می کند کہ انما الحیوۃ الدنیا لعب و لہو نکتہ حب دنیا در نفوس
بغض آخرت باری آرد نکتہ یا ہذا ما تم بالاخلاق و الخالق پس اگر اختیار خالق میکنی

بتو بشاد اگرچہ اول بجزی مبتلا باشد بہیت این غلغلہ در خانقہ و سجدہ و بر است یعنی کہ محبان
ترا ختم بخیر است و وصل سوم در توجہ بآن حضرت از برای حاجت بطریق دوگانہ نماز
نقل است از شیخ عمر بزاز کہ حضرت غوث اعظم می فرمود ہر کہ در کربتے من استغاثہ کند
آن کربت دور انداختہ شود از وہر کہ در شدتی بنام من ندا کند واساختہ شود از وہر کہ توسل
کند بمن در حضرت حق از برای حاجتی برآورده شود حاجت او و نیز آن حضرت فرمودہ است
ہر کہ دو رکعت بگذارد و بخواند در ہر رکعتی بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص یازدہ بار پس خواجہ کائنات
را در رود فرستد و سلام گوید برو او را یاد کند پس جانب عراق یازدہ گام برود و نام
من گیرد حاجت خود یاد کند ہر آئینہ برآورده شود حضرت ایشان می فرمودہ اند کہ صاحب
حاجت را باید کہ بعد از سنت نماز شام یک چلہ این دوگانہ را متواتر بگذارد و اگر وقتی فوت
شود از سر گیرد البتہ مقصود رسد انتہا مدت این وظیفہ چہل روز است و گر نہ بیش از چہل روز
بیچ دم حضرت قادریہ انچہ مقصود است دست دہد وصل چہارم در بعضے سخنان
آن حضرت اے غلام بر تو باد بصدق و صفا کہ اگر این ہر دو نمی بودند تقرب بحق سبحانہ و
مرتبہ را ہرگز میسر نمے شد نکتہ تفقہ کن پس ازان اعتزال بکن از انکہ ہر کہ عبادت خدائے
عزوجل تفقہ کند بغیر علم است افساد او بیشتر ازان بود کہ سبب اصلاح او نکتہ ہر کہ عمل کند
بدانچہ میداند حق تعالی او را روزی کند علمی کہ آنرا نمیداند نکتہ قطع اسباب کن از خود بزہد و تکلف
از مفارقت اخوان و اقسام دیگر تا حق تعالے ترا قوی گرداند و جلادت بخشد نکتہ حسن ادب
را ملازم شو و از غیر او انقطاع کن و از اغیار و اسباب کنارہ گیر خوف آنکہ مصباح طلب منطفی
نگردد نکتہ چل صباح با اخلاص زندہ دار تا نیابیع حکمت منفجر گردد و از دل تو بزبان تو
نکتہ شریعت محمدی ثمرۂ شجرۂ وجود ملت اسلام است آفتابیست کہ روشن شدہ است بنور
آن ظلمت کونین اطباع شرع او معطی سعادت دارین است پس حذر کن تا بیرون نیائی از
دائرۂ آن و حذر کن تا مخالف نشوی اجماع آنرا نکتہ اگر در محبت او صادق باشی محتاج لطف
برادر و دلبری مقصد صدق نکتہ نشناخت قدر جلال او ہر کہ یک لحظہ باز ماند از ذکر او
نکتہ ذکر روح جناب رحمت است چون نسیم او بر مشام ارواح ذاکران بوزد از نسوات آن ارواح

کہ مردی بحضرت ایشان آمد وچنان نمود کہ پدر من وفات یافتہ است امشب اورا بخواب دیدم کہ
گفت مرا در گور عذاب می کنند برو بحضرت ایشان از برای من دعا التماس کن آن حضرت اورا
فرمود پدر تو گاہی بر مدرسہ من گذشتہ است گفت آری آن حضرت ساکت شد روز دوم آن
مرد آمد وعرض کرد کہ پدر را شب بخواب دیدم بسی خوش وخورم خلعتے سبز در بر پوشیدہ می گفت
کہ عذاب از من برداشتند واین خلعت مرا دادند بہ برکت حضرت شیخ عبد القادر و بر تو باد کہ
ملازم آن حضرت باشی یعنے حضرت شیخ داؤد سفیر مودند کہ بر پیر دستگیر ما عہد بستہ اند ہر کہ وقتی
باستان تو رسیدہ باشد از لنگر تو طعام خوردہ باشد یا نام تو بتعظیم بردہ باشد یا بوقت شنیدن
نام شریف تو گوش خود بہ تعظیم گرفتہ باشد ہم ہمہ بتو بخشم نقل است از اصحاب آن حضرت
کہ وقتی در مجالس آنحضرت نقل کردند کہ از فلان قبر نالہ وفریاد مردہ می آید وچند روز است کہ اورا
دفن کردہ اند فرمود او خرقۂ من پوشیدہ است حاضران عرض کردند معلوم نیست فرمود
وقتی در مجالس من جامہ فرشدہ است گفتند نمی دانیم فرمود از طعام من خوردہ است گفتند نمیدانیم
فرمود متفکر بریان کارے اولتر ساعتی سر در مراقبہ کرد اثر ہیبت ووقار در بشرۂ مبارک
او ظاہر شد بعد ازان فرمود ملایکہ میگویند او وقتی روی مبارک تو دید وگمان نیک برد
حق سبحانہ بسبب آن بر و رحمت کرد بعد ازان بار ہا بر سر آن قبر رفتند ہیچ نالہ وفریاد شنیدہ
نمی شد نقل است از شیخ ابو نجیب سہروردی کہ خبر کرد مارا والد من کہ از شیخ حماد دباس
ہر شب آوازی شنیدہ میشد ہمچون آواز مگس انگبین روزی این معنے بحضرت غوث اعظم مذکور
شد وآن حضرت ہنوز اشتہار نیافتہ بود وقتی بصحبت شیخ حماد رسید وپرسید بیت صحبت
ودباس را این ساز چیست ✤ ہر زمان این نغمہ وآواز چیست ✤ شیخ حماد گفت مرا دوازدہ
ہزار مرید است ہر شب ایشان را یاد می کنم وحاجت ایشان از خدا میخواہم وہر کہ از ایشان
بگناہ مبتلا است درخواست میکنم کہ دران ماہ او را توبہ دہد یا از جہان بیرون برد تا دیر وز
در گناہ نماند پس حضرت شیخ عبد القادر جیلانی فرمود اگر حق سبحانہ وتعالی مرا در حضرت خود
منزلتی دہد درخواست کنم کہ از مریدان من تا قیام قیامت کسی بے توبہ نمیرد شیخ حماد گفت
حق سبحانہ مرا شاہد بنمود کہ او را مقام ومرتبہ عطا کنند کہ مریدان اولی توبہ نمیرند وختم ایشان

حضرت شما شماریم یا نی فرمودند ہر کہ خود را من نسبت کند و نام من بر و مقبول حق گردد
درگذ رد حق سبحانہ از و اگر چہ بر سبیل مکروہ بودہ باشد ؎ شاہ جیلی باختہ مسعود +
ابدًا کان ظلہ محدود + ہر کہ در سایۂ عنایت اوست + گنہش طاعت و دشمن دوست +
نقل است از شیخ ابو الحسن علی کہ حضرت غوث اعظم در خطاب مریدان مے فرمود ؎
بر ندارم قدم ز پیش خدا + تا روانم نسازدم بہ شما + سوی خلد برین بہ نعمت و ناز +
ای مریدان با صفا ممتاز + **نقل** است از شیخ عبد الرزاق کہ حضرت غوث اعظم میفرمود
کہ وقتی بدست من سجلی مکمناسہ وخط دادہ شد بدرازی کہ نظر کار کند دیدم کہ در و نام اصحاب
و ہمہ یاران من و مریدان کہ تا قیام قیامت نسبت خود بمن درست خواہند کرد مرقوم است
و حکم شد کہ این ہمہ را بتو بخشیدیم ؎ شاہ جیلانی کہ مردم را چو نور دیدہ است + من غلام
وی کہ ما را حق بوی بخشیدہ است + و نیز آن حضرت فرمودہ است کہ از مالک کہ خازن دوزخ
است پرسیدم کہ ہیچ یکی از اصحاب من نزد تو ہست گفت نی ؎ با گدایان سر کویش
جہنم را چکار + گر نہیب ہیبتش دوزخ بہم لرزیدہ است + و نیز آنحضرت فرمودہ است کہ اگر بنی
شود عورت مرید در مشرق و من در مغرب باشم ہر آئینہ بپوشم او را بیت ہر کرا یار
تو ئی زار نگردد ہرگز + چو تو غمخوار وی خوار نگردد ہرگز + و نیز فرمودہ است بلغزید چنین
منصور و نبود در زمان او کسی کہ او را دست گیری کند اگر من در زمان او می بودم ہر آئینہ
دستگیریش میکردم و از یاران مریدان من ہر کہ مرکوب او بلغزد تا قیام قیامت دستگیری او بکنم
نظم گر کسی سرمست عالم از مئ عرفانی است + از طفیل شیخ عبد القادر گیلانی است +
صدا نا الحق گو تبائید حمایتہای او + فارغ از وار سیاست غافل از زندانی است **نقل** است
از شیخ عدی ابن مسافر کہ ہر کہ از مریدان مشایخ آرزوی خرقہ کند او را بپوشانم مگر نیازمندان حضرت غوث
اعظم را زیرا کہ ایشان در رحمت بی نہایت و عنایت بی غایت غرقند کہ ہیچ چیز ایشان را احتیاجی نیست
و ایشان چرا بکسی التفات نمایند زیرا کہ کسی بحر را ترک داد و بآب سبیل نمیرود و مشرع ہر کہ در جنت
عدنست گلستان چکند + ہان ای گدائی سلسلہ حضرت قادریہ می شنوی چہ میگذرد و باید کہ سر بسر
و ہر دری نباشی ؎ شاہ وقتی گدای جیلانی + چکنم قدر خود نمیدانی + بعضی از اصحاب آنحضرت نقل کردہ اند

عربان بما باز دادند بعد و عظمت حضرت شیخ عبد القادر جیلانی ۵ آنها که با جباب تو بر کین و
ستیز اند ۵ گوئی خبر از فرصت قبقاب ندارند **نقل است** از جماعهٔ اصحاب که حاکم بغداد ابو المظفر
بن یوسف بشتی بخدمت حضرت غوث اعظم آمده و ده بدره زر به نذر آورد و آن حضرت قبول
نکرد فرمود حاجت نیست وی الحاح کردن گرفت پس از ان آن حضرت یک بدره بدست راست
گرفت و یک بدست چپ و هر دو را بهم شپاسید در حال ازان خون روان گشت فرمود ای
مظفر از حق شرم نداری که جگر مردم خون سازی و خونهای ایشان بر گردن خود می کنی
و بان پیش من آئی **نقل است** روزی عجوزی پیش آن حضرت آمد و پسر خود را همراه
آورد و گفت که این فرزند من اسیر محبت تو شده است و همیشه متعلق تو می باشد من از حق
خود باز آمدم و از قدمت خودش آزاد کردم از برای خدا او را قبول کن حضرت ایشان قبول
کردند و بمجاهده و سلوک طریق سلف در آوردند بعد از چند روز آن عجوزه پیش فرزند خود
آمد که نان جو میخورد و زرد و لاغر شده از کم خواری و بیداری پس از انجا پیش حضرت
ایشان آمده آنجا طبقی دید و روی استخوان ها مرغی که آن حضرت خورده بود عجوزه عرض
کرد یا سیدی تو گوشت مرغ میخوری و پسر من نان جو آن حضرت دست مبارک خود
بر استخوانها نهاد و گفت قومی باذن الله الذی یحیی العظام و هی رمیم آن مرغ زنده شد
و بانگ کردن آغاز کرد بعد ازان حضرت ایشان بآن عجوزه فرمودند که وقتی پسر تو چنین
شود هر چه خواهد کو بخورد روزی حضرت ایشان مجلس می فرمودند یاران در استاد
و بعضی مردم متفرق شدند آن حضرت سر مبارک خود مالا کرد و فرمود من جمع می کنم و تو
تفرقه می کنی یاران از مجلس در استاد و در بیرون مجلس می بارید **وصل دوم**
در شرف ارادت و نسبت بآن حضرت **نقل است** از شیخ عمر کرمانی و شیخ عمر بزاز
که از کبار اصحاب آن حضرت اند که حضرت غوث الاعظم فرمود حق سبحانه وعده کرده است
بمن که در آرد اولاد و اصحاب مرا و هر که بمن محبتی داشته باشد در بهشت و نیز **نقل است**
ازین دو بزرگ که وقتی با حضرت ایشان عرض کرده شد که اگر شخصی نسبت ارادت خود
بشما کند و حال آنکه نه دست شما گرفته و نه خرقه شما پوشیده ایا او را از مریدان و اصحاب

عادت بنماید اندیشہ او بحضرت ایشان روشن گشت فی الحال عصا در زمین خلانید عصا راست شدہ
ہمچو شمع نور دادن گرفت بعد ازان حضرت ایشان عصا را برگرفتند و او را فرمودند تو از ما
خواستہ بودی مشائخ زمان فرمودہ اند از خوارق آن حضرت چہ گفتہ شود گاہے در وظائف شود
و گاہی از پنہان ماند **نقل** است از شیخ ابقا کہ او فرمودہ است کہ ماروزے در مجالس
حضرت غوث الاعظم حاضر بودم در اثنائے آنکہ سخن میگفت بر پایۂ اول از منبر ناگاہ قطع سخن
کرد و ساعتی خاموش بود و بر زمین فرود آمد بعد ازان بمنبر بالا رفت و بر پایہ دوم نشست
پس من مشاہدہ می کردم کہ پایۂ اول کشادہ می شد چندانکہ چشم کار می کرد و فرش از سندس
اخضر انداختند حضرت رسالت پناہ با اصحاب آنجا نشستہ و حق سبحانہ بر دل حضرت غوث اعظم
تجلی کرد چنانکہ نزدیک بود کہ آن حضرت ازان پایہ بیفتد حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم
دیرا بگرفت و نگاہ داشت بعد ازان خورد و لاغر شد چون عصفورے بعد ازان ہمہ
از سن پوشیدہ شد آنکہ از و ظاہر ے شد **نقل** است از جماعۂ اصحاب کہ روز سہ شنبہ
از ماہ صفر در خدمت حضرت ایشان در مدرسہ حاضر بودیم وضو می ساخت و قبقاب در
پای مبارک او بود چون از وضو فارغ شد لغزۂ ماہیت بلند برآورد و یک قبقاب در
ہوا پرتاب کرد تا آنکہ قبقاب از نظر غایب شد و بعد ازان لغزہ دیگر بزد و قبقاب
دیگر ہمچنان پرتاب و دران وقت ہیچکس را مجال آن نشد کہ حضرت ایشان را بپرسد
کہ این چہ بود ناگاہ بعد از بیست روز قافلہ از جانب عجم رسیدند و آن ہر دو قبقاب
بخادمان حضرت حوالہ کردند ازان جماعہ پرسیدہ شد کہ این قبقاب بشما از کجا رسید گفتند
روز سہ شنبہ سوم از ماہ صفر عربان بر سر ما تاختند و تمام متاع را غارت کردند و بعضی مردم
را کشتند و در بادیہ فرو د آمدند و مال در قسمت داشتند کہ ما حضرت شیخ عبد القادر را در نیوقت
یاد کردیم و نذر آن حضرت مقرر نمودیم درین بودیم کہ دو لغزہ عظیم شنیدیم کہ ہیبت آن تمام
بادیہ را در گرفت و از پس ساعتی دیدیم آن عربان لبا جزی دینار تمام آمدند و گفتند بیائید
و مال خود را گرد آرید و بہ بینید کہ بر سر ما چہ مصیبت رسید رفتم دیدیم کہ دو عربان از سردار شکست
و مردہ افتادہ اند و این ہر دو قبقاب آب تر از اثر وضو تر و یک ایشان است پس ما الہا

نقل است از شیخ ابو سعد قیلوی که در مجلس حضرت غوث اعظم بارها حضرت پیغامبر را صلی الله
علیه وسلم را و دیگر پیغامبر را علیهم السلام مشاهده میکردم و ملایک را می دیدم که طائفه
طائفه در مجلس حضرت ایشان حاضر می شدند و همچنین مردان غیب و جنیان را می دیدم
که به نیاز تمام میرسیدند و خواجه خضر در مجلس حضرت ایشان بسیار حاضر میشد و می گفت هر که
فلاح میخواهد باید که این مجلس را لازم گیرد و چون حضرت ایشان در اثنای سخن گرم میشدند
می فرمودند ای غلام ولایات و درجات اینجا است و درین مجلس خلعتها عطا می شود
و نیز فرموده اند نیست از پیغامبر ے مخلوق و ولی مگر آنکه حاضر شدند در مجلس من احیا باذن
و اموات با رواح و نیز می فرمودند ای غلام از منکر و نکیر سوال کن چون بے آیند بر تو در قبر ما را
خبر کنند از عز و جاه من **باب پنجم** در **پنج فصل است** **فصل اول** در تصرف
و کرامات آن حضرت **فصل دوم** در شرف ارادت آن حضرت **فصل سوم** در
توجه بآن حضرت از برای حاجت و طریق دوگانه **فصل چهارم** در بعضی سخنان
آن حضرت **فصل پنجم** در وفات آن حضرت **فصل اول** در تصرف و کرامات
آن حضرت شیخ ابو سعد سفود و شیخ عثمان مرینی که از اکابر اصحاب آن حضرت اند فرمودند که خدا
اظهار نکرد و نخواهد کرد مثل کرامات حضرت غوث اعظم کرامات او متوالی و متصل بود بعضی
به بعضی اگر کسی از کرامات او شمار کردی در یک روز تا چند شدی و هیچکس از حضرت ایشان
کرامتی طلب نکرد مگر آنکه دیدی وقتی خلیفه بغداد بحضرت ایشان رسید و عرض کرد که میخواهم
چیزی از کرامات آن حضرت به بینم تا یقین من زیادت شود فرمود که چه میخواهی گفت
دو سیب از عالم غیب و آن زمان سرد بود و سیب نمیدیدم آن حضرت دست در هوا کرد دو
سیب آورد یکی بدست خلیفه داد دیگرے بدست مبارک خود شق کرد بغایت سفید و
خوشبوی و شیرین برآمد و آن دیگر را که خلیفه بدست خود شکست گنده باکرم برآمد خلیفه
حیران ماند و گفت ما را حضرت ایشان فرمودند چون این سیب دست ظلم باین سیب
رسید گنده شد و در و کرم افتاد و اگرنه این نیز همچو آن بود شبی آن حضرت از خانه برآمد
عصا دست داشت یکی از اصحاب در دل گذراند چه باشد که ازین عصا چیزی خوارق

او خود از ابو الحسن ابو الحسن از طرطوسی ✤ ابو الفرج آن شه طرطوسی ز عبد الواحد ✤ او ز شبلی
است بدین خلعت و این ملبوسی ✤ **وصل** سوم در امور شدن حضرت ایشان
بدعوت و نصیحت خلق آنحضرت فرموده که من روز شنبه شانزدهم شوال در سنه پانصد
و بیست و یکم حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم را در خواب دیدم می فرمود یا بنی چرا
بر مردم کلام نمی کنی گفتم یا رسول الله من مرد عجمی ام بر فصحاء بغداد چگونه سخن کنم فرمود
دهن بگشای بگشادم هفت بار در دهن من بدمید و فرمود بر خلق سخن گوی و ایشان
را دعوت کن بحق پس ازان من نماز ظهر گذاردم و نشستم مردم بر من هجوم کردند و زبان
من بسته شد حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه را دیدم که در مجلس مقابل من ایستاده اند و میفرمایند
که چرا سخن نمی کنی گفتم یا امیر زبان من بسته شده است فرمود دهن باز کن باز کردم تف یک
من شد شش بار در دهن من دمید عرض کردم یا امیر من چرا هفت بار ندمیدی فرمود از
جهت ادب با خواجهٔ کائنات صلی الله علیه وسلم این بگفت و از نظر من غایب شد بعد ازان
من در سخن شدم و خلق را بحق دعوت کردم و آن حضرت فرمود که مرا در خواب و بیداری
می گویند که بکن یا نکن و چنان کلام بر دل من هجوم می کند و غالب می آید که اگر سخن نکنم
خفته شوم و ممکن نیست که ساکت باشم و نیز آن حضرت فرمود که پیش ازین نزدیک من
دو نفر یا سه نفر می بودند که کلام می شنیدند پس ازان هجوم بسیار شدن گرفت در مصلای
باب حلب می نشستم بعد ازان آمدن مردم پیش از بیش گشت منبر در نماز گاه عید بیرون
شهر بردند شیخ عبد الله حیائی فرموده است که هفتاد هزار کس در مجلس حضرت ایشان
حاضر میشدند و چندان سواران می آمدند که از مراکب آنها گرد مجلس چون حلقه حصاری نمود
وصل چهارم در کیفیت مجالس وعظ آن حضرت شیخ ابو القاسم محمد فرموده است
که من نیز بر منبر آن حضرت می نشستم و حضرت ایشان را نقیبان بودند که بر پایهای منبر دو کان
دو کان می نشستند و فرمود زیر منبر مردانی می نشستند که در مهابت همچون شیر نر می نمودند
و در هر مجلس حضرت ایشان دو سه کس وفات می یافت از غایت حرارت مجلس که بدل
آنها می تافت و چهار صد کس حاضر می بودند که فوائد کلام آن حضرت کتابت می کردند

ومن اورا گاہے ندیدم گفت ہیچ آرزو در محبت داری گفتم بلے ہست گفت اینجا بنشین تا من
بیایم واز نظر من غایب شد یکسال من ہمانجا ماندم بعد ازان بیامد وساختی نزدیک من نشست
پس برخواست وگفت از نجا نروی تا من بیایم باز یکسال دیگر غایب شد ومن ہمچنان برجاے
خود بودم بعد ازان بیامد ونان شیر آورد وگفت من خضرم مامور شدہ ام کہ با تو ہم نمک کردم
از حضرت ایشان یکی از اصحاب پرسید کہ درین دو سال قوت آنحضرت چہ بود فرمود از سبزہ ہاے
بود **وصل چہارم** در کیفیت خرقہ پوشیدن آن حضرت از قاضی ابو سعید مبارک
مخزومی رضی اللہ عنہ آن حضرت فرمود کہ یک بار در برج عجمی یا حق سبحانہ عہد کردم کہ طعام نخورم
تا کسی لقمہ ساختہ در دہان من نکند وآب نہ نوشم تا کسی بدست خود مرا نہ نوشاند چہل روز بدین
حالت گذشت پس ازان مردی بیامد وطعام پیش من نہاد ورفت نفس از بسیار گرسنگے
خواست کہ بر بالاے طعام بیفتد گفتم واللہ از عہدی کہ با خدا بستہ ام برنگردم تا از باطن خود
فریادی شنیدم الجوع الجوع ہیچ التفات بدان نکردم شیخ ابو سعید مخزومی در راہے
گذشتند این فریاد شنید پیش من تشریف آورد فرمود اے عبد القادر این چیست گفتم
این قلق نفس است اما روح من برقرار خود است در مشاہدۂ حق وبوی آرام دارد فرمود
با من بیا این گفت ومرا ہمیران حال گذاشتہ وروان شد در دلم چنان رسید کہ از نجا
نروم مگر بامر کسی ناگاہ دیدم کہ خواجہ خضر آمد مرا گفت برخیز وپیش ابو سعید برو ہمچنان
کردم دیدم کہ شیخ ابو سعید بر در خانۂ خود ایستادہ است وانتظار من می برد چون مرا دید
فرمود اے عبد القادر انچہ من ترا گفتم بس نبود کہ گفتہ خضر نیز ترا می بایست پس ازان مرا
بخانہ بیرد طعام کہ مہیا کردہ بود آورد وبدست مبارک خود لقمہ لقمہ در دہان من کرد تا
آنکہ سیر شدم وبعد ازان مرا خرقہ پوشانید ومن ملازم آنحضرت شدم الشیخ ابو محمد عبد القادر
بن ابو صالح موسی جیلی لبس الخرقہ من ید الشیخ ابی سعید المبارک بن علی المخرمی
وہو لبسہا من ید الشیخ ابی الحسن بن محمد بن یوسف القرشی وہو لبسہا من ید الشیخ
ابو الفرج الطرطوسی وہو من ید الشیخ ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز التیمی وہو
من ید الشیخ ابی بکر الشبلی قدس اللہ ارواحہم ۵ شاہ ماخرقہ زبو سعد مبارک دارد +

استقبال کرد و گفت ای شیخ عبد القادر بعزت معبود که با اول بار که ترا رخصت ندادم نه از بی اقتدار
تو بود بلکه از هیبت ترس و بیم و هیبت تو بود آخر چون دانستم که هر چه از من گیری باز من خواهی
داد، این شیخ م و شرف ملاقات تو دریافتم صحبت دیگر بتاج العارفین در بغداد حضرت ایشان در
بغداد چون بصحبت تاج العارفین می آمد مدبر میخواست و تعظیم می کرد و مردمان را بحرمت داشت
حضرت ایشان مبالغهٔ تمام می نمود دیگر روز در مجلس وعظ از منبر فرود آمد و نزد حضرت ایشان
نشست و گفت ای عبد القادر ترا وقتی است که چون آن وقت رسد همه کس بسویت محتاج شوند
و ریش سفید خود پیش حضرت ایشان گرفت و گفت دران وقت این شبیه را فراموش نکنی و خرقه
و سبحه و عصا و کاسهٔ خود بحضرت ایشان داد مردم گفتند چرا این را مرید خود نمیگیری گفت علی نفسه
داغ الخزی صحبت حضرت ایشان بشیخ حماد و با س مرد نیست از ابو شجاع که حضرت شیخ عبد القادر
اول که بزیارت شیخ حماد آمد شیخ حماد جانب ایشان نظر کرد گویا کیازی بصید خود آورد نظر شیخ
در وی اثر کرد فی الحال از همه بیرون آمد و بر سبیل تجرید راه حق پیش گرفت شیخ عجیب
سهروردی فرموده که حضرت شیخ عبد القادر بصحبت شیخ حماد در آمد و دران وقت آن حضرت
در آغاز جوانی بود چنان با ادب در صحبت شیخ نشست که شیخ حماد و تمام مجلس شیفتهٔ حسن ادب او گشتند
چون از مجلس برخواست شیخ چشم جانب او داشت و با اصحاب می گفت سبحان الله این جوان عجمی
را قدمی است که در وقت خود بر سر همه اولیا باشد و ما مور شود از حق سبحانه و تعالی که بگوید قدمی
هذه علی رقبة کل ولی الله و هر آئینه بگوید و پست کنند همه اولیا گردنهای خود را پیش او

باب چهارم در دو چهار وصل است وصل اول در مجاهده و سیاحت آن حضرت وصل
دوم در خرقه گرفتن آن حضرت از شیخ ابو سعید مخزومی وصل سوم در بیان ما مور شدن آنحضرت
بدعوت خلق وصل چهارم در کیفیت مجلس وعظ آن حضرت وصل اول در ذکر مجاهده
و سیاحت آن حضرت فرموده است که بیست و پنج سال لقدم تجرید بوده ام در بازار
عراق و خرابهای آن و چهل سال نمازهای بامداد بوضو عشا گذاردم و پانزده سال بعد از
نماز خفتن بر یکپایه استاده ختم قرآن میکردم و بارها سه روز تا چهل همچنین بماندم چیزی
نمی یافتم که آنرا قوت خود سازم و آن حضرت فرموده است که وقتی در سیاحت بودم شخصی بر من آمد

پرسید کہ جواب آن نتواند داد و من گفتم از و مسئلہ خواہم پرسید تا بینم کہ چہ مے گوید
و شیخ عبد القادر گفت حاشا اللہ کہ من از وی چیزے نہ پرسم میروم و انتظار برکت دیدار
او می برم چون بخلوت او در آمدیم ویرا آنجا ندیدیم ساعتی گذشت دیدیم کہ در میان مانشستہ است
و کسی معلوم نکرد کہ از کجا آمد و چگونہ در آمد پس از سر صدق چشم بجانب این سقا کرد و گفت وای
بر تو ای ابن سقا از من مسئلہ می پرسی کہ جواب ان ندانم آن مسئلہ تو انیست و جواب آن
این می بینم کہ آتش کفر در تو زبانہ می زند بعد ازان بمن نگریست و گفت از من مسئلہ می پرسے
و می بینی کہ چہ سیگویم آن مسئلہ اینست و جواب آن این ہر آئینہ سیگیر و در اد نبا تا بدو کوشش
بجہت بی ادبی کہ بمن کردہ بعد ازان بجانب شیخ عبد القادر نظر کرد و ویرا نزد خود خواند
و نشاند و گفت ای عبد القادر خدا و رسول خدا را خوشنود ساختی بجہت این حسن ادبے
کہ بجای آوردی گویائی بینم ترا در بغداد کہ بمیر بر آمدہ و سیگوئی قدمی ہذہ علی رقبۃ کل
ولی اللہ و می بینم کہ ہمہ اولیا گردنہا خود را پست کردہ اند اجلا و اکراما ترا پس آن غوث
ہمان ساعت غایب شد بعد ازان ویرا ہرگز ندیدیم و ہر چہ بہ نسبت ہر کہ گفتہ بود ہمان طور
واقع شد این سقا بہ روم رفت و بدختر ترسائی عاشق شد و بتقریب آن کافر گشت
و مرا متولی دمشق ساختند ازان رہ گذر بدنیا غرق شدم و حضرت شیخ عبد القادر باندک
فرصت سلطان ہمہ اولیا و اصفیا گشت بہ حسن ادبی کہ بہ نسبت آن غوث بجا آوردہ بود

ہ چون شمع رخ خوبش را فروختہ بود ✤ ہر جا کہ دلی بود بر و سوختہ بود ✤ با حسن
ادب شدہ خوبان یارب ✤ این حسن ادب را ز کہ آموختہ بود ✤ صحبت آن حضرت
با شیخ تاج العارفین ابو الوفا حضرت ایشان در ابتداء از بغداد بدیہ قلمنیا کہ مسکن شیخ
تاج العارفین بود برای زیارت شیخ رفتہ بودند شیخ در خلوت با خادمی نشستہ بود ناگاہ
خادم را گفت زود بیرون شو و در خلوت را بہ بند و اگر جوانی عجمی بیاید او را آمدن مدہ
چون خادم بدر آمد دید کہ حضرت ایشان مے آیند و میخواہند کہ شیخ را زیارت کنند خادم
رفت و بشیخ عرض کرد ہیچ جواب نگفت و با فطراب تمام در گوشۂ خلوت پنہان شدن
گرفت و بعد از ساعتی خادم را گفت آن جوان را بطلب از انجا کہ حضرت ایشان را دید

من گفته بودم یا فتند پس گفت ترا برین چه داشت که خود اعتراف کردی گفتم مادر من مرا
عهد داده بود که بر صدق و راستی باشی نخواستم من در عهد مادر خود خیانت کنم پس آن مهتر
ایشان بگریست و گفت تو در عهد مادر خود خیانت نمی کنی و چند سال است که من در عهد
پروردگار خود خیانت می کنم حال بروی بگشت و بدست من توبه کرد پس اصحاب وی
گفتند که تو در قطع طریق مهتر ما بودی اکنون در توبه هم مهتر ما باش همه بر دست من
توبه کردند و انچه از قافله گرفته بودند باز دادند اول تائبان از دست من ایشان بودند

نظم

برفتی سوی دشت ای بت چنین از بی کنشت ✤ شده بندهٔ حسن تو تمامی در و دشت
بارب چه غزالے که بدین طره و چشم ✤ دام و دد این دشت همه صید تو گشت ✤ این حقیر وجیه الله از بعضی
عزیزان این سلسله چنان استماع دارد که نام آن مهتر احمد بدوی بود بعد ازان که باب
شد آنحضرت را بخانهٔ خود برد و دخترے داشت تسلیم حضرت ایشان نمود و آنرا حضرت قبول
کردند پس ازان بجانب بغداد روان گشتند و اهلیه را فرمودند که همانجا باشد و بعد از آنکه
در بغداد متمکن شدند ایشان را طلبیدند.

باب سوم در ورود و صل است

وصل اول در دخول حضرت ایشان در بغداد و مشغول شدن بعلم **وصل دوم**
در زیارت و صحبت مشایخ که دران زمان متعین بودند **وصل اول** در دخول آن حضرت
بغداد بدانکه حضرت ایشان به بغداد در سنهٔ ثمانین واربع مایه قدوم ارزانی فرموده اند
دران زمان آنحضرت شانزده سال بود و اول آمده بحفظ قرآن مشغول شده اند آنرا تمام
از بر گرفتند بعد ازان علم مذهب و مناظره و اصول پیش ابو الوفا علی بن عقیل و ابو الخطاب
محفوظه و سماع حدیث کرد از ابو غالب محمد بن حسن باقلانی و ابو سعید محمد و ابو الغنایم و
ابو البرکات هبة الله بن مبارک و ابو نصر و ابو عبد الله و ابو البرکات طلحة بن احمد
عاقولی و غیر ایشان رحمهم الله اجمعین **وصل دوم** در صحبت و زیارت مشایخ حضرت ایشان
در عنفوان جوانی در بغداد طالب علمی مے کردند و هر جا که عزیزی از مشایخ وقت می شنیدند
بزیارت او میرفتند عبد الله شامی گفته است در بغداد عزیزی بود که ویرا اغوث مے گفتند
من و ابن سقا و شیخ عبد القادر بزیارت غوث رفتیم این سقا در راه گفت از وی مسئله خواهیم

ثمان ن

اکنون بسم روی سید ہدآن حضرت تبسم فرمود و گفت ای مادر اکنون بعنایت الٰہی بیش
ازپیش است ولی آنزمان وجود من ضعیف بود تاب آن تجلیات نداشت اکنون قوت گرفته
است صد ہزار شکل آن آمده در من گم میشود و مرا از جا برون نمے تواند **بیت** رفت آنکه
بیک جام می از دست شدم ✤ وز نرگس مخمور تبان مست شدم ✤ خود باده شدم ساده گرا
کند ✤ کی منیت شوم چون زلبش مست شدم ✤ **وصل سوم** در مسافرت آن حضرت
از گیلان بجانب بغداد و حضرت ایشان نوشته اند که خرد بودم روز عرفه بیرون رفتم و دنبال
گاوی گرفتم بجهة حراثت ناگاه آن گاو روی بازپس کرد و گفت یا عبد القادر ما لهذا خلقت
ولا بهذا امرت چون این از و شنیدم بترسیدم باز گردیدم و بر بام خود آمدم حاجیان را
از اینجا دیدم که در عرفات استاده بودند از بام فرود آمدم و پیش مادر خود عرض کردم که مرا در کار
خدا کن و اجازت ده تا در بغداد روم و بعلم مشغول شوم و صالحان را زیارت کنم از من سبب
آن داعیه پرسید ماجرای خود را یک بیک گفتم بگریست و برخواست هشتاد دینار بیرون آورد
که میراث پدر من مانده بود چهل دینار برای برادر من گذاشت و چهل دینار زیر بغل من در
دلق من دوخت و مرا اذن سفر کرد و مرا عهد داد بر راستی بر جمع احوال و بوداع من بیرون
آمد و دعای آموخت که یکصد و یازده بار بخوانی برای ہر مہمی ہر چه من یافته ام بدا وست
آن دعا یافته ام دعا اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ الکافی و قصدت الکا
وحده الکافی لکل کافی کفافی الکافی و نعم الکافی و لله الحمد بعد ازان بقافله باندک
توجه بجانب بغداد کردم چون از همدان گذشتم شصت سوار بیرون آمدند از کمین قافله
را گرفتند هیچکس مرا التفات نکرد ناگاه یکی از ایشان بر من گذشت و گفت ای فقیر با خود چه دا
گفتم چهل دینار گفت کجاست گفتم در جامه من دوخته است و زیر بغل من گمان بردند استهزا
میکرد مرا گذاشت و بر فت دیگرے آمد وی نیز همچنان پرسید و شنید از من انچه بار نخستین او
شنیده بود ہر دو پیش مهتر خود رفتند و انچه از من شنیده بودند با وی گفتند مرا طلبید
و بالای تلے که اموال قافله را قسمت میکردند مرا بودند پس گفت با خود چه داری گفتم چهل دینار
گفت کجاست گفتم در جامه من دوخته است زیر بغل من فرمود تا جامه من بشگافتند و انچه

من گفته بودم

من گفته بودم یا فتند پس گفت ترا برین چه داشت که خود اعتراف کردی گفتم مادر من مرا
عهد داده بود که بر صدق و راستی باشی نخواستم من در عهد مادر خود خیانت کنم پس آن مهتر
ایشان بگریست و گفت تو در عهد مادر خود خیانت نمی کنی و چند سال است که من در عهد
پروردگار خود خیانت می کنم حال بروی بگشت و بدست من توبه کرد پس اصحاب وی
گفتند که تو در قطع طریق مهتر ما بودی اکنون در توبه هم مهتر ما باش همه بر دست من
توبه کردند و انچه از قافله گرفته بودند باز دادند اول تائبان از دست من ایشان بودند

نظم

برفتی سوی دشت ای بت چنین از بی کنشت ✤ شده بندهٔ حسن تو تمامی در و دشت
یارب چه غزالے که بدین طره و چشم ✤ دام و دد این دشت همه صید تو گشت ✤ این حقیر وجیه الله از بعضی
عزیزان این سلسله چنان استماع دارد که نام آن مهتر احمد بدوی بود بعد ازان که یاب
شد آنحضرت را بخانهٔ خود برد و دخترے داشت تسلیم حضرت ایشان نمود و آنرا حضرت قبول
کردند پس ازان بجانب بغداد روان گشتند و اهلیه را فرمودند که همانجا باشد و بعد از آنکه
در بغداد متمکن شدند ایشان را طلبیدند **باب سوم در ورود و صل است**
وصل اول در دخول حضرت ایشان در بغداد و مشغول شدن بعلم **وصل دوم**
در زیارت و صحبت مشایخ که دران زمان متعین بودند **وصل اول** در دخول آن حضرت
به بغداد بدانکه حضرت ایشان به بغداد سنه ثمانین واربع مایة قدوم ارزانی فرموده اند
و دران زمان آنحضرت شانزده سال بود ند اول آمده بحفظ قرآن مشغول شده اند آنرا تمام
از بر گرفتند بعد ازان علم مذهب و مناظره و اصول پیش ابو الوفا علی بن عقیل و ابو الخطاب
محفوظه و سماع حدیث کرد از ابو غالب محمد بن حسن باقلانی و ابو سعید محمد و ابو الغنایم و
ابو البرکات هبة الله بن مبارک و ابو نصر و ابو عبد الله و ابو البرکات طلحة بن احمد
عاقولی و غیر ایشان رحمهم الله اجمعین **وصل دوم** در صحبت و زیارت مشایخ حضرت ایشان
در عنفوان جوانی در بغداد طالب علمی مے کردند و هر جا که عزیزی از مشایخ وقت می شنیدند
بزیارت او میرفتند عبد الله شامی گفته است در بغداد عزیزی بود که ویرا اغوث مے گفتند
من و ابن سقا و شیخ عبد القادر بزیارت غوث رفتیم این سقا در راه گفت ازوی مسئله خواهیم

ن
ثمان

اکنون بسم روی سید ہدآن حضرت تبسم فرمود و گفت ای مادر اکنون بعنایت الٰہی بیش
ازپیش است ولی آنزمان وجود من ضعیف بود تاب آن تجلیات نداشت اکنون قوت گرفته
است صد ہزار شل آن آمده در من کم میشود و مرا از جا برون نمے تواند **بیت** رفت آنکه
بیک جام می از دست شدم ✤ وز نرگس مخمور تبان مست شدم ✤ خود باده شدم ماده گرا
کند ✤ کی منیت شوم چون زلبش مست شدم ✤ **وصل سوم** در مسافرت آن حضرت
از گیلان بجانب بغداد و حضرت ایشان نوشته اند که خورد بودم روز عرفه بیرون رفتم و دنبال
گاوی گرفتم بجهة حراثت ناگاه آن گاو روی بازپس کرد و گفت یا عبد القادر ما لهذا خلقت
ولا بهذا امرت چون این از و شنیدم بترسیدم بازگردیدم و بر بام خود آمدم حاجیان را
از اینجا دیدم که در عرفات استاده بودند از بام فرود آمدم و پیش مادر خود عرض کردم که مرا دکار
خدا کن و اجازت ده تا در بغداد روم و بعلم مشغول شوم و صالحان را زیارت کنم از من سبب
آن داعیه پرسید ماجرای خود را یک بیک گفتم بگریست و برخواست هشتاد دینار بیرون آورد
که میراث پدر من مانده بود چهل دینار برای برادر من گذاشت و چهل دینار زیر بغل من در
دلق من دوخت و مرا اذن سفر کرد و مرا عهد داد بر راستی برجمع احوال و بوداع من بیرون
آمد و دعای آموخت که یکصد و یازده بار بخوانی برای ہر مہمی ہر چه من یافته ام بدا وست
آن دعا یافته ام دعا ایست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہ الکافی و قصدت الکا
و وجدة الکافی لکل کافی کفافی الکافی و نعم الکافی و لله الحمد بعد ازان بقافله باندک
توجه بجانب بغداد کردم چون از ہمدان گذشتم شصت سوار بیرون آمدند از کمین قافله
را گرفتند ہیچکس مرا التعرض نکرد ناگاه یکی از ایشان بر من گذشت و گفت ای فقیر با خود چه دار
گفتم چهل دینار گفت کجاست گفتم در جامه من دوخته است و زیر بغل من گمان بردند استهزا
میکرد مرا گذاشت و برفت دیگرے آمد وی نیز همچنان پرسید و شنید از من انچه بار نخستین او
شنیده بود ہر دو پیش مهتر خود رفتند و انچه از من شنیده بودند با وی گفتند مرا طلبید
و بالای تلے که اموال قافله را قسمت میکردند مرا بودند پس گفت با خود چه داری گفتم چهل دینار
گفته بودی گفتم در جامه من دوخته است زیر بغل من فرمود تا جامه من بشگافتند و انچه

من گفته بودم

که در خانه سادات چنین فرزندی متولد شده است که در ماه رمضان شیر نمی خورد یعنی
را آنحضرت در اشعار خاص خود نیز بیان فرموده است شعر هذا یه امری ذکره الا لفضلا
وصوی نمی مهدی به صار شهرتی + وانچه فقیر نوشته است نیز اشارت باین معنی است
مخمس آمده بر آستانت یارب از راه نیاز + باستماع قلب خویش از صوم تسبیح و نماز
گرچه بی سازیم آخر در پذیرای کارساز + از طفیل روزهٔ آن نازنین مهد ناز + شاه جیلانی
که نامش هر کسی را کیمیاست + حضرت ایشان فرموده اند که چون در ایام صغر سیحو استم
که با کودکان بازی کنم از عالم غیب ندا آمدی که اے یا مبارک یعنی بسوی من بیا اے
مبارک چون من این را می شنیدم مے گریختم و از ترس خود را در کنار مادر خود می انداختم
اکنون من آنرا در خلوت می شنوم رباعی این ساده پسر کیست بخوبی شمرے +
شیرین شکری مومکری روقمری + گر عالم بالاش ندامی آمد + ای سروروان جانب
ما هم گذری + از حضرت ایشان پرسیدند تو کے خود را شناختی که ولی خدائی فرموده
ده ساله بودم سوی مکتب می رفتم ملایک را می دیدم که حلقه بسته گرد من می رفتند افسحوالولی
الله فراخی کنید و جا واگذارید از برای ولی الله و نیز حضرت ایشان فرموده اند وقتے
مردی را دیدم که من او را نمی شناختم چون از ملایکه شنیدم که می گفتند افسحوالولی الله از
طفلان مکتب بمبالغه تمام پرسیدم که این پسر کیست گفتند غرض از پرسیدن چیست گفت
این پسر را شانی عظیم خواهد بود تمکین باید بی حجاب احتجاب وصلی باید بے هجر قربے باید بی فکر
و پس از چهل سال شناختم او را که در ابدال آن وقت بود در بعضی رسایل بنظر این فقیر خلق الله
محمد وجیه الله سید است که آنحضرت در زمان طفولیت وقتی در بغل دایه بود که یکبار از کنار او پریده
در هوا شد و بمقابل آفتاب چون پارهٔ سیماب می گشت و آن دایه از حسرت چشم در هوا
دوخته و با آتش جدائی دلسوخته بود که ناگاه بالطاف خدائی در کنار او باز رسید بعد ازان
چون حضرت ایشان در بغداد متمکن شدند دایه از گیلان رفته ببغداد بملازمت مشرف شد
روزی زمین خدمت بوسید و عرضه داشت کرد وقتی آنحضرت در بغل من بود ناگاه از بغل
من در هوا شد و می دیدم که در برابر آفتاب چون پارهٔ سیماب میگردند آیا آنچنان حال

ایشان شصت ساله بود و این نیز کرامت ظاهر و برهان باهر است که در سن شصت سالگی
که وقت لونسبدیست از حمل وولادت بشرف وجود آنحضرت چنین خارق عادت بظهور آمده
بعد از تولد آن حضرت برادر خورد ایشان متولد شد که ابی احمد عبد الله نام داشت واورا
حسین عنفوان جوانی ازین دار فانی بسرای جاودانی در گیلان نقل کرد وچون بحر عرفان
حضرت ابی صالح موسی ازین جهان رحلت فرمود همین دو دو یتیم گذاشته بود آنکه بعضی مردم
می گویند که حضرت ایشان اولاد نداشتند وآنهای که اکنون خود را بآنحضرت نسبت میکنند
درحقیقت اولاد برادر خورد ایشانند نه اولاد حضرت ایشان این سخن صحیح نیست زیرا که بحجت
پیوسته است که برادر حضرت ایشان کدخدا ناشده ازین جهان رحلت فرموده است وآنحضرت
خود نه پسر و یک عماره داشتند چنانکه ذکر آنها در قسم ثانی بیاید انشاء الله العزیز اکنون
مجرد اسامی ایشان نوشته می آید شیخ عبد الوهاب شیخ عبد الرزاق شیخ عبد الله شیخ
عبد العزیز شیخ عبد الجبار شیخ شرف الدین عیسی شیخ یحیی شیخ ابو اسحاق ابراهیم ابو نصر
موسی آن سه فرزند که در صدر مسطور است اولاد ایشان مشهور است ومولد آنحضرت
بتاریخ سنه سبعین وار بعمائة بوده است **رباعی** آن دلبر جیلی که شه بغداد است ❊
هر غمزده را دل بجمالش شاد است ❊ تاریخ گر از مولد او می طلبی ❊ دریاب که آن چهارصد
وهفتاد است ❊ و نیز تاریخ ولادت آنحضرت بحساب ابجد از حروف کلمه عشق ظاهر می شود
زیرا که عین در حساب ابجد هفتاد است وسین سیصد وقاف یکصد **نظم** در حسن جمال
ماه جیلی ❊ هر دید که دید گفت عشق است ❊ تاریخ ولادتش ز عارف ❊ هر کس که شنید
گفت عشق است ❊ **وصل دوم در احوال صغر آنحضرت نقل است**
از ام الخیر فاطمه رضی الله عنها که در مدت رضاعت ایشان هر گاه که ماه رمضان در می آمد
بروز پستان نمیگرفت وشیر نمی خورد **نظم** از لبت شیر روان بود که من گفتم ❊
این شکر کرد نگدان تو بنجبری نیست ❊ یکبار هلال رمضان بجهة ابر پوشیده مانده بود
ومردمان آمده ازمن پرسیدند که حال چیست گفتم فرزندم عبد القادر امروز پستان
نگرفته است وشیر نخورده بعد ازان روشن شد که امروز رمضان بود در شهر مشهور شد

که در خانه سادات چنین فرزندی متولد شده است که در ماه رمضان شیر نمی خورد و یعنی
را آنحضرت در اشعار خاص خود نیز بیان فرموده است شعر هدایة امری ذکره الا لفضا
وصوی فی مهدی به صار شهرتی + و آنچه فقیر نوشته است نیز اشارت باین معنی است
مخمس آمده بر آستانت یارب از راه نیاز + باستماع قلب خویش از صوم تسبیح و نماز
گرچه بی سازیم آخر در پذیرای کارساز + از طفیل روزهٔ آن نازنین مهد ناز + شاه جیلانی
که نامش هر کسی را کیمیاست + حضرت ایشان فرموده اند که چون در ایام صغر سیخواستم
که با کودکان بازی کنم از عالم غیب ندا آمدی که اے یا مبارک یعنی بسوی من بیا اے
مبارک چون من این را می شنیدم مے گریختم و از ترس خود را در کنار مادر خود می انداختم
اکنون من آنرا در خلوت می شنوم رباعی این ساده پسر کیست بخوبی شمرے +
شیرین شکری سو کمری رو قمری + گر عالم بالاش ندا می آمد + ای سرو روان جانب
ما هم گذری + از حضرت ایشان پرسیدند تو کے خود را شناختی که ولی خدائی فرموده
ده ساله بودم سوی مکتب می رفتم ملایک را می دیدم که حلقه بسته گرد من می رفتند افسحوالولی
الله فراخی کنید و جا واگذارید از برای ولی الله و نیز حضرت ایشان فرموده اند وقتے
مردی را دیدم که من او را نمی شناختم چون از ملایکه شنیدند که می گفتند افسحوالولی الله از
طفلان مکتب بمبالغه تمام پرسید که این پسر کیست گفتند غرض از پرسیدن چیست گفت
این پسر را شانی عظیم خواهد بود تمکین باید بی حجاب احتجاب وصلی باید بے هجر قربے باید بی فکر
و پس از چهل سال شناختم او را که در ابدال آن وقت بود در بعضی رسایل بنظر این فقیر خلق الله
محمد وجیه الله رسیده است که آنحضرت در زمان طفولیت وقتی در بغل دایه بود که یکبار از کنار او پریده
در هوا شد و بمقابل آفتاب چون پارهٔ سیماب می گشت و آن دایه از حسرت چشم در هوا
دوخته و با تش جدائی دلسوخته بود که ناگاه بالطاف خدائی در کنار او باز رسید بعد ازان
چون حضرت ایشان در بغداد متمکن شدند دایه از گیلان رفته و بغداد بملازمت مشرف شد
روزی زمین خدمت بوسید و عرضه داشت کرد وقتی آنحضرت در بغل من بود ناگاه از بغل
من در هوا شد و می دیدم که در برابر آفتاب چون پارهٔ سیماب میگردید آیا آنچنان حال

ایشان شصت ساله بود و این نیز کرامت ظاهر و برهان باهر است که در سن شصت سالگی
که وقت لونسبدیست از حمل وولادت بشرف وجود آنحضرت چنین خارق عادت بظهور آمده
بعد از تولد آن حضرت برادر خورد ایشان متولد شد که ابی احمد عبد الله نام داشت و او در
حین عنفوان جوانی از بن دار فانی بسرای جاودانی در گیلان نقل کرد و چون بحر عرفان
حضرت ابی صالح موسی از این جهان رحلت فرمود همین دو دریتیم گذاشته بود آنکه بعضی مردم
می گویند که حضرت ایشان اولاد نداشتند و آنهای که اکنون خود را بآنحضرت نسبت میکنند
در حقیقت اولاد برادر خورد ایشانند نه اولاد حضرت ایشان این سخن صحیح نیست زیرا که بالحجت
پیوسته است که برادر حضرت ایشان کدخدا ناشده از این جهان رحلت فرموده است و آنحضرت
خود نه پسر و یک عماره داشتند چنانکه ذکر آنها در قسم ثانی بیاید انشاء الله العزیز اکنون
مجرد اسامی ایشان نوشته می آید شیخ عبد الوهاب شیخ عبد الرزاق شیخ عبد الله شیخ
عبد العزیز شیخ عبد الجبار شیخ شرف الدین عیسی شیخ یحیی شیخ ابو اسحاق ابراهیم ابو نصر
موسی آن سه فرزند که در صدر مسطور است اولاد ایشان مشهور است و مولد آنحضرت
بتاریخ سنه سبعین و اربعمائة بوده است **رباعی** آن دلبر جیلی که شه بغداد است ✤
هر غمزده را دل بجمالش شاد است ✤ تاریخ مکر از مولد او می طلبی ✤ دریاب که آن جا صد
و هفتاد است ✤ و نیز تاریخ ولادت آنحضرت بحساب ابجد از حروف کلمهٔ عشق ظاهر می شود
زیرا که عین در حساب ابجد هفتاد است و سین سیصد و قاف یکصد **نظم** در حسن جمال
ماه جیلی ✤ هر دید که دید گفت عشق است ✤ تاریخ ولادتش ز عارف ✤ هر کس که شنید
گفت عشق است ✤ **وصل دوم در احوال صغر آنحضرت نقل است**
از ام الخیر فاطمه رضی الله عنها که در مدت رضاعت ایشان هر گاه که ماه رمضان در می آمد
بروز پستان نمیگرفت و شیر نمی خورد **نظم** از لبت شیر روان بود که من گفتم ✤
این شکر کز نگدان تو بخبری نیست ✤ یکبار هلال رمضان بجهة ابر پوشیده مانده بود
و مردمان آمده از من پرسیدند که حال چیست گفتم فرزندم عبد القادر امروز پستان
نگرفته است و شیر نخورده بعد ازان روشن شد که امروز رمضان بوده در شهر مشهور شد

در نشان دادن اہل مکاشفہ از علو شانی آنحضرت قبل از وجود و ظہور آنحضرت یکی از آنہا شیخ
ابو بکر بن ہزار است و آن از کبار مشائخ عراق است صاحب کرامات ظاہرہ و مقامات فاخرہ بود
و این مرد آنست کہ او را حضرت صدیق اکبر خرقہ پوشانیدہ بود در خواب بحکم حضرت رسالت پناہ
چون بیدار گشت آنرا در بر خود موجود یافت و ہمدران خواب حضرت رسالت در شان او
فرمودند کہ ای ابن ہزار بتو زندہ خواہد شد سنن اہل طریقت از امت من در عراق و باز
بتو قایم میشود و منار ارباب حقیقت نسبت تو باشد شیخت در عراق تا روز قیامت مرویست
از شیخ محمد شبلی کہ شنیدم از شیخ خود ابو بکر بن ہزار رضی اللہ عنہ کہ فرمود کہ او تا عراق
ہفت اند معروف کرخی و احمد حنبل و بشر حافی و منصور بن عمار و جنید و سہل تستری
و عبد القادر گیلانی گفتم عبد القادر کیست گفت عجمی است شریف کہ ساکن خواہد شد در
بغداد و باشد ظہور او در قرن پنجم و او از صدیقان او تاد افراد و اعیان اقطاب زہاست
و از اولاد رسول صلے اللہ علیہ وسلم است و دیگر از آنہا شیخ عقیل منجی است این مرد از
اجلاء مشائخ شیوخ شام است بسیار کس از فیض صحبت او بدرجہ ولایت رسیدہ اند
چون شیخ عدی بن مسافر و شیخ موسی ماہین و غیر ایشان رضی اللہ عنہم **نقل است**
از شیخ موسی ماہین و غیر ایشان رضی اللہ عنہم کہ پرسیدہ شد شیخ عقیل منجی روزی
از قطب زمان ما کہ مخفی است نمی شناسد کسی او را گر اولیا وزود باشد کہ ظاہر شود از نجا
اشارت کردہ بجانب عراق جوانے عجمی شریف کہ کلام کند بر مردم در بغداد و بشناسد
کرامات او ہر یک از خاص و عام و ہو قطب وقتہ بقول قدمی ہذہ علی رقبۃ کل ولی اللہ
و باشند و بیعت کنند پیش او ہمہ اولیا گردنہای خود اگر من باشم در زمان او **لوضعت له**
راسی ہر ائینہ سر کشم در قدم او و ہمچنین بسیار از مشائخ کبار باین متفق کہ ذکر آنہا بتفصیل
الحانی دارد چون درین رسالہ اختصار مطلوب بود بدو شاہد عدل اکتفا نمود **باب دوم**
در وسہ **فصل** است **فصل اول** در ولادت آنحضرت **فصل دوم** در احوال
صغر آنحضرت **فصل سوم** در مسافرت آن حضرت از جیلان بجانب بغداد **فصل**
اول در ولادت آن **حضرت** وقتی کہ آنحضرت از صلب پدر انتقال نمود مادر حضرت

بن عبد اللہ محض بن حسن مثنی ابن حسین بن علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و نام مادر حضرت ایشان فاطمہ است و کنیت ام الخیر و لقب امتہ الجبار بسی بخیر و صلاح آراستہ بود دختر شیخ عبد اللہ صومعی است و شیخ صومعی از کبار مشایخ جیلان و از رؤسار زہاد ایشان است و مراورا از احوال عالی کرامات ظاہر بود ہر وقت کہ در عقب شدی حق سبحانہ و تعالے از برای وی زود انتقام کشیدی و ہر چہ خواستی خدا تعالے چنان کردی ؎ ای شمع شبستان ابی صالح موسی ✤ یک لمعہ ز رخسار تو بد آتش موسی ✤ شد صومعۂ صوفی از روی تو روشن ✤ تا شعشعۂ روز شمع رخت در شب یلدا ✤ نیسان حسن چون بصفا شد متقاطر ✤ از بحر حسین آمدہ آن گوہر یکتا ✤ در مہد بدان ماہ کہ شد ہادیٔ عالم ✤ خود مہدی عہد ست بتحقیق چہ گویا ✤ زیبق صفتش از لغبل دایہ روان شد ✤ گویا کہ فلک دایہ گری داشت تمنا ✤ ہر گہ سر و مکتب شدہ آن سرو خرامان ✤ شد پیش و پسش جمع ملک عاشق و شیدا ✤ **وصل سوم** در صورت و سیرت آنحضرت بدانکہ آنحضرت نحیف البدن و عریض الصدر میانہ قد گندم گون پیوستہ ابرو بودند و محاسن عریض و دراز داشتند لباس علما می پوشیدند و بر استر سوار می شدند چون ہدیہ و نذر بحضرتش کسی مے آورد بر حاضران وقت قسمت میکردند و خود ہم ازان مے خوردند و با آن جاہ و جلالت و علو منزلت با ضعفا و فقرا مجالست فرمودی و تواضع نمودی و ہیچ یکے را از ارباب دنیا و عظماء آن برنخاستی و تعظیم نکردی و ہمنشین خود را اکرام میکردی و اگر دیدی کہ مخزونست بلطایف و ظرائف در طرب می آوردی و آنحضرت چنان جامۂ نفیس مے پوشیدند کہ یک گزیدہ دینار می ارزید و وقتی خادمے از بزاز آنچنان جامہ برای آنحضرت طلبید بزاز در دل گذرانید کہ این چنین جامہ خلیفہ را باید درویش را باین جامہ چہ نسبت باشد چون درد و کان برفت مسماری بیایش در آمد از درد آن بیقرار گشت و ہیچ جز تسکین نمی یافت متعلقان را گفت مرا بخدمت حضرت ایشان برید چون بخدمت آوردند آنحضرت دست خود بجای درد او نہادند بہ شد بعد ازان فرمودند کہ این اعتراضی است کہ بہ نسبت ما در دل گذرانیدی بصورت مسمار متشکل شدہ ما در منبود آمد ؎ اعتراض بگدایان در حضرت او ✤ در دل و دیدہ منکر ستم و مسمار بلاست ✤ **وصل چہارم** در بیان

تادیب و تهذیب بوده ازدوستی معتمد شنیده شد که حضرت مولانا جلال الحق والدین خالدی کشی روح الله تعالی روحه در آن ایام که حضرت خواجه ما قدس الله روحه کرت دوم بحجاز رفته بودند متوجه جانب لنسف شدند از ایشان سوال کردند بخارا نیز خواهید رفتن فرمودند بخارا چه رویم خواجه بهاء الدین آنجا نه انداز ایشان پرسیدند نسبت سلوک و طریقهٔ خواجه بهاء الدین از متاخران مشایخ بطریقه که مناسبت دارد فرمودند سخن از متقدمان گوئیت دویست سال زیادتست تا این نوع ظهور آثار ولایت که بر قدمت خواجه بهاء الدین بغایت آلهی شده است بر هیچ کس از مشایخ طریقت از متاخران نشده است

احوال حضرت غوث الصمدانی شیخ عبد القادر جیلانی قدس الله تعالی اسراره باب اول در ان چهار وصلست

وصل اول در بیان کنیت و لقب و نام حضرت ایشان بدان ارشدک الله تعالی که کنیت حضرت ایشان ابو محمد است و لقب محی الدین و نام آنحضرت عبد القادر است یکی از اصحاب از حضرت ایشان پرسید که تلقیبه آنحضرت بمحی الدین چه بود فرمودند یکبار از سیاحت بازگشته بودم بسوی بغداد روز جمعه سنه احدی عشر و خمسمائة ناگاه شخصی را دیدم بیمار افتاده و زار نزار گشته مرا گفت السلام علیک یا عبد القادر گفتم وعلیکم السلام گفت نزدیک من بیا رفتم گفت مرا نمیشناسی نمیشناختم و دیدم که تن او پالوده و صورت تر و تازه نمود پرسیدم که تو کیستی گفت تو مرا نمی شناسی گفتم نی گفت من دینم سخت پژمرده شده بودم حق سبحانه تعالی مرا بتو زنده گردانیده است محی الدین او را همانجا گذاشتم و بمسجد جامع شهر در آمدم خلق بر من هجوم کردند دست من بوسیدند وی گفتند یا محی الدین پیش ازین هیچکس مرا بدین لقب نخوانده بود **نظم** عیسی زمرده تنی زنده بدم میکردی ✤ زنده شد از تو دل و دین زکجا تا بکجاست ✤ **وصل دوم** در نسب آنحضرت بدانکه آنحضرت از جانب پدر حسنی و از جانب مادر حسینی اند شیخ محی الدین ابو محمد عبد القادر بن ابی صالح موسی الجلی دوست بن عبد الله بن یحیی زاهد بن محمد بن داؤد بن موسی بن عبد الله بن موسی جون

متفرق شدند و آثار ایشان نماند سببی برنیامد که آن جمع متفرق شدند و آن شیخ حاجی بطرف اند
خود یا غیر آن رفت و آنجا وفات کرد و آثار آن جمعیتها دران نواحی نماند نقل کردند که روزے
حضرت خواجۂ ما قدس اللہ روحہ در شہر بخارا در محلت دروازۂ سمرقند در منزل مولانا سیف الدین خوارزمے
رحمہ اللہ بودند دران روز اجتماع اصحاب بود و بچند نوع طبخ اشتغال مے نمودند بعد از طبخ اول در
خدمت خواجۂ ما مولانا سیف الدین خوارزمی را گفتند یک کاسہ اش بردار و اگر دو کاسۂ دیگر برداری ہم
بیشود سہ کاسہ اش بردار ناگاہ فرمودند کہ کس در راہ اندازہ ورمی آیند و فرمودند یکے از ان سہ آیندہ اش
خواہد خورد و او را از طریقۂ ما بہرہ خواہد بود و دے دیگر اش نخواہد خورد و از طریقہ ما بی بہرہ خواہید ماند آن
طبخ آخر شد و بطبخ دیگر مشغول شدند و فرصت استادی یافت و شتوندگان آن سخن منتظر ظہور آن
می بود و ہم بعضی را بہر طرفے می بردند تا در اواخر آن صحبت در آخر آن روز سہ کس حاضر شدند و آثار مشقت
راہ بر ایشان ظاہر بود سلام گفتند و حضرت ایشانرا دریافتند و نشستند بر طرف حضرت خواجہ
با مولانا سیف الدین خوارزمی مشارہ میکردند و می گفتند آن دو ناخورندہ را ازین سہ کس شناسے
مولانا سیف الدین گفت نمی شناسم اما بر نظر فراست شما پوشیدہ نخواہید بود ہمچنین مشارہ میکردند
در باب آیندگان و آنگاہ فرمودند با آن سہ کاسہ اش حاضر کردند و در پیش آن سہ حبس نہادند
یک کس خوردن آغاز کرد و سخن بگفت و آن مولانا تاج الدین وحشی بود رحمہ اللہ و بنظر قبول
حضرت خواجۂ ما قدس اللہ سرہ مشرف گشت و ازان دو کس دیگر یکے گفت آتش را چکنم من طلب
آمدہ ام اول یعنی کہ بمن نماند و نخورد دو دیگری گفت ما از راہ دور آمدہ ایم و ماندگی ما را دریافتہ
است این آتش ما را آتش نمی شود اول ما را استراحتی فرمایند حضرت خواجہ قدس اللہ روحہ آن
دو کس را در محل خلوتی با استراحت مشغول ساختند و بعد ازان با یاران گفتند این دو کس دیگر
نزد ما نخواہند آمد ہمچنان واقع شد حاضران ازین قصہ در تعجب شدند نقل کردند کہ روزی
در حجرۂ مسجد مراغان بودند و سید علی نجیاطت جامۂ ایشان مشغول بود با او عتاب می کردند
و مقصود ایشان فہم می شد کہ ازان عتاب دیگرے بود در اثنار آن عتاب خواجہ علاء الدین
و مولانا سیف الدین خوارزمی رحمہما اللہ در آمدند روی با ایشان کردند و گفتند مقصود من
ازین عتاب فلانی است از سوء خلق او خلق بسیار از راہ حق عزوجل اعراض خواہند کرد و غرض ایشان

چون از استراحت برخاستند و اجازت خواست که سفره را همین جا بیارید تا منزل قدم می برآند
اختیار او را دادند گفت آن به که قدم شما منزل بنده برسد رفتند و تناول طعام فرمودند و نماز پیشین
ادا کردند اجازت طلبیدند گفت فی شام اینجا بسر برید و بامداد برخنکی سوار روان شوید قبول کردند بعد از
نماز پیشین با اصحاب در مقام حضور دران مقام نشستند غایت حاضر دران زمان یکی از اهل حرمت
که حکومت آن نواحی داشت وصف تجبر و تکبر بر و غالب بود در آمد با چند کس و نشست با و التفات
نفرمودند آن حضور غیبت بگذاشتند در غضب شد و سخن بر ایشان آغاز کرد و تهمت سر بدا بنهاد
هم ملتفت نشدند بجواب و بجلم پیش آمدند شیخ یوسف حاضر شد و سفره حاضر کرد و آن متجبر را نصیحت کرد
و تنبیه فرمود از حال ایشان که انس باحق تعالی ایشانرا از اشتغال بخلق مانع آمد و قصوری که تصور کرده
در ایشان نیست آن متجبر منخجل شد و گوش گرفت و عذر خواست و بیرون آمد و آخر الامر بدست
از دنیا بیرون رفت نقل کردند که حضرت خواجهٔ بزرگ قدس الله روحه با جمعی از یاران بر
لورتون میگذشتند و از انجا بطوالیس و دران جماعت خانهٔ شیخ محمد درزی رحمة الله که از اصحاب ایشان
بود نشسته بودند و جمعی از ائمهٔ سولانا ضیاء الدین و یک کرانی و غیر ایشان دران مجلس بودند شیخ
محمد را برخاستند و گفتند درویشی درین نواحی پدید آمده است شیخ حاجی شنانی نام و نسبت
بشیخ مختار خوارزمی دارد رحمه الله و جمعی با او بیعت کرده اند شیخ علاء الدین پسر شیخ شهاب الدین
ترک و غیر او و بهر منزلے که بدعوتی باغیر آن مے روند تسبیحات و اذکار بر طریق جهر میخوانند و آواز
ایشان بگوشهای مامی رسد و این بدعت درین جایگه نبود و اکنون پیدا شده است و مولانا
ضیاء الدین و یک کرانی رحمة الله این را منکر بودند اما ساکت بودند اجازت میست تا انکار کنیم و این
بدعت را برانداریم حضرت خواجه قدس الله روحه فرمودند یاران درویشی چه سخن میگوید درویشی
پیدا شده است و ذکر حق سبحانه میگوید شاید غرض وی صحیح بود آنها حرام در کوزها می کنند و درین کوچها
می گذرند و آوازهای آن جمع بگوش تو میرسد آن منکرات علی التحقیق را نمی توانی تغییر کردن و برانداختن
تغییر ذکر جهر کرد که شاید که صحت غرض آن ذاکر آنرا بود در تو پیدا شده است صبر می باید کردن اگر رضای
حق سبحانه دران بود که این ذاکران بآن مشغول اند روز بروز کمالات ایشان زیادت شود و نور
ایشان بیشتر گردد و اگر رضای حق سبحانه دران نباشد آن جمعیت ایشانرا مداری نخواهد بود زود

درآمدند و گفتند درین دیه پیری از مشایخ ترک و خاندان سید آثار رحمة الله اند که سال ایشان
صد و بیست شده است و در صد و بیست و یک درآمده اند و این جمیع ابنوه که می نمایم همه متعلقان
او هم از هر طرفی جمع آمده ایم بعضی فرزند و بعضی نبیره و بعضی فرزند نبیره و بعضی ازان فروتر هر نوع نسبتی
با او داریم فرزندی و دامادی و غیر آن مدتی مدید است که جمع آمده ایم بجهت بیماری با متعلقان خود
منتظر حال او ئیم او نمی رود و صحتی نیز نمی یابد که با دل فارغ از پیش او با وطن خویش باز گردیم
شنو دیم که حضرت شیخ از بخارا متوجه این نواحی شده اند سر راه گرفته ایم تا کار ما از ایشان برآید حضرت
خواجه قدس الله روحه متوجه گشتند بآن دیه ایشانکه بر نزدیکی آن راه بود چون رسیدند درآمدند
در محوطه که پیر بیمار در انجا بود در کاخچه و آن محوط پر شده بود از جماعت ضعفا که متعلق با و بودند چون
خواجه نزد او رسیدند ضعیفه را که بزرگتر آن ضعفا بود از فرزندان او فرمودند تا نشست و پیر پشت بر سینه
او نهاد و دست از لحاف بیرون کرد و خواجه را دریافت و مرحبا گفت و خواجه نیز جواب سخن او گفتند
پیر گفت ترکی چون قدم شما اینجا رسید سخنی فرمائید خواجه در سخن درآمدند و ترکی سخن آغاز کردند
بدوزانو نشسته و سیفر مودند اول عالم بر عالم دین بخشی راق و در همچنین بیان فضیلت آن عالم
و لقاء آن عالم و بیان فنا ء این عالم و بے حاصلی این عالم میکردند و او را بشارت مے دادند
که شما را آن عالم به ازین عالم است و سخن ایشان درین معنی نوبت گرم شد پیری گریست و
آن ضعفا و جماعت متعلقان او همه می گریستند و خواجه با اصحاب پیر میگریستند درین میان
پیر سر برآورد و گفت ترکی شیخ مرا مدد کردید اکنون بطرف آن عالم روان شدم و قتی که
باز کردید تربت من بر سید و ختمی بکنید خواجه برخواستند و روان شدند کسان پیر استدعا کردند
فرمودند نفس پیر آن شد که وقت باز گشتن منتظر آن باشند چون در باز گشتن بمنزل رباط رسیدند
گفتند بعد ازان که پیر شما را دریافت روز دیگر نقل کرد و چون دران رفتن بمنزل رباط رسیدند
شیخ یوسف درویشی بود دران مکان در مقام خدمت حضرت خواجه و اصحاب ایشان را تلقی نیک کرد و
چون نشستند کلید انجیرستان را بیاورد و التماس کردند که دران انجیرستان کشتی فرمایند و زمانے
استراحت کنند تا او طعمی و خدمتی پردازد خواجه سخن او را قبول کردند چون او برخاست تحسین کردند
و گفتند خدمت چنین می باید زنده دل است و بتیاد محل شناس و هر چه در خاطر داشت ظاهر کرد

اکنون بحل آن رسیده است وطلبیده اند چاشتگاه بود روز سوم آن کلاه را بحضرت خواجه پسرند
وایشان آن کلاه را دران دستار خدمت امیر بپیچند واز نخشب روان شدند وسیان وونا بخارا
بسو فاری رسید بخدمت امیر وآن شش مویز در دست ایشان بود وآن پرسنده از صفت اهل کمال
در مجلس حاضر بود وآن حال را معلوم کرد وعذر خواست واعتراف کرد که اهل کمال بوده اند وهستند
وقصور در بینائی ما بوده است نقل کردند که مولانا امیر ابوبکر افشنجی رحمه الله که از جمله محبان و
معتقدان حضرت خواجهٔ ما بودند قدس الله روحه روزی در افشنه نشسته بودند وجمعی از جوانان
وطالب علمان مستعد که مستفید از ایشان می بودند در حضور ایشان نشسته دران مجلس ذکر خواجهٔ
ما می گذشت یکی از طلبه بسبیل انکار گفت ایشان را ریاضتی نیست وشب بیداری نی وذکری
وسماعی وخلوتی نی چنانکه مشایخ دیگر را است مولانا امیر ابوبکر رحمه الله ازان سخن متاثر شدند
وگفتند شما صفت ایشان را نمی دانید ونمی شناسید نادانسته انکار مکنید وهمان حال بودند شیخ
ابراهیم مجذوب که آثار جذبهٔ الهی از وخلق بسیار مطالعه کرده بودند واو در نواحی بخارا دران طرف
اب می بود وچند ترکی با خود میداشت ودران نواحی میگشت وچون او روان شد ترکان
در عقب او روان شدند بافشنه رسید وتل ریگی بود وبر انجا برآمد وخدمت مولانا امیر ابوبکر
رحمه الله دران حال روی بطلبه علم کردند وگفتند برو بدانا ببینید که ازان دیوانه چه ظهور می آید
طلبهٔ علم بامر ایشان رفتند وبر آن تل ریگ نزدان شیخ ابراهیم نشستند رمالی را روی بایشان
کرد وتبسم کرد وآن ابیات مولانا رومی را رحمه الله خواندن آغاز کرد که اول آن ابیات این ست

چو نقش نقشبند از چه دانی ✤ تو شکل پیکر جانرا چه دانی ✤ وچون باین بیت رسید که

درخت سبز واند قدر باران ✤ تو خشکی قدر بارانرا چه دانی ✤ روی بآن طالب علم کرد
که انکار از و در وجود آمده بود نقل کردند که حضرت خواجهٔ ما قدس الله روحه دران فرصت که از بخارا
متوجه نواحی کوفن شدند بخش گزاری مولانا قاضی سلطان که از جمله محبان ومعتقدان ایشان بود
ووالد او درگذشته بود چون بدیهی رسیدند که بر سر راه است ونزدیک قزل رباط است جمعی از دور
ظاهر شدند حضرت خواجه فرمودند این جمع را با ما کاریست اصحاب که با ایشان بودند متعجب شدند چون نزدیک
رسیدند جمعی انبوه بودند از ان دیه بیرون آمده وبر سر راه آمدند وگرد بر گرد آن سیی که مرکب خواجه بود صفی انبوه

امیر را گفت صفت مردم اهل کمال مے شنوم و در میان اصحاب شما همین مے بینیم که شما مهای دوشنبه و شامهای آدینه وظیفهای ذکر علانیه را ملازمت میکنند و صفتی دیگر از صفات اهل کمال مطالعه نے کنیم یا انست که درین میان کسی از اهل کمال نیست یا خود نیستند و نمایندهٔ حال ایشان نه ایم خدمت امیر رحمة الله سر بر آوردند و گفتند هستند و هم زانو نشسته اید اما شما نمایندهٔ نه اید آنگاه طبق مویزی بود پیش خود آوردند و آن مویزها را سیگرد ایندند تا شش مویز اختیار کردند و بدست گرفتند بعد ازان نام حضرت خواجه را گفتند و ایشان را طلبیدند خواجه از قفای ایشان در مواجهه ایشان بر لب بنشوی حاضر شدند و ایستادند خدمت امیر دستار را از سر مبارک خود برداشتند و چهار تهٔ کردند و چهار کس از یاران را گفتند تا دو کس ازین طرف و دو کس ازان طرف خواجه ایستادند و بقوت هر چه تمامتر که داشتند که آن دستار را بر میان خواجه ببندند آنگاه امیر خواجه را گفتند بطرف نخشب می باید رفتن بتقبلاق خواجه مبارک بنزد مولانا بهاء الدین دیک کرانی و نشانی است میان ما و ایشان آنرا آوردن یک روزی باید باشیدن و یک روزی باید آمدن و این شش مویز را بگیرید بجهت توشه سه روز بهر روزی را دو مویز خدمت خواجه آن مویزها را بر دست گرفتند و روان شدند و بر قدر چهار گاه روان شدند از سوخاری و نماز دیگر میان دو نماز بتقبلاق خواجه مبارک رسیدند خواجه سیفر سودند چون دران روز بنفس خدمت امیر روان شدم صفتے عجب و حالی بزرگ در من تصرف کرده بود و از خود بیخبر شده بودم و مطالعه میکردم که پنج گزوده که در یک قدم در نوردیده می شد چون بمنزل مولانا بهاء الدین رسیدند و پرسیدند ایشان در خانه نبودند در باغی بودند بر در آن باغ رفتند مولانا بیرون آمدند و پیش از انکه خواجه سخن گویند گفتند خدمت امیر شما را فرستاده اید و نشانی است میان ما و ایشان آنرا طلبیده اند امروز باشید و فردا نیز تا روز سوم شما را روان سازیم چون روز سوم شد گفتند نشانی آنست که کلاه مبارک عزیزان خواجه علی راستبنی قدس الله سره رسیده بود میان ما و خدمت امیر ایشان مرا گفتند شما نگاه داشتن این کلاه اولے ایت و من ایشان را گفتم شما نیز اولی تریت همچنین چند کرت این نوع سخن میان ما و ایشان گذشت آخر الامر ایشان گفتند این کلاه نزد شما بامانت باش گوهر گاه محل آن در رسید از شما طلبیده شود

بیشتر اک وچار اسپ غایب شده اند شیخ اشارت بحضرت خواجه قدس الله روحه کرد و
ترکی گفت او را محکم بگیرند چهار کس از مریدان چنان بهیبت درویشان افتادند که گوئی
جوئی در میانست وی فرمودند حضرت خواجه قدس الله روحه هر کرا شناخت شایخ ترک
نباشد هر آئینه ازان طریقهای ایشان بکلی ازشان نومید گردد و معرض شود خواجه دو زانو در
مراقبه در آمدند و متوجه گشتند بعد از ادای نماز شام خادم در آمد و گفت شتران و اسپان خود
بیابند باین صفت دو سه ماه کما بیش در متابعت و ملازمت قدم شیخ رحمه الله بودند آخر الامر
ایشانرا تشریف فرمود و گفت مرانه پسرند و نه عم توئی و تو بر همه مقدم و سالها چون از نوائے
نخشب بخارا آمدی خواجه رعایت او کردندی و او گفتی این صفت طلبگاری که در تو می بینم در
هیچکس از طالبان و صادقان مطالعه نکرده ام و این قدم شیخ رحمه الله از غایت گرمی و
کمال بے تعلقے که داشت در آخر حیوة روزی بمنیم بشیخ که در شهر بخارا بود در نزدیکی مسجد صرافان
در آمد و انواع سودا ها کرد و بیرون آمد آثار صحت بر وظاهر بود بر وکانچه بنشست و از فرزندان
و متابعان آنان که با او بودند همه را بخواند و گفت زمان نقل ما رسیده است کلمهٔ توحید را بر
موافقت بگوئیم و دیگران گفتند در حال جان تسلیم کرد نقل کردند از حضرت خواجهٔ ما قدس
الله روحه که فرمودند چون از خدمت امیران نفس ظاهر شد که مرغ همت تو بلند پرواز افتاده
است بتازگی در راه طلب قدم زن آن واسطه ابتلا شد که اگر بر همان صورت متابعت امیر
می بودیم از ابتلا دور تر و بسلامت نزدیکتر بود ۵ انچه من در عشق جانان یافتم +
کمترین چیزها جان یافتم + چون بدیدم آشکارا روی دوست + صد هزاران راز پنهان یافتم
چون در افتادم بعین از لقا + در لقا خود را پریشان یافتم + چون فرو رفتم بدریائے فنا +
در فنا در فرادان یافتم + تا نه پنداری که این دریای ژرف + هست دشوار و من آسان یافتم
صد هزاران قطرهٔ خون از دلم + تا نشان قطرهٔ زان یافتم + شعلهای عشق از سودائے دوست +
در دل عطار سوزان یافتم + نقل کردند که بعد از عیدی دران روزهای عید اجتماعی عظیم
بود نزد امیر سید کلال رحمه الله از اطراف و نواحی اصحاب ایشان نزد ایشان جمع آمده بودند
امیر نشسته بودند بر تخت و بر فقای ایشان حضرت خواجه نشسته بودند یکی ازان جمع سر بر آورد و گفت

رفیق او میگردد و بر حسب مزید توفیق مزید نظر عنایت از حق سبحانه میباید و نظر بندگان خداوند
عزوجل تابع نظر خداوندست عزوجل و مزید نظر بحال او مر اصنعی و اختیاری نیست آنگاه
خدمت امیر در ازو حضرت خواجه ما را قدس الله روحه طلبیدند و دران مجمع روی بایشان
کردند و ایشان ایستاده بودند و گفتند فرزند بهاء الدین نفس حضرت خواجه محمد بابا سماسی
را قدس الله روحه در حق شما بتمامی بجای آوردیم گفته بودند انچه از تربیت در حق تو بجای آوردم
در حق فرزند بهاء الدین بجای آری و دریغ نداری چنان کردم و اشارت بسینه خود کردند
و گفتند بستان برای شما خشک کردم با ترتیب تمام و مرغ روحانیت شما از بیضه بشریت
بیرون آمد اما مرغ تهت شما بلند پرواز افتاده است اکنون اجازت است از هر کجا که بوی
بمشام شما میرسد از ترک و تازیک طلب ست و در طلبگاری بر موجب همت خود تقصیر نکنند
حضرت خواجه قدس الله روحه از انروز بتازگی بر موجب نفس امیر در طلب در آمدند و بزبان
حال و بمقال میخواندند رباعی ای عاشق شوریده او باش طلب ❊ این وعده که
کردست که فردا شش طلب ❊ در غم اگرش نیابی در شادی جوی ❊ سرگردانی گزین و
هر جا بش طلب ❊ و بر موجب آن نفس هفت سال در متابعت و ملازمت مولانا عارف
بودند و انواع مجاهدات دران متابعت و ملازمت بر خود میگرفتند و در دیگ گران و من لوازم
میبودند و بسیار اوقات با مولانا عارف مزدوری میکردند در عمارت رباط ملک و قصها
غریب عجیب دران هفت سال بر ایشان میگذشت و چنان بر وجه تعظیم متابعت و
ملازمت مولانا عارف میکردند دران هفت سال که در وقت طهارت بر لب آب بلندتر
از مولانا عارف طهارت نمیساختند و در راهها که با هم میرفتند قدم بر بالای اثر قدم
ایشان نمی نهادند و بر موجب آن نفس نزد قثم شیخ رحمه الله رفتند که از مشایخ ترک بود
و از خاندان خواجه احمد یسوی قدس الله روحه قثم شیخ رحمه الله دران اول ملاقات خربزه
میخورد پوست خربزه را سوی ایشان انداخت ایشان از غایت حرارت طلب کم ایشان
بود پوست را همچنان بر سبیل تبرک بتمامی خوردند سه بار دران مجلس پوست خربزه سوی
ایشان بینداخت و ایشان بتمامی خوردند و بهمان مجلس خادم شیخ در آمد و گفت شیخ شما را

بیشتر اک وچهار اسپ غایب شده اند شیخ اشارت بحضرت خواجه قدس الله روحه کرد و
ترکی گفت او را محکم بگیرند چهار کس از مریدان چنان بهیبت درویشان افتادند که گوئی
جوئی در میانست وی فرمودند حضرت خواجه قدس الله روحه هر کرا شناخت مشایخ ترک
نباشد هر آئینه ازان طریقهای ایشان بکلی ازشان نومید گردد و معرض شود خواجه دو زانو در
مراقبه در آمدند و متوجه گشتند بعد از ادای نماز شام خادم در آمد و گفت شتران و اسپان خود
بیابند باین صفت دو سه ماه کما بیش در متابعت و ملازمت قدم شیخ رحمة الله بودند آخر الامر
ایشانرا تشریف فرمود و گفت مرا نه پسرند و هم توئی و تو بر همه مقدم و سالها چون از نواحی
نخشب بنجارا آمدی خواجه رعایت او کردندی و او گفتی این صفت طلبگاری که در تو می بینم در
هیچکس از طالبان و صادقان مطالعه نکرده ام و این قدم شیخ رحمه الله از غایت گرمی و
کمال بی تعلقی که داشت در آخر حیوة روزی بینم بشیخ که در شهر نجارا بود در نزدیکی مسجد صرافان
در آمد و انواع سودا ها کرد و بیرون آمد آثار صحت بر و ظاهر بود بر و کاچه بنشست و از فرزندان
و متابعان آنان که با او بودند همه را بخواند و گفت زمان نقل ما رسیده است کلمه توحید را بر
موافقت بگوئیم و دیگران گفتند در حال جان تسلیم کرد نقل کردند از حضرت خواجه ما قدس
الله روحه که فرمودند چون از خدمت امیران نفس ظاهر شد که مرغ همت تو بلند پرواز افتاده
است بتازگی در راه طلب قدم زن آن واسطه ابتلا شد که اگر بر همان صورت متابعت امیر
می بودیم از ابتلا دور تر و بسلامت نزدیکتر بود ۵ انچه من در عشق جانان یافتم +
کمترین چیزها جان یافتم + چون بدیدم آشکارا روی دوست + صد هزاران راز پنهان یافتم
چون در افتادم ببیند از لقا + در لقا خود را پریشان یافتم + چون فرو رفتم بدریائے فنا +
در فنا در فرادان یافتم + تا نه پنداری که این دریای ژرف + هست دشوار و من آسان یافتم
صد هزاران قطرهٔ خون از دلم + تا نشان قطرهٔ زان یافتم + شعلهای عشق از سودائے اوست +
در دل عطار سوزان یافتم + نقل کردند که بعد از عیدی دران روزهای عید اجتماعی عظیم
بود نزد امیر سید کلال رحمة الله از اطراف و نواحی اصحاب ایشان نزد ایشان جمع آمده بودند
امیر نشسته بودند بر نزدیک نشستنی و بر فقای ایشان حضرت خواجه نشسته بودند یکی ازان جمع سر بر آورد و گفت

رفیق او میگردد و بر حسب مزید توفیق مزید نظر عنایت از حق سبحانه میباید و نظر بندگان خداوند
عزوجل تابع نظر خداوندست عزوجل و مزید نظر بحال او مر اصنعی و اختیاری نیست آنگاه
خدمت امیر در از و حضرت خواجه ما را قدس الله روحه طلبیدند و دران مجمع روی بایشان
کردند و ایشان ایستاده بودند و گفتند فرزند بهاء الدین نفس حضرت خواجه محمد بابا رحمه الله
راقدس الله روحه در حق شما بتمامی بجای آوردیم گفته بودند انچه از تربیت در حق تو بجای آورده ام
در حق فرزند بهاء الدین بجای آری و دریغ نداری چنان کردم و اشارت بسینه خود کردند
و گفتند بستان برای شما خشک کردم با ترتیب تمام و مرغ روحانیت شما از بیضه بشریت
بیرون آمد اما مرغ تهت شما بلند پرواز افتاده است اکنون اجازت است از هر کجا که بوی
مشام شما میرسد از ترک و تازیک طلب ست و طلبگاری بر موجب همت خود تقصیر نکنند
حضرت خواجه قدس الله روحه از انروز بتازگی بر موجب نفس امیر در طلب در آمدند و بزبان
حال و مقال میخواندند رباعی ای عاشق شوریده او باش طلب ❊ این وعده که کردست که فردا شش طلب ❊ در غم اگرش نیابی در شادی جوی ❊ سرگردانی گزین و
هر جا ش طلب ❊ و بر موجب آن نفس هفت سال در متابعت و ملازمت مولانا عارف
بودند و انواع مجاهدت دران متابعت و ملازمت بر خود میگرفتند و در دیگ گران و من لوای
میبودند و بسیار اوقات با مولانا عارف مزدوری میکردند در عمارت رباط ملک و قصها
غریب عجیب دران هفت سال بر ایشان میگذشت و چنان بر وجه تعظیم متابعت و
ملازمت مولانا عارف میکردند دران هفت سال که در وقت طهارت بر لب آب بلندتر
از مولانا عارف طهارت نمیساختند و در راههاکه با هم میرفتند قدم بر بالای اثر قدم
ایشان نمی نهادند و بر موجب آن نفس نزد قثم شیخ رحمه الله رفتند که از مشائخ ترک بود
و از خاندان خواجه احمد یسوی قدس الله روحه قثم شیخ رحمه الله دران اول ملاقات خربزه
میخورد پوست خربزه را سوی ایشان انداخت ایشان از غایت حرارت طلب کردند ایشان
بود پوست را همچنان بر سبیل تبرک بتمامی خوردند سه بار دران مجلس پوست خربزه سوی
ایشان بینداخت و ایشان بتمامی خوردند و بهمان مجلس خادم شیخ در آمد و گفت شیخ

گریخت وطرف آن لشکر رفت من قوی نگران خاطر شدم از جهت غیبت غلام و از جهت خوف
از ظالمان که تهمتی ننهند بحضرت خواجه رفتم وصورت حال را عرض کردم فرمودند خاطر جمعدار
اگر بر تو تهمت کنند نفع است آنرا من کشتم و غلام تو خواهد آمد خاطر من از جهت ظالمان جمع شد
هیچ کس سخنی نگفت روزی بحضرت خواجه بجهت تقاضای غلام رفتم فرمودند این زمان
تقاضا نیست اگر غلام تو نیاید عالم را برهم زنیم از برکه نفس ایشان غلام من مسافت دو ماهه
را از سرای آمد از انجا گریخت و باین طرف آمد ؎ چون ولی را هست قدرت از آله
تیر جسته باز گرداند ز راه نقلکرده اند که حضرت خواجه ما قدس الله سره در مبادی احوال که
در صحبت امیر سید کلال که کلان تر اصحاب بودند شیخ یاد کار کن سرونی و مولانا عارف
دیگ کرانی و مولانا علاء الدین کن سرونی و دو کس دیگر را غیرتی شد چون نظر امیر را
بخواجه زیادت میدیدند بحکم مصرعه ولکن عین السخط تبدی المساویا ؎ بخدمت امیر این
پنج کس حاضر شدند در غیبت خواجه و خواجه را نکوهش کردند و بعضی احوال ایشان را
بر قصور حمل کردند امیر این خوض کنندگان را جوابی نگفتند در آن مجلس تا آنگاه که یاران
بالا دستی سببی شد که همه حاضر آمد و سبب شغل عمارت جماعت خانه وغیره از منازل دیگر
بود یا نصد کس بحابیش جمع شده بودند و امیر بعضی را با ب کشانیدن و بعضی را گل ساختن
و بعضے را خشت زدن و بعضی را خشت کشانیدن در آنروز اجتماع مشغول کردند حضرت
خواجه با جمعی خشت کشانیدن مشغول بودند چون نوبت آن کار بآخر آمد در آن روز اصحاب
حاضر بودند در آن مجمع خدمت امیر توجه باین پنج یار خوض کننده کردند و گفتند شما در حق خواجه بهاء الدین
با فرزند بهاء الدین گمان بد می برید و بعضی کارهای او را بر قصور حمل می کنید شما او را نشناخته اید
عنایت حق سبحانه قرین حال اوست و نظر بندگان خداوند عز وجل تابع نظر حق سبحانه است
بگذرید باین جماعتی که خشت میکشانند بعضی چهار خشت را بر فرق سر نان می نهند و بجائیکه میروند
و بعضی شش خشت را بر سینه می نهند و می کشانند فرزند بهاء الدین در میان ایشان نیکوست که
دوازده خشت را از اول تا آخر بر سر می نهند ولی ملال و کلال بر غبت و نشاط خرامان خرامان
بذوق و شوق میکشاند کاری که برای خداوند عز وجل میکنند چنین و توفیق باید توجه در هر محلے

دیدم کہ ظاہر شد عصائی بزرگ در دست مبارک ایشان قصد من کردند و بہیبت مرا گفتند کہ اینچہ جاے خفتن است برخیز من از ان ہیبت از خواب بیدار شدم دیدم دو گرگ بر زیر سر من ایستادہ اند زود بر خاستم آن دو گرگ از نزدیک من رفتند و حال آنکہ مسافت میان من و میان حضرت خواجہ بسیار بود در حال بطرف قصر عارفان شدم چون نزدیک خواجہ رسیدم فرمودند آن جای کہ تو تکیہ کردہ بودی چہ جای تکیہ کردن بود مرا رقتی پیدا شد از کمال شفقت و کمال اشراف حضرت ایشان نقل کرد درویشی کہ حضرت خواجہ قدس اللہ روحہ یکباری در قصر عارفان بودند مرا فرمودند کہ پارۂ ترنگبین از شہر بخارا بیار روزین در زمانی بود کہ نماز خفتن گزاردہ بودند و بر در مسجد ایستادہ و خلق جماعت نیز حاضر بودند و اتفاقاً فصل بہار بود بر موجب اشارت خواجہ بطرف شہر بخارا متوجہ شدم و حال آن بود کہ دران وقت گرگ غلبہ کردہ بود و خلق را تشویش میکرد و مشہور شدہ بود کہ بسیاری از مردم را ہلاک کرد بلاست در راہ چون بہ پل علی سلطان رسیدم سہ گرگ بیامدند و قصد من کردند کہنہ پوستینی پوشیدہ بودم و در پای موزہ نداشتم چون نزدیک من رسیدند چنانکہ دہان ایشان بمن میرسید نتوانستند کہ دہان باز سازند چون در بخارا رسیدم ہنوز نماز خفتن میگذاردند ببازار در آمدم ہر کجا دکانے بود ے می گفتم بندہ از بندگان خاص حق را ترنگبین میباید چندانکہ ترنگبین گرفتم در حال متوجہ بقصر عارفان شدم چون نزدیک رسیدم اثر باران پیدا شد زود در مسجد در آمدم و آن شب باران بسیار آمد چون صبح دمید و خلق دیہ بمسجد حاضر شدند مرا دیدند بعضے گفتند او امر خلاف کہ مر خواجہ کرد و ترنگبین نیاورد چون حضرت خواجہ قدس اللہ روحہ نماز بجماعت ادا کردند من آن ترنگبین را در خدمت خواجہ گذاشتم خواجہ فرمودند در راہ ما گرگان پیش آمدند من گفتم بلے و لکن الی بمن نتوانستند رسانیدن حضرت خواجہ فرمودند بہر آئینہ نتوانند دہان ایشانرا بستہ بودند اہل جماعت آہستہ با یکدیگر سخن میگفتند خواجہ فرمودند چہ میگویید گفتند ما را اشکالیست خواجہ فرمودند از دو سوال کہ نیست گفتند شکل اینست کہ امشب باران بسیار آمد پوستین او خشک است من گفتم چون نزدیک دیہ رسیدم اثر باران بسیار پیدا شد زود در مسجد در آمدم خلق متحیر شدند و گفتند از آنزمان کہ ما نماز خفتن گزاردیم تا زمان باریدن اندک وقتی بود و این مسافت بایں دور و دشوار راہ چون رفتہ است و آمدہ من گفتم در سعادت بر من کشادہ شد از رفتن و آمدن مرا خبر نبود نقل کرد درویشی کہ دران وقت کہ آن لشکر از طرف دشت بخارا آمد و خلق در حصار در آمدند غلام ترکی داشتم

در من نظر کردند و فرمودند آنچنان که از پیش عارفه بودی نیامدهٔ سبب تغیر تو چیست باز نمائی و آنچه
از آن ضعیفه شنیدهٔ بگوی سخنان آن ضعیفه را در حضرت خواجه تقریر کردم لحظه گذشت باز حضرت خواجه مرا
فرستادند چیزی طلب کردند آن ضعیفه در جا گفتن زیادت کرد و گفت شیخ میگوئی او را ذکری نفی و سماعی
و خلوتی و ریاضتی ندارد من قوی خسته خاطر شدم چون بخدمت خواجه رسیدم فرمودند این کرت از گذشته
متغیر تر آمدی من قصه را گفتم فرمودند بیرون باغ درویشی است از آن ما امیر حسین نام او را طلب کن من
شیخ امیر حسین را طلب کردم حضرت خواجه او را گفتند نزدیک آن ضعیفه رو و بگو جلادی تو می کنی و بر ما
تهمت می نهی اگر گوید من چه جلادی کرده ام بگو با فلان کس در فلان گاه و آن کار فسادی کردی چون
اثر آن در تو ظاهر شد و مردمان خواستند که ترا فضیحت سازند آنرا از خود دفع کردی و در فلان موضع
در تو د اخلاط دفن کردی و حضرت خواجه مرا گفتند در عقب امیر حسین برو و واقف باش که این سخنان را
چنانکه شنیدی میگوید یا نه شیخ امیر حسین چون بطرف آن ضعیفه متوجه شد با او موافقت کردم و در
عقب او روان شدم آن سخنان را بهمان کیفیت که حضرت خواجه گفته بودند بآن ضعیفه گفت
آن ضعیفه در گریه و نالیه شد و در قدم شیخ امیر حسین افتاد و گفت بندگان حق تعالی بر بعضی اسرار
مطلع می بوده اند و بسیار گریست و تضرع نمود و توبه کرد ناقل گفت مشاهده این حال سبب
محبت من شد بحضرت خواجه قدس الله روحه و بعد سه روز این درویشان اجازت طلبیدند و
بطرف شهر متوجه شدند دران یکی حضرت خواجه ما را قدس الله روحه نفی میکرد مولانا عارف
رحمه الله او را گفتند که بر گفتی تو ایشان را نمی شناسی در حق اولیاء الله گمان بد نمی باید برد و با ایشان
بی ادبی نمی باید کرد و او از ان نفی باز نمی ایستاد و خلاف درویشان که همراه او بودند و واقف ایشان
بودند درین حال زنبوری از هوا بدهان او در آمد و چند جای دهان او را افگار کرد و بدرد عظیم
مبتلا گشت و آرام و قرار از و زایل شد مولانا عارف روح الله روحه فرمودند بیواسطه برای
آن بی ادبی بتو رسید آن کس بسیار گریست و توبه و انابت کرد جماعت همراهان ازان حال متغیر شدند
و مشاهدهٔ این حال نیز سبب زیادتی یقین و محبت من شد بحضرت خواجه قدس الله روحه تقبل کرده
درویشی که روزی حضرت خواجه ما قدس الله روحه مرا بشغلی بطرفی فرستادند و اتفاقاً هوا گرم بود
در وقت مراجعت در سایهٔ درختی بنشستم و بران درخت تکیه کردم و بخواب رفتم حضرت خواجه را قدس الله روحه

و در گریه و نالهٔ شد حضرت خواجه او را فرمودند که در حوض آب در آ و غوطه خور و اشارت بحوض باغ مرار کردند اتفاقا
در آن زمان که حضرت خواجه نزدیک شیخ امیر حسین میرفتند نظر مبارک ایشان بطرف آفتاب برآمدن آن نازنین
پینه افتاده دو کس بودند که بطرف خواجه نظر کردند و حال آن دو کس نیز افتاد و ناقل گفت حضرت خواجه مرا
فرمودند بنگر که ایشان کیستند چون رفتم معلوم کردم محمد زاهد بود و محمود دیوانه تا نوبتی بحضرت خواجه عرضه داشتم
کرم فرمودند و نزدیک ایشان رفتند و سه کرت گفتند محمد محمد محمد زاهد جواب داد و برخاست از و پرسیدند
شما را چه حال شد گفت بطرف خدمت شما نظر میکردم از هیبت نظر شما این حال واقع شد چون حضرت
خواجه بطرف باغ مرار متوجه شدند شیخ امیر حسین میخواست که در حوض در آید چون در آمد غوطه خورد و بسیار
توقف کرد حضرت خواجه فرمودند مرا از آب بدر آر و اگر نی همان صفت باز خواهد پیدا شد شیخ امیر حسین سر
از آب بیرون کرد بعد از شیخ امیر حسین پرسیدند که سبب توقف شما در آب چه بود فرمود چون غوطه خوردم
چشم من باز بود نه آب بود و نه زمین و آسمان و ماه و آفتاب و شب و روز و هر طرف که نظر میکردم نور نور نهایت نداشت

نقل کرده درویشی که یکبار بدریافت صحبت شریف حضرت خواجه ما قدس الله روحه متوجه شدم اتفاقا
ایشان بطرف شهر بخارا میرفتند در آن راه بخدمت ایشان مرا ملاقات شد و در رکاب مبارک ایشان
یکی از نزدیکان ایشان بود متوجه باو شدند و فرمودند این مردی است که بر آسمان خواهد پرید چند روز
در خدمت و صحبت خواجه بودم بعد از آن مرا اجازت کردند و بطرف کرمینه روان ساختند صفتی در من
حال شده بود و حالی بزرگ در من تصرف کرده بود و آن بنفس حضرت خواجه قدس الله روحه داریم در خاطر من
میبود روزی نظر میکردم در رقعود بودم حالی عجب ظاهر شد چنان دیدم خود را که بر آسمان میروم
تا چند انکه رسیدم بجایی که تقریر از شرح آن عاجز است نه آسمان بود و نه آفتاب و ماه و نه عرش و کرسی
و نه لوح و قلم نقلکرده درویشی که سبب محبت من بحضرت خواجه ما قدس الله روحه آن بود که یکبار حضرت
ایشان را ملاقی بود در ایشان که در آن وقت در بخارا بودند مولانا عارف و غیر ایشان بطریق اجتماع لبعیادت
خواجه آمدند و ایشان در باغ مرار بودند در آن حالت ربخوری در درویش از ملاقی بغایت خوش کردند و مراعات
بسیار کردند و بذات شریف خود بکار خدمت بجهت طعام مشغول شدند و مرا بجهت شغلی بمنزل خود بدیه فرستادند
ضعیفه در آن حوالی نشسته بود از و پرسیدم که منزل شیخ بهاء الدین کدام است آن ضعیفه بجفا مشغول شد
و گفت در این محله شیخی نیست طرار است جلاد است منزل او آنست من خسته خاطر شدم چون بحضرت خواجه رفتم

بطرف بخارا روان شدم باو موافقت کردم و بصحبت شریف خواجه رسیدیم و من ملتفت
شدند و فرمودند در چه کاری گفتم واقعیهٔ صحبت در ویشان دارم فرمودند این سخن کجا و آن
احوال کجا دختر مرد ترندی را در خانه بوسیدن و کنار میگیری و باز میگوئی صحبت در ویشان
دارم من گفتم ندانستم که آن کار بد بوده است خواجه فرمودند آن کار حرام است توبه نما شروع
من گفتم شما آنجا نبودید چون معلوم کردند خواجه فرمودند آن کس که دیدن دانست مرا گفت من
متحیر شدم و محب حضرت ایشان گشتم نقل کردند خواجه علاء الحق والدین که روزی شیخ محمد
در امین رحمه الله سوال کرد از من که دل نزدیک تو بچه کیفیت است من گفتم پیش من معلوم
نیست آن درویش گفت که دل نزدیک من چون ماه سه روزه است بعد آن من تعریف
و بمثل آن درویش را بالنسبت حال بر حضرت خواجه عرض کردم فرمودند آن درویش نسبت
حال خود را بیان کرده است و خواجه قدم مبارک خود را بر قدم من نهاد قدم را کیفیتی بزرگ پیدا شد
جمیع موجودات را در خود مشاهده کردم چون از ان حال باز آمدم حضرت خواجه فرمودند که نسبت
اینست پس حال دل را کی توانی که ادراک کنی بزرگی دل در بیان نمی آید و سر آن حدیث
که لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن از غوامض است هر که دل را شناسد خدا را
نقل کردند که روزی شیخ شادی با جمعی از خدمت حضرت خواجه ما قدس الله روحه آمدند خواجه در موضعی
بودند که بطرف آفتاب برآمدن باغ مرا رست و انعامات آن زمین را پنبه کشته بودند شیخ امیر حسین
در حضور خواجه در ان پنبه تش میزد چون درویشان خدمت نزدیک رسیدند حضرت خواجه با
شیخ امیر حسین سخنی میگفتند و میفرمودند که درین سخن حق در طرف ماست یا در طرف تو شیخ امیر حسین
هیچ سخن نگفت حضرت خواجه بصفت هیبت در و نظر کردند حال او دیگر شد افتاد و سر او چون اماج
در زمین میرفت و سر و گردن او در زیر خاک ناپیدا شد و از و هیچ نفس برنمی آمد دران نزدیکی درختی بود
زرد آلو حضرت خواجه پشت مبارک بران درخت نهادند یکی ازان درویشان گفت که شیخ شادی مرا
گفت که از حضرت خواجه شیخ امیر حسین را درخواه که سخن مبتدیان را قبول میکند من بخدمت تمام
بحضرت خواجه متوجه شدم فرمودند چه میگوئی گفتم عفوی طلبیم حضرت خواجه کرم فرمودند و نزدیک شیخ
امیر حسین رفتند و قدم مبارک را از کفش بیرون آوردند و بر سینه او نهادند در حال در حرکت آمد

تصرف کند و بر زبان مبارک حضرت خواجه ما قدس الله روحه بنسبت بیان آن حال که میان ایشان
و خدمت امیر کلال بود نور الله مرقده این سخن بسیار میگذشت در حضور امیر و در غیبت ایشان که چون
مرغ روحانیت طالب از بیضه مشربیت بواسطه تربیت صاحب دولتی بیرون آید بعد ازان پرواز آن مرغ را جز حضرت الله تعالی کسی دیگر نمیداند مصرعه کس را وقوف نیست که ما را چه حالت است ؛
استعداد و قابلیت هر یک بسبب فطرت مختلف افتاده است قد علم کل اناس مشربهم ؎
زان ازلی نور که پرورده اند ؛ بر تو ز یادت نظری کرده اند ؛ و مشایخ طریقت قدس الله اسرارهم
گفته اند منازل الوصول لا تقطع ابدا الا بأوتی العمر الاخروی الابدی مکیف فی العمر القصیر الدنیوی و در مرض
اخیر حضرت امیر نور الله مرقده اصحاب را بمتابعت حضرت خواجه ما قدس الله روحه اشارت فرمودند
بر صحت حال خواجه قدس الله روحه و آنچه بایشان میگذشت اصحاب از خدمت امیر سوال کردند که
ایشان در کجا متابعت شما کردند امیر رحمه الله فرمودند عملی که بر ایشان میگذرد نه آن عمل دیگرانست
آنچه بر ایشان میگذرد اندر آئینه نیابر حکمتیست الهی و اختیار ایشان در میان نیست مصرعه ای همه
تو من کنم چنان که تو داری ؛ سخن خلفاء خاندان خواجگانست قدس الله اسرارهم اگر تو بیرون آمده اند
از خود مترس و اگر خود بیرون آمده بترس ؎ یکیست عشق لیکن بهر صورتی نماید ؛ و این احوالان حس را
دوچار مینماید ؛ صدیق ما محمد در نفحات اسمانست ؛ هر چند او بظاهر در غاری مینماید ؛ و صاحب مرصاد
رحمه الله در تفسیر او کتابیست بحر الحقایق در معنی این آیت که قل فاتوا بکتاب من عند الله هو اهدی منهما اتبعه
ان کنتم صادقین بصحبت مثل این حال نیست صادقان اهل طلب اشارت فرموده است و همچنین در
اوایل مقامات شیخ ابو سعید ابی الخیر قدس الله روحه و هم در کتاب طبقات مشائخ الصوفیه
قدس الله اسرارهم للشیخ ابی عبد الرحمن السلمی قدس الله روحه نیز اشارتست بصحبت مثل این حال از
عاشقان صادق و طالبان حاذق و الله سبحانه یقول الحق و هو یهدی السبیل نقل کرد در رویشی که
پیش از انکه بحضرت خواجه ما قدس الله روحه پیوندم در قرشی میبودم و در موضعی که من ساکن بودم
مردی بود از ترمذ و او را فرزندی بود سر پوشیده مرا با او میل خاطری شد روزی او را در خانه خالی
یافتم تو با او چند سخن گفتم و در کنار گرفتم و بوسه دادم بعد از آن درویشی آمد از بخارا و مرا با او میل خاطر
شد چند روزی با او مصاحب شدم معلوم کردم که از جمله درویشان حضرت خواجه است و چون او

چنانکه وظیفه ایشانست ذکر جهر میگفتم و دران فرصت مرا بر خاتونی تعلق شد و بود و خود را بر صفت
پری خوانان میکردم و چشم می پوشیدم و میگفتم ارواح چنین میگویند و سخنان بیفایده می گفتم
روزی خدمت خواجه ما بمنزل خدمت امیر سید آمدند و اتفاقا آن شام وظیفه ذکر جهر خدمت
خواجه زاهد ما بمنزل امیر بودند چون بذکر جهر مشغول شدند خواجه زود از ان منزل بیرون آمدند و بمنزل
امیر برهان که فرزند کلان تر امیر بود رفتند و حال آن بود که امیر برهان را بحضرت خواجه محبت بسیار بود
و من نیز در عقب خواجه رفتم بقصد آنکه ایشانرا گویم که چرا موافقت ذکر نکردید چون بمنزل امیر برهان
رسیدند خواجه روی بمن کردند و گفتند اگر ازین درویش عزیز شرم نمیداری از حضرت حق تعالی و تقدس
نیز شرم نمیداری که میگوئی ارواح چنین میگویند چرا نمی گوئی بر فلانه خاتون هوا آورده ام و تعلق دارم
ازین سخن حال من دیگر شد زود دامن مبارک خواجه را گرفتم و گفتم یافتم انچه می جستم خواجه دست مبارک
خود را بمن رسانیدند بیخود شدم و چون بخود باز آمدم بحضرت خواجه متعلق شدم و در ملازمت ایشان میبودم
شنودم که چون ایخال بسمع خدمت امیر سید کلال رسیده است از خدمت خواجه شکایت کرده اند
که خواجه فرزند من امیر برهان را و فلان درویش را بخود متعلق گردانیده است و چون این شکایت
امیر بسمع مبارک خواجه رسید مرا و امیر برهان را از صحبت خود راندند نعوذ بالله عز و جل من ذلک از
من همه عملی در وجود می آمد که علامت رضای حق سبحانه می بود و مدتی برین گذشت روزی مرا بحضرت
خواجه ملاقات شد گفتند ای بی سعادت این چه حالت ست ترا اندک آشنا کردیم بحق تعالی باز در گمراهی
زنی گفتم سبب خرابی نزدیک شما معلوم است فرمودند احوال اوایل و اواسط و اواخر خود را بخدمت ما میبر
بگو و باز نمائی که ما را آشنا کرده بودند ما را منع کردند برهان اشارت بخدمت امیر فرستم و حال خود را
عرض کردم درازنان خلق بسیار حاضر بودند امیر فرمود هر کجا مقصود تو کفایت می نمود برو برو بحضرت خواجه
آمدم و بسعادت هدایت رسیدم و حال آن بود که امیر برهان را نیز خواجه تربیت میفرمودند و او بر من سابق بود
هر گرتی که مرا با او ملاقات میشد احوال باطنی مرا غارت میکرد و مرا عریان میساخت گفتم حالت خود را بحضرت
خواجه عرض کنم چون بحضرت ایشان رسیدم فرمودند بشکایت آمده گفتم بلی فرمودند در آنزمان که او توجه
بتو میکند بگو من نیستم ایشانند بعده چون باو رسیدم و خواست که بهمان طریق بمن مشغول شود گفتم من
نیستم خدمت ایشانند حالش دیگر شد و بیهوش گشت و بیفتاد و من بعد نتوانست که بآن نوع در من

تیرماه بود و حضرت خواجه ما قدس الله روحه در غدیوت بودند درویشی در حضرت ایشان پارهٔ انار آورده بود
و درویش محمد زاهد دران جمع بود حضرت خواجه انار را قسمت کردند و فرمودند بخورت محمد زاهد گفت خاطر من
مشغول است بجهت آنکه غلام من گریخته است خواجه فرمودند بطرفی رفتن نمی تواند دور رود زود و شب نزد یک
ما باش روز سوم بطرف ریوره تون بمنزل خود رود و خبر غلام بتو رسد یا غلام محمد زاهد آنچه فرمودند بجای آورد
روز سوم چون بمنزل خود رفت پس از آنکه بشارت حضرت خواجه را باهل خود گوید غلام از در خانه در آمد
محمد زاهد و کسان تعجب کردند از غلام کیفیت حال پرسیدند گفت چون از نیجا بیرون آمدم قصد آن کردم
که بطرف کنف روم چون پارهٔ راه رفتم بر پای من تندی پیدا شد که نمیتوانستم رفتن و آواز درای می آمد
چنانکه مرا وهم میشد که این آواز بخارا میرسد و چون بطرف ریورون بازمی گشتم آن تندی از پای من کشاده
میشد و آن آواز نمی آمد سه روز حال من چنین بود پس ازان دانستم که این کیفیت از جای دیگر ست برگشتم
و بخدمت شما آمدم عفو طلبید و عذر بسیار خواست و هر که این قصه را شنود او را بحضرت خواجه قدس الله روحه
محبت بسیار شد نقل کردند از شیخ شادی رحمه الله که گفت بر من قصوری گذشته بود از عدلوت
بتقصیر عازمان بحضرت خواجه قدس الله روحه رفتم و عذر تقصیر خواستم خواجه فرمودند معاملت
می باید گفتم فراخ شاخی معاملت آرم این در وجه معاملت قبول نیست چهل و هشت دینار عدلی دارم
که در عدلوت در سوراخ خانه دیوار پنهان کرده ام و آن موضع را سیاه کرده است و مدتی بران گذشته است
از جهت معاملت آن مبلغ می باید آوردن شیخ شادی گفت مرا حال دیگر شد بواسطه آنکه هیچ کس را
بران اطلاع نبود بعد از مدتی بتعجیل بعدلوت رفتم و آن مبلغ چهل و هشت دینار را بحضرت خواجه آوردم
آن عدد را کشادند و طلب کردند یک دینار ی از آن دینارها را بعد از تفحص بمن دادند و فرمودند یک دینار حرام است
از کجا بتو رسیده است و اشارت کردند که باین مبلغ چهل و هفت دینار فراخ شاخی بگیر و زراعت کن
و بخدمت بندگان حق تعالی صرف کن شیخ شادی گفت بسبب مشاهدهٔ این حال یقین من بحضرت خواجه
زیادت گشت ناقل گفت از شیخ شادی رحمه الله از حال آن یک دینار پرسیدم گفت پیش از آن که
بسعادت نظر قبول حضرت خواجه قدس الله روحه مشرف گردم مدتی مقامی کرده بودم آن یک دینار
در عثمان آن عدلیها از آن جهت بود نقل کردند از درویش نیک روز رحمه الله که گفت پیش از آنکه
بشرف صحبت حضرت خواجه ما قدس الله روحه برسم ملازمت سید امیر کلال نور الله مرقده میرفتم

درخلوتی و دیگر سه درم را بادام و سه درم را رشته و سه درم را مژانه شوط بعده خواجه مصلی عید رسند
چون مراجعت فرمودند مرا گفتند که نزدیک والدهٔ من ببارکباد عید برو چون نزدیک خانهٔ محمد خفاف
رسیدند او را فرمودند که خانه را خلوت ساز و مرا اشارت کردند که دران خانه درآئی پس حضرت خواجه طعام
آوردند آن مقدار که از من زیادت ماند بعد ازان مردی بیاید و پارهٔ رشته بخدمت خواجه آورد خواجه
پرسیدند این رشته را بچند درم خریده آمرد گفت بسه درم دیگری بیاید و در طبقی پاره خرانه شور آورد
خواجه ازان کس پرسیدند که بچند درم خریده گفت بسه درم ساعتی بود یک کس دیگر سه درم بخدمت
خواجه معاملت آورد سوی من اشارت کردند و گفتند تو این روز از ما سه چیز طلبیده بودی اجازت
بمارکباد و طعام ملون و این سه چیز و فرمودند از درویشان این چنین خواستها نیک نیست باین واسطه
ما ازان عالم باین عالم آمدیم و از جهت کفایت کار تو در گوشهٔ خاطر مشغول گردم نقلکرد درویشی که حضرت
خواجه قدس الله روحه در بعضی از نواحی بخارا بودند و اتفاقاً فصل زمستان بود و در نزدیکی آن موضع
خلق نبودند و گرسنگی بر درویشان غلبه کرده بود حضرت خواجه یکی از ان حاضران را فرمودند که بقلان دیه برو
و دران دیه باغی ست باین نشانی دران باغ حوضی ست دران حوض اندکی آب ست و دران آب
ماهی بزرگ ست بیار تا اصحاب را طعام شود آن درویشی مسافتی راه قطع کرد و بآن دیه رسید و آن علامات
که فرموده بودند آن باغ را طلبید چون درآمد بهمان کیفیت دران حوض اندکی آب بود و دران آب ماهی بزرگ
آن ماهی را بحضرت خواجه حاضر کرد اصحاب را حالی عجب پیدا شد نقلکردند که حضرت خواجه قدس الله روحه
در قصر عارفان بودند و در منزل باغ خانقاه آتشدان میساختند دران اثنا بدست امتیاج شد
داسی بود آهنین هر چند آن داس را طلبیدند در منزل خود نیافتند و از هر که پرسیدند کسی هم نشان نداد
خواجه فرمودند من این داس را پیدا سازم مکتوبی فرستادند بغدلوت نزدیک درویشی و اشارت
کردند که در خانه قطب الدین ضدلوتی درآمی و از در گنجینه او همین که می درآئی داس آهن مارا در خرقه
پیچیده است بر زیر سقف نهاده است آن داس را زود بحامل مکتوب فرستی که قوی دلکارست روا نیست
کردن آن درویش که در گنجینه خانه قطب الدین درآمدم در همان موضع که خواجه اشارت فرموده بودند
در سقف گنجینه کدو آن داس را یافتم و بحضرت خواجه فرستادم اصحاب که در زمان مکتوب نوشتن حضرت
خواجه حاضر بودند چون قصهٔ یافتن داس را بآن کیفیت معلوم کردند در شگفت شدند نقلکردند که فصل

ارواح طیبه بزرگان دین را و روح آن مبتدع را شفیع آوردی ترا بخشیدیم و قبول کردیم بعد ازان
دانشمند گفت که چون طریقه حضرت خواجه در متابعت سنت بر کمال بود مرا آگاه کردند که فلان مبتدع بود
است و ذریه را از شفقت و تربیت فرزند گذاشتند نقل کردند جمعی از باصاحب سمرقند رحمه الله که
از جمله ذاکران بود و ملفوظات آن عزیزان قدس الله ارواحهم که گفت چون کرامات و آثار ولایت
حضرت خواجه بهاء الدین قدس الله روحه مشهور شده بود مرا داعیه آن پیدا شد که از سمرقند
بدریافت صحبت شریف ایشان به بخارا روم و دایما از آن زمان که متوجه خدمت ایشان شدم
در خاطر من این بود که میباید که اول بخدمت ایشان مشرف گردم چون به بخارا رسیدم در
کاروان سرای نزول کردم پیش از آنکه مرا بهیچ کسی ملاقات شود در حال بعزیمت دریافت
خدمت خواجه بیرون آمدم دیدم که جمعی مردم در پیش میروند در خاطر من گذشت که این طایفه میباید
که از درویشان باشند و در من صفتی و حالتی پیدا شد که به تعجیل در عقب ایشان روان شدم
و در حال در خاطر من گذشت که چون بخدمت خواجه رسم میباید که اول مرا بسر شیر دهند و کسی
با من شریک نباشد بهمین صفت پاره راه رفتم آن جمع ایستادند چون نزدیک ایشان رسیدم از میان
جمع عزیزی مرا استقبال کرد آثار ولایت در جبین او لایح بود مرا در کنار گرفت و دو کرت فرمود
خوش آمدی با باصاحب سمرقندی و حال آن بود که پیش ازین هرگز مرا بحضرت آن عزیز ملاقات
نشده بود من متحیر شدم که ایشان چون نام مرا دانستند درین حال در باطن من گذشت
که ایشان حضرت خواجه بهاء الحق والدین اند روان شدند و از من از احوال اکابر و علماء سمرقند
پرسیدند بعده در منزلی در آمدند و چون جمع نشستند و حضرت ازان منزل بیرون آمدند و اصحاب
چنانکه سنت ایشان بود حاضر غایب نشسته بودند لحظه گذشت خواجه آمدند و گرده و سر شیر پیش
من نهادند و نزدیک من نشستند و فرمودند بخور که نصیبه تست کسی را با تو شرکت نیست و آهسته
با من گفتند که خاطر عزیز از ابایین مقدار چیزی باید رنجانید حال بر من دیگر شد و مشاهده آن
حالت سبب محبت من شد بخدمت ایشان بقلمکر و شیخ امیر حسین رحمه الله که با مداد عید قربان بود
و حضرت خواجه قدس الله روحه در شهر بخارا در منزل محمد خفاف بودند از معارف سخنی می گفتند
در خاطر من درآمد که میباید که مرا اجازت فرمایند تا والده ایشان را بسمرقند عید گویم و دیگر مراجعت نمایم

بگوی یوسف گفت صورت حال این بود که گفتند در کرمینه چنین و چنین صاحب کمالی آمده است
من خواستم که خدمت شما را بیازمایم یکی امرود در انشان کردم و در طبق نهادم تا آنرا بمن دهید و
باقی آن امرود بیمار ایران گذاشتم خواجه فرمودند نیک تفحص کن آن امرود آن نیست که با تو دادم
گفت بلی همانست خواجه آن درویش یوسف را نصیحت کردند و گفتند که بندگان حق تعالی را نمی شاید
آزمودن اگر من این امرود را با تو نمیدادم زیان زده میشدی و از ما دوری افتادی کسی در رویشی
از درویشان دین محمد باشد صلی الله علیه وسلم او را آزمودن چه حاجت آن یوسف توبه و انابت
کرد و حاضران از عجبان شدند نقل کرد دانشمندی که از جمله مجبان حضرت خواجه ما بود قدس سره
که دران فرصت که آن لشکر ما هیت بطرف دشت قبچاق بخارا آمد و آن چندان خلق در حصار در آمدند
و کار به تنگ در آمده بود و بسیاری مردم هلاک شدند و خرابی حال چهار پایان بی اندازه بود درویشی بود
از جمله دوستداران حضرت خواجه ما قدس روحه فراخ شاخی داشت که از لاغری و بی قوتی بر جای ماند و نمو
روزی حضرت خواجه قدس سره آن درویش را فرمودند که این فراخ شاخ خود را تربیت می باید کرد
آن درویش گفت تا کی تربیت کنم میدانم که این بلا کی دفع خواهد شد خواجه فرمودند دیگر
این فراخ شاخ را تربیت کن آن دانشمند گفت من حساب میکردم از برکه نفس مبارک ایشان
روز دهم آن بلا از اهل بخارا دفع شد و مسلمانان از چنان درماندگی خلاص یافتند نقل کرد همان
دانشمندی که روزی بحضرت خواجه متوجه شدم و چون بصحبت شریف ایشان رسیدم و لحظه گذشت
چنان دانستم که آن نسبتی و صفتی که از برکه نظر حضرت خواجه بمن رسیده بود هیچ نماند در خاطر من آمد که اگر
حضرت خواجه آن معنی را از من باز گرفتند درین حال خواجه متوجه بدرویشی شدند و فرمودند ما هر چه
داریم از آن شما است اما صید کلب غیر معلم حرام است نمی شاید خوردن نقل کرد همین دانشمند که یکبار
حضرت خواجه ما قدس الله سره روحه از من رنجیده بودند و مقدار دو هفته بحضرت خواجه نمیتوانستم رفتن
درین مدت در قبض و اندوه بودم و زمین فراخ بر من تنگ شده بود و آخر عنایتی رسید از حق تعالی
انابت و بازگشت کردم و ارواح بسیاری از مشائخ را شفیع آوردم چون بامداد شد مراد آئینه
آن پیدا شد که بحضرت خواجه رفتم چون سلام گفتم حضرت خواجه تلقی بغایت خوش کردند و یکی از
درویشان را مخاطب ساختند و گفتند ما از تو رنجیده بودم و ترا از خاطر بیرون کرده اما چون این شب

عزیز بے رحمه گوسفند داشت اتفاقا حضرت خواجه ناقدس الله روحه مرا گوسفندی دادند که در رمه آن عزیز
گذارد و بعد از فرصتی حضرت خواجه مرا فرمودند که آن گوسفند مارا قصابی کن و من تقصیر کردم روز دیگر
مراو آن عزیز را طلب کردند و ازا گفتند که احوال شب را بگوی آن عزیز گفت که شب در میان چهار صد
گوسفند من دزد در آمده است و آن یک گوسفند حضرت خواجه را برده ناقل گفت من متحیر شدم چه
پیش ازین این قصه را شنیده بودم قصد آن کردم که قیمت آن گوسفند را بحضرت خواجه بیارم
و گفتم غرامت این بر منست گناه من کرده ام حضرت خواجه فرمودند این وجه را من قبول نمیکنم بسبب
آنکه دوش بحضرت حق تعالی عرض داشته ام که آن گوسفند من فدای راه بود و عوض آن گوسفند
ده خواسته ام و من منتظر آن نفس حضرت خواجه می بودم در همان روز وقت نماز دیگر درویشان خواجه
از طرف نسف آمدند و ده گوسفند آوردند تعین و محبت بحضرت ایشان زیادت شد و مطالعه
آن حالت سبب محبت آن عزیز شد بحضرت نقل کرد و درویشی که یکی از نزدیکان حضرت خواجه ما قدس
الله روحه مبلغ بیست و پنج دینار عدلی غایب شده بود بحضرت خواجه گفتند ایشان فرمودند این عدلی
را کنیزک این خانه گرفته است کنیزک را فرمودند که عدلی را بده گفت در فلان موضع در زیر خاک کرده ام
خواجه فرمودند انچه در زیر خاک است سه دینار است حاضران ازان سخن خواجه تعجب کردند آن تفحص
کرده شد در زیر خاک سه دینار بیش نبود نقل کردند که در آنجا هست که حضرت خواجه ما قدس الله
روحه مکرمینه رسیدند شامی بود و اشراف آن بقعه در خدمت ایشان حاضر بودند چون از طعام خوردن
فارغ شدند حضرت خواجه فرمودند که هر در این خانه کیست نظر کنید چون بیرون آمدند یوسف نام
کسی بر در ایستاده بود و طبق امرودی در دست او بود پرسیدند گفت آمده ام تا بحضرت خواجه
مشرف گردم اجازت کردند در آمد و بر خواجه سلام کرد و آن طبق را در پیش حضرت ایشان
گذاشت خواجه از وجه حل آن امرود پرسیدند و مبالغت کردند یوسف گفت از فلان کس خریده ام
خواجه فرمودند که امرود ها را در فوطه خالی میباید کرد چنان کردند خواجه خود تفحص کردند بدست خود
آن امرود ها را و از میان آن امرود ها یکی امرود را بان یوسف دادند و فرمودند که باقی را بحاضران
قسمت می باید کرد و باید که کسی ازین امرود نخورد پس روی بآن یوسف کردند و گفتند چه سر است
درین که بر خاطر ما گذشت تا درین امرود بحث بسیار کردیم و باز گفتیم که ازین امرود کسی نخورد راست

در عقب آن سخن خواجه از چه بود مولانا محمد گفت قصه باغ زاغان آن بود که روزی با دوستی دینی
باغ زاغان همراه بودم آن دوست مرا گفت که وقتی که بصحبت دوستی از دوستان حق تعالی برسی و ترا
از برکات آن عزیز وقت خوشی باشد هرانوقت مرا فراموش نکنی و حضرت خواجه مرا این میفرمودند احوال
گذشته را بر من میگذرانیدند بتفصیل و در آخر مشاهده حال شگفتی میکردم درین حال بزرگ
چون قصه باغ زاغان بر خاطر من گذشت حضرت خواجه فرمودند ای مسلمان چه جای باد باغ زاغانست
گریه و اضطراب من ازان بود که چه خواجه بران خاطر واقف شد و من سالها بود که در عالم می گشتم
هرگز باین کمال کسی ندیده بودم و گمان من این بود که درین روزگار اینچنین صاحب دولتی نیست
نقل کرد درویشی دران فرصت که حضرت خواجه ما قدس الله سره در خراسان بودند در خدمت ایشان
بودم و از طوس بطرف مشهد متوجه شده بودند در راه سواری پیش آمد و از مرکب پیاده شد و خدمت
کرد و چند دیناری بحضرت خواجه آورد خواجه او را فرمودند که ازین عدلی بوی باز می آید صورت حال را با ما بگو
آن سوار گفت سه ماه شد که هفت شتر غائب کرده ام خواجه فرمودند عدلی را بگیر وقتی که شتران تبو رسند
بگیریم زود خواهی یافت چهار ایستاده اند و سه خفته آن سوار بعد ازان آمد و گفت انچنان که فرمودند
شتر انرا یافتم و معامله آورد و تضرع بسیار کرد و از مجلس حضرت خواجه شد نقل کردند
که یکباری حضرت خواجه قدس الله سره بعد بوت رفته بودند شیخ شادی بحضرت خواجه رسید قومی
بسطا و سرور خواجه فرمودند شادی خوش حالی داری خدمت کرد و گفت از برکات دریافت قدوم
شریف حضرت خواجه فرمودند این بسط تو از عالم دیگر است از ما نیست این گفتند و شیخ شادی را
بکاری فرستادند چون او از پیش خواجه بیرون آمد خواجه فرمودند این بسطا او از حق است سبحانه در راه
چند تنگه زر یافته است او بدان التفات نکرده است بعد ازان شیخ شادی آمد از در پرسیدند که
چه عمل از تو در وجود آمده است شیخ شادی گفت بخدمت شما می آمدم در راه چند تنگه زر دیدم
در خاطر من آمد که اینها را از نظر خلق پوشیده گرده انم باز استغفار کردم و گفتم مرا با این چه کار است
مصلحت آنست که بهیچ وجه باین التفات نکنم چون سه چهار قدم گذشتم این صفت بسط در من پیدا شد
خواجه فرمودند هر که حق را بغیر حق گرداند هر آینه کمینه سعادت او این بود نقل کرد درویشی که
من در موضعی ساکن بودم که نزدیک بود بقصبه غارغان و بحرفه قصابی مشغول میبودم و دران موضع

بزرگ شود که در عالم نگنجی یا بیسعنی ارضی وسمائی ووسعنی قلب عبدی المؤمن اللین الورع ومیفرمودند
بعد از سوال دانشمندی که لطف وقهر هر دو صفت خداوند حق است ودر حدیث آمده است لغرقه از کجاست که
هر که مظهر صفت لطف میشود محل اثبات است وهر که مظهر صفت قهر میشود محل نفی است فرمودند مظهر
قهر او معینست یعنی آنکه قهر از و ظاهر شود و این محل اثبات است و دیگر آنکه قهر بروی ظاهر گردد و این
محل نفی است ومیفرمودند بلا بنسبت ظاهر است و بلوی بنسبت باطن ومیفرمودند در اللهم اغفرلی
و لوالدی در رویشان تمام گذشته اند از خود و هیچ بهره نمی طلبند پاکی وجود خود را برای پاکی دیگران
میطلبند ومیفرمودند انچه از مشائخ منقول ست الصوفی غیر مخلوق تاویل او آنست که صوفی را
در زمانی صفتی وحالی میباشد که او نمیباشد این سخن بنسبت آن زمانست والا صوفی مخلوق ست
ومیفرمودند الفقیر لا یحتاج الی الله از سخنان ایشانست ومراد از این سخن نفی احتیاج نیست
ترک سوال ست حسبی من سوالی علمه بحالی اشارت باین مقام ست ومیفرمودند انا الفقیر فهو الله
عزوجل اشارت بغنا و منتهی بنده و محو صفات اوست ؎ چون تو بنودی چه بود جمله خداوندیش ؎
چون تو نماندی چه ماند جمله خدا ای گدا ؎ نقل کرد درویشی که در کرت اولی که حضرت خواجه ما از سفر
میارک مراجعت فرمودند بماخان آمدند مولانا محمد پیروی نام دانشمندی در عقب ایشان از
بغداد آمد خواجه قدس الله روحه فرمودند موقوف بزمان التفاتست اتفاقا روزی جمعی از درویشان
حاضر بودند خواجه فرمودند آن ساعتی و زمانی که همه طالبان و عاشقان وسوختگان این راه گرد آن
آنند رسیده ست مولانا محمد را نزدیک خود خواندند و فرمودند و اقف باش تا بهره برگیری انگشت مسبحه
خود را بر زانوی مولانا محمد زدند حال او دیگر شد و بیهوش گشت خواجه او را بحال خود باز آوردند
و فرمودند باخبر باش که زمان میگذرد و باز با و التفات کردند حالش متغیر شد باز او را بخود آوردند
و کرت سوم فرمودند که و اقف باش که فرصت بغایت اندک مانده است مولانا محمد متوجه حضرت
خواجه شد و ایشان با و التفات مینمودند چون ساعتی گذشت خواجه گفتند ای مسلمان در اینحال
چه جای یاد کردن باغ زاغانست چون خواجه این گفتند مولانا محمد در گریه شد و جامه بر خود پاره
کرد و اضطراب عظیم نمود مولانا محمد هروی چون از ان حالت و اضطراب ساکن شد اصحاب از او
پرسیدند که در آنزمان شگرف سبب گفتن حضرت خواجه این سخن را چه بود و آن اضطراب شما

و در حدیث یا با ماهریره زر غبا تزد وجا فرمودند اگرچه ابو هریره رضی الله عنه از پس ستون در گذشت
و باز آمد و اظهار کمال شوق و محبت کرد و گفت یا رسول الله بیش ازین طاقت ندارم اما اگر ما را بمثابت ایام
کردی بهتر بودی و چون در کرت ثانیه بعد از مراجعت از بیت الله زاده الله سبحانه شرفا بمدینه السلام
رسیدند مجمع عظیم بود از علما و فقرا و غیرهم و شیخ نظام الدین عبد الرحمن رحمه الله حاضر بودند و در یک صفه
شیخ نور الدین در مقابل خواجه بودند و اصحاب خواجه بر پهلوی ایشان نشسته و حضار هر که ایشان
سکوت نظاهر بودند اصحاب خواجه دران حالت از ایشان صورت غیبی مطالعه میفرمودند بعد ازان
خواجه سر مبارک برآوردند و روی با صحاب خود کردند که بر پهلوی ایشان بودند و بطریق خفیه گفتند
که مراد درین زمان غیبتی واقع شد حضرت خواجه محمد قدس الله روحه حاضر شدند و مرا گفتند
فرزند درین مجمع از تو سوال بزرگ خواهند کرد در طریقت واقف باش و بی وهشت جواب گوی
پس ازان بزمانی درویشی سوال کرد در احادیث یا در سخنان مشائخ قدس الله ارواحهم
منقول است ما رایت شیأ الا و رایت الله فیه ما رایت شیأ الا و رایت الله معه ما رایت
شیأ الا و رایت الله بعده ما رایت شیا الا و رایت الله قبله توفیق میان این چند سخن بر چند وجه است خواجه
جواب را بشیخ نور الدین حواله میکردند و شیخ نور الدین باز بخواجه حواله میکردند همچنین چند کرت واقع شد و
هیچکس را مجال دخل درین سخن نبود تا یک دران مجمع و بران صفه بسی از علما بر مناظر از حنفیه و شافعیه
حاضر بودند و طریقه ایشان معلوم بود در سرعت خوض در کلام و بسی از قعرا و اهل معرفت نیز حاضر بودند
آخر الامر خواجه سر برآوردند و فرمودند اختلاف اخبار بنا بر اختلاف احوال است ذوق آن سخن ایشان
را اهل مجمع تصرف کرد همه بیک کلمه تحسین میکردند و از هیچکس جوابی و سوالی درین معنی موجود نشد
و میفرمودند لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل یک معنی آنست که مرا حالی
میباشد که دران حال ملک مقرب و نبی مرسل ملاحظه نمی بود و این حال مبتدی را نیز در بعضی
اوقات میبود و دیگر آنکه ترا حالی میباشد که آن حال اعلی و اشرفست از حال ملک مقرب
و نبی مرسل عبارت از وجود حضرت اوست و آن حال عبارت از ولایت بنوت حضرت رسول ما
صلی الله علیه وسلم چنانکه بعضی از مشائخ گفته اند الولایة افضل من النبوة و دیگر اشارت
باین معنی می شاید که هر گاه حق تعالی بر بنده تصفت جمال تجلی فرماید وجود آن بنده چنان

خواجه بهاالدین دران صحبت بودند در خاطر اصحاب خواجه ما رحمه الله گذشت که خوش بودی اگر حضرت
خواجه ما نیز درین مجلس بودندی تا بلقای ایشان مشرف شدی مولانا عارف رحمه الله سر برآورد
و گفتند بهاءالدین را طلبم تا حاضر شود و خواجه در انحالت در بخارا بودند اصحاب خواجه خوشخاطر شدند
و دران صحبت چند ماهی در تنور بود چون پخته شد پیش از انکه سر تنور بکشاید و ماهیانرا بیرون آرند
حضرت خواجه قدس سره از انجاکه بودند حاضر شدند باجاهای بی تکلف و شاخی از درخت سنجدی بر کتف
در آمدند و ایستادند و سلام گفتند مولانا عارف رحمه الله جواب سلام گفتند و فرمودند خوش آمدی
بهاءالدین مسلمانی یا کافر فرمودند کافر مصرعه کافر خویشیم و مسلمان عشق ٭ و من یکفر بالطاغوت و یؤمن
بالله الآیه و جاء فی التفسیر طاغوت کل احد نفسه و این سخن را که فرمودند تاویل دیگر نیز هست شعر
اذا اهل العبارة سایلونا ٭ اجبناهم باعلام الاشارة ۱۲ کبریست درین تنم که پنهانی نیست ٭ پرداشتن
سرش بآسانی نیست ٭ ایمانش هزار بار تلقین کردم ٭ وین کافر را مسلمانی نیست فرمودند مولانا عارف
رحمه الله هر که در بند تدبیر خود است در دوزخ تقدیر است و هر که در مطالعه تقدیر اوست سبحانه در بهشت
تقدیر است فرمودند در وقت خوردن هر عضوی بکاری مشغول است دل بچه مشغولست گفتند بذکر حق سبحانه
فرمودند ذکر گفتن الله و لا اله الا الله نیست ذکر از سبب به سبب رفتن است و نعمت را از سبب دیدن
یکی از اصحاب خواجه بزرگ را قدس الله سره لرزه بود می نالید خواجه در آمدند فرمودند نامردمی مالی گفت
صبر کردم آخر الامر بی طاقت شدم فرمودند اگر خلاصی خواهی صد ساعت خود را نگاهدار و چیزی مجوی
بعد از سه روز خفت پیدا شد و در روز چهارم صحت و در مجلس ملک هراة رحمه الله از حضرت خواجه ما قدس
الله روحه کرت اولی که بحج رفته بودند ملک پرسید و اکابر و اعیان حاضر بودند که کدام ولایت ست که از بخارا
فاضلتر است خواجه فرمودند ولایت همان نبی ملک سوال کردند چون حضرت شما را ذکر جهر و خلوت و سماع
نیست طریقه شما چیست فرمودند سخن خانواده خواجه عبد الخالق غجدوانی است قدس الله اسرارهم که
خلوت در انجمن و ما متابع ایشانیم فرمود خلوت در انجمن چه باشد فرمودند باظاهر با خلق بودن و باطن
با حق بودن ملک تعجب کرد و گفت این معنی میسر شود حضرت خواجه قدس الله روحه فرمودند حق
تبارک و تعالی در کلام مجید میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة و لا بیع عن ذکر الله و می فرمودند
اغباب الزیادة مع حضور القلب خیر من دواجها مع نفور القلب سخن شیخ ابو سعید قدس سره

آخر بعضی از اصحاب را این وصیت فرمودند و این حدیث خواندند و این بیت صریح آنکه لا یومن
احدکم حتی یکون هواه تبعا لما جئت به و بیت ✽ تا نسوزد بر نیاید بوی عود ✽ پخته و اند کین سخن ما خام نیست
و گفتند ضمن همین است و تمام است نقلکرده اند که مولانا عارف را رحمه الله خویشی بودند مولانا درویش اورا
و ایشان از توابع امیر خورد رحمه الله بودند و بذکر جهر مشغول میبودند مولانا عارف نزد ایشان
رفتند و نهی منکر بجای آوردند شنودند گفتند اگر نمی شنویت گاو کاری شما تلف خواهد شد نشنودند
و گاو کاری شام آنروز تلف شد مولانا درویش امتناع نکردند و باستانهٔ عزیزان بوالمکنه رفتند
و باز آمدند همچنین گاو کاری دیگر تلف شد بعد از دیدن آن علامات بسیار انقیاد سخن مولانا عارف
کردند مولانا عارف فرمودند این بیت را یاد گیرید بیت کار نادان کوته اندیش است ✽ یا دگرد کسی
که در پیش است ✽ مولانا عارف رحمه الله میفرمودند معاملت کسی را روا است که آن کار که مقصود
آرنده است بهمت او کفایت تواند شد مولانا امیر اشرف رحمه الله از ایشان نقل کردند با امیر
افتخار الدین رحمه الله وقتی که نزد ایشان معاملت بردند و نکردند و این سخن را نقل کردند
حضرت خواجه بزرگ قدس الله سره در مبادی طلب بولایت نسف بقشلاق خواجه مبارک رحمه الله
بخدمت مولانا بهاء الدین قشلاقی رحمه الله رسیدند مولانا بهاء الدین فرمودند این چنین مرغی که بوی
یار تو عارف دیگ کرانی است خواجه فرمودند صحبت ایشان باین زودی میسر شود و شوق در یافت
مولانا عارف رحمه الله بر ایشان غالب شد و مولانا عارف در دیگ کران بودند در آن زمان و در آن
زمین چنبه بی شکستند با مولانا امیر اشرف و با برادر ایشان مولانا امیر حسن رحمه الله و با خال خود خواجه
احمد شکر رحمه الله که از اصحاب امیر خورد و ایکنوی قدس سره بود و مولانا عارف را در سبی مولانا
بهاء الدین رحمه الله خواجه را گفتند اگر ترا خاطر بعارف است او را آواز دهیم بر آمدن و بیرون آمدند
و بر باجی بر آمدند و سه کرت عارف آواز دادند مولانا عارف در ان نه روزه کار زمین چنبه بیرون آمدند با صحابان
گفتند شما بطرف منزل روید که مرا مولانا بهاء الدین طلبیده اند و روان شدند و در همانروز در ان نیمروز
پیش از آنکه دیگ از آتشدان فرو گیرند بعد از آنکه آتش رسیده بود در ان صحبت که در قشلاق بود رسیدند
و اول ملاقاتی که از حضرت خواجه را با مولانا عارف رحمهما الله بود در ان صحبت بود نقلکردند که خدمت
مولانا عارف در دیگ گران بودند و صحبتی بود و اصحاب ایشان و بعضی از اصحاب حضرت خواجه بزرگ

شود والا بی بهره ماند نقلکردند که حضرت خواجه قدس سره بعد از بیست روز کابیش بهکان شیخ رشید رسیدند
اصحاب دکاکین که بران حوالی بودند حاضر بودند فرمودند برپای شود بر هیئت خشوع و تضرع سوال کن
که چند روز ما نیافتم کجا بود بیت شیخ رشید بان عمل سخن کردند فرمودند از جانب مولانا عارف رحمه الله تعالی
بیامد و گفت اگر نشسته اید برخیزید و اگر بپای آید زود در راه در آئید تا آنگاه بطریق ملاطفت قصه گزاری
فرمودند و گفتند رفتند چون بآنجا رسیدیم ایشانرا نیافتیم همچنین قصهای گفتند و در اثنای آن فرمودند
درین روزها که آنجا بودیم در حضور مولانا عارف رحمه الله ایشان فرمودند مر حاضران را امر ایشان بدست
یا ما بهر دو در خانه دیگر در آئیم با شما در آئید حاضران گفتند شما را نیافتیم و کسری هست ما در خانه دیگر در آئیم
آنگاه مولانا عارف در ان خلوت با من گفتند میان شما و من معلوم است که اتحاد کلی بوده است و هست
اگرچه عشق بازیها درین میان گذشته باشد اکنون وقت بآخر آمده است در اصحاب خود و در اصحاب
شما نظر کردم قابلیت این راه و صفت پختگی در فلان بیشتر از دیگران می بینم هر نظری که درین راه یافته
بودم و هر معنی که بکسب حاصل کرده بودم همه را نثار وقت او کردم و باو سپردم و اصحاب خود را بمتابعت
او امر میکنم شما نیز در باب او هر آئینه درین معنی تقصیر نخواهید کرد که او از اصحاب شماست بعد ازان فرمودند
دو روز تا سه روز دیگر بیش نمانده است بدست خود دیگهای آب را بشویید و بدوزانو نشینید و خود
آتش کنید و آب گرم کنید و استعداد من بسازید و بعد از من روز سوم باز گردید حضرت خواجه فرمودند
که بجد تمام بآن وصیتها عمل کردم اکنون از انطرف رسیده ام و بکرات و مرات دایما می فرمودند سخن ما
همانست که مولانا عارف رحمه الله فرموده اند تمام کرده نقلکردند که حضرت خواجه بزرگ قدس الله روحه
در مبادی علاء الحق والدین را رحمه الله در پیش خود بسیار می نشاندند و نزدیک بخود میگردانیدند در
مجالس ایشانرا ازین معنی سوال کردند فرمودند او را نزد خود می نشانم تا گرگ او را نخورد و گرگ نفس او
در کمین اوست هر لحظه از حال او تفحص مینمایم میخواهم تا مظهری شود و هم نقلکردند که حضرت خواجه
بزرگ قدس الله تعالی روحه در مبادی بغدلوت رفته بودند و بمنزل شیخ شادی رحمه الله نزول
فرموده شیخ شادی در خدمت ایشان نشسته بود و در ان مجلس در کسب حضور و مراقبه سر برآوردند
و فرمودند شادی با ما حریفی میکنی این محل آنست که برخیزی بخدمت مشغول باشی اما در ان خدمت
خود را ناپیدا کنی و بی وجودی و صفت خدمت کسب کنی حضرت خواجه بزرگ قدس سره والد اخر ض

وفرمودند سخن همانست که در راه حجاز تمام کرده ایم هرگز اگر زوی ما در آید فلان نظر کنند و علاء الدین با
ایشان داشته اند بعد ازین نفس روز دیگر بجوار رحمت حق سبحانه نقل کردند و در اوقات ملازمت با مداد
و شبانگاه روزی لطیفه بسیار کردند و فرمودند شمارا این مقدار ملازمت حاجت نیست و در مبادی
که بسخن مشغول گردانیده بودند او را در راهی پیش ایشان میرفت در و نظر میکردند و راه را دمی گفتند و منفرمودند
حاضران مجلس او هر فردی نسبت حال خود سخن خواهد شنید و در آخر حیات حضرت خواجه قدس سره منفرمودند
اند نسبت معنی باطنی که گفته ایم و اشارت کرده هر آئینه ظهور خواهد کرد اما خر سنگی بر راه است تا او بر خیزد
نقل کردند که حضرت خواجه ما قدس الله روحه در مبادی احوال که در صحبت ایشان مولانا عبد العزیز
و شیخ نیک پی شاه و شیخ محمد در آهنین و غیر ایشان رحمهم الله بادیه دوازده کس می نشستند خواجه قدس سره
می برخاستند و جاها از تن مبارک بیرون میکردند و فوطه بر میان می بستند و میفرمودند من بظاهر و
باطن انچه دارم فدای شما کردم ایشانرا وقتی خشم میگرفتند شما با کمال حال چنین می کنید و چنین میگویید
ما باین اولی تریم هر یک باین صفت در فدای ظاهری و باطنی می در آمدند و اثر این تا ده دوازده روز بر هستی
این حال دران دوازده کس باقی میبود نقل کردند که حضرت خواجهٔ بزرگ قدس سره در کرت اولی
که از سفر حجاز باز گشتند مدتی در مرو بودند دوستانرا اجازت کردند که بدر یافت ایشان بروید در مرو ایشانرا
اجتماعی شد اصحاب خواجه و اهل خراسان این نوع صحبتها ندیده بودند روزی نشسته بودند فرمودند
هر کس باید سرودی گوید خواجه اول آغاز کردند و کرم گفتند و همچنین ده پانزده بیت کس نگفت کرم گفتند
نوبت بخواجه علاء الدین و خواجه محمود شاه رحمهما الله رسید ایستادند خواجه محمود شاه را عرق قوی در
شد بر خاستند و درخواست کردند که اگر اجازت باشد فاتحه را بخوانم اجازت کردند و فاتحه را خواندند
خواجه علاء الدین ترنم کاره بیتی بدین هشت خواندند آخر الامر نوبت بشیخ رشید رسید این بیت خواندند که
هر کسی از سوی کویت ره کجا داند که هست ۵ راه تو خم در خم و صد اژدها در هر دمی ۵ مولانا عبد العزیز میگفتند
طالب صحبت خواجه و اصحاب ایشان باید که سه ادب نگاه دارد یکی آنکه هر چند عملی مقبول نزد ایشان ازو
در وجود آید باید که سر نیستی نیز آرد و هزار یار نیست تر شود و از خود زیادتی کوشش در راه مطالب ننماید و
دیگر هر چند عملی ازو در وجود آید که محل رد ایشان شود باید که نومید نگردد و دل را در قبضهٔ تصرف خود نیک
نگاه دارد تا بهیچ طرف دیگر نرود و دیگر هر امری که کردند زود و کرم باید که بران اقدام کند تا در یابد آنچه مقصود

فی خرقتین وهو الساعة اشتد فقره فی تلک الحالة وتلک الایام نقلکردند که همدرین اوقات مذکوره که
شیخ خسرو در طلب صحبت خواجه قدس الله سره مقرر شده بودند روزی در طلب خواجه بودو دران ایام
معاش گران شده بود در شهر بسبب بادی که آمد روغن جوشی بگرفت و پیاده تا قصر هندوان بطلب
ایشان رفت در خانه نیافت و آنچه در دست داشت در خانه خواجه گذاشت و بطرف او آمد در آخر روز
در بازاری گذشت بر مدرسه خارجک مولانا عبد العزیز رحمه الله که از اصحاب خواجه بودند بر در حجره
شادی نحاک که درویشی بود آهنگری میکرد دران بازار در باغ محضری داشت بر دروازه بود و خواجه
دران اوقات باد اعتیاد داشتند و بدکان و بباغ او نیز اجیانا میرفتند و اتفاقا دران بازار خواجه در منزل او
بودند در بازار و شیخ امیر حسین دران منزل آتش میکرد و مولانا عبد العزیز هیزم می شکست وی در آورد و خواجه
علاء الدین و شیخ زاده معین الفقرا دران مجلس مراقبه داشتند و خواجه پوستینی پوشیده بودند باسکونه
و کرته درتن مبارک ایشان بنود شیخ خسرو در آمد و بنشست بعد از سلام گفتن و خواجه در اول حال
باو التفات ننمودند و در آخر مولی از پوستین یا از تن مبارک خود بر کندند و بدست اشارت کردند شیخ خسرو
بگیرد چون او قصد گرفتن کرد دست خود باز کشیدند همچنین چند بار باین وجه باطن او را تصرف میکردند
و گفتند از این اول اشتغال ایشان بود بحال شیخ خسرو و تربیت باطن او در یک کرت که خواجه دست
باز می کشیدند و آن موی را نمیدادند خواجه علاء الدین و شیخ زاده را کیفیتی شده تحمه و از هر دو افتادند
و از دهان خواجه علاء الدین کفکها بیرون آمد نقل کردند که در مبادی حضرت خواجه ما را قدس الله سره
با خدمت مولانا جلال الدین خالدی روح الله روحه در مزار خواجه بادام رحمه الله در کشش صحبت خلوتی
مولانا از ایشان پرسیدند مقصود چیست فرمودند در معرفت گفتند کدام معرفت فرمودند تفصیلی کنند در
چند صفت فرمودند یکی و دو تا سه و چهار بعد ازان خواجه میفرمودند تمامی رخت خود را کشود و من
دو دانگ رخت خود را کشودم بر کل او غالب آمد و هنوز شعله میزد نقل کردند که در مبادی احوال
پوستینی کهنه بر تن کرده در میان بازار بودند بر سر بازار صرافان درویشی گریبان ایشان بگرفت و گفت
بهر خدای راست گوی درین وقت اندک این کمالات از چه حاصل کردی فرمودند از ریزه پوستینی
نقلکردند که خواجه علی دامادرا فرمودند پیش از وفات بجعفر قبر که روضه ایشان ست بعد از اتمام آن
ت خواجه روح الله روحه حاضر آمد و در خاطر میگذرانید که بعد از ایشان اشارت بکه خواهد بود سر برآورند

وقت موعود سخن همانست که در راه حجاز تمام کرده ایم هر گرا آرزوی ما در آید فلان نظر کند و علاء الدین با
ایشان داشته اند هیچ از ین نفس روزدیگر بجوار رحمت حق سبحانه نقلکرده اند و در اوقات ملازمت با مداد
و شبانگاه روزی لطیفه بسیار کردند و فرمودند شمارا این مقدار ملازمت حاجت نیست و در مبادی
که بسخن مشغول گردانیده بودند او را در راهی پیش ایشان میرفت در و نظر میکردند و راه را دمی گفتند و میفرمودند
حاضران مجلس او هر فردی بنسبت حال خود سخن خواهد شنید و در آخر حیات حضرت خواجه قدس سره میفرمودند
اند نسبت معنی باطنی که گفته ایم و اشارت کرده هر آئینه ظهور خواهد کرد اما خر سنگی بهر راه است تا او بر خیزد
نقلکردند که حضرت خواجه ما قدس الله روحه در مبادی احوال که در صحبت ایشان مولانا عبد العزیز
و شیخ نیک پی شاه و شیخ محمد در آهنین و غیر ایشان رحمهم الله بادیه دوازده کس می نشستند خواجه قدس سره
می برخاستند و جاها از تن مبارک بیرون میکردند و فوطه بر میان می بستند و میفرمودند من باطاهر و
باطن انچه دارم فدای شما کردم ایشانرا وقتی مشد میگفتند شما با کمال حال چنین می کنید و چنین میگوئید
با این اولی تر یم هر یک باین صفت در فدای ظاهری و باطنی می در آمدند و اثر این تادیه دوازده روز بر بستی
این حال دران دوازده کس باقی میبود نقل کردند که حضرت خواجه بزرگ قدس سره در کرت اولی
که از سفر حجاز باز گشتند مدتی در مرو بودند دوستانرا اجازت کردند که بدریافت ایشان بروید در مرو ایشانرا
اجتماعی شد اصحاب خواجه و اهل خراسان این نوع صحبتها ندیده بودند روزی نشسته بودند فرمودند
هر کس باید سرودی گوید خواجه اول آغاز کردند و کرم گفتند و همچنین ده پانزده بیت کس نگفت کرم گفتند
نوبت بخواجه علاء الدین و خواجه محمود شاه رحمهما الله رسید ایستادند خواجه محمود شاه را عرق قوی روان
شد برخاستند و درخواست کردند که اگر اجازت باشد فاتحه را بخوانم اجازت کردند و فاتحه را خواندند
خواجه علاء الدین ترنم کاره بیتی بدین هشت خواندند آخر الامر نوبت بشیخ رشید رسید این بیت خواندند که
هر کسی از سوی کویت ره کجا داند که هست ۰ راه تو خم در خم و صد اژدها در هر دمی ۰ مولانا عبد العزیز میگفتند
طالب صحبت خواجه و اصحاب ایشان باید که سه ادب نگاه دارد یکی آنکه هر چند عملی مقبول نزد ایشان از و
در وجود آید باید که سر نیستی نیز آرد و هزار یار نیست تر شود و از خود زیادتی کوشش در راه مطالب ننماید و
دیگر هر چند عملی از و در وجود آید که محل رد ایشان شود باید که نومید نگردد و دل را در قبضهٔ تصرف خود نیک
نگاه دارد تا بهیچ طرف دیگر نرود و دیگر هر امری که کردند زود و کرم باید که بران اقدام کند تا در یابد مقصود

فی خرقتین وهو الساعة اشتد فقر امنه فی تلک الحالة وتلک الایام نقلکرده اند که همدرین اوقات مذکوره که
شیخ خسرو در طلب صحبت خواجه قدس الله سره مقرر شده بودند روزی در طلب خواجه بود و دران ایام
معاش گران تر شده بود در شهر اشیاز السبب بادامش روغن جوشی بگرفت و پیاده تا قصر هندوان بطلب
ایشان رفت در خانه نیافت و آنچه در دست داشت در خانه خواجه گذاشت و بطرف او آمد در آخر روز
در بازاری گذشت بر مدرسه خارجک مولانا عبد العزیز رحمه الله که از اصحاب خواجه بودند بر در حجره
شادی نحاک که درویشی بود آهنگری میکرد دران بازار و باغ محضری داشت بر دروازه بود و خواجه
دران اوقات باد اختلاط داشتند و بدکان و بباغ او نیز احیانا میرفتند و اتفاقا دران بازار خواجه در منزل او
بودند در بازار و شیخ امیر حسین دران منزل آتش میکرد و مولانا عبد العزیز هیزم می شکست وی در آورد و خواجه
علاء الدین و شیخ زاده معین الفقرا دران مجلس مراقبه داشتند و خواجه پوستینی پوشیده بودند باسکونه
و کربه در تن مبارک ایشان بود شیخ خسرو در آمد و بنشست بعد از سلام گفتن و خواجه در اول حال
باو التفات ننمودند و در آخر مولی از پوستین یا از تن مبارک خود بر کندند و بدست اشارت کردند تا شیخ خسرو
گیرد چون او قصد گرفتن کرد دست خود باز کشیدند همچنین چند بار باین وجه باطن او را تصرف میکردند
و گفته اند این اول اشتغال ایشان بود بحال شیخ خسرو و تربیت باطن او در یک کرت که خواجه دست
باز می کشیدند و آن موی را نمیدادند خواجه علاء الدین و شیخ زاده را کیفیتی شده تحمه و از هر دو اغماء شد
و از دهان خواجه علاء الدین کفکها بیرون آمد نقل کردند که در مبادی حضرت خواجه ما را قدس الله سره
بخدمت مولانا جلال الدین خالدی روح الله روحه در مزار خواجه بادام رحمه الله در کشش صحبت خلوتی
مولانا از ایشان پرسیدند مقصود چیست فرمودند در معرفت گفتند کدام معرفت فرمودند تفصیلی کنند در
چند صفت فرمودند یکی و دو تا سه و چهار بعد ازان خواجه میفرمودند تمامی رخت خود را کشود و من
دو دامک رخت خود را کشودم بر کل او غالب آمد و هنوز شعله میزد نقل کردند که در مبادی احوال
پوستینی کهنه بر تن کرده در میان بازار بودند بر سر بازار صرافان درویشی گریبان ایشان بگرفت و گفت
بهر خدای راست گوی درین وقت اندک این کمالات از چه حاصل کردی فرمودند از ریزه پوستینی
نقل کردند که خواجه علی دامادرا فرمودند پیش از وفات بجفر قبر که روضه ایشان ست بعد از اتمام آن
بحضرت خواجه روح الله روحه حاضر آمد و در خاطر میگذرانید که بعد از ایشان را شارت بکه خواهد بود برآورند

حضرت خواجہ باست قدس اللہ روحہ حق را برای حق نفی میکردن و مولانا روم قدس سرہ میفرماید
مثل این معنی در حق این طایفہ اہل اللہ ست خر فروشانہ یکی با دگری در جنگ اند ❊ لیک چون
وا نگری متفق و یک کاراند ❊ مردمی کس مرو از خدمت آن مردم شود ❊ زانکہ این مردم دیگر ہمہ مردم خوراند
بلہ ہشدار کہ در شہر دو سہ طرارند ❊ کہ بتدبیر کلاہ از سر مہ بردارند ❊ دو سہ رندند کہ ہشیار دل و سرمستند ❊
کہ فلک را بیکی عربدہ در رقص آرند ❊ سر ہا ہند کہ تا سر نہی نہ سپرند ❊ سا قیانند کہ انگور نمی افشارند ❊
یار آنصورت بیند کہ جان طالب اوست ❊ ہمچو چشم خوش او خیرہ کش بسیارند ❊ صورتی اند ولی دشمن صورت ہا اند ❊
در جہانند ولی از ہر دو جہان بیزارند ❊ ہمچو شیران بدرند و بلب میخندند ❊ دشمن ہمدگرانند و بحقیقت یاراند ❊
ہمچو خورشید ہمہ روز نظر می بخشند ❊ مثل ماہ و ستارہ ہمہ شب بسیارند ❊ گر بکبت خاک بگیرند ز سر خ شود ❊
روز گندم درو ند ارچہ بشیوہ کارند ❊ بس کن و ہیچ مگو گرچہ دہان پر سخن ست ❊ زانکہ این حرف دوم قافیہ ہم اغیارند

وقال الامام القشیری رحمہ اللہ فی قولہ عز وجل قالت الیہود لیست النصاری علی شیء وقالت النصاری
لیست الیہود علی شیء الاشارۃ فی ہذہ الآیۃ بالعکس من حکم الظاہر الاعداء تبا بعضہم من
بعض الیوم والاولیاء من وجہ کذلک قالوا الا زالت الصوفیۃ تخر و تنا فروا فلا یقیس بعضہم بعضا الا
لو قیل بعضہم بعضا بقی بعضہم مع بعض ولکن الاعداء کلہم علی الباطل عند بعضہم من بعض والاولیاء
کلہم علی الحق عند بعضہم من بعض ہذا ما ذکرنا من حکم العکس فی کتاب الطبقات ۵۲ رویم بن احمد
ویقال رویم بن محمد واحمد اصلح من اہل بغداد من جملۃ مشایخہم توفی سنۃ ثلاث وثلاثمائۃ سبیل
عن ادب المسافر فقال لا یجاورہم قدمہ وحیث ما وقف قلبہ یکون منزلہ وقال رویم بن احمد
لا یزال الصوفیۃ تخر و تنا فروا فاذا اصطلحوا ہلک وفی تاریخ الصوفیۃ قال ابو العباس بن عطاء
رویم اتم حالا من الاخیار تصاریف الاحوال وقال الجنید لا یستحی کم تنادی علی اللہ بین یدی العامۃ فقال الجنید
انما انادی علی العامۃ بین یدی اللہ عز وجل فقال رویم قوموا فنوا اسرارہم بالحظوظ وافنوا ابصارہم
بالحظوظ انی لہم الی ذکر الحق سبحانہ سبیل وعن ابی عمرو الزجاجی قال نہانی الجنید ان ادخل علی رویم
فدخلت یوما وکان قد دخل فی شیء من امور السلطان فدخل علیہ الجنید فرانی عندہ فلما لم خرجنا
قال الجنید کیف رایتہ یا خراسانی قلت لا ادری قال ان الناس یتوہمون ان ہذا نقصان فی حالہ
ووقتہ وما کان رویم اعمر وقتا منہ فی ہذہ الایام ولقد کنت اصحبہ بالشونیزیہ فی حال الارادۃ وکنت

علیهم اجمعین در یصورت که طالب راه حق سبحانه بصحبت شیخی پیوست و پابنده معنی شد یا نشد بعد ذلک
بصحبت درویشی رسید که آن معنی را صحبت او پابنده تر است و کشاده باطن خود در صحبت او می بیند
و ملازمت او آغاز کرد و آن شیخ اول این طالب را سوگند داده است که با این دوم همنشینی نکند در صحبت
بر طالب چه نوع معاملت لازم میشود و چه نوع سلوک او را روا است و اولی است بیفزود تو جبر و خواجه یوسف
و علماء حاضر جواب فرمودند که اختیار طرین طالب رست هر کجا کشاد باطن خود بیشتری بیند آنجا ملازمت
کند و اگر سوگند بر و رنته باشد آن سوگند را شکسته و کفارت دادن اولی است و حدیث نبوی باین
ناطق است که فلیات الذی هو خیر ولیکفر عن یمینه والله تعالی اعلم شیخ خسرو چون این جواب شنید
و دید که راه بر و کشاده شد قوی منبسط شد و امید وار گشت و طلب و ملازمت خواجه بجد تر شد و موافق
این جواب که خواجه یوسف رحمه الله و علماء دیگر رحمهم الله فرمودند اقوال مشائخ طریقت قدس الله
ارواحهم بسیار است و از جمله اقوال قول صاحب مرصاد است رحمه الله که در بحر الحقایق فرموده است
در تفسیر آیت قل فاتوا بکتاب من عند الله هو اهدی منهما اتبعه ان کنتم صادقین و فی قوله فلما اتوا
الآیه اشارة اخری وهی انه لو کان لطالب صادق و مرید حاذق شیخ لا یعتدی به وله شان
مع الله عز وجل ثم استعد بخدمة شیخ کامل هو هی الی الله عز وجل منه وجب علیه اتباعه و التمسک
بذیل ارادته حتی تم امره ولو تجدد له فی اثناء السلوک هذا الاستعداد بخدمة شیخ آخر اکمل من الاول و الثانی
وهلم جرا یجب علیه اتباعه الی ان یظفر بالمقصود الحقیقی وهو الوصول الی الحضرة بلا اتصال و لا انفصال
نقل کردند که حضرت خواجه قدس الله روحه در آنوقت که باحتساب مشغول بودند با خدمت خواجه یوسف
و جمعی از علماء و غیرهم پنجاه شصت سوار کمابیش بسوخاری باحتساب رفتند و از ذکر علانیه نهی کردند
و گفتند علما ازین نهی میکنند حدیث امیر روح الله روحه فرمودند بخواهم و بدانکه چنانکه ظواهر احوال
و آثار نفوس را که از اصحاب کبار رضی الله عنهم در دانستن مهاجرت و مخالفات منقولست قیاس
بر حال خود نمی شاید کرد و تاویل دانستن و حکمت آنرا حوالت بعلم حق سبحانه و بعلم الراسخین فی العلم
می باید کرد و همه را الله فی الله دوست میباید داشت و نظر بصفات قلوب ایشان میباید کرد که اکثر
دران بوده اند نه بصفات بشری که گاه گاه بر ظواهر ایشان رفته است نیابر حکمتی تا دین بسلامت ماند
همچنین احوال مشائخ را که مقتدایان دین و پیشوایان راه یقین اند همین حکم است و از انفاس نفیسه

گفت دوازده کم نکنم عکاس کردند گفت یازده کم نمیکنم همچنین تا بهشت یا نه فرود آمد خواجه گفتند هر روز
چند موزه میفروشی و بجهت هر موزه این مقدار خلاف قول خود میکنی و دروغ میگوئی یا دعوی اراوت
اهل الله میکنی این گفتند و رفتند شیخ خسرو را تعلق باطنی با ایشان قوی شد و بیقرار گشت و دکانرا زود گذاشت
و در طلب ایشان شد و آنروز ایشانرا نیافت روز دیگر بر دکان نشسته بود حضرت خواجه بیامدند در اثنای
سخن گفتند شیخ ابو یزید قدس الله روحه فرموده است اگر گوشه دستار خود را حرکت دهم خلقی بیقرار
و بی آرام شوند در طلب من نیز میگویم اگر خواهم گوشه آستین جنبانم شهری در طلب من بیقرار شوند ۵
امروز درین شهر همی گردم مست * میجویم عاشقی که دیوانه کنم * گفتند و رفتند بیقراری طلب بر شیخ
خسرو استیلا آورد و دران اوقات درین صفت او را تربیت میکردند در طلب ایشان بیقرار می بود
و او را بصحبت خود راه نمی داد ندروزی در طلب ایشان بهر طرفی گشته بود و سرگردانی کشیده شام
خبردار شد که بر بامی نشسته اند با جمعی اصحاب بیاید و پیش آز انکه برآید فرموده تا نردبانرا برکشیدند او
تا نیم شب چنانکه گفته اند ۵ همه شب چون جرس نالیده بردر * نرکس نشنیده آوازی در آئی *
منتظر مرجانی و بهرامی برائی میبود و آخر شب نومید باز گشت آخر الامر او را گفتند اگر دران طلب تا
روز صبر میکردی کار تو دیگر بامروز تمام میشد حسرتی در و پدید آمد و آن در طلب را باین نفس در و
زیادت کردند ۵ در دل من بدرد و درمان دانست * دشوار من دل شده آسان دانست *
گفتم صنما وصل نومید شدم * گفتا که مشو هنوز نتوان دانست * و از انفاس نفیسه حضرت
خواجه ماست قدس الله روحه درین طریقه ما سالک می باید که نداند که او در چه مقام است تا حجاب راه او
نشود و مرشد باید الا دم که از حال طالب باشد یعنی ماضی و حال و آینده با خبر باشد تا او را تواند تربیت کردن و در همین اوقات
شیخ خسرو روزی دیگر در طلب خواجه بهر طرفی دوید و سرگردانی کشید و دران اوقات خواجه در حجره خمدان
سولانا عارف کلالی در محلت کاوکشان با اصحاب صحبتها میداشتند در آخر روز شیخ خسرو خبر یافت که
خواجه با اصحاب در مزار بر ایوان خواجه ترس چندی آمد رفت دید که خواجه نزدیک آستانه نشسته اند و
خواجه یوسف با جمعی از علما که از اصحاب خواجه اند پیشتر نشسته اند چون نظر مبارک خواجه بر شیخ خسرو
افتاد فرمودند بیا تا مسئله ترا از علما که علم فتوی بدست ایشان است سوال کنیم و سوال کرده ایم
در فتوی نیست و اکنون نیز سوال کنیم تا خود جواب شنوی و سوال کردند که چه فرمایند ایمه دین رضوان الله

والضیق عن الصبر نفاسۃ ای العجز عن الصبر علی مقاساۃ ما یشغلہ عن محبوبہ او ما یحجبہ عنہ والنفاسۃ
الرغبۃ فی الشیٔ منعہ عن الغیر لغیرتہ عندہ والمناسۃ المغالاۃ تا انکہ سہل امام تستری رحمہ اللہ فرمودہ است
انہ ما برد علی المشائخ اشارات المریدین من الحق سبحانہ علیہم ویوسف بن الحسین رحمہ اللہ فرمود
اشارات الخلق علی قدر مواجیدہم ومواجیدہم علی قدر معارفہم علی قدر رجہتہم ولیس حال احب
الی اللہ سبحانہ من محبۃ العبد لہ لاجرم بحکم حال غیرت یا غیر آن واللہ تعالی اعلم خدمت امیر
رحمہ اللہ بعضی از اصحاب راد ران مبادی از متابعت حضرت خواجہ روحہا اللہ روحہ نہی نیز کردہ اند
چنانکہ منقول است کہ شیخ خسرو در ابتدا در ملازمت خدمت امیر بودند وہذکر خفی وعلانیہ مشغول
در اثنار ملازمت امیر ملازمت خواجہ آغاز کردند خدمت امیر ایشانرا نہی کردند وسوگند دادند
کہ ملازمت او مکن واین نیز منقولست کہ گفتند او ساحر است والم تستری رحمہ اللہ فرمودہ است
ولقد کان صلی اللہ علیہ وسلم قبل النبوۃ حمید الشان عند القوم جمیل الذکر وکانوا یسمونہ محمدا
الامین فلما وقع فی ہذہ الحالۃ بدلوا اسمہ وحرفوا وصفہ فواحد کان یقول ساحر وواحد یقول
کاہن وثالث یقول کاذب ورابع یقول شاعر ؎ اشاعرا انانی الحی شنع قصتہ ؎ وکانوا
لنا سلما فصاروا النا حربا ؎ وہکذا حدیث المحبۃ لا ینفک عن الملام ولکن ؎ احد الملامۃ
فی ہواک لذیذۃ ؎ جا لذکرک فلیلمنی اللوم ؎ وحضرت خواجہ قدس اللہ روحہ در مبادی احوال
این بیت بر زبان مبارک ایشان بسیار میگذشتہ است ؎ ترس من ویار من زبد نامی بود ؎
اکنون زچہ ترسیم چو بدنام شدیم ؎ واگرچہ بحسب ظاہر تغیر خاطر از امیر بسبب خواجہ فہم شدی دران
فیضی کہ بحضرت خواجہ رسیدہ بود وخدمت امیر واسطہ آن شدہ در انجا ہیچ قصور نبودی ودر
مثل این معنی گفتہ اند نظم باغبانیکہ نگہ بینم درویش بباغ ؎ آخر از باغ بیاید بدرویش نسیم
نقل کردند کہ در ہمین فرصت شیخ خسرو بدکان موزہ فروشی در تمکلابا وبخارا نشستہ بود و
درین فرصت شیخ خسرو را چہار پنجہزار دینار دستگاہ بود وخلق محتاج را بسیار بقرض وغیرہ دستگیری
کردی حضرت خواجہ بیامدند شیخ خسرو در دکان در آمد ودر را فراز کرد وگفت میان من شما آمدنہا نمین
پیدا شدہ است امیر را سوگند دادہ اند کہ با شما ہمنشینی نکنم خواجہ فرمودند بیرون آی ومنشین ہر چہ
بایشت تا باتو خرید وفروختی بکنم موزہ باخاری بجہت مسعود شاہ کوشک ہندوانی از و خریداری کنم

برویت رفتند دیدند که دزدان ازان سوراخ دران خانه در آمدند و بعد از لحظه بیرون آمدند
و گفتند پیش ازما آمده اند و انچه درین خانه بوده است برده اصحاب چون آنحالت را مشاهده
کردند مقر شدند اتفاقا خداوند آن خانه بیباغ رفته بود بامداد حضرت خواجه آن حوال بخدمت او
نزدیک او فرستادند و گفتند بگوکه دزدان شب برین موضع میگذشتند برین حال واقف شدند
و حوال را از دزدان گرفتند بعده حضرت خواجه مولانا ادرک را گفتند اگر تو ابتدا این قصه را
قبول میکردی حکمت بسیار بر تو ظاهر میشد او قوی نادم شد و مطالعه این واقعه سبب رشد
و یقین جماعتی شد نقل اگرچه خدمت امیر سید کلال رحمة الله در ابتدای احوال حضرت خواجه ما
قدس الله روحه تشریفات فرمود چنانکه نقل افتاد که گفتند بشتان برای تو خشک کرده ام و تربت
تمامی بجای آورده ام تا مرغ روحانیت تو از بیضه بشریت بیرون آمد امامرغ همت تو بلند پرواز
افتاده است و اجازت دعوت خلق بحق سبحانه داوند و در حضور خود بتصرف باطن فرزندخود امیر رهان
امر کردند و آن امر را تکرار کردند و خواجه امتثال امر ایشان نمودند در حضور ایشان چنانکه گذشت
اما بحکم انکه نهایت مقامات السایرین الی الله عزوجل محبت است و حال محبت محض موهبت است
و بنا بر جمیع احوال حالیه که ماهب محض اند بر محبت است چنانکه بنا بر جمیع مقامات السایرین الی الله عزوجل
بر توبه است و گفته اند المحبة سمة الطایفة و عنوان الطریقة ای علامة طایفة السایرین الی الله عزوجل
وسیماهم بها یعرفون و الیها ینسبون و المحبة الذاتیة فی قطب مدار السلوک ای السلوک الی الله عزوجل
و علیها مدار هذه الطریقة لان العمدة فی السلوک هی ترک الاغراض و الاعواض ابتغاء لوجه الله تعالی
و لا بطلب محض الحقیقة الا صاحب هذه المحبة فمن بعثه علی الطلب اشراقات انوار هذه المحبة فهو
الفایز بنهایة البغیة و المحبة الذاتیة هی طور وراء العقل و هی فی الحقیقة من تعرفات الحق بذاته الی قلوب
اهل عرفانه و هی وراء المنعوت بهر نورها العقل و یعزله عن الحکم و لا برهان علیها الا وجودها فیفنتها
شهودها لا منتهی معرفتها الا وجدانها و وجدانها لغنی عن تعریفها و عرفانها فلا فائدة فی نعتها و از جمله
لوازم حال محبت حال غیرت است هیچ محبت نبود الا که غیور باشد و الغیرة سقوط الاحتمال و الضیق عن الصبر
لقاسته ای سقوط احتمال ما یشارک محبوبه فی تعلق المحبة تخلا بمحبوبه و هذا النخل هو الکرم شعر
کیف تجود لی بک نفس حرة ؛ و اهل الشیخ فیک هم الکرام ؛ و المقصود من هذا النجاء تقدم التصور لاستهام

پیوستگی ومحبت شده بود واز نظر ایشان صفتی درمن حال شده بود ومراد صیقلی فرموده بودند
که مارا فراموش نکنی وخیال مارا نگاه داری ومن هرگز از حضرت ایشان خالی نمی بودم والدمرا
اتفاق شد که بحج روند ومرا با خود ببردند چون بهمراه رسیدم واوضاع آن بقعه اتفاق افتاد
آن صفت که از حضرت خواجه من رسیده بود غایب کردم وچون باصفهان رسیدم مردمان
اطراف عزیزی بود که خلق روزگار با وتقرب تمام مینمودند وعلامات ولایت ازو بسیار مشاهده
کرده بودند والدمن ازان عزیز نظری بحبت من التماس نمودند وحال آن بود که من از صفت
غیوری حضرت خواجه قدس سره قوی می نرسیده بعد ازمراجعت بعد سالی وبیشتر چون بحضرت
ایشان ملاقات کردم بخوف تمام فرمودند مترس که آن کار راست تو فرزندمائی ترا کسی تصرف
نمیتواند کرد وباز فرمودند چون بهراة رسیدی مارا فراموش کردی تقلکه رند خدمت خواجه
علاء الحق والدین که شامی حضرت خواجه قدس الله روحه در محلهٔ کلابادیان بودند در منزل درویشی
وجمعی از اصحاب نیز حاضر بودند درین اثنا حضرت خواجه توجه بمولانا ادرک کوفی کردند وفرمودند
که مرا دوست میداری گفت میدارم فرمودند انچه ترا میفرمایم بجای می آری گفت می آرم فرمودند
فلان کار اگر فرمایم میکنی گفت می کنم فرمودند وزدی میکنی گفت نمی کنم فرمودند چرا گفت
بحبت آن که آن کارها را تعلق بحق الله است وکرم او را نهایت نیست توبه قبول فرماید اما
دزدی تعلق بحق بندگان دارد فرمودند چون تو امتثال امر ما نمی کنی ترک صحبت ما کن درحال
فیضی الهی او را پیدا شد وقوی در اضطراب شد حاضران درخواست وتضرع بسیار کردند
ومولانا ادرک گفت توبه کردم بعد ازین هرچه اشارت باشد درحال بجای آرم بعد ازان حضرت
خواجه ازان منزل بیرون آمدند ومولانا ادرک رسید درویشی که درخدمت ایشان بودند
بطرف دروازه سمرقند متوجه شدند چون بآن محلت رسیدند بخانهٔ فرمودند دیوار خانه
را سوراخ سازند زود اصحاب بآن کار متوجه شدند وسوراخ کردند فرمودند درین خانه
دختر فلان موضع جوانی بیمار است درایت وبیرون اریت درآمدند وبیرون آوردند خواجه
با بعضی از اصحاب درگوشه دهناهی فرستند وبه نشستند ساعتی گذشت آواز سگ
بگوش آمد خواجه مولانا ادرک را با بعضی از اصحاب گفتند بآن طلب که آوازی میاید

چون نظر کردم ہیچ حجاب نبود دیدم کہ جمیع فرشتگان آسمانہا با دای فرض نماز پیشین مشغول و تو
حضرت خواجہ فرمودند چہ میگوئی نماز پیشین شدہ است من از ان گفتہ خود محجوب شدم و استغفار نمودم
نقل کردند کہ حضرت خواجہ ماقدس اللہ سرہ بعد از انکہ کرت دوم حج گزاردہ بودند در ویشی از
محبان ایشان قصد حج کرد او را گفتند چون بسمنان رسی امیر محمود دوست ماست در یابی آن
درویش گفت چون بسمنان رسیدم شنودہ اند کہ درین حوالی مردیست کہ او را امیر محمود قصر معاش
میخواند از درویشان حضرت خواجہ ماست چون باو ملاقات شد از سبب پیوستگی او بحضرت خواجہ
ماقدس اللہ روحہ پرسیدہ شد گفت بفضل الٰہی شبی بخواب دیدم کہ بزرگیست از بزرگان دین و اللہ اعلم
یا حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم مرا میگوید کہ این خواجہ بہاء الدین است و حال آنکہ پیش ازین
من حضرت خواجہ را ندیدہ ام چون بیدار شدم صورت و صفت خواجہ و قصہ آن خواب را بر پشت
کتابی نوشتم و تاریخ آن خواب را ثبت کردم بعد از چند سال روزی در بازار بزرگان بزازی
نشستہ بودم ناگاہ عزیزی نورانی بدکان من آمد و بنشست و اثر اہلیت و جلال از و ظاہر بود چون
در روی او نظر کردم مرا آنصورت کہ بر پشت کتاب نوشتہ بودم در خاطر گذشت و حال من دیگر
شد و لرزہ بر اعضای من افتاد چون بحال خود آمدم از حضرت خواجہ التماس کردم کہ می باید کہ قدم
شریف بمنزل این ضعیف رسد خواجہ کرم فرمودند و در پیش در آمدند و من در عقب ایشان
راست بمنزل من رفتند این اول کرامتی بود کہ از حضرت ایشان مشاہدہ کردم چہ مرکز ایشان
منزل ماندیدہ بودند و چون در آمدند اتفاقاً مرا حجرہ بود فی الحال قصد آن حجرہ کردند و در آمدند
و حال آن بود کہ بر دیوار آن حجرہ طاقی بود و کتابی چند در ان طاق بود خواجہ دست مبارک دراز
کردند و از میان کتابہا کتابی را طلب کردند و بیرون آوردند و بدست من دادند و فرمودند
بر پشت این کتاب چہ نوشتہ و حال چنان بود کہ آن واقعہ را بر پشت آن کتاب نوشتہ بودم
از ان اشراف ایشان حالت من دیگر شد بعد چون نظر کردم از تاریخ کتاب آن واقعہ تا زمان
ملاقات بحضرت ایشان ہفت سال گذشتہ بود لطف فرمودند و مرا بہ بندگی قبول کردند و در ان
چند روز کہ در سمنان بودند مرا پرسش مینمودند و بمنزل من کسی میفرستادند از محبان خود
نقل کردند خواجہ فضل خالدی رحمۃ اللہ کہ در اوایل سن شباب در خرد سالی مرا بحضرت خواجہ قدس سرہ

کم اعتبار دارد و در جنب شناختن صفت ایشان دران توجه و دران زیارت و با این همه خواجه بزرگ قدس الله روحه میفرمودند مجاورت حق سبحانه و تعالی بودن و احق است از مجاورت خلق حق سبحانه و این ابیات بر زبان مبارک ایشان بسیار گذشتی که آخر آن ابیات این بیت است

که تا کی گور مردان را پرستی ❊ بگرد کار مردان کرد و رستی ❊

فصل در ذکر کرامات و مقامات و احوال و آثار که از حضرت خواجه ما قدس الله روحه بظهور آمده است نقلکرد

در رویشی که روزی حضرت خواجه ما قدس الله روحه در راهی میرفتند و کهنه پوستینی پوشیده بودند و مبادی ظهور احوال ایشان بود و هنوز از اکابر و علماء بخارا کسی بصحبت ایشان مشرف نشده بود و اشنا نگشته درین حال مولانا حسام الدین خواجه یوسف نور الله مرقده با جمعی از طلبهٔ علم از طرف مقابل ایشان دران راه می آمدند خواجه از راه بیکطرف متوجه شدند و میرفتند و مسافت میان ایشان و آن جمع بسیار بود خواجه یوسف از میان جمع طلبه بیرون آمدند و چند قدم بطرف خواجه آمدند و بتواضع و نیاز تمام بر ایشان سلام گفتند و خواجه جواب سلام ایشان بلطف تمام باز دادند و توجه با من کردند و گفتند اول کسی که از علما با ما آشنا باشد این بزرگ خواهد بود آن نفس خواجه دایم در خاطر من بود تا چند انکه بعد هفت سال اثر سعادت ظاهر شد و خواجه یوسف بحضرت ایشان پیوستند نقل کردند خدمت خواجه علاء الحق والدین از حضرت خواجه ما قدس سره که روزی در بخارا بودند و سخن در صفت بصیرے میگفتند دران اثنا فرمودند که این زمان مولانا عارف از خوارزم اتفاق سرای رفتن کرد و از خوارزم بیرون آمد و تا فلان موضع از سرای راه رفت بعد از زمانی فرمودند که باز در خاطر مولانا عارف افتاد که بسرای رود انیک برگشت و بطرف خوارزم آمد جمعی از درویشان درین زمان در صحبت خواجه حاضر بودند تاریخ این را نوشتند مولانا عارف بعد از فرصتی از خوارزم آمدند از مولانا عارف پرسیدند که در فلان تاریخ در خوارزم شما را اتفاق سرای رفتن شده بود مولانا عارف قصه را چنانکه حضرت خواجه فرمودند شرح کردند نقلکردند خدمت خواجه علاء الحق والدین که روزی در حضرت خواجه ما قدس الله روحه بودم اتفاقاً هوا ابر بود خواجه از من پرسیدند که وقت نماز پیشین شده است یا نی گفتم هنوز وقت نماز نشده است خواجه فرمودند بطرف آسمان نظر کرد

وشکر گوید المجاز قنطرة الحقیقة جمیع اعمال ظاهری قولی وفعلی مجازست تا روندهٔ راه از و نگذرد بحقیقت نرسد روزی کودکی از مکتب بیرون آمده بود بر حضرت ایشان سلام گفت مصحف با او بود چون گرفتند گشادند این آیت برآمده وکلبهم باسط ذراعیه بالوصید فرمودند که امید میداریم که آن ما باشیم ومیفرمودند اول این راه کلمهٔ توحید است وآخر هم کلمهٔ توحید سبق اول آخرست مفتاح سعادت هیچ در بی او کشاده نمی شود از حضرت سلطان العارفین قدس الله روحه منقول است که در اواخر پوستینی پوشیده بود ومیفرمودند الهی همان دان که ترکی ام از ترکستان آمده تنکری تنکری گویان اکنون بسعادت ایمان رسیده ومیفرمودند چون از کاری یا از کسی شمار ایاس شود در حق سبحانه گریزید وتضرع آنجا برید ومیفرمودند در زمان ملالت از صحبت خلق یکی از اکابر را سه روز خلوت گزیدند چون بیرون آمد بصفتی بیرون آمد که کسی با ایشان صحبت نتوانست داشتن تدبیر گویا انیست ومیفرمودند هر که بیک حدیث در همه عمر علی الدوام عمل کند متضمن ام که کار او هر آئینه تمام گردد وهنوز دران حدیث کار مانده بود مثلا اگر بحدیث من اصلح ما بینه وبین الله اصلح الله جوابه عمل کند متضمن که کار او در راه دین وطلب یقین هر آئینه تمام گردد خواجه بزرگ قدس الله روحه میفرمودند مولانا زین الدین ابوبکر ایناوی رحمه الله از رعایت ظاهر از باطن بهره ور شده بودند پرسیدند عمل بر حضرت از جهت اصلاح خلق رواست فرمودند بعضی را رواست وبعضی را روا نیست وآن بعضی را که رواست در بعضی اوقات رواست ودر بعضی روا نیست باهل چیست وطریقهٔ آن عمل کننده درجه افتاده است ومیفرمودند خود را بسنیت باطن بریک صفت میباید انداختن تا هر کس را طمع تصرف میسر نشود ومیفرمودند انچه از جهت نظر بر خاطر میگذرد از ضعف یقین ومجرد وهمی بیش نیست آن خاطر را دفع میباید کرد که دفع میشود وهیچ ضرری نیست ازان نظیر اگرچه رعایت اسباب که در عالم حکمتست بظاهر خصمتست چون بباطن در مقام توکل بود ومیفرمودند از مزارات کبار روح الله ارواحهم زیارت کننده بهمان مقدار فیض میتواند گرفتن که صفت آن بزرگ را شناخته است وبآن صفت توجه نموده ودران صفت درآمده واگرچه قرب صوری را در زیارت مشاهد مقدسه آثار بسیار است اما در حقیقت توجه بارواح مقدسه را بعد صورت مانع نیست در حدیث نبوی که صلوا علی حیث ما کنتم بیان وبرهان این سخن است ومشاهدهٔ صور مثالیهٔ اهل قبور

اشارت بتبدیل اخلاق و اوصاف ذمیمہ ولکن بعنایت مرشد علی الاطلاق جل ذکرہ ومدد راہ بردے
حقیقۃ الادب ترک الادب اولیاء اللہ را نوفالست زنہار نیست کہ در صحبت ایشان بی ادبی عین ادبست
و زنہار نیست کہ ادب عین بی ادبیت رعایت ادب و ترک نفس عین بی ادبیت و ترک ادب و قبول
نفس عین ادبست و میفرمودند آئینہ ہر یکی از مشائخ را وجہت ست و آئینہ ما را شش جہت است
از سخنان عزیز انست کہ زمین در نظر این طایفہ چون سفرہ است و میفرمودند اولیا را بر اسرار
اطلاع سید ہند اما بی اجازت اظہار نمیکنند مصرع سر فاش مکن کہ خون بریزی بزمین ❊ روزے
یکی در روی مبارک ایشان نظر میکرد فرمودند نظر مکن تا دل بباد ندہی ع دیوانہ شود کسی کہ بیند
رخ ما ❊ و میفرمودند کہ درویشی چیست برون بیرنگ و درون بے جنگ ❊ ما درین
صورتیم کز کس ما ❊ ہم نرنجیم و ہم نرنجانیم ❊ و میفرمودند از یکی از اکابر دین سوال
کردند کہ درویشی چیست فرمودند زبونی عزیزی اہل دلی مرا میگفت درویش واقف باش کہ
کارہا خود میکند و بارہا بر سر تو میدارند و می فرمودند با یکی کہ چہل سال ست کہ آئینہ دار می میکنیم
و خطا ندیدہ ایم انچہ در خاطر تو گذشت درین زمان خطا نخواہم دیدن و میفرمودند درویش
در مقام تحمل و بار کشی میباید کہ چون دوست باشند کہ ہر چند طپانچہ خورد صدای مخالفت از و
ظاہر نمیشود و میفرمودند درویشان اہل نقد حوالہ بآینہ نمی کنند ❊ امروز بین بدیدہ
باطن جمال دوست ❊ ای بیخبر حوالہ بفردا چہ میکنی ❊ الصوفی ابن الوقت ❊ خرسند از ان
کس تیز اکند ❊ کہ او کار امروز فردا کند ❊ و میفرمودند بنا بر کار اہل ہوا و طبیعت ہمہ بر
ضلالت ست تصحیح نیت در امور بغایت مہم است پرسیدند کسی اگر علم منطق خواند بچہ نیت خواند
فرمودند نیت تمیز حق از باطل و میفرمودند ہر کرا بیضہ قابلیت بواسطہ صحبتہای مختلف فاسد
شد تدبیر کار او دشوار ست و میفرمودند در اوایل ما خود را مطلوب می شناختیم و دیگران را
طالب این زمان آن طریقہ را گذاشتیم مرشد علی الاطلاق اوست عزوعلا در ہر کہ داعیہ طلب
این راہ پدید آرد و بسر وقت ما فرستد انچہ نصیبہ او باشد باو برسد و میفرمودند در اثبات
اختیار بندہ او را سعادت و تشریف بسیار ست در خلاف رضا از راہ خجالت بعذر و انابت
مشغول گردد و اختیار بیند و در محل رضا باختیار سعی نماید و چون آن محل را دریابد توفیق بیند و

وما گرمهت آن بر اه الناس منک فلا تفعل اذا خلوت اشارتست که در رویش میباید خلا اورا بلا باشد وادبی که در نظر خلق رعایت مینماید در خلوت نیز رعایت نماید و میفرمودند الصلوة معراج المومن اشارت بدرجات نماز حقیقی است در زمان تحریمه می باید که اکبریت حضرت جل جلاله در وجود نماز گزارندهٔ حال شود و خضوع و خشوع در و پیدا شود تا چندانکه بحال استغراق رسد و بکمال این صفت مر حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم بوده است و میفرمودند صوم حقیقی امساکست از ماسوی بکلی و میفرمودند معرفت تفصیلی که مقصود از سیر و سلوک ست مطمئن شدنست تا از دلیل و برهان بکشف و عیان رسد سوال کردند از حضرت خواجه ما قدس الله سره هر جگاه حق تعالی حالی را از درویشی باز گیرد و چکند فرمودند اگر رمقی از ان حال باقی مانده باشد دلیل آنست که از و تضرع و نیاز خواسته اند از حضرت حق تعالی درخواهد و تضرع و التجا بحضرت وی نماید و اگر رمقی باقی نمانده باشد دلیل آنست که از و صبر و رضا خواسته آید و میفرمودند خدا طلبی بلا طلبی است و میفرمودند همه کرامات در جنب کلمه توحید نقل است کرامات ما ظاهر است با وجود چندین گناه بر روی زمین میتوانیم رفت و میفرمودند ظهور احوال از شیخ کرامت مریدانست پرسیدند شناخت خواطر درویشان را از کجا است فرمودند ببصیرت و شناخت ایشان از نور فراستست که حق تعالی ایشانرا کرامت کرده است فانه ینظر بنور الله از حضرت شیخ ابو سعید ابو الخیر قدس الله روحه منقول است که فرمودند در پیش جنازهٔ ما این بیت بخوانند ۵ بیت

ازین خوبتر در همه آفاق کار ۵ دوست رسد نزد دوست یار بنزدیک یار ۵ حضرت خواجهٔ ما قدس الله سره فرمودند که در پیش جنازهٔ ما این بیت بخوانند ۵ مفلسانیم آمده در کوی تو ۵ شیئی لله از جمال روی تو ۵ در معنی قلب سلیم این دو بیت خواندند ۵ عاشق تو لقمین و ان که مسلمان نبود ۵ در مذهب عشق کفر و ایمان نبود ۵ در عشق دل و عقل و تن و جان نبود ۵ و انکس که چنین نباشد او آن نبود ۵

و فرمودند الطلب ردوا السبیل سد اشارت بدید طلبست و لا یصح معرفة العارف حتی یتضرع الی الله عز و جل اشارت بهستی بنده و بقار صفات اوست ۵ تا تو زیستی خود زیر و زبر نکردی ۵ در نیستی مطلق مرغ پر نکردی ۵ این پردهٔ نهادت در هم شکن که هرگز ۵ در پرده ره نیابی تا پرده در نکردی ۵ در عبادت طلب وجود است و در عبودیت تلف وجود اذا اردت مقام الابدال فعلیک بتبدیل الاحوال

که به نسبت اصحاب دیگران نبود و در آخر حیات در بخارا همان سخن را تجدید فرمودند و میفرمودند هر لحظه بکلی تهی می باید شد از خود و بشریت و باز گفتند نسبت حق به نسبت خلق تا بکلی ملکه شود و میفرمودند سالکان در دفع خواطر شیطانی و نفسانی تفاوت اند بعضی چنانند که پیش از آنکه خاطر آید او را بینند و هم از ایجاد دفع کنند و بعضی چنانند که چون خاطر در آید پیش از آنکه قرار گیرد او را دفع میکنند و این چندان فائده نمی دهد و میفرمودند شناخت زمان تحول و انتقال بغایت دشوار است و میفرمودند راهی که عارفان بواسطه آن راه می یابند و دیگران یابنده نمی شوند سه است مراقبه و مشاهده و محاسبه مراقبه نسیان رویة المخلوق بدوام النظر الی الخالق است یا گوئیم دوام النظر الی الخالق بنسیان رویة المخلوق یعنی راه می باید که دایما ناظر جناب احدیت باشد و رقم نسیان و نیستی و فنا بر ناصیه جمیع مخلوقات کشد و دوام مراقبه نادرست و ازین طایفه اند کی درین معنی کسب کرده اند و ما طریق حصول آنرا یافته ایم مخالفت نفس است و مشاهده واردات غیبیه است که بر دل نزول میکنند و بواسطه آنکه زمان گذرنده است و سکون ندارد آن وارد را نمی توانم ادراک کردن بصفتی که در ما حال میشود از قبض و بسط آنرا درمی یابم در قبض مشاهده صفت جلال می کنیم و در بسط مشاهده صفت جمال و محاسبه آنست که هر ساعتی آنچه بر ما گذشته است محاسبه کنیم که بر فرقت چیست و حضور چیست می بینیم که همه نقصان است باز گشت می کنم و عمل از سر میگیریم از حضرت عزیزان علیه الرحمة والرضوان منقول است عمل میباید کردن و ناکرده انگاشتن و خود را مقصر دیدن و عمل از سر گرفتن و چون راه درین سه است و دیگران در غیر این می طلبند نمی یابند اما ممکن نبود حصول مقصود بی بدرقه عنایت یار میفرمودند انچه وارد است من استوی یوماه فهو مغبون و من عذه شره من یومه فهو ملعون و من لم یکن فی الزیادة فهو فی النقصان و من کان فی النقصان فالموت خیر له اشارت بطلب از دیاد یقین است و میفرمودند انچه وارد است اذا احب الله تعالی عبدا لم یضره ذنب تاویل آنست که بنده محبوب عذر گناه داند و تواند خواست گناه او را ضرر نکند دلیل بر صحت این تاویل آخر حدیث است ثم قرء ان الله یحب التوابین و یحب المتطهرین و میفرمودند ان الله یحب الملحین فی الدعاء و زیاده در الحاح و السوال معنی یکی آنست که یک چیز را که از حضرت حق تعالی میطلبید چندان تضرع نماید و سوال کند که مامول بحصول پیوندد آنگاه چیز دیگر را بهمین طریق و بهمین کیفیت طلبید و میفرمودند

که ذاکر بحقیقت کلمهٔ توحید برسد بسیار گفتن شرط نیست و دانشمندی پرسیدند حقیقت کلمه چیست
فرمودند آنکه از گفتن کلمه ماسوی الله عز و جل بکلی نفی شود و همچنین در محلی دیگر حقیقت کلمه را
همین شرح میکردند و میفرمودند وقوف زمانی که کارگزار روندهٔ راه است آنست که واقف احوال
خود باشد که در هر زمانی صفت و حال او چیست موجب شکر ست یا موجب عذر و میفرمودند بنای
کار سالک را بر مساعت کرده اند تا دریابندهٔ نفس شود که بحضور میگذرد یا به برزخ که اگر بر نفس
کند دریابندهٔ این دو صفت نشود و پیش از نقل بجوار رحمت به بست سال کمابیش میفرمودند تا یکی از
محبان در خلوتی بعد از آنکه از بیماری که عارض شده بود برخاسته بودند و چنین تلقین میکردند که
بنای کار را درین راه بر نفس میباید کرد چنانکه اشتغال بوظیفه و اسم زمان حال اند کرا ماضی و تفکر در مستقبل
مشغول گرداند و نفس را مگذارد تا ضائع گذرد و ازان احتراز کند که من ضیع وقته عوقب بشقته و ادراک آن
سعی کند که گفته اند الوقت ان یلاحظ الی ما قسم لک فی الازل و لا الی ما تصیر الیه فی الابد و ان یحفظ مراد
الحق سبحانه فیک بین النفسین گفته اند کسی که مشتغل باوراد و وظیفهٔ وقت بود او را صاحب الوقت
گویند فترت و زوال باین وقت متطرق نشود الا نسبت باسالکان بسبب تلوین و ایشان از عمر
نشمارند الا آنزمان را که این معنی و این محافظت موجود بود و الا نیست باو اصلان و اصحاب تمکین اینوقت
دایم و سرمد باشد و صاحب این وقت چون دوام بابد از بخیت تصرف خارج بود یا آنکه او در احوال
متصرف بود بدان معنی که هر وقتی را در اهم و اولی مصروف دارد و او را ابو الوقت خوانند و بن الوقت
سالکی بود که حال بروی بر سبیل هجوم و مفاجاة از غیب روی نماید و بغلبهٔ تصرف سالک را از حال
خود بستاند و منقاد حکم خود گرداند و در محلی دیگر بیان کرد که طریق او جذبه است و صفت او میان جلال
و جمال است و تلقین دگر نیز فرمودند و کیفیات او را حواله بعلم او کردند و در محلی دیگر صفت برخ او را
بنظر موهبت کرامت کردند و در محلی دیگر بنظر موهبت او را نفس بخشیدند که با هر که گوید مؤثر شود و
هر چه گوید آن شود و با اصحاب در غیبت و حضور او میگفتند هر چه او میگوید خدای آن میکند میگویم
بگوی او نمی گوید و در راه حجاز در زمان وصیت پیش از اصحاب دیگر او را گفتند حقی و امانتی که
از خواجگان طریقت بما رسیده است و آنچه درین راه کسب کرده ایم آن امانت را بتو سپردیم چنانکه
مولانا عارف قبول کرد و قبول کردی آنرا بخلق رسان و درین معانی مبالغت بسیار فرمودند

بحسن تدبیر معامله با طالب صاحب طبیعت چنان میکنند که او را منقاد و تسلیم میگردانند و در طریق متابعت سنت می درآرند و از انجا بمقام اصول میرسانند انبیا و اولیا اهل تدبیر و حکمت بوده اند و میفرمودند معامله این طایفه با هر کسی بقدر قابلیت اوست اگر طالب مبتدی است بار او را میکشند و خدمت او میکنند چنانکه وارد است یا داؤد اذا رایت لی طالبا فکن له خادما بسیار میباید تا طالب را قابلیت سلوک این طریق پیدا شود و میفرمودند سلوک این راه موقوف بر حصول تعین است ۵ تا نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ۵ می شنوی وصف یار راست نیاید شنید ۵ همه اعمال سالک میباید که برین گذرد تا نتیجه از سر یقین بظهور آید و معرفت تفصیلی که منتهای مقاصد طالبان و سالکان است بهمان صفت بحصول پیوندد و از حسن عقیدت طالب نسبت حقیقت اهل الله بی ظهور تعین حاصل نمیشود اعتقاد مجرد با ندک چیزی متبدل میشود و میفرمودند تلقین ذکر میباید که از پیری کامل مکمل باشد تا موثر باشد و نتیجه بظهور آید تیر که از ترکش سلطان نبود حمایت نتواند کرد و یا تلقین ذکر از خلیفه حضرت بزرگوار خواجه محمد بابا سماسی رحمه الله داریم و میفرمودند از حضرت عزیزان علیهم الرحمة والرضوان دو طریقه دگر منقول است جهر و خفیه و ما خفیه را بجهت آنکه اقوی و اولی است اختیار کرده ایم و می فرمودند وقوف عددی اول مرتبه علم لدنی است و دانشمندی صالح را پیش از آنکه وقوف عددی تلقین فرمایند بیان سلسله خود کردند و بحضرت شیخ یوسف همدانی قدس الله سره رسانیدند و فرمودند روزی خواجه عبد الخالق غجدوانی در میان کار بر ستاد خود تفسیر میخواندند به تفسیر این آیت رسیده اند که ادعوا ربکم تضرعا و خفیة انه لا یحب المعتدین از ستاد خود پرسیده اند که حقیقت این خفیه و طریقه وی چیست اگر ذاکر بلند میخواند یا در مقام ذکر با عضا حرکت میکنند غیر واقف میشود خفیه نمی ماند و اگر بدل میگوید شیطان بحکم الشیطان یجری فی ابن آدم مجری الدم واقف میشود استاد فرموده اند این علم لدنی است اگر حق تعالی خواسته باشد از اهل الله کسی بتو رساند و ترا تعلیم کند حضرت خواجه عبد الخالق قدس الله روحه متوجه و منتظر بوده اند ۵ منتظر باش و چشم بر در دار ۵ کو نظر را در انتظار نهاد ۵ تا چند انکه مردی از اهل الله که که و علمناه من لدنا علما در شان اوست باشان رسیده اند و وقوف عددی مرایشانرا تلقین کرده و میفرمودند لا الله نفی آلهه طبیعت است الا الله اثبات معبود بحق است و مقصود از ذکر اثبات

او را تربیت کردن و میفرمودند هر روز مرشد از احوال طالب خبردار میباید که گردد و بفراست با استخبار احوال او را معلوم کند و میفرمودند از شرایط طالب آنست که در زمانی که با دوستی از دوستان حق تعالی مصاحب است واقف حال خود بود و زمان صحبت را باز نگذاشته موازنه کند تا اگر نقصانی از نقصان کمال در خود مشاهده کند ملازمت صحبت آنعزیز را بر خود فرض عین داند و می فرمودند از شرایط طلب این راه ادبست الطریقة کلها آداب لکل حال ادب ولکل مقام ادب لمن لزم الادب بلغ مبلغ الرجال و ادب عبارتست از تحسین اخلاق و تهذیب اقوال و افعال و گفته اند ادب الجدیة اعز من الخدمة و علامة قبول العمل و البدو زیه ملازمة الادب و الطغیان سور الادب و حفظ ادب هم ثمرهٔ محبت است و هم تخم محبت و میگفتند از ادب چون چیزی کم کردی هر چه برداشتی ادب نمی ماند و میفرمود ند ادبیت بنسبت حضرت حق سبحانه و آدمیت بنسبت پیغمبر صلی الله علیه وسلم و ادبیت بنسبت شیخ اما ادبی که بنسبت حضرت حق تعالی است آنست که بظاهر و باطن بشرط کمال بندگی فرمانهای او را بجای آرد و از ما سوای حضرت او بکلی اعراض نماید و ادبی که بنسبت پیغمبر است صلی الله علیه وسلم آنست که خود را تمام در مقام فا تبعونی درآرد و در جمیع احوال نواهی حرمت را نگاه دارد و بواسطهٔ کمل موجودات بحضرت حق سبحانه او راه اند هر که نیست و هر چه هست همه را سر بر آستانهٔ عزت او ست ادبی که بنسبت شیخ واجب و لازم است بر طالبان بجهت آنست که ایشان بواسطهٔ متابعت سنت او بمقام دعوت خلق بحق سبحانه رسیده اند و میفرمودند اولیاء الله اهل کرم اند و آموختگان حضرت لاابالی قصورات و خطرات که بر طالبان میگذرد می بینند و در میگذرانند اما احوال مختلف است در زمان مشاهدهٔ الطاف ربوبیت در نظر ایشان کوهی کاهیست ✿ پیش جوش لطف بیحد تو شاه ✿ توبه کردن از گناه آمد گناه ✿ و در مقام شفقت فرو گذاشت نیست دران مقام در نظر ایشان کاهی کوهی ست اینطایفه اسرار حضرت اند ذره و قطمیری را که بر طالب میگذرد می بینند و از راه تحقیق باو می نمایند و فرو نمیگذارند ✿ اگر بینی که نابینا و چاه ست ✿ اگر خاموش بنشینی گناهست ✿ و میفرمودند روش با اهل الله کسی میتواند کرد که از خود تمام گذشته باشد و در محلی این بیت میخواندند ✿ یا مکن با پیلبانان دوستی ✿ یا برآور خانه در خور پیل ✿ و میفرمودند مثل اهل ارشاد مثل ضیاد استاد است که بدقایق صنعت جانور متوحش را در قید می آرد و از ان صفت توحش او را بمقام استیناس میرساند این طایفه چون اهل حکمت اند

واورا یا او نگذارند واز آفات بشریت نگاہ دارند بر ظہور خوارق عادات واحوال وکرامات
اعتماد نیست کار استقامت دارد وانچہ ہر ولی گذرانند حکمت دران نفی وجود بشری بود ومیفرمودند
این طائفہ سہ قسم اند مقلد وکامل وکامل مکمل مقلد بشنودن عمل میکند وکامل از خود تجاوز
نمیکند وترتیب جز کامل مکمل نے تواند ومیفرمودند ارادت وتسلیم وبی اختیاری بزرگ کاری
است ودر تعریف ارادت سخنان گفتہ اند مختار ما آنست کہ گفتہ اند الارادۃ ترک الارادۃ فی الارادۃ
مریدی باید کہ خواست خود را گذارد ودر خواست مقتدا بکلی محو گرداند تا اختیار خویش ہم
از دست دادہ ایم ✤ کان اختیار شاہ ہمہ اختیار ماست ✤ ومیفرمودند اختیار ما راست
اگر خواہیم بطالب بطریق جذبہ مشغول شویم واگر خواہیم بطریق سلوک ومیفرمودند کہ طالب می باید
کہ اول مدتے با یاران ما صحبت دارد تا او را قابلیت صحبت پیدا شود واین بیت نیز بزبان
مبارک ایشان میگذشت ؎ نہ بینی وقت سفتن مرد حکاک ✤ بشاگردان وہد در خط پاک
ومیفرمودند طریقہ ما از نوادر است عروۂ وثقی است حبل متین در ذیل متابعت سنت مصطفی
صلی اللہ علیہ وسلم زدہ ایم واقتدا آثار صحابہ کرام اورضی اللہ عنہم نمودہ ودرین راہ ما را از
دردید فضل در آوردہ اند از اول تا آخر ہمہ فضل او مشاہدہ کردہ ایم نہ عمل خود اگرچہ درین طریقہ
باندک عملی فتوح بسیار است اما رعایت سنت ومتابعت سنت کاری بزرگ این است
ع اینچنین زیبا روش کم می بود اندر جہان ✤ ہر کہ از طریقہ ما روی گرداند خطر دارد
پرسیدند کہ حضرت شما را بچہ توان یافت فرمودند بتضرع ومیفرمودند جمعی کہ بصحبت ما مے برند
بعضی چنانند کہ بخشم محبت در دلہای ایشان می باشد اما بواسطہ خاشاک تعلقات نشو ونماے
نتواند یافت ما را می باید آن تعلقات را پاک کردن وبعضی چنانند کہ تخم محبت در دلہای ایشان
نیست ما را می باید آن تخم را در ایشان پیدا کردن ومیفرمودند ہر کہ با ما میل خاطری ومحبتے
دارد خواہ دور باشد وخواہ نزدیک در ہر شبانروزی ما را بر نسبت او گذری می باشد واز
سر چشمہ شفقت وتربیت بباطن فیض رسیدہ است اگر واقف حال خود بود در راہ گذر فیض را
از تعلقات پاک دارد ومیفرمودند درین طریقہ ما سالک می باید کہ نداند کہ او در چہ مقام است
تا حجاب راہ او نشود ومیفرمودند مرشد می باید کہ از سہ حال طالب ماضی وحال وآئندہ باخبر باشد

سوال کردند بعضی از مشائخ گفته ولایت محمدیه بر ما ختم شده است فرمودند ایشان ختم این ولایت نیست زمان خود بوده اند نقل کردند خواجه علاء الحق والدین از ایشان که میفرمودند جماعتی این شام از اقطاب زمان واوتاد زمین حاضر شدند مرا در نمد سپیدی نشاندند و اطراف مرا گرفتند و مرا بر تخت عالی نشاندند و هر آینه مرا بعد ازین هیچ غمی نخواهد بود و حضرت خواجه ما قدس الله روحه سلسله مشائخ خود را گاهی تا شیخ یوسف همدانی قدس الله روحه ذکر میکردند و گاهی همه را میگفتند چنانکه در رساله قدسیه مذکور است و دانشمندی که در صحبت ایشان مبتدی بود استفاده کرد و پرسید که سلسله حضرت شما کجا میرسد تبسم فرمودند و گفتند از سلسله کسی بجائی نمیرسد

فصل در بیان طریقهٔ سلوک

و صفت صحبت و نتیجه صحبت حضرت خواجه ما قدس الله روحه و ذکر حقایق و لطایفی که در مجالس صحبت بر لفظ مبارک حضرت ایشان میگذشته است نقل کردند از حضرت خواجه ما قدس الله روحه که فرمودند قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا امنوا اشارتست بآن که در هر طرفه العینی نفی این وجود طبیعی باید کرد و اثبات واجب الوجود جل ذکره مصرعه وجودک ذنب لا یقاس به ذنب ❊ از حضرت سید الطائفه جنید قدس الله روحه منقول است که فرمودند پنجاه سال است که در ایمان اوردیم و در ایمان تازه کردیم و هنوز در انم در ویشی که از اهل علم بود نقل کرد که روزی بر لفظ مبارک حضرت خواجه ما قدس سره میگذشت که تعلق بما سوی الله رونده راه را حجاب کلی است مصرعه تعلق حجاب است و بی حاصلی ❊ بر خاطر این فقیر گذشت که تعلق بایمان و اسلام نیز چگونه حجاب است زبان دارد حضرت خواجه قدس الله روحه ازان خاطر پرسیدند عرض کردم تقسیم کردند و فرمودند بیت حسین بن منصور حلاج رحمة الله شنوده ٔ کفرت بدین الله والکفر واجب علی وعند المسلمین قبیح ❊ آنگاه فرمودند این طائفه اهل الله ایمان را چنین تعریف کرده اند که الایمان عقد القلب بنفی جمیع ما لا هیت القلوب السمین المضار والمنافع سواه عز وجل و میفرمودند و اما بنعمة ربک فحدث امر است که نعمت هدایت عنایت ما را و الطاف ربوبیت ما را بر دل خود گذران و ولایت خاصه منعمی بس بزرگ است ولی میباید که شناسد که او ولیست تا بشکر این نعمت قیام نماید ولی آنست که محفوظ حق تعالی باشد

واحوال مرغان وستوران او را تعهد فرمودندی و به نسبت هریک شفقتی کردندی و از مکارم اخلاق ایشان همسایه و دوست و آشنایان در رویش مخطوط شدندی و آن لطف ایشان هریک را دلیل شدی بصراط مستقیم درویشی پیش از انکه بسعادت محبت ایشان مشرف گردد یا لیزی گشته بود ناگاه بران موضع گذر فرمودند یا لیز نرسیده بود و چیزی حاضر نبود و نیاز سفیچه بحضرت ایشان برد و نیازمندی نمود و عذر خواست چندین سال بود که حضرت ایشان با آن درویش بشبست ظاهر و باطن شفقت میفرمودند و بفرزندان و متعلقان او بحقیقت الطاف ایشان مراورا روی براه گردانید آن درویش حالت خود را باین صفت بیان میکرد نقل کردند خدمت خواجه علاء الحق والدین از حضرت خواجه ما قدس الله روحه که فرمودند در زمانی که از اوایل احوال خود حکایت میکردند گفتند فرصت شش ماه این در بر من بسته شد و از عالم باطن هیچ فیض بمن نمیرسید بی طاقت و آرام شدم قصد کردم که باز بملازمت مخلوقی مشغول شوم در آن حال گذر من بر مسجدی افتاد بر در آن مسجد دیدم که این نوشته که ؎

ای دوست بیا که ما ترائیم ✽ بیگانه مشو که آشنائیم ✽ وقتم خوش شد و عنایت بی علت در رسید و باز آن در بر من گشاده شد از ذوق آن حال بسیار گریستم و هم فرمودند در آوان عبور بر مقامات دو کرت صفت حسین منصور در وجود من ظهور کرد و نزدیک آمد که آن صدا از من نیز پیدا شود در بخارا واری بود هر دو کرت خود را بپای آن دار بردم و گفتم جای تو سر این دار است بعنایت حق جل و علا از آن مقام گذشته شد منقول است در مقامات سلطان العارفین که در مقام سیر در صفات انبیا علیهم الصلوة والسلام سیر میکردم ببارگاه محمدی صلی الله علیه وسلم رسیدم خواستم که در صفت او سیر کنم دست رد بر پیشانی من نهادند این سخن را بیان میکردند و بارها میفرمودند چون من بعنایت الهی درین سیر باین مقام رسیدم استاخی نکردم و توفیق آن یافتم که سر نیاز و تعظیم بر آستانه عزت و احترام حضرت نبوت او صلی الله علیه وسلم نهادم نقل کرد درویشی که در حضور خواجه ما قدس الله روحه مذکور میشد که سلطان العارفین میفرمودند روندهٔ راه بر چند رود آخر قدم وی باول قدم خواجه رسید فرمودند از سر غیرت حرام باد صحبت حق سبحانه آن کس را که اول قدمش بر آخر قدم او نبوده باشد

بیان مقامات حضرت خواجہ بہاء الدین نقشبند نقل کردند کہ حضرت خواجہ علاء الحق والدین
افاض اللہ سبحانہ برکاتہ علی العالمین کہ طریقہ حضرت خواجہ ما قدس اللہ روحہ اختیار فقر بود
و ترک دنیا و قطع تعلقات و تجرد کلی و سعی ماسوی و هموارهٔ انفاس قدسیہ ایشان در ثبات فقر و
محبت فقر ابود و قدر و ایثار ایشان در جہ کمال بود و میفرمودند ہر چہ یافتم از اینجا یافتم و نتیجہ
صحبت شریف ایشان در ہمہ ظاہر می شد بواسطہ آنکہ حضرت ایشان قدم در استقامت متابعت
سنت میزدند و در طلب حلال و اجتناب از شبہات مبالغت می نمودند خصوصاً در باب
لقمہ و دایما در مجالس صحبت حدیث العبادۃ عشرۃ اجزاء التسعۃ منہا طلب الحلال و جزء
واحد سائر العبادات می فرمودند در جماعت متابعان حضرت ایشان آن صفات حال شدہ
و تعمل میپیوست و نتائج آن عمل را بتحقیق ہر یک در وجود خود مشاہدہ میکردند و طعام
ایشان از زراعت بود ہر سال پارہ جو و پارہ ماش زراعت میفرمودند باحتیاط تمام
دوران فرصت اکابر و علما کہ بہ صحبت شریف ایشان میرسیدند طعام ایشان را بطریق تبرک
و تقرب تناول میکردند و میفرمودند بسبب آنکہ در آثار و اخبار آمدہ است کہ در حجرات
ازواج طاہرات رضی اللہ عنہن آمدہ است کہ آرد جو را بغربال نمی بیختہ اند چند روزے
در منزل با آرد جو را نا بیختہ طعام ساختند و خوردند جمیع متعلقان و فرزندان رنجور شدند
بر خاطر گذشت و معلوم شد کہ این رنجوری و فرو ماندگی بسبب آنست کہ با اہل بیت حضرت
رسالت صلی اللہ علیہ وسلم و رضی اللہ عنہن مگر درین قشبہ بی ادبی کردہ شد و صورت
مساوات نمودہ شد تنبیہ کردہ شد تا انابت کردند کہ بعد ازین آرد جو را نا بیختہ طعام نسازند
در متابعت کوشند و خود را مقصر دانند و بینند بعد از انابت صحت یافتند و ہر کہ پے
بر پئے رسول نہاد پہ از ہمہ رہ روان بہ پیش افتاد و در شہر ایشان را خانہ تملکی نبود عمارتے
بود غریب وار می زیستند و ایشان را خادمی و خادمہ نبود ازین معنی ایشان را سوال کردند فرمودند
بندگی با خواجگی راست نمی آید خلق و تواضع حضرت ایشان را حد نبود و شمہ از اخلاق ایشان این بود
کہ اگر بمنزل دوستی و درویشی رفتندی جمیع فرزندان و متعلقان و خادمان او را پرسش
کردندی و خاطر ہر یک را بنوعی دریافتندی و اہل آن بیت را در زمان وداع عذر خدمت خواستندے

آوردند شیخ نصیر الدین محمود و مولانا شمس الدین یحیی و دیگر بزرگان چنانکہ آمدہ است
بدست گرفتند و خدمت کردہ باز گشتند اما جائہ وسیم مولانا فخر الدین را پیش از انکہ بوے
برسد خواجہ قطب الدین دبیر خورد بستد چون مید انست کہ وی نخواہد بدست گرفت و این سبب
فوت حرمت مولانا را خواہد شد چون این بزرگان باز گشتند سلطان محمد خواجہ قطب الدین
پیر را گفت کہ مرورا بخت این چہ حرکتہا بود کہ کردی فخر الدین زرادی را از زیر تیغ من خلاص
دہانیدی او گفت او استاد منست و خلیفہ مخدوم من مرا شاید کہ ادب او نگاہدارم سلطان
گفت کہ این اعتقادہای کفر آمیز را بگذار والا ترا خواہیم کشت گفت زہی دولت اگر مرا بحبت
مخدوم من بکشند رحمۃ اللہ علیہ وعلی جمیع عبادہ الصالحین والسلام مولانا فخر الدین
مروزی حافظ کلام ربانی بود و بکمال تقوی و ورع آراستہ پیوستہ کتابت کلام اللہ مجید کردے
و از خلق مجرد زیستی و از مصاحبان و مریدان شیخ نظام الدین اولیا بود گویند او را با مردان
غیب ملاقات بود نقلست کہ وقتی بخدمت شیخ عرض کرد کہ مرا تشنگی غالب شدہ بود
در پیش من کسی نبود کہ آب للطلیم کوزۂ پر آب از غیب پیدا شد آن کوزۂ بشکستم و آب ریختہ
شد و گفتم کہ من آب کرامت نخواہم نخورد شیخ فرمود کہ با تیتی خورد از مہنا بسیاری باشد
وقتی من نیز خواستم کہ شانہ کنم پیش من کسی نبود کہ شانہ بیارد درین میان دیوار بشگافت
از دیوار شانہ بیرون آمد بستدم و شانہ کردم از شیخ نصیر الدین محمود منقولست کہ فرمود
در انچہ مولانا فخر الدین مروزی کتابت کردی از خلق پرسیدی این کتاب چہ آرزو گفتند
شش کانے جزوی او گفتی من ہیچ جیتل بستانم ریاوت نستانم اگر کسے برائے
تبرک زیادہ از جیتل کردے نستدی چون پیر معمر شد و از کتابت ماند قاضی حمید الدین
ملک التجار بر سلطان علاء الدین عرض داشت کرد اینچنین بزرگے ہست تا این
زمان روزگار کتابت می گذرانید و حالا از کتابت ماند او را از بیت المال
چیزے تعین شود سلطان ہر روز یک تنکہ فرمود و گفت نخواہم ستد
ہمان شش کانے بدہند بعد ہ جیتل بسیار و شش کانے قبول کرد
رحمۃ اللہ تعالے علیہ

بیان مقامات

شیخ فرید الدین با خود همین رفت بیشتر احوال در سفر بودی و در صحراها و بیابانها خدای را
عبادت کردی و صوم دایم داشتی **نقل** است که مولانا فخر الدین زرادی از شیخ
نظام الدین سوال کرد که شغولے بکلام الله فاضلتر یا بذکر فرمود ذاکر وصول زودتر بود اما
خوف زوال هم بود اما مالے را وصول دیر تر بود ولیکن خوف زوال نباشد **نقل** است
که شیخ نصیر الدین محمود میگفت که انچه مارا در یک ماه و دو ماه فتح شدی مولانا فخر الدین زرادی
را در یک ساعت بدست آمدی و در زمانی که مردم شهر را بدیوگیر بردند او نیز رفت و از انجا
بزیارت خانهٔ کعبه رفت و از انجا به بغداد رفت و علم حدیث بحث کرد بعد ازان بشوق دهلی
که وطن قدیم وی بود باز گشت و در کشتی نشست و آن کشتی غرق شد رحمة الله علیه **نقل** است
که دران ایام که محمد تغلق خلق شهر دهلی را بجانب دیوگیر میفرستاد میخواست که ملک سیستان
و خراسان را ضبط کند و آل چنگیز خان را ازان دیار برانداز د تمامی صدور و اکابر شهر را
فرمود تا حاضر آیند و بارگاهی بزرگ نصب کنند و در زیر آن سنبر بنهند تا بران سنبر خود برآید
و خلق را در جهاد کفار تحریص کند همدران روز مولانا فخر الدین زرادی را و شیخ شمس الدین
یحیی و شیخ نصیر الدین محمود را نیز طلب فرمود خواجه قطب الدین که یکے از مریدان شیخ
نظام الدین اولیا و شاگرد مولانا فخر الدین بود مولانا را پیش از همه عزیزان بدرگاه
سلطان برد مولانا را بارها می گفت که من سر خود پیش در سرای این مرد غلطیده ام
من با او مسامحت نخواهم کرد چون مولانا را با سلطان ملاقات شد خواجه قطب الدین
دبیر کفشهای مولانا برداشت و در بغل کرد و بایستاد و سلطان محمد انمعنی را معاینه کرد
هیچ نگفت و با مولانا فخر الدین زرادی بکامله مشغول شد و گفت ما میخواهیم چنگیز خان
ملعون را برانداز یم شما با ما درین کار موافقت خواهید کرد مولانا گفت انشاء الله تعالے
سلطان گفت این کلمه شک است مولانا گفت در استقبال همچنین آید سلطان محمد ازین سخن
برخود پیچید و گفت شما مارا نصیحتی بکنید تا بران کار کنیم فرمود که غضب فرو خورید سلطان گفت
کدام غضب فرمود طعام آرند چون طعام حاضر آمد مولانا با کراه اندک اندک طعامے خورد
و چون طعام برداشتند بحبت بزرگانی که حاضر آمده بودند جامهٔ صوف و یگان بذره سیم حاضر

و در آب جاہا اختلاف علماء و در آن شرعاً و سعتی و رخصتی ہست دیگر عرض کرد کہ بر بندہ
وقتی فتوح میرسد چیزی نصیب فرزندان میکنم و چیزی از برای آیندگان می داریم و وقتے
چند روز میگذرد کہ چیزے نمیرسد و فرزندان مزاحمت می نمایند و آیندہ محروم میرود
درین محل قرض کنم یا نہ فرمود در تدبیر خواہی افتاد پس درویشی کی خواہی کرد درویش آن
باشد اگر چیزے موجود دارد خرج کند و الا جرکند و بزنا مرادی بسازد و خود را در تدبیر نیندازد
بعدہ فرمود درویش را ہر دری نباید بود و ہر دری دو نوعست صوری و معنوی اما صوری
آن درویشانند کہ بر در ہا می گردند و چیزے میخواہند و معنوی آن درویشانند کہ در کنج خانہ
خود مشغول باشند و در خاطر بگذرانند کہ از زید و عمرو مرا چیزی خواہد رسید ہر دری صورے
و از ہر دری معنوی است زیرا کہ ہر دری صوری چنانکہ ہست می نماید اما ہر دری معنوی
ظاہر خود را الطبسریق مشغولان حق نمیاید و باطن در بدر میگردد و وقتی از شیخ پرسید مخدوم خلق
کراست می طلبید فرمود الکرامۃ ہی الاستقامۃ علی باب الغیب تو در کار خویش مشغول باش
کراست چند طلبی آوردہ اند در آن سال کہ سلطان محمد تغلق مردم شہر دہلی را در دیوگیر روان
می ساخت تقریب شہری کہ در انجا آباد ان میکرد مولانا حسام الدین در گجرات رفت
و ہمانجا رحمت حق پیوست در شہر تبن کہ شہر قدیم گجرات است مدفون شد مقام او در آن یار
مشہور است و معروفست رحمۃ اللہ علیہ مولانا ی فخر الدین زرادی رحمۃ اللہ علیہ وے
از خلفاء شیخ نظام الدین اولیا است بزرگ بود جامۂ علم و تقوی و ذوق و عشق در امر
دین و صلابتی تمام داشت و عظمتی وافر در اوائل حال پیش مولانا فخر الدین ہانسوی در شہر
دہلی تعلیم میکرد و بخوش طبعی و وقت سخن و فصاحت عبارت از ممتازان اہل شہر بود
عاقبت مرید شیخ المشایخ شیخ نظام الدین اولیا شد و مخلوق گشت و از میان معلمان
برآمد و در سلک درویشان منسلک گشت و ہم در غیاث پور ساکن شد و بعد از رحلت پیر بر لب
آب جون در محلی کہ الان فیروز آباد دہلی است مشغول شد و چندگاہ بر سر حوض خاص علاے
بنا کردہ مدتی در بند لنبالہ کہ در میان کوہ است و در آن زمان بیابان و مقام شیران بود مشغول
شد و بعد ازان بزیارت خواجہ بزرگ معین الحق والدین قدس سرہ باجمیر رفت بعدہ بزیارت

در روز دیگر متوجه شد رحمة الله علیه در خیر المجالس میگوید که شیخ نصیر الدین محمود فرمود که وقتی
مولانا حسام الدین ملتانی و مولانا رجال الدین نصرتخانی و مولانا شرف الدین علیهم الرحمة
بخدمت شیخ طاب ثراه آمده بودند خدمت شیخ روی مبارک طرف مولانا رکن الدین حسام کرد و فرمود
که اگر کسی روز صایم باشد و شب قایم کار نیورنی کرده باشد که این مقدار هر بیوه زنی که هست
میتواند کرد اما مشغولی که بندگان خدا یتعالی میکنند و بدان مشغولی بخدای تعالی رسیده اند
جز این مشغولیست مولانا رکن الدین و یاران منتظر ماندند مگر خدمت خواجه این زمان بیان
خواهند کرد در آن مجلس هیچ بیان نفرمودند اما این مقدار گفت که با شما خواهم گفت تا مدت
شش ماه کم و بیش گذشت بعد ازان همین عزیزان بخدمت رسیده بودند در آن محل
محمد کاتب که او از میان حجاب سلطان علاء الدین داخل بندگان شیخ شده بود در آمد و زمین
بوس کرد و بنشست خدمت خواجه از او پرسید کجا بودی جواب داد که در سرای بودم امروز سلطان
علاء الدین پنجاه هزار تنگه به بندگان خدا یتعالی را انعام فرمود خدمت خواجه روی مبارک طرف
مولانا رکن الدین کرد و فرمود که انعام سلطان بهتر باوفا و عده که با شما کرده است یاران
همه روی بزمین نهادند و آوردند گفتند وفا و عده بعده خدمت خواجه قدس سره فرمود بنای
شغولی سالکان بر شش چیز است اول خلوت باید که از خلوت بیرون نیاید بواسطه ازاله شهوت
و قبض و داعیه هوا دوم دوام وضو باید که علی الدوام با وضو باشد مگر آنگه خواب غالب شود
بر نور نجسید و برخیزد و در حال وضو سازد سوم صوم دوام چهارم دوام سکوت از غیر ذکر حق
پنجم دوام ذکر با ربط دل خود بشیخ و هو عبارة عن تعلق قلب المرید بالشیخ ششم نفی خاطر غیر حق
نقلست که چون او را بشرف خلافت مشرف میگردند وصیت طلبید شیخ الاسلام الحق والدین
قدس سره دست مبارک خود از آستین بیرون آورد و با نگشت شهادت جانب مولانا اشارت
کرد که ترک دنیا ترک دنیا فرمود که در کثرت مریدان بکوشی عرضکرد که اگر فرمان شود بر سر
آب روان در بیابان سکونت گیرم در شهر آب چاه است وضو ساختن بدان دلالسانی شود فرمود
که هم در شهر باش کن کاحد من الناس چون از شهر بیرون آئی و بر سر آبی سکونت گیری غریب
و شهری نباشد بر تو بر سند که فلان درویش در فلان جا نشست کرده است و مزاحم وقت تو شوند

پنجاه هزار تنکه بدهند این نیز قبول نکرد تا آخر بدو هزار قرار یافت شیخ این را هم قبول نمی کرد
گفت سبحان الله درویش را دو سیر کهچری و دانگی شیر روغن کفاف باشد او را هزار ها چکار آید
ایشان گفتند که ما کم ازین پیش ازین سلطان ذکر نتوانیم کرد بضرورت آن مبلغ را قبول
فرمود و در مقامات پیران خود خرج کرد و بفقرا داد بعد از چند روز بجانب هانسی روان شد
قبر او نیز در گنبد جد و پدر اوست رحمة الله تعالی علیه و قدس سره العزیز شیخ نور الدین پسر
شیخ قطب الدین منور است **نقلست** که چون شیخ قطب الدین منور را سلطان محمد تغلق
پیش خود طلبید در آنحال که شیخ پیش سلطان میرفت شیخ نور الدین خرد بود و عقب شیخ میرفت
هیبت و رعب هجوم ملوک و امرا در ذات او اثر کرد و از حال بشد همدرین معرض شیخ قطب الدین منور
برین حال مطلع شد و گفت بابا نور الدین العظمة و الکبریاء لله شیخ نور الدین میگوید که بمجرد
آنکه این سخن بسمع رسید تقویتی در باطن من ظاهر گشت چنانکه آن هیبت و رعب از دل من
بکلی بدر رفت رحمة الله علیه قبر او نیز در گنبد آباواجداد است شیخ حسام الدین ملتانی قدس الله
سره العزیز او نیز از خلفاء شیخ نظام الدین اولیاست طریقه او طریقه سلف بود بزهد
و ورع و فقر از میان یاران اعلی ممتاز بود شیخ نظام الدین درباب او فرموده است که
شهر دهلی در حمایت اوست گویند که وی روزی در راهی میگذشت مصلی از کتف مبارک او
بیفتاد و او را ازین حال خبر نبود چون قدری راه برفت که شخصی از عقب او آواز داد و چندبار
شیخ شیخ بگفت چون او خود را شیخ نمیدانست این را بخود راه نداد تا آنکه آن شخص از عقب
او دوید و بوی رسید گفت شما را چند کرت آواز دادیم که شیخ مصلای خود بستان شما نشنیدید شیخ
گفت ای عزیز من شیخ نیم مردی ملای فقیرم گویند که وی در شرع بعیت هدایه و بروده و در طریقت
قوت القلوب و احیاء العلوم را بر ذکر داشت آورده اند که اندر آنجا که او از زیارت خانه کعبه برگشت
و درین دیار رسید بخدمت شیخ خود آمد شیخ فرمود اگر کسی خواهد که بشرف زیارت خانه کعبه
مشرف شود باید که بجهت زیارت حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم علی جده نیت کند
و برود تا مستوجب زیارت خاص آن سرور گردد و بطفیل زیارت مکرده باشد مولانا
حسام الدین چون این حرف شنید همان ساعت عزیمت زیارت مدینه مصمم ساخت

حسن برہنہ چون در سماع وی علامات و اصلان حق مشاہدہ کرد گفت چرا پیادہ میروی سلطان
در جنبیت میرو ند سوار شو قدمود حاجت نیست من قوت آن دارم کہ پیادہ توانم رفت چون
نزدیک خطیرہ آباد و اجداد خود رسید او را گفت چہ میگوئی زیارت بکنم گفت نیکو باشد در پایان
قبر جد و پدر رفت بعد از زیارت عرضہ داشت کرد کہ من از گنج شما باختیار خود بیرون نیامدہ ام
مرا بے اختیار من مے برند و چند نفر آدمی کہ بندگان خدا بنید بخرج گذاشتہ ام چون از روضہ
بیرون آمد شخصے مبلغے سیم پیش آورد فرمود این را نجانہ من ببرسان کہ خرجے ندارند چون بمعسکر
سلطان رسید حسن سر برہنہ انچہ معاینہ نمودہ بود بعرض رسانید سلطان از همہ اغماض نمود و پیشتر
نطلبید و از انجانب بجانب دہلی روان شد چون سلطان در شہر دہلی رسید بجہت ملاقات شیخ
را پیش خود طلبید شیخ در اثنای آنکہ پیش بادشاہ میرفت سلطان فیروز شاہ را کہ دران ایام نابینا
باریک بود گفت کہ مادر ولیانیم آداب درآمد مجلس بادشاہان و سخن گفتن با ایشان نے دانیم
چنانکہ اشارت شود ہمچنان کردہ است گفت کہ در باب شما نجدمت سلطان چیزہا گفتہ اند چون ایمنے
چنین است خدمت شیخ از تواضع و سماحت و اخلاق ہیچ فروگذاشت نکند چون سلطان دانست
کہ این ساعت شیخ می آید نشستہ بود بایستاد و کمان بدست گرفت و تیر اندختن مشغول شد چون
شیخ را دید طاقت نیاورد تعظیم تمام پیش آمد و مصافحہ کرد شیخ قطب الدین چنان دست
سلطان محمد را محکم گرفت کہ در بقیۂ او لے آنچنان بادشاہ جبار کہ چندین مشایخ و علمار را در تحت
تیغ ظلم آوردہ بود معتقد شد و گفت کہ ما در دیار شما رسیدیم تربیت نفرمودید و بملاقات
خویش مشرف نگردانیدید شیخ گفت کہ اول ہا نسی بنگرید بعدہ درویشی بچہ ہا نسی این درویش
خود را درین محل نمیداند کہ ملاقات بادشاہان بکند در گوشہ بدعا گوئی بادشاہان و کافۂ
اہل اسلام مشغول مے باشد معذوری باید داشت سلطان محمد تغلق را این سخن تقریر شیخ
دل نرم شد فیروز را گفت آنچنان کہ مقصود شیخ است ہمچنان کنید شیخ منور فرمود مقصود
من فقر است و کنج جد و پدر بعدہ فیروز را وضیا برنے را کہ دران زمان سلطان محمد بود
پیش او فرستاد و یک لکہ تنکہ انعام فرمود شیخ قطب الدین منور گفت نعوذ باللہ کہ
این درویش لکہ تنکہ قبول کند پیش سلطان رفتند و گفتند شیخ قبول نمیکند فرمان شد کہ

و مظهر کرامات بود و از شیوهٔ تکلف عاری بود و سر غوغای خلق نداشت و در مدت عمر خود از مخزن غیب
باختیار خود بدر نیامد و بدر خانهٔ امرا نرفت و بتوکل و قناعت گذرانید **نقل است** که وقتی
سلطان محمد تغلق قاضی کمال الدین صدر جهان را پیش او فرستاد و فرمان چند موضع نوشته
با و همراه کرد تا او را بدنیا بفریبند بعد ازان سلسلهٔ ایذا بجنبانند چنانکه عادت او بود لطایفه
درویشان چون صدر جهان بخدمت شیخ قطب الدین منور آمد انچه بادشاه باو گفته بود رسانید
و فرمان مواضع در پیش او نهاد شیخ قطب الدین منور فرمود که در آنچه سلطان غیاث الدین
بن شمس الدین طرف اچه و ملتان میرفت غیاث الدین را که دران زمان ملک الامرا نصیر الدین
بود بخدمت شیخ فرید الدین فرستاد و فرمان چند موضع بخدمت او آورد فرمود که پیران ما
اینچنین قبول نکردند طالبان این کار بسیار آمدند ایشان بدهی اکنون مامریدان نیم مارا
آن باید کرد که ایشان کرده اند آورده اند که یار دیگر او را با سلطان محمد تغلق ملاقات
واقع شد و انچنان بود که وقتی محمد تغلق طرف خطه ها بنسبی رفته بود در نسبی که چار کروه از هانسی
است نزول کرده نظام بذریاری عرف مخلص الملک را که سخت در شب مردی بود بدین
حصار هانسی فرستاد تا کیفیت خرابی و درستی حصار بیارد نظام الدین بذریاری در زیر
حصار میگشت تا نزدیک خانه ایشان رسید پرسید که این خانه از آن کیست گفتند که از آن
شیخ قطب الدین منور خلیفهٔ شیخ نظام الدین گفت عجب است که بادشاه اینجا باید و این شیخ
بدین نیامد چون بخدمت سلطان باز رفت گفت اینجا شیخی است از خلفاء شیخ نظام الدین که
بدین بادشاه نیامده است سلطان محمد را نخوت سلطنت در کار بود شیخ حسن سربرهنه را که
مردی عالیجاه بود بطلب شیخ قطب الدین منور فرستاد حسن سربرهنه آمد و در راه شیخ قطب الدین
منور نشسته شیخ را دره نور الدین بیرون آمد و گفت که بندگی شیخ شما را می طلبند حسن سربرهنه
بخدمت شیخ درآمد و مصافحه کرد و بنشست و گفت شما را سلطان طلبیده است شیخ قطب الدین
منور فرمود که درین طلب اختیار بدست من هست یا او گفت خیر مرا فرمان است که شما را ببرم
فرمود الحمد لله باختیار خود نمی روم بعده روی سوی اهل خانهٔ خود کرد و گفت شما را بخدا
سپردیم این سخن بگفت و مصلا بر کتف مبارک خود کرد و عصا بدست گرفت و پیاده روان شد

وحکایت را سادہ نوشتہ و بتفصیل نوشتہ است رحمۃ اللہ تعالے علیہ شیخ سراج الدین
عثمان المشہور باتے سراج از مشاہیر خلفاء شیخ نظام الدین اولیا است قدس سرہ انچہ
از سلاسل مریدان شیخ درین دیار مشہور است سلسلۂ او و شیخ نصیر الدین محمود است و وی
از عنفوان شباب کہ ہنوز از موے ریش آغاز نشدہ بود در حلقۂ ارادت شیخ در آمدہ بود و در
سلک خدمتگاران پرورش یافتہ بعد از چند سال برائے دیدن والدہ بمقام لکھنوتی کہ الآن
بکھنور مشہور است میرفت و باز بخدمت میرسید و در وقت عطای خلافت او را شیخ فرمود کہ اول
درجہ درین کار علم است او را چند ان نصیبے از علم نیست مولانا فخر الدین زرادی عرض کرد
کہ او را در شش ماہ عالم میکنم بعد ازان در خدمت مولانا فخر الدین بتعلم کرد و مولانا برای او تصریف
تصنیف کرد و او را عثمان نام نہاد بعد ازان پیش مولانا رکن الدین اندبتی کافیہ و مفصل
و قدوری و مجمع البحرین تحقیق کرد و بعد از نقل شیخ نظام الدین قدس سرہ سہ سال دیگر
تعلم کرد و بعضے کتب از کتابخانہ شیخ کہ وقف بود و جاہا و خلافت نامہ کہ از خدمت شیخ یافتہ بود
با خود برد و آن دیار را اجال ولایت خود بیاراست و در باب او نفس شیخ چنین رفتہ بود کہ او
آئینہ ہندوستان است **نقل است** کہ او بعضی جاہا را کہ از خدمت پیر یافتہ بود دفن کرد
و بران گورستان ست و در وقت رحلت وصیت کرد کہ مرا در پایان کور جاہا دفن کنند بعد از نقل
او ہمچنین کردند خلفای او در دیار کور مشہور ند الی یومنا موجود مقام او نیز دران دیار است
رحمۃ اللہ علیہ در ملفوظات شیخ مسام الدین مانکپوری مینویسد کہ درویشی سہروردی مہمان
شیخ سراج الدین عثمان او دہی شد چون شب شد بعد از نماز خفتن شیخ سراج الدین جامہ
از تن برکند و بر بستر افتاد و آن درویش تمام شب بنماز مشغول بود چون بامداد شیخ برخواست
و بوضوی شب نماز کرد درویش گفت عجب کاری کہ تمام شب در خواب بودی و نماز بامداد
وضو کردی شیخ او را تواضع بسیار نمود و فرمود شما بزرگید تمام شب کار کردید و ما کالائی ایم
و در زد و ریی آن کالا است نگاہبانی آن میکردیم و السلام **بیت** اگر عاشق بمسجد در نیاید
دل عاشق ہمیشہ در نماز است + شیخ قطب الدین منور پسر اعاظم خلفاء شیخ برہان الدین
بن شیخ جمال الدین ہانسوی است وی از اعاظم خلفاء شیخ نظام الدین اولیا است جامع کمالات

گوئی پیام دوست ہمی داد در جفا + گر کیمیای دولت جاویدت آرزوست + یا گلشن بہشت ازین
شاخ بی نما + چشمت چنین نکر نفس خواجۂ بہار + عانت مسی شمر نظر شیخ کیمیا + بر دست او اگر
نتوانی نہاد دست + باری بداز این سر خاکی بزیر پا + والا نصیر ملت و دین دل کہ مست + نظم
از بس یزدان بر و ہزا + و در مرثیہ شیخ نصیر الدین محمود قدس سرہ گفتہ است
زد در محنت این نہ سپہر زنگاری + کدام دل کہ نہ خون گشت از جگر خواری + کجا بجام طرب مجلسے نیا
کردند + کہ از سپہر نبارید سنگ قہاری + وفا ز عالم فانی مجو کہ مشہور ند + فلک بحیرہ کشی اختران
بگذاری + خزینہ ایست سپہر از نقوش انسانی + دفینہ ایست زمین از بتان فرخاری + تو نے
عزیز کہ در ملک و مال مغروری + مباش ایمن اگر عاقلی و ہوشیاری + چہ دانی آنکہ در اوراق
کارخانۂ غیب + قضا چہ نقش برآرد ز کلک جباری + زمانہ صلح کند با دل تو با خصمے + فلک
بدشمنی آید بہ پیش ما بارے + چو وقت آن برسد ہیچکس نگیرد دست + نہ ملک فی ملکی نے
سپاہ سالاری + بقا بقاے خدا ایست و ملک ملک خدا + کہ نیست قایم و دایم بجز کسی بارے
ز دست خرج ندانم کجا کنم فریاد + کہ برگذشت بجور او ز بسیاری + جہان باتم خواجہ نصیر دین محمود
ہزار گونہ فغان کرد و نوحہ و زاری + بقیۂ سلف یادگار اہل کرم + کہ کرد ختم خلافت بملک دینداری
مہیمنا ملکا منعما خداوندا + بحق نعمت قرآن دولت و قاری + بر ممتلک تو کہ عام است در جہانبانی
بعزت تو کہ خاص ست در جہانداری + کہ روح اعظم آن شیخ پیشوا کرام + کہ مقتدائے جہان بود ست از احرار
بذیم قربت خود کن غریق رحمت خویش + مجاور رسل و انبیا ز مختارے + و حمید شاعر قلندر جامع کتاب
خیر المجالس نیز از خدمتگاران و حاضران مجلس اوست در اصل مرید شیخ نظام الحق والدین است
گاہے ہمراہ پدر در خدمت وی می رسید و بحضور مجالس شریفش مشرف می شد و در صحبت بعضی
خلفاء شیخ انچہ بمقتضای قابلیت و استعداد او باشد استفادہ کرد اگرچہ شعر او نہ ازان قبیل است
کہ او را توان بادی یاد کرد و لیکن باین نام مشہور شدہ و پیشتر شہرت او باسم حمید قلندر است
اول در خدمت مولانا برہان الدین غریب بود و جلد از ملفوظات او جمع آوردہ بعد ازان
در ملازمت شیخ نصیر الدین محمود افتاد و از ملفوظات وی نیز جمع نمودہ آنرا خیر المجالس نام
نہاد ابتدا ء تالیف آن در سنہ خمس و خمسین و سبعمایۃ بود و اتمام آن در ست و خمسین احوال

یا در شیخوخت آما جذبہ را مراتب است جذبۂ عوام توفیق یافتن است در اعمال و جذبہ خواص
توجہ قلب است بسوی حق مع الانقطاع عما سواہ پرسیدند کہ اول شب فاضل تر است یا آخر شب
فرمود در حدیث آمدہ است قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عن جبرئیل ما افضل الاوقات
فقال لا ادری ولکن اذا مضی نصف اللیل ترتعد الملائکہ وتہتز العرش ان لربکم فی ایام دہرکم
نفحات لا فتعرضوا لہا فرمود رایت ربی لیلۃ المعراج الزاج فی احسن صورۃ رسول علیہ السلام
صورت خود را مراد داشتہ است ای وکنت فی احسن صورۃ کما یقول رایت اسدا راکبا ای
وکنت راکبا یعنی آنزمان صورت من نیکوترین صورتہا بود زیرا کہ معراج بود و ملاقات انبیا بود
و بشارت و نزول نور و قرب رسیدہ بود ہر آئینہ حسنے و جمالے در صورت پاک رسول علیہ السلام
پیدا آمدہ بود جواب دوم مراد از لے سیدی است رانت سیدی جبریل فی احسن صورۃ رواباشد
اگر ربب گویند و سید خوانند استشہاد قول ابلے ہریرہ آورد وقتی سیگفت رایت ربی فی
سکک المدینۃ یمشی علیہ حلۃ حمراء وفی رجلیہ نعلان قالوا لہ انکرت بعد الایمان فتبسم وقال
رایت ربی ای سید الحسن رضی اللہ عنہ چون سخن در صورت افتاد پرسیدند ان اللہ خلق
آدم علی صورتہ چہ باشد فرد ہا عاید است بر آدم زیرا کہ صورت آدم چنانکہ آفریدہ شدہ بود
در قد و بالا ہم بر آن صورت بود خلاف صورت آدمیان زیرا کہ آدمی اول کودک بود بعد
پیر اما آدم بر یک صورت بود و تبدل در وی نبود و از جملہ فضلاء عصر کہ در حلقۂ ارادت
شیخ نصیر الدین محمود در آمدہ بودند مولانا سطر کردہ است در فضیلت و بلاغت و فصاحت
از سنفردان روزگار بود و بانواع مراسم و اشفاق شیخ مخصوص قصیدہ دارد در مدح وی کہ بعضے
ابیات او این است **نظم** دوش آنزمان کہ از افق مغرب بشتا + خورشید خواند سورۂ
والنجم اذا ہوا + شمع فلک زمانہ فرو اندر آب + دور زمین نشانہ بر آورد بر سما + گفتی مگر کہ
یوسف خورشید شد بچاہ + گریتی گی چو دیدۂ یعقوب در ہوا + بادی بر آمد از لب دریا کہ دامنش
گرد سیاہ سر بہ سر بخیت بر قضا + چون ساعتی دو از شب دیجور بر گذشت + نشست باد کر در آمد
با نجلا + یک یک ستارہ بر سر گردون فرو فراز داد + چون در بہشت طلعت تابان القیا + فراش
صنع از پے قدرت بر آورید + قندیلہای نور برین نیلگون حنا + می جست نرم نرم نسیم از کنار باغ

شائستہ وار فرمود و بکر نیست و این بیت خواند بیت این دلو تہی کہ در چہ انداختہ ام ✤ نومید نیم کہ پر برآید روزے ✤ فرمود نظر بر دل داشتہ و دل طرف حق متوجہ شمردہ و بدو مشغول گردانیدہ و غیر حق از دل نفی کردہ باید نشست تا چہ پیدا شود فرمود آستین کہ در و پشان کوتاہ کنند سنت است کہ صوفی چون در سلوک در آید این تقاضا کرد کہ دست خود را بقلم کند تا پیش مخلوقی دست فرا نکند و ناگر فتنی نگیرد اما اگر دست را قلم کند از چندین عبادات محروم ماند چنانچہ وضو و غسل و مصافحہ با برادر مسلمان پس چہ کند انچہ نزدیک دست است یعنی آستین را کوتاہ کند تا او را مذکر شود بدین دست و ہمچنین کوتاہ کردن دامن جامہ و موی سر تراشیدن آنست کہ چون در طریقت آمد بایستے سر خود را قلم کند زیرا کہ اول قدم درین راہ سر بازیست اما اگر سہ قلم کند از جملہ چیزہا ماند پس چہ کند از سر موسی برخیزد و آنکہ موی سر تراشید گوئی سر خود را برید چنانکہ از سر بریدہ ہیچ کارے نباید باید کہ از سر تراشیدہ نیز ہمچنان باشد کہ ہیچ نامشروعی از و در وجود نیاید پرسیدند کہ مراد از مجاہدہ و افینا چیست فرمود میگویم در بیان این تقریرے بر گرفتند کہ فہم مستمعان بدان ترسد فرمود فراتر آیم تقریرے آسان بر گرفت فرمود جاہدوا فینا لاجلنا و جاہدوا فی اللہ الی لاجل اللہ در کلمۂ فی شدت اتصال است کہ در کلمۂ لام نیست فی برای ظرفیست و در ظرف مفروف ہست استشہاد این آیت خواند انما الصدقات للفقراء المساکین و العاملین الخ فقراء و مساکین برائے سد جوع می شتانند و رقاب قلب رقیت است و رقیت را حکم مولیست آنکسے کہ بردہ آزاد میکند گوئی احیاء موتی مے کند پس درین شدت بیشتر باشد پس این را بکلمۂ فی گفت و در دیگران بکلمۂ لام زیرا کہ در رقاب شدتے ست کہ در ان نیست این بیان علم و نحو معانی و بیان بود اما بیان مشائخ آنست کہ آنکہ مجاہدہ خواہد کرد ازین سہ خالی نیست یا از ترس دوزخ و یا امید بہشت و یا برای خاص ذات پاک حق جل ذکرہ آن مجاہدہ للہ باشد و این فی اللہ باشد این باید کہ سخت تر باشد تا حق مجاہدہ بجای آوردہ شود جاہدوا فی حق جہادہ فرمود قدر مطلوب نمیدانند آن مجاہدہ اختیارے کند فرمود قبول اعمال موقوفست بر جذبہ یعنی ہر عملے کہ میکند تا جذبہ در نیامدہ است قبول نیست چو جذبہ ما نزد حال او شد ہر عملی کہ کند قبول باشد و آن جذبہ را وقت معین نیست در صبی باشد یا در جوانے

و آن حال اثر انوار است کہ از عالم علوی بر ارواح نازل میشود بعدہ اثر آن بر قلوب
میرسد و از وی بجوارح سرایت میکند و حال بر طریق دوام نباشد و اگر حال را دوام نباشد
آن خود مقام گردد و بعدہ فرمود منتہی صاحب انفاس است فرمود ارباب طریقت یعنے
دیگر گفتہ اند یعنے ہر چہ او بگوید و بر نفس آورد حق تعالے ہمان کند بعدہ فرمود کہ این تعلق
باصطلاح دارد و در اصطلاح مشایخ صاحب وقت کسی را میگویند کہ وقتے از اوقات او را حال
پیدا شود اما غالب نباشد المبتدی صاحب وقت این باشد و المتوسط صاحب حال صاحب حال
کسی را گویند کہ حال او را غالب باشد یعنی در اکثر اوقات او را حال باشد و المنتہی صاحب
انفاس آن کسے را گویند کہ حال مقارن انفاس او باشد و ہیچ نفسی نزند کہ حال مقارن نفس
او نباشد خلاصہ آنکہ حال او را مقام شود بعدہ نفسے سرد بر آورد و این حدیث فرمود قولہ علیہ
السلام ان لربکم فی ایام دہرکم نفحات الا فیقرضوا لہا فرمود کہ این وجدانیہا ست چون بیدار
باشند صبح آن بوہای خوش بیابید فرمود اگر در روشیں شب گرسنہ خفتہ باشد و آخر شب بیدار
شود و مشغول گردد و تعلق باطن او ہیچ چیز نباشد نزول انوار بر ارواح مشاہدہ کند خواہ ہمین
زمان کسی برود و ترک علایق کند و مجاہدہ اختیار کند این احوال پیدا شود و در ین
شبہتے نیست و این بیت بخواند بیت نظر در دیدہا ناقص فتادہ ست ۔ و گرنہ یار ما از کس
نہان نیست ۔ فرمود کہ اصل درین کار محافظت نفس است در حالت مراقبہ می باید کہ صوفی نفس
نگاہدارد تا باطن او جمع گردد و چون نفس گذاشت باطن پریشان گردد فرمود صوفی آنست
کہ نفس او شمردہ باشد المنتہی صاحب نفس یک معنی ہمین است و جوگیان سر آمدہ کہ ایشان را
سدہ ہمی گویند ایشان انفاس شمردہ میزنند بعدہ نفسے سرد از سینہ مبارک بر آورد و فرمود
مثل ما و شما بکہ ماند بدان در روشیں گرسنہ کہ پیش دوکان طباخ بگذرد و نعمتی پختہ ہے بیند
و بوی خوش می آید بایستد و بگوید کہ تو داری بارے بخور اکنون من باری فرصت مشغولے
و خلوت ندارم ہمہ روز با خلق ہے باید بود بلکہ قیلولہ نیز میسر نمیشود بارہا میخواہم کہ قیلولہ بکنم
بری گویند کہ آیندہ آمدہ است برخیز ند اکنون شما کہ فرصت دارید چرا مشغول نمیشوید فرمود
اگر شب چیزی تواند کرد خواندنی یا گذاردنے اما روز اصلا مقدور نیست فاما تو میدانی این سخن

در خانقاہ بیامد روز دوم فوت شد و نیز نقل است کہ شیخ نصیر الدین محمود میفرمود من چہ لایقم کہ شیخے کنم امروز خود این کار بازی بچگان شد بعد ازان این بیت شیخ ثنائی خواندند لطریق عجز و نیاز بیت مسلمانان مسلمانے مسلمانی ✤ ازین آئین بے دینان پشیمانی پشیمانی ✤ میفرمود غم ایمان باید خورد و در پے کرامت نباید بود و نیز مے فرمود کہ حیرانم کہ خلق بے بمشاہدہ چگونہ مے رہند نقل است کہ امیر سید محمد گیسو دراز قدس سرہ کہ فرمود یکبار در زمان حیات خواجہ بزرگ در دہلی اسباک یاران شد خواجہ برای استسقا بیرون آمد تضرع و زاری و نماز و دعا کہ از سلف مرویست ہمہ کردند ہیچ راہ در وی پیدا نبود تا آنکہ باز گشتند کہ آنروز پاے پوش بندگی خواجہ کردم فرمود از تو آنجا نبودی عرضہ داشتیم صدقہ خواجہ بودم گفتند دیدی کہ امروز ما را چنین و چنان میگوید و خلق بر ما می نہاہند و نبال رد می کردند ہر چہ کردیم ہیچ ما را بچیزے نخرید آخر الامر چہ کنم خجل شدیم و باز گشتیم و در خیر المجالس مسطور است کہ عزیزے سوال کرد حالی کہ درویشان را می باشد از کجاست و چگونہ است فرمود حال نتیجہ صحت اعمال است و عمل بر دو نوع است عمل جوارح و آن معلوم است دوم عمل قلب و آن عمل را مراقبہ خوانند و المراقبۃ ان یلازم قلبک العلم بان اللہ ناظر الیک بعدہ فرمود اول انوار از عالم علوی نازل میشود بر ارواح بعد از آن ظاہر میشود بر قلب بعدہ بر جوارح کہ تبایع قلب است چون قلب متحرک شود جوارح نیز در حرکت می آید باز ہمان عزیز سوال کرد کہ عوارف صاحب حال و المتوسط گفتہ است و آن روایت از عوارف نقل کرد کہ المبتدی صاحب وقت و المتوسط صاحب حال و المنتہی صاحب انفاس عزیزان دیگر را ازین سخن مشکل شد استفسار کردند خدمت خواجہ سلمہ اللہ اول توجہ بدان سائل کردہ فرمود کہ شما باری بگوئید کہ درین محل چہ شنیدہ اید شما عوارف خواندہ اید او سخنی نگفت خدمت خواجہ ذکر اللہ با الخیر افادت فرمود المبتدی صاحب وقت چہ باشد یعنی صوفی باید کہ وقت خویش را غنیمت دارد بداند کہ جز این وقت دیگر نیابم یا بیابم پس آنکس بداند کہ وقت من ہمین است وقت خود را غنیمت دارد تلاوت یا الصلوات یا بذکر یا بفکر و چون سالک بر حفظ آفات مستقیم شد و اوقات معمور داشت و استقامت یافت امید باشد کہ صاحب حال شود و مواہب نتیجہ کجاست و

آن حال

تصنیف نکرده است نقل است که روزی بعضے از مریدان شیخ نظام الدین اولیا مجلس
داشتند و از وقت زنان سرودی می شنیدند شیخ نصیر الدین محمود در مجلس بود برخواست
تا برآید یاران تکلیف نشستن کردند گفت خلاف سنت است گفتند از سماع تکبر شدی واز
مشرب پیر برگشتی گفت محبت نمیشود دلیل از کتاب وحدیث می باید بعضے از عرض گویان این
سخن بخدمت شیخ رسانیدند که شیخ محمود چنین میگوید شیخ راصدق معامله او معلوم بود
فرمود راست میگوید حق آنست که او میگوید در سیر الاولیا می نویسد که در مجلس شیخ نظام الدین
مزامیر نبودی و تصنیف نکردندی و اگر کسی از یاران چیزے بخدمت او میرسانیدند که مزامیر شنیدند
منع میکردے و میگفت خوب نمی کنید و در خیر المجالس میگوید عزیزے بخدمت شیخ نصیر الدین محمود
درآمد آغاز کرد که کجا روا باشد که مزامیر در جمع باشد و دف و نای و رباب و صوفیان رقص
کنند خدمت خواجه فرمود که مزامیر باجماع مباح نیست اگر یکی از طریقت بیفتد باری در شریعت
باشد اگر در شریعت هم نیفتد کجا دود اول در سماع اختلافست نزدیک علماء و باحدین شرائط
سماع مر اهل آنرا اما هم مزامیر باجماع حرامست در جوامع الکلم می نویسد که روزے بندگی شیخ
نصیر الدین محمود را در خانقاه براین بیت ذوقی بکمال گرفت بیت جفا بر عاشقان کفتے
نخواهم کرد هم کردی ✤ قلم بر بیدلان کفتی نخواهم راند هم راندی ✤ مولانا رمعیشت
شاعر رساله پرداخت و ذکر این مجلس تمام در آن رساله کرد و بر نمیعنی که این بیت هیچ
بحقیقت نمی توان برد اگر جور و جفاست بخداوند عزوجل نسبت کردن کفر لازم آید این و
مثل این چند کلمه کرد و بر مولانا رمعین الدین عمرانے برد او بستد و برگرفت و پیش شیخ
فرستاد شیخ آنرا دید و مولانا معین الدین را بخود طلبید و این رساله بر دست او داد و هیچ
نگفت و دستار و ذراع پوشانید و باز گردانید روزے دیگر سماع بود بندگی خواجه برین بیت
بسیار سیر قصید و اضطراب میکرد ✤ طبل غائه دوش بی بانگ زدیم ✤ عالی علمش بر سر افلاک
زدیم از بهر یکے مغنیه صد بار کلاه توبه بر خاک زدیم ✤ بعد از اضطراب بسیار بر بالای بام
رفت و نشست و فرمود مغنیث را طلبید مولانا رمغیث از دست رفت و پیش ایستاده کردند
گفت بآن مولانا رنویس که اینجا چه جهل بود این سخن بگفت و مولانا را باز گردانید باز مولانا

پیش آمد وچون مرا با جامہای رنگین و پارہ دید پرسید کہ نظام الدین ترا چہ روز پیش آمد تا این غایت
اگر در شہر تعلیم میکردے اسباب معیشت بفراغت بہم میرسید من این سخن ازان بار نشنیدم ہیچ
نگفتم نوبت خواجہ رفتم پرسید نظام الدین اگر کسے از یاران تو پیش تو آید و بگوید کہ این چہ روزست
کہ ترا پیش آمد و ترک تعلم کہ موجب فراغت و رفاہیت است گر فتی جواب چہ گوئی عرضہ داشت کردم
کہ ہر چہ فرمان شود بگویم فرمود کہ بگو بیت نہ ہمرہے تو مرا لاخوش گیر و برو ✤ ترا سعادت
یاد مرا نگوشارے ✤ بعدہ فرمود تا خوانی بطعام پر کردہ بیارند فرمود نظام الدین خوان از سر
کن و دران مقام کہ یار فرود آمدہ است بہ بر ہمچنین کردم دیگران یار انصاف من داد و گفت
سبارکباد ترا این صحبت و این حالت شیخ نصیر الدین محمود میگوید کہ این و امثال این تلقین
کرد بعد ازان ریاضت و مجاہدہ فرمود گاہے دہ روز میگذشت و من چیزے نمیخوردم و پیشتر
احوال ازیں کہ شہوت مزاحمت میداد ترشی نمیخوردم آوردہ اند کہ سلطان محمد تغلق شیخ نصیر الدین
محمود را با این کمال رتبت کہ داشت ایذا ہا کردے و در سفرہا ہمراہ خود گردانیدی گویند کہ وقتے
او را جامہ دار خود گردانیدہ بود و او این ہمہ را بموجب وصیت پیر خود تحمل کردے و دم نزدے
رحمۃ اللہ تعالے علیہ وفات او ہژدہم ماہ رمضان سنہ سبع وثلثین وسبعمائۃ وقتی سلطان
محمد تغلق برائے شیخ نصیر الدین محمود طعامی فرستاد در آوند بازر و نقرہ و باعث فرستادن
این خبر ایذا نبود یعنی اگر ابا آرد و طعام من نخورد ہمین را مادۂ ایذا سازم و اگر نخورد گویم در کاسۂ
زرین کہ دران بود بر آورد و بر دست نہاد پس بزبان نہاد و خورد بداندیش غایت و خائب ماند
در خیر المجالس مے نویسد کہ عزیزی در خدمت او عرضہ داشت کرد کہ در ملفوظات خواجہ عثمان ہارونی
نوشتہ است کہ ایشان فرمودند ہر کہ دو مادۂ گاؤ ذبح کند یک خون کردہ باشد و ہر کہ چہار
مادۂ گاؤ ذبح کند دو خون کردہ باشد و ہر کہ دہ گوسپند ذبح کند یک خون کردہ باشد اول خدمت
خواجہ فرمود کہ ہارونی نیست ہرونی است ہرون دیہی است خواجہ در آن دیہ بودی بعدہ فرمود
این ملفوظات ایشان نیست این نسخہا من ہم رسیدہ است و دران بسیار الفاظ است
کہ مناسب اقوال ایشان نیست بعدہ فرمود کہ خدمت شیخ نظام الدین فرمود کہ من ہیچ کتابے
نہ نوشتہ ام زیرا کہ شیخ الاسلام فرید الدین و شیخ الاسلام قطب الدین و خواجگان چشت ہیچ نوشتہ

درحالت حیات کار آید آخر نہ تو مردہ چون این سخن بگفتم مرا گفت تو اولیای خدا را مردہ میگوئی
قاضی منہاج جرجانی صاحب طبقات ناصری بزرگ بود واز افاضل روزگار واز اہل وجد وسماع
بود چون قاضی شد این کار استقامت گرفت شیخ نظام الدین میفرماید کہ من ہر دو شنبہ در تذکیر او
برفتمی تا روزے در تذکیر او بودم این رباعی گفت رباعی لب بر لب لعل دلبران خوش کردن ✣ وانگہ سر زلف مشوش کردن ✣ امروز خوش است لیک فردا خوش نیست ✣
خود را چو خسی طعمۂ آتش کردن ✣ من این بیت شنیدم بخود گونہ گشتم ساعتی با لیست تا بخود
باز آمدم مولانای احمد حافظ مردے دانشمند بود مرد خدا بود شیخ نظام الدین اولیاء
قدس سرہ میفرماید کہ وقتی مرا عزیمت زیارت شیخ فرید الحق والدین قدس سرہ بود در حدود
سرسی او را با من ملاقات واقع شد مرا گفت چون بر وضۂ متبرکہ شیخ الاسلام برسی سلام من
برسانی وبگوئی کہ من دنیائے طلبم طالبان آن بسیار اند وعقبی نیز ہمان حکم دارد ہمین میخواہم
کہ تو فنی مسلماً و الحقنی بالصالحین رحمۃ اللہ علیہ شیخ نصیر الدین محمود اشہر و اعظم خلفاء
شیخ نظام الدین اولیاست قدس اللہ اسرارہم وصاحب سریر و وارث احوال او
ولایت دہلی بعد از شیخ نظام الدین بوی انتقال یافت ولغایت اتباع شیخ داشت وطریقہ
او فقر و صبر و رضا و تسلیم بود نقل است کہ روزی با میر خسرو کہ محرم خلوت خاص شیخ نظام الدین
بود التماس کرد کہ از وی بخدمت شیخ عرض کند کہ من بندہ در آوردہ می باشم واز سبب مزاحمت
خلق مشغول نمیتوانم بود اگر فرمان شود در صحرا خدا تعالے را بفراغ خاطر عبادت کنم امیر خسرو
را معہود بود کہ بعد از نماز خفتن بخدمت شیخ رفتی و بنشستے واز انچہ گذشتہ بودی نقل کردے
درین وقت عرضہ داشت شیخ نصیر الدین محمود گذرانید شیخ فرمود او را بگو کہ ترا در میان خلق
می باید بود و جفا و خفاے خلق مے باید کشید و مکافات ببذل و عطا می باید کرد آوردہ اند کہ
وقتی شیخ او را در خلوت طلبید و گفت در دل چہ داری و مقصود تو ازین کار چیست و پدر تو چہ
کار کردی گفت کہ مقصود من دعاء مزید حیات خواجہ و راست کردن نعلین در ویشان ست
و پدر من غلامان داشت کہ سودا پنبہ مے کردند بعدہ شیخ فرمود کہ شنود در انچہ من بخدمت
خواجہ خود فرید الحق والدین پیوستم روزی در اجودہن دانشمندی کہ یار و ہم سبق من بود

مران بہشت چکارے آید کہ دران بہشت نماز نباشد و لقمے گفت بزبان ہندی کہ آنرا نتوان گفت
بعدہ در مناقب او سخنی چند فرمود کہ مردی بود بر صوفی بدہنی نیامدے روزی بالای بلندی میرفت
از مرد غیب ملاقات کرد از وی پرسید کہ صوفی بدہنی چگونہ کسی است مرد غیب گفت کہ مردی بزرگست
اما افسوس ہمین قدر گفت باز در حال مستغرق شد و گفت استغفر اللہ آنمرد بر صوفی بدہنی
آمد اغاز کرد روزی آنمرد غیب گفت اما افسوس چہ بود گفت اگر در حال مستغرق نشدی اورا جہان
بالای بلندی فرود انداختی کہ گردن او شکستی حکایت دیگر فرمود کہ دران وقت کہ مشغول
شدی حالے پیدا شدی کہ سر جدا و دست جدا و پای جدا گشتی یکے پرسید کہ صوفی بدہنی کدام وقت
بود فرمود در عہد دولت شیخ الاسلام فرید الدین بود قدس سرہ و در مردم مشہور است کہ خواجہ
قطب الدین و شیخ صوفی بدہنی بدست مغلان چنگیز خانی اسیر افتادہ بودند روزی تمام بندیان
گرسنہ و تشنہ بودند بطریق خرق عادت خواجہ کاک از بغل بیرون مے آورد و شیخ صوفی کہ زہ
آب تمام بندیان مے دادند و ازان باز خواجہ را کاکے لقب افتاد و شیخ صوفی را بدہنی کہ بزبان
ہندوی کوزہ مراد است و در ذکر خواجہ معلوم شد کہ وی را نسبت کاک چرا میکنند و اللہ اعلم
بحقیقۃ الحال قدس اللہ سرہ العزیز و اسلام شیخ شہاب الدین خطیب ہانسوی شیخ نظام الدین
اولیا میفرماید کہ وی عزیز کسے بود ہر شب سورۃ البقر بخواندی آنگاہ در خواب شدی تا حکایت
کرد کہ شبی این سورۂ میخواندیم از گوشہ خانہ آواز برآمد بیت داری سر ما نوگرنہ دور از برما
ما دوست کشیم تو نداری سر ما اہل خانہ ہمہ خفتہ بودند حیران بماندند اینکہ میگوید و در خانہ
کسی نبود کہ این معنی از و صادر شود تا بار دیگر نیز شنید فرمود کہ وی مناجات کردی خداوندا
من بسیار عہد ترا بو فا رسانیدہ ام امید میدارم کہ تو ہم عہد مرا بو فا رسانی کہ وقت نقل من
نیچکس با من نباشد نہ ملک الموت نہ فرشتہ دیگر ہمین من باشم و تو آخر چنان رفت کہ میخواست
رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ و اسلام شیخ احمد بدایونی شیخ نظام الدین میفرماید کہ وے از
دوستان من بود سرے عظیم و صالح بود معتقد درویشان و ابدال صفت اگرچہ می بود ہمہ روز در تحقیق
مسائل شرعیہ مشغول مے بود فرمود کہ چون وی از دنیا رحلت کرد من شبی بعد از موت او را
در خواب دیدم ہمچنان بر حکم سہو از من مسائل و احکام می پرسید من او را گفتم این چہ تو می پرسے

افتاده ام مولانا او را از خانه بیرون بردو بر سر راه مواشی که او از انجا بود بگذاشت در فوایدالفواد میگوید که خواجه ذکره الله بالخیر چون برین حرف رسید چشم پر آب کرد و فرمود که علماء ظاهر اینمعنی را منکر نباشد اما تو آن دانست که او چه کرد قبر او در بداون است رحمة الله علیه و نیز در خیر المجالس میگوید که شیخ نصیر الدین محمود میفرمود که مولانا علاء الدین اصولی هرگز از کسی چیزی قبول نکردی مگر آنکه وقت حاجت کسی چیزی آوردی قدر حاجت ازوی بستدی وقتی در خدمت مولانا بودم و مولانا را فاقه بود و مولانا نشسته کنجاره میخورد درین اثنا مزین در آمد مولانا علاء الدین اصولی رحمة الله علیه الرحمة والغفران بخواست که مزین بر فقر او اطلاع نیابد کنجاره میان دستار پنهان کرد مزین محابا راست کرد مولانا دستار فرو آورد تا مخلوق شود کنجاره بر زمین افتاد روزی آن مزین قصه را با یکی از بزرگان عصر در میان نهاد آن بزرگ چندین مایده و چند سبوی روغن هزار مثقال بخدمت مولانا فرستاد مولانا آن را قبول نکرد و باز گردانید بعد ازان آن مزین را بخود طلبید و ملامت کرد و گفت تو باز دیگر بر من نیای بعده آن مزین مردم را بشفاعت آورد و شرط کرد که بعد ازین سر درویشان فاش نکنند تا بار دیگر او را بخود راه داد رحمة الله تعالی علیه قاضی خیال ملتانی بداونی بزرگ بود شیخ نظام الدین اولیا قدس سره فرمود که وقتی این بزرگ در خواب دید حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در سواد بداون کوهی که در موضعی نشسته است و چاه می سازد چون بیدار شد بر خود بدان موضع رفت زمین تر شده دید گفت کور من همین جایگاه دید بعد از وفاتش همدران مقام دفن کردند رحمة الله تعالی علیه شیخ صوفی بدهنی قدس سره سلطان المشایخ میفرماید پیری بود در کیتل او را شیخ بدهنی مے گفتند او تارک عظیم بود تا بجای که ستر عورت هم نداشت انگاه فرمود که اگر یکی سد جوع را که بدان قوام بدن باشد و خرقه از جامه را که بدان عورت پوشند تارک شود معاقب شود او از آنها بود که از ینها هم دور بود اینچنین است در فواید الفواد و خیر المجالس نقل است شیخ نصیر الدین محمود میکند که فرمود صوفی بدهنی ذوق طاعت بسیار داشت و در مسجد بودی پیش محراب شب و روز همین نماز گذاردی و خلق بسیار بر و آمد شد کردی روزی دانشمندان آمده بودند از ایشان پرسید که در بهشت نماز خواهد بود ایشان گفتند که آن وافر است آنجا خوردن تمتع کردن پیش نباشد هر عبادت که بهشت در دنیاست صوفی بدهنی چون شنید که در بهشت نماز نخواهد بود گفت

اولیا فرموده است که او صاحب ولایت بود در غایت بزرگی و وقتی وی در کوفی گذشت
در مسجدی رسید موذن بکسر گفت امام پیش رفت خلقی بجماعت پیوست خواجه حسن نیز در آمده
اقتدا کرد چون نماز تمام شد و خلق باز گشت وی نزدیک امام رفت و گفت ای خواجه تو در نماز
شروع کردی و من بتو پیوستیم تو از بنجا بمهلی رفتی و پرده ها خرمیدی و باز گشتی و این پرده بر نهان
بردی و از انجا بملتان آمدی من دنبال تو سر گشته می گشتم آخر این چه نماز است شیخ نقی الدین محمد
قدس سره شیخ نظام الدین میفرماید مردی صاحب دائم الاستغراق بود بمراقبه او را خبر چیزی نبود و
نمیدانست که این روز کدام روز است و این ماه کدام ماه است وقتی مردی بروی کاغذی آورد و
گفت شیخ نام خود درین کاغذی بنویس قلم برداشت متحیر بماند خادم دانست که شیخ نام خود
فراموش کرده است گفت نام شیخ نقی الدین محمد است بعده شیخ نام خود بران نوشت باز روزی
در مسجد جمعه رفت بر در مسجد رسید بایستاد و متحیر بماند خادم دریافت که شیخ پای راست خود فراموش
کرده است خادم دست خود بر پای راست شیخ نهاد و گفت پای راست شیخ اینست بعده پای را
در مسجد نهاد رحمة الله علیه شیخ برهان منتقی الدین قدس سره در فوائد الفواد میگوید که وی دانشمندی
کامل حال بود اگر شاگردی بخدمت او بیامدی تا چیزی بخواندی او گفتی که اول بر من سه شرط بکن تا
چیزی ترا بیاموزم ازان سه شرط اول اینست طعام یک وقت خوری تا دعا علم خالی ماند شرط
دوم آنست که ناغه نکنی اگر یک روز ناغه کنی دوم روز ترا سبق نگویم شرط سوم آنست که چون مرا
در راهی پیش آئی و بمین سلام کنی و بگذری دست و پا افتادن و تعظیم زیادت کردن و میان راه نکنی
مولانای علاؤ الدین اصولی بغایت بزرگ بود و کامل بود از استادان شیخ نظام الدین بود و در
خیر المجالس مینویسد که شیخ نظام الدین قدوری پیش مولانا علاؤ الدین تمام کرد مولانا فرمود
مولانا نظام الدین بعد ازین دستار به بند خدمت شیخ سه چهار کرمی می بست و دستار میبرد و قصه
تمام در ذکر خواجه علی مذکور شد در فوائد الفواد میگوید مولانا علاؤ الدین کودک بود در کوچه از کودکان
بدانون میگذشت شیخ جلال الدین تبریزی را قدس سره نظر بروی افتاد او را بخواند و جامه خود
که پوشیده بود او را پوشانید آنهمه اوصاف و اخلاق او از برکت آن بود آورده اند که او را
کنیزکی بود دلبرده مگر آن کنیزک میگریست مولانا پرسید که چرا میگریی گفت پسری دارم از وجه

قدس سره می نویسد که یکی موضع است موسوم امداوان آن مردے بزرگ دران بود حافظ
قرآن و صاحب ولایت روزی با شاگردان بهم در تماشا ربود و در راه درختان آلک بار
گرفته بودند ایشان آنرا شکستند دوست کرده آمدند مولانا را نظر افتاد گفت بردست تو خیارست
گفت نے بار آلک است مولانا گفت نه خیارست شاگردان گفتند مولانا آنرا بدست خود
شکسته ایم بار آلک است و این زمان هوای خیار نیست شما از کجا میگویید مولانا گفت بیارید
خیار بردست مولانا دادند مولانا کارد کشید و پاره کرد همه را داد خوردند خیار بود از خدمت شیخ
نصیر الدین رحمة الله علیه پرسیدند خواجه عزیز کسرکی و مولانا مخلص الدین معاصر بودند فرمود
آن معلوم نیست اما خواجه عزیز کسرکی نیز سخت بزرگوار مردی بود بعد ازان فرمودند در بداؤن
بزرگان بسیار بودند رحمة الله علیهم اجمعین والسلام خواجه علی قدس سره مرید شیخ جلال الدین
تبریزی و بنعمت از و یافته مشهور است بکرامات نقل است که چون شیخ نظام الدین اولیا
قدس سره تحصیل علم تمام کرد و الدهٔ او بدست خود بسیمان رسید و دستاری ازان بافید و
طعامی ترتیب داد و علما و مشائخ شهر را دعوت کرد شیخ نظام الدین دستار بر کف دست مبارک
کرده در مجلس در آمد و پیش شیخ علی نهاد شیخ علی یکسر دستار بدست خود گرفت و دوم سر بدست
شیخ نظام الدین داد و آن دستار کراست بر سر بست و سر در قدم خواجه علی آورد و خواجه علی او را
دعا کرد که حق تعالے ترا از علما و دین گرداند و بمنتهای همت برساند و قصه بدایت حال این
شیخ علی در ذکر شیخ جلال الدین تبریزی معلوم شد که شیخ جلال او را در وقت رخصت فرمود
که خلق بداؤن را در پناه تو سے گذارم و در خیر المجالس از شیخ نصیر الدین محمود نقل می کنند که
فرمود در بداؤن دو علی مولی بوده اند علی مولا خرد و علی مولا بزرگ و این که مرید شیخ جلال الدین
تبریزی است و آنکه او را در وقت الیاس دستار بر سر شیخ نظام الدین قدس سره طلبیدند
علی مولی بزرگیت فرمود صاحب نفس بود و قبولی عظیم داشت فرمود که علی مولی هیچ ندانستے
همین پنج وقت نماز گذاردی و بس اما صادق بود جمله مشائخ و علما و خلق دیگر بدو تبرک میکردند
و پای او می بوسیدند قبولی در و پیدا شده بود هر که او را دیدی تحقیق دانستی که مرد خدا تعالی است
رحمة الله علیه خواجه حسن افغان از مریدان شیخ بهاؤ الدین فکریاست قدس سره العزیز شیخ نظام الدین

شیخ عبد العزیز پسر شیخ حمید الدین است رحمة الله تعالیه در عنفوان شباب در حالت سماع جان داد
لیلة الرغایب در خانه یکی از صوفیان صحبت سماع بود قوالان این بیت را بر خواندند بیت
جان بده وجان بده وجان بده ✣ فایدهٔ گفتن بسیار میست ✣ لغزه بزد گفت دادم وجان بحق تسلیم کرد والله اعلم شیخ علی گرد قدس سره در سیر الاولیاء نویسد که سلطان المشایخ
فرمود وقتی در هانسی رسیدم و دران ایام شیخ فرید الدین قدس سره را روزهٔ داؤدی بود
وقت افطار خود شیخ علی را مهمان داشت در اثنای آنکه هر دو بزرگ هم لقمه شدند بخاطر شیخ علی
گذشت چه نیکو بودی که شیخ فرید الدین را صوم دوام بودی شیخ فرید الدین آنرا باشراق باطن
دریافت بر فور دست از طعام برداشت وطن شیخ علی گرد در خطهٔ میرٹھ بود و مدفن او نیز همانجا
است رحمة الله علیه مولانا نور ترک قدس سره ذکر او قاضی منهاج در طبقات ناصری بر نگی آورده
است که از انجا تنقیص حال و تشنیع مذهب او لازم آید اما در فواید الفواد مذکور است که
شیخ نظام الدین اولیا قدس سره فرموده است که بعضی علما در باب او چیزے گفته اند اما او
از آب آسمان پاکیزه تر بود با علمای شهر تعصبی تمام داشت بسبب آنکه ایشان را آلودهٔ
دنیا دیدی و او را غنی کبیر البود اما دست بکسی نداد هر چه گفتی بقوت علم گفتی و قوت مجاهده
او را غلامے بود نداف هر روز یک درم مولانا را بدادے وجه معاش او همان بود وقتی
سلطان رضیه بروزری فرستاده بود چوبی بدست داشت بآن چوب ویرا میزدو می گفت
این چیست از پیش من ببرید و چون بمکه رفت مردی ازین دیار آنجا رسید سومن برنج نخدمت
وی بر دبستد و دعا کرد آنمرد در دل گذرانید که همان بزرگیست که در دهلی آن قدر زر رد کرد
این ساعت این قدر رنج قبول مے کند مولانا نور ترک گفت ای خواجه تو مکه را با دهلی قیاس
مکن و نیز آن روز جوان بودم آن قوت و حدت کجا مانده است این ساعت پیر شدم وجوب
اینجا کم است فرمود که از شیخ فرید الدین شنیدم که من تذکیر او شنیده بودم چون در هانسی رسید
و تذکیر آغاز کرد من رفتم تا تذکیر او بشنوم آن جامهٔ رنگین پوشیده بودم و پاره و هیچ وقتے
میان ما ملاقات نبود همین که در مسجد در آمدم و نظر او بر من افتاد آغاز کرد که ای صراف سخن
رسید بعد ازان مدحی آغاز کرد که هیچ پادشاهی را نکند ذکر مولانای مخلص الدین شیخ نصیر الدین محمود

سرسی بود شیخ نظام الدین اولیا میفرماید کہ جنید نام قوالے از و شنیدم کہ روزی سماع
بود و او بیتی شنید و آہے کشید و جان بحق تسلیم کرد رحمۃ اللہ تعالی علیہ سیدی سلیم در
زمان سلطان غیاث الدین بلبن در دہ بود مریدان و اتباع بسیار داشت و بمردم
طعام می داد و خوارق می نمود بعضی مردم را بروی کمال کیمیا بود و بعضی اعتقاد تصرف
و کرامات و بعضی را گمان سحر و شعبدہ او را قلندران شیخ ابو بکر طوسی در زمان سلطان
جلال الدین خلجی گشتند و روز قتل او باد و غبار بی اندازہ شد و عالم تاریک گشت سلطان
جلال الدین را بمشاہدہ این حال باوی اعتقادے کہ نبود پیدا شد و اسلام شیخ ابو بکر
طوسی چندی شربت قلندر بہ داشت میان او و شیخ جلال الدین ہانسوی بغایت مودت
بود چون از ہانسی بزیارت خواجہ قطب الدین تشریف آوردی در خانقاہ شیخ ابو بکر طوسی
کہ بالای آب جون است نزول فرمودی و صحبتہای درویشان داشتندی و سماعہا
کردندی شیخ نظام الدین اولیا نیز در خانقاہ او حاضر شدی و مجلس داشتی نقل است
کہ وقتی شیخ جمال الدین از ہانسی بے آمد مولانا حسام الدین اندیبنی کہ شیخ القضات
و الخطبا بود و مرید شیخ جمال بود او را استقبال کرد و بوقت استقبال شیخ ابو بکر طوسی
بمولانا گفت کہ شیخ جمال الدین را بگوی کہ من نجم میروم در بقیۂ اول شیخ جمال الدین از مولانا
حسام الدین پرسید کہ آن باز سفید ما چگونہ است یعنی شیخ ابو بکر طوسی مولانا حسام الدین گفت
او قصد حج دارد شیخ جمال ہم از انجا مولانا حسام الدین را باز گردانید و گفت کہ تو برو تا تب
من ہم میرسیم و این رباعی را شیخ ابو بکر طوسی نوشت رباعی مرہای ترا سرم نثار اولتمر
یکسر چہ بود بلک نثار اولتمر ✣ در غار وطن صاز چو تو نگر از انکہ ✣ بو بکر محمدی بلغار اولتمر
قبر او ہم در خانقاہ اوست نیز از و بترک بہ رحمۃ اللہ علیہ شیخ فرید الدین نبیرہ سلطان التارکین
شیخ حمید الدین صوفی است مرید و خلیفہ و صاحب سجادہ جد بزرگوار خود است و در ظل عنایت
و تربیت او پرورش یافتہ سرور الصدور کہ ملفوظات شیخ حمید الدین است او جمع کردہ
و در وقت سلطان محمد تغلق از ناگور بدہلی قدوم آوردہ و ساکن گشتہ قبر او در فنار شہر قدیم
است در راہ مقام خواجہ کہ بجانب جنوبی بمیندل واقع است و منزل او ہمدران جا بود

وی آمد و ظاہر آنست کہ زمان حیات او را نیز دریافتہ باشد اما ملاقات ایشان بیکدیگر
معلوم نیست در سیر الاولیا از شیخ نظام الدین اولیا نقل میکنند کہ می فرمود پیش ازین
کہ من در مسجد کیلوکہری بنماز جمعہ میرفتم روزی ہوای تابستان بود و من صلایم مراد ازان
آمد در دوکانے نشستم در خاطر من گذشت کہ اگر مرا مرکبی بودی من بران سوار میرفتم بعد
این بیت شیخ سوری در دل من گذشت بیت ما قدم از سر کنیم در قدم دوستان
راہ بجای نبرد ہر کہ با قدام رفت ۔ پس ازان خطرہ توبہ کردم بعد از سہ روز خلیفہ ملکیار
بران رحمۃ اللہ علیہ با دیانے بر من آورد کہ این را قبول کنید من او را گفتم تو مردے
درویشی از تو چگونہ قبول کنم او گفت سوم شب است کہ شیخ ملکیار پران مرا در خواب
سیفرماید کہ مایان پیش شیخ نظام الدین بہ بر من او را جواب گفتم شیخ تو فرمود اگر شیخ من
مرا فرماید قبول کنم مجلس دیگر آورد دانستم کہ فرستادۂ حق است قبول کردم بعد ازان
اسپ از خانۂ ما گم شد چنین میگویند در وقتی کہ شیخ ملکیار پران بدہلی آمد در ان جای کہ مقام
اوست جا گرفت شیخ ابا بکر طوسے قلندری در آن زمان بود با او نزاعے کرد او گفت مرا
پیر من فرستادہ است او محبت طلبید مسافت از دہلی تا آنجای کہ پیر او بود بس دور بود
در اندک زمانی کہ نہ بر مرکب بے عادت بود از انجا خبر آورد ازان روز او را ملکیار پیران
گویند رحمۃ اللہ علیہ واللہ اعلم بالصواب شیخ ضیاء الدین رومی خلیفہ شیخ شہاب الدین
سہروردی است سلطان قطب الدین بن علاء الدین مرید و معتقد او بود گویند کہ در
روز سوم از نقل او چون شیخ نظام الدین اولیا زیارت او رفت سلطان قطب الدین
انجا حاضر بود شیخ را تعظیم نکرد و جواب سلام نداد نقل است از شیخ نظام الدین کہ فرمود
از شیخ ضیاء الدین رومی شنیدہ ام کہ مرا یاری بود او را در سماع حالی و ذوقی بود
بعد از نقل او در خواب دیدم کہ در بہشت مقام رفیع یافتہ است فاما مغموم نشستہ بہیئت
آن مقام کردم و پرسیدم چرا مغموم نشستہ گفت این ہمہ یافتم فاما لذتے و حالی کہ در
سماع بودنی یابم روضۂ او در راہ مقام خواجہ قطب الدین مقابل لجبندل سلطان محمد
عادل است رحمۃ اللہ علیہ شیخ شرف الدین کرمانی قدس اللہ سرہ العزیز ساکن قصبہ

نمایک کردہ یا ذوکردہ می رفتیم او از عقب برما رسیدی و از ما بگذشتی یکدو کرد پیشتر میرفت
باز بنماز مشغول میشد و در درختان جنگل و بیابان راہ غلط نکردی نقل است کہ وی بعد از
نماز بامداد از خانہ بیرون آمدی و در بیابان رفتی و مشغول شدے آہوان بے آمدند
و گرد بر گرد او ایستادہ و دو چشم در و نہادہ تماشای آن میکردند رحمۃ اللہ علیہ و قدس
اللہ سرہ العزیز مولانای رضی الدین منصور قدس سرہ درویشی کامل بود شیخ نصیر الدین
محمود سیفرماید بزرگی بود در اودہ او را زحمت شد چنانکہ ساختگی و تجہیز و تکفین او کردند
مولانا داؤد مذکور و این مولانا رضی الدین منصور ہر دو سر احاضر شدند گفتند کہ چون ما
بر سر او آمدیم چنین نگذاریم صحبت او نخواہیم بعدہ مولانا رضی الدین گفت یکطرف
مریض شما قبول کنید و یکطرف من مولانا داؤد طرف آن قبول کرد و مولانا
رضی الدین طرف پایان ہر دو نشستند و چیزی خواندند و بعدہ برخواستند و دست
آن مریض گرفتند و گفتند برخیز در حال برخواست و صحت یافت رحمۃ اللہ علیہ مولانا
کمال الدین زاہد موصوف بود بکمال ورع و تقوی و دیانت شیخ نظام الدین اولیا
مشارق را پیش او سند کردہ است و او پیش مولانا برہان الدین بلخی و او پیش
مصنف و مولانای کمال الدین زاہد در ذیل مشارق کہ شیخ نظام الدین اولیا از وے
سماع دارد اجازت نامہ بخط خود نوشتہ است و نسخہ آن در سیر الاولیا مسطور است
نقل است کہ سلطان غیاث الدین بلبن آرزوی آن کرد کہ مولانا کمال الدین
زاہد را امامت خود فرماید بدین سبب مولانا را پیش خود طلبید گفت ما را بر کمال علم و دیانت
و صیانت شما اعتقاد تمام است اگر با ما موافقت کنید و منصب امامت قبول کنید مخضر
کرم باشد و ما را بر قبول نماز خود و قوفے تمام حاصل شود و مولانا فرمود کہ در ما چیزے
چیزی نماندہ است اکنون بادشاہ چہ میخواہد کہ این ہم از ما برود و مولانا چون این جواب از سر صلابت
و ہیبت گفت سلطان ساکت شد و مولانا را معذرت سمار باز گردانید رحمۃ اللہ تعالے علیہ
شیخ نور الدین ملک از پیران شیخے بزرگ بود با صل از دار است و از انجا بازن پیر خود در دہلی
آمدہ او از مشائخ زمان سلطان غیاث الدین بلبن است شیخ نظام الدین اولیا بزیارت روضۂ

از مجلس برآمدم سبادا پیچکسے را غمی کہ مرآن روز بود تا برسیدم برسر چاہی خواستم کہ خودرا
دران چاہ اندازم باز تامل کردم و با خود گفتم گدای مردہ گیر اما این بدنامی سبا آنکہ یار برگردد
وہمچنین در فحرت وحیرت بودم عاقبت چون مولانا رشہاب الدین از حال من بخدست تفرقہ
بہتر باز گفت انگاہ خوشنود شدند و مرا پیش طلبیدند و مرحمت و شفقت نمودند فرمودند کہ کردم
برای کمال حال تو کردم کہ بر بساطہ مرید است انگاہ مرا خلعت فرمود و بکسوت خاص خود
مشرف گردانید شیخ بدر الدین سلیمان اشہر اولاد شیخ مزید الحق والدین ست بعد از پدر بالتفاق
برادران و مریدان بر سجادہ خلافت نشست او را نسبت ارادت بخاندان چشت ست
خواجہ روز و خواجہ غور کہ از خلفاء خواجگان چشت بودند از چشت در صدر حیات گنج شکر
در اجودہن تشریف آوردند و شیخ تبرکا و تیمنا مولانا رشہاب الدین و شیخ بدر الدین را
کلاہ ارادت از دست ایشان پوشانیدند و مرید ساخت قدس سرہ العزیز و رحمۃ اللہ علیہ
رحمۃ واسعۃ شیخ نظام الدین قدس سرہ او را شیخ فرید الدین از جملہ پسران دوست تر
داشتی وی لشکرے بود در وقتی کہ شیخ رحلت میکرد وی ہمراہ غیاث الدین بلبن در قصبہ بیتالے
بود ہمان شب کہ رحلت میفرمود حاضر شد اما بواسطہ آنکہ دروازہ حصار بستہ بودند درون نتوانست
آمد و شیخ را در آن حالت در نیافت صباح کہ جنازہ از شہر بیرون مے آوردند در رسید فرزندان
دیگر میخواستند کہ شیخ را بیرون شہر در میان شہدا دفن کنند او مصلحت در آن دید کہ ہمدرانجا
کہ حالا متبرکہ شریف اوست دفن کنند ہمہ بر رای او اتفاق کردند و در حرب کفار بشہادت
پیوست و نشانی از وی پیدا نشد رحمۃ اللہ علیہ خواجہ یعقوب پسر خورد شیخ فرید الدین مشہور
و معروف ست نفسے کبر داشت و بطریقہ اہل ملامت وقتی باحق بر عکس آن بودی کہ با خلق
نمودی در سیر الاولیاء مے نویسد کہ او را در اثنار راہ امروہہ مردان غیب بہ بودند رحمۃ اللہ
علیہ مولانا ی داؤد قدس سرہ العزیز مرید شیخ فرید الحق بود و شیخ نظام الدین
ذکر او بسیار کردی کہ مردی بزرگ بودی فرمود وقتی مرا و مولانا داؤد را از پیش قدمت
یک جا وداع شد و یک جا بیرون آمدیم او در راہ گام بلند زدی و پیش رفتی و بہ نماز مشغول شدے
تا انکہ من بدو میرسیدم چون مزاج او معلوم شدہ بود ما پیشتر می شدیم و او در نماز بودے

سره مرید شیخ فرید الدین است گنج شکر آورده اند که ملکی از اجمیر و ملتان بدست وی صد تنکه
نذر شیخ فرستاد و نیجاه تنکه پیش خود نگاه داشت و نیجاه تنکه پیش شیخ نهاد شیخ تبسم کرد و فرمود
عارف قسمت برادرانه کردی عارف شرمنده شد بر فور آن نیجاه تنکه که نهان داشته بود
حاضر آورد و عجز بسیار کرد و مرید گشت و محلوق شد بعد ازان در خدمت راسخ شد و استقامتی
حاصل کرد شیخ اورا اجازت بیعت کرد و در حدود سیوستان فرستاد رحمة الله علیه شیخ صابر در
سیر الاولیای نویسد که او درویشی بود ثابت قدم و صاحب نسبت مرید شیخ فرید الدین وقتی
که اورا اجازت بیعت میکرد بلفظ هندی فرمود که بر بهو کها خواهی کرد یعنی زندگانی خوش خواهی
گذرانید و همچنان بود تا زنده بود عیش خوش میگذرانید او مردی خوش باش و کشاده رو
بود غالبا این شیخ صابر غیر شیخ علی صابر است که داماد شیخ فرید الدین و خلیفهٔ او بود قبر او در
کلیر است و سلسله شیخ عبد القدوس و غیره بوی منتهی میشود ذکر او در سیر الاولیاء اصلا نکرده
و انچه کرده همین شیخ صابر را کرده بران نهجی که در عنوان مذکور شد و ترک ذکر او خالی از غرابت
نیست و تواند که مراد وی شیخ صابر همین شیخ علی صابر باشد و الله اعلم خواجه نصیر الدین
پسر بزرگ شیخ فرید الدین بود روزگار بعبادت باری گذرانید و بزراعت و خیر آیت
که لقمهٔ حلال است قناعت کرد و عمر در طاعت بسر برد رحمة الله علیه و از سخنان مولانا
شهاب الدین و شیخ فرید الدین قدس سرهما بوفور علم و فضائل داشته بود بیشتر احوال بخدمت
شیخ حاضر بودی از شیخ نظام الدین نقل میکند که فرمود میان من و مولانا شهاب الدین قاعده محبت
بستی مستحکم بود وقتی نسخهٔ عوارف پیش شیخ فرید الدین بود از روی آن افاده میفرمود همانا
آن نسخه بود خط باریک و سقیم شیخ را در بیان آن توقف گونه واقع می شد و من نسخهٔ دیگر پیش
شیخ نجیب الدین متوکل دیده بودم مرا ازان یاد آمد گفتم شیخ نجیب الدین نسخهٔ صحیح دارد
اگر این سخن در خاطر گرامی شیخ گران آمد بر لفظ مبارک راند یعنی در رویش را قوت تصحیح نسخهٔ سقیم
نیست من ندانستم که این حرف را نسبت بکه بیفرمایند چون ظاهر شد که مرا میگویند بر خاستم و سر برهنه
کردم و در پای شیخ افتادم گفتم نعوذ بالله که مرا مراد آن باشد من نسخهٔ دیده بودم ازان یاد
آمد حکایت کردم هر چند معذرت میکردم اثر بی رضائی همچنان در شیخ ظاهر بود من مضطرب و حیران

کردی خلافت او درست شدی و اگر او را کردی باز شیخ او را قبول نکردی و فرمودی پاره کرده جمال را فرید نتواند
درست کرد روزی شخصی از ها نسی بخدمت گنج شکر آمد ازوی پرسید که جمال ما چگونه است عرض کرد
که مخدوم از آن روز که بخدمت شما پیوند کرده است مواضع و اسباب و شغل خطابت بکلی ترک
داده است و گرسنگیها و بلاهای سخت میکشد شیخ فرید الدین خوشحال شد و فرمود الحمد لله خوش میباشید
نقلست که او از انروز که این حدیث شنیده بود القبر روضة من ریاض الجنة او حفرة من حفر
النیران بغایت ملتفت بودی و سبب این وعید بیقرار چون بجوار رحمت حق پیوست بعد از
چندگاه خواستند که بر بالای قبر او گنبدی بنا کنند کاویدن گرفتند چون نزدیک لحد رسیدند
غرفه بجانب قبله پیدا شد که از انجا بوی بهشت می آمد همان ساعت از انجا دور شدند و همچنان
پوشیدند و آنرا بر بستند و عمارت کردند قبر او در قصبهٔ ها نسی است تا سه کس از اولاد خود در
یک گنبد خفته اند **نقل** است که او را بعد از فوت او در خواب دیدند و از احوال او پرسیدند فرمود
که چون مرا در گور کردند دو فرشته عذاب آمدند دو فرشته دیگر در پی ایشان آمدند فرمان
رسانیدند که ما او را بدو رکعت صلوٰة الزوج که متصل سنت نماز شام بقرأة سورهٔ بروج و طارق
بعد از فاتحه میگذارد و آیة الکرسی که بعد از فرض می خواند بخشیدیم رحمة الله تعالے علیه
پس ای طالبان راه خدا و طلبگار دیدار مصطفے شما را نیز لازم است که بخواندن این نماز مشغول شوید
و من که بعد از ختم او راد این اذکار را شروع نموده ام برای همین آگاهی نموده ام و الا در این کتاب احتیاج این
بیان نبود شیخ برهان الدین صوفی پسر شیخ جمال الدین ها نسوی است قدس سره آورده اند که چون
شیخ الدین از دار دنیا رحلت کرد او در عالم سفر بود او را بخدمت شیخ فرید الدین آوردند لطف و عنایت
بسیار نمود و خلافت نامه و مصلا و عصا با نعمتی که بشیخ جمال الدین روان کرده بود بشیخ برهان الدین
عطا فرمود و بخدمت شیخ نظام الدین اولیا وصیت نمود و وی هر سال بخدمت شیخ نظام الدین آمدے
و تربیت یافتی تا شیخ نظام الدین در صدر حیات بود یک مرید هم نگرفت و شیخ جمال الدین را یک پسر بزرگ بود
دانشمند که دیوانه شده بود شیخ نظام الدین اولیا میفرمود که گاه گاه بهوش آمدی و هوشیارانه سخن
گفتے روزی از و شنیدم که میگفت العلم حجاب الله الاکبر دانستم که او مجذوب حقیقی است و بیان
این سخن از و پرسیدم گفت علم دون حق است و هر چه دون حق است حجاب حق است شیخ عارف قدس

در وقتی تحصیل علم تمام کرد و آنچه طالب علمان و دانشمندان شهر منجواند بخواند متوجه بخارا شد چون باجودهن رسید آوازهٔ کمالات شیخ فریدالدین را شنیده مشتاق خدمت او شد باری او داشت او را بر آن آورد که ملازمت حضرت شیخ نماید چون بملازمت او مشرف شد جمیع فضائل را که کسب کرده بود در جنب کمالات او کم کرد و عاشق جمال و کمال او شد شیخ او را چون قابل دید بخادمی و دامادی خود مخصوص گردانید و تربیت کرد و خرقهٔ خلافت بخشید گویند که وی اکثر احوال در گریه بودی و چشم تر داشتی روزی این بیت میخواند بیت پیش صلابت عمش روح نطق نمیزند ۔ ای زهرار صعوه کم پس تو نوالچه منزلی یا تمام روز در ذوق این بیت در عالم تحیر بود چون وقت نماز شام در آمد شیخ او را امامت فرمود مولانا نماز را شروع کرد بجای قرأت همین بیت بر زبان او گذشت او بیهوش افتاد چون بهوش باز آمد شیخ باز او را امامت فرمود و وی را رساله ایست مسمی باسرار الاولیا که ملفوظات گنج شکر را جمع کرده و در علم تصریف کتابی نظم کرده و غایت تحریر و فصاحت را در انجا کار فرموده اند و ابوابی چند که در آخر آن کتاب انشا نموده در سیر الاولیا مسطور است و در آخر کتاب بقلم خود بالتماس شیخ نظام الدین چند سطر نوشته سمع منی و قرا هذا النظم العزیز الامام المجاهد نظام الدنیا والدین محمد بن احمد ذو الفضایل الرضیه و الشمایل السنیه تملت و امن شمایله و آثاره و عمت فضایله و انواره و انی و ان کنت قلیل البضاعة فی هذه الصناعة و لکن الانفاق هذا النظم کان لامومن هو و احب الابتهار کسبی النمائة بین یدی سلیمان و هو دام فضل التمس من هذه الاسطر مع کبر قدره فکتبت ذلک امتثالا لامره و انا اضعف الفقرا الی الله الغنی اسحاق بن علی الدهلوی نجلی رحمه الله ذکرنی بصالح دعایه حامدا و مصلیا مدفن وی در صحن مسجدی جامع قدیم اجودهن است که بیشتر احوال در انجا مشغول بودی رحمة الله تعالی علیه و علی جمیع المومنین شیخ جمال الدین احمد هانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابو حنیفه کوفی است از اعاظم خلفاء شیخ فریدالدین گنج شکر است قدس سرهما و شیخ فریدالدین گنج شکر دوازده سال محبت او در هانسی بود و در حق او فرموده است جمال جمال هست و گاهی فرموده جمال منجو اهم که گردسر تو بگردم و هر گه شیخ خلافت دادی بروی فرستادی اگر او قبول

شیخ الاسلام رکن الحق والدین از ملتان در دہلی آمد قلندران وجوالقیان رسیدند قلندران
گفتند شیخ ما را شربت بدہ شیخ ایشان را چیزی فرمود جوالقیان برخواستند کہ شیخ ما را خرج
بدہ ایشان را چیزی دہانید بعدہ گفت آنکہ سر قوم است او را سہ چیز مے باید اول مال می باید
تا این طائفہ ہر چہ بطلبند تواند داد قلندران این زمان شربت طلبید نداگر بر درویش
چیزی نباشد از کجا دہد وایشان بدگویان بیرون روند بعقوبت قیامت گرفتار شوند دوم
علمی مے باید تا چون صحبت علما افتادہ باشد با ایشان از علم ایشان بگوید سوم حال
می باید تا با درویشان از مال چند رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ شیخ صلاح الدین درویش
قدس سرہ العزیز مرید خلیفہ شیخ صدر الدین عارف است بزرگ بود وعالے مرتبہ
با شیخ نصیر الدین معاصر وہمسایہ بود انچہ از جانب سلطان محمد بن تغلق شاہ بہ مشائخ از ایذا
او تکلیف میرسید شیخ نصیر الدین آن ہمہ را وصیت مشائخ خود تحمل سیکرد وبر می داشت
بخلاف شیخ صلاح الدین کہ با سلطان مذکور سخت پیش مے آمد ودی از ملتان بدہلی آمد
وہمین متوطن شد ووفات یافت مقبرہ او نزدیک مقبرۂ شیخ نصیر الدین محمود است
ووفات از بست و دوم شہر صفر است وعناجاتی ہست در مردم کہ آنرا منسابات
شیخ صلاح گویند ودر انجامی نویسد الٰہی بحرمت آن وقت وساعت کہ صلاح درویش را
فیل سفید خواندی الٰہی بحرمت آنوقت وساعت کہ صلاح درویش را در زیر دولت
بر در مقام امر واہم اللہ تعالے بفریاد اسلام گفتی وامثال این کلمات دیگر نیز
نقل است کہ جوانی بر اسپ سوار میرفت وآن اسپ بسیار خوش شکل وخوش رفتار
بود ناگاہ آن جوان بروی تازیانہ زد کہ آن زخم بر سر بن اسپ لقش گرفت شیخ بر آن
جوان غضب کرد وی از اسپ نیفتاد وچون نگاہ کردند زخم او تازیانہ بر اندام شیخ
صلاح الدین قدس سرہ نقش بستہ بود رحمۃ اللہ علیہ واللہ اعلم معلانامی بدر الدین
اسحاق بن اسحاق الدہلوی قدس سرہ خادم وخلیفہ وداماد شیخ فرید الدین است
قدس سرہما از مشائخ زمان خود بود وورزہد وورع وفقر وعشق بے نظیر بود در اوایل
حال در دہلی بتحصیل علم سیکرد در طالب علمان نجوش طبعی وحدت دین ممتاز بود وبعد از

هم بر پالکی که بر دو سوار آمده بود نشسته ماند و شیخ نظام الدین و مردم دیگر در پیش پالکی
او نشستند چون صحبت گرم شد شیخ عماد الدین اسمعیل برادر شیخ رکن الدین عرض کرد که
اجتماع بزرگواران غنیمت است بهتر ازان است که از انفاس شریف ایشان نفعی بردا
شود بنده را حرفی بخاطر میرسد که حکمت در هجرت حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم بمدینه
چه باشد شیخ رکن الدین فرمودند که غالبا حکمت آن باشد که بعضی از کمالات و درجات
که بجناب رسالت تقدیر کرده بودند ظهور آن در عالم فعل موقوف داشتند بصحبت اصحاب
صفه شیخ نظام الدین فرمود که بخاطر فقیر چنین می رسد که حکمت آن بود که بعضی از فقرا
مدینه که وصول ایشان بسعادت صحبت آنحضرت متعذر بود باین نعمت مشرف شوند
میگوئید که مقصود این بزرگوار از آنچه فرمودند تواضع بود بیکدیگر یعنی این نبود که آمدن ما در نیجا برای استکمال و استفاده
است و غرض شیخ نظام الدین آنکه برای تکمیل و افاده است اینچنان است در سیر الاولیا
محرر سطور محمد وجیه الله عفی الله عنه گوید که شک نیست که کمال آنحضرت صلی الله علیه وسلم که موقوف
بر صحبت اصحاب صفه بود همان ارشاد و تکمیل است که موجب سواد دعوت و نیل درجات
نه کمال ذاتی حاشا پس قال هر دو سخن یکی باشد والله اعلم بعده طعام درمیان آمد
بعد فراغ از طعام اقبال خادم چند پارچه قماش اعلی و صد دینار زر سرخ در جامه بار یکی
که عکس دینارها بیرون می افگند پیچیده در زیر قدم شیخ نهاد شیخ رکن الدین فرمود
استر وهبک شیخ نظام الدین در جواب فرمود و ذهابک وسن وهبک یعنی ذهب سبب
ستر مذهب و قباب حال درویش است تا از نظر عوام مستور باشد شیخ رکن الدین
در گرفتن آن عذر کرد شیخ نظام الدین آنرا بشیخ عماد سپرد و یکبار دیگر شیخ رکن الدین
در مرض بجهت عیادت شیخ نظام الدین آمد فرمود که عشرة ذی الحجه است هر کس بجهت
دریافت سعادت حج سعی مے کند من سعی کردم تا سعادت زیارت شیخ المشایخ را دریابم
بعد ازان شیخ نظام الدین رحلت فرمود و نماز جنازه را شیخ رکن الدین حاضر شد و گفت
ظاهر احکمت آنکه ما را سه سال در دهلی داشتند حصول این نعمت بود و در اندک مدت رجوع
بوطن اصلی فرمود در خیر المجالس نقل از شیخ نصیر الدین محمود میکند که فرمود در انجه

بلعم باعور را باچندان طاعت در صورت سبکی برانگیزند مثله کمثل الکلب و همچنین صاحب ظلم
و تعدی خویشتن را در صورت گرگی بیند و صاحب کبر در صورت پلنگی و صاحب بخل و حرص
در صورت خوکی فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید این باشد و تا آنگاه که مرد م از این اوصاف
ذمیمه تزکیه نیابد هنوز او در عداد بهایم و سباع است اولئک کالانعام بل هم اضل و تزکیه
نفس حاصل نشود مگر بالتجاء و استعانت و حضرت عزت و ما ابری نفسی ان النفس لامارة بالسوء الا ما
رحم ربی ان ربی غفور رحیم فضل و رحمت او دستگیری و نکند تزکیه حاصل نشود و لولا فضل الله علیکم و رحمته
باز کی سنگم من احد ابدا و علامت ظهور این فضل و رحمت آنست که او را بعیوب نفس خود بینا کند و بر کوتاهی
از انوار عظمت الهی که همه مکونات در جنب آن متلاشی است بر در خانهٔ او بنا بد تا همه دنیا
و بزرگیها آن در نظر او خاک بود و اهل آنرا در دل او سنگی نماید چون این حالت بر و خانه مستولی گردد
او را متابعت کامل بخ حاصل میشود بعده فرمود مولانا ظهیر الدین از علوم قالی مالی است
اما از علوم حالی خالی است و شیخ رکن الدین در زمان سلطان قطب الدین بن علاء الدین
بدهلی تشریف آورده بود شیخ نظام الدین قدس سره در آن زمان بر مسند ارشاد و تربیت
جا داشت برای استقبال او از مقام خود تا حوض خاص علائی که در فضای شهر دهلی
واقع است رفت چون مجلس سلطان قطب الدین را بحضور تشریف خود مشرف ساخت
پرسید که کدام کس از اهل شهر شما را اول استقبال کرد فرمود کسی که بهترین اهل شهر است
و سلطان قطب الدین را با شیخ نظام الدین نقاری در میان بود بعضی گویند که مقصود او
از طلبیدن شیخ رکن الدین رغم و کسر شیخ نظام الدین بود و شیخ رکن الدین باین کلمه
رفع توهم او کرد و او را از این توقع ناامید ساخت در سیر الاولیاء مذکور است که بعد از ان ملاقات
میان این دو بزرگوار در مسجد جامع واقع شد اول شیخ نظام الدین از جائی که برای
نماز معین داشت برخاست و پیش شیخ رکن الدین رفت بعد از ساعتی شیخ رکن الدین
بجای شیخ نظام الدین آمد و صحبت داشت یک روز دیگر شیخ نظام الدین در مقبرهٔ خود
که در آن زمان عمارت می کردند تشریف داشت ناگاه آوازهٔ آمدن شیخ رکن الدین برخواست
شیخ نظام الدین طعام فرمود و مجلس ساخت غالبا در پای شیخ رکن الدین ضعفی بود

دوست تر باشند نبرد او از خبر الیشان آرزوی ذوق وحال نہ آرزوی علم و ایمان و
قال قدس سرہ فی وصایاہ لبعض المریدین ہیچ نفسی بی ذکر برنیارد کہ بزرگان گفتہ اند
ہر کہ از نفسی بہ نفسی شود بی ذکر حال خود ضائع کردہ باشد و از وسوسہ و حدیث در ذکر
گیرند و چون بدین صفت مدام ذاکر باشد وسوسہ و حدیث بنور ذکر سوختہ گردد و نور ذکر
در دل فرود آید و حقیقت دل ظاہر گردد و ذکر با مشاہدہ مذکور بود و دل بنور یقین منور گردد
و این ست مقصود طالبان و مقصد سالکان مصرلم این کار دوست کنون ہر کرا رسد بہ
و ایضا فی وصایاہ قدس سرہ قال اللہ تعالے یا ایہا الذین آمنوا اذکروا اللہ ذکرا کثیرا
اذا اراد اللہ تعالی لعبدہ خیرا وکبتہ عبدا سعیدا وفقہ لدوام الذکر باللسان مع مواطاۃ
القلب ورفاہ عن ذکر اللسان الی ذکر القلب حتی لو سکت اللسان لا یسکت القلب
وہو الذکر الکثیر ولا یوصل العبد لذلک البعد البتری من النفاق الخفی المشار الیہ بقولہ
علیہ السلام اکثر منافقی امتی قراء ہا اراد بہ نفاق الوقوف مع غیر اللہ تعالی وتعلق الباطن
لسواہ فاذا وفق العبد لتجرید الظاہر عما لا یجل ثم عما لا یحمد والکرم بتفرید الباطن بتخلیتہ
عن الخواطر الردیۃ والاخلاق المذمومۃ لو شک ان یتجلی فور الذکر فی باطنہ فینقطع عنہ
الوساوس الشیطانیۃ والہواجس النفسانیۃ ویتجوہر نور الذکر فی باطنہ حتی یکون ذکرہ تجلی شاہد
المذکور وہذہ ہی الرتبۃ العظمی والمنحۃ الکبری التی تمد الیہا اعناق ارباب معانی اللہم من علی
لایدی والابصار من الامم واللہ الموفق والمعین واللہ اعلم بالصواب آمین شیخ رکن الدین
ابو الفتح بن شیخ صدر الدین شیخ الاسلام بہاؤ الدین ذکریا قدس اللہ اسرارہم
صاحب سجادہ راستین شیخ بہاؤ الدین است در فتاوی صوفیہ کہ یکی از مریدان ایشان
تصنیف کردہ است ذکر او بسیار میکند و در مجمع الاخبار واخیار الابرار مینویسد من لفوظاتہ فی بعض
رسایلہ لبعض المریدین مقرر آن عزیز باد کہ مجموع آدمی عبارت ست از دو چیز صورت و صفت
و حکم بر صفت راست نہ صورت را ان اللہ لا ینظر الی صوارکم و اعمالکم ولکن ینظر الی قلوبکم
اما تسمع حکم صفت بر سبیل تحقیق در دار آخرت صورت نہ بندد و چہ آنجا حقایق اشیا ظاہر گردد
و این صورت متلاشی شود و ہر کس را در صورتی کہ ملایم صفت او باشد حشر کنند چنانچہ

سن وحصن حصار ست وحصار آنست کہ کرد برگرد درگیرد فاما کاہ نگاہ دارد وگاہ ندارد
وحصن آنست کہ کرد گیرد ونگاہدارد و درآمدن درین حصن برسہ نوع است ظاہر و باطن
وحقیقت ظاہر آنکہ خوف درجا بجز از خدای زائل گرداند اگر ہمہ عالم خصم شوند یا دوست بغیر
حکم او ہیچ نفع وضرر وخیر وشر نتواند رسانید قولہ تعالے وان یمسسک اللہ بضر فلا
کاشف لہ الا ہو وان یردک بخیر فلا راد لفضلہ باطن آنکہ تحقیق گردد کہ ہرچہ پیش
ازمرگ بزندگانی درین سرای فانی رسد جاودانی نیست ورقم قلم عدم برو رفتہ
قولہ تعالے کل من علیہا فان ثباتی ندارد وہستی ونیستی آن التفاتی ننماید درباطن آن
درآمدہ باشد حقیقت آنست کہ از روی بہشت وخوف دوزخ دردل نیارد جز بحق قرار گیرد
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر چون آنجا رسد بہشت خود در تبع او گردد ودوزخ ازوی گریزان
باشد ونیز می نویسد قال الشیخ الامام العارف صدر الحق والدین رضی اللہ عنہ فی بعض
وصایاہ لبعض المریدین اول قدم در متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایمان
آوردن است بدانچہ او ایمان آورد وثابت بودن بران وآن ممکن نگردد الا بدانکہ بندہ
بدل اعتقاد کند بی شک وبی شبہہ وبر زبان اقرار آرد بطوع ورغبت با محبت ومعرفت
کہ خداوند جل وعلا یکی است در ذات ویگانہ است در صفات خود موصوف است
ہمیشہ بصفات کمال قدیم است باجملگی اسماء وصفات وافعال ومنزہ است از ادراک
اوہام وافہام مقدس است از وسمات حدوث وعوارض اجسام ہمہ عالم آفریدۂ اوست
چونی وچگونگی بر ذات وصفات او درست نیست از ہیچ وجہ ہیچ چیز نماند وہیچ چیز بہیچ وجہ
بدو نماند پیغامبران صلوات اللہ علیہم فرستادۂ اویند ومحمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فاضل ترین جملہ پیغمبران آنست انچہ او فرمودہ است راست ودرست است ودران ہیچ
تفاوت نیست خواہ عقل کیفیت آن را دریابد خواہ درنیابد اما انچہ درنیابد تسلیم باید کرد تا
درستی اعتقاد حاصل آید بدانچہ رسول علیہ السلام خواست ودانست وبکیفیت مشغول نگشت
واگر بر تاویل موافق آیات واخبار محکم حمل افتد روا باشد وعلامت صحت ایمان دردل آنکہ
اگر نکوئی کند شاد شود واگر بدی کند بدش آید وعلامت استقامت در ایمان یقین بانکہ خدا ورسول

بسید بدر الدین بہکری کہ از اکابر و اعیان آنجا بود وصلت کرد گویند کہ در خواب از جانب
حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم بشارت شد بتزوج صغیرہ سید بدر الدین نیز باین دولت
بشارت یافتہ جگر گوشۂ خود را بوی عقد تزویج بست برادران سید بدر الدین باوی بد شدند
پس بدیار اچہ تشریف آورد سید جلال الدین را اولاد صوری سید بدر الدین باوی بد شدند
و معنوی بہم رسید و ابواب برکات کثیر بر روی او مفتوح شد قبر او ہم در اچہ است رحمۃ اللہ تعالے
علیہ شاہ کرویز قدس سرہ العزیز از سادات کرویز است و از انجا در ملتان تشریف آورده
و توطن نموده و روضۂ او نیز در انجاست مشہور و معروف: **نقل** است کہ وی از قبر
دست بیعت بمریدان می داد و الآن در قبر او راہی کہ از انجا دست می برآورد گذاشتہ اند و وے
قدما ز مشایخ ملتانست معاصر شیخ الاسلام شیخ بہاؤ الدین ذکریا است رحمۃ اللہ علیہما
شیخ صدر الدین عارف بن شیخ الاسلام بہاؤ الدین ذکریا قدس اللہ سرہ العزیز
بعد از پدر بر سند ارشاد و تربیت نشست و بسیاری از اولیا در سلک ارادت او منسلک
گشتند میر حسینی سادات در آنچہ مشہور است مرید اوست و در کنز الرموز مدح او و مدح
والد بزرگوار او و مدح شیخ شہاب الدین سہروردی قدس اللہ سرہما کردہ است و در
مدح او می گوید **نظم** آن بلند آوازۂ عالم پناہ ✣ سرور دین افتخار صدر گاہ ✣
صدر و دین و دولت آن مقبول حق ✣ نہ فلک از خوان جودش یک طبق ✣ آب حیوان
قطرۂ بحر دلش ✣ چون خضر علم لدنی حاصلش ✣ معتبر چون قول او افعال او ✣ ہم بیان
او گواہ حال او ✣ مقتدای دین قبول خاص و عام ✣ دولتش گفتہ تو ئی خیر الانام ✣ ملک
معنی جملہ در فرمان او ✣ ہم بکسب و ہم بمیراثان او ✣ و در مدح شیخ بہاؤ الدین گوید
ے من کہ روز نیک و بد پرتافتم ✣ این سعادت از قبولش یافتم ✣ کنوز الفواید
از ملفوظات شیخ صدر الدین است کہ یکی از مریدان او کہ خواجۂ ضیاء الدین نام دارد
جمع کردہ است در انجامی نویسد من وصایا الشیخ صدر الدین الی بعض المریدیہ در کلام
قدسی حکایت عن اللہ تعالے رسول علیہ السلام میفرماید لا الٰہ الا اللہ حصنی فمن دخلہ
امن من عذابی یعنی کلمۂ لا الٰہ الا اللہ حصن من است ہر کہ در آید در حصن من امن گردد از عذاب

با وجود عیال و فرزندان و عیش و خوشی کردی تا بحدی کہ ندانستی کہ امروز کدام روز است
و این ماہ کدام ماہ است و این ورم چہ درم است آوردہ اند کہ روز عید درویشان در خانۂ
او جمع آمدند و آنرا ہیچ چیز نداشت بالای بام رفت و بحق مشغول شد و با دل خود میگفت کہ اینچنین روز عید بگذرد
و در خلق فرزندان من طعامے نرود و مسافران نیایند و ہمچنین نامراد و باز گردند ہمدرین
سیان می بیند کہ پیر مردی بالاء بام می آمد و این بیت میخواند **بیت** با دل گفتم دلا خضر
را بینی ✣ دل گفت اگر مرا نماید بینم ✣ و آن مرد مائدۂ طعام پیش آورد و گفت کوش توکل
تو بر عرش سیان ملاء اعلے میزنند و تو بحبت اینمعنی ملتفت گشتۂ گفت کہ حق می داند کہ بسبب خود
ملتفت نگشتم بسبب باران التفاتی روی نمود غالبًا آن مرد خواجہ خضر بود شیخ نظام الدین
اولیا میفرماید کہ پیش از انکہ من بخدمت شیخ فرید الدین پیوندم روزی در مجلس شیخ نجیب الدین
بودم برخاستم و گفتم یکبار سورۂ فاتحہ و اخلاص بخوانید بنیت آنکہ من قاضی شوم و شیخ
نجیب الدین اغماض کرد من دانستم کہ بسمع مبارک او نرسیدہ است باز گفتم یکبار سورۂ
فاتحہ و اخلاص بخوانید بنیت انکہ من قاضی جائی شوم درین کرت تبسم کرد و فرمود کہ
تو قاضی شعر چیز دیگر شو **منقول است** کہ شیخ نجیب الدین روزے بخدمت
شیخ فرید الدین عرض کرد کہ مردمان چنین میگویند کہ شما در مناجات یارب می گوئید
جواب می شنوید کہ لبیک عبدی فرمود بعد از بعدہ فرمود الا رجاف مقدمۃ الکون باز گفت
ہمچنین میگویند کہ فقیر بر شما نے آید فرمود خبر باد بعدہ فرمود کہ چنین می گویند
کہ در خدمت شما ابدال می آیند درین باب چیزی نفرمود و فرمود کہ تو ہم از جملہ ابدالے
روزی فقیری بر و آمد و پرسید نجیب الدین متوکل توئی گفت آری منم نجیب الدین
متوکل قبر او در راہ مقام خواجہ قطب الدین مقابل بحیی مندل کہ از عمارات سلطان محمد
عادل است و خانۂ ایشان و خانۂ شیخ المشایخ شیخ نظام الدین قدس سرہما ہمین جا
بود رحمۃ اللہ تعالے علیہ و علیہم اجمعین سید جلال الدین بخاری کہ او را سید
جلال سرخ ترک گویند مرید شیخ الاسلام بہاؤ الدین است وی جد سید جلال ملقب
بمخدوم جہانیانست از بخارا بہ بہکر تشریف آورد و دران شہر نیت اقامت کرد

کان ولیا مقربا عند الله قد ذلت قدماه ولم یکن فی عهده من یاخذ بیده ولو کنت فی عهده الا اخذت بیده والله اعلم فرمود نظم گرچه ایزد دهد هدایت دین + بنده را اجتهاد باید کرد + نامه کان بحشر خواهی خواند + هم ازینجا سواد باید کرد + فرمود اگر مرید شیخ را گوید که من مریدتوام و شیخ گوید که تو مرید من نه او مرید باشد و اگر شیخ گوید تو مریدی و مرید گوید من مرید تو نیم مرید مرید باشد زیرا که ارادت فعل مرید است نه فعل شیخ فرمود قفل سعادت را کلیدها است همه کلید ها مستک باید اگر از یکی نگشاید شاید که بکلید دیگر گشاده شود فرمود صبح صادقان صبح است و صبح عاشقان شام و احیاء مابین العشائین مشائخ ازانجا فرموده است که جامه که صحبت شیخ یافته باشد بغیری نتوان داد و اگر بشویند مضائقه نیست و بهتر آنست که نشویند و میفرمود از تمشریفات صحبت یافته پیر اگر وصیت کند که برابر انبیس در گور نهند روا باشد و یا وصیت کند که بفرزندانی که صالح باشند بدیشان بدهند و در سیر الاولیا می نویسد که چون بعد از نقل شیخ نظام الدین را در گور فرو آوردند خرقه که از شیخ فرید الحق یافته بود بر وجود شیخ نظام الدین فراز کردند و مصلا شیخ را در زیر سر مبارک او نهادند و نیز شیخ نظام الدین فرمود که فردای قیامت بعضی ازین طایفه را در میان دزدان بایستانند و ایشان گویند که ما دزدی نکرده ایم جواب آید که جامه مردان پوشیدید و عمل نکردید آخر هم بشفاعت پیران نجات یابند و نیز میفرمود چندین خرقه که این ضعیف داده است ازین میان چهار کس را خرقه ارادت داده دیگر همه خرقه تبرک است فرمود در کتب سلوک مذکور است که سلوک را صد مرتبه نهاده اند هفتاد هم مرتبه کشف و کرامت است اگر سالک هم درین بماند بهفتاد و سه دیگری رسد پس نظر مقتصر بر کرامت باید که نباشد و فرمود در وقتی که خواجه من مرا خلافت داد گفت حق تعالی ترا علم داد و عقل داد و عشق داد و هر که در وی این سه صفت بود وی شایان خلافت مشائخ باشد و ازوی این کار نیکو آید رحمة الله علیه وعلیهم اجمعین شیخ نجیب الدین متوکل قدس الله سره العزیز برادر و خلیفه شیخ فرید الدین گنج شکر است قدس الله روحهما سخت معامله داشت و بغایت متوکل بود مدت هفتاد سال در شهر بود شیخ چیزی نقد و جنس اصلا نداشت

کہ اورا وقفہ افتد درین محل سوال کردند کہ سالک را وقفہ می باشد گفت آری ہرگاہ کہ
سالک را در طاعت فتوری افتد چنانچہ از ذوق طاعت نماند اورا وقفہ باشد اگر زود کار را
دریابد و با نابت پیوندد سالک تواند بود و اگر عیاذا باللہ ہمبران بماند بیم آن باشد کہ راجع
شود بعد ازان این را بر ہفت قسمت بیان فرمود اعراض حجاب تفاصیل سلب مزید سلب
قدیم تسلی عداوت فرمود و دوست باشند عاشق و معشوق مستغرق محبت یکدیگر درین میان
اگر از عاشق حرکتی یا سکنتی در وجود بیاید کہ نہ پسندیدۂ دوست او بود آن دوست ازو
اعراض کند یعنی روی بگرداند پس عاشق را واجب است کہ در حال باستغفار مشغول شود
و بمقدرت پیوندد و ہر آئینہ دوست ازو راضی شود و اگر آن محب ہمبران خطا اصرار کند و عذر
نخواہد آن اعراض بحجاب کشد معشوق حجاب درمیان آرد پس محب را واجب آید کہ بتوبہ گراید
و اگر درین باب ہم تاخیر کند حجاب بتفاصیل کشد چہ شود آن دوست ازوی جدائی گزیند و
اگر ہنوز استغفار نشود سلب مزید شود مزیدی کہ اورا در اوراد و ذوق طاعت و غیر آن
بودہ باشد پس اگر عذر آن نخواہد و بران لجاجت بماند سلب قدیم شود طاعتی و راحتی
پیش از ید تداشت آن ہم بستاند پس اگر اینجا ہم در توبہ تقصیرے رود بعد ازان
تسلی شود یعنی دوست اورا بر جدائی دل بیاد آید پس اگر ورا نابت اہمال رود عداوت
شود و نعوذ باللہ منہا فرمود سماع علی الاطلاق و علی الاطلاق حرام نیست از نزرگی پرسیدند کہ سماع چیست
فرمود تا تو سماع کیست سماع صوتی است موزون خوش باشد و سماع مزامیر حرام است فرمود بعضی درویشان پیری بیعت کردہ باشند
بران پسند نمی کنند تا بر پیرے دیگر میروند و بیعت و خرقۂ او ہم می ستانند نزدیک من
این چیزے نیست بیعت ہمانست کہ اول باکسی کردہ باشند اگرچہ آن پیر یکے از اماد باشد
از شیخ نظام الدین سوال کردند حکم شیخ منصور حلاج چیست فرمود کہ وی مرد و است
او مرید خیر نساج پور ترک او گرفت بر شیخ جنید آمد و درخواست بیعت کرد جنید فرمود
تو مرید خیر نساجے ترا دست بیعت ندہم او را رد کرد جنید مقتدا روقت بود و او زر ہمہ شد
محرر مسطور عفا اللہ عنہ گوید کہ در باب منصور حلاج اخبار مختلف آمدہ واللہ اعلم الحقیقۃ
الحال ولیکن از حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ مرویست کہ فرمود

که شخصی در مجلس او تقریر کرد که فلان موضع یاران شما جمعیتی کرده اند و مزامیر در میان است
فرمود من منع کرده ام که مزامیر و محرمات در میان نباشد نیکو نکرده اند در ین باب بسیار
غلو کرده فرمود و سیفر مود شیخ اوحدالدین کرمانی بر شیخ شهاب الدین آمد شیخ مصلای
خود پیچیده در زیر زانو نهاد و این معنی پیش مشائخ غایت تعظیم باشد چون شب در آمد
شیخ اوحدالدین سماع طلبید شیخ شهاب الدین قوالان را طلبید و مقام سماع طلب کرد
و خود بگوشه رفت و بطاعت و ذکر مشغول شد محرر مسطور گوید عفو الله عنه این حکایت
منافات دارد با آنچه در نفحات الانس آورده اند که اگر ذکر شیخ اوحدالدین نزد شیخ
شهاب الدین میکردند سیفر مود نام آن مبتدع پیش من برید شیخ رکن الدین علاء الدوله
می فرماید که این خبر صحیح است مگر اکثر اوقات مختلف باشد والله اعلم **نقل است**
که وقتی شخصی رقعه نوشت که خط او لغایت مغشوش بود و بدست شیخ داد شیخ را در مطالعه او
درنگی واقع شد فرمود مولانا را این خط شماست مولانا بمعذرت پیش آمد و گفت آری
مخدوم خط بنده طبعی است شیخ تبسم نمود و گفت زهی طبع **نقل است** که وی پیش از
رحلت چهل روز طعام نخشید و در آخر وقت که از عالم میرفت میگفت که وقت نماز شده است
و من نماز گذارده ام اگر میگفتند که شما نماز گذارده اید سیفر مود که بار دیگر بگذاریم هر نماز را
مکرر میگذارد و سیفر مود میرویم میرویم میرویم و با قبال خادم سیفر مود اگر چیزی در خانه از هیچ جنس
نگاه دارد فردا قیامت عهده جواب حضرت عزت باشد خادم همه را بداد مگر غله که چند روزه
علوفه درویشان بود فرمود این مرده ریگ چه نگاه داشته این را نیز بدر کن و در خانه بجاروب
بده در حال انبار خانها را کشادند و جهانی جمع شدند و غارت کردند بعد ازان خادمان
عرض کردند که حال ما مسکینان بعد مخدوم چه خواهد شد فرمود که شما را در روضه من چندان برسد
که کفاف باشد گفتند میان ما قسمت حاصل که کند فرمود که از سر نصیب خود برخیزد و وفات او
بعد طلوع آفتاب روز چهارشنبه هیژدهم ماه ربیع الآخر سنه خمس وعشرین وستمائه رحمة الله تعالی
علیه فرمود روندهٔ روبکمال دارد یعنی سالک تا در سلوک است امید وار کمال است
بعد ازان فرمود که سالک است و واقف و راجع سالک آنست که او را رد و واقف آنست

خواست که آن کاغذ را نیز بردارد و فرمود که این را همین جا بگذار که این سرمه تشریف خاص
برای چشم ماست آن شعله ثابت شد شیخ او را به تشریف خاص مشرف گردانید و او را مستظهر کرد
که اگر او را با آبجو یا نانی حاجت باشد ما را بگوی **نقل است** که شخصی از قصبهٔ خود بقصد
زیارت او می آمد در اثنای راه گذر او بر قصبهٔ بوندی افتاد در انجا شیخی بود که او را شیخ مومن
می گفتند بدیدن او رفت پرسید که کجا خواهی رفت گفت بخدمت شیخ نظام الدین گفت
شیخ نظام الدین را سلام ما برسانی و بگوئی که هر شب جمعه در کعبه ملاقات میکنم چون بخدمت
شیخ رسید عرض کرد که در قصبهٔ بوندی درویشی است سلام رسانیده است و این سخن گفته است
شیخ منقص شد فرمود که او درویشی عزیز است ولیکن زبان بر خود ندارد **نقل است**
که یک باری سلطان علاء الدین بقصد امتحان بخدمت او فصلی چند در پرداخت امور مملکت
نوشت و یک فصل بدین مضمون بود که چون بندگی شیخ مخدوم عالمیانست و در دین و دنیا
هر کرا حاجتی است از خدمت او بر می آید و حق تعالی زمام مملکت و نیابت ما داده است
ما را باید که هر کاری و مصلحتی که در مملکت پیش آید بندگی شیخ را عرض داریم تا بدانچه خیریت
مملکت و صلاح ما در آن باشد اعلام فرمایند بنا بر این مقدمه فصلی چند درین باب
نوشته بخدمت فرستاده شده است انچه دران خیریت باشند زیر هر حدیثی بنویسند تا ما آنرا
بپرداخت برسانیم و این کاغذ را بدست خضر خان داد که از جمله پسران محبوب تر بود و
مرید شیخ بود داد و بخدمت شیخ فرستاد چون خضر خان آن کاغذ را بدست شیخ داد مطالعه
نفرمود و حاضران مجلس را گفت که فاتحه بخوانیم بعده فرمود که درویشان را با کار پادشاهان
چه کار من درویشم و از شهر گوشه گرفته ام و بدعا گوئی پادشاهان و مسلمانان مشغولم

اگر بسبب اینمعنی پادشاه بعد ازان چیزی مرا بگوید از اینجا هم بروم ارض الله واسعة
چون این خبر بسلطان علاء الدین رسید خوشحال شد و معتقد گشت و التماس کرد که اگر
قبول فرمایند من بخدمت شیخ بیایم شیخ فرمود آمدن حاجت نیست من بدعا غیب مشغولم
و دعا غیب را اثر هاست سلطان علاء الدین باز بجهت ملاقات الحاح کرد شیخ فرمود دو رکعت
که خانهٔ این ضعیف دو در دارد اگر پادشاه از یکی در آید من از در دیگر بیرون روم **نقل است**

ہیچ نیست روزہ داشتن ہمی راہست و اعمال دیگر چون نماز و حج ہمی راہ وقتی دیگر فرمود
من از خدا خواستہ ام کہ ہر چہ تو از خدا تعالی نخواہی بیابی وقتی دیگر فرمود از برای تو قدرے
دنیا نیز خواستہ ام و در وقت خلافت فرمود مجاہدہ باید کرد برای استعداد را وقت دیگر در
حجرہ سر برہنہ کردہ بشرۂ مبارک متغیر شدہ میگشت و این بیت میگفت **بیت** خواہم
کہ ہمیشہ در وفائی تو زیم ✤ خاکی شوم و بزیر پائی تو زیم ✤ مقصود من خستہ ز کونین تو ئی
از بہر تو میرم و برائی تو زیم ✤ چون بیت تمام کرد سر بسجدہ نہاد چند کرت مثل این دیدم
در حجرہ در رفتم سر در قدم شیخ نہادم فرمود بخواہ چہ میخواہی من چیزی دینی خواستم شیخ
مرا نجشید بعدہ پشیمان شدم کہ چرا نخواستم کہ در سماع بمیرم **نقل** است کہ وی شب تنہا
در حجرہ بودی و در بستی و تمام شب در راز و نیاز بودے چون روز شدی ہر کرا نظر بر جمال او
افتادی تصور کردے کہ مگر مستی طافح است و از پس بیداری شب چشمہا مبارک او سرخ
بودی گویند کہ میر خسرو این بیت در وصف پیر بے نظیر خود گفتہ است **بیت** تو شبانہ
می نمائی بہ بری کہ بودی امشب ✤ کہ ہنوز چشم مستت اثر خمار دارد ✤ کہ وی فرمود
مرا در واقع کتابے دادند در ان سطور بود تا توانے راحتی بدلے میرسان کہ دل مومن محل
ظہور ربوبیت است و سیر میکند کہ در بازار قیامت ہیچ کالائی را آنچنان رواج نخواہد بود کہ در دنیا
دلہا را **نقل** است کہ وقتی در قیلولہ بود در ویشے آمد آنرا باز گردانیدند شیخ فرید الدین
را در خواب دید کہ بسفر مائید اگر در خانہ چیزی نیست حسن رعایت آیندہ واجب است این
از کجا آمدہ است کہ ہمچنین خستہ دل باز گردد چون بیدار شد ازین حال تفحص نمود بر آن شخص کہ
آن درویش را باز گردانیدہ بود تفت شد کہ خدمت شیخ را در غضب دیدہ ام و مرا عتاب میکرد
بعدہ اگر از قیلولہ بیدار شدی ہمین دو سخن پرسیدی یکی آنکہ سایۂ برگشتہ است و دوم
آنکہ آیندہ آمدہ است **نقل** است کہ وقتی چند کس قصد ملازمت او کردند ہر یک بر سم
تحفہ چیزی خریدند در ان میان معلمے بود گفت این ہدایا مختلف بکجا پیش شیخ خواہند نہاد خادم
خواہد برداشت او قدری خاک راہ برداشت و در کاغذی پیچید چون بخدمت او رسید
ہر کس چیزی پیش نہاد و آن متعلم کاغذ پارہ پیچیدہ را نیز نہاد خادم آن ہدایا برداشتن گرفت

بعدہ بالنعمت خلافت مشرف شد و بدہلی آمد و تا شیخ در صدر حیات بود سہ بار خدمت او رفت
اما در وقت رحلت شیخ حاضر نبود چنانکہ شیخ فرید الدین در وقت رحلت خواجہ قطب الدین
و خواجہ قطب الدین در وقت سفر خواجہ بزرگ معین الدین قدس اللہ اسرارہم حاضر نبود و بعد ازاں
در دہلی باشارت غیبی در غیاث پور کہ الآن خانقاہ او در انجا است سکونت کرد نقل است
کہ وی میفرمود در انگاہ کہ معز الدین کیقباد در انجا شہر نو بنا کرد خلق را بر من انبوہ شد و
آمد و شد ملوک و امرا و سایر مردم بسیار شد با خود گفتم کہ از نجا ہم باید رفت درین اندیشہ
بودم کہ ہمانروز نماز دیگر جوانی در آمد صاحب حسن بغایت نحیف اول سخنے کہ با من گفت
این بود بیت آن روز کہ مہ شدی نمیدانستی ✣ کانگشت نمای عالمی خواہے شد
بعد ازان این سخن گفت کہ اول باری مشہور نباید شد چون این کس مشہور شد باید کہ
چنان شود کہ فردا در قیامت از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شرمندہ نماند آنگاہ
گفت چہ وقت و چہ حوصلہ باشد کہ خلق گوشہ گیرند و بحق مشغول باشند حوصلہ آن باشد
کہ با وجود خلق مشغول حق باشد چون این سخن باتمام کرد قدری طعام پیش آوردم تخورد
من ہمان زمان نیت کردم کہ ہمین جا خواہیم بود چون این بیت کردم قدرے ازان
تخورد و برفت بعد ازان او را ندیدم چون نیت اقامت او درست شد حق تعالی او را بقولے
تمام داد و خاص و عام را بوی رجوع شد و ابواب فتوح بروی مفتوح گشت و عالمی از مواید
احسان و انعام او فوائد برگرفتند و او خود بریاضت و مجاہدہ می بود گویند کہ در آخر عمر کہ سن
شریفش از ہشتاد متجاوز شدہ بود بغایت مجاہدہ پیش گرفتہ بود و صوم دوام داشتی و بوقت
افطار اندک چیزی چشیدی و طعامی کہ وقت سحری بردند اکثر چنان بودی کہ تخوردی خادم
عرضہ داشت کردی مخدوم وقت افطار طعام کمتر میخورد و اگر از طعام سحر اندک تناول نکنند
حال چہ شود ضعف قوت گیرد درین محل بگریستی و گفتی کہ چندین مسکینان و درویشان
در کنجہا ساجد و دوکان ہا گرسنہ و فاقہ زدہ افتادہ اند این طعام در حلق من چگونہ فرو رود
ہمچنان طعام از پیش برسیدہ اشتند نقل است کہ وی گفت وقتی با شیخ خود در کشتی ہمراہ بودم
شیخ مرا پیش طلبید و فرمود بیا ترا چیزی بگویم چون بدہلی بروی در مجاہدہ باشی بیکار بودن

وجد مادر بین او خواجہ عزت ہر دو از بخارا آمدہ
آمدہ سکونت ساختند و پدر او خواجہ احمد در صغر سن
مدفن یافت شیخ نظام الدین چون قدری بزرگ شد
بخواندن و کتابہا خواندن گرفت و ہم در ایام صغر کہ عمر شریف
لغت میخواند مردی کہ او را ابو بکر قوال گفتندی بخدمت او
کہ من پیش شیخ بہاؤ الدین ذکریا قدس سرہ سماع گفتہ ام این
کیدی مصراع دوم یاد نہ آمد شیخ یاد داد بعدہ مناقب شیخ بہاؤ
ذکر چنین و تعبد چنین تا بزرگانی کہ آس میکنند ہم ذکر میگویند این و مانند
در دل او نشست بعد ازان حکایت کرد کہ از آنجا در اجودہن آمدم شاہی
بسماع این کلمات در دل او محبتی و ارادتی پیدا شد کہ خود رفت از انگاہ با
شیخ فرید الدین در زمین سینہ او نشست روز بروز تصفیہ و تہذیب میبافت
و برخاستن و خوردن و خفتن ذکر شیخ فرید الدین میکرد بعد ازان بقصد تعلم بہلی آمد و تحصیل
علم کرد و مقامات حریری را پیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کرد و یاد گرفت و علم
حدیث خواند و او را طالب علمان نظام الدین نجات گفتندی بعد ازان بشوق ارادت
شیخ فرید الدین باجودہن رفت و در آنزمان بیست سالہ بود شش سپارہ قرآن پیش
شیخ فرید الدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمہید ابو شکور سلمی و بعضی کتابہا
دیگر نیز پیش شیخ خواند نقلست کہ وی فرمود چون سعادت پابوس شیخ فرید الدین حاصل
کردم نخستین سخنی درد کہ از شیخ شنیدم این بود کہ خواندے ای آتش فراقت دلہا خراب کردہ
سیلاب اشتیاقت جانہا خراب کردہ ✤ بعد ازان خواستم کہ شرح اشتیاق خدمت ایشان
باز نمایم دہشت حضور شیخ غلبہ کرد جاہمین قدر گفتم کہ اشتیاق پای بوس عظیم غالب بود چون
اثر دہشت در من مشاہدہ کرد فرمود لکل داخل دہشت ہمدرین روز بخدمت شیخ بیعت
کردم و عرضہ داشت کردم فرمان چیست ترک تعلم کنم و باوراد و نوافل مشغول شوم فرمود
ہا کسی را از تعلم منع نکنیم آن ہم کن اینہم کن تا غالب کہ آید درویش را قدری علم باید

گفت یکبار دیگر بگذاریم که داند که چه شود سوم کرت هم بگزارد و بعد ازان فرمود یا حی یا قیوم
و جان بحق تسلیم کرد و بعضی از ملفوظات گنج شکر که بخط شیخ نظام الدین اولیاء یافته اند مکتوب
میگردد فرمود چهار چیز از هفصد و سیر طبقات سوال کردند همه یک جواب فرمودند من اعقل الناس
تارک الدنیا و من اکیس الناس الذی لا یقتنی شیئ من اغنی الناس القانع و من افقر الناس
تارک القناعة فرمود ان الله یستحی من العبد ان یرفع الیه یدیه و یرد هما خائبین فرمود اگر راست
غم نیست و اگر نیست غم نیست فرمود در روزگار نامرادی شب معراج مرد است فرمود کار کرم خود را
بسخن سرد مردان نباید گذاشت فرمود شیخ الاسلام جلال الدین نور الله مرقده گفته است
الکلام منکر القلوب زن اول الکلام و آخره ان کان الله فیکلم و الا فاسکت فرمود چون فقیر
جامه پوشد چنان پندارد که کفن می پوشد فرمود آن زمانکه باشی ورنه باز نمانیدت چنانچه باشی
فرمود جذبت من جذبات الحق خیر من عبادة الثقلین فرمود قال علیه السلام طوبی لمن شغله
عیبه عن عیوب الناس فرمود الصوفی یصفو به کل شیئ و لا یکدره شیئ فرمود لواز و تم بلوغ
درجة الکبار فعلیکم بعدم الالتفات الی ابناء الملوک فرمود نظم دوشینه شبم دل حزینم بگرفت
و اندیشه بازار تیم بگرفت ۔ گفتم به سرو دیده روم بر در تو ۔ اشکم بدو دیده آستینم بگرفت
نقلست که در پیش او در باب اباحت و حرمت سماع که دران اختلاف علماست گفتند فرمود
سبحان الله یکی سوخت و خاکستر شد و دیگری هنوز در اختلاف است الآفة فی التدبیر
و السلامة فی التسلیم فرمود العلماء اشراف الناس و الفقراء اشرف الاشراف فرمود الفقیر من
العلماء کالبدرین کواکب السمار فرمود ارذل الناس من اشتغل بالاکل و اللباس نقلست
که مردی بخدمت شیخ فرید الدین قدس سره عرضه داشت کرد بجانب سلطان غیاث الدین
بلبن سپارش نامه برای من در قلم آرید شیخ الاسلام نوشت رفعت قضیتی الی الله ثم الیک
فان اعطیته شیئا فالمعطی هو الله و انت المشکور و ان لم تعطه شیئا فالمانع هو الله و انت
المعذور شیخ نظام الحق والدین محمد بدانونی قدس الله سره العزیز خلیفه شیخ فرید الحق والدین است
نام او محمد بن احمد بن علی البخاریست و لقب او سلطان المشائخ نظام الدین اولیاء است
وی از محبوبان و مقربان درگاه الهیست دیار هندوستان مملوست از آثار برکات او جد او خواجه علی

وجد با درین او خواجہ عزت ہرد و از بخارا آمدند و مدتی در لاہور بودہ بعد ازان در بدانون
آمدہ سکونت ساختند و پدر او خواجہ احمد در صغر سن او بسرا در فت و ہم در سوادبدانون
مدفن یافت شیخ نظام الدین چون قدری بزرگ شد والدۂ او را در مکتب انداخت کلام اللہ
بخواند و کتابہا خواندن گرفت و ہم در ایام صغر کہ عمر شریفش قریب بدوازدہ سال بود کتاب
لغت میخواند مردی کہ او را ابو بکر قوال گفتندی بخدمت او ستاد او از ملتان آمد و حکایت کرد
کہ من پیش شیخ بہاؤ الدین ذکریا قدس سرہ سماع گفتہ ام این قول ہیگفتم لقد لبعت الموی
کبدی مصراع دوم یاد نہ آمد شیخ یاد داد بعدہ مناقب شیخ بہاؤ الدین گفتن گرفت کہ آنجا
ذکر چنین و قصد چنین تا بزرگانی کہ آس میکنند ہم ذکر میگویند این و مانند این بسیار گفت یعنی
در دل او نشست بعد ازان حکایت کرد کہ از آنجا در اجودہن آمدم شاہی دیدم چنین و چنان
بسماع این کلمات در دل او محبتی و ارادتی پیدا شد کہ خود رفت از آنگاہ باز تخم محبت
شیخ فرید الدین در زمین سینہ او نشست روز بروز تسقیہ و تہذیب میبافت در نشستن
و برخاستن و خوردن و خفتن ذکر شیخ فرید الدین میکرد بعد ازان بقصد تعلم بہلی آمد و تحصیل
علم کرد و مقامات حریری را پیش شمس الملک کہ صدر ولایت بود تلمذ کرد و یاد گرفت و علم
حدیث خواند و او را طالب علمان نظام الدین نجات گفتندی بعد ازان بشوق ارادت
شیخ فرید الدین باجودہن رفت و در آنزمان بیست سالہ بود شش سپارہ قرآن پیش
شیخ فرید الدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمہید ابو شکور سلمی و بعضی کتابہا
دیگر نیز پیش شیخ خواند نقلست کہ وی فرمود چون سعادت یابوس شیخ فرید الدین حاصل
کردم نخستین سخنی درد کہ از شیخ شنیدم این بود کہ خواند ای آتش فراقت دلہا خراب کردہ
سیلاب اشتیاقت جانہا خراب کردہ بعد ازان خواستم کہ شرح اشتیاق خدمت ایشان
باز نمایم دہشت حضور شیخ غلبہ کرد و ہا ہمین قدر گفتم کہ اشتیاق پای بوس عظیم غالب بود چون
اثر دہشت در من مشاہدہ کرد فرمود کل داخل دہشت ہمدرین روز بخدمت شیخ بیعت
کردم و عرضہ داشت کردم فرمان چیست ترک تعلم کنم و باوراد و نوافل مشغول شوم فرمود
ما کسی را از تعلم منع نکنیم آن ہم کن تا غالب کہ آید درویش را قدری علم باید

گفت یکبار دیگر بگذاریم که داند که چه شود سوم کرت هم بگذارد و بعد ازان فرمود باحی یا قیوم
و جان بحق تسلیم کرد و بعضی از ملفوظات گنج شکر که بخط شیخ نظام الدین اولیاء یافته اند مکتوب
میگردد فرمود چهار چیز از هفصد و سیر طبقات سوال کردند همه یک جواب فرمودند من اعقل الناس
تارک الدنیا و من اکیس الناس الذی لا یقتنی شیئ من اغنی الناس القانع و من افقر الناس
تارک القناعة فرمود ان الله یستحی من العبد ان یرفع الیه یدیه و یرد هما خائبین فرمود اگر است
غم نیست و اگر نیست غم نیست فرمود روزگار نامرادی شب معراج مرد است فرمود کار کرم خود را
بسخن سر مردمان نباید گذاشت فرمود شیخ الاسلام جلال الدین نور الله مرقده گفته است
الکلام منکر القلوب زن اول الکلام و آخره ان کان الله فیکلم و الا فاسکت فرمود چون فقیر
جامه پوشد چنان پندارد که کفن می پوشد فرمود آن نماکه باشی ورنه باز نمایندت چنانچه باشی
فرمود جذبت من جذبات الحق خیر من عبادة الثقلین فرمود قال علیه السلام طوبی لمن شغله
عیبه عن عیوب الناس فرمود الصوفی یصفو به کل شئ و لا یکدره شئ فرمود لو از و تم بلوغ
درجة الکبار فعلیکم بعدم الالتفات الی ابناء الملوک فرمود نظم دوشینه بشعر حزینم بگرفت
و اندیشه باز تازه تیم بگرفت ✤ گفتم به سرود دیده روم بر در تو ✤ اشکم بدو دیده آستینم بگرفت
تفلست که در پیش او در باب اباحت و حرمت سماع که دران اختلاف علماء است گفتند فرمود
سبحان الله یکی سوخت و خاکستر شد و دیگری هنوز در اختلاف است الافة فی التدبیر
و السلامة فی التسلیم فرمود العلماء اشراف الناس و الفقراء اشراف الاشراف فرمود الفقیر من
العلماء کالبدرین کواکب السماء فرمود ارذل الناس من اشتغل بالاکل و اللباس تفلست
که مردی بخدمت شیخ فرید الدین قدس سره عرضه داشت کرد بجانب سلطان غیاث الدین
بلبن سپارش نامه برای من در قلم آرید شیخ الاسلام نوشت رفعت قضیتی الی الله ثم الیک
فان اعطیته شیئا فالمعطی هو الله و انت المشکور و ان لم تعطه شیئا فالمانع هو الله و انت
المعذور شیخ نظام الحق والدین محمد بدانونی قدس الله سره العزیز خلیفه شیخ فرید الحق والدین است
نام او محمد بن احمد بن علی البخاری است و لقب او سلطان المشائخ نظام الدین اولیاء است
وی از محبوبان و مقربان درگاه الهیست دیار هندوستان مملوست از آثار برکات او جاوا خواجه علی الجا

این معنی از حق است چون روزشد بخدمت خواجه قطب الدین رفت فرمود که نیکو کردی که
بدان افطار کردی که آن از غیب بود برو هیچو شکر شیرین خواهی بود آخر ازان روز گنج شکر خواندند
انچنین است در سیر الاولیا و در باب تسمیه او شکر گنج غیر این چیزی دیگر مشهور است میگویند
سود اگری شکر بار کرده میرفت خواجه ازوی شکر طلبید سود اگر گفت که این نه شکر است
این نمک است خواجه گفت نمک باشد سود اگر چون بارها را بکشاد هم نمک برآمد پیش شیخ آمد
و عذر خواهی نمود و عرضداشت کرد که دعا کنید که این نمک شکر گردد فرمود شکر گردد خانخانان
محمد بیرم خان که باوجود علو منصب جاه و جلال زیاده از هر چه توان تصور نمود بسلوک
طریقه درویشان و اعتقاد و محبت ایشان وجود و تواضع و رعایت طریقه التعظیم لامر الله و الشفقة
علی خلق الله اتصافی کامل و توفیقی شامل داشت و مصدوق عاش سعیدا و مات شهیدا بود مضمون
این قصیده را نظم کرده و گفته است ؎ کان نمک جهان شکر شیخ بحر و برّ ۔ آن کرم شکر نمک
کند و از نمک شکر ۔ ایضا له کان نمک و گنج شکر فرید گنج شکر کان نمک کرد بدید در کان نمک
کرد نظر گشت شکر شیرین ۔ از ین کرامتی کس نشنید ۔ بعد ازان در چاه مسجد جامع که در مقام اجه
است چله معکوس کشید تا چهل روز هر شب دران چاه اورا بدرخت که بران چاه بود می آویختند
و چون روز میشد بیرونش می آوردند از شیخ نظام الدین اولیا نقلست که دانشمندی بود
ضیا الدین نام در زیر مناره درس گفتی ازوی شنیدم که وقتی بخدمت شیخ فرید الدین رفتم
و من غیر علم خلاف چیزی نمیدانستم در خاطر من گذشت که اگر شیخ مرا از علومی پرسد که من نمیدانم
چه جواب گویم این اندیشه در دل من بود ناگاه ازمن پرسید که تنقیح مناط چه باشد و تنقیح مناط
مسئله ایست از مسائل علم خلاف من خوش شدم و در بیان آن شروع کردم و نفی
و اثباتی که دران معنی است بمراد گفتم وفات او پنجم ماه محرم سنه اربع و ستین و ستمایه و عمر
شریفش نود و پنج سال نقل است که شب پنجم محرم زحمت بروی غالب شد نماز خفتن بجماعت
نگذارد بیهوش گشت و ساعتی شد که بعد ازان بهوش باز آمد پرسید که نماز خفتن گذارده ام
گفتند آری گفت یکبار دیگر بگذاریم که داند که چه شود دوم کرت نماز بگذارد و باز بیهوش شد
و این بار بیهوشی بیشتر بود باز بهوش آمد و پرسید که نماز خفتن گذارده ام گفتند دو بار گذارده اید

چنانکه آن گلیم تا پایان نمیرسید از شیخ نظام الدین اولیا قدس الله سره نقلست که میفرمود
که شیخ فرید الدین پیشتر نان زنبیل خوردی البته وقت افطار یک دو پکاله نان زنبیل پیش او
بودی از شیخ فضیل الدین محمود قدس سره نقلست سالها بخدمت شیخ فرید الدین زنبیل گردانیده
اند و شیخ نظام الدین بارها فرمودی که دران شب که دیله باکل کریر در خانه شیخ سیری میخوردیم
ما را روز عید بودی و آن را ایگان بودی یاری میچیدی می آورد و همه میخوردند اما چون وقت
دیله و کریر نبودی زنبیل میگردانیدند بعده فرمود که در خدمت شیخ نظام الدین هم سالها زنبیل
گردانیده اند بعده فرمود این چنین خورده اند آنگاه بجائی رسیده اند نقلست که وقتی بر آب
شیخ خادم یک دانگ رانمک وام کرد چون بوقت افطار طعام پیش برد بنور باطن دریافت
و فرمود درین طعام بوی تصرف می آید روا نباشد که من این طعام بخورم نقلست که وقتی
یکی از حرمهای او بخدمت او آمد و گفت ای خواجه امروز فلان پسر بسبب گرسنگی بمرض هلاک
رسیده است شیخ سر برآورد و فرمود مسعود بنده چه کند اگر تقدیر حق درآید و از جهان سفر کند
رسنی در پای او بندید و بیرون افگنید نقلست که چون وی خواست که مجاهده پیش گیرد دیرینه
بخدمت خواجه قطب الدین عرض کرد خواجه فرمود طی کن وی طی کرد و تا سه روز چیزی نخورد
سوم روز وقت افطار شخصی چند نان پیش او آورد دانست که از غیب است بدان افطار
کرد و درونه شیخ آنرا بر نتافت و بتمام بیرون انداخت این معنی بخدمت پیر عرضه کرد و فرمود
بعد از سه روز از طعام خاری افطار کردی اما عنایت باری در باب تو کار گر شد که آن طعام
در معدهٔ تو جای نیافت حالا بد و ۳ روز دیگر طی کن و انچه از غیب برسد بدان افطار کن
۳ روز دیگر طی کرد چون وقت افطار شد هیچ طعامی پیدا نشد تا یکپاس شب بگذشت
ضعف غالب شد نفس از حرارت سوختن گرفت دست مبارک جانب زمین فراز کرد چند
سنگریزه از زمین برداشت و در دهان انداخت آن سنگ ریزه در دهان او شکر گشت
چون این حال معاینه کرد با خود گفت این معنی نباید که از مکر باشد از دهن بیرون انداخت
باز همچنان مشغول حق گشت تا نیم شب گذشت ضعف غالب تر شد چند سنگریزه از زمین
برداشت آن نیز شکر شد همچنین تا سه بار این کرامت معاینه کرد پس بتحقیق دانست که

سلطان بعضی از درویشان آنجا حاضر شدند درین اثنا آن مرد که در طلب خرقه آمده بود چون حوض سلطان را دید گفت این سهل حوض العیست حوض شاعر که در بداؤن است نهر ازین حوض است محمد کبیر حاضر بود چون این را شنید بمولانا ناصح الدین گفت که اورا خرقه نه دهی که کذاب است شیخ فخر الدین بن خواجه معین الدین بزرگ و بسبب زراعت مشغول بود و بوضع ماندن که فریب باجمیر است اجبا ساخت و انچه در ملفوظات مشائخ چشتیه است که فرزندان خواجه را دیهی احیای بود و حاکم مزاحمت میکرد و خواجه بتقریب آن در دهلی تشریف آورد همین شیخ فخر الدین است وی اجداز پدر بیست سال در صدر حیات بود در قصبه سروار شانزده کروه از اجمیر وفات یافت نزدیک حوض قصبه سروار مدفن اوست رحمة الله علیه و قدس الله سره العزیز شیخ فرید الحق و الملة و الدین قدس الله سره العزیز خلیفهٔ خواجه بزرگ قطب الدین است و از خواجه بزرگ معین الدین و الحق نیز نعمت یافته از اعیان اولیا و ارکان این شانست بغایت ریاضت و مجاهده و فقر و تجرید داشت در کشف و کرامت آیتی بود و در ذوق و محبت علامتی همیشه در ستر و اخفا میکوشید و خود را از چشم خلق میپوشید از شهری بشهری میگشت و عاقبت در مقام اجودهن که مردم وی درشت خوی و ظاهر پرست و منکر درویشان بودند آمد و گفت این محل بودن نیست آنجا سکونت نمود هرگز آنجا کسی از حال وی نپرسید بیرون قصبه درختان کریر بودند یک درخت بود انبوه زیر آن درخت باحق تعالے مشغول بودی و پیشتر احوال در مسجد جمعه مشغول بودی آنجا اورا فرزندان شدند فاقها میکشیدند و محنتها و شدتهای دیدند عاقبت چون برهان قوی داشت پوشیده نماند نقلست که وقتی جامهٔ او بسیار پاره شده بود مردی پیراهنی پیش او آورد و آنرا پوشید در حال ازتن برکشید و شیخ نجیب الدین متوکل را داد و فرمود من ذوقی که دران جامه داشتم درین جامه نیافتم نقلست که بیشتر افطار او بشربت بودی قدحی از شربت بیاوردندی و قدری موبز دران کردندی ازان شربت مقدار نصف بلکه دو ثلث بر حاضران متمت کردی و مقدار ثلث ماندی خود بکار بردی از بقیهٔ آن هم کسی را که خواستی نصیب کردی بعده مائده پیش آوردندی و در آنجا از هر لون طعام بودی مردم میچوردندی و خود نخوردی مگر باز بوقت افطار روز دیگر و در وقت استراحت گلیمی که بران روزانه نشستی همانرا بستری ساخت

بختیار اوشی برصدر حیات بود توجه انابت بخدمت او آورد و خواجه کاکا و خویشان را هم بمنزل او فرستاد و رخصت کرد بعد ازان او را بجانب جونپور اتفاق سفر افتاد و چون در شهر سهسوان پور رسید بشاه قطب الدین او مرید شد شاه خضر بعد از عطای خلافت شاه قطب متوجه روم شد و الآن در هندوستان سلسله بر پاست سلسله او قلندریه چشتیه است رحمة الله علیه شیخ بدر الدین غزنوی رح خلیفهٔ خواجه قطب الدین بختیار اوشی است از اهل سماع بود مشائخ روزگار ببزرگی او معترف بودند او تذکیر گفتی سخن کیرا داشت بیشتر سخن از محبت گفتی شیخ فرید الدین گنج شکر در مجلس تذکیر او بسیار حاضر شدی از غزنین اول بلاهور آمد بعد ازان بدهلی رسید و مرید خواجه شد در سیر الاولیا نقل از سلطان المشائخ میکنند که شیخ بدر الدین غزنوی را با خضر ملاقات بود و دوستی پدر او در گفت که اگر خضر را بمن بنمائی نیکو باشد روزی در مسجدی تذکیر میگفت شخصی در جای بلند دور تر از مردم نشسته بود شیخ بدر الدین به پدر اشارت کرد که خضر آنست پدر گفت بعد از تذکیر او را دریابم چون تذکیر تمام شد خضر از انجا که بود غایب شد سلطان المشائخ میفرماید که من از شیخ بدر الدین شنیدم که میگفت خونبوه قطب الدین قدس سره این دو بیت بسیار گفتی نظم سود ابتو اندر دل دیوانه ماست ❊ هرچه آن نه حدیث تست افسانه ماست ❊ بیگانه که از تو گفت آن خویش منست ❊ خویشی که نه گفت از تو بیگانه ماست ❊ و هم وی میفرماید که شیخ بدر الدین غزنوی در عمر بزرگ بود و من شده ام گفتند شیخ پیر شده است چه شکل بر قصد گفت شیخ نمیر قصد عشق میر قصد هر کرا عشق است او رقص است و هم وی میفرماید که شیخ بدر الدین از پیری جنبیدن نتوانستی چون سماع شنیدی چنان رقصیدی گوئی کودک ده ساله میر قصد قبر او در بیابان قریب قبر خواجه بیبت قدس الله سرهما رحمتها واسعة خواجه نسبت قبری است بالاتر از قبر خواجه قطب الدین در جانب شمال او را قبر خواجه بیبت گویند و گویند که دفن وی پیش از مقبره خواجه است در اوایل فتح دهلی ولیکن از احوال ایشان چیزی معلوم نشده است و الله اعلم مولانای ناصح الدین رحمه الله پسر قاضی حمید الدین است و صاحب سجاده او در سیر الاولیا نقل از سلطان المشائخ می آرد مردی بود که او را عزیز شبیر میگفتند از بداون بدهلی آمده بود بخدمت مولانا ناصح الدین بن قاضی حمید الدین ناگوری رحمة الله علیهما آمد تا خرقه درخواهد همبرین نیت جمعیتی کرد بر سر حوض

افتاده ام مولانا او را از خانه بیرون برد و بر سر راه مواشی که او از انجا بود بگذاشت در فوائد الفواد میگوید که خواجه ذکره الله بالخیر چون برین حرف رسید چشم پر آب کرد و فرمود که علماء ظاهر اینمعنی را منکر نباشد اما تو آن دانست که او چه کرد قبر او در بداون است رحمة الله علیه و نیز در خیر المجالس میگوید که شیخ نصیر الدین محمود میفرمود که مولانا علاء الدین اصولی هرگز از کسی چیزی قبول نکردی مگر آنکه وقت حاجت کسی چیزی آوردی قدر حاجت از وی بستدی وقتی در خدمت مولانا بودم و مولانا را فاقه بود و مولانا نشسته کنجاره میخورد درین اثنا مزین در آمد مولانا علاء الدین اصولی علیه الرحمة و الغفران بخواست که مزین بر فقر او اطلاع نیابد کنجاره میان دستار پنهان کرد مزین محاسن راست کرد مولانا دستار فرو آورد تا مخلوق شود کنجاره بر زمین افتاد روزی آن مزین قصه را با یکی از بزرگان عصر در میان نهاد آن بزرگ چندین مایده و چند سبوی روغن هر اجتمیل بخدمت مولانا فرستاد مولانا آن را قبول نکرد و باز گردانید بعد ازان آن مزین را بخود طلبید و ملامت کرد و گفت تو باز دیگر بر من نیای بعد ازین آن مزین مردم را بشفاعت آورد و شرط کرد که بعد ازین سر درویشان فاش نکنند تا بار دیگر او را بخود راه داد رحمة الله تعالے علیه قاضی خیال ملتانی بداون بزرگ بود شیخ نظام الدین اولیا قدس سره فرمود که وقتی این بزرگ در خواب دید حضرت رسالت صلے الله علیه وسلم در سواد بداون کوهی که در موضعی نشسته است و چاه می سازد چون بیدار شد بر خواست بدان موضع رفت زمین تر شده دید گفت کور من همین جایگاه دید بعد از وفاتش همدران مقام دفن کردند رحمة الله تعالے علیه شیخ صوفی بدهنی قدس سره سلطان المشایخ میفرماید پیری بود در کیتل او را شیخ بدهنی مے گفتند او تارک عظیم بود تا بجای که ستر عورت هم نداشت انگاه فرمود که اگر یکی سد جوع را که بدان قوام بدن باشد و خرقه از جامه را که بدان عورت پوشند تارک شود معاقب شود او از آنها بود که از نیها هم دور بود این چنین است در فوائد الفواد و خیر المجالس نقل از شیخ نصیر الدین محمود میکنند که قصه صوفی بدهنی ذوق طاعت بسیار داشت و در مسجد بودی پیش محراب شب و روز همین نماز گذاردی و خلق بسیار بر و آمد شد کردی روزی دانشمندان آمده بودند از ایشان پرسید که در بهشت نماز خواهد بود ایشان گفتند که آن دار خیر است آنجا خوردن تمتع کردن پیش نباشد هر عبادت که هست در دنیاست صوفی بدهنی چون شنید که در بهشت نماز نخواهد بود گفت

اولیا فرموده است که او صاحب ولایت بود در غایت بزرگی و وقتی وی در کوفی گذشت
در مسجدی رسید موذن بکسر گفت امام پیش رفت خلقی بجماعت پیوست خواجه حسن نیز در آمد و
اقتدا کرد چون نماز تمام شد و خلق باز گشت وی نزدیک امام رفت و گفت ای خواجه تو در نماز
شروع کردی و من بتو پیوستیم تو از بنجا بملکی رفتی و پرده ها خرپدی و باز گشتی و این پرده بنهان
بردی و از آنجا بملکستان آمدی من در بنال تو سر گشته می گشتم آخر این چه نماز است شیخ تقی الدین محمد
قدس سره شیخ نظام الدین میفرماید مردی صاحب دائم الاستغراق بود بمراقبه او را خبر چیزی نبود و
نمیدانست که این روز کدام روز است و این ماه کدام ماه است وقتی مردی بروی کاغذی آورد و
گفت شیخ نام خود درین کاغذی بنویس قلم برداشت متحیر بماند خادم دانست که شیخ نام خود
فراموش کرده است گفت نام شیخ تقی الدین محمد است بعده شیخ نام خود بران نوشت باز روزی
در مسجد جمعه رفته بود در مسجد رسید بایستاد و متحیر بماند خادم دریافت که شیخ پای راست خود فراموش
کرده است خادم دست خود بر پای راست شیخ نهاد و گفت پای راست شیخ اینست بعده پای راست
در مسجد نهاد رحمة الله علیه شیخ برهان نسفی الدین قدس سره در فوائد الفواد میگوید که وی را شهندی
کامل حال بود اگر شاگردی بخدمت او بیامدی تا چیزی بخواندی او گفتی که اول بر من سه شرط بکن تا
چیزی ترا بیاموزم ازان سه شرط اول اینست طعام یک وقت خوری تا دعا علم خالی ماند شرط
دوم آنست که ناغه نکنی اگر یک روز ناغه کنی دوم روز ترا سبق نگویم شرط سوم آنست که چون مرا
در راهی پیش آئی و همین سلام کنی و بگذری دست و پا افتادن و تعظیم زیادت کردن در میان راه نکنی
مولانای علاؤ الدین اصولی بغایت بزرگ بود و کامل بود از استادان شیخ نظام الدین بود و در
خیر المجالس مینویسد که شیخ نظام الدین قدوری پیش مولانا علاؤ الدین تمام کرد مولانا فرمود
مولانا نظام الدین بعد ازین دستار به بندخدمت شیخ سه چهار کرمی می بست و دستار میبرد و قصه
تمام در ذکر خواجه علی مذکور شد در فواید الفواد میگوید مولانا علاؤ الدین کودک بود در کوچه از کودکان
بدانون میگذشت شیخ جلال الدین تبریزی را قدس سره نظر بروی افتاد او را بخواند و جامه خود
که پوشیده بود او را بپوشانید آنهمه اوصاف و اخلاق او از برکت آن بود آورده اند که او را
کنیزکی بود دلبرده مگر آن کنیزک میگریست مولانا پرسید که چرا میگریی گفت پسری دارم از وجه

قدس سره می نویسد که یکی موضعے است موسوم امداوان آن مردے بزرگ دران بود حافظ
قرآن و صاحب ولایت روزی با شاگردان بهم در تماشا ربود و در راه درختان آک بار
گرفته بودند ایشان آنرا شکستند دوست کرده آمدند مولانا را نظر افتاد گفت بردست تو خیارست
گفت نے بار آک است مولانا گفت نه خیارست شاگردان گفتند مولانا آنرا بدست خود
شکسته ایم بار آک است و این زمان هوای خیار نیست شما از کجا میفرمایید مولانا گفت بیارید
خیار بردست مولانا دادند مولانا کارد کشید و پاره کرد و همه را داد خوردند خیار بود از خدمت شیخ
نصیر الدین رحمة الله علیه پرسیدند خواجه عزیز کسرکی و مولانا مخلص الدین معاصر بودند فرمود
آن معلوم نیست اما خواجه عزیز کسرکی نیز سخت بزرگوار مردی بود بعد ازان فرمودند در بداؤن
بزرگان بسیار بودند رحمة الله علیهم اجمعین والسلام خواجه علی قدس سره مرید شیخ جلال الدین
تبریزی و نعمت از و یافته مشهور است بکرامات نقل است که چون شیخ نظام الدین اولیا
قدس سره تحصیل علم تمام کرد والدهٔ او بدست خود دستاری بسر او بست و دستاری ازان با فید و
طعامی ترتیب داد و علماء و مشائخ شهر را دعوت کرد شیخ نظام الدین دستار بر کف دست مبارک
کرده در مجلس در آمد و پیش شیخ علی نهاد شیخ علی یکسر دستار بدست خود گرفت و دوم سر بدست
شیخ نظام الدین داد و آن دستار کراست بر سر بست و سر در قدم خواجه علی آورد و خواجه علی او را
دعا کرد که حق تعالے ترا از علماء دین گرداند و بمنتهای همت برساند و قصه بدایت حال این
شیخ علی در ذکر شیخ جلال الدین تبریزی معلوم شد که شیخ جلال او را در وقت رخصت فرموده
که خلق بداؤن را در پناه تو سے گذارم و در خیر المجالس از شیخ نصیر الدین محمود نقل می کنند که
فرمود در بداؤن دو علی مولی بوده اند علی مولانا خرد و علی مولانا بزرگ و این که مرید شیخ جلال الدین
تبریزی است و آنکه او را در وقت الیاس دستار بر سر شیخ نظام الدین قدس سره طلبیدند
علی مولی بزرگیت فرمود صاحب نفس بود و قبولی عظیم داشت فرمود که علی مولی هیچ ندانستے
همین پنج وقت نماز گذاردی و بس اما صادق بود جمله مشائخ و علماء و خلق دیگر بدو تبرک میکردند
و پای او می بوسیدند قبولی در و پیدا شده بود هر که او را دیدی تحقیق دانستی که مرد خدا تعالی است
رحمة الله علیه خواجه حسن افغان از مریدان شیخ بهاؤ الدین ذکریاست قدس سره العزیز شیخ نظام الدین

شیخ عبد العزیز پسر شیخ حمید الدین است رحمة الله تعالیه در عنفوان شباب در حالت سماع جان داد
لیلة الرغائب در خانه یکی از صوفیان صحبت سماع بود قوالان این بیت را بر خواندند بیت
جان بده وجان بده وجان بده ✣ فایدهٔ گفتن بسیار میست ✣ لغزه بزد گفت دادم دادم
وجان بحق تسلیم کرد والله اعلم شیخ علی گرد قدس سره در سیر الاولیاء نویسد که سلطان المشایخ
فرمود وقتی در هانسی رسیدم و دران ایام شیخ فرید الدین قدس سره را روزهٔ داؤدی بود
وقت افطار خود شیخ علی را مهمان داشت در اثنای آنکه هر دو بزرگ هم لقمه شدند بخاطر شیخ علی
گذشت چه نیکو بودی که شیخ فرید الدین را صوم دوام بودی شیخ فرید الدین آنرا باشراق باطن
دریافت بر فور دست از طعام برداشت و طن شیخ علی گرد در خطهٔ میرٹھ بود و مدفن او نیز همانجا
است رحمة الله علیه مولانا نور ترک قدس سره ذکر او قاضی منهاج در طبقات ناصری برنگی آورده
است که از انجا تنقیص حال و تشنیع مذهب او لازم آید اما در فواید الفواد مذکور است که
شیخ نظام الدین اولیا قدس سره فرموده است که بعضی علما در باب او چیزے گفته اند اما او
از آب آسمان پاکیزه تر بود با علمای شهر تعصبی تمام داشت بسبب آنکه ایشان را آلودهٔ
دنیا دیدی و او را غنی کبیر البود اما دست بکسی مد داد هر چه گفتی بقوت علم گفتی و قوت مجاهده
او را غلامے بود نداف هر روز یک درم مولانا را بدادے وجه معاش او همان بود وقتی
سلطان رضیه بروزیری فرستاده بود چوبی بدست داشت بآن چوب ویرا میزدو می گفت
این چیست از پیش من ببرید و چون بمکه رفت مردی ازین دیار آنجا رسید سوی من برنج محنت
وی بر دست و دعا کرد آنمرد در دل گذرانید که همان بزرگیست که در دهلی آن قدر زر رد کرد
این ساعت این قدر برنج قبول مے کند مولانا نور ترک گفت ای خواجه تو مکه را با دهلی قیاس
مکن و نیز آن روز جوان بودم آن قوت و حدت کجا مانده است این ساعت پیر شدم و جوب
اینجا کم است فرمود که از شیخ فرید الدین شنیدم که من تذکیر او شنیده بودم چون در هانسی رسید
و تذکیر آغاز کرد من رفتم تا تذکیر او شنوم آن جامهٔ رنگین پوشیده بودم و پاره و هیچ وقتے
میان ما ملاقات نبود همین که در مسجد در آمدم و نظر او بر من افتاد آغاز کرد که ای صراف سخن
رسید بعد ازان مدحی آغاز کرد که هیچ پادشاهی را نگفت ذکر مولانای مخلص الدین شیخ نصیر الدین محمود

سرسی بود شیخ نظام الدین اولیا میفرماید کہ بشنیدم نام قولے از و شنیدم کہ روزی سماع
بود و او بیتی شنید و آہے کشید و جان بحق تسلیم کرد رحمۃ اللہ تعالی علیہ سیدی سلیم در
زمان سلطان غیاث الدین بلبن در دہ بود مریدان و اتباع بسیار داشت و بمردم
طعام می داد و خوارق می نمود بعضی مردم را بروی کمال کیمیا بود و بعضی اعتقاد تصرف
و کرامات و بعضی را گمان سحر و شعبدہ او را قلندران شیخ ابو بکر طوسی در زمان سلطان
جلال الدین خلجی گشتند و روز قتل او باد و غبار بی اندازہ شد و عالم تاریک گشت سلطان
جلال الدین را بمشاہدہ این حال باوی اعتقادے کہ نبود پیدا شد و اسلام شیخ ابو بکر
طوسی چندی شربت قلندر بہ داشت میان او و شیخ جلال الدین ہانسوی بغایت مودت
بود چون از ہانسی بزیارت خواجہ قطب الدین تشریف آوردی در خانقاہ شیخ ابو بکر طوسی
کہ بالای آب جون است نزول فرمودی و صحبتہای درویشان داشتندی و سماعہا
کردندی شیخ نظام الدین اولیا نیز در خانقاہ او حاضر شدی و مجلس داشتی نقل است
کہ وقتی شیخ جمال الدین از ہانسی بے آمد مولانا حسام الدین اندیشی کہ شیخ القضات
و الخطبا بود و مرید شیخ جمال بود او را استقبال کرد و بوقت استقبال شیخ ابو بکر طوسی
بمولانا گفت کہ شیخ جمال الدین را بگوی کہ من نیز میروم در بقیۂ اول شیخ جمال الدین از مولانا
حسام الدین پرسید کہ آن باز سفید ما چگونہ است یعنی شیخ ابو بکر طوسی مولانا حسام الدین گفت
او قصد حج دارد شیخ جمال ہم از انجا مولانا حسام الدین را باز گردانید و گفت کہ تو برو تا تعجب
من ہم میرسیم و این رباعی را شیخ ابو بکر طوسی نوشت رباعی مرا یای ترا سرم نثار الفتر
یکسر چہ بود بلک نثار الفتر ✤ در غار وطن صاز چو تو نگر از انکہ ✤ بو بکر محمدی بلغار الفتر
قبر او ہم در خانقاہ اوست نیز از و بترک بہ رحمۃ اللہ علیہ شیخ فرید الدین نبیرہ سلطان التارکین
شیخ حمید الدین صوفی است مرید و خلیفہ و صاحب سجادہ جد بزرگوار خود است و در ظل عنایت
و تربیت او پرورش یافتہ سرور الصدور کہ ملفوظات شیخ حمید الدین است او جمع کردہ
و در وقت سلطان محمد تغلق از ناگور بدہلی قدوم آوردہ و ساکن گشتہ قبر او در فنار شہر قدیم
است در راہ مقام خواجہ کہ بجانب جنوبی بمیندل واقع است و منزل او ہمدران جا بود

وی آمد و ظاہر آنست کہ زمان حیات او را نیز دریافتہ باشد اما ملاقات ایشان بیکدیگر
معلوم نیست در سیر الاولیا از شیخ نظام الدین اولیا نقل میکنند کہ می فرمود پیش ازین
کہ من در مسجد کیلوکہری بنماز جمعہ میرفتم روزی ہوای تالبستان بود و من صلایم مراد ازان
آمد در دوکانے نشستم در خاطر من گذشت کہ اگر مرا مرکبی بودی من بران سوار میرفتم بعد
این بیت شیخ سوری در دل من گذشت بیت ما قدم از سر کنیم در قدم و ستان ما
راہ بجای نبرد ہر کہ با قدام رفت ۔ پس ازان خطرہ توبہ کردم بعد از سہ روز خلیفہ ملکیار
بران رحمۃ اللہ علیہ با دیانے بر من آورد کہ این را قبول کنید من او را گفتم تو مردے
درویشی از تو چگونہ قبول کنم او گفت سوم شب است کہ شیخ ملکیار پران مرا در خواب
سیفرماید کہ مایان پیش شیخ نظام الدین بہ بر من او را جواب گفتم شیخ تو فرمود اگر شیخ من
مرا فرماید قبول کنم مجلس دیگر آورد دانستم کہ فرستادۂ حق است قبول کردم بعد ازان
اسپ از خانۂ ما گم شد چنین میگویند در وقتی کہ شیخ ملکیار پران بدہلی آمد ہران جای کہ مقام
اوست جا گرفت شیخ ابا بکر طوسے قلندری در آن زمان بود با و نزاعے کرد او گفت مرا
پیر من فرستادہ است او محبت طلبید مسافت از دہلی تا آنجای کہ پیر او بود بس دور بود
در اندک زمانی کہ نہ بر مجرا بے عادت بود از انجا خبر آورد ازان روز او را ملکیار پیران
گویند رحمۃ اللہ علیہ واللہ اعلم بالصواب شیخ ضیاء الدین رومی خلیفہ شیخ شہاب الدین
سہروردی است سلطان قطب الدین بن علاء الدین مرید و معتقد او بود گویند کہ در
روز سوم از نقل او چون شیخ نظام الدین اولیا زیارت او رفت سلطان قطب الدین
انجا حاضر بود شیخ را تعظیم نکرد و جواب سلام نداد نقل است از شیخ نظام الدین کہ فرمود
از شیخ ضیاء الدین رومی شنیدہ ام کہ مرا یاری بود او را در سماع حالی و ذوقی بود
بعد از نقل او در خواب دیدم کہ در بہشت بمقام رفیع یافتہ است فاما مغموم نشستہ بہ نیست
آن مقام کردم و پرسیدم چرا مغموم نشستہ گفت این ہمہ یافتم فاما لذتے و حالی کہ در
سماع بودے نمی یابم روضۂ او در راہ بمقام خواجہ قطب الدین مقابل لچھمندل سلطان محمد
عادل است رحمۃ اللہ علیہ شیخ شرف الدین کرمانی قدس اللہ سرہ العزیز ساکن قصبہ

نمایک کرده یا ذوکروه می رفتیم او از عقب برما رسیدی و از ما گذشتی یکدو کروه پیشتر میرفت
باز بنماز مشغول میشد و در درختان جنگل و بیابان راه غلط نکردی نقل است که وی بعد از
نماز بامداد از خانه بیرون آمدی و در بیابان رفتی و مشغول شدی آهوان بی آمدند
و گرد بر گرد او ایستاده و دو چشم در نهاده تماشای آن میکردند رحمة الله علیه و قدس
الله سره العزیز مولانای رضی الدین منصور قدس سره درویشی کامل بود شیخ نصیر الدین
محمود میفرماید بزرگی بود در اودهه او را زحمت شد چنانکه ساختگی و تجهیز و تکفین او کردند
مولانا داؤد مذکور و این مولانا رضی الدین منصور هر دو سر احافر شدند گفتند که چون ما
بر سر او آمدیم همچنین نگذاریم صحبت او نخواهیم بعده مولانا رضی الدین گفت یکطرف
مریض شما قبول کنید و یکطرف من مولانا داؤد و طرف آن قبول کرد و مولانا
رضی الدین طرف پایان هر دو بنشستند و چیزی خواندند و بعده برخواستند و دست
آن مریض گرفتند و گفتند برخیز در حال برخواست و صحت یافت رحمة الله علیه مولانا
کمال الدین زاهد بموصوف بود بکمال ورع و تقوی و دیانت شیخ نظام الدین اولیا
مشارق را پیش او سند کرده است و او پیش مولانا برهان الدین بلخی و او پیش
مصنف و مولانای کمال الدین زاهد در ذیل مشارق که شیخ نظام الدین اولیا از وی
سماع دارد اجازت نامه بخط خود نوشته است و نسخه آن در سیر الاولیا مسطور است
نقل است که سلطان غیاث الدین بلبن آرزوی آن کرد که مولانا کمال الدین
زاهد را امامت خود فرماید بدین سبب مولانا را پیش خود طلبید گفت ما را بر کمال علم و دیانت
و صیانت شما اعتقاد تمام است اگر با ما موافقت کنید و منصب امامت قبول کنید مخضر
کرم باشد و ما را بر قبول نماز خود و قوفی تمام حاصل شود و مولانا فرمود که در ما هیچ نماز
چیزی نمانده است اکنون بادشاه چه میخواهد که این هم از ما برود و مولانا چون این جواب از سر صلابت
و مهابت گفت سلطان ساکت شد و مولانا را معذرت ساز باز گردانید رحمة الله تعالی علیه
شیخ نور الدین ملک از پیران شیخی بزرگ بود با صل از دارست و از انجا باز من پیر خود در دهلی
آمده او از مشائخ زمان سلطان غیاث الدین بلبن است شیخ نظام الدین اولیا بزیارت روضه

از مجلس برآمدم سبادا پیچکسے را غمی کہ مرآن روز بود تا برسیدم برسر چاہی خواستم کہ خود را
دران چاہ اندازم باز تامل کردم و با خود گفتم گدامی مردہ گیر اما این بدنامی سبا نکہ یار برگرد
وہمچنین در فحرت وحیرت بودم عاقبت چون مولانا شہاب الدین از حال من بخدمت بطریق
بہتر باز گفت انگاہ خوشنود شدند و مرا پیش طلبیدند و مرحمت و شفقت نمودند فرمود از انیکہ کردم
برای کمال حال تو کردم کہ بر بساط مرید است انگاہ مرا خلعت فرمود و بکسوت خاص خود
مشرف گردانید شیخ بدر الدین سلیمان اشہر اولاد شیخ مزید الحق و الدین ست بعد از ید بالتفاق
برادران و مریدان بر سجادہ خلافت نشست او را نسبت ارادت بخاندان چشت ست
خواجہ روز و خواجہ غور کہ از خلفاء خواجگان چشت بودند از چشت در صدر حیات گنج شکر
در اجودہن تشریف آوردند و شیخ تبرکا و تیمنا مولانا شہاب الدین و شیخ بدر الدین را
کلاہ ارادت از دست ایشان پوشانید و مرید ساخت قدس سرہ العزیز و رحمۃ اللہ علیہ
رحمۃ واسعۃ شیخ نظام الدین قدس سرہ او را شیخ فرید الدین از جملہ پسران دوست تر
داشتی وی لشکرے بود در وقتی کہ شیخ رحلت میکرد وی ہمراہ غیاث الدین بلبن در قصبہ بدبالے
بود ہمان شب کہ رحلت میفرمود حاضر شد اما بواسطہ آنکہ دروازہ حصار بستہ بودند درون نتوانست
آمد و شیخ را در آن حالت در نیافت صباح کہ جنازہ از شہر بیرون مے آوردند در رسید فرزندان
دیگر میخواستند کہ شیخ را بیرون شہر در میان شہدا دفن کنند او مصلحت در آن دید کہ ہمدرانجا
کہ حالا بقعہ شریف اوست دفن کنند ہمہ بر رای او اتفاق کردند و در حرب کفار بشہادت
پیوست و نشانی از وی پیدا نشد رحمۃ اللہ علیہ خواجہ یعقوب پسر خورد شیخ فرید الدین مشہور
و معروف ست نفسے کبر داشت و بطریقہ اہل ملامت وقتی باحق بر عکس آن بودی کہ با خلق
نمودی در سیر الاولیاء مے نویسد کہ او را در اثنار راہ امروہہ مردان غیب بہ بودند رحمۃ اللہ
علیہ مولانا ی داؤد قدس سرہ العزیز مرید شیخ فرید الحق بود و شیخ نظام الدین
ذکر او بسیار کردی کہ مردی بزرگ بودی فرمود وقتی مرا و مولانا داؤد را از پیش خدمت
یک جا وداع شد و یک جا بیرون آمدیم او در راہ گام بلند زدی و پیش رفتی و بہ نماز مشغول شدے
تا انکہ من بدو میرسیدیم چون مزاج او معلوم شدہ بود با پیشتر می شدیم و او در نماز بودے

سره مرید شیخ فرید الدین است گنج شکر آورده اند که ملکی از اجمیر و ملتان بدست وی صد تنکه
نذر شیخ فرستاد و بنجاه تنکه پیش خود نگاه داشت و بنجاه تنکه پیش شیخ نهاد شیخ تبسم کرد و فرمود
عارف قسمت برادرانه کردی عارف شرمنده شد بر فور آن بنجاه تنکه که نهان داشته بود
حاضر آورد و عجز بسیار کرد و مرید گشت و محلوق شد بعد ازان در خدمت راسخ شد و استقامتی
حاصل کرد شیخ اورا اجازت بیعت کرد و در حدود سیوستان فرستاد رحمة الله علیه شیخ صابر در
سیر الاولیای نویسد که او درویشی بود ثابت قدم و صاحب نعمت مرید شیخ فرید الدین وقتی
که اورا اجازت بیعت میکرد بلفظ هندی فرمود که بربهو کها خواهی کرد یعنی زندگانی خوش خواهی
گذرانید و همچنان بود تا زنده بود عیش خوش میگذرانید او مردی خوش باش و کشاده رو
بود غالبا این شیخ صابر غیر شیخ علی صابر است که داماد شیخ فرید الدین و خلیفهٔ او بود قبر او در
کلیر است و سلسله شیخ عبد القدوس و غیره بوی منتهی میشود ذکر او در سیر الاولیاء اصلا نکرده
و انچه کرده همین شیخ صابر کرده بران نهجی که در عنوان مذکور شد و ترک ذکر او خالی از غرابت
نیست میتواند که مراد وی شیخ صابر همین شیخ علی صابر باشد و الله اعلم خواجه نصیر الدین
پسر بزرگ شیخ فرید الدین بود روزگار بعبادت باری گذرانید و برزراعت و خیر آمیت
که لقمهٔ حلال است قناعت کرد و عمر در طاعت بسر برد رحمة الله علیه رحمة واسعة مولانا
شهاب الدین و شیخ فرید الدین قدس سرهما بوفور علم و فضائل داشته بود پیشتر احوال بخدمت
شیخ حاضر بودی از شیخ نظام الدین نقل میکند که فرمود میان من و مولانا شهاب الدین قاعده محبت
بستی مستحکم بود وقتی نسخهٔ عوارف پیش شیخ فرید الدین بود از روی آن افاده میفرمود همانا
آن نسخه بود نخط باریک و سقیم شیخ را در بیان آن توقف گونه واقع می شد و من نسخهٔ دیگر پیش
شیخ نجیب الدین متوکل دیده بودم مرا ازان یاد آمد گفتم شیخ نجیب الدین نسخهٔ صحیح دارد
اگر این سخن در خاطر گرامی شیخ گران آمد بر لفظ مبارک راند یعنی درویش را قوت تصحیح نسخهٔ سقیم
نیست من ندانستم که این حرف را نسبت بکه میفرمایند چون ظاهر شد که مرا میگویند بر خاستم و سر برهنه
کردم و در پای شیخ افتادم گفتم نعوذ بالله که مرا مراد آن باشد من نسخهٔ دیده بودم ازان یاد
آمد حکایت کردم هر چند معذرت میکردم اثر بی رضائی همچنان در شیخ ظاهر بود من مضطر و حیران

کردی خلافت او درست شدی و اگر او رد کردی باز شیخ او را قبول نکردی و فرمودی پاره کرده جمال را فرید نتواند
درست کرد روزی شخصی از ها نسی بخدمت گنج شکر آمد ازوی پرسید که جمال ما چگونه است عرض کرد
که محزوم از ان روز که بخدمت شما پیوند کرده است مواضع و اسباب و شغل خطابت بکلی ترک
داده است و گرسنگیها و بلاهای سخت میکشد شیخ فرید الدین خوشحال شد و فرمود الحمد لله خوش میباشد
نقلست که او از انروز که این حدیث شنیده بود القبر روضة من ریاض الجنة او حفرة من حفر
النیران بغایت ملمقت بودی و سبب این وعید بیقرار چون بجوار رحمت حق پیوست بعد از
چندگاه خواستند که بر بالای قبر او گنبدی بنا کنند گاویدن گرفتند چون نزدیک لحد رسیدند
غرفه بجانب قبله پیدا شد که از انجا بوی بهشت می آمد همان ساعت از انجا دور شدند و همچنان
پوشیدند و آنرا بر بستند و عمارت کردند قبر او در قصبهٔ ها نسی است تا سه کس از اولاد خود در
یک گنبد خفته اند نقلست که او را بعد از فوت او در خواب دیدند و از احوال او پرسیدند فرمود
که چون مرا در گور کردند دو فرشته عذاب آمدند دو فرشته دیگر در پی ایشان آمدند فرمان
رسانیدند که ما او را بدو رکعت صلوة الروح که متصل سنت نماز شام بقراءة سورهٔ یس و طارق
بعد از فاتحه میگذارد و آیة الکرسی که بعد از فرض می خواند بخشیدیم رحمة الله تعالی علیه
پس ای طالبان راه خدا و طلبگار دیدار مصطفی شما را نیز لازم است که بخواندن این نماز مشغول شوید
و من که بعد از ختم او راد این ادعیه را شروع نموده ام برای همین آگاهی نموده ام والا در این کتاب احتیاج این
بیان نبود شیخ برهان الدین صوفی پسر شیخ جمال الدین ها نسوی است قدس سره آورده اند که چون
شیخ الدین از دار دنیا رحلت کرد او در عالم سفر بود او را بخدمت شیخ فرید الدین آوردند لطف و عنایت
بسیار نمود و خلافت نامه و مصلا و عصا با نعمتی که بشیخ جمال الدین روان کرده بود بشیخ برهان الدین
عطا فرمود و بخدمت شیخ نظام الدین اولیا وصیت نمود و وی هر سال بخدمت شیخ نظام الدین آمدی
و تربیت یافتی تا شیخ نظام الدین در صدر حیات بود یک مرید هم نگرفت و شیخ جمال الدین را یک پسر بود
دانشمند که دیوانه شده بود شیخ نظام الدین اولیا میفرمود که گاه گاه بهوش آمدی و هوشیارانه سخن
گفتی روزی از و شنیدم که میگفت العلم حجاب الله الاکبر دانستم که او مجذوب حقیقی است و بیان
این سخن از و پرسیدم گفت علم دون حق است و هر چه دون حق است حجاب حق است شیخ عارف قدس

در وهلی تحصیل علم تمام کرد و آنچه طالب علمان و دانشمندان این شهر میخوانند بخواند متوجه بخارا شد چون باجودهن رسید آوازهٔ کمالات شیخ فرید الدین را شنیده مشتاق خدمت او شد باری در داشت او را بر آن آورد که ملازمت حضرت شیخ نماید چون بملازمت او مشرف شد جمیع فضائل را که کسب کرده بود در جنب کمالات او کم کرد و عاشق جمال و کمال او شد شیخ او را چون قابل دید بخادمی و دامادی خود مخصوص گردانید و تربیت کرد و خرقهٔ خلافت بخشید گویند که وی اکثر احوال در گریه بودی و چشم تر داشتی روزی این بیت میخواند بیت پیش صلابت عمش روح نطق نمیزند ای زهر ار صبوه کم پس تو نوالچه منزلی بتمام روز در ذوق این بیت در عالم تحیر بود چون وقت نماز شام در آمد شیخ او را امامت فرمود مولانا نماز را شروع کرد بجای قرأت همین بیت بر زبان او گذشت او بیهوش افتاد چون بهوش باز آمد شیخ باز او را امامت فرمود و وی را رسالهٔ انیست مسمی باسرار الاولیا که ملفوظات گنج شکر را جمع کرده و در علم تصریف کتابی نظم کرده و غایت تحریر و فصاحت را در انجا کار فرموده اند و ابوابی چند که در آخر آن کتاب انشا نموده در سیر الاولیا مسطور است و در آخر کتاب بقلم خود بالتماس شیخ نظام الدین چند سطر نوشته سمع منی و قراءة هذا النظم العزیز الامام المجاهد نظام الدنیا والدین محمد بن احمد ذو الفضایل الرضیه والشمایل السنیه ثملت و امن شمایله و آثاره و عمت فضایله و انواره و انی و ان کنت قلیل البضاعة فی هذه الصناعة و لکن النفاق هذا النظم کان لا مومن بهو واجب الایثار کسبی النماة بین یدی سلیمان و بهو دام فضل التمس من هذه الاسطر مع کبر قدره فکتبت ذلک امتثالا لامره و انا اضعف الفقراء الی الله الغنی اسحاق بن علی الدهلوی نجلی رجاء ان یذکرنی بصالح دعایه حامدا و مصلیا مدفن وی در صحن مسجدی جامع قدیم اجودهن است که بیشتر احوال در انجا مشغول بودی رحمة الله تعالی علیه و علی جمیع المومنین شیخ جمال الدین احمد هانسوی الخطیب انتساب او بامام اعظم ابو حنیفه کوفی است از اعاظم خلفاء شیخ فرید الدین گنج شکر است قدس سرهما و شیخ فرید الدین گنج شکر دوازده سال محبت او در هانسی بود و در حق او فرموده است جمال جمال هست و گاهی فرموده جمال میخواهم که گردن تو بگردم و سر گرانی شیخ خلافت دادی بروی فرستادی اگر او قبول

شیخ الاسلام رکن الحق والدین از ملتان در دہلی آمد قلندران وجوالقیان رسیدند قلندران
گفتند شیخ ما را شربت بدہ شیخ ایشان را چیزی فرمود جوالقیان برخواستند کہ شیخ ما را خرج
بدہ ایشان را چیزی دہانید بعدہ گفت آنکہ سرقوم است او را سہ چیز مے باید اول مال می باید
تا این طائفہ ہر چہ بطلبند تواند داد قلندران این زمان شربت طلبیدند اگر بر درویش
چیزی نباشد از کجا دہد و ایشان بدگویان بیرون روند بعقوبت قیامت گرفتار شوند دوم
علمی مے باید تا چون صحبت علما افتادہ باشد با ایشان از علم ایشان بگوید سوم حال
می باید تا با درویشان از مال چند رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ شیخ صلاح الدین درویش
قدس سرہ العزیز مرید خلیفہ شیخ صدر الدین عارف است بزرگ بود و عالے مرتبہ
با شیخ نصیر الدین معاصر و ہمسایہ بود آنچہ از جانب سلطان محمد بن تغلق شاہ بہ مشائخ از ایذا
او تکلیف میرسید شیخ نصیر الدین آن ہمہ را وصیت مشائخ خود تحمل میکرد و بری داشت
بخلاف شیخ صلاح الدین کہ با سلطان مذکور سخت پیش مے آمد و وی از ملتان بدہلی آمد
و ہمین متوطن شد و وفات یافت مقبرہ او نزدیک مقبرۂ شیخ نصیر الدین محمود است
و وفات از بیست و دوم شہر صفر است و عناجاتی ہست در مردم کہ آنرا مناجات
شیخ صلاح گویند و در انجامی نویسد الٰہی بحرمت آن وقت و ساعت کہ صلاح درویش را
فیل سفید خواندی الٰہی بحرمت آنوقت و ساعت کہ صلاح درویش را در زیر درخت
بر در مقام امر و اہم اللہ تعالے بفریک اسلام گفتی و امثال این کلمات دیگر نیز
نقل است کہ جوانی بر اسپ سوار میرفت و آن اسپ بسیار خوش شکل و خوش رفتار
بود ناگاہ آن جوان بروی تازیانہ زد کہ آن خشم بر سر بن اسپ لقش گرفت شیخ بر آن
جوان غضب کرد و وی از اسپ نیفتاد و چون نگاہ کردند زخم او تازیانہ بر اندام شیخ
صلاح الدین قدس سرہ نقش بستہ بود رحمۃ اللہ علیہ واللہ اعلم سعلانامی بدر الدین
اسحاق بن اسحاق الدہلوی قدس سرہ خادم و خلیفہ و داماد شیخ فرید الدین است
قدس سرہما از مشائخ زمان خود بود و در زہد و ورع و فقر و عشق بے نظیر بود در اوایل
حال در دہلی تحصیل علم میکرد در طالب علمان نجوش طبعی و حدت دین ممتاز بود و بعد از ان

هم بر پالکی که بر دوسوار آمده بودند نشسته ماند و شیخ نظام الدین و مردم دیگر در پیش پالکی
اونشستند چون صحبت گرم شد شیخ عماد الدین و اسمعیل برادر شیخ رکن الدین عرض کردند که
اجتماع بزرگواران غنیمت است بهتر ازان است که از انفاس شریف ایشان نفعی بردا
شود بنده را حرفی بخاطر میرسد که حکمت در هجرت حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم بمدینه
چه باشد شیخ رکن الدین فرمودند که غالبا حکمت آن باشد که بعضی از کمالات و درجات
که بجناب رسالت تقدیر کرده بودند ظهور آن در عالم فعل موقوف داشتند بصحبت اصحاب
صفه شیخ نظام الدین فرمود که بخاطر فقیر چنین می رسد که حکمت آن بود که بعضی از فقرا
مدینه که وصول ایشان بسعادت صحبت آنحضرت متعذر بود باین نعمت مشرف شوند
میگوئید که مقصود این بزرگوار از آنچه فرمودند تواضع بود بیکدیگر شیخ عماد الدین آن بود که آمدن ما در نیجا برای استکمال و استفاده
است و غرض شیخ نظام الدین آنکه برای تکمیل و افاده است اینچنان است در سیر الاولیا
محرر سطور محمد وجیه الله عفی الله عنه گوید که شک نیست که کمال آنحضرت صلی الله علیه وسلم که موقوف
بر صحبت اصحاب صفه بود همان ارشاد و تکمیل است که موجب سواد دعوت و نیل درجات
نه کمال ذاتی حاشا پس قال هر دو سخن یکی باشد والله اعلم بعده طعام در میان آمد
بعد فراغ از طعام اقبال خادم چند پارچه قماش اعلی و صد دینار زر سرخ در جائه باریک
که عکس دینار ها بیرون می افگند پیچیده در زیر قدم شیخ نهاد شیخ رکن الدین فرمود
استر و هبک شیخ نظام الدین در جواب فرمود و ذهاب و سن هبک یعنی ذهب سبب
ستر مذهب و قباب حال درویش است تا از نظر عوام مستور باشد شیخ رکن الدین
در گرفتن آن عذر کرد شیخ نظام الدین آنرا بشیخ عماد سپرد و یکبار دیگر شیخ رکن الدین
در مرض بعیادت شیخ نظام الدین آمد فرمود که عشرهٔ ذی الحجه است هر کس بجهت
دریافت سعادت حج سعی مے کند من سعی کردم تا سعادت زیارت شیخ المشایخ را دریابم
بعد ازان شیخ نظام الدین رحلت فرمود و نماز جنازه را شیخ رکن الدین حاضر شد گفت
ظاهر احکمت آنکه ما را سه سال در دهلی داشتند حصول این نعمت بود و در اندک مدت رجوع
بوطن اصلی فرمود در خیر المجالس نقل از شیخ نصیر الدین محمود میکند که فرمود در انجه

بلعم باعور را باچندان طاعت در صورت سبکی برانگیزند مثله کمثل الکلب و همچنین صاحب ظلم
و تعدی خویشتن را در صورت گرگی بیند و صاحب کبر در صورت پلنگی و صاحب بخل و حرص
در صورت خوکی فکشفنا عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید این باشد و تا آنگاه که مرد م ازین اوصاف
ذمیمه تزکیه نیابد هنوز او در عداد بهایم و سباع است اولئک کالانعام بل هم اضل و تزکیه
نفس حاصل نشود مگر بالتجاء و استعانت و حضرت عزت و ما ابری نفسی ان النفس لامارة بالسوء الا ما
رحم ربی ان ربی غفور رحیم فضل و رحمت او دستگیری و نکند تزکیه حاصل نشود و لولا فضل الله علیکم و رحمته
باز کی سنکم من احد ابدا و علامت ظهور این فضل و رحمت آنست که او را بعیوب نفس خود بینا کند و پرتوی
از انوار عظمت الهی که همه مکونات در جنب آن متلاشی است بر دل او بتابد تا همه دنیا
و بزرگیها آن در نظر او خاک بود و اهل آنرا در دل او سنگی نماید چون این حالت بر دل او مستولی گردد
او را متابعت کامل بخ حاصل میشود بعده فرمود مولانا ظهیر الدین از علوم قالی مالی است
اما از علوم حالی خالی است و شیخ رکن الدین در زمان سلطان قطب الدین بن علاء الدین
بدهلی تشریف آورده بود و شیخ نظام الدین قدس سره در ان زمان بر مسند ارشاد و تربیت
بود اشت برای استقبال او از مقام خود تا حوض خاص علائی که در فضای شهر دهلی
واقع است رفت چون مجلس سلطان قطب الدین را بحضور تشریف خود مشرف ساخت
پرسید که کدام کس از اهل شهر شما را اول استقبال کرد فرمود کسی که بهترین اهل شهر است
و سلطان قطب الدین را با شیخ نظام الدین نقاری در میان بود بعضی گویند که مقصود او
از طلبیدن شیخ رکن الدین رغم و کسر شیخ نظام الدین بود و شیخ رکن الدین باین کلمه
رفع توهم او کرد و او را ازین توقع ناامید ساخت در سیر الاولیاء مذکور است که بعد ازان ملاقات
میان این دو بزرگوار در مسجد جامع واقع شد اول شیخ نظام الدین از جائی که بر لے
نماز معین داشت برخاست و پیش شیخ رکن الدین رفت بعد از ساعتی شیخ رکن الدین
بجای شیخ نظام الدین آمد و صحبت داشت یک روز دیگر شیخ نظام الدین در مقبرهٔ خود
که در ان زمان عمارت می کردند تشریف داشت تا گاه آوازهٔ آمدن شیخ رکن الدین بر خواست
شیخ نظام الدین بلعام فرمود و مجلس ساخت غالبا در پای شیخ رکن الدین ضعیفے بود

دوست تر باشند نزد او از خبر ایشان از روی ذوق وحال نه از روی علم و ایمان و
قال قدس سره فی وصایاه لبعض المریدین هیچ نفسی بی ذکر بر نیارد که بزرگان گفته اند
هر که از نفسی به نفسی شود بی ذکر حال خود ضایع کرده باشد و از وسوسه و حدیث در ذکر
گیرند و چون بدین صفت مدام ذاکر باشد وسوسه و حدیث بنور ذکر سوخته گردد و نور ذکر
در دل فرو آید و حقیقت دل ظاهر گردد و ذکر با مشاهده مذکور بود و دل بنور یقین منور گردد
و این است مقصود طالبان و مقصد سالکان مصرع این کار دولتست کنون هر که را رسد
و ایضا فی وصایاه قدس سره قال الله تعالی یا ایها الذین آمنوا اذکروا الله ذکرا کثیرا
اذا اراد الله تعالی لعبده خیرا کتبه عبدا سعیدا و وفقه لدوام الذکر باللسان مع مواطاة
القلب و رفاه عن ذکر اللسان الی ذکر القلب حتی لو سکت اللسان لا یسکت القلب
و هو الذکر الکثیر و لا یوصل العبد لذلک البعد البتری من النفاق الخفی المشار الیه بقوله
علیه السلام اکثر منافقی امتی قراءها اراد به نفاق الوقوف مع غیر الله تعالی و تعلق الباطن
بسواه فاذا وفق العبد لتجرید الظاهر عما لا یحل ثم عما لا یحمد و اکرم بتفرید الباطن بتجلیه
عن الخواطر البریة و الاخلاق المذمومة یوشک ان یتجلی نور الذکر فی باطنه فینقطع عنه
الوساوس الشیطانیة و الهواجس النفسانیة و بجوهر نور الذکر فی باطنه حتی یکون ذکره تجلی شاهده
المذکور و هذه هی الرتبة العظمی و المنحة الکبری التی تمد الیها اعناق ارباب معانی اللهم من اولا
لایدی و الابصار من الامم و الله الموفق و المعین و الله اعلم بالصواب آمین شیخ رکن الدین
ابو الفتح بن شیخ صدر الدین شیخ الاسلام بهاؤ الدین ذکریا قدس الله اسرارهم
صاحب سجاده راستین شیخ بهاؤ الدین است در فتاوی صوفیه که یکی از مریدان ایشان
تصنیف کرده است ذکر او بسیار میکند و در مجمع الاخبار و انوار الاخیار مینویسد من بلفوظاته فی بعض
رسایله لبعض المریدین مقرر آن عزیز باد که مجموع آدمی عبارت ست از دو چیز صورت و صفت
و حکم بر صفت راست نه صورت را ان الله لا ینظر الی صوركم و اعمالكم و لكن ينظر الى قلوبكم
اما ظهور حکم صفت بر سبیل تحقیق در دار آخرت صورت نه بندد و چه آنجا حقایق اشیا ظاهر گردد
و این صورت متلاشی شود و هر کس را در صورتی که ملایم صفت او باشد حشر کنند چنانچه

سن وحصن حصار ست وحصار آنست کہ کرد برگرد درگیرد فاما کاہ نگاہ دارد وگاہ ندارد
وحصن آنست کہ کرد گیرد ونگاہدارد و درآمدن درین حصن برسہ نوع است ظاہر و باطن
وحقیقت ظاہر آنکہ خوف درجا بجز از خدای زائل گرداند اگر ہمہ عالم خصم شوند یا دوست بغیر
حکم او ہیچ نفع وضرر وخیر وشر نتواند رسانید قولہ تعالے وان یمسسک اللہ بضر فلا
کاشف لہ الا ہو وان یردک بخیر فلا راد لفضلہ باطن آنکہ تحقیق گردد کہ ہرچہ پیش
ازمرگ بزندگانی درین سرای فانی رسد جاودانی نیست ورقم قلم عدم برو رفتہ
قولہ تعالے کل من علیہا فان ثباتی ندارد وہستی ونیستی آن التفاتی ننماید درباطن آن
درآمدہ باشد حقیقت آنست کہ ازروی بہشت وخوف دوزخ دردل نیارد جز بحق قرار گیرد
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر چون آنجا رسد بہشت خود درتبع او گردد ودوزخ ازوی گریزان
باشد ونیز می نویسد قال الشیخ الامام العارف صدر الحق والدین رضی اللہ عنہ فی بعض
وصایاہ لبعض المریدین اول قدم درمتابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ایمان
آوردن است بدانچہ او ایمان آورد وثابت بودن بران وآن ممکن نگردد الا بدانکہ بندہ
بدل اعتقاد کند بی شک وبی شبہہ وبرزبان اقرار آرد بطوع ورغبت با محبت ومعرفت
کہ خداوند مبل وعلایکی ست درذات ویگانہ است درصفات خود موصوف است
ہمیشہ بصفات کمال قدیم است باجملگی اسماء وصفات وافعال ومنزہ است ازادراک
اوہام وافہام مقدس است ازوسمات حدوث وعوارض اجسام ہمہ عالم آفریدۂ اوست
چونی وچگونگی برذات وصفات او درست نیست از ہیچ وجہ ہیچ چیز نماند وہیچ چیز بہیچ وجہ
بدو نماند پیغامبران صلوات اللہ علیہم فرستادۂ اویند ومحمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فاضل ترین جملہ پیغمبران آن ست انچہ او فرمودہ است راست ودرست است ودران ہیچ
تفاوت نیست خواہ عقل کیفیت آن را دریابد خواہ درنیابد اما انچہ درنیابد تسلیم باید کرد تا
درستی اعتقاد حاصل آید بدانچہ رسول علیہ السلام خواست ودانست وبکیفیت مشغول نگشت
واگر بر تاویل موافق آیات واخبار محکم حمل افتد روا باشد وعلامت صحت ایمان دردل آنکہ
اگر نکوئی کند شاد شود واگر بدی کند بدش آید وعلامت استقامت در ایمان یقین بانکہ خدا رسول

بسید بدر الدین بہکری کہ از اکابر و اعیان آنجا بود وصلت کرد گویند کہ در خواب از جانب
حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم مبشر شد بتزوج صغیرہ سید بدر الدین نیز باین دولت
بشارت یافتہ جگر گوشۂ خود را بوی عقد تزویج بست برادران سید بدر الدین باوی بدشدند
پس بدیار اچہ تشریف آورد سید جلال الدین را اولاد صوری سید بدر الدین باوی بدشدند
و معنوی بہم رسید و ابواب برکات کثیر بر روی او مفتوح شد قبر او ہم در اچہ است رحمۃ اللہ تعالے
علیہ شاہ کرویز قدس سرہ العزیز از سادات کرویز است و از انجا در ملتان تشریف آورده
و توطن نموده و روضۂ او نیز در انجاست مشہور و معروف: نقل است کہ وی از قبر
دست بیعت بمریدان می داد و الآن در قبر او راہی کہ از انجا دست می برآورد گذاشتہ اند و
قدمار مشایخ ملتانست معاصر شیخ الاسلام شیخ بہاؤ الدین ذکریا است رحمۃ اللہ علیہما
شیخ صدر الدین عارف بن شیخ الاسلام بہاؤ الدین ذکریا قدس اللہ سرہ العزیز
بعد از پدر بر مسند ارشاد و تربیت نشست و بسیاری از اولیا در سلک ارادت او منسلک
گشتند میر حسینی سادات در آنچہ مشہور است مرید اوست و در کنز الرموز مدح او و مدح
والد بزرگوار او و مدح شیخ شہاب الدین سہروردی قدس اللہ سرہما کردہ است و در
مدح او می گوید نظم آن بلند آوازۂ عالم پناہ ✣ سرور دین افتخار صدر گاہ ✣
صدر و دین و دولت آن مقبول حق ✣ نہ فلک از خوان جودش یک طبق ✣ آب حیوان
قطرۂ بحر دلش ✣ چون خضر علم لدنی حاصلش ✣ معتبر چون قول او افعال او ✣ ہم بیان
او گواہ حال او ✣ مقتدای دین قبول خاص و عام ✣ دولتش گفتہ تو ئی خیر الانام ✣ ملک
معنی جملہ در فرمان او ✣ ہم بکسب و ہم بمیراثان او ✣ و در مدح شیخ بہاؤ الدین گوید
ع من کہ رواز نیک و بد پرتافتم ✣ این سعادت از قبولش یافتم ✣ کنوز الفواید
از ملفوظات شیخ صدر الدین است کہ یکی از مریدان او کہ خواجۂ ضیاء الدین نام دارد
جمع کردہ است در انجا می نویسد من وصایا الشیخ صدر الدین الی بعض المریدیہ در کلام
قدسی حکایت عن اللہ تعالے رسول علیہ السلام میفرماید لا الٰہ الا اللہ حصنی فمن دخلہ
امن من عذابی یعنی کلمۂ لا الٰہ الا اللہ حصن من است ہر کہ در آید در حصن من امن گردد از عذاب

با وجود عیال و فرزندان و عیش و خوشی کردی تا بحدی کہ ندانستی کہ امروز کدام روز است
و این ماہ کدام ماہ است و این ورم چہ درم است آوردہ اند کہ روز عید درویشان در خانۂ
او جمع آمدند و آنرا چیز نداشت بالای بام رفت و بحق مشغول شد و با دل خود میگفت کہ این چنین روز عید بگذرد
و در خلق فرزندان من طعامے نرود و مسافران نیایند و ہمچنین نامراد و باز گردند ہمدریں
سیان می بیند کہ پیر مردی بالا بام می آمد و این بیت میخواند **بیت** با دل گفتم دلا خضر
را بینی + دل گفت اگر مرا نماید بینم + و آن مرد مائدۂ طعام پیش آورد و گفت کوش توکل
تو بر عرش سیان ملاء اعلے میزنند و تو بحبت انیمعنی ملتفت گشتۂ گفت کہ حق می داند کہ بسبب خود
ملتفت نگشتم بسبب باران التفاتی روی نمود غالبًا آن مرد خواجہ خضر بود شیخ نظام الدین
اولیا میفرماید کہ پیش از انکہ من بخدمت شیخ فرید الدین پیوندم روزی در مجلس شیخ نجیب الدین
بودم برخاستم و گفتم یکبار سورۂ فاتحہ و اخلاص بخوانید بنیت آنکہ من قاضی شوم و شیخ
نجیب الدین اغماض کرد من دانستم کہ بسمع مبارک او نرسیدہ است باز گفتم یکبار سورۂ
فاتحہ و اخلاص بخوانید بنیت انکہ من قاضی جائی شوم درین کرت تبسم کرد و فرمود کہ
تو قاضی شعر چیز دیگر شو **منقول است** کہ شیخ نجیب الدین روزے بخدمت
شیخ فرید الدین عرض کرد کہ مردمان چنین میگویند کہ شما در مناجات یارب می گوئید
جواب می شنوید کہ لبیک عبدی فرمود بعد از ہذا الا رجاف مقدمۃ الکون باز گفت
ہمچنین میگویند کہ فقیر بر شما نے آید فرمود خبر باد بعدہ فرمود کہ چنین می گویند
کہ در خدمت شما ابدال می آیند درین باب چیزی نفرمود و فرمود کہ تو ہم از جملہ ابدالے
روزی فقیری بر و آمد و پرسید نجیب الدین متوکل توئی گفت آری منم نجیب الدین
متوکل قبر او در راہ مقام خواجہ قطب الدین مقابل بھیی منڈل کہ از عمارات سلطان محمد
عادل است و خانۂ ایشان و خانۂ شیخ المشایخ شیخ نظام الدین قدس سرہما ہمین جا
بود رحمۃ اللہ تعالے علیہ و علیہم اجمعین سید جلال الدین بخاری کہ او را سید
جلال سرخ ترک گویند مرید شیخ الاسلام بہاؤ الدین است و می جد سید جلال ملقب
بمخدوم جہانیانست از بخارا بہ بہکر تشریف آورد و دران شہر نیت اقامت کرد

کان ولیا مقربا عند اللہ قد ذلت قدماہ ولم یکن فی عمدہ من یاخذ بیدہ ولو کنت فی عمدہ
الا اخذت بیدہ واللہ اعلم فرمود نظم گرچہ ایزد دہد ہدایت دین ✤ بندہ را
اجتہاد باید کرد ✤ نامۂ کان بحشر خواہی خواند ✤ ہم ازینجا سواد باید کرد ✤ فرمود
اگر مرید شیخ را گوید کہ من مریدم تو شیخ گوید کہ تو مرید من نہ او مرید باشد و اگر شیخ گوید تو مریدے
و مرید گوید من مریدم تو شیخ مرید مرید باشد زیرا کہ ارادت فعل مرید است نہ فعل شیخ فرمود قفل سعادت
را کلیدہا است ہمہ کلیدہا متمسک باید اگر از یکے نکشاید شاید کہ بکلید دیگر گشادہ شود فرمود
صبح صادقان صبح است و صبح عاشقان شام و احیاء ما بین العشائین مشائخ از انجا
فرمودہ است کہ صحبت شیخ یافتہ باشد بغیرے نتوان داد و اگر بشوند مصلا نشیند
و بہتر آنست کہ نشوند و سفر سود از تمشریفات صحبت یافتہ پیر اگر وصیت کند کہ برابر ابلیس
در گور نہند روا باشد و یا وصیت کند کہ بفلان زنانے کہ صالح باشند بدیشان بدہند و
در سیر الاولیا می نویسد کہ چون بعد از نقل شیخ نظام الدین را در گور فرود آوردند
فرقہ کہ از شیخ فرید الحق یافتہ بود بر وجود شیخ نظام الدین فراز کردند و مصلا شیخ را
در زیر سر مبارک او نہادند و نیز شیخ نظام الدین فرمود کہ فردائے قیامت بعضی ازین
طائفہ را در میان دزدان بایستانند و ایشان گویند کہ ما دزدی نکردہ ایم جواب آید
کہ جامۂ مردان پوشیدید و عمل نکردید آخر ہم بشفاعت پیران نجات یابند و نیز سفر سود
چندین خرقہ کہ این ضعیف دادہ است ازین میان چہار کس را خرقۂ ارادت دادہ
دیگر ہمہ خرقۂ تبرک است فرمود در کتب سلوک مذکور است کہ سلوک را صد مرتبہ نہادہ اند
ہفتاد ہم مرتبہ کشف و کرامت است اگر سالک ہم درین بماند ہفتاد و سہ دیگر کی رسد
پس نظر مقتصر بر کرامت باید کہ نباشد و فرمود در وقتی کہ خواجہ من مرا خلافت داد گفت
حق تعالے ترا علم داد و عقل داد و عشق داد و ہر کہ در وی این سہ صفت بود وی شایان
خلافت مشائخ باشد و از وے این کار نیکو آید رحمۃ اللہ علیہ وعلیہم اجمعین شیخ نجیب الدین
متوکل قدس اللہ سرہ العزیز برادر و خلیفۂ شیخ فرید الدین گنج شکر است قدس اللہ روحہما
سخت معاملہ داشت و بغایت متوکل بود مدت ہفتاد سال در شہر بود و شیخ چیزے نقد و جنس اصلا نداشت

کہ او را وقفہ افتد درین محل سوال کردند کہ سالک او قفہ می باشد گفت آری ہرگاہ کہ
سالک را در طاعت فتوری افتد چنانچہ از ذوق طاعت نماند او را وقفہ باشد اگر زود کار را
دریابد و با نت پیوندد سالک تواند بود و اگر عیاذا باللہ ہمچران بماند بیم آن باشد کہ راجع
شود بعد ازان این را بر ہفت قسمت بیان فرمود اعراض حجاب تفاصل سلب مزید سلب
قدیم تسلی عداوت فرمود و دوست باشند عاشق و معشوق مستغرق محبت یکدیگر درین میان
اگر از عاشق حرکتی یا سکنتی در وجود بیاید کہ نہ پسندیدۂ دوست او بود آن دوست ازو
اعراض کند یعنی روی بگرداند پس عاشق را واجب است کہ در حال باستغفار مشغول شود
و بمقدرت پیوندد و ہر آئینہ دوست ازو راضی شود و اگر آن محب ہمچران خطا اصرار کند و عذر
نخواہد آن اعراض بحجاب کشد معشوق حجاب درمیان آرد پس محب را واجب آید کہ بتوبہ گراید
و اگر درین باب ہم تاخیر کند حجاب بتفاصیل کشد چہ شود آن دوست ازوی جدائی گزیند و
اگر ہنوز مستغفر نشود سلب مزید شود مزیدی کہ او را در اوراد و ذوق طاعت و غیر آن
بودہ باشد پس اگر عذر آن نخواہد و بران لجاجت بماند سلب قدیم شود طاعتی و راحتی
پیش از ید تدواشت آن ہم بستاند پس اگر اینجا ہم در توبہ تقصیرے رود بعد ازان
تسلی شود یعنی دوست او را بر جدائی دل بیاد آید پس اگر در انابت اہمال رود عداوت
شود نعوذ باللہ منہا فرمود سماع علی الاطلاق و علی الاطلاق حرام نیست از بزرگی پرسیدند کہ سماع چیست
فرمود تا تسمع کیست سماع صوتی است موزون خوش باشد و سماع مزامیر حرام است فرمود بعضی درویشان با پیری بیعت کردہ باشند
بران پسند نمی کنند تا بر پیرے دیگر میروند و بیعت و خرقۂ او ہم می ستانند نزدیک من
این چیزے نیست بیعت ہمانست کہ اول با کسی کردہ باشند اگرچہ آن پیر یکے از امادباشد
از شیخ نظام الدین سوال کردند حکم شیخ منصور حلاج چیست فرمود کہ وی مردود است
او مرید خیر نساج پور ترک او گرفت بر شیخ جنید آمد و درخواست بیعت کرد جنید فرمود
تو مرید خیر نساجے ترا دست بیعت ندہم او را رد کرد جنید مقتدا روقت بود و او زرہمہ شد
محرر مسطور عفا اللہ عنہ گوید کہ در باب منصور حلاج اخبار مختلف آمدہ واللہ اعلم بالحقیقۃ
الحال ولیکن از حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنہ مرویست کہ فرمود

که شخصی در مجلس او تقریر کرد که فلان موضع یاران شما جمعیتی کرده اند و مزامیر در میان است
فرمود من منع کرده ام که مزامیر و محرمات در میان نباشد نیکو نکرده اند و درین باب بسیار
غلو کرده فرمود و سیفرمود شیخ اوحدالدین کرمانی بر شیخ شهاب الدین آمد شیخ مصلای
خود پیچیده در زیر زانو نهاد و این معنی پیش مشائخ غایت تعظیم باشد چون شب در آمد
شیخ اوحدالدین سماع طلبید شیخ شهاب الدین قوالان را طلبید و مقام سماع طلب کرد
و خود بگوشه رفت و بطاعت و ذکر مشغول شد محرر مسطور گوید عفو الله عنه این حکایت
منافات دارد با آنچه در نفحات الانس آورده اند که اگر ذکر شیخ اوحدالدین نزد شیخ
شهاب الدین میکردند سیفرمود نام آن مبتدع پیش من بزنید شیخ رکن الدین علاوالدوله
می فرماید که این خبر صحیح است مگر اکثر اوقات مختلف باشد والله اعلم **نقل است**
که وقتی شخصی رقعه نوشت که خط او نهایت منقوش بود و بدست شیخ داد شیخ را در مطالعه او
درنگی واقع شد فرمود مولانا را این خط شماست مولانا بمعذرت پیش آمد و گفت آری
مخدوم خط بنده طبعی است شیخ تبسم نمود و گفت زهی طبع **نقل است** که وی پیش از
رحلت چهل روز طعام نخشید و در آخر وقت که از عالم میرفت میگفت که وقت نماز شده است
و من نماز گذارده ام اگر میگفتند که شما نماز گذارده اید سیفرمود که بار دیگر بگذاریم هر نمازرا
مکرر میگذارد و سیفرمود میرویم میرویم میرویم و با قبال خادم سیفرمود اگر چیزی در خانه از هیچ جنس
نگاه دارد فردا قیامت عهده جواب حضرت عزت باشد خادم همه را بداد مگر غله که چند روزه
علوفه درویشان بود فرمود این مرده ریگ چه نگاه داشته این را نیز بدر کن و در خانه بجاروب
بده در حال انبار خانها را کشادند و جهانی جمع شدند و غارت کردند بعد ازان خادمان
عرض کردند که حال ما مسکینان بعد مخدوم چه خواهد شد فرمود که شما را در روضه من چندان برسد
که کفاف باشد گفتند سبحان ما قسمت حاصل که کند فرمود که از سر نصیب خود برخیزد وفات او
بعد طلوع آفتاب روز چهارشنبه هیژدهم ماه ربیع الآخر سنه خمس وعشرین وستمائة رحمة الله تعالی
علیه فرمود روندهٔ رو بکمال دارد یعنی سالک تا در سلوک است امید وار کمال است
بعد ازان فرمود که سالک است و واقف و راجع سالک آنست که او راه رود و واقف آنست

خواست که آن کاغذرا نیز بردارد و فرمود که این را همین جا بگذار که این سررشتہ تشریف خاص
برای چشم ما است آن شعلم ثابت شد شیخ اورا به تشریف خاص مشرف گردانید و او را مستظهر کرد
که اگر او را با تو یا نفی حاجت باشد ما را بگوی **نقل است** که شخصی از قصبۂ خود بقصد
زیارت او می آمد در اثنار راه گذر او بر قصبۂ بوندی افتاد در انجا شیخی بود که او را شیخ مومن
می گفتند بدیدن او رفت پرسید که کجا خواهی رفت گفت بخدمت شیخ نظام الدین گفت
شیخ نظام الدین را سلام ما برسانی و بگوئی که هر شب جمعه در کعبه ملاقات میکنم چون بخدمت
شیخ رسید عرض کرد که در قصبۂ بوندی درویشی است سلام رسانیده است و این سخن گفته است
شیخ منغص شد فرمود که او درویشی عزیز است ولیکن زبان بر خود ندارد **نقل است**
که یک باری سلطان علاء الدین بقصد استحان بخدمت او فصلے چند در پرداخت امور مملکت
نوشت و یک فصل بدین مضمون بود که چون بندگی شیخ مخدوم عالمیانست و در دین و دنیا
هر کرا حاجتے است از خدمت او بر می آید و حق تعالے زمام مملکت دنیا بدست ما داده است
ما را باید که هر کاری و مصلحتی که در مملکت پیش آید بندگی شیخ را عرض داریم تا بدانچه خیریت
مملکت و صلاح ما در آن باشد اعلام فرمایند بنا بر ین مقدمه فصلی چند درین باب
نوشته بخدمت فرستاده شده است انچه دران خیریت باشند زیر هر حدیثی بنویسند تا ما آنرا
بپرداخت برسانیم و این کاغذرا بدست خضر خان داد که از جمله پسران محبوب تر بود و
مرید شیخ بود داد و بخدمت شیخ فرستاد چون خضر خان آن کاغذرا بدست شیخ داد مطالعه
نفرمود و حاضران مجلس را گفت که فاتحه بخوانیم بعده فرمود که درویشان را با کان بادشاهان
چه کار من درویشم و از شهر گوشه گرفته ام و بدعا گوئی بادشاهان و مسلمانان مشغولم

اگر بسبب اینمعنی بادشاه بعد ازان چیزی مرا بگوید از اینجا هم بروم ارض الله واسعة
چون این خبر بسلطان علاء الدین رسید خوشحال شد و معتقد گشت و التماس کرد که اگر
قبول فرمایند من بخدمت شیخ بیایم شیخ فرمود آمدن حاجت نیست من بدعا غیب مشغولم
و دعا غیب را اثرها است سلطان علاء الدین باز بهمت ملاقات الحاج کرد شیخ فرمود دوستاد
که خانه این ضعیف دو در دارد اگر بادشاه از یکی در آید من از در دیگر بیرون روم **نقل است**

ہیچ منیست روزہ داشتن ہمی راہست و اعمال دیگر چون نماز و حج ہمی راہ وقتی دیگر فرمود
من از خدا خواستہ ام کہ ہر چہ تو از خدا تعالی نخواہی بیا بے وقتی دیگر فرمود از برای تو قدرے
دنیا نیز خواستہ ام و در وقت خلافت فرمود مجاہدہ باید کرد برای استعداد را وقت دیگر در
حجرہ سر برہنہ کردہ بشرۂ مبارک متغیر شدہ میگشت و این بیت میگفت **بیت** خواہم
کہ ہمیشہ در وفائی تو زیم ✤ خاکی شوم و بزیر پائی تو زیم ✤ مقصود من خستہ ز کونین تو ئے
از بہر تو میرم و برائی تو زیم ✤ چون بیت تمام کرد سر بسجدہ نہاد چند کرت مثل این دیدم
در حجرہ در رفتم سر در قدم شیخ نہادم فرمود بخواہ چہ میخواہے من چیزی دینی خواستم شیخ
مرا نخشید بعدہ پشیمان شدم کہ چرا نخواستم کہ در سماع بمیرم **نقل** است کہ وی شب تنہا
در حجرہ بودی و در بستی و تمام شب در راز و نیاز بودے چون روز شدی ہر کرا نظر بر جمال او
افتادی تصور کردے کہ مست طافح است و از پس بیداری شب چشمہا مبارک او سرخ
بودی گویند کہ میر خسرو این بیت در وصف پیر بے نظیر خود گفتہ است **بیت** تو شبانہ
می نمائی بہ بری کہ بودی امشب ✤ کہ ہنوز چشم مستت اثر خمار دارد ✤ کہ وی فرمود
مرا در واقع کتابے دادند در ان سطور بود تا توانے راحتی بدلے میرسان کہ دل مومن محل
ظہور ربوبیت است و میفرمود کہ در بازار قیامت ہیچ کالائی را آنچنان رواج نخواہد بود کہ در دلہا را **نقل** است کہ وقتی در قیلولہ بود در رویشے آمد آنرا باز گردانیدند شیخ فرید الدین
را در خواب دید کہ میفرماید اگر در خانہ چیزی منیست حسن رعایت آیندہ واجب است این
از کجا آمدہ است کہ ہمچنین خستہ دل باز گردد و چون بیدار شد ازین حال تفحص نمود بر آن شخص کہ
آن درویش را باز گردانیدہ بود تفت شد کہ خدمت شیخ را در غضب دیدہ ام و مرا عتاب میکرد
بعدہ اگر از قیلولہ بیدار شدی ہمین دو سخن پرسیدی یکی آنکہ سایہ برگشتہ است و دوم
آنکہ آنیدہ آمدہ است **نقل** است کہ وقتی چند کس قصد ملازمت او کردند ہر یک بر سم
تحفہ چیزی خریدند در ان میان معلمے بود گفت این ہدایا مختلف بکجا پیش شیخ خواہند نہاد خادم
خواہد برداشت او قدری خاک راہ برداشت و در کاغذی پیچید چون بخدمت او رسید
ہر کس چیزی پیش نہاد و آن متعلم کاغذ پارہ پیچیدہ را نیز نہاد خادم آن ہدایا برداشتن گرفت

بعدہ بالنعمت خلافت مشرف شد و بدہلی آمد و تا شیخ در صدر حیات بود سہ بار بخدمت او رفت
اما در وقت رحلت شیخ حاضر نبود چنانکہ شیخ فرید الدین در وقت رحلت خواجہ قطب الدین
و خواجہ قطب الدین در وقت سفر خواجہ بزرگ معین الدین قدس اللہ اسرارہم حاضر نبود و بعد ازان
در دہلی باشارت غیبی در غیاث پور کہ الآن خانقاہ او در انجا است سکونت کرد نقل است
کہ وی بیفر مود در انگاہ کہ معز الدین کیقباد در انجا شہر نو بنا کرد خلق را بر من انبوہ شد و
آمد و شد ملوک و امرا و سایر مردم بسیار شد با خود گفتم کہ از نجا ہم باید رفت درین اندیشہ
بودم کہ ہمانروز نماز دیگر جوانی در آمد صاحب حسن لغایت نحیف اول سخنے کہ با من گفت
این بود بیت آن روز کہ مہ شدی نمیدانستی ✣ کانگشت نمای عالمی خواہے شد
بعد ازان این سخن گفت کہ اول باری مشہور نباید شد چون این کس مشہور شد باید کہ
چنان شود کہ فردا رقیامت از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شرمندہ نماند آنگاہ
گفت چہ وقت و چہ حوصلہ باشد کہ خلق گوشہ گیرند و بحق مشغول باشند حوصلہ آن باشد
کہ با وجود خلق مشغول حق باشد چون این سخن با تمام کرد قدری طعام پیش آوردم تخورد
من ہمان زمان نیت کردم کہ ہمین جا خواہیم بود چون این بیت کردم قدرے ازان
تخورد و برفت بعد ازان او را ندیدم چون نیت اقامت او درست شد حق تعالی او را بقولے
تمام داد و خاص و عام را بوی رجوع شد و ابواب فتوح بروی مفتوح گشت و عالمی از موائد
احسان و انعام او فوائد برگرفتند و او خود بریاضت و مجاہدہ می بود گویند کہ در آخر عمر کہ سن
شریفش از ہشتاد متجاوز شدہ بود بغایت مجاہدہ پیش گرفتہ بود و صوم دوام داشتی و بوقت
افطار اندک چیزی چشیدی و طعامی کہ وقت سحری بردند اکثر چنان بودی کہ تخوردی خادم
عرضہ داشت کردی مخدوم وقت افطار طعام کمتر میخورد و اگر از طعام سحر اندک تناول نکنند
حال چہ شود ضعف قوت گیرد درین محل بگریستی و گفتی کہ چندین مسکینان و درویشان
در کنہار ساجد و دوکان ہا گرسنہ و فاقہ زدہ افتادہ اند این طعام در حلق من چگونہ فرو رود
ہمچنان طعام از پیش برسیدہ اشتند نقل است کہ وی گفت وقتی با شیخ خود در کشتی ہمراہ بودم
شیخ مرا پیش طلبید و فرمود بیا ترا چیزی بگویم چون بدہلی بروی در مجاہدہ باشی بیکار بودن

وجد با درین او خواجه عزت هر دو از بخارا آمدند و مدتی در لاهور بوده بعد ازان در بدایون
آمده سکونت ساختند و پدر او خواجه احمد در صغر سن او بسرا رفت و هم در سوا د بدایون
مدفن یافت شیخ نظام الدین چون قدری بزرگ شد والدهٔ او را در مکتب انداخت کلام الله
بخواند و کتابها خواندن گرفت و هم در ایام صغر که عمر شریفش قریب بدوازده سال بود کتاب
لغت میخواند مردی که او را ابو بکر قوال گفتندی بخدمت او ستاد او از ملتان آمد و حکایت کرد
که من پیش شیخ بهاؤ الدین ذکریا قدس سره سماع گفته ام این قول همیگفتم لقد لبعت المیوی
کیدی مصراع دوم یاد نه آمد شیخ یاد داد بعده مناقب شیخ بهاؤ الدین گفتن گرفت که انجا
ذکر چنین و قصد چنین تا بزرگانی که آس میکنند هم ذکر میگویند این و مانند این بسیار گفت یعنی
در دل او نشست بعد ازان حکایت کرد که از آنجا در اجودهن آمدم شاهی دیدم چنین و چنان
بسماع این کلمات در دل او محبتی و ارادتی پیدا شد که خود رفت از انگاه باز تخم محبت
شیخ فرید الدین در زمین سینه او نشست روز بروز تسقیه و ترتیب میبافت و در نشستن
و برخاستن و خوردن و خفتن ذکر شیخ فرید الدین میکرد بعد ازان بقصد تعلم بدهلی آمد و تحصیل
علم کرد و مقامات حریری را پیش شمس الملک که صدر ولایت بود تلمذ کرد و یاد گرفت و علم
حدیث خواند و او را طالب علمان نظام الدین نجات گفتندی بعد ازان بشوق ارادت
شیخ فرید الدین باجودهن رفت و در آنزمان بیست ساله بود شش سپاره قرآن پیش
شیخ فرید الدین تجوید کرد و شش باب از عوارف نیز سند کرد و تمهید ابو شکور سلمی و بعضی کتابها
دیگر نیز پیش شیخ خواند فقلست که وی فرمود چون سعادت پایبوس شیخ فرید الدین حاصل
کردم نخستین سخنی درد که از شیخ شنیدم این بود که خواند ای آتش فراقت دلها خراب کرده
سیلاب اشتیاقت جانها خراب کرده ✤ بعد ازان خواستم که شرح اشتیاق خدمت ایشان
باز نمایم دهشت حضور شیخ غلبه کرد و جا همین قدر گفتم که اشتیاق پای بوس عظیم غالب بود چون
اثر دهشت در من مشاهده کرد فرمود بکل داخل دهشت همدرین روز بخدمت شیخ بیعت
کردم و عرضه داشت کردم فرمان چیست ترک تعلم کنم و باوراد و نوافل مشغول شوم فرمود
با کسی را از تعلم منع نکنیم آن هم کن اینهم کن تا غالب که آید درویش را قدری علم باید

گفت یکبار دیگر بگذاریم که داند که چه شود سوم کرت هم بگذارد و بعد ازان فرمود یا حی یا قیوم
و جان بحق تسلیم کرد و بعضی از ملفوظات گنج شکر که بخط شیخ نظام الدین اولیاء یافته اند مکتوب
میگردد فرمود چهار چیز از هفصد پیر طبقات سوال کردند همه یک جواب فرمودند من اعقل الناس
تارک الدنیا و من اکیس الناس الذی لا یقتنی شیئ من اغنی الناس القانع و من افقر الناس
تارک القناعة فرمود ان الله یستحی من العبد ان یرفع الیه یدیه و یرد هما خائبین فرمود اگر بهشت
غم نیست و اگر نیست غم نیست فرمود در روزگار نامرادی شب معراج مرد است فرمود کار کرم خود را
بسخن سر مردمان نباید گذاشت فرمود شیخ الاسلام جلال الدین نور الله مرقده گفته است
الکلام منکر القلوب زن اول الکلام و آخره ان کان الله فیکلم و الا فاسکت فرمود چون فقیر
جامه پوشد چنان پندارد که کفن می پوشد فرمود آن نماکه باشی ورنه باز نمانیدت چنانچه باشی
فرمود جذبیت من جذبات الحق خیر من عبادة الثقلین فرمود قال علیه السلام طوبی لمن شغله
عیبه عن عیوب الناس فرمود الصوفی یصفو به کل شئ و لا یکدره شئ فرمود لو از وتم بلوغ
درجة الکبار فعلیکم بعدم الالتفات الی ابناء الملوک فرمود نظم دوشینه بشعر حل حزینم بگرفت ؎
و اندیشه باز تازه تیم بگرفت ؎ گفتم به سرود دیده روم بر در تو ؎ اشکم بدو دیده آستینم بگرفت ؎
نقلست که درویش او در باب اباحت و حرمت سماع که دران اختلاف علماست گفتند فرمود
سبحان الله یکی سوخت و خاکستر شد و دیگری همنوز در اختلاف است الآفة فی التدبیر
و السلامة فی التسلیم فرمود العلماء اشراف الناس و الفقراء اشراف الاشراف فرمود الفقیر من
العلماء کالبدرین کواکب السماء فرمود ارذل الناس من اشتغل بالاکل و اللباس نقلست
که مردی بخدمت شیخ فرید الدین قدس سره عرضه داشت کرد بجانب سلطان غیاث الدین
بلبن سپارش نامه برای من در قلم آرید شیخ الاسلام نوشت رفعت قضیتی الی الله ثم الیک
فان اعطیته شیئا فالمعطی هو الله و انت المشکور و ان لم تعطه شیئا فالمانع هو الله و انت
المعذور شیخ نظام الحق و الدین محمد بدانونی قدس الله سره العزیز خلیفه شیخ فرید الحق و الدین است
نام او محمد بن احمد بن علی البخاریست و لقب او سلطان المشائخ نظام الدین اولیاء است
وی از محبوبان و مقربان درگاه الهیست دیار هندوستان مملوست از آثار برکات او جد او خواجه علی بخاری

این معنی از حق است چون روز شد بخدمت خواجه قطب الدین رفت فرمود که نیکو کردی که
بدان افطار کردی که آن از غیب بود برو هیچو شکر شیرین خواهی بود آخر از ان روز گنج شکر خواند
اجنین است در سیر الاولیا و در باب تسمیه او شکر گنج غیر این چیزی دیگر مشهور است میگویند
سودا گری شکر بار کرده میرفت خواجه از وی شکر طلبید سودا گر گفت که این نه شکر است
این نمک است خواجه گفت نمک باشد سودا گر چون بارها را بکشاد هم نمک برآمد پیش شیخ آمد
و عذر خواهی نمود و عرضداشت کرد که دعا کنید که این نمک شکر گردد فرمود شکر گردد خانخانان
محمد بیرم خان که باوجود علو منصب جاه و جلال زیاده از هر چه توان تصور نمود بسلوک
طریقه درویشان و اعتقاد و محبت ایشان وجود و تواضع و رعایت طریقه التعظیم لامر الله و الشفقة
علی خلق الله اقصائی کامل و توفیقی شامل داشت و مصدوق عاش سعیدا و مات شهیدا بود مضمون
این قضیه را نظم کرده و گفته است ۵ کان نمک جهان شکر شیخ بحر و برّ ۵ آن کرم شکر نمک
کند و از نمک شکر ۵ ایضا له کان نمک و گنج شکر فرید گنج شکر ۵ کان نمک کرد بدید در کان نمک
کرد نظر گشت شکر شیرین ۵ از ین کرا تمی کس نشنید ۵ بعد ازان در چاه مسجد جامع که در مقام اجه
است چله معکوس کشید تا چهل روز هر شب دران چاه او را بدرخت که بران چاه بود می آویختند
و چون روز میشد بیرونش می آوردند از شیخ نظام الدین اولیا نقلست که دانشمندی بود
ضیا الدین نام در زیر مناره درس گفتی از وی شنیدم که وقتی بخدمت شیخ فرید الدین رفتم
و من غیر علم خلاف چیزی نمیدانستم در خاطر من گذشت که اگر شیخ مرا از علومی پرسد که من نمیدانم
چه جواب گویم این اندیشه در دل من بود ناگاه از من پرسید که تنقیح مناط چه باشد و تنقیح مناط
مسئله ایست از مسائل علم خلاف من خوش شدم و در بیان آن شروع کردم و نفخی
و اتباتی که دران معنی است بمراد گفتم وفات او پنجم ماه محرم سنه اربع و ستین و ستمایه و عمر
شریفش نود و پنج سال نقل است که شب پنجم محرم زحمت بروی غالب شد نماز خفتن بجماعت
نگذارد بیهوش گشت و ساعتی شد که بعد ازان بهوش باز آمد پرسید که نماز خفتن گذارده ام
گفتند آری گفت یکبار دیگر بگذاریم که داند که چه شود دوم کرت نماز بگذارد و باز بیهوش شد
و این باز بیهوشی بیشتر بود باز بهوش آمد و پرسید که نماز خفتن گذارده ام گفتند دو بار گذارده اید

چنانکه آن گلیم تا پایان نمیرسید از شیخ نظام الدین اولیا قدس الله سره نقلست که میفرمود
که شیخ فرید الدین پیشتر نان زنبیل خوردی البته وقت افطار یک دو پرکالنان زنبیل پیش او
بودی از شیخ نصیر الدین محمود قدس سره نقلست سالها بخدمت شیخ فرید الدین زنبیل گردانیده
اند و شیخ نظام الدین بارها فرمودی که دران شب که دیگ با کل کریر در خانه شیخ سیر می خوردیم
ما را روز عید بودی و آن را یگان بودی یاری میچیدی می آورد و همه میخوردند اما چون وقت
دیگ و کریر نبودی زنبیل میگردانیدند بعده فرمود که در خدمت شیخ نظام الدین هم سالها زنبیل
گردانیده اند بعده فرمود این چنین خورده اند آنگاه بجائی رسیده اند نقلست که وقتی بر
شیخ خادم یک دانگ رانمک وام کرد چون بوقت افطار طعام پیش برد بنور باطن دریافت
و فرمود درین طعام بوی تصرف می آید روا نباشد که من این طعام بخورم نقلست که وقتی
یکی از رهی آمد و بخدمت او آمد و گفت ای خواجه امروز فلان بسر بسبب گرسنگی بمعرض هلاک
رسیده است شیخ سر برآورد و فرمود مسعود بنده چه کند اگر تقدیر حق درآید و از جهان سفر
کند رسنی در پای او بندید و بیرون افگنید نقلست که چون وی خواست که مجاهده پیش گیرد در بنا
بخدمت خواجه قطب الدین عرض کرد خواجه فرمود طی مکن وی طی کرد و تا سه روز چیزی نخورد
سوم روز وقت افطار شخصی چند نان پیش او آورد دانست که از غیب است بدان افطار
کرد و درون شیخ آنرا بر نتافت و تمام بیرون انداخت این معنی بخدمت پیر عرضه کرد و فرمود
بعد از سه روز از طعام خاری افطار کردی اما عنایت باری در باب تو کار گر شد که آن طعام
در معده تو جای نیافت حالا بد و سه روز دیگر طی کن و انچه از غیب برسد بدان افطار کن
سه روز دیگر طی کرد چون وقت افطار شد هیچ طعامی پیدا نشد تا یکپاس شب بگذشت
ضعف غالب شد نفس از حرارت سوختن گرفت دست مبارک جانب زمین فراز کرد چند
سنگریزه از زمین برداشت و در دهان انداخت آن سنگ ریزه در دهان او شکر گشت
چون این حال معائنه کرد با خود گفت این معنی نباید که از مکر باشد از دهن بیرون انداخت
باز همچنان مشغول حق گشت تا نیم شب گذشت ضعف غالب تر شد چند سنگریزه از زمین
برداشت آن نیز شکر شد همچنین تا سه بار این کرامت معائنه کرد پس بتحقیق دانست که

سلطان بعضی از درویشان آنجا حاضر شدند درین اثنا آن مرد که در طلب خرقه آمده بود چون حوض سلطان را دید گفت این سهل حوض الیست حوض شاعر که در بداؤن است نهر ازین حوض است محمد کبیر حاضر بود چون این را شنید بمولانا ناصح الدین گفت که اورا خرقه نباید که کذاب است شیخ فخر الدین بن خواجه معین الدین بزرگ و بسبب زراعت مشغول بود و بوضع ماندن که فریب باجمیر است اجبا ساخت و انچه در ملفوظات مشائخ چشتیه است که فرزندان خواجه را دیهی اجبای بود و حاکم مزاحمت میکرد و خواجه بتقریب آن در دهلی تشریف آورد همین شیخ فخر الدین است وی اجد از پدر بیست سال در صدر حیات بود در قصبهٔ سروار شانزده کروه از اجمیر وفات یافت نزدیک حوض قصبهٔ سروار مدفن اوست رحمة الله علیه و قدس الله سره العزیز شیخ فرید الحق و الملة و الدین قدس الله سره العزیز خلیفهٔ خواجه بزرگ قطب الدین است و از خواجه بزرگ معین الدین و الحق نیز نعمت یافته از اعیان اولیا و ارکان این شانست بغایت ریاضت و مجاهده و فقر و تجرید داشت در کشف و کرامت آیتی بود و در ذوق و محبت علامتی همیشه درستر و اخفا میکوشید و خود را از چشم خلق میپوشید از شهری بشهری میگشت و عاقبت در مقام اجودهن که مردم وی درشت خوی و ظاهر پرست و منکر درویشان بودند آمد و گفت این محل بودن نیست آنجا سکونت نمود هرگز آنجا کسی از حال وی نپرسید بیرون قصبه درختان کریر بودند یک درخت بود انبوه زیر آن درخت باحق تعالی مشغول بودی و پیشتر احوال در مسجد جمعه مشغول بودی آنجا اورا فرزندان شدند فاقها میکشیدند و محنتها و شدتها می دیدند عاقبت چون برهان قوی داشت پوشیده نماند نقلست که وقتی جامهٔ او بسیار پاره شده بود مردی پیراهنی پیش او آورد و آنرا پوشید در حال از تن برکشید و شیخ نجیب الدین متوکل را داد و فرمود من ذوقی که دران جامه داشتم درین جامه نیافتم نقلست که بیشتر افطار او بشربت بودی قدحی از شربت بیاوردندی و قدری مویز دران کردندی ازان شربت مقدار نصف بلکه دو ثلث بر حاضران متمت کردی و مقدار ثلث ماندی خود بکار بردی از بقیهٔ آن هم کسی را که خواستی نصیب کردی بعده مائده پیش آوردندی و در آنجا از هر لون طعام بودی مردم میخوردندی و خود نخوردی مگر باز بوقت افطار روز دیگر و در وقت استراحت گلیمی که بران روزانه بنشستی همانرا بستری ساخت

بختیار اوشی بر صدر حیات بود توجه انابت بخدمت او آورد و خواجه کاکا و خویشان را هم بمنزل او فرستاد
و رخصت کرد بعد ازان او را بجانب جونپور اتفاق سفر افتاد و چون در شهر جونپور رسید بشاد قطب الدین
او مرید شد شاه خضر بعد از عطای خلافت شاه قطب متوجه روم شد و الان در هندوستان
سلسله بر پاست سلسله او قلندریه چشتیه است رحمة الله علیه شیخ بدر الدین غزنوی رح خلیفهٔ خواجه
قطب الدین بختیار اوشی است از اهل سماع بود مشائخ روزگار ببزرگی او معترف بودند و تذکیر گفتی
سخن کیرا داشت بیشتر سخن از محبت گفتی شیخ فرید الدین گنج شکر در مجلس تذکیر او بسیار حاضر شدی
از غزنین اول بلاهور آمد بعد ازان بدهلی رسید و مرید خواجه شد در سیر الاولیا نقل از سلطان المشائخ
میکنند که شیخ بدر الدین غزنوی را با خضر ملاقات بود و وقتی پدر او را گفت که اگر خضر را من بنما
تا یکروز در مسجدی تذکیر میگفت شخصی در جای بلند دورتر از مردم نشسته بود شیخ بدر الدین
به پدر اشارت کرد که خضر آنست پدر گفت بعد از تذکیر او را دریابم چون تذکیر تمام شد خضر از انجا
که بود غایب شد سلطان المشائخ میفرماید که من از شیخ بدر الدین شنیدم که میگفت خواجه قطب الدین
قدس سره این دو بیت بسیار گفتی نظم سود ابتو اندر دل دیوانه ماست ❊ هر چه آن نه
حدیث تست افسانه ماست ❊ بیگانه که از تو گفت آن خویش منست ❊ خویشی که نه گفت از تو
بیگانه ماست ❊ و هم وی میفرماید که شیخ بدر الدین غزنوی در عمر بزرگ بود و من شده ها
گفتند شیخ پیر شده است چه شکل بر قصد گفت شیخ نیز قصد عشق میر قصد هر کرا عشق است او
رقص است و هم وی میفرماید که شیخ بدر الدین از پیری جنبیدن نتوانستی چون سماع شنیدی
چنان رقصیدی گوئی کودک ده ساله میر قصد قبر او در بیابان قریب قبر خواجه بیت قدس الله
سرهما رحمة واسعة خواجه نسبت قبری است بالاتر از قبر خواجه قطب الدین در جانب شمال او را
قبر خواجه بیت گویند و گویند که دفن وی پیش از مقبره خواجه است در اوایل فتح دهلی ولیکن از
احوال ایشان چیزی معلوم نشده است و الله اعلم مولانای ناصح الدین رحمه الله پسر
قاضی حمید الدین است و صاحب سجاده او در سیر الاولیا نقل از سلطان المشائخ می آرد
مردی بود که او را عزیز شبیه میگفتند از بداون بدهلی آمده بود بخدمت مولانا ناصح الدین بن
قاضی حمید الدین ناگوری رحمة الله علیهما آمد تا خرقه درخواهد همبرین نیت جمعیتی کرد بر سر حوض

ازین دادی چه گویند شیخ نظام الدین بخندید و نداشت گفت البته ترا دعامی باید کرد و همت
باید بست تا من صحبت یابم گفت هلا دو بار مرا نخوانید یکے را شرف لقب بود مردی صالح دوم
خیاطی بود هر دو را بطلبید خواجه شاهی با ایشان گفت که شیخ نظام الدین مرا اینچنین
کارے فرموده است اکنون شما با من یار باشید از سر شیخ تا سینه من دانم اعضای شیخ
از سینه تا یک پای یکے داند و تا یک پای دیگر دیگرے فی الجمله هر سه مشغول شدند همت
شیخ نظام الدین ابو للموید بصحب بدل شد شیخ بدر الدین موسی تاب رحمة الله علیه برادر شیخ شاهی
مکاتبت وی بوصیت شیخ شاهی پیش خواجه قطب الدین رفت فرمود بیا شیخ بدر الدین صاحب
ولایت قبر او پس پشت نمازگاه شمسی است که در بداؤن است رحمة الله علیه خواجه محمود
مؤنه دوز رحمة الله علیه مرید قاضی حمید الدین ناگوری است از صاحبان و معتقدان خواجه
قطب الدین است ذکر او در ملفوظات خواجه بسیار است مقبرهٔ او در جوار روضهٔ خواجه است
بیرون دری که بجانب حوض شمسی راه دارد هر کرا همی باشد سنگی از روضهٔ او بردارد و در
گوشهٔ او بنهد چون حاجت برآید بوزن آن سنگ شکر بخش کند رحمة الله علیه مولانا مجد الدین
حاجی رحمة الله تعالی و تقدس علیه از ملفوظات مشائخ انچه دیده ایم هیچ جا ذکر او و ذکر چیزے
از احوال او نیافته ایم ولیکن از بعضی بزرگان شنیده ایم که وی بزرگ بود و تعلق بسلسلهٔ سهروردیه
داشت مرید شیخ شهاب الدین سهروردی است قدس سره دوازده حج گذارد آخر بدهلی
آمد سلطان شمس الدین التمش انار الله برهانه او را صدر ولایت خویش ساخت و او را راضی
نبود تا دو سال ضبط مهمات این منصب بر وجه اتم مود و نسقی بر بست و مضبوط ساخت التماس
نمود که دیگر فقیر را معذور دارند و بخشند و سلطان شمس الدین التمش او را مسدول داشت
و از منصب صدارت او را خلاص کرد در ایام تشریف که ایام اکل و شرب و ایام ضیافت اکثر
خلق این دیار بمقام خواجه قطب الدین جمع شوند و این اجتماع را ختم مولانا مجد حاجی نام کنند
والله اعلم بالصواب شاه خضر رح مشرب قلندر به داشت اصل او از ولایت روم است
و کرامات و خوارق عادات بسیار از وی بوجود می آمد هر چند که رسم انابت و بیعت از وی
بظهور نیامده بود چون بهندوستان تشریف آورد در ان زمان شیخ الاسلام خواجه قطب الدین

وشہید ساختند بسیاری از مسلمانان دران روز بسعادت شہادت رسیدند و شیخ محمد ترک نیز
ہمدران روز شہید شد اکثر شہدا برلب آن حوض دفن کردند در سکن مالوف خود مدفن یافت

شیخ ترک بیابانی گویند وی از مریدان شیخ شہاب الدین سہروردی
است واللہ اعلم واز احوال چیزے مشخص نشدہ است کہ نوشتن را شاید قبر او نزدیک بقلعۂ
دہلی است جانب فیروز آباد رحمۃ اللہ علیہ رحمۃ واسعۃ واللہ اعلم بالصواب

شیخ ثنائے رحمۃ اللہ علیہ در بداون بعد قاضی حمید الدین ناگوری بود
او را شاہی روشن ضمیر گفتندی در انچہ او را خرقہ داد بخدمت شیخ محمود مونیہ دوز فرستاد
وگفت ما امروز این کار کردہ ایم کہ شاہی را خرقہ دادیم ترا این معنی پسندیدہ می افتد شیخ محمود
گفت ہر چیز کہ شما کنید پسندیدہ باشد آوردہ اند کہ روزی یاران او در آفتاب استادند
چنانکہ عرق از ایشان چکیدن گرفت دران حال خواجہ شاہی فرمود کہ حجام را بخوانید گفتند
چہ خواہی کرد گفت آن قدر خونی کہ از یاران من مے رود بگویم کہ تا خون من نکشاید و در
خیر المجالس تمام این قصہ را نقل مے کند میگوید وقتی باران او را بیرون بردند و شیر و بیخ
بخشید چون طعام کشیدند شیخ دران طعام نظر کرد و گفت درین طعام خیانت رفتہ است تا نخوانیم
خورد یاران حیران ماندند و گفتند سبحان ناکس خیانت نکردہ است دو نفر باز کہ ایشان شیر و بیخ
پختہ بودند پیش آمدند و گفتند شیر جوش برآوردہ بود کف میر نخیت او بدی نبود کہ در آن کم
بر زمین مے افتاد و گفتم بر زمین بریز و آن بہ با ما نخوریم بفرمودت خوردیم گفت پیش از انکہ طعام
پیش یاران باشند ہر کہ نخورد خیانت کردہ باشد عذر ایشان مسموع نیفتاد ایشان شرمندہ
شدند و ہوای تابستان بود عرق از ایشان ریزان شد فرمود بخشیدم باید کہ بار دیگر این نوع
نباشد بعد ہ حجام را طلبید و گفت ان قدر عرق کہ از یاران من رفتہ است خون من بر زمین بریز
شیخ نظام الدین فرمود کہ محبت ہمچنین کہ خون خود ریختن فرمود و در رعایت ادب آنچنانکہ
عذر ایشان مسموع نداشت **نقل است** کہ وقتی شیخ نظام الدین ابو المؤید را رحمۃ اللہ علیہ
رحمتی شد شیخ شاہی سوی تاب را طلبید و بگفت ہمتی بہ بند و تا این زحمت من بصحت مبدل شود
و خواجہ شاہی عذر خواست کہ شما بزرگید انیمعنی را از من مے طلبید من مرد بازاری باشم با من

پرسیدند کبیره کدام است گفت سماع چنگ است که چنگ را بسیار شنیده ایم و این ساعت اگر باشد هم بشنویم قبر او جانب شرقی حوض شمسی است که آنرا تحته نور گویند بطریق ترک مردم اینجا خاک قبر او را با طفال بخورانند تا سبب مزید فتح علم گردد از جهت قبر او دیوار پایان شکسته بود چند بار ویران کردند و باز از سر عمارت کردند رحمة الله علیه

شیخ احمد نهروانی مرید قاضی حمید الدین ناگوری است مردی بزرگ بود در زمان شیخ الاسلام بهاؤ الدین ذکریا قدس سره کم کسی را پسندیدی در باب شیخ احمد نهروانی گفته است اگر مشغول احمد بسنجند مایه وه ضعوفی باشد شیخ نظام الدین اولیا فرمود در ان سماع که واقع شیخ قطب الدین بختیار اوشی قدس سره بود احمد نهروانی نیز در ان مجلس بود شیخ نصیر الدین محمود میگوید که شیخ احمد نهروانی گاه گاه او را بر سر کارگاه حالی پیدا شدی که از خود غائب شدی و دست از کار بداشتی و جامه خود یافته شدی روزی قاضی حمید الدین ناگوری قدس سره بر او دید آمده بود ملاقاتی شد بعد ازان وقت وداع قاضی حمید الدین گفت احمد تا چند درین کار خواهی بود این بگفت و باز گشت همانا شیخ احمد برخواست که شیخ را محکم کند بیخ شکسته شده بود دست بر بیخ آمده دست بشکست شیخ احمد بزبان هندی گفت این بیر یعنی قاضی حمید الدین دست من بشکست بعد ازان شیخ احمد ترک کار گرفت و کلی بخدا مشغول گشت قبر او در بداون است رحمة الله علیه

شیخ محمد ترک نارنولی اصل او از ترکستان است و در انجا بدیار هند رسید و در نارنول ساکن گشت گویند وی مرید خواجه عثمان هارونی است و ما انچه در ملفوظات مشایخ دیده ایم ذکر او نیافته ایم و عوام آن دیار او را پیر ترک و ترکمان و ترک سلطان نیز گویند و مقبره او مزار خواص و عوام آن دیار است چون از ترکستان بدیار هند رسید در قصبه نارنول حوضی بود که مدفن او بر لب آن حوض است و الان حوض مسمار شده رفته است و در آبادانی شهر درآمده وی در انجا سکونت کرد مجرد بود و متوکل و حضور و از توالد و تناسل دور بیک پسر بیعت دست نداد و مرید نساخت آورده اند که در اوایل اسلام کافران در نارنول قوت داشتند و مسلمانان در شهر اندک و هندوان فرصت نگاه میداشتند روز عید بود در نماز یکبارگی بر سر مسلمانان ریختند

روزی در تذکیر او در آمدم او را دیدم بر در مسجد نعلین در پای داشت آنرا از پای بکشید و بدست گرفت و در مسجد در آمد و دو گانه بگزارد من هیچ کس را در نماز بر هیئت او ندیده ام دو گانه باراحت بگذارد و بالای میرفت مقری بود که او را قاسم مقری گفتندی خوشخوان او آیتی بخواند بعد ازان شیخ نظام الدین ابو المؤید آغاز کرد که بخط بابای خود نوشته دیده ام هنوز سخن دیگر نگفته بود که این سخن در حاضران در گرفت همه در گریه شدند آنگاه این دو مصرع بگفت که **بیت**

بر عشق تو بر تو نظر خواهم کرد ✣ جان در غم تو زیر و زبر خواهم کرد ✣ این بگفت و نعره ها از خلق بر آمد بعد ازان دو سه بار همین دو مصرع بگفت انگاه گفت که ای مسلمانان دو مصرع دیگر این ست یاد نمی آید چکنم این سخن بر طریق عجز گفت چنانکه در همه جمیع اثر کرد آنگاه قاسم مقری آن دو مصرع یاد داد **بیت**

پرورد دلے بخاک درخواهم شد ✣ بر عشق سری زگور برخواهم کرد ✣

این رباعی تمام بگفت و بیخود شد آن شیخ نظام الدین ابو المؤید را شمس العارفین گویند شیخ جمال کولوی که بمقبره او در کول است از اولاد اوست رحمة الله علیهم ✣ ✣ ✣

شیخ برهان الدین محمود بن انا الخیر اسعد البلخی رحمة الله علیه از اکابر علماء وقت بیت

سلطان غیاث الدین بلبن سگوید که او موصوف بود بوفور علم و دانش و وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت و بعالم شعر نیز میلے داشت و بعضی شعرها در رویشانه نیز از وی نقل می کند چنانکه این بیت **بیت**

گر کرم عام شد رفت ز برهان عذاب ✣ در بعمل حکم شد وه که چه ناپدید نیست ✣

وی مشارق حدیث را پیش مصنف سند کرده بود **نقل است** که وی میگفت که من خورد بودم بقیاس شش ساله همراه پدر خود در راهی میرفتم و آوازه مولانا برهان الدین مرغینانی صاحب هدایه در افتاد من و پدر آنجا شبی قیام کرد صبح پدرم در کوچه دیگر رفت و مرا در جاگذاشت چون کوکبه مولانا برهان الدین مرغینانی نزدیک رسید من پیش شدم سلام کردم در من نظر کرد و این سخن بگفت خدا مرا چنین مے گوید که این کودک در روزگار خویش علامه عهد شود من این سخن شنیدم و بحیران در رکاب او روان شدم باز مولانا برهان الدین مرغینانی فرمود که خدا مرا چنین می گوید که این کودک چنان شود که بادشاهان بر در آویند **نقل است** که او بارها گفتی که خدای عزوجل مرا از هیچ کبیره نخواهد پرسید زیرا که نکرده ام مگر از یک کبیره از و

کہ امروز شاہ بازی را دیدم کہ از خود رفتم شیخ بہاء الدین فرمود کہ جمال باکمال پیر یاد نکردی گفت کہ باوجود او از ہیچ چیز یاد نیامد ازان تاریخ باز درمیان شیخ جلال الدین و شیخ بہاء الدین مفارقت افتاد

در فوائد الفواد نقل میکنند کہ شیخ جلال الدین تبریزی مکتوبی بشیخ بہاء الدین ذکریا رحمۃ اللہ علیہ فرستادہ است و در اینجا نوشتہ من احب افخاذ النساء لم یفلح ابدًا نوشتہ است کہ ہر کہ دل بر صعب بندد چنانچہ عبد الدنیا در جوامع الکلم کہ از ملفوظات سید محمد گیسو دراز است می نویسد کہ شیخ فرید الدین قدس سرہ در کودکی پیشتر مشغول و مستغرق بودی تا آنکہ او را مردم قاضی شہر دیوانہ میگفتند باری شیخ جلال الدین دران منزل رسید پرسید اینجا درویشی ہست گفتند کہ کودکی ہست دیوانہ مشکلی کہ در مسجد جامع افتادہ می باشد شیخ جلال الدین برای تعیین آمد و ناری بدست او داد او صایم بود آخر بخلق قسمت کردند یکدانہ افتادہ ماند وقت افطار ہم بدان دانہ روزہ بکشاد آن روز ندید و ترقی بالاتر یافت باخود گفت کہ اگر آن تمام انار میخوردم چہ ندیدہا می بود و چون بشیخ الاسلام قطب الدین پیوست این حکایت کرد شیخ فرمود با فرید ہر چہ بود ہمہ ران یکدانہ بود برائے تو داشتہ بودند در سیر الاولیاء می نویسد کہ اثناء آنکہ میان شیخ فرید الدین و شیخ جلال الدین متکابلہ میرفت شیخ فرید الدین بغایت جامہ پارہ داشت ہر بار یاد میزد و شیخ بدامن پیراہن محل ازار پارہ می پوشید شیخ جلال الدین دریافت فرمود کہ درویشی درنجارا بتعلم مشغول بود ہفت سال آزار دین نداشت فوطہ داشت خاطر جمع دارتا چہ شود سلطان المشائخ میفرمود کہ شیخ جلال الدین ازین درویش مراد نفس خود داشت قبر شیخ جلال الدین تبریزی در بنگالہ است قدس اللہ تعالے سرہ العزیز

شیخ نظام الدین ابو المؤید قدس سرہ از مشاہیر بزرگان ست

در زمان سلطان شمس الدین معاصر خواجہ قطب الدین قدس سرہ بود شیخ نظام الدین اولیا نیز او را دیدہ است میر حسن در فواید الفواد مے نویسد کہ بندہ عرضہ داشت کرد کہ شما در تذکیر او وقتی بودید فرمود کہ آری من در ان ایام کودک بودم درک معانی بمراد نبودہ است

چه خواهد شد و هم در انجا نقل میکنند که اندر انجا که شیخ جلال الدین تبریزی در بدائون رسید
روزی در دهلیز خانه نشسته بود و مردی جغرات فروشی کوزه جغرات بر سر کرده پیش آن گذشت
و این جغرات فروش از جماعه قطاع الطریق بود که در مواشی بدائون می باشند چون نظر او بر روی
مبارک شیخ جلال الدین افتاد مهر را دل تقیه در روی او بگشت چون شیخ در روی نیز بدید گفت در
دین محمد صلی الله علیه وسلم اینچنین مردان هم باشند بر فور ایمان آورد شیخ او را علی نام کرد
چون او مسلمان شد در خانه رفت و یک لکه کتیل در حدمتی آورد شیخ قبول کرد و فرمود که
این سیم را هم تو نگاهدار انجا که خواهم گفت مصرف رسانی فی الجمله ازین سیم هر کس مے بخشید
یکی را صد درم سفر سعود و یکی را پنجاه درم یکے را کم و یکی را بیش و هر کرا اندک فرمودے
پنج مثقال فرمودی اقل تصدق شیخ پنج مثقال بودی تا چند گاه برآمدن آن سیم خرج شد
یکدرم ماند ابن علی میگوید که در دل من گذشت که بر من یکدرم پیش نمانده است و اقل
بخشش شیخ پنج درم است اگر کسی را چیزی خواهند فرمود من چه خواهم کرد همدرین اندیشه
بودم که سایلے بیامد و سوال کرد شیخ مرا گفت یکدرم او را بده و همدروی نقل است
که شیخ شهاب الدین سهروردی وقتی از سفر حج باز آمده بود اهل بغداد بخدمت او آمدند
هر یکی خدمتی آورد و از نقد و جنس بسیار درین میان زنے بیامد گریه از چادر کهنه خود بکشاد
و یکدرم پیش آورد شیخ شهاب الدین آن یکدرم بستد یالای آن تحف و هدایا بنهاد
آنگاه از حاضران هر که بود فرمود که شما را هر چه می باید از تحفه و خدمتی هر کبیرید هر یکی بر مقدار
نقدی و صره و کالای برے گرفتند شیخ جلال الدین تبریزی طیب الله ثراه حاضر بود
او را اشارت کرد تو هم چیزی بر گیر شیخ جلال الدین برخواست ان یکدرم که آن زال
آورده بود بر گرفت شیخ شهاب الدین چون این بدید گفت این هم تو بروی چنین گویند
که شیخ جلال الدین تبریزی و شیخ بهاؤ الدین ذکریا باهم سیاحت بسیار کرده اند تا وقتی
که بشهری که شیخ فرید الدین عطار از انجا بود رسیدند شیخ بهاؤ الدین را روشن چنان بود
که چون بمنزل می رسید بعبادت مشغول نشدے و شیخ جلال الدین بسیر شهر می برآمد شیخ عطار
را دید که نشسته است محو انوار کمالات او شد چون بخانگاه باز آمد با شیخ بهاؤ الدین گفت

برگفته بگریے و ماتم کنمی + عجب در عشقهای کارا الاهی تنار علیک انت کما اثنیت علی نفسک
گفتن سر این معنی است انی لاستغفر الله کل یوم مائة مرة نود و نه بار برای نود و نه نام و یکبار
برای استغفار و ذلک سرا ای برادر آنرا که در مقام تحمید فصاحت نماند او در مقام توحید
دم چون زند الاهی تنار علیک و لا الله الا الله احب مناجات الحبیب با وجه و یکن لسان
العاشقین کلیل +

شیخ جلال الدین سرپرے قدس سره النعریز از اکمل مشایخ است مناقب او از چند کتب مترجم مفهوم

مشایخ چشت نوشته اند معلوم توان کرد در فوائد الفواد نقل از سلطان المشایخ میکند که
جلال الدین تبریز مرید شیخ ابو سعید تبریزی بود بعد از وفات بر در خدمت شیخ
شهاب الدین سهروردی افتاد خدمتها کرد که هیچ بنده و مریدی را میسر نشود گویند که
شیخ شهاب الدین سهروردی هر سال بسفر حج رفتی پیر شده بود و ضعیف توشه که برای او
برمیداشتند چندان بر مزاج او نبوده است شیخ جلال الدین تبریزی نوعی کرده بود که
دیگدانی و دیگی بر سر کرده می برد و آتشی در آن کرده چنانچه سر او نسوزد تا چون شیخ طعام
طلبیدی طعام گرم پیش بردی و وی با خواجه قطب الدین و شیخ بهاؤالدین مودت داشت
ذکر او در کتب مشایخ چشت بسیار است و همدران زمان خواجه بدهلی تشریف آورده بود شیخ
نجم الدین صغری شیخ الاسلام دهلی که قبر او برابر قبر مولانا برهان الدین بلخی است با او
تغازی پیدا کرد و او را بامری شنیع متهم ساخت و چنان انگیخت که او را بجانب بنگاله روان کردند
چون در بنگاله رسید یک روز بر آبے نشسته بود بر خواست و تجدید وضو میکرد حاضران
را گفت بیائید تا بر شما شیخ الاسلام دهلی نماز کنم که او این ساعت نقل کرد و همچنان بود که بر زبان
او رفته بود بعد ازان که نماز کرد روی سوی حاضران آورد و گفت اگر شیخ الاسلام دهلی
ما را از شهر بیرون کرد شیخ ما او را از جهان بیرون کرد دهم در فوائد الفواد نقل از سلطان
المشایخ میکند که فرمود شیخ جلال الدین تبریزی قدس سره چون در دهلی آمد بعد از چند گاه
روان شد میگفت که چون من درین شهر آمدم زر صرف بودم این ساعت فقره ام تا پیش تر

وهر آئینه مسمی این اسم مقدس ممکن بامکان وازتر من بزمان مقدس بود وذلک سر عزیز
ای برادر هو اسم اشارتست هر آئینه بذات مشار الیه باشد نه بجلس صفات او واین سر آن
معنی است که واصلان گفته اند که عشق بر ذات واقع شود نه بر صفات فصوصاً ذاتی که کمال
او موقوف ما هو زاید علی الذات نباشد واین معنی دقیق به نزد ارباب تحقیق دلیل است
بر تقدم ذات بر صفات نه تقدمی که موجب مغایره بود بل مقدمی که هشت وحدت بود وسر التوحید
اسقاط الاضافات پدید آید ای برادر اسم هو آنست که اسم ذاتست مطلق نه معلوم ونه مشتق
ای برادر اسم مشتق از اشتراک غیر خالی نبود وانچه از اشتراک غیر خالی نبود ونباشد وحدت بدو
عالی نبود اسم معظم هو با تفاق عشاق مشتق نیست وبر دلیل بر وحدت مطلق نیست بدین نسبت
اسم معظم هو بود چون هو او بود وذلک رمز لطیف ای برادر رمز مطلق آن بود که او را هیچ
چیز صفت نتوان کرد زیرا که وصف چیزی مقتضی مغایرت بود میان ذات موصوف وصفت بدلیل
استغنا موصوف از صفت وافتقار صفت بموصوف حاصل آنکه اخبار از چیزی تعیین ذات
نتوان کرد بدین نسبت درین معنی تعدد وکثرت بود وتعدد موجب نفی وحدت بود چون هو معنی
عزیز در ذهن مقرر شود نتوان دانست که جمله اسماء مشتقه واعلام قاصر اند از اخبار ذات بی کیف
حضرت مقدس او واسم معظم هو فخر است از حقیقت احدیت فرد مطلق ومظهر است مر بخیرت
صمدیت اله برحق را قال بعض المشایخ من عرف معنی اسم هو نسی ماسوا من الاسماء یعنی هر که
بر معنی فردیت هاو قوف یابد نظرش بر عالم وحدت افتد واز کثرت واضافت پرهیزد ودر
ذیل یکایکی او نبود چون از یکی بیکی ناظر شود واله وحیران گردد در وله وحیرت حق وجود او
بود که در بحر شهود غرق گردد وبفرد مطلق مستغرق گردد واو را درین مقام با ثنیت از کجا پروا
یاد داشت اسامی ماند ای برادر هر که او را شناسد هر آئینه بی چونی شناسد وبیچون اقرار
محال بود واز بیچون عبارت ضلال بود وذلک سر لا اله الا الله من احب شیئا اکثر ذکره ان ما
هست اما در بدایت عشق چون قدم در کوی گفت وگوی باشد باز چون بمقام رفت در وحدی
رسد العبد هم عن الله اکثر هم ذکرا الله جمال نماید بجایگاه عاشق از درد دل پیوسته میگوید
نظم گر عاقلی حدیث تو کم کنمی + راه سر گفت وگو محکم کنمی + بس سوخته اند فریم کنمی +

ایمعنی یافتہ نمیشود در مقصورہ الرحمن بکشای وما را بے ما در خود نظر فرمای تا پیش از انکہ
پرتو انوار جلال محرق شویم پرتو سبحات وجہ کریم تو مشرف شویم پیش از انکہ بنجود با تو در
حضور شویم با نتراق صفحہ جمال تو نور شویم این معنی سزاوار ادراک را دوق سلیم باید تا بجمال
نماید ای عزیز چنانکہ بسمے اسم ہو از کیفیت منزہ است و از بدایت و نہایت مقدس است
اسم ہو از مخالج و بدایت و نہایت مقدس است و منزہ کس بدایت او در نیابد و بہ نہایت
نرسد و این صفت حضرت جلت است کہ اولیت او از بدایت منزہ و آخریت او از نہایت
مقدس است و دائرہ ہاے ہو چون محصل شود و از بی بدایتی و بے نہایتی بخبر است از ہویت
حضرت جلت ای برادر با آنکہ دائرہ ہای ہو را بدایت و نہایت پدید نیست اما چون در نقش و بے
نگاہ کنی ہر جزوی از اجزای دائرہ ہا صلاحیت بدایت دارد و ہمان جزو صلاحیت نہایت دارد
پس کلی آن دائرہ بحکم صلاحیت متضمن اولیت باشد و متضمن آخریت باشد بدین نسبت ہم اول
باشد و ہم آخر و بحقیقت اجتماع اولیت و آخریت در ماسوی اللہ تصور توان کرد بدین نسبت
اسم ہو عین مسمی باشد و این رمز بر ہر کس پیدا نباشد نظم آن حلقہ کہ اول است و آخر
وان نقطہ کہ باطن است و ظاہر ✤ خواہی کہ بہ بینی اے نکو رویی ✤ در حلقہ ہا نظر کن آخر ✤
بسر سخن باز آیم ای عزیز آنکہ حرف ہو مستخرج از خلق است او را با خلق مماثلت نیست پس گوینده
این حرف را باید کہ با عالم امکان پیوستگی نبود سرمایہ صبر شکستگی تا در عالم وحدت بار یابد
راز سر او قات احدیت و بدار یابد ای عزیز در کلام عرب اسم کم از دو حرف نیامده است بدین
نسبت فرد مطلق را در عالم نامی نیست چون ارباب بصیرت معنی احدیت در حرف ہا دیدند روے
دل بدو آوردند و گفتند کہ این حرف را معنی او ست بیت حرفی کہ مراد ما از او باشد ✤
بردار نظر ز حرف تا او باشد ✤ بدین نسبت اسم و مسمی ہر دو یکی باشد و بی شبہتی و شکے باشد
ای برادر حرف ہا از جنان جان مستفاد میشود و از مکامن اسرار بجہان اظہاری آید و او
را ہیچ محلے معلوم و ہیچ مکانی متزلے نمی باشد و لب و زبان را کہ وکیل در سلطان دل
انداز و در او این گفت آگاہ نمی شوند از بہر ای آنکہ تا سنگشفان اسرار احدیت و متبصران
انوار صمدیت را معلوم گردد کہ چون اسم از تبدیل و انتقال و تحویل بجمال مقدس بود

وہو اسم اعظم است و تجلی انوار او بر اعزاز اخص خواص حضرت جلت ظاہر شود و چون این
اسم از اسمار اشارت بود از برای زیادت بیان اسم اللہ بران ضم کن وہو اللہ رشد تجلی
انوار الٰہیت بر ارواح خواص بود و چون انوار الٰہیت قاہر انوار عقول بشری بود برائے
زیادت بیان اسم احد بران ضم کردند و تجلی انوار احدیت بر قلوب ارباب تحقیق بود چون
انوار احدیت محرق انانیت بشریت بود برای زیادت بیان رابع اسم صمد بر آن ضم کردند و تجلی
انوار صمدیت بر ارواح اولیا بود چون انوار صمدیت ماہی رسوم انسانست و صفات لم یلد و لم
یولد و لم یکن لہ کفوا احد برائے زیادت بیان بران ضم کردند و تجلی انوار این صفات مقدسہ
بر اضاف خلق را در ربقہ عبودیت آورد و ہمہ را طائعا او کارہا بر درگاہ الوہیت ... از تہا
نظر بر ہدایت افتادہ دائرہ ہای ہویدند ہمہ محیط ہر چہ از راہ عبارت و در سایر اسمار حسنی بود
از راہ اشارت در آن دائرہ یافتند گفتند کہ این اسم معظم اصل اسامی است چنانچہ فاتحہ
ام الکتاب است این اسم معظم اسامی است بسر سخن باز آیم اسم ہو دیباچہ خطبہ جلال
ذو الجلال است و فاتحہ اوصاف کمالست ذاکر این اسم اگرچہ صاحب نظر باشد و او را
از اسرار خبر باشد لیکن بسلطان ہویت حضرت او و آلہ و حیران شود و در فنای عشق سرگردان
شود او را از خود شعور نماند و در صفات او غیب و حضور نماند اشارت او از و بود و بود و نظر
سرش و ایما بد و بود لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ چنانکہ از اکابر طریقت فرمودہ یکی از دلہا
بدیدم چون بدو رسیدم او را یافتم در بحر ہو غرق و بشہود مستغرق گفتم ما اسمک قال ہو
گفتم من انت قال ہو گفتم من این جئت قال ہو گفتم الی این ترید قال ہو گفتم مگر مراد
از گفتن ہو حضرت ذو الجلال شما است کہ لم یزل و لا یزال است شفق شقہ و حیرتی
از وی نعرہ جدا شد و جانش باستقبال رویت بادشاہ حقیقت خواجہ عالم صلی اللہ علیہ وسلم
چون سایح بحر نور شد از عالم خودی دور شد و با انوار محبوب مستور شد چون تلاطم امواج شہود
بر سر آمد سلطان عزت بدو ناظر شد و او بخود حاضر شد فریاد بر آورد اللہم اجعل فی قلبی نورا
و فی بصری نورا و فی سمعی نورا و فی فوقی نورا و فی تحتی نورا و فی امامی نورا و فی خلفی نورا
و اجعلنی نورا و فی نوری گفت بیت سرتا پایم قدامی سرتا پایت ۔ یعنی در محمد آباد و در عرش اللہ

ای برادر اشارت حس محسوسات بود و اشارت وہم موہومات بود و اشارت عقل معقولات
بود و ہو درج عزت و کبریا محبوب جان بدین عوالم نسبت ندارد پس اشارت بدو غیر شرک
دیگر چہ اکودہ و ہو درج عزت و کبریا محبوب اگر تا اینی اشارت بکہ سیکنی و اگر حاضری اشارت
بچہ سیکنی خالق الخلق لا یدری و برانا بعزت اللہ کہ اشارت بدو چیز از غفلت دل نبود الا آنہ
الا اللہ بر ہر دل کہ تجلی عالم عظمت بود او را پروای یاد او نماند و چون دل از یاد او شست
باز ماند ہر آئینہ زبان از یاد کردن باز ماند درین مقام اشارت حد نبود و ہو سبب البعد ہم عن اللہ کثیر ہم
ذکر اللہ ع کسی سر شش نمیداند زبان درکش زبان درکش ✦ ای برادر تو خود را فراموش بکن
و خاموش کن خود این فراموشی یاد کردن بود عجب و اذکر ربک اذا نسیت نفسک روزے
شبلے خود را فراموش کرد و لب بر لب نہاد و خاموش کرد و نمازش قبول افتاد از وقت در گذشت
چون بخود باز افتاد از درد آن در گذار افتاد و بگفت شعر نسبت الیوم من عشق صلاتے
فلا ادری غذائے من عشائے ✦ فذکرک سیدی اکلی و شربے ✦ و وجہک ان رایت شفائی و دوائی
بدانکہ اسم ہو یک حرفست و حرف و آواز اشیاع ضمت متولد شدہ است پس این اسم مقدس
دلیل است بر وحدت مسمی و ہیچ اسمی بدین مناسب نیست بعمری اسم اعظم بادشاہ یگانہ یگانہ
باشد تا موجب معانی بے کرانہ شود چون دائرہ ہا با حرف مستقیم التصاقی یافت مضاف بندار
محبوب شد ہا و با ندای المحبوب لمجبہ یا ایہا الذین آمنوا چون دائرہ بحرف علت کہ در نظر معوج
نماید متصل شد و مضاف بندار محب گشت ہو و ہو ندار المحب المحبوبہ پس ندائے حضرت اعلاے
او مر عاشقان کار افتادہ را تا بدوستانہ ہا آمد و ندائے عاشقان بیاد دادہ مر حضرت عزت او را
تا بوک عزت وصل او در یابند ہو آمد و در عالم عشق و شوق چون از سلفین بود ہای ہو در خور
است و عظیم معتبر است نظم آنجا کہ ز عشق یار بوئی باشد ✦ لابد باشد کہ گفت کوئی باشد
ورکے کہ ز شوق بست وجوئی باشد ✦ بی شبہہ ز ہر دو ہای ہوئی باشد ✦ بدان ای عزیز
کہ اسم ہر اشارتست بموجود ازلی و بست لم یزلے موصوف با وصاف کمال و مقدس از تغیر
و زوال سبود ی کہ از لیت او را ابتدا نباشد و ہستی کہ دیمومیت او را انتہا نباشد و این دل
اسم است کہ از ہر لوقات عجب در عالم ظہور آمدہ است چنانکہ در سورۂ قل ہو اللہ احد ظاہر است

قال قدس سرہ حرف اشارت است و اشارت نشاید بود چون موجودی در نظر آید باز روی
خبر اید از بعد آن چون ازہی لعلے کہ لایق او بود دیدہ شود و در عرف گویند کہ او گردوکس نگو
گرد چنانکہ خلیل صلوات اللہ وسلامہ علیہ چون روی از بتہا بگردانید و تبریہ از گل ظاہر کردانے
بری ما تشرکون روی دل بمحبوب جان آورد وجہت وجہی للذی فطر السموات والارض
حنیفا ان ابعد تبرای بلغہ تولای وجہت و یرا گفتند الی من توجہ فقال انی ربی الذی
ہو یطعمنی و یسقین این اشارت اگرچہ از مقام تفرقہ بود حروف اضافات دلیل این سخن است
اما در طلب مشار الیہ جمع شد و صفہ باز خلت شمع شد در حال در سکوت آمد انی ذاہب الی
ربی سیہدین کہ اللہ با الخیر میسر سود جملہ ذرات عالم کون را در سلوک چہ بدوست زیرا کہ جملہ طالب
کمال خود اند و کمال جز در عالم لایزال نبود بدین نسبت ہمہ را از حضر عدم در ظہور آورد و روے
ہمہ بدان نور آورد حکیمی را سوال کردند و گفتند روے ذرات عالم بچیب گفت بہشتی است
او توحید الاسنا بہ نظم گر روی دلم بسوی او خواہد شد ✣ حال دل خستہ ام نکو خواہد شد
قصہ چکنم رشتۂ امید دلم ✣ با او چو یکے شود و تو خواہد شد ✣ نی حبیب خیالہ نصیب عینی با
واسمہ فی فمی یری مکنون با ان تذکرتہ فکلی قلوب ✣ وان تاملتہ فکلی عیون ✣ ای برادر
در عالم سلوک جمعیت محال است انی ذاہب الی ربی سیہدین دلیل این حدیث است
اگر بدو جمع بود شہیدین چیرا گفت و در حال وصول تفرقہ ضلال بود انا الحق و سبحانی
ما اعظم شانی است بعبری در مقامے کہ ابا باید گفت ہو گفتن تفرقہ بود و ضلال در مقام کہ ہو
باید گفت انا گفتن محال بود میسر و ذا اللہ بالخیر میسر سود کہ اگر گوینده انا جز در ان مقام ہو حینہ
گفتی بر سر آمدی چون بجای ہو انا گفت در سر آمد و از ہر چہ داشت بر آمد ما اگر حسین بجای
انا ہو گفتی در سر آمدی و از سر پایہ توحید بر آمدی چون انا گفت بر سر آمد و ہزار ہزار مرتبہ
بر تر آمد من قتلتہ فانا دیۃ بعبرے و را شارت شیر و شکار و اشارت باید تا مست آید و این
و این در کثرت افتد و ثبات ثلثہ نصاری فریب شود و از مقام توحید دور گردد الا اشارۃ
الیہ شرک و العبارۃ عنہ افک سر این سخن است نظم آنرا کہ بسوی تو اشارت باشد
در معنی عزت عبارت باشد ✣ با پایہ بسیار رسد تو حید ✣ بیچارہ ہمیشہ در خسارت باشد

بشنید بی حالی و ذوقی بروی پیدا شد بعد ازان این رباعی مسمط یاد کردند که ۱۲ در مکتوب بود

رباعی آن عقل کجا که در کمال تو رسد + آن روح کجا که در جلال تو رسد + گیرم که تو پرده برگرفتی که جمال + آن دیده کجا که در جمال تو رسد +

قبر او در پایان قبر خواجه قطب الدین است بر صفه بلند چنین گویند او خود را در پایان خواجه نهاد تعظیما لاولاد او این را نه پسندیده اند صفه بلند تر از قبر خواجه کردند و کان وفاته سنة وستمائة منقولست از شیخ نظام الدین اولیا قدس سره که فرمود سکهٔ سماع درین شهر قاضی حمید الدین ناگوری نشاند و قاضی منهاج الدین نرجانی چون او قاضی شد و صاحب سماع بود این کار استقامت گرفت اما قاضی حمید الدین را مدعیان منازعت و خصومت بسیار کردند و او بران حرف ثابت بود بعد ازان فرمود که بجز ان با قاضی حمید الدین منازعت کردندی تا وقتیکه مولانا شرف الدین ریجورشد قاضی حمید الدین از صفای درویشان حرامی باشد بعبادت بر در او رفت او را خبر کردند که قاضی حمید الدین آمده است او گفت آنکه خدای را معشوق بیگانه او آمده است من روی او نه بینم درین مجلس میر حسن شاعر حاضر بود او عرضه داشت کرد که نه مقصود ازین معشوق محبوبست سلطان المشائخ فرمود و درین حدیث بسیار است و نیز از شیخ نظام الدین اولیا نقلست که فرمود از قاضی حمید الدین ناگوری بمن رسیده است که روزی سماع بود با آنکه قوالان حاضر بودند در نمی گرفت صاحب سماع گفت بیائید اگر کسی را با کسی تفاوت حالی باشد با یکدیگر صفا کنید کردند هم متاثر نیامد باز گفت نباید که بیگانه در آمده باشد تفحص کردند نبود ترک سماع گرفتند و باستغفار مشغول شدند در اثنای آن درویشی رسید بیتی برخواند باستماع آن اثری پیدا آمد عزیزی دران مجلس بود که همدران حال جان بحق تسلیم کرد نقل از طوالع شموس و حقیقت آنست که اقتصار و انتخاب ازان کتاب حقیقت مآب که هر جا رموز از اسرار حقیقت و فنون فوج از معانی طریقت است متغیر است جمیع مواضع از درشتی و جزالت و حالت تشاکل و تشابه واقع شده از اول کتاب که شیخ اهم هوسے کند و کلمه چند ایزادی یابد و چندین معنی در شرح این کلمه گفته که وقت کاتب از احاطه آن قاصر است

باری هر چه آید نیکوست +

قاضی حمید الدین ناگوری قدس اللہ سرہ نام او محمد بن عطا است
از مشائخ متقدمین ہندوستان است

جامع بود میان علم ظاہر و باطن و وے از مصاحبان خواجہ قطب الدین قدس سرہ است اگرچہ میگویند کہ وی از سلسلہ سہروردیست و مرید و خلیفہ شیخ شہاب الدین عمر سہروردی قدس سرہ و گویند کہ شیخ در بعضی رسائل خود نوشتہ است خلفا فی الہند کثیرۃ منہم حمید الدین ناگوری واللہ اعلم اما بر مشرب او وجد و سماع غالب بود و مولع بود بسماع ہیچکس در زمان او این مقدار تغول در سماع نداشت کہ او داشت علماء عصر بر او محضر ساختہ بودند و بعد از وی شیخ نظام الدین اولیاء این سلسلہ را برپا داشت و در زمان تغلق شاہ بسر ایشان نیز محضر شد و ہمان محاضر کہ در زمان قاضی حمید الدین شدہ بود حاضر ساختند و قاضی حمید الدین ناگوری را تصانیف بسیار است بزبان عشق و ولہ سخن مے کند طوالع شموس از تصانیف مشہور اوست در وی شرح اسماء حسنی میکند و سخنان بلند و بدل نزدیک بسیار میگوید او جامع بود میان علوم شریعت و طریقت و حقیقت و ظریف بود گاہے با اصحاب مطایبہ نیز کردی گویند روزی وے با شیخ برہان الدین و قاضی کبیر کہ یکے از مشاہیر عصر بود و یاران دیگر سوارہ میرفتند و اسپی کہ قاضی حمید الدین بر و سوار بود بسیار خورد بود و با اسپان یاران دیگر ہمسر نمی توانست کرد قاضی کبیر گفت کہ اسپ شما بسیار ضعیف است قاضی حمید الدین گفت ولی بہ از کبیر است و او را با شیخ فرید الدین گنج شکر سعودت بود در فواید الفواد مے آرد کہ لحظی حکایت شیخ فرید الدین افتاد قدس سرہ وذوق گرفتن ایشان از سماع فرمود کہ وقتے ایشان خواستند کہ سماع شنوند قوال حاضر نبود شیخ بدر الدین اسحاق را علیہ الرحمۃ فرمودند کہ مکتوبے کہ قاضی حمید الدین ناگوری فرستادہ است بیارید شیخ بدر الدین رفت و خرطہ کہ در وے مکتوبات و رقعات جمع کردہ بودند پیش نہاد و دست انداخت اول ہمان مکتوب بدست آمد آنرا بخدمت شیخ آورد و شیخ فرمود کہ ایستادہ بخوان آن مکتوب خواندن گرفت مکتوب این بود کہ کہ فقیر حقیر ضعیف نحیف محمد عطا کہ بندہ درویشان است و از سر و دیدہ خاک قدم ایشان شیخ چون این مقدار

پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم یحشر الظالم یوم القیمۃ علی صورۃ الذر یطأہ من بصحت توبۃ النصوح
بیارای تا بفضوح قیامت مبتلا نشوی کہ فضوح الدنیا اہون من فضوح الآخرت سوال
پیغامبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم الموت کفارۃ چون گناہ بموت مکفر شد فضیحت آخرت چہ معنی
دارد جواب گناہی است کہ بمرگ مکفر شود و گناہی است کہ بطول مکث در گور مکفر شود و گناہی
است کہ بعذاب قبر مکفر شود و گناہی است کہ تا دوزخ نہ بیند و آتش دوزخ آن گناہ را نسوزد
ہیچ سود ندارد فرو یابد کہ از نجا چندان نور برد کہ آن نور مزار دوزخ را فرو خورد جرما
سوسن فان نورک اطفاء نبی سوال دنیا دوزخ نقد ماشدہ است آتش گرسنگی و بی نوائی
در ما افتادہ بیت من سوختہ ام با تش بریانی + ہر سوختہ را دوبارہ بریان نکند + جواب
سوختہ آتش جانی باید نہ سوختہ آتش دوزخ بدیدار او بمیرد سوال آتش دوزخ با درویشان
چہ کار دارد کہ او را از برای متکبران و فرعون صفتان در وجود آوردہ اند کہ النار مثوی
المتکبرین جواب آتش دوزخ با درویشان ہیچ آمیزشی و آویزشی ندارد چہ طاقت آتش فقر بہشت
ہم ندارد آتش دوزخ کجا دارد اما فقیر کو فقیر کجا فقر سیاہی است کہ الفقر سواد الوجہ سیاہ روی باید
تا فقر در سرای سینۂ او فرود آید کافر نعمتی باید یعنی پوشیدہ صفتی با جمال فقرا را روی نماید
کاد الفقر ان یکون فقرا سوال چگونہ کہ ہست ہر صفت کہ ہست درویش درویش است
جواب زنہار تا ہر فقیری را فقیر ندانی و ہر حقیر را حقیر نشماری کہ صفات ذمیمہ پوشیدۂ عدم
امکان است تا آوردہ است کہ مولانا نصیر الدین بہ مولانا شمس الدین سنجری شکر عدم
قوی بدین صفت گفتی کہ الحمد للہ علی عدم الامکان و بیارسی فرمودی کہ مبادا آدمی را
ناخن انگشت دراز شود اگر ناخن خود را دراز بیند خواہد کہ شکم برادر مسلمان پارہ کند با فقیر بگو
کہ کرا طاقت بود کہ الصبر مع التین اہون من الصبر مع الفقر قوت پیغامبری باید تا با وجود
امکان فقر نماید و در فقر فخر افزاید سوال فخر بہر جا کہ ہست مذموم است جواب فقر
امر عدمی است بوجود فخر کردن مذموم است و بعدم فخر کردن محمود ازین است
کہ خواجہ ما محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بوجود دنیا و آخرت فخر نکرد چون کار بفقر رسید
گفت فقر فخری و اللہ اعلم و احکم بالصواب +

ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم واموالهم الآیه در راه و منزل اصحاب طریقت از جان
و دل برآمدن که و متصل الیه بتبتلا و بذروه وحدت برآمدن که وان الی ربک
المنتهی اسدرویش ترا میگویم زیرا که تو مسافری و دیگران مقیم اند و مسافر شریعت را نیست
اقامت درست نیامد زیرا که مسافر شریعت را روی بمال و ملک پیش نتواند بود و مسافر طریقت
را روی بمالک الملک است سوال مالک الملک کجاست تا روی دل بوی آریم جواب
کجاست که نیست اینجا تو توقم وجه الله مرد باید که از نصیب دنیا و آخرت برآید و حظوظ نفسانی
بگذارد و هر جا که باشد با او باشد و هر جا که رود بدو وی آرد و هر چه گوید بدو گوید و هر چه جوید
بدو جوید بلکه او را جوید بدان تا بپندارد که او جل جلاله از تو دور است بلکه تو از و دور
چون تو بی تو در تو محو شد فتح الباب آن در که کسی نگشاده است بر تو بگشایند و ترا بمقصود
بنمایند سوال کس دیده است تا وی را بنماید جواب دیده است آنکه با دیده است نی نی
دیده است آنکه بی دیده است نظم نادیده بود دیده کجا آید دوست * خواهی که شود
دیده بیرون آی ز پوست * از دیده ندیدنی چو تو بگذشتی * دانی که کسی نیست بینی همه اوست
سوال اینمعنی بسی مشکل است بفهم نمیرسد جواب ما هم برخواست اینمعنی فهم نشود زیرا که
وحدت مطلق است و وحدت از صورت منزه است و از نقش مقدس و هم نقاش است
و صورت انگیز و وحدت و کثرت صد اند و ضد ان الاجتماعان ازین معنی بود که ابو حنیفه رحمة الله
علیه فرمود که من عبد ما یدخل فی الوهم فهو کافر حتی لعبد نالم یدخل فی الوهم این مرتبه ایست
که کس را بر آمدن بر بن محال نیست الا ماشا الله راه چنین باریک و دشت چنین تاریک
و تو خفته آنگاه بگوی که من مذهب ابو حنیفه دارم پس روی افعال است نه پیش روی اقوال
باش تا فردا پرده از روی کار برگیرند معلوم شود که خواجه مذهب که داشته است یوم تبلی
السرائر فما له من قوت ولا ناصر سوال او جل جلاله پرده پوش است فردا پرده این مستی
خاک بخواهد درید جواب پیغامبر فرمود صلی الله علیه وسلم من القی جلباب الحیاء فلا غیبة
در این حدیث ستوفی هست اگر دریافتی فهو المراد وگرنه بدانکه فردا کار بر خلاف روزگار خواهد بود
ظاهر و باطن خواهد گشت و باطن و ظاهر بالا بفرود و بزیر خواهد شد و فرود بالا عوض خواهد پذیرفت

است سابق راشادی بوصول مراد مولی ہست سوال دین و دنیا راست دنیا فرسودے
و نمودی کہ چیست بفرمای کہ دین چیست جواب دین ظالمان گریختن و آویختن است گریختن
از معاصی و آویختن بطاعات و دین مقتصدان بریدن و آرمیدن است بریدن از دنیا و آرمیدن
بعقبیٰ و دین سابقان نیز او تولے است نبز از ما دون اللہ و تولے باللہ قل اللہ ثم ذرہم
فی خوضہم یلعبون سوال بحکم این تقریر روشن بر تفاوت آمد جواب دین یکیست دلی تفاوت
است این تفاوت است این تفاوت کہ در نظر تو ے آید تفاوت مخلوق است نہ تفاوت دین
کہ دین بہر حال یکیست بظاہر این از شہ راروی بجمتی سے نماید اما آنکہ بنظر باطن بیند داند فانیما
تولوا فثم وجہ اللہ سوال شریعت را بطریقت چگونہ یکی دانیم جواب چنانکہ تو جان و تن
خود را یکی سیدان طریقت جان شریعت سوال چون اوست و جزا دنیست امر و نہی بر کیست
جواب دین یکیست دلی تفاوتست این تفاوت الا لہ الخلق والامر امر بر امر خود است
و نہی بر خلق خود بگفتم کہ چیست بلکہ گفتیم ہمہ بدوست پس ہمہ اوست سوال دانستم کہ دین
ناشناختہ بگو دنیا کدام است مخبر کن ما را کہ دوزخ و بہشت چیست جواب بہشت و دوزخ اعمال تست
من بعمل مثقال ذرۃ خیرا یرہ و من یعمل مثقال ذرۃ شرا یرہ از اعمال امروز فردا صورتہا
تو ساختہ تمام خیزد اگر خیر کردہ فردا و فردا صورتہا ملایم و موافق آن کردار در پیش تو نیارند و اگر
شر کردہ صورتہای موافق آن کردار در پیش تو نیارند سوال را چیست و منزل کدام است
جواب سوالے کردی کہ آن از اسرار است و جملہ روندگان راہ را انکار است جواب این خرید
امن یجیب المضطر اذا دعاہ نتوان گفت و این در کہ جملہ عقلای عالم از گفتن آن عاجز اند
بگفت نتوان گفت زبان حال باید کہ گوید و گوش حال باید تا شنود و اگر این نسبت کم از ان
نباید کہ گوینده از دل گوید و شنونده از دل شنود و من قوت و توان ندارم پس بہ ازان نبود
کہ نگفتہ و نشنیدہ انگاریم سوال اگر گوئے چارہ نیست از انچہ شمہ ازاں بگویم و بشنوم
تا دلہا مضطرب نماند و جانہا تخمۂ نا امیدی نخواہند جواب گویم بعون اللہ و اذنہ کہ از کدام راہ
و منزل سوال میکنی از راہ و منزل ارباب شریعت و یا از راہ و منزل اصحاب طریقت سوال
از ہر دو جواب راہ و منزل ارباب شریعت از نفس و مال برآمدن ہست و بنعیم مقیم در آمدن کہ

کل ما دون اللہ وفہو دنیا ہر چہ آن دون حق است دنیاست نفس دون است و ہر چہ
بنفس تو نزدیک است دنیاست امروز دنیا بنفس تو نزدیک است فردا آخرت دنیاے
فرود است ازین معنی گفتہ اند بیت امروز و پریروے و فردا + ہر جا کہ یکی بود تو فردا
فردا مشنو صد قنا خطاب خواہد کرد ولقد جئتمونا فرادی کما خلقناکم اول مرۃ یعنی چون آخر کار
تان این بود اول چہ اختیار نکردی بختیاری باید تا این اختیار تواں کرد کہ دنیا خانہ نفس
است و اسباب آلت حرب او و اورد خانہ خویش یاقوت باشد و از ارباب و اصحاب خود مدد
دارد و روح درین عالم است از اصحاب و احباب خود دور افتادہ است و از معدن اصلی خود
مہجور گشتہ تا مدد یزدانی نیاید ہیچ کارے ازو نکشاید سوال مدد یزدانی کی خواہد آمد جواب
ملکے بنہادہ اند و برای کرا آمادہ اند و از ہر کرا خواستہ سوال جل جلالہ جود مطلق است و فیض او
دائم الوجود جواب این تفاوتی کہ تو می بینی در فیض و فائض نیست بلکہ در قبول و قابل
است سوال فرمودی کہ جود و فیض بے تفاوتست تفاوتی کہ ہست در قابل است سوال
این تفاوت از کجا دانیم جواب ہم از انجا کہ تفاوت سنگ و خاکست در اصل یکی را مادہ صاف
افتادہ است بی واسطہ قبول میکند و آن ارواح انبیاست یعنی مخروج واسطہ خواہد تا قبول
کند خواہ واسطۂ انبیا خواہ واسطہ اولیا و خواہ واسطہ حکما و علماء راسخ و خواہ واسطہ مجاہدہ و ریاضت
آنرا کہ مادہ مکدر افتادہ ہیچ واسطہ قبول نکند و اگرچہ بعضی بتقلید قبول کنند اما بتحقیق نرسند سوال
ایشان را کہ مادہ و مکدر افتادہ باختیار و ارادت خاطر بود یا نہ جواب بی اختیار و بے ارادت
خاطر یک برگ از درخت فرود نیاید سوال پس چہ حکمت بود و در آفرینش بعضے از مادہ صاف
و صرف و در آفرینش بعضے از مادہ مکدر و مخروج جواب او جل جلالہ فاعل مختار است و فعل
او بی علت است کسی را نرسد کہ گوید چرا و چون لا یسئل عما یفعل و ہم لیسا لون یکرا
در ازل شایان قرب و کرامت دانست و آنچنانکہ دانست در وجود آورد و لاجور لتو دست
از نجا بردار و پای ہمت بر تارک فلک دار نظم دنیا نہ خوش است زو بعقبی خوش باش +
آخر کہ ترا بگفت مدنی خوش باش + در ہمت عالیت برآید روزی + بگذار تو سر در آلوبے
خوش باش + ظالم را شادی بحصول مراد دنیا است و مقصد را شادی بحصول مراد عقبی

سوم مرتبہ از مراتب درگاہ نیت است نیت صحیح باید کہ بے نیت صحیح عمل ظاہر باطل نماید
چہارم مرتبہ صدق است صدق باید کہ بی صدق عشق روی ننماید پنجم مرتبہ عشق باید
کہ بے عشق توجہ درست نباید ششم مرتبہ توجہ باید کہ بے توجہ سلوک راہ نشاید ہفتم
مرتبہ سلوک بباید کہ بی سلوک در پیشگاہ ناز نشاید ہشتم مرتبہ پیشگاہ گشادہ باید تا مقصود روی
نماید اول مرتبہ سلوک چیست آنکہ از کونین بسر انجا مقصود چیست آنکہ تو نمانی کل شئی ہالک
الا وجہہ ہم امروز بر خود بخوانی نظم کار لیست ورای علم رو آنرا باش ✣ در بند گہر
مباش کاروان را باش ✣ دل ہست مقام گاہ بگذار و بیا ✣ جان منزل آخر است رو جان
را باش ✣ رکبے در پیش تو نہادہ اند ہم باریک و ہم دراز و ترا عمری دادہ اند ہم تاریک
و ہم کوتاہ درین عمر کوتاہ ترا امر کردہ اند بر رفتن این راہ دراز و شب دنیا اگرچہ تاریک است
کہ الدنیا کلہا ظلمۃ درین تاریکی بہر تو ماہتابے را سطایع عنایت طالع کردہ اند کہ خلق الخلق
فی الظلمۃ ثم رشش علیہم من نورہ فمن نورہ اللہ نور السموات والارض واشرف الارض بنور ربہا
برخیز و دریاب و این ایام را غنیمت دان و این عمر کوتاہ کہ ترا دادہ اند گذشتہ انگار و خود
را یکی از مردمان بشمار و اگر نہ مردہ مردنی میدان و پیوستہ این بیت بر دل میخوان بیت
جانی است ہر آئینہ نخواہد رفتن ✣ اندر غم عشق تو رود او بے تر ✣ اما خواجہ بر بستر
غفلت در خواب بی فکر و خوش نخفتہ است و نمیداند کہ دعوی محبت کہ کردہ است و ہر کہ دعوی
محبت کند و چون شب در آید و بمحبوب خود نرسید نام او در دفتر کذابان نویسند کذب من
ادعی بحضرتی ثم اذا جن علیہ اللیل نام عنی سوال چون مرد بمیرد و جان او از کالبد جدا
شود باصل خویش راجع شود یا نہ جواب راجع آن بود کہ در زندگی کہ آنرا جہات طبیعی خوانند
مرجع دور انشناسد و حجابہا را بداند و عوایق و علایق را معلوم کند و عشق آن عالم در وی پدید
آید و شوق مر آنرا مدد کند تا حجابہا بر اندازد و عوایق و علایق قطع کند و روی از موجودات
بگرداند و روی بموجد آرد و حق ہر مقامے چنانکہ شرط آنست بگذارد و از اجزای ہر مقامے
کہ بدو متصل است ہمہ ران مقام بگذارد و بمرگ حقیقی پیش از مرگ طبیعی بمیرد و چون چنان
برند و چنین بمیرد باصل خویش باز گردد و سبیل را مساز شود سوال دنیا چیست جواب

باطن مردہ باشد یا بمرگ اجتہاد ظاہر مردہ باشد اگر بمرگ اجتہاد ظاہر مردہ باشد مرجع او با علی
مقامات خنان باشد و اگر بمرگ اجتہاد باطن مردہ باشد جان او تا بمصعد خود کہ سدارش
از انجا بودہ باشد نرسد ہیچ جانہ ایستد و نیز سیگویند کہ بعض ارباب تحقیق چنین سیگویند کہ حق
سبحانہ و تعالیٰ طلب باید کرد و بعضی سیگویند کہ طلب نشاید کرد ہان تا تو ہیچ کدام ازین دو
قول را باطل ندانی و ہر دو را حق شناسی ہان تا در نظر تو ضد نباید و بر خلاف یکدیگر کہ
دو حکم بر خلاف یکدیگر آن زمان آید کہ از یک جہتہ باشد آنکہ گوید کہ طلب باید کرد یعنی اگر طلب
نکنی تعطیل بود و آنکہ گوید طلب نشاید کرد یعنی اگر طلب نکنی تشبیہ بود و این لائق و سزاوار حق
نیاید پس چہ باید کرد آنکہ طلب چون شبہتہان نکنی و ترک طلب چون تعطلان نکنی یعنی طلب
نکنی و طلب فرونگذاری کہ او در جہتی نیست تا در آن حرکت کنی و در مکانی نیست تا آن مکان
لازم گیری آینہ نیست تا بدعا و زاری بخواہی و دور نیست تا نزدیک او شوی کم شدہ نیست
تا تفقدش کنی زمانی نیست تا منتظر زمان باشی مکانی نیست تا ملازم مکان کردی پنہم
نفی طلب است و حق است پس اثبات کدام است آنکہ نفی خود و نفی اوصاف خود کنی
تا از جملہ صفات بشریت گذارہ کنی و از جملہ صفات ملکیت کنارہ کنی و از گل آشنا مجرد و منفرد
تا چنانکہ او تعالیٰ و تقدس لیس کمثلہ شئ است طلب تو لیس کمثلہ شئ شود این اثبات طلب
است و ہر کہ خواہد تا عکس درست نماید در روی آئینہ صاف نکند او محال طلبت باشد و ہر کہ
طلب حق بکند در روی دل از اوصاف بشریت صاف نکند او محال مے جوید و ہر کہ راہ وصال
رود و لوح سینہ از نقوش پاک کند او بیہودہ سیگوید و ہر زہ می پوید طلب آن نیست کہ
اثبات او کنی طلب آنست کہ خود را محو کنی طلب آن نیست کہ بدو تازی طلب آنست کہ
وجود خود را در بازی طلب آن نیست کہ آنرا بجوئی طلب آنست کہ ترک خود بکوئی تو آئینہ صاف
کن چون آئینہ صاف شد عکس ضروری الوجود است نظم راہ رو باید کہ در رہ راست رود
و انگاہ دران راہ ہمہ راست رود + کج رو کہ بود بگو میت راست شنو + کج آن باشد
کہ نبرد راست رود + و نیز سیفرماید اول مرتبہ از مراتب راہ علم است علم باید کہ بی علم
عمل درست نیاید دوم مرتبہ مراتب طریقت عمل است کہ بی عمل نیت را وجود نباشد

کیانند آنها که خطاب الست بربکم بیاد دارند وجواب انیکه قالو بلی فراموش نکرده اند درین جهان
بیش از دعوت بحکم خطاب ازلے وجواب لم یزلی اجابت کرده اند و در هدایت کار بطلب
نهایت اسرار برآمده ازینها بسیار بودند که پوشیده رفته اند و کسی نام ایشان ندانسته است
ونشان ایشان نشناخته وتای چند را که شناخته اند بتعریف خواجه ما محمد رسول الله صلی الله
علیه وسلم شناخته اند و گرنه نام ونشان ایشان کسی نداشتی ونشناختی یکے از ایشان ابوبکر
صدیق بود که پیش از دعوت بطلب رسالت برامد و مرد خود را دوا طلب کرد و یکی از ایشان
امیر المومنین علی مرتضے بود که پیش از بلوغ مستعد قبول دعوت گشت و یکی از ایشان
اویس قرنے بود اگر پیغامبر صلی الله علیه وسلم تعریف نکردی نام او از هیچ دیوانی برنے
نیامدی ونشان او در هیچ دفتری ثبت نکردندی زهی مکنت که در حضرت عزت داشته
که در دنیا چیزی ننهاد واز دنیا چیزے برنداشت آزاد آمد و شاد برفت ویکے از ایشان
سلمان فارسی است رضی الله عنه که پیش از دعوت در طلب هدایت بپوئید و صدق عهد
میثاق از خود بجوئید از نجا رفته ایم که فاتیان کیانند آنها اند که چون معلوم شان شد که خداوند
شان تعالے موجود نیست که فنا بر وزد انیست طالب فنای شدند که آنرا وجود نیست
وقدم در راه عدم نهادند و سرداران راه بیاد دادند و تحفهٔ نامیدی اگرچه بخواندن نشست
بخواندند و در راه فنا وحید و فرید چون الله بماندند نه روی وجود شان بماند و نه رای
فنا در عین فنا باقی شدند و هر که در فنا باقی شود اینمعنی ابقای بدخوانند ازین روی است
که درویشان گویند که ملک ما را زوال نیست یعنی ملک تا درویشی است و درویشی امر سلبی است
نه ایجابی اصحاب را سلب رواست اما سلب سلب روا نیست و این سریست غامض بفهم
دشوار رسد تو اعتقاد نگاه میدار که صدور لاحرار فتور الاسرار خریته که معمورهٔ محزون
او مستور ماند و هر خریته که خراب بود محزون او بر سر آب بود و نیز میفرماید چنین یا نزاید
یا سقط شود اگر سقط شود در ملک موقوف ماند اگر برآید زنده زاید و یا مرده و اگر مرده
زاید چون او کسی بود که به مرگ طبیعی مرده باشد کامل مرده باشد و یا ناقص اگر ناقص
مرده باشد مرجع او بدوزخ باشد بقدر نقصانه و اگر کامل مرده باشد یا بمرگ اختیاری

و مضمون یکے از آنہا نیست کہ باطباق مشائخ بمقتضی نصوص و احادیث و نیاز و مطاع آن مانع
وصول بحضرت مولی است سبحانہ تعالے چون شنیدہ میشود کہ بعضی از مشائخ عصر ما صفی وافر
ازان دارند و با وجود آن خوارق و کرامات نیز از ایشان ظاہر میشود این مسکین را درین باب
حیرت زیادہ میشود اگر ایشان لطف فرمودہ ازین اشکال کرہ بگشایند ممنون عنایت باشد
و در مکتوب دیگر می نویسد کہ مضمون آن اینست کہ این حقیر مکتوبے بخدمت شیخ بہاء الدین
عرضداشت کرد و از اشکالے کہ این مسکین داشت از غدر تلمس التماس جواب نمود مدت
ایشان بسیبے از اسباب جواب آن ننوشتند اگر نوشتند نشانی نبود این حقیر بدرگاہ مجیب الدعوات
تضرع کرد و زاری نمود کہ مشکل بندۂ خود را آسان کند و ازین مقصود نشانی پیدا آرد حضرت
مجیب الدعوات دعاء بندہ را قبول کرد و چنان نمود کہ ارباب شریعت کہ طالبان
ثواب اند و در برای تحصیل ثواب اکتساب خیرات و میرات از صلاۃ و قربات بکنند از کشف
حقائق تقوی و دقائق نفس و ہوا کہ ارباب طریقت در پایند محجوب باشند ہمچنین ارباب طریقت
از اسرار قرب و انوار تجلی ذاتی کہ مخصوص طالبان مولے ست و پیش ایشان ہر چہ ماسوای
ذات حق است اگرچہ کشف و مشاہدہ باشد حجاب ذات بود محجوب و معذور باشند پس ہر کہ
بہر چہ ماسوی حق است درماندہ است بحقیقت محجوب ہر چند کہ او نداند کہ محجوب است
و مکتوبی دیگرے بجانب شیخ فرید الدین گنج شکر دارد و در انجا نوشتہ است
قیل لو یعلم المشتغلون بذکرے فاتہم من قربی لیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا او لو یعلم المشتغلون
بقربے فاتہم من البنی لیبکوا او لو یعلم المشتغلون بالبنی فاتہم منی لانقطعت
ارواحہم در التصنیفات و مکتوبات بسیار است و اشعار نیز دارد و اشہر تصنیفات و اصول الطریقہ
است و در انجا سیفرماید مردان راہ کہ روی ایشان بدرگاہ است سہ طایفہ اند چنانکہ
در کلام مجید آمدہ است الذین اصطفینا من عبادنا فمنہم ظالم لنفسہ و منہم مقتصد و منہم سابق
بالخیرات سعدوراند و مشکور اند و فانیاند سعدوران کیانند آنہا کہ بعد الایمان باقرار
و اقرار ہم با توحید بحضرت حاضر نیایند و اگر آیند و برآیند و آہستہ آیند و از خطاب ساعوا
غافل باشند و مقتصدان کیانند آنہا کہ با ایمان ہم عنان آیند با اقرار ہم رکاب و فانیان

خواہد فرستاد این سخن گفت و باز گشت عقب آن مہمان باران بارید کہ نہایت نبود

مقبرہ سید مبارک جانب شرقی حوض شمسی مشہور ہست ✤

شیخ حمید الدین صوفی السعید الناگوری السوالے لقب او سلطان التارکین است و کنیت او ابو احمد از اعاظم خلفاء خواجہ بزرگ معین الحق والدین است

در تجرید و تفرید قدمی راسخ داشت وی از بندگان خاص حضرت معلی غرامہ است ہمت عالی او از دنیا و عقبیٰ برتر است و نظر التفات او جز بدانچہ ورای شخوص ثلثہ است نمی افتد او را شانی عالی است در تصوف و مکانی رفیع در بیان قواعد طریقت و وی از اولاد سعید زید است کہ از عشرہ مبشرہ است رضی اللہ عنہم وی از متقدمین مشائخ ہند است بعمر طویل یافتہ وی گفتہ است کہ اول مولودی کہ بعد از فتح دہلی در خانۂ مسلمانان آمد منم از زمان خواجہ معین الدین والحق تا اوایل وقت شیخ نظام الدین باقی بود بحیثی کہ ملاقات میان ایشان نیز واقع شدہ باشد واللہ اعلم و شیخ نظام الدین قدس سرہ کلمات او را از تصنیفات او انتخاب نمودہ بخط خود نوشتہ بود صاحب سیر الاولیا آنرا از خط سلطان المشائخ نقل کردہ است نقل ہست کہ روزی خواجہ معین الدین را وقت خوش بود فرمود ہر کس ہر چہ خواہد گو بخواہ کہ ابواب اجابت مفتوح است یکی دنیا خواست و دیگری عقبیٰ روے بجانب شیخ حمید الدین کرد کہ تو می خواہی کرد کہ در دنیا و عقبیٰ معزز و مکرم باش گفت بندہ را ہمین می باید خواست مولیٰ است تعالیٰ بعد ازان روی بجانب خواجہ قطب الدین آورد و ہمین کلمہ را فرمود و عرض کرد کہ بندہ را اختیاری نیست ہر چہ حکم شود اختیار شما ست خواجہ بعد ازان فرمود التارک للدنیا والفارغ عن العقبیٰ سلطان التارکین حمید الدین الصوفی ازان روز او را سلطان التارکین لقب شد نقل است کہ او را در سوالی کہ موضعی است از مواضع ناگور یکی دو طناب زمین املاکی بود کہ ہم بدست مبارک خود آن زمین را می کاوید و تخم خربزہ و قوت فرزندان ازان می ساخت وفات او بیست و نہم ربیع الآخر سنہ ثلث و سبعین و ستمایہ و مرقد او در ناگور است قدس اللہ سرہ و او را با شیخ الاسلام بہاء الدین ذکریا قدس سرہ در باب فقر و غمام اسلات و مکاتبات بسیار است

راسخ است و سید انم که ترا بحق تعالے نیازی تمام است اما این لفظ ہر چہ گفتی اگر تو باران
نفرستی من پیش و پیچ آبادانی نباشم شیخ نظام الدین ابو المؤید گفت که من سید انستم
که باران خواہد فرستاد آنگاہ گفتم سید قطب الدین گفت از کجا سید انستی گفت وقتی مرا با سید
نور الدین مبارک غزنوی رحمۃ اللہ علیہ در پیش سلطان شمس الدین برای زبردست
نشینی تراعی رفته بودم من سخنی گفته بودم که او کوفته شده بود و درین چه مراد عا باران
فرمودند بروضۂ ایشان رفتم و گفتم تو از من کوفته اگر با من تو آشتی کنی من دعا باران
نخوانم و اگر آشتی نکنی نتوانم خواند از روضۂ او آواز برآمد که با تو آشتی کردم تو بر و دعا
بخوان از شیخ نصیر الدین محمود قدس سره منقول است که فرمود بزرگی بود او را شیخ محمد
اجل شهرزی گفتندی سید مبارک غزنوی نعمت از و یافته بود بعد ازان فرمود که در ان وقت
با زندگانی بود از مریدان ایشان بخدمت شیخ آمد و گفت که در خانۂ من پسری متولد شد
نیده زادۂ شما است نعمتی همراه کنید شیخ فرمود نیکو باشد چون من فرزند را نماز بامداد بگذارم
پسرک را بیاری و از جانب راستای من برآری و در نظر من داری همان روز سید مبارک
غزنوی متولد شده بود سید مبارک در آن مجلس حاضر بود این حدیث می شنید با خود گفت
من نیز پسر خود را بیارم و در نظر شیخ در آرم چون وقت نماز بامداد شد و بازرگان را درنگ
شدید رسید مبارک کهتر برخاسته بود مؤذن تکبیر گفت شیخ نماز تمام کرد و پدر سید مبارک
غزنوی از جانب راستای شیخ درآمد و سید مبارک را در نظر شیخ داشت شیخ در وی
نظر کرد این نعمتهای ازان یک نظر بود بعد ازان بازرگان درآمد شیخ گفت نعمت سید زاده را
نصیب شد فرمود وقتی در غزنی استسقا شد خلق بر شیخ محمد اجل شهرزی آمدند و گفتند دعا
بکن تا باران ببارد شیخ این سخن شنید و از خانه بیرون آمد و خلقے دنبال شیخ و باغی پیش آمد
شیخ در باغ رفت و باغبان در زیر درختی خفته شیخ او را بیدار کرد و گفت درختان خشک میشوند
برخیز و درختان را آب ده باغبان جواب داد باغ من و درختان من را آنزمان که
حاجت آب دادن خواہد بود خواہم داد شیخ باغبان را گفت پس این خلق را منع نکنی
که دنبال من گرفته اند بندگان خدا و زمین خدا آنزمان که حضرت عزت خواہد خواست باران

اللہ عزوجل خیر العمل وایضا قال فی رسالہ لبعض المریدین علیکم بدوام الذکر وبالذکر یصل
الطالب الی المحبۃ والمحبۃ باللہ یحرق کل ونسر فاذا تحقق المحبۃ کان الذکر ذکرا مع مشاہدۃ المذکور
وہذا ہو الذکر الکثیر الموعود بہ الفلاح فی قولہ تعالے واذکروا اللہ کثیرا لعلکم تفلحون وایضا
فی بعض رسایلہ لبعض المریدین این ضعیف رانیان استماع افتاد کہ شیخ الشیوخ شہاب الدین
ابو عبد اللہ عمر بن محمد السہروردی رضی اللہ عنہ با شیخ خود شیخ + + +
ضیاء الدین ابو النجیب عبد القادر رضی اللہ عنہ در حرم کعبہ بود شیخ ابو النجیب
بر سر وقت خود بود خضر علیہ السلام در آمد شیخ بدو التفات نکرد ساعتی بایستاد باز گشت
چون بخود باز آمد آنگاہ بخدمت او شیخ شہاب الدین را بستانی بود بر سید کہ شیخ چگونہ بود
کہ نبی از انبیاء علیہم السلام بزیارت شما آمد و شما ہیچ التفات بدو نکردید شیخ در وے
نگریست و روی شیخ کرد و گفت ویحک تو چہ دانی کہ خضر آمد و باز رفت باز آید اما
این وقت کہ ما را بحق بود اگر بر فتی باز نیامدی و مدامت آن تا قیامت باندی ہمدران بود
کہ خضر علیہ السلام در آمد شیخ برخواست و استقبال کرد و تواضع نمود نرجو میامن برکاتہم
من الکریم پس مرید را باید کہ مراقب و شحنۂ روزگار خود باشد و ہر چہ جز از حق است از دل
دور کند و محبت خلق بر خود حرام گرداند و با ذکر حق مونست گیرد و اگر او را با ذکر حق مونست
نبود او از محبت خدا تعالے بوی نیابد و ایضا فی بعض رسایلہ لبعض المریدین سلامتہ
المجتہد فی قلۃ الطعام وسلامتہ الزوج فی ترک الآثام وسلامتہ الدین فی الصلوۃ علی
محمد خیر الانام صلے اللہ علیہ وآلہ وصحبہ وسلم توفی رحمۃ اللہ سابع صفر سنہ احدی وستین وستمایہ
سید نور الدین مبارک غزنوی رحمۃ اللہ علیہ خلیفۂ شیخ شہاب الدین سہروردی مقتدا شیخ اسلام
دہلی بود در زمان سلطان شمس الدین او را امیر دہلی مے گفتند در فوائد الفواد می نویسد روزی در مجلس
شیخ نظام الدین ابو المویدؒ حکایت فرمودند کہ وقتی امساک باران شد او را لازم گرفتند کہ دعائے
باران بکن بر سر منبر بر آمد و دعا باران بخواند بعد ازان روی بآسمان کرد و گفت یا اللہ اگر تو
باران نفرستی من پیش ہیچ آبادانی نباشم این بگفت و فرود آمد حق تعالی باران فرستاد
بعد ازان سید قطب الدین رحمۃ اللہ علیہ بالا و ملاقی شد و این سخن با و گفت کہ ما را اعتقاد در حق تو

رستاد مقصود آنکہ جای مادرین شہر این طور کہ کل بر شیر ایستادہ است خواہد بود اکابر
ز حسن لطافت این اواحیران بماندند و منقاد و مطیع کرامات او گشتند و وی رحمۃ اللہ علیہ
ز اغنیای شاکر است و قول رب جلیل کہ در شان خلیل خود فرمودہ است
و اتیناہ فی الدنیا حسنۃ و انہ فی الآخرۃ لمن الصالحین در حق او صادق است و
بعضی از مشایخ وقت را در باب فقر و غنا باوی گفت و گوئی واقع بود فرمودی کہ دنیا
بنا مہایہ قدر دارد قل متاع الدنیا قلیل و معلوم است کہ ازان چہ قدر پیش ما باشد
و گاہی فرمودے کہ صحبت ما کسی را ضرر کند کہ افسون آنرا نداند و فرمودی کہ غنائیل حسارۂ
مال ماست آوردہ اند کہ میان او و شیخ فرید الدین قدس سرہما مدتے عظیم بود و سالہا
با ہم بودند و چنین نیز گویند کہ پسر خالہ یکدیگر اند و وقتی از خدمت شیخ فرید الدین سخنی رسانیدہ
بودند کہ بموافق مجلس شیخ فرید الدین بود معذرت این سخن شیخ بہاء الدین بشیخ فرید الدین
رقعہ نوشت و یک سخن این بود کہ میان ما و شما عشق بازی است جواب این معذرت شیخ
فرید الدین نوشت کہ میان ما و شما عشق بازی نیست نقل ست از شیخ نظام الدین اولیا
قدس سرہ کہ فرمود شیخ فرید الدین را افطار کم بودی اگرچہ تب آمدی و تا قصد کردے
و شیخ بہاء الدین ذکریا قدس سرہ را صوم کمتر بودی اما طاعت و عبادت بسیار بودی
و این آیت فرو خواندی یا ایہا الرسل کلوا من طیبات و اعملوا صالحا و فرمود او از آنہا بود
کہ این آیۃ در حق او درست در آید و شیخ محمد نوربخش در رسالہ الذہب در ذکر او نوشتہ است

بہاء والدین ذکریا الملتانی قدس سرہ کان رئیس الاولیاء بہلد ہند و ہو کان عالما بعلم
الظاہر الاحوال و المقامات من المکاشفات و المشاہدات مرشد منشعب منہ کثیر من الاولیاء
لہ فی الارشاد و ہدایۃ الناس من الکفر الی الایمان و من المعصیۃ الی الطاعۃ و من النفسانیۃ
الی الروحانیۃ شان کبیر در جمع الاخبار میگوید و فی وصایا الشیخ بہاء الحق والدین الواجب
علی العبد ان یعبد اللہ بالصدق و الاخلاص و ذلک بنفی الاغیار و محو الاشخاص عن العباد
و الاذکار و لا سبیل علیہ تحسین الاحوال و محاسبۃ النفس فی الاقوال و الافعال فلا
یقول و لا یفعل الا عند الضرورۃ و یقدم الکل قول و فعل الا التجاء الی اللہ و الاستعانۃ بہ

که دنیا بی مرگ چه نیرزد گفتند چرا گفت الموت جسر یوصل الحبیب الی الحبیب آنگاه فرمود که دوستی آنست که او را بدل کنی نه بزبان و سخن برید و گردانی از هر چه بدانی آنکه در گرد عرش طواف کنی فرمود عارفان آفتابند که بر جملگی عالم می تابند و از نور شان همه عالم روشن است آنگاه فرمود ای درویش مارا اینجا آورده اند مدفن ما اینجا خواهد بود و میان چند روز ما سفر خواهیم کرد بعد ازان شیخ علی سنجری را فرمان شد که مثال بنویس تا قطب الدین در دهلی رود که خلافت و سجاده قطب الدین را دادیم و دهلی مقام اوست چون مثال تمام شد بر دست دعاگو دادند این فقیر روی بر زمین آورد فرمود نزدیک تر بیا نزدیک شدم دستار و کلاه بر سر فقیر نهاد و عصا خواجه عثمان هارونی بدست من داد و خرقه در بر دعاگوی کرد و مصحف و مصلا و نعلین بداد و گفت امانی است از رسول صلی الله علیه وسلم بخواجگان نارسیده مرترا روان باید کرد تا نزد او در قیامت مرا در میان خواجگان شرمندگی نیارد این درویش روی بر زمین آورد و دوگانه نماز بگذارد و خواجه دست دعاگوی گرفت و روی سوی آسمان کرد و گفت بر و بخدا سپردیم و ترا بمنزل رسانیدیم آنگاه فرمود چهار چیز گوهر نفیس است اول درویشی که نوگری نماید دوگر سنه نمیری نماید سوم اندوهگین نشوی نماید چهارم با کسی که دشمن بود دوستی نماید و فرمود هر کجا باشی نخراشی و بخدا باشی و هر جا که باشی مرد باشی پس در دهلی آمدم و سکونت کردم چنانکه جملگی عالم از صدور و ایمه بدعاگوئی روی نهادند چهل روز نگذشته بود که آینده بیامد خبر کرد که ای درویش خواجه بعد از روان شدن شما هشت روز حیات بودند

بعد ازان برحمت حق پیوستند قدس سره العزیز و رحمة الله علیه وسلم والسلام والاکرام

شیخ الاسلام بهاء الدین ذکریا ملتانی القرشی الاسدی قدس سره

خلیفه شیخ شیوخ شهاب الدین عمر سهروردی است رحمة الله تعالی علیهما از اکابر اولیا هند است صاحب کرامات ظاهره و مقامات باهره و برکات شامله بر حسینی سادات صاحب نزهة الارواح و شیخ فخر الدین عراقی صاحب لمعات بملازمت او رسیده اند و تربیت یافته نقلست که در وقتی که از بغداد باکمالات و برکات بملتان شرف قدوم ارزانی داشت اکابر ملتان را بروی حسدی پدید آمد بطریق کنایت کاسه پر شیر را بخدمت او فرستاد غرض آنکه درین شهر گنجایش دیگری نیست شیخ این معنی را دریافته گل را بر کاسه شیر نهاد و پیش آنجماعه

فانک قلت فی کتابک یحی اللہ ما یشاء ویثبت وعندہ ام الکتاب یا حی یا قیوم یا لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین فاستجبنا لہ فنجیناہ من الغم وکذلک ننجی المؤمنین وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین الطیبین الطاہرین برحمتک یا ارحم الراحمین فقط بیان اوراد ووظائف ختم کردہ ازینجا اذکار دیگر شروع کردہ ام برای فائدہ جملہ عوام وخواص ذکر امام جعفر علیہ الرحمۃ آن سلطان ولایت مصطفوی آن ہمہ برہان محبت نبوی آن میوہ دل انبیاء وآن جگر گوشہ اولیاء وآن ناقد علی وآن وارث نبوی ابو جعفر صادق رضی اللہ عنہ کہ منصور خلیفہ بغداد شبی وزیر را گفت برو صادق را بیاور کہ بقتل رسانم وزیر گفت کسی کہ در گوشہ نشستہ واز دنیا کنارہ اختیار کردہ واز ورتبی ہیچ کس نمیرد چون قصد کشتن او توان کرد گفت البتہ او را بیاور منصور غلامان را فرمان داد کہ بروید صادق را حاضر سازید وگفت چون صادق بیاید من کلاہ از سر بردارم شما در حال او را بکشید نقلست کہ او ہر شب سہ ہزار بار درود گفتی آنگاہ خفتے اگر ہمہ آن ایام زنی را نگاہ کردہ بود وسہ شب این ورد از و فوت شد مردے بود ورئیس نام پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دید میفرماید کہ بختیار کاکی را اسلام ما برسان وبگو ہر شب تحفہ کہ بر من میفرستادی سہ شب است کہ نرسیدہ است نقلست کہ در خانہ شیخ علی سکزی صحبت بود وخواجہ ما را انجا حاضر بود واین شیخ علی درویشی بود از اقارب خواجہ بزرگ معین الدین حسن سنجری ہمسایہ خواجہ قطب الدین قبر او ہم در حوالی مقام خواجہ است قوال این بیت شیخ احمد جام را قدس سرہ بر خواند ؎ کشتگان خنجر تسلیم را ہر زمان از غیب جان دیگر است ؛ خواجہ را این بیت در گرفت چار شبانروز در تحیر بود وبرین بیت ذوق داشت شب پنجم رحلت فرمود میر حسن دہلوی دہ غزلی درین زمین گفتہ است واشارت باین قصہ کردہ **نظم** جان برین یک بیت دادہ است آن بزرگ ؛ آری این گوہر کان دیگر است ؛ کشتگان خنجر تسلیم را ؛ ہر زمان از غیب جان دیگر است ؛

وکان ذلک لیلۃ الرابع عشر من ربیع الاول سنۃ ثلث وثلثین وستمائۃ واین سال فوت سلطان شمس الدین التمش است انا للہ برہانہ چہاردہم ماہ شعبان سنہ مذکور در دلیل العارفین مینویسد در مسجد جامع اجمیر دولت پایبوس حاصل شد ورد ایشان وعزیزان اہل صفہ ومریدانی کہ بودند بخدمت حاضر بودند سخن در حکایت ملک الموت بود ومن

لک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما اصلح شانی بفضلک فرایته من غیرک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان دخل الکفر فی اسلامی لک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان دخل العجب والکبر والریاء والسمعة فی عملی ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان جری الکذب والغیبة علی لسانی ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان دخل الحقد والوسوسة فی صدری ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان دخل الشبهة فی معرفتی ایاک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان دخل النفاق فی معرفتی من ذنوب الصغائر والکبائر ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما عملت من سوء ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما اردت لی خیرا فلم اشکر ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما قدرت علی من امر فلم ارضه ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما انعمت علی فعصیت ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما ابتلیتنی من نعمائک فغفلت من شکرک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما منعت به علی من الحسنی فلم احمدک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما ضیعت من عمری فیما لم ترض به عنی ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما اوجبت علی من النظر فیک فاغمضت عنه ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما قصرت الی فی رجائک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما اعتدت علی سوئک فی اشد بائد ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان استعنت من غیرک فی النوائب ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان طال لسانی فی السوال من غیرک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان زلت قدمی فی السوال من غیرک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ما اصلحت شانی بفضلک فرایت من غیرک ولم اعلم به تبت عنه واقول لا آله الا الله محمد رسول الله اللهم ان کنت کتبت اسمی فی دیوان السعادة فلک الحمد ولک الشکر وان کنت کتبت اسمی فی دیوان الشقاوة فامح بکرمک وثبته فی دیوان السعادة

القدیم وبحمدہ استغفر اللہ ربی منکل ذنب واتوب الیہ سبحان اللہ الکریم وبحمدہ استغفر اللہ ربی منکل ذنب واتوب الیہ اللھم صل علی محمد ربما اختلف الملوان وتعاقب الا نیران واستصحب الفرقدان وعلی آل محمد اللھم صل علی محمد عبدک ونبیک ورسولک النبی الامی وعلی آل محمد وعلی کل ملک ونبی اللھم صل علی محمد وبارک وسلم کما صلیت علی ابراہیم وعلی آل ابراہیم انک حمید مجید

فصل ششم بسم اللہ الرحمن الرحیم استغفر اللہ ان اللہ بکل شئ شہید استغفر اللہ ان اللہ بکل شئ بصیر استغفر اللہ ان اللہ علی کل شئ علیم استغفر اللہ ان اللہ علیم کریم استغفر اللہ ان اللہ عزیز رحیم استغفر اللہ ان اللہ لطیف خبیر استغفر اللہ ان اللہ تواب الرحیم استغفر اللہ ان اللہ یفعل ما یرید استغفر اللہ ان اللہ ہو الرزاق ذو القوۃ المتین استغفر اللہ ان اللہ یغفر الذنوب جمیعا انہ ہو الغفور الرحیم ؛

فصل ہفتم بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحان اللہ عدد ما سبح لہ المسبحون ابدا سرمدا اضعافا مضاعفۃ الی یوم القیامۃ ولا الہ الا اللہ عدد ما ہلل لہ المہللون ابدا سرمدا اضعافا مضاعفۃ الی یوم القیامۃ واللہ اکبر عدد ما کبرہ المکبرون ابدا سرمدا اضعافا مضاعفۃ الی یوم القیامۃ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم عدد ما مجدہ المجدون ابدا سرمدا اضعافا مضاعفۃ الی یوم القیامۃ وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین عدد ما صلی علیہ المصلون الی یوم القیامۃ وسلم تسلیما کثیرا برحمتک یا ارحم الراحمین ؛

ذکر دعای عکاسہ بدانکہ این حرز مشہور است بدعای عکاسہ واسناد وتقریر فضایل آن بجیز تحریر نیاید ومطولات درین باب نوشتہ اند وحاصل آنہا آن باز میگردد کہ عمل بآن در جمیع مہمات مجرب است وکیفیت عمل بر آنست کہ پیش از طلوع آفتاب وضو سازد ودو رکعت نماز گزارد وچون سلام باز دہد یکصد ویکبار این حرز را بخواند وبعد ازان مراد خود خواہد البتہ بحصول پیوندد ودر اسناد این دعا چنان وارد است کہ ہر روز پیش از طلوع آفتاب یکبار وبعد نماز خفتن یکبار این حرز را بخواند وبر خود بدمد تا در امان وضمان حق سبحانہ تعالی باشد واز مرض وخوف وزدد وشمن ہیچ او را در نیاید والبتہ بمراد خود رسد ودعای معظم اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم یا کثیر النوال ویا دایم الوصال ویا حسن الفعال اللھم ان وخل الشک فی ایمانی

الملک الحق المبین بسم اللہ المغنی بسم اللہ المعطی بسم اللہ الشافی بسم اللہ الکافی بسم اللہ الوافی بسم اللہ خیر الاسماء بسم اللہ رب الارض ورب السماء وہو السمیع العلیم بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئ فی الارض ولا فی السماء وہو السمیع العلیم لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین۔

فضل دوم بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ الذی لیس کمثلہ شئ وہو الفتاح العلیم لا الہ الا اللہ الکبیر المتعال لیس کمثلہ شئ وہو السمیع العلیم القدیر لا الہ الا اللہ الحکیم الخبیر الذی لیس کمثلہ شئ وہو اللطیف الخبیر لا الہ الا اللہ الغنی الحمید الذی لیس کمثلہ شئ وہو الولی الحمید لا الہ الا اللہ العزیز الوہاب الذی لیس کمثلہ شئ وہو العزیز الجبار لا الہ الا اللہ العزیز الغفار لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لا یموت ابدا ابدا بیدہ الخیر وہو علی کل شئ قدیر وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین

فضل سوم بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین الذی لیس کمثلہ شئ وہو السمیع البصیر لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین الذی لیس کمثلہ شئ وہو الخلاق العلیم لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین الذی لیس کمثلہ شئ وہو الفتاح العلیم لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین الذی لیس کمثلہ شئ وہو العلیم الخبیر لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین الذی لیس کمثلہ شئ وہو السمیع العلیم۔

فضل چہارم بسم اللہ الرحمن الرحیم لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین استغفر اللہ ان اللہ لا یضیع اجر المحسنین لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین استغفر اللہ ان اللہ لا یہدی القوم الظالمین لا الہ الا انت لا تہدی القوم الفاسقین لا الہ الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین لا الہ الا انت انی اخاف اللہ رب العالمین ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین

فضل پنجم بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحان اللہ وبحمدہ استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ سبحان اللہ العلیم وبحمدہ استغفر اللہ ربی من کل ذنب واتوب الیہ سبحان اللہ

ز سر نو شروع کنند تا بہ بینند کہ چہل و چہار پری دختر بادشاہ ہر یکی لباس زرین و لعل
و یاقوت پوشیدہ آراستہ و خوشبو مالیدہ از پیش بادشاہ نزد وی آیند و بگویند ہر چہ منجواہی
بخواہ تا ما بر تو باشیم و فرمان تو کنیم و ہر جا کہ بداری باشیم و خدمت شایستہ تو کنیم و تو ہمین ہفت
قفل را بخوانی و با کسی سخن نگوئی آنچہ ار صد دختران بادشاہ بر پہلوی تو خواہند آمد و بدست
خود میوہ ہا بدہان بدہند و بخورانند و بگویند کہ بادشاہ ما را بر تو فرستادہ مسخر تو گردانیدہ
است تا انچہ فرمائی آن کنیم و ہر جا کہ بداری بباشیم و باز گویند کہ اگر رخصت دہی پیش بادشاہ
رویم و وداع شدہ بیایم بگوید نیکو باشد و ایشان را رخصت دہد تا بروند و فی الحال بیایند
و این دعا را خواندہ باشی و موقوف نکنی بعدہ پدران پریان مر پریان را خواہد گفت کہ فی الحال
وداع شوید و بروید کہ حاجت شما باز نزنجاند و دعاء ہفت قفل را بجہت برامدن شما میخواند
پدر ایشان مکان و کنیزک بدہند و ایشان با چہل ہزار پریان دیگر خوب و خوشبوی مالیدہ
بہم بیایند و خدمت کنند و در پائی افتند و بگویند کہ فرمان بر داریم آنچہ بگوئی بران راضیم
و ہر جا کہ بداری بباشیم و این کنیزگان را بر وقت کہ فرصت آید غرض خود حاصل کنند اما
این دختر بادشاہ کہ ہمین باشد ایشان را نوبت کند دو شب از ماہ سوم روز از ماہ یازدہم
و ششم و شب چہاردہم از ماہ و بعد از یانزدہم بر ایشان بروند و دو روز از ہر ماہ بزوند
و کنیزک ہر وقتی کہ خوش آید برود و ہیچ زیان نکند و دیگر خواننده و دارنده این ہفت قفل
در میان مردم عزیز باشد و در بہشت رود و عذاب پل صراط و میزان و حساب جملہ ہولہای
قیامت بر وی آسان شود و خاصیت این ہفت قفل بسیار است این قدر از شرح
قوت القلوب بر آوردہ شد و بعضی آزمودہ اند شک نباید آورد و بر این قدر اختصار افتاد
تا خواننده و نویسنده را ملال نگیرد و اللہ اعلم بالصواب

دعای ہفت قفل از ینجا شروع شد و قفل اول اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم
بسم اللہ مجریہا و مرسیہا ان ربی لغفور رحیم اعوذ باللہ من عذاب اللہ بسم اللہ
الی امر اللہ ان الحکم الا باللہ بسم اللہ آمنت باللہ و ما توفیقی الا باللہ بسم اللہ آمنا باللہ
و محمد رسول اللہ بسم اللہ توکلت علی اللہ و لا حول و لا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بسم اللہ

واگر یکساعت بماند و استغراق کند دران ماه بمیرد و اگر یک روز نماند دران سال نمیرد و اگر
استغراق نکند حیات او بسیار شود و اگر کسی خواهد که خدا تعالی را در خواب بیند در ماه رجب روزه
دارد و هر روز این دعا نخواند تا بست و هفتم ماه مذکور حضرت باریتعالی را در خواب خواهد دید و اگر کسی
خواهد که حضرت محمد مصطفی صلعم را در خواب بیند باید که در ماه شعبان هر روز پنج ناغه یکمرتبه این دعا نخواند
و اگر خواندن نداند با خود نگاه دارد و غسل کرده روزه داشته باشد و بر جای پاک و خوب بنشیند
و گل و خوشبو عطر و عنبر با خود دارد و این هفت قفل را بر سر خود نگاه دارد تا شب بست و هفتم
ماه مذکور حضرت محمد صلعم را در خواب بیند و اگر خواهد که فرشتگان و عجائب قدرت خدا تعالی
را به بیند باید که در ماه رمضان المبارک این هفت قفل را آغاز نماید و پنج ناغه بخواند و یا با خود دارد
غسل کند و جامه پاک دارد تا عجائبات قدرت به بیند که گاهی ندیده و نشنیده باشد و اگر خواهد
که پریان را حاضر کند محمد علی عراقی قاسم غازی آزموده اند غسل کند و جامهٔ پاک پوشد
و بر جایگاه خوب و پاک بنشیند و تا مدناف خود صندل بلیسد و بمالد و جامهٔ را در گلاب تر کند
و خود بسوزد و عطر و خوشبو و مشک و کافور برابر خود دارد و گرداگرد خود بسیار صندل بر زمین بلیسد
و خود و ریحان به نشیند و گل گلاب وغیره و یک سبوی شربت نزد خود دارد و یک بیژه برگ تنبول
بر دست راست خود بدارد و سپاری بر دست چپ بگیرد و این هفت قفل را با آواز بلند
بخواند یک بوزنهٔ سرخ بر گوسفند سیاه سوار پیدا شده از دست راست آن برگ بستاند و یک
عورت بر پشت آهو سوار شده بیاید و آن سبوی شربت بنوشد و برود باید که در محل
سپر خود را قوی دارد و ترس نکند بعد ازین هیچ ترس نخواهد شد چندانکه لشکر پریان گروه
گروه بیایند و بعد ازین بادشاه پریان بیاید و هر دو دست بسته با داب تمام پیش او
ایستاده شود و بگوید که مطلب شما چیست که مرا طلبیده اشته دختر خود به شما میدهم
و باز بر خود شمارا بدهم تماشا نمایم و یا کنیزکان خود شمارا دهم زنهار انچه او شان خود بگویند
و بدهند هرگز اقبال نکند و نطلبد و همین سخن گوید که انچه لطف و شفقت شماست آن
بکنید این سخن بادشاه را خوش آید و بگوید که مطلب شما حاصل خواهد شد بعده بادشاه برود
و از رفتن او هم در خواندن مشغول باشد و یک ساعت فرصت نگیرد و چون تمام شود باز

فصل در بیان دعای ہفت قفل و اسنادوی

روایت میکند عبد الغفار از رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ او فرمود بر آن خدائے کہ جانہا در قبضۂ قدرت اوست ہر کہ این دعای ہفت قفل را بے ناغہ ہر روز بخواند و اگر خواندن نداند با خود نگاہ دارد آتش ہفت دوزخ بروی بستہ گردد و ہشت در بہشت بروی و ہر دو ستانش کشادہ گردانم و بر پیغمبر صلعم سوگند یاد کردہ است کہ خدائی عز و جل خوانندہ و دلدہندہ این ہفت قفل را از بلاہای ناگہان و از سحر انسان و از غضب سلطان و از شر شیطان و از تیغ بران و آتش سوزان و از آب روان و از شر آدمیان و دیوان و پریان و گفتاران و ماران و کژدمان و شیران و فیلان و از جملہ بلاہائے اینہمان و آنہمان بفضل خود نگاہ دارد و روزی جبرئیل علیہ السلام گفت یا محمد صلعم ہر کہ آمنّا عارا بالصدق دل بخواند و از جای خود بر کوہ و میدان رود و ہر جا کہ از حق سبحانہ تعالی بخواہد رو اگردد و اگر عورتے را فرزند نمی شود باید کہ آب شور و شیرین بیامیزد و اینہا عارا خواندہ بدمد و سہ روز خوردن دہد بار گیرد و اگرچہ عقیمہ باشد و اگر عورتے بدرد زہ درماندہ باشد اینہا عارا بر آب دمیدہ بخوراند خلاصی یابد و اگر زن گریختہ باشد اینہا عا بخواند باز آید و اگر کالائے گم شدہ باشد باید کہ بر آتش خواندہ بدمد و آن آتش را در میان آب اندازد سہ روز نگذرد کہ ہمہ کالائے خود بیابد و اگر کسی را دیو و پری گرفتہ باشد در گوش چپ وی اینہا عا با آواز بلند بخواند و بدہد دیو و پری از وے بگریزد و باز نیاید و اگر کسی را کفتار گرفتہ باشد در ہر دو گوش با آواز بلند بخواند و بدمد گفتار گرفتہ نکو شود و گفتار بمیرد و اگر کسی را مار گزیدہ باشد در ہر دو گوش وی بخوانند ہر اثر نکند و اگر کسی را قرآن یاد نمی شود دو مرتبہ اینہا عارا خواندہ بر شیرینی بدمد مگر یکمرتبہ با آواز بلند و یکمرتبہ آہستہ و بخواند قرآن شریف یاد گردد و حفظ او زیادہ شود و اگر کسی خواہد کہ بداند کہ رحمتی بمیرد یا برود و کسی او را نداند باید کہ شب غسل کند و دو گانہ نماز نفل بگزارد و این ہفت قفل را بخواند و اگر خواندن نداند زیر سر خود نہادہ بخسپد و یک آنار شیرین بخورد و اگر شیر خوردہ فی الحال استفراق کند رحمتی دران ہفتہ بمیرد

بعد از نماز صبح بگوید و ہر دو دست بر سینہ نہد و ہفتاد بار بگوید دل روشن و نورانی شود
و ہمہ مہم بروی آسان گردد و بسیار بہتر است یا باسط باید کہ ہر سحر دست بردارد و دہ بار
بگوید و بر روی فرو آرد ہمیشہ خوشدل و شادمان باشد و از غم و پریشانی بیرون آید و از جائیکہ
گمان نداشتہ باشد نعمت و روزی حاصل شود یا معز باید کہ بعد از نماز شام دوشنبہ یا شب جمعہ
صد و چہار دہ بار بگوید حق تعالے او را در میان مردم عزیز و مکرم گرداند و بغیر از خدا تعالے او را
از کسی خوفی نباشد الغفور باید کہ جبہ آمرزش ہر روز صد بار بخواند یا علی باید کہ بسیار
گوید و بدان مداومت نماید بلند قدر و نو نگر گردد و اگر در غربت گوید بشہر خود باز آید یا مجید
باید کہ بعد نماز صبح نود و نہ بار بخواند صاحب عزت و آبرو گردد یا رقیب باید کہ ہفت بار بر
ہر چیز کہ بخواند حق تعالے آنرا از جملہ آفات ایمن گرداند یا باعث باید کہ در وقت نوم دست
خویش بر سینہ نہد و صد و یک نوبت بگوید دلش زندہ و نورانی گردد و ہرگز دلش نمیرد
یا وکیل ہر کہ از باد و آتش ترسد این اسم بر بسیار بگوید و چون مظلومان در سحرگاہ بخضوع
و خشوع شصت و شش مرتبہ بگوید و بر ظالم خویش دعا کند آن ظالم را زوال برسد
یا حی باید کہ ہر روز ہفت بار بگوید بسیار خوب است یا حی یا قیوم با یکدیگر ورد خود سازد
و مطالبات دینی و دنیوی برآید و مشکلات کلی و جزوی کفایت گردد انشاء اللہ تعالی
یا غفور باید کہ بسیار گوید حق تعالے گناہان او را بکرم و عفو خود بیامرزد یا نافع باید کہ در سفر
بسیار گوید از آفات ایمن گردد یا باقی باید کہ ہر شب صد بار بگوید جمیع اولاد او را ہیچ آفتی و رحمتی
نرسد نہ در حیات و نہ بعد ممات و نسل او منقطع نشود و نام او بہ نیکی باقی ماند یا مقتدر باید کہ
ورد خود سازد از غفلت نجات یابد و دلش بیدار بماند باید کہ بسیار بگوید فائدہ اگر این جملہ اسماء
را ہر روز پنج بار بخواند از ہمہ بلیات و از شر ہمہ مردمان محفوظ گرداند حق سبحانہ تعالے
یا معز یا مذل یا سمیع یا بصیر یا جبار یا قادر یا قاہر یا قہار و باید کہ ہفت بار ہر روز
بخواند لا الہ الا اللہ من السماء الی الارض لا الہ الا اللہ من الارض الی السماء
لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بستم بستم زبان بدگویان و نمازان و حاسدان
بر خویشتن بنام خدائے عزوجل ❊

کیداً فجعلناہم الاخسرین باطیتم بہ السحر ان اللہ سیبطلہ ان اللہ لا یصلح عمل المفسدین برحمتک
یا ارحم الراحمین باید کہ این را بخواند آمرزیدہ شود و از آفات امن باشد باید کہ در زمین سوار شدن
بخواند سبحان الذی سخر لنا ہذا و ما کنا لہ مقرنین و انا الی ربنا لمنقلبون رسول علیہ السلام
فرمود ہر کہ گوید لا الہ الا اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ و شمرد بر انگشتان تا پنج انگشت گیرد اگر این بندہ
در آن روز یا در آن شب یاد ران منفتہ بمیرد خدای تعالے گناہان او را بیامرزد رسول علیہ السلام
فرمود یا علی ہر کہ ہر روز نیت و یکبار گوید اللہم بارک لی فی الموت فدای عزوجل باو
در عقبی حساب نکند انچہ داده است او را باید کہ این استغفار صد بار گوید بسیار ثواب است
یا رب اغفر لی و تب علی انک انت التواب الرحیم و باید کہ ہر روز صد بار این استغفار گوید بسیار
خوب است و باز گردید بسوی حضرت عزۃ نماید و مغفرت و عفو خواہد استغفر اللہ و اتوب الیہ
و این استغفار بعد ہر نماز خواند بسیار خوب است بسم اللہ الرحمن الرحیم اللہم انت ربی لا الہ الا
انت خلقتنی و انا عبدک و انا علی عہدک و وعدک ما استطعت و اعوذ بک من شر ما صنعت
و ابوء لک بنعمتک علی و ابوء بذنبی فاغفر لی فانہ لا یغفر الذنوب الا انت امیر المومنین
علی فرمود کہ این استغفار بخواند بسیار خوب است باید کہ ضرور بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم
لا الہ الا انت سبحانک و بحمدک رب انی ظلمت سوء و ظلمت نفسی فاغفر لی فانت خیر الغافرین
لا الہ الا انت سبحانک و بحمدک رب ظلمت سوء و ظلمت نفسی فتب علی انک انت التواب
الرحیم لا الہ الا انت سبحانک و بحمدک رب ظلمت سوء او ظلمت نفسی فارحمنی فانت خیر الراحمین
و این استغفار را بعد ہر نماز سہ مرتبہ بخواند خوب است اللہم انی استغفرک من کل ذنب
اذنبتہ عمداً او خطاء سراً او علانیۃ و اتوب الیہ من الذنب الذی اعلم و من الذنب الذی
لا اعلم انک انت علام الغیوب بیان خواص اسماء حق تعالے اللہ باید کہ در عقب
نماز نود و ہشت بار بگوید جملہ مخلوقات او را دوست دارند و تحبیش نمایند و ہر چہ از حق تعالے
طلبد یابد و دشمنان مہربان گردند یا رحیم باید کہ ہر روز نود بار بگوید از خلق بی نیاز گردد
و در عقبی بہرہ مند گردد یا عزیز باید کہ دائم بخواند در میان مردم عزیز و با حرمت و صاحب جاہ
شود و جل و یکبار بخواند یا خالق باید کہ در شبہا بسیار گوید بسیار ثواب است یا فتاح

حق تعالے دل اورا بنور ایمان مزین گرواند وبایمان برود انشاء اللہ تعالی وبسیار خوبست

بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم انت ربی لا الہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عھدک

ووعدک ما استطعت واعوذ بک من شر ما صنعت وابوء لک بنعمتک علی وابوء لک بذنبی فاغفر

فانہ لا یغفر الذنوب الا انت بباید کہ این را بخواند تنگی معاش برود وفتح روزی باشود یا دائم

العز والبقا یا ذا الجلال والاکرام الجواد والعطا یا ودود یا فعال لما یرید

باید کہ این آیت را پیوستہ خواند از جمیع بلاہا در امان حق تعالے بود وبایمان باشد ولقای

چون وبیچگون مشرف شود آمین اے اللہ تصیر الامور رسول علیہ السلام فرمود باید

کہ این آیت را بامداد وشبانگاہ بخواند تا کار بمراد شود وفقر وفاقہ دور گردد بسم اللہ الرحمن الرحیم

توکلت علی اللہ الذی لا یموت وقل الحمد للہ الذی لم یتخذ ولدا ولم یکن لہ شریک فی الملک

ولم یکن لہ ولی من الذل وکبرہ تکبیرا باید کہ سورۂ کافرون در وقت طلوع آفتاب کہ در آغاز

طلوع باشد دہ بار بخواند ہر حاجتی کہ خواہد زود برآید بفضل الٰہی انشاء اللہ تعالے پیغمبر صلعم

فرمود باید کہ پیوستہ بخواند از ہمہ بلیات محفوظ ماند وہمہ جا باعزت باشد واز حق تعالے عفو گناہان

بخواہد واین دعا در اوراد شیخ الشیوخ مذکورست بسیار خوبست اللھم انی اسالک العفو

والعافیۃ والمعافات فی الدنیا والآخرۃ چنانچہ آنحضرت وقت حرب میخوانند جملہ کافران میگریختند

رسول صلعم وصیت بامیر المومنین علی کرد کہ این را بخواند وبرخود دمد ویا خود دارد در عصمت وحفظ

حق تعالے باشد وہمیشہ از جمیع بلاہا وآفات وامراض واز شر شیطان وغرق شدن وسوختن

وکید کافران واز مکر مکاران وحد حاسدان نجات یابد بسم اللہ الرحمن الرحیم اللھم انی

اسالک بحق لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ واسالک بحق ہذہ الاسماء والفرقان العظیم واسالک

بحق ہذہ الکلمات والتفسیر المبین واسالک بحق ہذہ الملایکۃ وحملۃ العرش والکروبین واسالک

بحق جبرئیل ومیکائیل واسرافیل وعزرائیل ودردائیل واسالک بحق خاتم النبیین واسالک

بحق خاتم سلیمان بن داؤد وعلیہما السلام واسالک بحق آدم صفی اللہ ونوح نجی اللہ

وابراہیم خلیل اللہ وموسی کلیم اللہ وعیسی روح اللہ ومحمد رسول اللہ واللہ غالب

علی امرہ ولکن اکثر الناس لا یعلمون قلنا یا نار کونی بردا وسلاما علی ابراہیم وارادوا بہ

وحدہ لاشریک لہ واشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ وان عیسیٰ عبد اللہ وابن امتہ وکلمتہ
القیہا الی مریم وروح منہ وان الجنۃ حق وان النار حق وان الساعۃ حق وان اللہ یبعث
حق باید کہ این را در عقب ہر نماز فریضہ بخواند در حالت دین ودنیا در ہر حال کہ در ماند
رحمت خدائے را آنجا یابد ولبسیار خوب است وازان خلاصی یابد وعطار او یابد بسم اللہ
الرحمن الرحیم حسبی اللہ الہادی لدینی حسبی اللہ المہیمن لدنیای حسبی اللہ الکافی
لما اہمنی حسبی اللہ الشدید لمن کادنی بسوء حسبی اللہ الرحیم عند الموت حسبی اللہ الرؤف
عند المسئلۃ فی القبر حسبی اللہ الکریم عند الحساب حسبی اللہ اللطیف عند المیزان حسبی اللہ
العزیز القدیر عند الصراط حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم
باید کہ این را لبسیار گوید انشاء اللہ تعالے اعمال او بشرف قبول حق آراستہ گردد ربنا تقبل منا
انک انت السمیع العلیم باید کہ این را لبسیار بخواند در ہمہ احوال صابر باشد وقدمش در کارہا
ثابت ماند ودشمنان بروے ظفر نیابند ربنا افرغ علینا صبرا وثبت اقدامنا وانصرنا علی القوم
الکافرین باید کہ این را لبسیار خواند انشاء اللہ تعالے با دوستان حق جمع شود ربنا انک
جامع الناس لیوم لاریب فیہ ان اللہ لا یخلف المیعاد باید کہ این را لبسیار خواند انشاء اللہ
تعالے رنج عرصات قیامت نہ بیند ربنا آتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا یوم القیمۃ انک لا
تخلف المیعاد حق تعالے برحمتہای خود مخصوص گرداند انشاء اللہ تعالے باید کہ این را
لبسیار خواند انشاء اللہ تعالے در دنیا او را خداوند عزوجل زندہ دارد بعافیت ودر آخرت
چیز ولبسیار خوب ہست ربنا آتنا فی الدنیا حسنۃ وفی الآخرۃ حسنۃ وقنا عذاب النار
باید کہ این را در بامداد وشبانگاہ بخواند حق تعالے از زوال ایمان نگہدارد بسم اللہ الرحمن الرحیم
اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم انک انت
علام الغیوب باید کہ این را لبسیار خواند نور ایمان در دل او کامل شود انشاء اللہ تعالے
ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا انک علی کل شیء قدیر باید کہ این را لبسیار خواند از سلب ایمان
ایمن شود ورحمت حق تعالے نثار او گردد ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من
لدنک رحمۃ انک انت الوہاب پیغمبر علیہ السلام فرمود باید کہ این استغفار را شبہا وروزہا لبسیار بخواند

یا اللہ سہ بار یا رحمن سہ بار برحمتک یا ارحم الراحمین ہر کہ صبح و شام سہ بار قل ہو اللہ و سہ بار معوذتین بخواند خدا تعالے او را از جمیع آفات نگا بدارد باید کہ وقت فرو شدن آفتاب بگوید اعوذ بکلمات اللہ التامات من شر ما خلق در آن شب تا صبح از فضل آلے گزندی بوی نرسد صباح باید کہ این را بخواند بجمع مرادات برسد از فضل حق تعالے بعد از نماز بامداد صد بار یا معز و پیشین صد بار یا عظیم و دیگر صد بار یا فتاح و شام صد بار یا حافظ و خفتن صد بار یا وہاب باید کہ ہر روزہ بخواند انشاء اللہ تعالے گاہے محتاج کسی نگردد حسبی اللہ الرب من المربوبین حسبی اللہ الخالق من المخلوقین حسبی اللہ الرزاق من المرزوقین حسبی اللہ الذی لا الہ الا ہو علیہ توکلت ہو رب العرش العظیم وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین باید کہ این دعا بخواند بسیار خوب است الٰہی قلبے محجوب و عقلے مغلوب و ہوائی غالب و طاعتی قلیل و معصیتی کثیر و لسانے مقر بذنوب فکیف حیلتی یا علام الغیوب یا ستار العیوب فتغفرلی ذنوبی کلہا یا غفار یا غفار و صلی اللہ علیہ و علی آلہ و اصحابہ اجمعین و سلم برحمتک یا ارحم الراحمین از پیغمبر علیہ السلام مرویست کہ بحضرت امیر المؤمنین علیہ السلام فرمودند ہر ستمدیدہ و اندوہناکی و صاحب حزنے و مغمومی و مسروقی و محروقی و خائف از سلطانی کہ بخواند حق تعالے حاجت او روا گرداند و فرج بخشد بسم اللہ الرحمن الرحیم یا عماد من لا عماد لہ و یا ذخر من لا ذخر لہ و یا سند من لا سند لہ و یا حرز من لا حرز لہ و یا غیاث من لا غیاث لہ و یا کریم العفو و یا ہین لیلا و یا عظیم الرجاء و یا منقذ الغرقی و یا منجی الہلکی یا محسن یا مجمل یا منعم یا مفضل انت الذی سجد لک سواد اللیل و نور النہار و ضوء القمر و شعاع الشمس و دوی من الماء و حفیف الشجر یا اللہ سہ بار یا واحد لا شریک لک صل علی محمد و آل محمد و افعل بی کذا کذا باید کہ بعد از نماز بامداد یکبار تنہا بخواند و بر خود و مدعیان فتح و کشایش دولت و کار او خدا پیدا کند کہ در خیر تحریر نیاید بسم اللہ الرحمن الرحیم یا علام الغیوب یا غافر الذنوب یا ساتر العیوب یا کاشف الکروب یا مقلب یا منور القلوب یا طبیب القلوب سبحانک یا لا الہ الا انت یا ذا الجلال و الاکرام یا الجلال الجلال و الاکرام از اوراد شیخ الشیوخ در روز یا در شب بخواند انشاء اللہ تعالے در بہشت رود اشہد ان لا الہ الا اللہ

رواہ ابن عساکر و سابق ذکر آن گذشت +

ذکر یوم عید اضحی افضل ایام عند اللہ تعالے بعد یوم عرفہ روز عید اضحی است کما نص علیہ اصحاب الامام الشافعی رضی اللہ عنہ و افضل چیزے کہ درین روز کردہ شود اضحیہ است و ثواب اضحیہ در احادیث صحیحہ مذکور ہست کہ بر اول قطرۂ دم جمیع گناہان بخشیدہ شود و باقی احکام عید بتفصیل در ذکر عید فطر گذشت +

ذکر نماز وداعیۂ آخر ماہ ذیحجہ در حدیث مرفوع آمدہ صد رکعت در شب آخر یا روز آخر ماہ ذیحجہ بگذارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص دہ بار حق تعالے عطا فرماید او را دولت و بزرگی یکی از نفاق و یکے از دوزخ و قضا کند او را صد حاجت دنیا و پنجاہ از آخرت و بنا کند حق تعالی برای او مکانی در فردوس از یاقوت سرخ و ندا آید از آسمان کہ ای فلان گناہ ما تقدم تو بخشیدہ شد انتہی مختصراً و باید کہ در روز آخر سال تجدید توبہ کند و اجتہاد در عمل خیر نماید و روزہ دارد چنانکہ در ذکر محرم گذشت و مروی است ہر کہ آخر روز ذی حجہ گوید اللھم ما عملت من عمل فی ھذہ السنۃ مما نھیتنی عنہ ولم ترضہ ونسیتہ ولم تنسہ وحلمت عنی بقدرتک علی عقوبتی و دعوتنی الی التوبۃ بعد جرائی علیک استغفرک منہ فما غفرلی یا غفور وما علمت فیھا من عمل ترضاہ ووعدتنی علیہا الثواب فتقبلہ منی ولا تقطع رجائی بخشد حق تعالے مر او را ہر گناہ کہ درمیان او و حق تعالے باشد وقتی کہ نادم باشد بر کردۂ خویش بگوید شیطان یا ویلاہ مشقت کردم تمام سال و ہدم ساخت این دعا کنندہ تمام مشقت ما در یک ساعت

رواہ الشیخ ابو جعفر عم نبی محمد النسفی رح انتھے ط

برای جمیع مطالب دینی و دنیوی باید ہر روز ہ بصدق اول بخواند انشاء اللہ تعالے بمطالب خود رسد و حاجتش روا کردد برای رفع فقر و جہالت و نسیان و ضعف و مرض و مجردی و مسافرت بسیار خوب است و برای در دزہ بر یازوی چپ عورت بندد و اگر چہار صد بار بخواند رویت پیغمبر صلعم یابد و بہشت رود بسم اللہ الرحمن الرحیم یا رجائی یا منائی یا غیاثی یا مرادی یا معانی یا دوائی یا شفائی یا کافی کفنی ہمی یا غفور اغفر لی خطیئتی یوم الدین

آن مبالغہ تمام دارند و در اوراد نقلے دارند و در اصول فقہ مقرر است اذا ورد الامر بین کونہ سنۃ و بدعۃ فالاحتیاط فی ترکہ ذکرہ فی البحر الرائق وغیرہ پس باید کہ نمازہای کہ از حدیث ہے آرند تنہا بگذارد انتہے ✣ ✣

ذکر نماز تعریف و طریقۂ آن وطریقہ صلوۃ التعریف علی ماذکرہ فی اوراد المشائخ علی الخصوص فی الجواہر الجلالیۃ انیست قال فیہا عن عمدۃ العباد و خلاصۃ الزہاد الشیخ ضیاء الدین ابو النجیب السہروردی عن انس ابن مالک رضی اللہ عنہ قال قال رسول صلی اللہ علیہ وسلم ما من عبد یکشف راسہ خاضعا شم الحاج ولیصل صلوۃ التعریف فی یوم عرفۃ بین صلوۃ الظہر و العصر ست رکعات یقرء فی الاولے الفاتحۃ ثلاث مرات وسورۃ الانبیاء مرۃ و فی الثانیۃ الفاتحۃ ثلاث مرات وسورۃ الحج مرۃ و فی اربع رکعات یقرء بعد الفاتحۃ سورۃ الاخلاص ثمنین مرۃ ویقرء بعد الفراغ دعاء العرفات الا وکل اللہ ملکا یذب عنہ الشیطان و اعادہ علی نفسہ و یرمی الیہ فی جمیع امورہ ویقول الشیطان یا ویلاہ وقد لست منہ فی جمیع السنۃ وحفظ اللہ نفسہ و اہلہ و دینہ و آخرتہ و دنیاہ وہے صلوۃ الحج لمن لا یستطیع الیہ سبیلا واما الادعیۃ المذکورۃ فی الجواہر الجلالیۃ وغیرہ من اوراد المشائخ فکثیرۃ فمنہا ما روی عن علی ابن ابے طالب رضی اللہ عنہ قال اکثر ما دعی النبی صلی اللہ علیہ وسلم عشیۃ عرفۃ فی الموقف اللہم لک صلوتی ونسکی ومحیای ومماتی لک یا رب تبرانی اللہم انی اعوذ بک من عذاب القبر وشتات الامر اللہم انی اسالک من خیر ما یجرے بہ الریح رواہ الترمذی وفی روایۃ لہ رضی اللہ عنہ اکثر دعاء رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عشیۃ عرفۃ لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئے قدیر اللہم اغفر لی ذنبی ویسر لی امری واشرح لی صدری اللہم انی اعوذ بک من وساوس الصدور ومن شتات الامر ومن عذاب القبر اللہم انی اعوذ من شر ما یلج فی اللیل ومن شر ما یلج فی النہار ومن شر ما یہب بہ الریاح وشر یوائق الدہر انتہے

این ہر دو حدیث در غنیۃ الطالبین غوث اعظم رضی اللہ عنہ باسانید خود آوردہ اند ✣

ذکر فضیلت شب عید اضحے شب عید الضحی از شبہائی است کہ دعا دران قبول است رواہ الشافعی و در جمع الجوامع از معاذ بن جبل مروی است کہ فرمود صلی اللہ علیہ وسلم من احیا اللیالی الاربع وجبت لہ الجنۃ لیلۃ الترویۃ ولیلۃ عرفۃ ولیلۃ النحر ولیلۃ الفطر

رواہ ابن حبان فی صحیحہ وفی الحدیث ما من یوم اکثر عتیقا من النار من یوم عرفۃ رواہ البیہقی
وفی روایت ما رئی الشیطان یوما فیہ اصغر ولا احقر ولا اغیظ منہ فی یوم عرفۃ وذلک لما یری
فیہ تنزل الرحمۃ وتجاوز اللہ عن الذنوب العظام الحدیث رواہ مالک وازابن عمر رضی اللہ
عنہما روایت است کہ فرمود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقتی کہ شود آخر روز از یوم عرفہ
باقی نماند یک کس کہ در دل او مقدار حبہ خردل از ایمان باشد مگر مغفور میشود ابن عمر رض
گفت یا رسول اللہ اہل عرفہ خاصۃ فرمود صلی اللہ علیہ وسلم بل المسلمین عامۃ رواہ الطبرانی
فی الکبیر ونحوہ فی جمع الجوامع ودر غنیۃ الطالبین باسنادہ آوردہ اند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ
وسلم عشیۃ عرفہ دعا کرد وندمراست خود را بمغفرت حق تعالے قبول کرد مگر ظالم خلق بعضہ
عرض نمود ند کہ ای پروردگار تو قادری کہ مظلوم را ثواب از خود بدہی وظالم را بخشی آن شب
موقوف شد وقت صبح بعد از دعا ورمزدلفہ وحی رسید قد غفرت لہم پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
تبسم کرد واصحاب پرسیدند یا رسول اللہ وچہ تبسم چیست فرمود صلی اللہ علیہ وسلم شیطان چون مغفرت دید
واویلاہ گفت وخاک بر سر کرد وانتہی وازابن عمر رضی اللہ عنہما مروی است کہ فرمود
پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم من صام یوم عرفۃ غفر اللہ لہ ما تقدم من ذنبہ وما تاخر رواہ الحافظ
ابو سعید ودر منہج الاعمال وارد است کہ فرمود پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم صوم یوم عرفۃ کصیام
الف سنۃ رواہ البیہقی فی الشعب ودر حدیث وارد است کہ افضل الدعا دعاء یوم عرفۃ
وافضل ما قلت انا والنبیون قبلی لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی
کل شئ قدیر رواہ مالک والترمذی معناہ پس باید کہ این کلمہ را درین روز بسیار گوید واگر
صبح یوم عرفۃ تا آخر ایام تشریق تکبیر واجب است بر مذہب مختار متاخرین چنانکہ در رفقہ
مذکور است واما التعریف بغیر عرفۃ پس مختلف فیہ است وفی اکثر متون الحنفی واما التعریف
فلیس بشئ واختلفوا فی معناہ فقال فی الکافی عن ابی حنیفہ انہ لیس بسنۃ وانما ہو حدیث
احدثہ الناس فمن فعل جاز وفیہ ایضا وقیل یستحب ذلک لانہ تشبیہ باہل الطاعۃ فیکون
لہم قوابہم والظاہر من کتب المتاخرین کابن الہمام والبحر الرائق ان معناہ الکراہۃ
وبالجملہ مشائخ عظام علی الخصوص بزرگان سہروردیہ در اوای صلوۃ تعریف واد عیہ

روایت می کند کہ ہر روزہ برابر روزہ یکسالہ است و ہر عمل کہ باشد مضاعف آن
بہفتصد عمل انتہے در غنیۃ الطالبین مذکور است بہ سند آن از امام جعفر صادق رض
از علی ابن ابی طالب رضی اللہ عنہ با پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم در ہر شب این عشرہ در
ثلث آخر چہار رکعت بخواند در ہر رکعت فاتحہ دو بار و آیۃ الکرسی سہ بار و اخلاص سہ بار
و بعد از فراغ دست برداشتہ بگوید سبحان رب العزۃ و الجبروت سبحان ذی القدرۃ
و الملکوت سبحان الحی الذی لا یموت الا اللہ یحیی و یمیت و ہو حی لا یموت سبحان
رب العباد و الحمد للہ کثیرا طیبا مبارکا علی کل حال اللہ اکبر کبیرا ربنا و جلالہ و قدرتہ علی
کل مکان بعد ازان ہر چہ خواہد دعا کند باشد او را اجر جمیع اہل حج و زایران قبر نبی صلی اللہ
علیہ وسلم و اجر محامدان و ہیچ سوال نکند از و حق تعالے نگرداند او را خائب و اگر ہر شب این نماز
گزارد و دعا بخواند حلال کند حق تعالے او را فردوس اعلی و محو کند از ہر گناہ و گفتہ شود
کہ عمل از سر گیر پس اگر روز عرفہ صایم باشد و بگزارد این نماز و این دعا بخواند و تضرع
بسیار بکند حق تعالے فرشتگان را فرماید گواہ باشید انی غفرت او اشرکتہ بالحجاج الی
الی بیتی قال فلیستبشر بما یعطی اللہ ذلک السعید لصلوتہ و دعائہ انتہی مختصرا و در عدد الاوراد
می آرد کہ ہر شب درین عشرہ بعد از وتر دو رکعت بگزارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ انا اعطینا
و اخلاص بخواند این نماز را ثواب بسیار نوشتہ اند در او را و اکثر مشائخ ہست ہر کہ سورۃ
و الفجر درین عشرہ ہر روز بخواند حق تعالے او را بیامرزد و از دوزخ خلاص کند و در او
مخدوم بہاء الدین فرمودہ اند ہر کہ ہر روز درین عشرہ ذی الحجہ علی الخصوص روز عرفہ
بعد صلوۃ تعریف این تسبیح بگوید دوزخ بر تن او حرام گردد لا الہ الا اللہ عدد اللیالی
و الدہور لا الہ الا اللہ عدد امواج البحور لا الہ الا اللہ عدد الریاح فی البراری و الصخور
لا الہ الا اللہ من الیوم الی یوم ینفخ فی الصور لا الہ الا اللہ عدد شوکۃ الشجر و الرمل و الحصی
لا الہ الا اللہ عدد خواطر الظنون لا الہ الا اللہ عدد ملح العیون لا الہ الا اللہ خیر ما یحیون
لا الہ الا اللہ فی اللیل اذا عسعس و الصبح اذا تنفس و صلی اللہ علی محمد و آلہ عدد ما احاط بہ علمہ و جری بہ قلمہ
ذکر فضیلت روز عرفہ بخصوصہ در حدیث مرفوع آمدہ یوم عرفہ افضل ایام الدنیا

الطبرانی حسبح من ذلو به کیوم ولدته امه واین شش روزه باتفاق علما مستحب است
لکن نزد امام اعظم ابو حنیفه رضی الله عنه تفریق ان مستحب است ونزد امام شافعی رضی الله
عنه تتابع احب است لما فی الحدیث من صام ستة بعد الفطر متتابعة الحدیث رواه الطبرانی
ذکر و نماز ماه شوال در فضائل اعمال از انس بن مالک رضی الله عنه
روایت میکند که فرمود پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که در ماه شوال دوازده رکعت نماز
گذارد در شب یا در روز در هر رکعت بعد از فاتحه اخلاص یکبار تبه بخواند بعد از فراغ کلمه تمجید
هفتاد بار بخواند واستغفر الله واتوب الیه هفتاد بار بگوید سوگند بخدائی که مرا براستی بخلق
فرستاده است چشمهای حکمت از دل او جاری شود بر زبان وگناهان او بخشیده شود
وقرض او ادا گردد انشاء مختصرا +

ذکر ماه ذی القعده در جواهر خمسه مذکور است که نهم ماه ذی القعده
دو رکعت بگزارد در هر رکعتی بعد از فاتحه سورهٔ مزمل بخواند وبعد از سلام سورهٔ یس سی کرت بخواند
ذکر ماه ذی الحجه فضل عشره ذی الحجه در احادیث صحیح آمده ودر عمل الیوم واللیلة
میگوید که ذهب کثیر من العلماء الی تفضیله علی عشر رمضان لاختصاصه بیوم عرفة
والنحر وذهب المحققون الی ان لیالی العشر الآخر من رمضان لاشتماله علی
لیلة القدر افضل من لیالی هذا العشر وایامه افضل من ایامه لاشتماله علی عرفة والنحر انتهی
محصله ودر بیان فضیلت این عشره آمده که توبهٔ آدم علیه السلام درین عشره قبول شد هر که
از عاصیان توبه کند قبول شود توبه او بفضله ومنه ودر منهج العمال از ابو هریره رضی الله
عنه می آرد ما من ایام احب الی الله ان یتعبد له فیها من عشر ذی الحجة یعدل صیام کل یوم
منها بصیام سنة وقیام کل لیلة بقیام لیلة القدر رواه الترمذی وابن ماجة پس باید که در
صوم این عشره یعنی نه روز اهتمام نماید در عمل الیوم واللیلة از انس رضی الله عنه روایت
میکند که بود در زمان آنسرور صلی الله علیه وسلم که می گفتند صحابه رضی الله عنهم هر روز ازین
عشره برابر هزار روز است وروز عرفه برابر ده هزار روز است وروز عرفه برابر ده هزار
روز است یعنی در فضیلت رواه البیهقی وابو الشیخ الاصفهانی واز ابن عباس رضی الله عنهما

لک وحسن العبادۃ والسعۃ فی الرزق والعافیۃ فی البدن اللھم صل علی محمد وعلی آل محمد وبارک
وسلم ہشتم از نماز عید نماز نفل گذارد کہ ممنوع است بلکہ بکلمۂ توحید مشغول باشد و بعد
از نماز عید از ابن عمر رضی اللہ عنہما مروی است کہ دو رکعت میگزارد و از قتادہ و ابن
مسعود رضی اللہ عنہما مروی است کہ بعد از عید چہار رکعت یا ہشت رکعت میخواندند
رواہ الطبرانی و از سلمان فارسی رضی اللہ عنہ چہار رکعت مروی است مرفوعا در اولی
بعد از فاتحہ سبح اسم و در ثانی والشمس و در سوم والضحی و در چہارم اخلاص و در بحر ذخائر
در سیوم بجای والضحی واللیل گفتہ و در جواہر خمسہ در چہارم الم نشرح فرمودہ اند نہم آنکہ
دل او متردد باشد در رد و قبول چنانچہ مروی از ابو ہریرہ است رضی اللہ عنہ کہ رفت
روز عید پیش عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ ایشان گریہ میکردند گفت کہ عید روز فرحت گفتند
الفرح للمقبولین والبکاء للمطرودین ولا ادری من اے الفریقین انا ذکرہ الحافظ
الصلاحی دہم آنکہ منع نکند نفس خود را و اہل بیت و متعلقان خود را از شنیدن شعر مباح
و سرود درین روز کہ در حدیث بخاری ثابت شدہ کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم درین روز سرود شنیدند
و رقص دیدند امام سرود بس آنست کہ در خانہ عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا می شنیدند و
ابو بکر رضی اللہ عنہ آمد و منع کرد مغنیین را رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود دعہما
یا ابابکر ان لکل قوم عیدا وہذا عیدنا قالہ الحافظ الصلاحی و در صحیح بخاری و مسلم است کہ پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم لعب حبشہ در ایام منی دیدند عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ منع نمود فرمود صلی اللہ علیہ
وسلم دعہم یا عمر فہذا دلیل علی ان اظہار الفرح والسرور فی العید من شعار الاسلام
یازدہم بعد از فراغ نماز عید مستحب است کہ گویند تقبل اللہ منا ومنکم
غفر اللہ لنا ولکم کہ عمل صحابہ رضی اللہ تعالے عنہم بود رواہ احمد باسناد جید دوازدہم
درین روز نہ فقر اطعام خورانند و زکوۃ فطر بدہند و اگر عید اضحی باشد گوشت بدہند کہ ثواب بسیار است

ذکر در بیان صوم ستۃ شوال ابو ایوب الانصاری رضی اللہ عنہ از پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم روایت میکنند کہ فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ماہ رمضان روزہ دارد بعد از آن
شش روزہ از ماہ شوال تابع او سازد باشد او را مثل صیام دہر رواہ مسلم و فی روایۃ

بگوید حسبی اللہ وکفی سمع اللہ لمن دعی ولیس وراء اللہ منتہی من اعتصم باللہ نجی سبحان اللہ الذی لم یزل ولا
یزال حق تعالے عمر با توفیق بدہد انشاء اللہ تعالے و درین شب دہ رکعت نماز بگذارد
بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد دہ مرتبہ بخواند و در رکوع و سجود تسبیح معتاد گفتہ سبحان اللہ
والحمد للہ ولا الہ الا اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم دہ بار بگوید و بعد از فراغ
حاجت خواہد حاجتش برآید انشاء اللہ تعالی

ذکر روز عید الفطر آنچہ از احکام عید الفطر در فقہ مذکور است در انجا بینید اما آنچہ
در احادیث از فضل این روز مذکور شدہ آنرا بیان نمایم از ابن عباس رضی اللہ عنہما
مروی است کہ گفتہ سید الایام العیدان والجمعۃ و از وہب بن منبہ مروی است مرفوعا
کہ حق تعالے ہشت را در روز عید فطر پیدا کرد و جبرئیل را بوحی برگزید و بجل را کیفیت
غسل آموخت و درخت طوبے را بدست خود نشاند ذکرہ الحافظ ابو موسی المدنی و فضل این
بسیار است بجہت اختصار بدین مقدار اکتفا نمود ✣ ✣ ✣

ذکر احکامے کہ مشترک است درمیان دو عید اول غسل است
دوم استعمال طیب سوم لبس ثیاب احسن کہ در ملک او باشد چہارم افطار بخرما
کردن قبل از خروج از خانہ تا ہفت و اگر خرما بہم نرسد ہر چہ میسر شود افطار کند و بعد از آنکہ
عید الضحی افطار از قربانی کردن مستحب است پنجم چشم پوشیدن از دیدن نامحرم ششم پیادہ
رفتن در حدیث آمدہ مارکب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی عید ولا جنازۃ قط رواہ
الشافعی وان کان لہ عذر و کان منزلہ بعیدا رکب لا باس بہ و ہیہم در فقہ آمدہ است
کہ شیوخ سوار شوند و جوانان پیادہ روند ہفتم مخالفت در طریق یعنے وقت باز گشتن
از راہ دیگر بیاید کہ چنین بود عمل پیغامبر صلے اللہ علیہ وسلم چنانچہ در بخاری وغیرہ وارد
است و مستحب است و این دعا بخواند یا حی یا قیوم لا الہ الا انت برحمتک استغیث فاکفنی
شانی کلہ ولا تکلنی الی نفسی طرفۃ عین رواہ الطبرانی والکبیر و بعضے از تابعین این دعا
میخواندند اللہم ان کان حضر فی ہذا الجمع احد نظرت الیہ فانظر الینا بہ وان کان ہذا
العید اخر عید من آجالنا فاغفر لنا وان کان ہذا بقیا دبین عید آخر فبلغنا فیما بینہما بحسن الطاعۃ

و استناد الاول صحیح و الثانی حسن علما اختلاف نموده که چه قدر قیام معتبر است جماعه یکساعه گفته اند و ظاهر آنست که اکثر شب می باید لان للاکثر حکم الکل چنانکه در فقه مقرر است کذا فی نفوح الاوراد و علما را در شب قدر اختلاف بسیار است و مذهب اهل سنت آنست که شب قدر باقی است الی یوم القیامة و المشهور عن الامام ابی حنیفة انها تدور فی السنة کلها و روایت صحیح از امام اعظم آنست که در تمام رمضان دایر است و در روایت از امامین یعنی از امام ابی یوسف و امام محمد آنست که شب بیست و هفتم است و این مختار اکثر مشائخ حنفیه است با آنکه گفته شد که ختم درین شب کردن مستحب است چنانکه در خزانة الروایة و غیره مذکور است و مختار امام مالک و امام احمد حنبل و سفیان ثوری و غیرهم آنست که در عشرهٔ اخیره رمضان دائر است و این یک روایت امام شافعی و روایت صحیح امام شافعی آنست که شب بیست و یکم است و مختار غوث الثقلین رضی الله تعالی عنه بیست و هفتم است و موید این قول را احادیث کثیر باید که درین شب تمام بیدار باشد و درین شب کلمه لا الا الله الا الله بسیار گوید و باید که این دعا نیز بسیار گوید اللهم انک عفو تحب العفو فاعف عنا که در حدیث صحیح است که جناب رسالت پناه صلی الله علیه وسلم عایشه صدیقه را رضی الله عنها فرمودند که درین شب این کلمات گویند و باید که درین شب تلاوت قرآن نیز بسیار کند

کذا جاء فی الحدیث

ذکر ماه شوال و ادعیه و اوراد آن باید که شب عید الفطر را احیا نماید در عمل الیوم و اللیلة از ابو امامه رضی الله تعالی عنه روایت میکند مرفوعا و موقوفا و عن ابی الدرداء موقوفا قال من قام لیلتی العیدین محتسبا لم یمت قلبه حین تموت القلوب رواه الاول ابن ماجة و الثانی الامام الشافعی و البیهقی و این شب از جمله آن شبهاست که دعا در و مستجاب است رواه الامام الشافعی در اوراد شیخ بهاء الدین مذکور است که در شب عید فطر بعد طلوع عمر بین العشائین دو رکعت بگزارد در اول بعد از فاتحه الذین قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لکم تا و الله ذو فضل عظیم و در دوم بعد فاتحه و ما لنا ان لا نتوکل علی الله تا و لنصبرن علی ما آذیتمونا و علی الله فلیتوکل المتوکلون بعد از سلام هفتاد بار

درماہ رمضان شصت ویک ختم میفرمود ند یک در تراویح و یک ختم در شب و یک ختم در روز و این قوت ملکی است و از جملہ خرق عادات کرامات است کہ مثل آن بعمل آرد اما ہر قدر کہ تواند غنیمت شمارد و باید کہ درین ماہ مبارک زبان را از کذب و غیبت و دشنام و دیگر معاصی باز دارد کہ در بعض احادیث وارد شدہ کہ کذب و غیبت مفطر صوم است و باید کہ سحر خورد کہ سنت است و احادیث درین باب بتاکید آمدہ اگرچہ بیک خرما باشد و اتباع سنت را غنیمت داند و اہم چیزی کہ درین ماہ است اعتکاف است کہ آنہم موکدہ است پس باید کہ از دست ندہد چنانچہ فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ده روز اعتکاف نشنید در رمضان باشد او را اجر برابر دو حج و دو عمر رواہ ابو البیہقی فی شعب الایمان و الطبرانی فی الکبیر نحوہ و در حدیث آمدہ کہ ہر یک روز اعتکاف نشنید محض بمحبت حق تعالی کرداند حق سبحانہ و تعالی در میان او و در میان دو زخ سہ خندق کہ مسافت آنہا دور تر باشد از مسافت مشرق و مغرب رواہ الطبرانی فی الکبیر و البیہقی و الحاکم مختصرا و قال صحیح الاسناد و در مشکاۃ المصابیح و غیرہ حدیث وارد است کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم تاریخ بیست و یکم ماہ رمضان نماز صبح خواندہ داخل محل اعتکاف می شدند و در وظائف النبی و غیرہ گفتہ کہ داخل شود قبل از غروب یعنی شب بیست و یکم قال و ہذا ہو الصحیح و باقی احکام اعتکاف در فقہ مقرر است از انجا معلوم کند و چون حق جل و علا بندہ را توفیق دہد بروزہ ماہ رمضان کہ آن فرض است و بنماز تراویح و ختم قرآن در ان کہ سنت موکدہ است و باعتکاف در عشرۂ اخیرہ آن کہ آنہم سنت است و اشتغال بتلاوت قرآن در لیل و نہار آن و حفظ لسان از ما لا یعنی بس است او را این قدر عبادت و حاجت بنوافل دیگر نیست سوای نوافل یومی و لیلی کہ پیش ازین ذکر یافتہ و صاحب فتوح الاوراد در ہر شب و ہر روز آن نوافل آوردہ عمدۃ آدرین مختصر آنرا ترک دادہ و اگر کسی را خدا تعالی توفیق دہد در اصل کتاب فتوح الاوراد بہ بیند و بعمل آرد و اللہ الموفق و المعین ؛

ذکر شب قدر و فضیلت آن بدانکہ شب قدر خاصہ این امت است و سورۂ انا انزلناہ در فضیلت این شب نازل شدہ و در حدیث وارد شدہ ہر کہ تمام شب بذکر کند حق تعالی بیخشد گناہ ما تقدم او را رواہ البخاری و مسلم و گناہ ما تاخر او را رواہ النسائی و احمد

رواہ البخاری و مسلم و در جمع الجوامع بروایات متعدده آمده که هر شب ماه رمضان شش لک
از دوزخ آزاد میشوند و بروایتی ده لک و هر شب جمعه بقدری که در تمام هفته بود و در شب قدر
بقدری که جمع ماسبق بود و در شب آخر همان قدر که در تمام رمضان بود انتهی و فرمود پیغمبر
صلی الله علیه وسلم وقتی که اول شب ماه رمضان بود دو زنجیر انداخته شوند شیاطین و جنیان
متمرد بسته میشود و درهای دوزخ و کشاده میشود درهای بهشت و ندا میرسد هر شب ای
طلب کننده بخوبی بیا که وقت عمل است و ای طلب کننده بمعصیت بس کن هر شب حق تعالے
آزاد میکند از دوزخ یعنی روزه داران را رواه الترمذی و ابن ماجه و احمد و غیرهم و فرمود
پیغمبر صلی الله علیه وسلم روزه سپر است از دوزخ پس هر که روزه دار باشد در آخر در کسی جهل نکند
اگر کسے جهل نکند او را دشنام ندهد و بگوید که من روزه دارم سوگند بخدائی که روح محمد
در قبضهٔ قدرت اوست هر آئینه بوی بد روزه دار خوشبوتر است نزد حق تعالی از بوی مشک
رواه مسلم و احمد و النسائی و فرمود پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر عمل پسر آدم مضاعف میشود از
ده تا هفت صد تا عددی که حق تعالی خواسته است حق تعالی میفرماید مگر روزه که آن خاصهٔ
من است و من جزا بران باشم یعنی لقاء من و رضوان من جزا بر روزه است میگذارد صائم
شهوت و طعام خود از جهت من و اراده فرحت است فرحتی وقت افطار و فرحتی وقت ملاقات
پروردگار رواه مسلم و احمد و النسائی و ابن ماجه و فرمود پیغمبر صلی الله علیه وسلم سه کس مستجاب
که حق تعالی از خوردن ایشان حساب نمیگیرد وقتی که حلال باشد روزه دار و سحر خورنده
و کسی که منتظر قتال است رواه الطبرانی و روزهٔ ماه رمضان یکی از ارکان خمسهٔ اسلام است
و احادیث در باب بسیار آمده پس باید که در صوم رمضان اهتمام تمام نماید و دعاے
افطار در ذکر صوم نقل پیش ازین مذکور شده اما نماز پس اهم نمازها درین ماه نماز
تراویح است و آن بیست رکعت است به ده سلام در میان فرض و عشا و وتر و نماز
تراویح سنت موکده است و یک ختم قرآن در ان نیز سنت است و چون از نماز تراویح
و روزهٔ رمضان که فرض است توفیق یافت پس باید که اهتمام تمام بتلاوت قرآن کند
یعنی هر قدر که قرآن خوانده بخواند در روز و در شب امام ابو حنیفه رضی الله عنه

میکند کہ فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ غسل در شب نصف شعبان کند و پوشد بہ جہ پاک و چہار رکعت نماز بگزارد بیک سلام بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد بیست و پنج بار برآید از گناہان چنانچہ بر آید موی از آرد وی بر آمد روز قیامت بحالی کہ روی او تابان باشد مثل ماہ چہار دہم الحدیث و در آورد او اکثر مشائخ صد رکعت نماز در شب مذکور در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص دہ مرتبہ نقل نمودہ اند و در غنیۃ الطالبین مجبوب ربانی شیخ عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ فرمودہ اند و تسمی ہذہ الصلوۃ صلوۃ الخیر و تشہر بہ کہ ہا و کان السلف الصالح یصلونہا جماعۃ یجتمعون لہا و فیہا فضل کثیر و ثواب جزیل روی عن حسن البصری رضی اللہ عنہ انہ قال حدثنی ثلاثون من اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ من صلی ہذہ الصلوۃ فی ہذہ اللیلۃ نظر اللہ الیہ سبعین نظرۃ قضی لہ بکل نظرۃ سبعین حاجۃ ادناہا المغفرۃ انتہی و در احیاء علوم و قوت القلوب ہم فضل این نماز مذکور است و فی البحر الرائق و من المندوبات احیاء لیالی العشر من شہر رمضان و لیلتی العیدین و لیالی عشر ذی الحجۃ و لیلۃ النصف من شعبان کما وردت بہ الاحادیث و ذکرہا فی الترغیب و الترہیب مفصلۃ و المراد باحیاء اللیلۃ قیامہ و طاہرۃ الاستیعاب و یجوز ان یراد غالبہ انتہی پس اقتدا بمشائخ کرام نمودہ این نماز را البتہ باید خواند اگرچہ بعضے از محدثان در احادیث آن طعن کردہ اند و اللہ اعلم بالصواب و از جملہ امور کہ درین شب در کتب مشائخ وارد است سیر کردن است در چشم و دانہ نخفتن و در روز آن روزہ داشتن است و درین شب سہ بار یٰسین بخواند یکبار بہ نیت طول عمر خود و یکبار بہ نیت غنا و یکبار بجہت ایمنی از بلاہا

ذکر فضیلت ماہ رمضان و صوم آن و ادعیہ و اوراد آن از علی کرم اللہ وجہہ

مروی است کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم توجہ نمیکردند بدین ماہی جز ماہ رمضان و گفتہ میشد بدان میفرمودند اللہم لو خلہ علینا بالسلامۃ و الاسلام و الصحۃ بین الاستقام و الفراغ من الاشتغال و ضیافتہ بالیسیر من النوم ذکرہ ابن العطار و فضیلت ماہ رمضان و روزۂ آن در احادیث صحیحہ و حسنہ آنقدر واقع است کہ از بیان مستغنی است بعضی احادیث ذکر کردہ میشود قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من قام رمضان ایمانا و احتسابا غفر لہ ما تقدم من ذنبہ

از بلا صرف نموده شود و از انس روایت میکند که پیغمبر فرمود صلی الله علیه وسلم هر که سه روزه از اول و سه روزه از میانه و سه روزه از آخر ماه شعبان نگهدارد ثواب هفتاد نبی یابد و گویا هفتاد سال عبادت کرده و اگر بمیرد تا شعبان دیگر شهید بمیرد و در احادیث صحاح سته وارد است که پیغمبر صلی الله علیه وسلم در ماه شعبان ازما بهای دیگر بسیار روزه میداشتند و در اوراد مخدوم شیخ بهاء الدین وغیره فرموده اند که در ماه شعبان هزار بار بخواند لا اله الا الله و لا نعبد الا ایاه مخلصین له الدین و لو کره المشرکون در مفتاح الجنان آورده از پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که عمل ندکورکند حق تعالی در نامه اعمال او ثواب عبادت هزار سال ثبت نماید و گناه هزار سال محو کند و چون ماه شعبان چهار دهم روز قیامت روی او بماند و از صدیقان باشد و الله الموفق و المعین و در فضائل اعمال باسناد خود از انس بن مالک رضی الله عنه روایت میکند که پیغمبر فرموده صلی الله علیه وسلم در روز جمعه از ماه شعبان دو رکعت بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی ده بار و شهد الله تا اسلام ده بار بدید هد حق سبحانه و تعالی چیزی در بهشت که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشی نشنیده و خطره در دل بشری نگذشته است انتهی مختصر ذکر در فضیلت شب برات و اعمال و ادعیه آن بدانکه شب برات و آن شب پانزدهم ماه شعبان است بهترین شبهای این ماه است و در خلاصة الحقایق مرفوع از ابی هریره رضی الله عنه آورده که آمد جبرئیل علیه السلام در شب برات و گفت برخیز یا محمد صلی الله علیه وسلم و نماز کن و دعا کن درین شب پس گفتم که چگونه شب است گفت این شبی است که سیصد درهای رحمت گشاده میشود پس می بخشد حق تعالی جمیع مومنان را مگر ساحر و کاهن و مشاحن و مدمن خمر و مصر بر زنا و اکل ربا که بعد از توبه اینها را می بخشد و این شبی بزرگ است بالاتفاق تا آنکه بعضی مفسران بران رفته اند که همین شب شب قدر است چنانکه در عمل الیوم و اللیلة مذکور است و احادیث صحیح و حسن در فضایل این شب وارد است و در حدیثی که ترمذی و ابن ماجه روایت کرده وارد شده که حق سبحانه تعالی در شب پانزدهم شعبان می بخشد گناه گاران را اکثر از موی بهای گوسپندان بنی کلب و در حدیث بیهقی وارد شده که درین شب اعمال و ارزاق تمام سال مقرر میشود در فضایل اعمال حدیث مرفوع باسناد خود ش روایت

احد اس الاولین والاخرین من المتقین فخصنی بہ یا ارحم الراحمین و این دعای خبر را بایک فضل دیگر است افضل ازین چنانکہ شیخ ابن حجر مکی در صواعق محرقہ بروایت ابن عساکر رضی اللہ عنہ می آرد کہ حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ بخدمت حضرت امام حسین علیہ السلام ہر سال صد ہزار درم فتوح مقاد و اشتند در بعضے از سالہا توفیق نیافتند امام را تنگی بسیار حاصل شد امام حسن علیہ الصلوٰۃ والسلام میفرمایند کہ طلب کردم دوات و قلم را تا بنویسم حقیقت حال بمعاویہ یا توقف ننمودم ہمدران شب پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم را در خواب دیدم مرا پرسید صلی اللہ علیہ وسلم ای حسن چہ حال داری گفتم بخیر است و شکایت تاخیر معاویہ کردم فرمود صلی اللہ علیہ وسلم طلب کردہ بودی دوات را تا بسوی مخلوق مثل خود بنویسی تا یاد دہانی اورا گفتم بلی یا رسول اللہ و فرمود صلی اللہ علیہ وسلم این دعا بخوان اللھم انی وقت تا آخر این دعا خواندم سوگند بحق سبحانہ و تعالیٰ کہ یک ہفتہ تمام نکردہ بودم بتضرع کہ فرستاد معاویہ رضی اللہ عنہ دہ لک و پانصد ہزار درم پس گفتم الحمد للہ الذی لا ینسی من ذکرہ ولا یخیب من دعاہ بازدیدم پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم را در خواب پرسید چہ حالت داری ای حسن گفتم بخیر است و حقیقت حال عرض نمودم فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہمچنیں است ہر کہ بخالق امید کند و از مخلوق قطع نماید صاحب فتوح الاوراد میفرمایند باید کہ این دعا ہمیشہ خصوص بوقت تہجد ہر قدر کہ لذت دست دہد بخواند و فتوح باطنے طلب نماید واللہ الموفق و نستعین یا ارحم الراحمین

ذکر اعمال ماہ شعبان باید کہ شب اول ماہ شعبان را زندہ دارد و چہار رکعت طویل الفرارت بخواند کہ ثواب بسیار است و نیز باید کہ دوازدہ رکعت بگزارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص پانزدہ بار بخواند کہ در اوراد اکثر مشائخ است و در جواہر خمسہ بعد از نفل این نماز فرمودہ اند بنائہ اعمال آن بندہ دہ ہزار نیکی نویسند و دہ ہزار بدی از دفتر او محو کنند و درین شب نمازہای دیگر است بجہت اختصار ترک نمودہ شد و در مختار الاحادیث حدیث می آرد و از علی رضی اللہ عنہ روایت میکند ہر کہ اول روز از شعبان روزہ دارد ہفتاد حسنہ کہ ہر حسنہ برابر عبادت یک سال نوشتہ شود و ہر کہ روز دوم روزہ دارد ہفتاد سیئہ کہ ہر سیئہ موجب دوزخ باشد برطرف کردہ شود و ہر کہ روز سوم روزہ دارد ہفتاد انواع

روز بیست و هفتم ماه رجب چهار رکعت میگزارند در هر رکعت بعد از فاتحه انا انزلناه سه بار و قل هو الله احد پنجاه بار و معوذتین یکبار میخوانند و ایضا در کتاب مذکور است هر که بیست و هفتم ماه رجب روزه بگیرد و آن شب را احیا کند گویا که صد سال هر روز روزه داشته و هر شب احیا نموده باشد و این روز همان روز است که جبرئیل به پیغمبر صلی الله علیه وسلم وحی آورده بود انتهی یعنی شروع وحی درین روز بود و فی کتب الحدیث وهی لیلة الرجی فیها بمحمد صلی الله علیه وسلم و در کنز العباد شرح اوراد حدیث آورده قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صام یوم سبعة وعشرین من رجب کتب الله له صیام ستین شهرا وهو الیوم الذی هبط فیه جبرئیل علیه السلام علی محمد صلی الله علیه وسلم بالرسالة پس باید که درین روز البته صایم باشد و در پنجروزه هزاری ذکر ان سابق نیز گذشته و الله الموفق والمعین و به نستعین و در اوراد اکثر مشائخ رضوان الله علیهم است که در روز آخر جمعه ماه رجب شش رکعت بسه سلام بگزارند و بخوانند در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و سورة الکافرون یکبار و سورة اخلاص سه بار و در اوراد مخدوم شیخ بهاء الدین در مفتاح الجنان دوازده رکعت شش سلام از حدیث مرفوع نقل نموده اند در هر رکعت بعد از فاتحه آیة الکرسی سی بار و قلیا سه بار و قل هو الله احد سه بار فرموده اند و فضل این نماز از حد بیش گفته و بعد از هر سلام این دعا ده بار بخواند و ده بار درود گوید دعا اینست یا اعز من کل عزیز و یا اجل من کل جلیل و یا اکرم من کل کریم و یا اعظم من کل عظیم و یا ارحم من کل رحیم و یا احد من کل واحد و یا خیرا من کل احد انت ربی لا رب لی غیرک یا غیاث المستغیثین و رجاء الراجین اغثنی بفضلک و رحمتک یا ارحم الراحمین و مد لی فی عمری مدا فی خیر و عافیة و هب لی من لدنک عمرا طویلا فی رضاک یا ارحم الراحمین و یا خیر الناصرین و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و اصحابه اجمعین و در مفتاح الجنان بعد آخر جمعه نیست بلکه روز آخر رجب گفته اند و این دعا را نیز در آخر زیاده کرده اند اللهم اقذف فی قلبی رجاءک و اقطع رجاء ی عمن سواک حتی لا ارجو احدا غیرک اللهم و ما ضعفت عنه قوتی و قصر عنه عملی و لم تنله البه رغبتی و لم تبلغه مسالتی و لم تجر علی لسانی مما اعطیت

عمل اکثر مشائخ رضی اللہ تعالیٰ عنہم و در حدیث بخاری و مسلم است کہ صوم ثلثۃ ایام من کل شہر صوم الدہر و در حدیث نسائی بیان آن سہ روزہ بایام بیض واقع است و در بعضی از کتب واقع شدہ کہ بہتر آدم علیہ السلام بعد از قبول توبہ در ہمین ماہ سہ روزہ داشت تا بحکم الٰہی بدن مبارک کہ سیاہ شدہ بود سفید گشت ذکرہ فی جواہر الجلالیہ و در مشکات المصابیح از ابن عباس رضہ روایت میکنند کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یفطر ایام البیض فی حضر ولا سفر رواہ النسائی و در جواہر جلالی از سلف نقل میکنند کہ بتجربہ یقین شدہ ہر کہ ایام بیض مدام بر خود التزام نماید در رزق او وسعت شود و ہیچ نکروہی بدو نرسد و نعمت دارین او را حاصل گردد منہ و کرمہ واللہ الموفق والمعین و بہ نستعین و باید کہ در شب پانزدہم ماہ رجب کہ آنرا شب استفتاح گویند دہ رکعت نماز بگزارد در ہر رکعت سہ بار سورۂ اخلاص بخواند کہ در جواہر جلالی فضیلت آن بسیار نوشتہ اند و در اوراد اکثر مشائخ نماز مذکور آوردہ اند و باید کہ در شب پانزدہم و روز پانزدہم رجب لا الٰہ الا اللہ ہزار مرتبہ بگوید از شر شیطان وقت موت نگاہداشتہ شود و از عذاب قبر ایمن گردد و در روز پانزدہم روزہ دارد کہ در خبر آمدہ ہر کہ روزہ دارد دران روز باشد کفارت از گناہ دو صد سال و ہر کہ قل ہو اللہ بخواند ہزار مرتبہ حق تعالیٰ بنا کند ہزار قصر در بہشت و چہل ہزار گناہ گذشتہ طلب مغفرت او کنند تا روز قیامت و از ابن عباس رضہ مروی است کہ حق سبحانہ تعالیٰ وحی فرمود بموسی علیہ السلام ہر کہ این روزہ دارد او را ثواب ہزار حج مقبول است و ہزار غزوہ جہاد و ہزار قبہ یاقوت سرخ

ذکر احیا داشتن شب معراج یعنی شب بیست و ہفتم ماہ رجب و بیان روزہ ازان و بیان اعمالی کہ درین روز و درین شب است و در فضایل اعمال آوردہ

ہر کہ در شب بیست و ہفتم ماہ رجب دوازدہ رکعت نماز بگزارد و در ہر رکعت بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص صد کرت بخواند او را ثواب عبادت ہزار سالہ شود کہ روزہا صایم باشد و شبہا قایم بعد از فراغ حمد و ثنای الٰہی گوید و درود بفرستد و استغفار کند و سورۂ فاتحہ چہار مرتبہ بخواند ہر چہ از حق تعالیٰ طلب کند یابد مادام کہ دعا بر گناہ و قطع رحم نکند و ادنی دعائی کہ مستجاب شود آنست کہ آزاد شود گردن او از دوزخ انتہی مختصر و در غنیۃ الطالبین کہ تصنیف محبوب ربانی شیخ عبد القادر جیلانی است ذکر حدیث می آرند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم

الی صلاۃ مشائخنا بالجماعۃ سبیل للشہرۃ فی مکان الفریضۃ صلوۃ الرغایب فی اول لیلۃ الجمعۃ من رجب الخ وبالجملہ این نماز در اوراد جمیع مشائخ است وتعریف این نماز در اوراد بزرگان زیادہ از حد است پس باید کہ بہ نیت متابعت بزرگان غسل نماید ودر رسالہ در انتظیم امام یافعی وشمس المعارف وغیرہما آوردہ کہ در روز اول پنجشنبہ از ماہ رجب مقطعات قرآنی از الم تا آخر بر صفحہ نقرہ نقش کند تا تاثیرات عجیبہ دارد وفی فضیلتہ من نقش علی خاتم فضۃ یوم الخمیس اول خمیس من رجب الم تا آخر از لبسہ خائف آمن واذا دخل حالہ علی سلطان کبر فی عینہ وہابہ وقضی حوایجہ بقدرۃ اللہ تعالی ومن مسح بہ علی راس غضبان رضی ومن مصبہ وہو عطشان روی ومن جعلہ فی ماء المطر لیلۃ ثم شربہ علی الریق قوی حفظہ وان لبسہ معطل تصرف وان لبسہ امراۃ عازیۃ عطلت غیر موجب وان وضع علی مصروع افاق وباید کہ روز اول این ماہ صایم باشد وچون آفتاب برآید بگوید لا الہ الا اللہ حقا حقا لا الہ الا اللہ ایمانا وصدقا لا الہ الا اللہ تعبدا ورقا لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ واشہد ان محمدا عبدہ ورسولہ لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ وباید کہ درین روز غسل کند کہ فضیلت آن در حدیث آمدہ وباید کہ ہر روز درین ماہ بعد از نماز صبح سورۂ یٰسین بخواند وباید کہ ہر روز درین ماہ استغفار بگوید صد بار واین استغفار بگویہ استغفر اللہ ذا الجلال والاکرام من جمیع الذنوب والآثام کہ فضیلت بسیار دارد ودر فضیلت صوم این ماہ از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما روایت میکنند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود روزہ داشتن اول روز از رجب کفارت سہ سالہ گناہ میکند ودر دوم روز کفارت دو سالہ ودر سوم روز کفارت یک سالہ وبعدہ ہر روز بر ابر یکماہ است ودر جمع الجواہر از ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت میکنند کہ فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ہفت روزہ از رجب نگاہ دارد ہفت در دوزخ بر او بستہ گردد وکسی کہ ہفت روزہ نگاہ دارد ہشت در بہشت بر وکشادہ شود وکسی کہ دہ روزہ نگاہ دارد سوال نکند چیزی از حق تعالی مگر آنکہ او را بدہد وکسی کہ پانزدہ روزہ نگاہ دارد ندا کند منادی از آسمان کہ تحقیق بخشید حق تعالی جمیع گناہان ما تقدم عمل از سر گیر وتحقیق بدل کرد حق تعالی گناہان ترا بحسنات رواہ البیہقی فی شعب الایمان پس اگر تمام ماہ روزہ دارد بہتر است واگر نتواند دہ روزہ دارد وگرنہ از ہشت کم نکند واگر این ہم نتواند بسبب ضعف پیری یا ضعف مرض سہ روزہ البتہ نگاہ دارد یعنی اول واوسط وآخر وچون خواہد کہ روزہ بیض دارد باید کہ از ماہ رجب شروع نماید کہ این چنین است

آخر الزمان محروس دارد وهرچه در اوراد این چهار ماه نوشته شد از جواهر خمسه منقول است

ذکر ماه رجب ونمازها وادعیه آن وذکر روزه آن وروزه ایام بیض منقول است که جناب رسالت پناه صلی الله علیه وسلم چون ماه رجب میدیدند میفرمودند اللهم بارک لنا فی رجب وشعبان وبلغنا رمضان بزرگان سلف شب اول را از ماه رجب بزرگ شمرده اند واحادیث مرفوعه در فضائل آن وارد شده وفی الحدیث من احیا اول لیلة من رجب لم یمت قلبه اذا مات القلوب وصب الله علیه الخیر من فوق راسه صبا وخرج من ذنوبه کیوم ولدته امه وشفع فی سبعین من اهل الخطایا والذنوب کلهم قد استوجبوا النار ومعنی این حدیث ظاهر است پس باید که در احیاء این شب اهتمام تمام نماید ودر فضایل اعمال حدیث مرفوع از سلمان فارسی آورده که پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمودند مرا که از احادیث عجیب ترا خبر دهم گفتم بلی یا رسول الله فرمود صلی الله علیه وسلم هرکه بگزارد نماز در شب اول ماه رجب ده رکعت بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه قلیا یکبار وقل هو الله سه بار حق تعالی ببخشد هر گناهی را که کرده است از روزی که قلم بر دوات شده تا این ساعت یعنی از وقت بلوغ هرچه کرده است از صغایر وکبایر عفو سازد انتهی مختصرا ودر اول شب جمعه این ماه که آنرا لیلة الرغایب گویند در میان مغرب وعشا دوازده رکعت بشش سلام بگزارد بخواند در هر رکعت بعد از فاتحه سورة القدر سه بار وقل هو الله دوازده بار بعد از فراغ بگوید اللهم صل علی محمد النبی الامی وعلی آله هفتاد مرتبه بعده سجده کند ودر سجده هفتاد مرتبه بگوید سبوح قدوس رب الملائکة والروح بعده سر بردارد وهفتاد مرتبه بگوید رب اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم انک انت الاعلی الاعظم بعده باز سجده کند وانچه در سجده اول خوانده بود بخواند بعده سوال حاجت کند بتحقیق حق سبحانه تعالی سوال او را رد نکند هرچند در حدیثی که در فضیلت این نماز واقع است محدثان طعن بسیار کرده اند اما جمیع بزرگان طریقت این نماز را صحیح ودرست میدانند ودر احیاء العلوم امام غزالی در تعریف این نماز گفته اند که اهل بیت مقدس باجمعهم مواظبت دارند برین نماز ودر قوت القلوب شیخ ابو طالب مکی این نماز هم مذکور کرده اند وفضل بسیار آورده اند ودر تحفة الطالبین در فضیلت این نماز حدیث بسنده مذکور است ودر فتاوی صوفیه میگوید ومن الصلوة

آنحضرت صلی الله علیه وسلم نماز مذکور میگزارد رسول صلی الله علیه وسلم را در خواب دید او را فرمودند که من شرمنده توام بشارت باد مرترا روز قیامت در بهشت نزدم تا ترا و گزارنده این نماز را در برابر خود در بهشت ببرم والله الموفق و منقول است که صدیق اکبر رضی بعد از نفل پیغمبر صلی الله علیه وسلم بیست و هفتم ماه روز در خواب دید گفت یا رسول الله بفرمای تا وظیفه بگزارم بروح پاک تو فرمود اگر خواهی که بگزاری هدیه بروح من پس دو رکعت نماز بگزار بعد از سنت شام در رکعت اول بعد از فاتحه والضحی و در دوم الم نشرح بخوانی هر که بروح من این هدیه بگزارد حق او ست بر من که شفاعت کنم او را فقیر حقیر وجیه الله مسود این اوراق میگوید که اگر کسی را حق تعالی توفیق دهد و این نماز را دوازده ماه مدام بخواند ثواب آن بروح آنحضرت صلی الله علیه وسلم هدیه بفرستد چه خوب باشد و باید که بتاریخ دوازدهم این ماه شش صد و شصت مرتبه سورهٔ اخلاص بخواند و در جواهر خمسه است که بتاریخ بیست و یکم ماه مذکور دو رکعت نماز گزارد در هر رکعت سورة المزمل بخواند چون فارغ شود سر بسجده نهد هر چه از حق تعالی خواهد باید و این دعا بحضور دل بخواند یا غفور یا غفور یا غفور یا معفرة والمغفرة فی غفر غفرک یا غفور والله الموفق والمعین

ذکر ماه ربیع الآخر باید که در شب اول این ماه نماز و دعا که در هر ماه آمده است بخواند و در شب سوم این ماه چهار رکعت بگزارد و هر چه از قرآن خواهد بخواند بعده چهل و یک کرت این اسما بخواند یا بدوح یا بدیع

ذکر ماه جمادی الاول در شب اول این ماه بعد از فراغ از ادعیهٔ هر ماه دو رکعت نماز گزارد در رکعت اول بعد از فاتحه سورهٔ جمعه و در رکعت دوم بعد از فاتحه سورهٔ منزل بخواند و نیز در روز اول چهار رکعت نماز بگزارد و بعد از فاتحه در هر رکعت اذا جاء نصر الله بخواند هفت کرت و در شب بیست و یکم این ماه بسیار اولیا را معراج شده است پس باید که آنرا نیز احیا دارد و در شب بیست و هفتم این ماه هشت رکعت بدو سلام بگزارد در هر رکعت بعد از فاتحه والضحی بخواند

ذکر ماه جمادی الآخر بعد از فراغ از ادعیه و نماز که در هر ماه مقرر است در شب اول این ماه دو رکعت بخواند بعد از فاتحه هر چه از قرآن یاد داشته باشد بخواند بعد از سلام استغفار بسیار گوید و در جواهر خمسه مذکور که دهم این ماه دوازده رکعت بشش سلام بگزارد در هر رکعت بعد فاتحه سورهٔ لایلاف بخواند بعد از فراغ سورهٔ یوسف بخواند حق تعالی در آن سال از بندگی و بلیات

ذکر آخرین چہار شنبہ و اعمال آن باید کہ درین روز ہفت سین نوشتہ بشوید و آب آن
در سبو اندازند تخورد و بمردمان بخوراند و ہفت سین اینست سلام قولا من رب رحیم سلام علی
نوح فی العالمین انا کذلک نجزی المحسنین سلام علی موسی و ہارون انا کذلک نجزی المحسنین سلام
علی ابراہیم کذلک نجزی المحسنین سلام علی الیاسین انا کذلک نجزی المحسنین سلام علیکم طبتم
فادخلوہا خالدین سلام ہی حتی مطلع الفجر

ذکر ماہ مبارک ربیع الاول بعد از ادعیہ معمولی ہر ماہ شب اول این ماہ دو رکعت بگزارد
بعد از نماز شام در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص سہ کرت بخواند بعد از سلام صد کرت درود
بگوید و باید کہ این دعا را دوازدہ روز از ماہ ربیع الاول بخواند کہ تمام سال خوش و خرم باشد
بسم اللہ الرحمن الرحیم یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا اللہ یا اللہ ہفت بار یا محسنین
یا رحمن ہفت بار یا غفور ہفت بار یا رحیم ہفت بار یا حنان ہفت بار یا منان ہفت بار
یا سبحان ہفت بار یا دیان ہفت بار و بتاریخ سوم این ماہ چہار رکعت بگزارد در ہر رکعت
بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکمرتبہ و سورۂ طٰہٰ و سورۂ یٰسین بخواند و ثواب بروح پاک حضرت رسالت پناہ
صلی اللہ علیہ وسلم ببخشد و بتاریخ دہم این ماہ شش صد و صد کرت سورۂ اخلاص بخواند و بتاریخ
دوازدہم این ماہ تولد آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم بود اہل حرمین شریفین بآن جزم نمودہ و
درین روز مقام مولد را زیارت میکنند و بعضی اصحاب حدیث ہشتم ماہ مذکور تصحیح کردہ اند
و اللہ اعلم بالصواب و عندہ ام الکتاب و روز تولد بر مذہب اصح روز دوشنبہ است و طعام پختن و صدقہ دادن
در یوم تولد آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم مستحب است و بتاریخ دوازدہم روز وصال آن سرور
صلی اللہ علیہ وسلم است و مشہور نزد جمہور محدثین ہمین است و بعضی از محققین تاریخ دوم ماہ مذکور
تصحیح نمودہ اند و اللہ اعلم بالصواب باید کہ روز دوازدہم صائم باشد کہ ثواب ہزار سالہ است
و بنابر اختلاف باید کہ روز دوم نیز صائم باشد و در فضائل اعمال مذکور است کہ روز عرس حضرت
رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم صحابہ و تابعین رضوان اللہ تعالی علیہم بنیت ہدیہ روح پر فتوح
آن حضرت صلی اللہ علیہ بیست رکعت نماز گزاردہ اند در ہر رکعت بعد از فاتحہ اخلاص بیست و
یکبار خواندہ اند و بعد از سلام درود صد بار فرستادہ اند بزرگی بود پیوستہ روز عرس

هزار مرتبه قل هو الله احد بخواند حق تعالی نظر رحمت کند بسوی او و عذاب نکند او را و در فضایل اعمال فرموده آیة الکرسی و قل هو الله احد صد بار بخواند و بعده دعا مرا بوین را کند اگرچه از اهل نار باشند تخفیف یابند والله الموفق

ذکر پنجروزهٔ هزاری در تمام سال پنجروزهٔ هزاری است که نگاه دارنده آن بهر یک روزه ثواب هزار ساله عبادت می یابد اول روزهٔ بیست و دوم ماه محرم که جبرئیل علیه السلام اما مت پیغمبر صلی الله علیه وسلم در آنروز کرده بود دوم روزهٔ دوازدهم ماه ربیع الاول که در ان روز وفات پیغمبر صلی الله علیه وسلم واقع شده سوم روزهٔ بیست و هفتم رجب که معراج پیغمبر صلی الله علیه وسلم در ان بود چهارم روزهٔ بیست و پنجم ماه ذیقعده که بنای کعبه در ان هم شده بود پنجم روزهٔ هیزدهم ماه ذی حجه که در ان کعبه مرتب شده و درین یک بیت جمع کرده اند سه کعبه بود ماه محرم بعد ربیع الاول است ٭

کنز رجب ذیقعده که ذی حجه ثم صوم افضل است

ذکر ماه صفر در شب اول ماه صفر بعد از فراغ از نماز دعا که بر سر هر ماه مقرر است چهار رکعت نماز بخواند به نیت سلامتی خود و سلامتی جمیع مسلمانان از جمیع آفتها بخواند بعد از فاتحه در رکعت اول قل یا ایها الکافرون یازده مرتبه و در دوم اخلاص یازده مرتبه و در سوم قل اعوذ برب الفلق یازده مرتبه و در چهارم قل اعوذ برب الناس یازده مرتبه و در بعضی نسخه پانزده مرتبه واقع است در هر چهار رکعته و این اولی است و بعد از سلام کلمه تمجید هفتاد مرتبه بخواند و ایاک نعبد و ایاک نستعین هفتاد کرت و درود هفتاد بار و در بعضی روایات قدیم یک سلام واقع است و بعد از سلام این دعا بخواند اللهم انی اعوذ بک من شر هذا الشهر و من شر کل شدة و بلیة التی قدرت فیه یا هر یا دیهار یا دیهور یا ازل یا ابد یا کان یا کینون یا کینیان یا مبدء یا معید یا ذا العرش المجید انت تفعل ما تزید اللهم احرسنی بعینک التی لا تنام نفسی و اهلی و مالی و ولدی و دینی و دنیای التی ابتلیتنی بصعبها و مجتمعها بحق الابرار و الاخیار برحمتک یا ارحم الراحمین و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه اجمعین و بعضی بزرگان این دعا را در هر روز ماه صفر فرموده اند در حدیث آمده که جبرئیل گفت به پیغامبر صلی الله علیه وسلم حق تعالی جمیع بلاها را ده جزو کرده است در تمام سال یک جزو بیفرستد و در ماه صفر نیز هر که این دعا بخواند تمام سال در حفظ و امان باشد پس افضل آنست که هر روز خوانده شود

ہر کہ این دعا بخواند یعنی سبحان اللہ ملاء المیزان ومنتہی العلم ومبلغ الرضاء وزنۃ العرش لا ملجا
ولا منجا من اللہ الا الیہ سبحان اللہ عدد الشفع والوتر وعدد کلمات التامات کلہا اسالہ السلامۃ بر تمسک
یا ارحم الراحمین لا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وہو حسبی ونعم الوکیل نعم المولے ونعم النصیر
تا سال آیندہ نمیرد ودر بعض از کتب ہفت مرتبہ فرمودہ اند ودر فضایل الاعمال حدیث مرفوع
آوردہ است از عبد اللہ ابن مسعود کہ فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ روز عاشورا دو رکعت
نماز گزارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ قل ہو اللہ سہ ۳ مرتبہ بخواند وبعد از فراغ کلمہ تمجید ہفتاد بار
بگوید حق تعالی قبر او را مشک وعنبر پر کند وہر روز صد بادیہ از بہشت فرستد تا روز قیامت
وبر ہر بادیہ جمیع نعمتہای بہشت باشد ودر قبر موی آن شخص نریزد ومتغیر نگردد وجسد او تا قیامت
انتہی واگر توفیق یابد چہار رکعت نماز خضر علیہ السلام نیز گزارد کہ در غنیۃ الطالبین غوث الثقلین
فرمودہ اند کہ آن نماز در ہفت وقت گزارند روز عاشورا واول رجب وشب برات وآخر
جمعہ از رمضان ودر ہر دو عید وروز عرفہ وطریقش این است در رکعت اولی بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد دہ مرتبہ ودو
دوم بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد دہ مرتبہ وقل یا ایہا الکافرون ۱۰ مرتبہ بخواند ودر سوم بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد دہ مرتبہ
والہکم التکاثر یک مرتبہ بخواند ودر چہارم بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد پانزدہ مرتبہ وآیۃ الکرسی
یکمرتبہ بخواند وثواب بخصمان یعنی بکسانی کہ حق آنہا بگردن این کس ثابت است روز قیامت خصومت
تواند کرد بہ بخشد حق سبحانہ وتعالی کفایت کند امر او شان یعنی آنہا را بہر وجہی کہ راضی شوند راضی
سازد انشاء اللہ ودر اوراد شیخ بہاء الدین بعد از سلام این دعا گفتہ اند اللہم اکسر شہوتی
عن کل محرم وازوجرصی عن کل ماثم وامنعی عن اذی کل مسلم یا ارحم الراحمین ودر اوراد
اکثر مشائخ است کہ روز عاشورا ہفتاد مرتبہ حسبی اللہ ونعم الوکیل ونعم المولے ونعم النصیر بگوید
آمرزیدہ شود وایضا در جواہر حلالی وغیرہ از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم می آرند ہر کہ روز عاشورا
ہفتاد بار لا الہ الا اللہ العلی الاعلی لا الہ الا اللہ رب السموات والارض وما بینہما وما تحت الثری
بگوید حق سبحانہ وتعالی بر ان بندہ بنظر رحمت بنگرد وایضا می آرند کہ روز عاشورا ہفتاد بار بگوید
اللہم ارزقنی کمال الحسنی وسعادۃ العقبی وخیر الاولی رزق او فراخ شود وعمر او دراز گردد وایمان
او سلامت ماند ودر عمل الیوم واللیلۃ حافظ صلاحی از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم می آرد ہر کہ روز عاشورا

تعیین قرارت درین چہار رکعت ہنیست حضرت غوث الثقلین از امیر المؤمنین عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ
حدیث مرفوع روایت میکنند ہر کہ بگذارد چہار رکعت بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ پنجاہ بار
قل ہو اللہ پنجاہ سالہ گناہ ماضی و پنجاہ سالہ گناہ مستقبل او مغفور شود و بدہد حق سبحانہ و تعالیٰ
او را ثواب منبر نور در علیین اعلیٰ و از ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت میفرمایند کہ چہار رکعت بہ دو سلام بگذارد
در ہر رکعت بعد از فاتحہ از زلزلت قلیا بخواند و در مفتاح الجنان نیز چہار رکعت آورده بعد از فاتحہ
آیۃ الکرسی یکبار و اخلاص دہ بار گفتہ است بعدہ ہر حاجت کہ خواہد مستجاب گردد و در اوراد
مخدوم زین الدین و مفتاح الجنان و جواہر جلالی و جواہر خمسہ و اوراد صوفیہ و غیرہا دو رکعت
نوشتہ اند کہ در رکعت اولی آیۃ الکرسی تا خالدون بخواند و در دوم آخر سورۂ حشر از لو انزلنا
الخ بخواند و در فتاوی صوفیہ میفرمایند و من الصلوٰۃ التی یصلیہا مشائخنا بالجماعۃ علی سبیل
الشہرۃ مکان الفریضۃ صلوٰۃ یوم عاشورا رکعتان بعد الاشراق بآیۃ الکرسی و آخر الحشر
و ام الشیخ فیہا فی الغالب انتہی صاحب فتوح الاوراد میفرمایند کہ حضرت پیر دستگیر یعنی والد
ایشان شیخ عیسیٰ جند اللہ کہ از مشاہیر اولیاء دکھن اند نیز این دو رکعت را بجماعت میگزارند
بعدہ دعائی کہ در جواہر خمسہ شیخ محمد غوث قدس سرہ مسطور است میخواندند و آن انیسی یا اول
الاولین و یا آخر الآخرین لا آلہ الا انت خلقت اول ما خلقت فی ہذا الیوم و تخلق آخر ما تخلق
فی ہذا الیوم اعطنی فیہ خیرہا اولیت فیہ اولیاءک و انبیاءک و اصفیاءک من ثواب البلایا
و استہم ما اعطیتہم فیہ من الکرامۃ بحق محمد علیہ الصلوٰۃ و السلام بعد ازان شش دیگر نیز بگزارد
و آن نیز در اوراد مشائخ ہست و شیخ عیسیٰ جند اللہ بران مواظبت میداشتند قرارت آن
در اولی بعد از فاتحہ و الشمس و در ثانی و الضحیٰ و در ثالث الم نشرح لک و در رابع اذا زلزلت
و در خامس اخلاص و در سادس معوذتین بعدہ این دعا بخواند اللہم اجعلنی ممن دعاک
فاجبتہ و آمن بک فہدیتہ و رغب الیک فاعطیتہ و توکل علیک فکفیتہ و اقترب منک
فادنیتہ اللہم مدد لعیشتی فی الخیرات مدادا و اجعل لی فی قلوب المؤمنین ودا اللہم انی اسالک
الایمان بک و اسالک الفضل من الرزق و اسالک العافیۃ من البلاء و اسالک
حسن العافیۃ فی الدنیا و الآخرۃ یا ذا الجلال و الاکرام انتہی فی جواہر و در جواہر خمسہ و بعضی اوراد دیگر نیز ہست

بزرگ و درین روز توبۂ آدم علیہ السلام قبول شدہ و ہمدرین روز ادریس علیہ السلام را
بالای آسمان بردند و ہمدرین روز قوم موسی علیہ السلام از فرعون نجات یافتند و تورٰیت
بر موسیٰ علیہ السلام نازل شد و یوسف علیہ السلام از سجن خلاص یافت و ایوب علیہ السلام
از بلا خلاصی یافت و یونس علیہ السلام از بطن حوت برآمد و مثل آن بسیار فضائل نوشتہ
اند بالجملہ این روز بزرگ است از زمان آدم علیہ السلام الی یومنا ہذا اکثر بزرگان درین
روز خصلت سنت فرمودہ اند و لو احد من الاکابر ؎ علیکم بیوم عاشورا رقومی + با ن
ما ثو العشیر من خصال + بصوم و الصلوۃ و مسح اید + و توسیع الطعام علی العیال + و ثامنہم
زیارۃ عالمکم + و تاسعۃ الدعا مع الکحال + یکی ازان روزہ است و در فضل آن گذشت
و دیگر نماز است کہ بعد ازین مذکور خواہد شد و دیگر مسح یدین بر سر یتیم است و دیگر غسل است
و در صلوۃ اسعودی غسل در روز عاشورا سنت گفتہ و دیگر صلح کردن درمیان دو مسلمان
و دیگر وسعت طعام است بر عیال و دیگر زیارت علما است و دیگر دعا خواندن است چنانکہ
مذکور خواہد شد و دیگر سرمہ کردن است و در ہر یکے ازین امور احادیث وارد است اما
محدثان درین احادیث سخن دارند الا حدیث روزہ و نماز و کحل و توسیع طعام کہ سوائے
آن در ہمہ اختلاف است عن ابن عباس رض عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من اکتحل بالاثمد
یوم عاشورا لم ترمد عینہ ابدا رواہ البیہقی فی شعب الایمان و عن ابی سعید الخدری
رض عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم من وسع علی عیالہ فی یوم عاشورا وسع اللہ علیہ فی
سنتہ کلہا رواہ الطبرانی فی الاوسط و البیہقی فی شعب الایمان و حسن ظن بر بزرگان
آنست کہ احادیث حسن در باقی نیز یافتہ باشد پس ہر کہ معتقد بزرگان است باید کہ عمل
فرمودۂ ایشان نماید و اگر کسی بگفتہ بعضے اہل حدیث سخن کند با او بحث نباید کرد
اورا معذور باید داشت و ما توفیقی الا باللہ +

ذکر در بیان نماز روز عاشورا و ادعیۂ آن در فضائل اعمال از علی بن ابی
طالب کرم اللہ وجہہ روایت است ہر کہ روز عاشورا چہار رکعت نماز بگذارد مے یابد
مثل ثواب نوح علیہ السلام پس التماس کنید فضل این روز را کہ روزی است مبارک

کل شئی الملکتہ والحمد للہ الذی استسلم کل شئی لقدرتہ اسالہ بعظمتہ وعزتہ وقدرتہ فی ہذہ السنتہ
الجدیدۃ الامن والایمان والعافیتہ والغفران والعصمتہ من الشیطان در حدیث آمدہ من
قالہا فی یومہ کتب اللہ لہا الف حسنتہ ورفع لہا الف درجتہ ووکل بہا اربعتہ آلاف ملک
یستغفرون لہ الی السنتہ المستقبلتہ رواہ الشیخ ابو حفص عمر النسفی فی کتاب یواقیت المواقیت بسناد

ذکر روزہ محرم الحرام در شریعۃ الاسلام وعوارف المعارف آوردہ عشرہ محرم
روزہ داشتن مستحب است واحادیث در فضل آن وارد است پس افضل آن ست کہ تمام
عشرہ روزہ دارد واگر نتواند سہ روزہ یعنی تاسع وعاشر وحادی عشر البتہ دارد یکی از
بزرگان دین را در خواب دیدند پرسیدند خدا تعالی با تو چہ کرد گفت گناہ مرا بخشید ومقرب
درگاہ بغایت الغایت ساخت بموالبت من ہر سہ روزہ مذکورہ واین سہ روزہ از سنن
عمل سلف بود از ابن عباس رض مروی است کہ ہر سہ روزہ میداشت واگر نتواند دو روزہ
دارد یعنی تاسع وعاشر یا عاشر وحادی عشر وتنہا روزہ عاشورا داشتن بعضی از بزرگان دین مکروہ
شمردہ اند از مکروہ مراد مکروہ تنزیہی است وبخصوصہ در حکوم عاشورا ہم احادیث وارد است
یکی آنکہ گناہ سال گذشتہ بخشیدہ شود رواہ مسلم ودر روایت ابن ماجہ آمدہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ
وسلم فرمود کہ کفارت سال آیندہ نیز کنید ودر یک روایت آمدہ کہ برابر ہزار روز است
پس روزہ بہ تخصیص نیز اگر دارد رخصت است

ذکر در فضیلت شب عاشورا وبیان اعمالیکہ در وے ست باید کہ شب عاشورا
زندہ دارد کہ آن شب ہم از شبہای بزرگ است ودرین شب صد رکعت بگزارد در ہر
رکعت بعد از فاتحہ قل ہو اللہ سہ مرتبہ بخواند وبعد از نماز ہفتاد مرتبہ کلمہ تہجید بخواند وہفتاد
مرتبہ استغفار بگوید حق سبحانہ قبر او را پر از مشک وعنبر سازد ودر قبر او ہر روز وہر شب صد رحمت
نازل گرداند وباشد در قبر مانند عروس تا روز قیامت وبہمان ناز ونعمت بہ بہشت برود شود
واگر اینقدر نتواند چہار رکعت بگزارد در ہر رکعت بخواند بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار واخلاص پانزدہ
بار کہ در اکثر اوراد مشائخ وارد است وثواب بسیار آوردہ اند

ذکر فضیلت روز عاشورا وبیان اعمالیکہ در وے ست روز عاشورا روزی ست

نماز وی قضا شدہ باشد کفارت شود یاران گفتند یا رسول اللہ عمر آدمی ہفتاد یا ہشتاد بیش نیست چندین صفت چیست رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود نماز او کہ قضا شد باشد و نماز مادر و پدر او و نماز فرزندان او کہ قضا شدہ است ہمہ قبول افتد در شب شنبہ شش رکعت بخواند در ہر رکعت بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد سہ مرتبہ برآرد حق سبحانہ و تعالے کینہ و کبر و فسق و شک و نفاق و وسواس و عجب و ریا از دل او برآرد و بجای ان نور و رافت و رحمت اندازد در دل او و گناہان او بخشد و بعد از فراغ سبحان اللہ العظیم و بحمدہ صد بار بخواند در روز دوشنبہ چہار رکعت بگزارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ قل یا ایہا الکافرون سہ مرتبہ بخواند و بعد از سلام آیۃ الکرسی بخواند ثواب بسیار نوشتہ اند تمام شد نمازہای ہفتہ باختصار و ایجاز

ذکر اعمال دوازدہ ماہ و تمام سال ذکر ماہ محرم

چون ماہ نو ببیند بگوید اللہ اکبر اللہم اہلہ علینا بالیمن والایمان والسلام والتوفیق لما تحب وترضے کہ عمل آن سرور بود صلی اللہ علیہ وسلم رواہ ابن حبان فی صحیحہ والدارمی و سہ مرتبہ بگوید ربی و ربک اللہ ہلال خیر و رشد و سہ مرتبہ بگوید آمنت بالذی خلقک الحمد للہ الذی ذہب بشہر کذا و جاء بشہر کذا رواہ ابو داؤد و بگوید اللہ اکبر اللہ اکبر الحمد للہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ اللہم انی اسالک خیر ہذا الشہر واعوذ بک من شر القدر ومن شر یوم الحشر کہ عمل آن سرور بود صلی اللہ علیہ وسلم رواہ الطبرانی و در اوراد اکثر مشائخ رضی اللہ عنہم سی بار سورۂ فاتحہ گفتہ اند ہر کہ بخواند تا ماہ آئندہ در امان باشد و باید کہ روز اول ماہ محرم روزہ دارد و دو رکعت نماز بگزارد و بخواند ہر چہ خواہد و قلیا و قل ہو اللہ احد اولے است بعد از فراغ این دعا سہ بار بخواند اللہم انت الازلی الابدی القدیم و ہذہ سنۃ جدیدۃ اسالک فیہا العصمۃ من الشیطان الرجیم والعون علی ہذہ النفس الامارۃ بالسوء والاشتغال بما یقربنی الیک یا کریم یا ذا الجلال والاکرام ہر کہ چنین کند موکل سازد حق سبحانہ فرشتہ را کہ دور کند از وی شیطان را و مدد کند او را بر اعمال خیرات و موفق سازد بر لے طلب مرضات خویش و آسان کند بر وی جمیع مطالب وی و شیطان بگوید واویلاہ تحقیق کہ نا امید شدم ازین عامل تا تمام سال انتہی و ہمہ روز اول محرم بگوید الحمد للہ الذی تواضع کل شئ لعظمتہ والحمد للہ الذی ذل کل شئ لعزتہ والحمد للہ الذی خضع

وشاید قیامت از وبر طرف کرده شود و بهر رکعة ازین نماز عبادت یکساله بنویسند باختصار نوشته شد. در شب پنجشنبه دو رکعة میان مغرب وعشا بگزارد در هر رکعة بعد از فاتحه آیة الکرسی وهر سه قل آخر پنج پنج بار بخواند وبعد از فراغ بیست و پنج مرتبه استغفار کند هر که ثواب نماز مذکور بوالدین خود بخشد حق تعالی اورا فرزند بار بنویسد اگرچه عاق باشد وبدهد اورا انچه بصدیقان وشهیدان خواهد داد کذا فی قوت القلوب وسور روز پنجشنبه چهار رکعة بگزارد و در هر رکعة بعد از فاتحه اذا جاء پنج مرتبه وانا اعطینا پنج مرتبه بخواند وبعد از فراغ هفتاد بار استغفار کند ثواب بسیار نوشته اند در شب جمعه دو رکعة بگزارد در هر رکعة بعد از فاتحه اذا زلزلت الارض پانزده بار بخواند حق تعالی اورا از عذاب گور وتنگی آن واز اهوال قیامت ایمن سازد در جمع الجوامع این نماز را آورده ودر رسالة صلوة الاسبوع نیز آورده وگفته که بعد از فراغ یا حی یا قیوم یا ذا الجلال والاکرام بگوید وثواب بسیار گفته در روز جمعه در میان ظهر وعصر دو رکعة نماز گزارد وبخواند در رکعة اول بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار وسورة الفلق بیست و پنج بار ودر دوم بعد از فاتحه اخلاص یکبار وسورة الناس بیست و پنج بار وبعد از فراغ پنجاه مرتبه لاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم بگوید قبل از مردن جای خود در بهشت بیند یا حق تعالی را در خواب بیند طریق نماز قضای عمری در حدیث آمده هر که نماز ها قضا شده باشد و نداند که اعداد آن چند است باید که در روز جمعه چهار رکعة نفل بیک سلام بگزارد در هر رکعتی بعد از فاتحه آیة الکرسی هفت بار وانا اعطینا پانزده بار بخواند نیت چنین کند نویت ان اصلی لله تعالی اربع رکعات تکفیر القضاء الفوایت التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجها الی جهة الکعبة الشریفة الله اکبر بعد از نماز یکبار این دعا بخواند اللهم یا سابق الفوت ویا سامع الصوت ویا محیی العظام بعد الموت صل علی محمد وعلی آل محمد واجعل لی فرجا ومخرجا مما انا فیه فانک تعلم ولا اعلم وانت تقدر ولا اقدر وانت علام الغیوب یا واهب العطایا ویا غافر الخطایا یا سبوح یا قدوس رب الملائکة والروح رب اغفر وارحم وتجاوز عما تعلم فانک انت العلی الاعظم یا ستار العیوب ویا غافر الذنوب یا ذا الجلال والاکرام وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین بعد ازان صد بار درود بر سید عالم فرستد از امیر المومنین علی کرم الله وجهه مروی است که از پیغمبر صلی الله علیه وسلم شنیده ام که اگر هفت صد ساله

نقل نموده اند وفی الحدیث قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من بلغہ عن اللہ عزوجل شیء
فیہ فضل فاخذہ ایمانا بہ ورجاء ثوابہ اعطاہ اللہ ذلک وان لم یکن کذلک رواہ الحافظ البخاری
فی قول البدیع مصنف فتوح الاوراد گوید وذلک الکتاب عندہذا المولف بخطہ قدس سرہ
بنابران بر صلوۃ اسبوع اگر توفیق یابد عمل نماید از شب یکشنبہ شروع کردہ میشود کہ بنا بر عالم
است از یکشنبہ وباختصار تمام نقل کردہ میشود در شب یکشنبہ چہار رکعۃ بگزارد ودر ہر رکعۃ
بعد از فاتحہ سورۂ اخلاص سہ بار بخواند بعد از فراغ استغفار ہفتاد بار بگوید ودرود صد بار
بفرستد ولاحول ولا قوۃ الا باللہ صد بار بگوید کشادہ شود برای وے ہشت دروازۂ بہشت
تا از دری کہ خواہد در آید بغیر حساب این نماز را در فضائل اعمال از انس بن مالک رضی اللہ عنہ از
پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نقل کردہ در روز یکشنبہ چہار رکعۃ بگزارد در ہر رکعۃ بعد از فاتحہ امن الرسول
بخواند وبعد از فراغ اخلاص دہ بار بخواند ثواب بسیار نوشتہ اند در شب دوشنبہ دو رکعۃ نماز
گزارد بخواند در ہر رکعۃ آیۃ الکرسی پانزدہ بار وہر یکی از سہ قل آخر پانزدہ بار بگوید او را حق تعالی
از بہشتیان اگرچہ باشد از دوزخیان وتمام گناہان او بخشد کذا فی غنیۃ الطالبین در روز
دوشنبہ دو رکعۃ بخواند در ہر رکعۃ بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی وہر سہ قل اخیر بخواند وبعد از سلام
استغفار دہ بار بگوید گناہان او بخشیدہ شوند اگرچہ بقدر کف دریا باشند در جواہر خمسہ
این نماز را بعد از اشراق فرمودہ اند در شب سہ شنبہ شش رکعۃ بخواند در ہر رکعۃ بعد از
فاتحہ ہر سہ قل اخیر بخواند وبعد از نماز کلمۂ توحید ہفتاد بار بگوید ثواب بسیار نوشتہ اند
ودر روز سہ شنبہ دہ رکعۃ وقت ضحی بخواند در ہر رکعۃ بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار واخلاص
سہ بار حق سبحانہ تعالی گناہ ہفتاد سالہ او بخشد وتا ہفتاد روز بر وی گناہ نوشتہ نشود واگر
درین روز بمیرد شہید باشد این نماز را در غنیۃ الطالبین وقوت القلوب ذکر کردہ در شب
چہار شنبہ چہار رکعۃ بگزارد در ہر رکعۃ بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد چہل مرتبہ بخواند وبعد از نماز
ہفتاد مرتبہ استغفار کند حق تعالی از دوزخ آزاد کند واگر در ہفتہ بمیرد شہید بمیرد ودر روز
چہار شنبہ دوازدہ رکعۃ قبل از زوال بعد از طلوع آفتاب بخواند در ہر رکعۃ بعد از فاتحہ سورۂ
اخلاص سہ بار ومعوذتین یکبار ندا کند فرشتہ از زیر عرش کہ گناہان تو بخشیدہ شد

بسوی میت کرده بگوید السلام علیکم من ربکم یا اهل القبور من المومنین و المسلمین برحم الله المتقدمین منا والمتاخرین انشاء الله بکم لاحقون نشنید و بگوید بسم الله و علی ملة رسول الله در حدیث است که بردارد حق سبحانه و تعالی عذاب و ظلمت از تنگی گور تا چهل سال پس بگوید لا اله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد یحیی ویمیت وهو حی لا یموت ابدا ذو الجلال والاکرام بیده الخیر وهو علی کل شئ قدیر در خبر است که روشن گردد آن گور را حق تعالی و بیامرزد گوینده او بنویسد هزار هزار نیکی و بلند کند هزار هزار درجه پس فاتحه و آیة الکرسی بخواند و ده بار قل هو الله بخواند که آن میت آمرزیده گردد البته و اگر آمرزیده بود خواننده را بیامرزد و همچنین سورة الملک و اذا زلزلت الارض و الهکم التکاثر نیز منقول است اگر توفیق یابد همه عمل نماید وگرنه هرچه میسر آید غنیمت شمارد والله الموفق والمعین

ذکر هفتم در بیان فضیلت روز دوشنبه و پنجشنبه و بیان فضیلت صوم آنها و اعمال دیگر

پیغمبر فرمود صلی الله علیه وسلم که اعمال عرض کرده میشود درین هر دو روز و من دوست میدارم که عمل من عرض کرده شود در حالتی که روزه دار باشم رواه ابو داود و نیز فرمود صلی الله علیه وسلم که من متولد و مبعوث شده ام در روز دوشنبه از جهت شکر روزه میدارم رواه حمید بن زنجویه و در حدیث مرفوع است که حق تعالی همه مومنان را در روز دوشنبه و پنجشنبه میبخشد الا کسی که کینه مسلمانان داشته باشد رواه مسلم وغیره پس روزه داشتن درین روز مستحب است که عمل آن سرور بود صلی الله علیه وسلم

ذکر در بیان نمازهای هفته

بدانکه بزرگان دین مثل سلطان عبد القادر جیلانی و شیخ ابو طالب مکی و امام غزالی و مشائخ عظام که از تعداد بیرون هستند نماز از احادیث نقل فرموده اند لیکن دران حدیث محدثان سخن دارند در تذکرة الموضوعات وغیر آن گفت لا یصح فی صلوة الاسبوع شئ و معنی این کلام آنست که حدیث صحیح نیست بلکه ضعیف است و فرق است در میان اینکه حدیث صحیح نباشد و حدیث موضوع باشد بر موضوع عمل کردن جائز نیست اما بر ضعیف عمل کردن در فضائل اعمال جائز است بلکه مستحب ست چنانکه امام نووی و حافظ سخاوی وغیرهما اجماع ائمه حدیث وغیرهم بران

میگفتہ باش و خلاد ابن مسلم کہ از تابعین بزرگ است این عمل داشت وقت نزع رقعہ
از غیب در رسید کہ در بالین او یافتند این برارت خلاد ست از دوزخ ذکرہ الحافظ بصلاح
عن ابی عبد الرحمن المقری صاحب فتوح الاوراد میفرماید کہ از آنہا ن کہ حدیث مذکور
و واقعہ مسطور بفقیر رسید ہزار بار بعد از نماز صبح بہمراہ یا ان مواظبت دارد بعد از ادای
آن ورد میخواند و ایضا از مستجبات است کہ درین روز لاحول ولا قوۃ الا باللہ بسیار
گوید کہ امر پیغمبر است صلی اللہ علیہ وسلم و در فتاوی صوفیہ و خزانۂ جلالی مذکور است
ہر کہ بعد العصر تا غروب یا اللہ یا رحمن یا رحیم بگوید ہر چہ مطلب باشد مستجاب گردد این از
خضر علیہ السلام مروی است باید کہ وقت عصر جمعہ را البتہ از دست ندہد کہ سبب فوت
نفع عظیم میشود و ما توفیقی الا باللہ علیہ توکلت الیہ انیب

ذکر زیارت قبور در روز جمعہ و غیر آن از ایام شریفہ و یکی از مستجبات

این روز زیارت قبور است باید کہ بعد از ادای نماز جمعہ زیارت قبور نماید بعضی قبل از
زوال منع میفرمایند لیکن از فتح القدیر شرح ہدایہ مروی است کہ جایز است عمل حرمین یعنی
نیز برین واقع و عبارت فتح القدیر اینست و یستحب ان یخرج کل یوم الی البقیع بقیع الغرقد
فیزور القبور بہا خصوصا یوم الجمعۃ و یبکر کیلا یفوتہ صلوۃ الطریق الامام فی المسجد فقد
کان علیہ السلام یزورہ و در حدیث است ہر کہ درین روز زیارت میکند موتی را علم حاصل
میشود و باید کہ قبر ام المومنین را زیارت کند بخصوصہ کہ در حدیث مرفوع وارد شدہ من زار
قبر ابویہ او احدہما فی کل جمعۃ غفر لہ و کتب برا و باید کہ سورۂ یٰسین بر قبور بخواند کہ این
عمل سبب مغفرت جمیع مقبرہ میشود ذکرہ الشیخ العارف احمد الرفاعی قدس سرہ و بزرگان
دین فرمودہ اند کہ فاضل ترین روزہا برای زیارت قبور سہ روز ست دوشنبہ و پنجشنبہ
و جمعہ بعد از نماز و در ایام متبرکہ مثل عشرۂ ذی الحجہ و عیدین و عاشورا نیز مستحب است
و بجہت میت در رکعۃ بخواند و در ہر رکعتے آیۃ الکرسی یکبار و اخلاص سہ بار بخواند و بگوید
ثواب این نماز بروح فلان یا الٰہی برسان حق سبحانہ تعالی آن ثواب را نور گرداند و بوی برساند
و مرگزارندہ را نیز ثواب بسیار عنایت فرماید و چون بگورستان رسد نعلین بکشد و روی

چنانکه مخدوم شیخ رکن الدین فرزند مخدوم شیخ بهاؤ الدین بود میفرمودند که یاران مصافحه
نه ازان میکنم که مردم دست من بوسند بلکه ازان میکنم که شاید درین مجمع دوستی از دوستان
خدا یتعالی آمده باشد که دست مبارک او بدست من برسد که سبب مغفرت من شود و بعضی از بزرگان
دین این قسم بیعت را از قسم مباح فرموده اند و چونکه اصل مصافحه سنت است از تعیین
بعض اوقات از سنت برنمی آید کذا فی خزانة الروایت و احادیث صحیحه در باب مصافحه
بسیار آمده است و در روایت ابو داؤد و الترمذی آمده که دو مسلمان مصافحه نکنند الا غفر لهما
قبل ان یتفرقا و در بعض از احادیث آمده ما من عبدین متحابین فی الله یستقبل احدهما
صاحبه فیصافحه فیصلیان علی النبی صلی الله علیه وسلم الا لم یتفرقا حتی یغفر الله ذنوبهما ما تقدم منهما
و ما تاخر رواه ابن السنی و هر که بعد از جمعه چیزی فروشد یا چیزی بخرد هفتاد برکت در و شود
رواه ابن حاتم عن بعض السلف و علیه بعض الخلف و در روز جمعه سورهٔ کهف البته بخواند که
خوانندهٔ آن تا هفته آینده در امان باشد و از ابن عمر رضه مروی است موقوفا و مرفوعا که فرمود
صلی الله علیه وسلم هر که بروز جمعه سوره کهف بخواند از قدم تا آسمان نور شود روز قیامت
و کفارهٔ گناه ما بین الجمعتین شود رواه ابن مردویه و اگر توفیق یابد سورهٔ آل عمران نیز
بخواند و باید که در روز جمعه درود بسیار خواند و در حدیث مرفوع آمده اگر کسی صد بار روز
جمعه درود فرستد صد حاجت او روا گردد هفتاد از آخرت و سی از دنیا و در حدیث علی کرم الله
وجهه آمده است هر که صد بار روز جمعه درود گوید بیاید بروز قیامت و روی او تابان باشد هر که
به بیند در حیرت بماند که چه عمل در دنیا میکرد ذکره الشیخ مجد الدین الفیروزابادی و ایضا
علی کرم الله وجهه روایت میکند هر که بگوید هر روز سه بار و روز جمعه صد بار صلوات الله و
ملائکته و انبیائه و رسله و جمیع خلقه علی محمد و آل محمد و علیه و علیهم السلام و رحمة الله و برکاته
گویا درود جمیع خلائق گفته و محشور سازند او را در زمرهٔ خاص پیغمبر صلی الله علیه وسلم
و میگیرند آن سرور صلی الله علیه وسلم دست او و نگذارند تا داخل کنند در بهشت
رواه الحافظ ابو موسی المدنی این هر دو حدیث موقوف است لیکن در حکم مرفوع است
و ابن مسعود رضه بعضی را وصیت فرمودند که روز جمعه هزار بار اللهم صل علی محمد النبی الامی

خطبه را انچه مکروه است در نماز مصلی را مثل خوردن و آشامیدن و عبث دست و پا جنبانیدن
و هر طرف دیدن چنانکه در کتب فقه مذکور است و در بحر الرائق اجماع برین ذکر نموده است
و الله ولی التوفیق و بعد از فراغ از نماز جمعه سوره فاتحه و اخلاص و معوذتین هفت
هفت مرتبه بخواند که سبب مغفرت ذنوب ما تقدم و ما تاخر است رواه المنذری و ذکره الشیخ
ابن حجر العسقلانی ایضا فی جمعه للاموال المکفره للذنوب المتقدمة و المتاخرة و در حدیث مرفوع
است که قبل از گردانیدن پا از هیئت تشهد بخواند کذا فی قوت القلوب و کنز العباد و
در حدیث مرفوع دیگر آمده که عامل عمل مذکور از جمیع بلیات محفوظ میماند تا جمعه دیگر
رواه ابن السنی و در روایتی مرفوع آمده من قرأها قبل ان تثنی رجلیه او یتکلم حفظ له
دینه و دنیاه و اهله و ولده رواه ابن وهب و در حدیث جمع الجوامع وارد است که پیغمبر
فرمود صلی الله علیه وسلم هر که بعد از ادای جمعه قبل از برخاستن ازان موضع سبحان الله
و بحمده سبحان العظیم و بحمده و استغفر الله صد بار بگوید یک لک گناه او بخشیده شود
و بیست و چهار هزار از والدین او رواه ابن السنی و الدارمی و باید که روز جمعه تنها روزه
ندارد که نزد اکثر علما مکروه است و در احادیث مکرر منع ازان آمده مگر آنکه روزه دیگر
متصل دارد قبل او یا بعد او کما رواه البخاری وغیره و نیز باید که تخصیص جمعه و شب جمعه
بعبادت نکنند باین معنی که دیگر اوقات اصلا نکنند اما اگر زیاده اوقات دیگر شود مستحب است
و ایضا از منتخبات است که بعد از ادای صلوة جمعه اللهم یا غنی یا حمید یا مبدی
یا معید یا رحیم یا ودود اغنی بحلالک عن حرامک و بطاعتک عن معصیتک و بفضلک
عمن سواک هفتاد بار بخواند که از انس بن مالک رضی مروی است که پیغمبر فرمود صلی الله
علیه وسلم هر که بگوید روز جمعه بعد از نماز هفتاد بار دعای مذکور نگذرد بر او دو جمعه که حق تعالی
او را غنی سازد کذا فی الیوم و اللیلة امام غزالی وغیره این را نص فرموده اند و در خزانه
جلالی حضرت مخدوم جهانیان مذکور است هر که دو رکعت سنت بعد از نماز جمعه در هر
رکعت بعد از فاتحه قل هو الله احد سه بار و معوذتین یکبار بخواند تا جمعه دیگر در امان
باشد و بعد از ادای جمعه مشائخ رضوان الله تعالی علیهم اجمعین مصافحه مستحب میدانند

که در قرن اول از سحر مردم بجامع حاضر میشدند و بعد از صبح کوچها پر میشد چنانکه در عید است و اول بدعت که حادث شد ترک این سنت بود هفتم آنکه در راه صدقه بدهد هر چه تواند که در حدیث است که آن افضل صدقات است و بعضی از صحابه و تابعین اهتمام میداشتند که پرچه نان یا پاره گوشت نیز برمیداشتند هشتم آنکه بدر دروازه مسجد که رسد یا روی در گرفته بگوید اللهم اجعلنی اوجه من توجه الیک واقرب من تقرب الیک و افضل من سالک ورغبا الیک که عمل پیغمبر بود صلی الله علیه وسلم رواه ابن السنی امام نووی گوید که لفظ من زیاده کند یعنی من اوجه گوید که این مستحب است نهم آنکه برگردن کسی نگذرد که پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرموده اند کسی که چنین کند روز جمعه پل جهنم کرده شود یعنی گذرگاه مردم شود بسوی دوزخ رواه ابن ماجه دهم آنکه قریب امام نشیند و سخن نگوید که اورا دو برابر اجر دیگران باشد رواه ابو داؤد یازدهم تا برآمدن خطیب نماز مشغول باشد ابن عمر رض نماز در از قبل از جمعه میکرد و میگفت که عمل پیغمبر است صلی الله علیه وسلم رواه ابو داؤد باسناد صحیح و ابن حبان و صححه و در مسند امام احمد باسناد ضعیف واقع شده که قبل از جمعه چهار رکعت بگزارد و در هر رکعت پنجاه بار قل هو الله احد بخواند نیز در تاجای خود در بهشت نه بیند و این نماز را اکثر مشائخ میکنند و ما غزالی در احیای علوم تاکید نموده است و اگر صلوة تسبیح بخواند قبل از جمعه مستحب است فی عمل الیوم واللیلة یعنی وقتی که در وقت وسعت بیند یکی از نیمها با هر دو بعمل آرد و در خزانه جلالی مخدوم جهانیان از مضمرات نقل میفرمایند جاء فی الآثار من صلی یوم الجمعة اربع رکعات یقرء فی کل رکعة فاتحة الکتاب مرة وقل هو الله احدی عشرة مرة ثم یقول بعد التسلیم مائة مرة لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم حفظه الله تعالی الایمان عند الشروع وایضا فی الخزانة الجلالیة عن الشیخ جلال الدین البتیزی هر که اعتقاد درست در میان سنت و فریضه جمعه صد بار یا بصیر بگوید محفوظ بنظر عنایت حق تعالی شود دوازدهم آنکه در وقت خطبه سخن نگوید که حرام است و هر که در نوبت سخن گوید جمعه او باطل میشود و اگر شخصی سخن میگوید در حالت خطبه و دیگری گفت که خاموش شو جمعه منع کننده نیز باطل شده چنانکه در حدیث صحیح است رواه ابو داؤد والترمذی والنسائی اما باشارت منع آمده است چنانکه منقول است از بعضی از صحابه رضی الله تعالی عنهم رواه الطبرانی فی الکبیر و مکروه است شنونده

در شرح بخاری نقل نموده و راجح ترین اقوال از روی حدیث دو قول است یکی از نشستن در میان
دو خطبه تا انقضای صلوة دوم بعد از عصر تا غروب آفتاب پس باید که در نگاه داشت
این دو وقت نیک اهتمام نماید و امام غزالی رحمة الله میگوید که بعضی از بزرگان فرموده اند
که منتقل میشود آن ساعت در تمام روز جمعه مثل انتقال شب قدر در ماه رمضان و این شایسته ترجمی است
ذکر نماز جمعه و آداب آن و از اهم امور که درین روز واقع است نماز جمعه است تا آنکه
در حدیث صحیحه وارد است هر که ترک کند سه جمعه بی عذر مهر کند حق سبحانه و تعالی بر دل او یعنی
در دل او نور اسلام در نیاید رواه احمد و ابو داود و النسائی و الترمذی و ابن ماجة و ابن خزیمه
فی صحیحها و الحاکم مصححا علی شرط مسلم و در بعضی روایات متوالیات یعنی پی در پی واقع شده
و قال فقهه نبذه الاسلام و در اطهره رواه ابو علی موقوفا علی ابن عباس باسناد صحیح و در بعضی
روایات واقع شده من ترک الجمعة من غیر ضرورة کتب منافقا فی کتاب لا یمحی و لا یبدل
رواه البیهقی پس نباید بر این وعید شدید مومن را باید که نماز جمعه را بهیچ عذر هرگز ترک نکند
و کفارت آن در حدیث یک دینار فرموده اند اگر نتواند نصف دینار بدهد رواه الطبرانی
و رفوعا و نماز جمعه را آداب ها است یکی غسل است و این غسل سنت موکده است در حدیث آمده
کسی که غسل نماید و دیگر را مدد غسل نماید و هر چه شسته بپوشد و دیگران تاکید فرماید و پیاده برود
و نزدیک خطیب نشیند و بشنود خطبه بتوجه تمام و لغو نگوید هر گام که در راه می نهد عمل یک ساله
عبادت یابد باید که دران صائم النهار و قائم اللیل باشد رواه الترمذی و ابو داود و النسائی
و ابن ماجة و ابن حبان فی صحیحه و زاد الطبرانی فی الکبیر و ذلک علی الله یسیر شیخ ابن حجر مکی
فرموده که در احادیث مثل این فضل کم واقع شده دوم زینت باید کرد که در حدیث وارد است
هر که درین روز زینت کند از بدن او علت برآید و شفا در آید و امن شود از حرام و محفوظ ماند
تا جمعه دیگر از بلیات رواه الحافظ فی عمل الیوم و اللیلة سوم آنکه پیرهن خوب که داشته باشد بپوشد
و اگر سفید باشد بهتر رواه ابن ماجة فی سننه و بکلاه در آنروز کفایت نکند که دعای فرشتگان
با اهل عمامه است رواه الطبرانی چهارم آنکه خوشبوئی به بدن و پیرهن بمالد و مسواک کند البته
و در مسجد خوشبوئی بسوزد پنجم آنکه پیاده رود ششم آنکه از همه پیشتر رود امام غزالی فرماید

صنعت ابوء لک بنعمتک علی وابوء بذنبی فاغفرلی ذنوبی انه لایغفر الذنوب الا انت رواه البیهقی وازابن عباس رضا مرویست هرکه شب جمعه ده بار بگوید یا ایها الفضل علی البریة ویا واسط الیدین بالعطیة ویا صاحب المواهب السنیة صل علی سیدنا محمد خیر الوری سجیة واغفر لنا یا ذا المعالی فی هذه العشیة نوشته شود واورا صد هزار نیکی ودور کرده شود از وصد هزار بدی وبلند کرده شود صد هزار درجه وروز قیامت همراه خلیل علی نبینا وعلیه السلام باشد ودر قبه خاص او ذکره الحافظ فی عمل الیوم واللیلة وشب جمعه از وقت عصر درود بسیار گوید که در حدیث است بسیار بگوئید درود بر من در شب جمعه که من شهید وشافع او میشوم روز قیامت وایضا در حدیث است که روز پنجشنبه از وقت عصر فرشتگان نازل میشوند بتختهای نقره وقلمهای طلا مینویسند درود ها از انوقت تا شام روز جمعه رواه ابن بشکوال مرفوعا عن ابی هریرة رضی

ذکر روز جمعه وفضیلت وآداب آن وبیان ساعت اجابت که دران است

روز جمعه افضل ایام است بالاتفاق تا آنکه افضل از اضحی وفطر نیز هست کما رواه احمد وابن ماجة والطبرانی وروایت ثقات مشهورون وقال المنذری واین روز مثل شب قدر خاصه پیغمبر است صلی الله علیه وسلم ودر هر ساعت روز جمعه وشب او شش لک از دوزخ آزاد میشوند وفی روایة کلهم قد استوجبوا النار رواه ابو یعلی ذکره فی عمل الیوم واللیلة وهمدرین روز آدم علیه السلام ظهور آمد وهمدرین روز داخل بهشت شد ودرهمین روز توبه او مقبول شد وهمدرین روز قیامت کبری خواهد شد هرکه درین روز عمل خوب بیکند ثواب بسیار یابد چنانکه گناه درین روز سبب عقوبت بسیار است ودرهمین روز ارواح بر قبور اطلاع می یابند وزیارت کننده را می شناسند واز جمله فضایل روز جمعه یکی اینست که رویت حق سبحانه تعالی درهمین روز خواهد شد وساعت استجابت در روز مثل شب قدر است در ماه رمضان شواهد آن از جهت اشتهار واختصار ترک نموده شد ویکی از نامهای این روز یوم المزید است از جهت ازدیاد نعمت الهی دران اما ساعت استجابت که درین روز مقرر یافته واز احادیث صحیحه مشهوره ثابت شده مبهم است ودر تعیین آن بحسب ساعات معینه چهل قول است هر قول مستند بحدیثی یا اثری از صحابه وتابعین چنانکه شیخ ابن حجر عسقلانی

بلو بد گزرد بر پل صراط و روی او روشن تر از ماہ چہاردہم باشد گذا فی جمع الجوامع اللھم صل
علی محمد بعدد من صلی علیہ و صل علی محمد بعدد من لم یصل علیہ و صل علی محمد کما امرتنا
بالصلوۃ علیہ و صل علی محمد کما ینبغی الصلوۃ علیہ و صل علی جمیع الانبیاء و المرسلین و الملائکۃ المقربین
و علی عبادک الصالحین برحمتک یا ارحم الراحمین بزرگی امام شافعی را بخواب دید پرسید کہ حق تعالی
باشما چہ کرد امام فرمود کہ بخدمت این پنج درود مرا بیامرزید و گرنہ لائق آمرزش نبودم ہر کہ این درود
را در شب و روز بسیار خواند بیشک امرزیدہ شود اللھم صل علی محمد و علی آل محمد کما صلیت علی
ابراھیم و علی آل ابراھیم و ارحم محمدا و آل محمد کما رحمت علی ابراھیم و بارک علی محمد و علی آل محمد
کما بارکت علی ابراھیم و علی آل ابراھیم انک حمید مجید رواہ ابن عساکر اللھم اجعل صلوتک و برکاتک علی
سید المرسلین و امام المتقین و خاتم النبیین عبدک و رسولک امام الخیر و قائد الخیر و الامام الرحمۃ
اللھم ابعثہ المقام المحمود الذی یغبطہ بہ الاولون و الآخرون رواہ الدیلمی و ابن ماجہ این حدیث
را موقوف بر ابن مسعود نمودہ بعد از محامد الٰہی و صلوۃ بر رسالت پناہی ہر دعائی کہ کند انشاء اللہ
سبحانہ جل شانہ مستجاب گردد

ذکر اعمال شب جمعہ و روز جمعہ باید دانست کہ شب جمعہ افضل شبہای ہفتہ است
و این مذہب ائمہ ثلثہ است یعنی امام ابو حنیفہ و امام مالک و امام شافعی رضی اللہ تعالی عنہم و روز
جمعہ افضل ہمہ روزہا است تا آنکہ از روز عید نیز و در شب جمعہ سہ بار درہای آسمان کشادہ میشود
و در شبہای دیگر در ثلث اخیر و ہر کہ در شب جمعہ یا روز جمعہ بمیرد از عذاب نمیشود رواہ الامام
احمد حی باید کہ در نماز مغرب این شب قلیا و قل ہو اللہ خواندہ شود و در نماز عشا سورۂ جمعہ
و منافقون کہ عمل آن سرور است صلی اللہ علیہ وسلم رواہ البیہقی و غیرہ و درین شب سورۂ
یس البتہ بخواند کہ تخصیص آن در حدیث مرفوع واقع است و اگر توفیق یابد سورۂ کہف نیز
خواند کہ در حدیث وارد است ہر کہ در شب سورۂ کہف بخواند از محل خواندن تا کعبہ روشن شود
و از انس رضی اللہ عنہ روایت است کہ فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ہفت مرتبہ این کلمات در
شب جمعہ یا روز جمعہ بخواند داخل بہشت شود اللھم انت ربی لا الٰہ الا انت خلقتنی و انا عبدک
و ابن امتک و فی قبضتک و ناصیتی بیدک امسیت علی عہدک و وعدک ما استطعت و اعوذ بک

منتهی رضائی اللهم انی ضعیف فقونی وذلیل فاعزنی وفقیر فاغننی رواه ابن عساکر واز ادعیه
جامعه است که تعلیم کرد آنرا پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم عائشه صدیقه را رضی الله تعالی عنها اللهم
انی اسالک من الخیر کله عاجله وآجله مما علمت منه ومالم اعلم اللهم انی اسالک الجنة وما قرب الیها
من قول وعمل اللهم اسالک مما سالک منه رسولک واعوذ بک مما استعاذ بک منه
رسولک اللهم ما قضیت لی فاجعل عاقبته رشدا رواه ابن عساکر والحاکم فی المستدرک واگر
این ادعیه را در روز نهار بخواند نیز مضائقه ندارد واین دعا را جبرئیل علیه السلام از کنجهائے
که تحت عرش است برای پیغمبر صلی الله علیه وسلم هدیه آورده وگفته که نفرستاده است حق تعالی
آنرا بر هیچ نبی قبل از تو یا من اظهر الجمیل وستر القبیح یا من لا یؤاخذ بالجریرة ولا یهتک
الستر یا عظیم العفو یا حسن التجاوز یا واسع المغفرة یا باسط الیدین بالرحمة یا صاحب کل نجوی
ویا منتهی کل شکوی یا کریم الصفح یا عظیم المن یا مبتدئا بالنعم قبل استحقاقها یا ربنا ویا سیدنا
ویا مولانا ویا غایة رغبتنا یا الله اسالک ان لا تشوی خلقی بالنار رواه الحاکم فی المستدرک
وصاحب فتوح الاوراد وصیت نموده بودند که این دعا را بعد از موت بر کفن ایشان بنویسند
ودر کتب بزرگان مسطور است که هیچ شبی دشوارتر بر مرده مثل شب اول نیست پس باید که
دران شب صدقات دهند واگر قدرت نباشد دو رکعت نماز بگزارند وثواب آن بروح او
بخشند قرأت در هر رکعت آیة الکرسی یکبار والهیکم التکاثر ده بار وقل هو الله احد ده بار بخوانند
حق سبحانه وتعالی بفرستد در گور آن میت هزار فرشته با هر فرشته نوری وهدیه بدهد
مر آن مرده را ثواب هزار شهید

ذکر در بیان بعضے از اسامی عظام لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین
هر مسلمانی که چهل مرتبه در مرض گوید اگر بمیرد اجر شهید یابد واگر صحت یابد جمیع گناهان او
بخشیده شود لحافی المحصنین الحمد لله الذی تواضع کل شئ لعظمته والحمد لله الذی ذل
کل شئ لعزته والحمد لله الذی خضع کل شئ لملکه والحمد لله الذی استسلم کل شئ لقدرته این محامد را
باخلاص تمام بخواند که فضل عظیم وارد اللهم صل علی محمد حتی لا یبقی من صلوتک شئ وبارک
بارک علی محمد حتی لا یبقی من برکاتک شئ وسلم علی محمد حتی لا یبقی من سلامک شئ هر که این درود

ما قدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت وما انت اعلم به منی انت المقدم وانت المؤخر
لا الٰہ الا انت ولا حول ولا قوۃ الا باللہ رواہ البخاری و دہ بار استغفار کند و دہ بار لا الٰہ
الا اللہ بگوید و دہ بار اللھم انی اعوذ بک من ضیق الدنیا وضیق یوم القیامۃ بگوید بعد ازان در نماز
شروع کند اول دو رکعت سبک بگزارد رواہ مسلم و مشائخ را رضی اللہ عنہم در قرارت آن
اختلاف است بعضی در اول آیۃ الکرسی و در ثانی آمن الرسول گفتہ اند و بعضی قل ھو اللہ
بطریق متعارف گفتہ اند یعنی از دوازدہ شروع کند و بر یک تمام کند و بعضی آیات ادعیہ
قرآنی گفتہ اند و قرارت بین السر والجہر کند و چون از نماز تہجد فارغ شود باید کہ صد بار دست
بر داشتہ یاد آنچ گوید کہ ہر کہ این چنین عمل کند از خلق بے نیاز گردد و ہر کہ در وقت تہجد دست
بر دارد و بر ہر انگشتی یکبار یا باسط بگوید و بر روی خود مالد آن کس ہرگز در عمر خویش بسوال
محتاج نگردد پس اگر شب بسیار باشد خواب کند و اگر توفیق یابد استغفار کند و در وقت سحر
کہ در قرآن واقع است و المستغفرین بالاسحار و ہر کہ ہفتاد مرتبہ استغفار گوید از مستغفرین
بالاسحار نوشتہ شود رواہ الحافظ ابو الشیخ

ذکر در بیان اقوال مشائخ در فضیلت شب بیداری و پارہ از اعمال ایشان

عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ تمام شب زندہ میداشت و ختم میکرد در ان قرآن و مروی است از جمیل
تابعین کہ تمام شب زندہ میداشتند در قوت القلوب نام بنام ذکر ایشان کردہ و در عوارف
نیز آوردہ و در ان امام ابو حنیفہ را نیز شمردہ و بعضی از بزرگان گفتہ اند کہ نیست در دنیا
از نعیم بہشت مگر کہ می یابند اہل شب در دل خود از لذت مناجات و باید کہ این ادعیہ جامعہ را
ترک ننماید اللھم انا نسالک من خیر ما سالک منہ محمد نبیک صلی اللہ علیہ وسلم ونعوذ بک
من شر ما استعاذ بک منہ محمد نبیک محمد صلی اللہ علیہ وسلم انت المستعان وعلیک البلاغ
ولا حول ولا قوۃ الا باللہ رواہ الترمذی والطبرانی و باید کہ بگوید دوازدہ بار اللھم اصلح امۃ محمد
اللھم فرج عن امۃ محمد اللھم ارحم امۃ محمد ہر کہ برین دعا مداومت نماید او را از ابدال نویسند
و ہر روز سہ بار بگوید سبحان اللہ وبحمدہ عدد خلقہ و رضا نفسہ وزنۃ عرشہ ومداد کلماتہ
رواہ مسلم و بگوید این دعا اللھم انی ضعیف فقونی رضاک ضعفی وخذ الی الخیر بناصیتی واجعل الاسلام

و بر شق ایمن خواب کند و بگوید اللهم قنی عذابک یوم تبعث عبادک سه مرتبه رواه ابوداود
و در حدیث است هر که بر وضو خواب کند و این دعا بخواند اللهم اسلمت نفسی الیک
و وجهت وجهی الیک و فوضت امری الیک و الجات ظهری الیک رغبة و رهبة
الیک لا ملجا و لا منجا منک الا الیک اللهم آمنت بکتابک الذی انزلت و بنبیک
الذی ارسلت اگر در آن شب بمیرد بر ایمان بمیرد و باید که آخرین دعا این باشد رواه
الصحاح الستة و باید که وقت خواب نیت کند که بجهت تهجد خواهم برخاست که در
حدیث است که هر که این نیت داشته باشد ثواب تهجد یابد اگرچه بر نخیزد و خواب او را صدقه
حق تعالی باشد رواه النسائی و ابن ماجه باسناد جید و باید که وقت خواب در هر چشم
سه میل سرمه کشد که اینچنین بود عمل آنسرور صلی الله علیه وسلم

ذکر بیدار شدن از خواب و نماز تهجد و ادعیه آن

بدانکه وقت تهجد بعد نیم شب
است تا طلوع صبح صادق و علیه الجمهور قبل از نوم باشد یا بعد آن و فی قوت القلوب لا یکون
التهجد الا بعد النوم فما کان من الصلوة قبل النوم لا یکون تهجدا و بدانکه طالب حق را تهجد
از مهم ترین امور است و فی منهاج العابدین عن بعضهم وضع الله تعالی خمسة اشیاء فی خمسة
مواضع الغرة فی الطاعة و الذل فی المعصیة و الهمة فی قیام اللیل و الحکمة فی البطن الخالی
و الغنی فی القناعة و فی البحر الرابق و من المندوبات صلوة اللیل حث السنة الشریفة
علیها کثیرا و افادت ان لها علیها اجرا کبیرا و فیه ایضا روی ابن خزیمة مرفوعا علیکم
بقیام اللیل فانه داب الصالحین قبلکم و قربة الی ربکم و مکفرة للسیات و منهاة عن الاثم
و اقل تهجد دو رکعت است و اکثر آن دوازده رکعت پس چون از خواب برخیزد وضو کند
و در مسواک اهتمام تمام کند و خاتمه آل عمران بخواند که در حدیث متفق علیه آمده بعده
این دعا بخواند اللهم لک الحمد انت قیم السموات و الارض و من فیهن و لک الحمد انت
نور السموات و الارض و من فیهن و لک الحمد انت ملک السموات و الارض و وعدک الحق
و لقاءک حق و قولک حق و الجنة حق و النار حق و النبیون حق و محمد حق و الساعة حق اللهم لک
اسلمت و بک آمنت و علیک توکلت و الیک آمنت و بک خاصمت و الیک حاکمت فاغفر

ذکر نماز وتر وباید کہ وتر بعد از نماز تہجد کند واین کسی را است کہ وثوق تمام دارد بر بیدار بودن در آخر شب وگرنہ اول شب بخواند وعمل صحابہ نیز مختلف آمدہ بعضی اول شب میخواندند وبعضی آخر شب میخواندند وقرأت دران دو رکعۃ اول سبح اسم ودر دوم قلیا ودر سوم قل ہو اللہ احد ومعوذتین آمدہ چنین است در روایت ابو داؤد والترمذی ودر بعضے روایات در آخر قل ہو اللہ احد فقط است رواہ النسائی وابو داؤد واین را در بحر الرائق اصح گفتہ وبعد از ادای وتر سہ بار سبحان الملک القدوس بگوید وباید کہ مرتبۂ اخیر بمد صوت گوید کہ چنین بود عمل پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کذا روی النسائی وابو داؤد والدار قطنی وزاد ورب الملائکۃ والروح وبعد از سلام یا در تشہد این دعا بخواند اللہم انی اعوذ برضاک من سخطک وبمعافاتک من عقوبتک واعوذ بک منک لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک رواہ ابو داؤد والترمذی واللہ ولی التوفیق وچون از مسجد در خانہ آید بگوید اللہم انی اسالک خیر المعالج وخیر المخرج بسم اللہ ولجنا وبسم اللہ خرجنا علی اللہ ربنا توکلنا رواہ ابو داؤد مرفوعا یا این آیۃ بخواند رب انزلنی منزلا مبارکا وانت خیر المنزلین و سلام باہل کند کہ سنت است رواہ ابو داؤد وغیرہ واگر کسے در خانہ نباشد بگوید السلام علینا وعلی عباد اللہ الصالحین چنین آمدہ در حدیث

ذکر ادعیۂ وقت خواب وغیر آن چون بمحل خواب آید باید کہ بستر بہ پرچہ جامہ کہ پوشیدہ است پاک کردہ بنشیند کہ سنت است ودر حدیث متفق علیہ امر باین وارد است وادعیہ کہ در حدیث وارد است بخواند وبعضی از سورۃ قرآن نیز بخواند وسورۃ فاتحہ وسورۃ تبارک وایۃ الکرسی وآمن الرسول وآخر سورہ کہف البتہ بخواند ودست جمع نمودہ ہر سہ قل اخیر خواند وبر جمیع بدن رساند شروع از سر وری کند رواہ البخاری ومسلم وسی وسہ بار سبحان اللہ وسی وسہ بار الحمد للہ وسی وسہ بار اللہ اکبر وکبار لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئ قدیر بخواند وسہ مرتبہ گوید استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ جمیع گناہان او بخشیدہ شود رواہ الترمذی مرفوعا ودر وقت پہلو نہادن بگوید باسمک ربی وضعت جنبی وبک ارفعہ ان امسکت نفسی فارحمہا وان ارسلتہا فاحفظہا بما تحفظ بہ عبادک الصالحین کہ در حدیث متفق علیہ وارد است

قرارت نماید در اول آیۃ الکرسی سہ بار و در ثانی قل ہو اللہ سہ بار و در ثالث قل اعوذ برب الفلق
سہ بار و در رابع قل اعوذ برب الناس سہ بار ثواب بسیار یابد چنین است در بعضی از کتب
و در طبرانی آوردہ کہ ثواب برابر شب قدر یابد بعد از فراغ از نوافل عشا کلمہ تمجید یعنی سبحان اللہ
و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر صد بار بخواند کہ عمل بزرگان است و باید کہ در نماز نفل یا
در سنت عشا یا نشستہ ہما نجا یا در خانہ آمدہ از اول قرآن تا آخر آیاتی کہ فضیلت آن در
احادیث صحیحہ و حسنہ آمدہ است نیز بخواند اگر ہمہ تواند بہتر و گرنہ ہر مقدار کہ بخواند غنیمت
است و آن انیست الم ذلک الکتاب لا ریب فیہ تا اولئک ہم المفلحون و الہکم الہ واحد
تا یعقلون آیۃ الکرسی تا خالدون لہ ما فی السموات و ما فی الارض تا آخر سورہ شہد اللہ انہ
لا الہ الا ہو تا ان الدین عند اللہ الاسلام قل اللہم مالک الملک تا بغیر حساب بعدہ خاتمہ
آل عمران ان فی خلق السموات و الارض تا لعلکم تفلحون و از سورۂ نسا ان اللہ لا یغفر تا
اثما عظیما و از سورۂ مایدہ ما قلت لہم تا علی کل شئ قدیر و از آخر سورۂ کہف ان الذین
آمنوا و عملوا الصالحات تا آخر دہ آیۃ اول از قد افلح المومنون و باید کہ ہر شب بر قرارت
سورۂ یس مداومت نماید در عمل الیوم و اللیلۃ از پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم روایت میکنند
کہ گفت آن سرور صلی اللہ علیہ وسلم وصیت علی امتی قرارۃ یس کل لیلۃ من داوم علی قرارتہا
ثم مات شہیدا رواہ الحافظ ابو الشیخ و فضیلت خواندن سورۂ یسین در شب بسیار است
و اگر توفیق یابد سورۂ رحمن نیز بخواند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ کہ این عروس قرآن است رواہ
البخاری و از اول حدید تا بذات الصدور بخواند و آخر سورۂ حشر از ہو اللہ الذی لا الہ الا ہو عالم الغیب
و الشہادۃ بخواند و اذا وقعت الواقعہ نیز ہر شب بخواند کہ در حدیث وارد است ہر کہ سورۂ واقعہ
ہر شب بخواند او را فاقہ نرسد رواہ ابن عساکر و سورۂ تبارک ہر شب بخواند کہ احادیث متعددہ
در فضایل آن وارد شدہ و سورۂ قیامت نیز بخواند کہ در فضیلت آن حدیث وارد شدہ
و سورہ سبح اسم بخواند و سورۂ والضحی نیز بخواند و سورۂ انا انزلناہ بخواند و در جمیع اینہا
حدیث وارد شدہ و سورۂ اذا زلزلت الارض و الہکم التکاثر و قل یا ایہا الکافرون و اذا جاء
و قل ہو اللہ احد و قل اعوذ برب الفلق و قل اعوذ برب الناس کہ در فضل جمیع اینہا حدیث وارد شدہ

مفصل است و در سنت مغرب قل یا ایها الکافرون و قل هو الله بخواند چنین آمده در حدیث
و باید که درمیان فرض و سنت هیچ سخن دنیاوی نکند که مکروه است بعد از ان اورادی که بعد
هر فرض آمده است بخواند ده بار کلمه توحید بخواند یعنی لا الٰه الا الله وحده لا شریک له
له الملک وله الحمد و هو علی کل شئ قدیر که فضیلت آن بسیار است رواه الترمذی بعد از
سنت مغرب شش رکعت بخواند و آنرا در کتب فقه مستحب گفته اند و آنرا صلوة الاوابین گویند
و در حدیث ترمذی و ابن ماجه مذکور است پس اگر این شش رکعت بخواند باید که اول دو رکعت
صلوة حفظ الایمان بخواند و قرارت در ان بعد فاتحه قل هو الله احد هفت مرتبه و معوذتین
یکبار هر که این نماز بخواند در امن باشد از نزع ایمان بعد از ان دو رکعت دیگر بخواند و
بخواند در هر رکعتی آیة الکرسی یکبار و اخلاص ۳ بار چهل ساله نماز های فوت شده را
کفارت شود چنین آمده در حدیث فضایل اعمال بعده دوگانه دیگر بگزارد و بخواند در
والسماء ذات البروج در اول و والسماء والطارق در ثانی که فضیلت آن در بعضی اوراد
مذکور است و در این وقت صد بار کلمه طیب گوید که در حدیث است که هر که صد بار هر روز
کلمه طیب بگوید روز قیامت روی او چون ماه شب چهاردهم منور شود رواه الطبرانی
اما بزرگان بعد مغرب معمول ساخته اند و باید که در احیای ما بین العشائین اهتمام تمام کند
که بزرگان این وقت را بنماز یا تلاوت یا بذکر جهر یا بذکر خفی معمور داشته اند

ذکر نماز عشا و اوراد و ادعیه آن

چون وقت عشا در آید تجدید وضو کند
و قبل از ادای فرض چهار رکعت سنت بخواند و ذکر این سنت در کتب فقه وارد است
اما در کتب حدیث نیست بعده فرض عشا بجماعت بگزارد مروی است از رسول خدا
صلی الله علیه وسلم هر که نماز عشا بجماعت بگزارد گویا نصف شب بنماز احیا نموده رواه مسلم
و قرارت در نماز عشا و الشمس وضحاها و اللیل و سبح اسم و والتین و امثال آن آمده است
بعد از فرض عشا اذکاری که بعد هر فرض آمده متصل بسلام خوانده دو رکعت سنت
موکده بگزارد و ادعیه معمولی که دارد بخواند بعده چهار رکعت سنت مستحبه بگزارد که در
فضایل اعمال آورده که ثواب عملی که در شب قدر کرده باشد بیابد و اگر درین چهار رکعت

دعای افطار باید کرد و آن اینست بسم الله و الحمد لله اللهم لک صمت و علی رزقک افطرت
و علیک توکلت شجانک و بحمدک تقبل منی انک انت السمیع العلیم و بگوید الحمد لله الذی اعانی
فصمت و رزقنی فافطرت اللهم انی اسالک برحمتک التی وسعت کل شیء ان تغفر لی
ذنوبی و افطار بسه عدد خرما کند یا بچیزیکه او را آتش نرسیده باشد و اگر خرما حاضر نباشد
بچند غرفه آب افطار کند که چنین بود عمل آن حضرت صلی الله علیه وسلم و در فضایل روزه
احادیث بسیار آمده پیغمبر فرمود صلی الله علیه وسلم هر که یک روزه دارد برای خدا تعالی
دور دارد روی او هفتاد ساله راه از دوزخ رواه البخاری و مسلم و احمد و الترمذی
و النسائی و در حدیث آمده خواب روزه دار عبادت است و عمل او مضاعف و دعای او
مستجاب است و گناه او مغفور است رواه البیهقی فی الشعب و در حدیث است
روزه سپر است مادام که پاره نکرده است آنرا بدروغ یا غیبت رواه الطبرانی فی الاوسط
و در حدیث آمده سوگند بخدائی که روح محمد در قبضه قدرت اوست هر آئینه بوی دهن روزه دار
خوشبوتر است نزد حق تعالی از بوی مشک رواه مسلم و احمد و النسائی و در حدیث است
هر که روزه دار را افطار کناند او را اجر مثل اجر روزه دار است و نقصان نمی شود از
اجر صائم هیچ چیز رواه احمد و الترمذی و ابن ماجه و چون قصد روزه نفل کند باید
که روز دوشنبه و پنجشنبه و جمعه نگاه دارد که عمل آن سرور بود صلی الله علیه وسلم رواه احمد
و ابن ماجه و در حدیث صحیح مرفوعا وارد است احب الصیام الی الله صوم اخی داود روز
بیض البته نگاه دارد و ذکر آن در ماه رجب خواهد آمد و در فضیلت صوم ماه رمضان که فرض است
احادیث بسیار آمده در اصل کتاب نظر کند

ذکر نماز مغرب و ادعیه آن

چون اذان شام شنود این دعا بخواند اللهم هذا اقبال
لیلک و ادبار نهارک و اصوات دعاتک و حضور صلوتک و شهود ملائکتک فاغفر لی
ذنوبی و تجاوز عن سیاتی که در حدیث ابی داود و بیهقی وارد است و در حصن حصین از اذکار
نووی نیز مذکور است و در میان اذان مغرب و تکبیر از مقدار سه آیت توقف نکند که مکروه است
چنانکه در فقه مذکور است پس باید که فرض مغرب بجماعت بگزارد و قرائت در ان قصار

و در فضائل درود احادیث بسیار وارد است و در فتوح الاوراد زیاده از پنج ورق در فضائل
درود نوشته هر که خواهد دران مطالعه کند

ذکر در بیان اعمالیکه از وقت عصر تا بوقت مغرب است چون وقت عصر شود
تجدید وضو کند و صلوة وسطی بر مذهب مختار همین نماز عصر است باید که باین نماز اهتمام بسیار کند
و تا خیر تا وقت مکروه ننماید و ان زرد شدن آفتاب است در حدیث است که آن نماز منافقان است
رواه ابو داؤد و مسلم و نماز درین وقت مکروه است و اشد کراهت و وقت آن بعد از ظل
مثلین سوای فی الزوال است و جماعت در نماز عصر فضل بسیار دارد و در سنت عصر که مستحب است
نیز اهتمام نماید و در حدیث است هر که این چهار رکعت بگزارد حرام کند حق تعالی بر و آتش دوزخ
رواه الطبرانی و باین چهار رکعت پیغمبر صلی الله علیه وسلم امیر المؤمنین علی را کرم الله وجهه
وصیت فرموده اند علی کرم الله وجهه میگوید ترک نمیکنم این را بجهت وصیت آن سرور
صلے الله علیه وسلم تا وام که زنده باشم رواه البخاری ذکره فی جمع الجوامع و قرأت درین
چهار رکعت در اوسلے اذا زلزلت و در ثانیه والعادیات و در ثالثه الهاکم التکاثر در حدیث مروی است و در فرض عصر قرأت والسماء ذات البروج و والسماء
والطارق و امثال آنها در حدیث آمده رواه ابو داؤد و الترمذی و غیرهما و در وقت
مذکور است که اوساط مفصل یعنی از والسماء ذات البروج تا لم یکن در عصر و عشا بخواند و باید
که ما بین عصر و مغرب را معمور دارد باوراد و اذکار بعد از ادعیه که بعد هر فرض است و
از جمله اعمال که در ینوقت است آنست که استغفار صد بار گوید هر استغفار که خواهد و بهتر
آنست که چنین گوید اللهم اغفرلی تب علی انک انت التواب الرحیم یا چنین گوید
استغفر الله من جمیع کره الله قولا و فعلا و عملا و خاطرا و ناظرا یا گوید اللهم اغفر لی
او الوالدی و لجمیع المؤمنین و المؤمنات و المسلمین و المسلمات الاحیاء منهم و الاموات و باید که سبعات
عشر نیز بخواند قبل از غروب متصل باین

ذکر بعد از غروب اگر صایم باشد افطار کند و تعجیل افطار مستحب است یعنی قبل از
ادای مغرب و قبل از اشتباک نجوم مگر در ایام غیم که تاخیر مستحب است و وقت افطار صوم

آیة الکرسی وقل ہو اللہ احد وبعد از سلام بخواند قل اللھم مالک الملک تا بغیر حساب بعده این دعا
بخواند اللھم یا کاشف الغم یا مجیب دعوة المضطرین یا رحمن الدنیا والآخرة ورحیما ارحمنی
رحمة تغنینی بھا عن رحمة من سواک واقض دینی حق سبحانه وتعالی ویرا از قرض خلاص کند
ذکر نماز ظہر واعمالیکه در میان ظہر وعصر است چون در مسجد بجہت ادای نماز
ظہر وغیر آن بیاید ابتدا تحیت مسجد کند ودر حدیث وارد است وقتیکه یکی از شما در آید
پس ننشیند تا آنکه دو رکعت نماز نگزارد رواه البخاری ومسلم واگر وقت دوگانه نباشد
یا توفیق نیابد باید که کلمه تمجید بخواند که بجای تحیت میشود وباید که در مسجد کلام بی ضرورت
نکند که منهی است واگر در مسجد جماعتی دست برای دعا برداشتند باید که خود هم بردارد کذا
فی البخاری ودر مسجد بیع وشرا ممنوع است ومنع از خواندن شعر کند ومنع کند از
حلقه نشستن در روز جمعه قبل از نماز ودر مسجد کسی را که سوال کند باواز بلند در اذان
دادن مکروه فرموده اند وبعد از شنیدن اذان ظہر بجواب واد عیه آن چنانکه گذشت
سنت ظہر بخواند وبعد از ان نماز فرض بجماعت بگزارد وبعده دو رکعت سنت
مؤکده بگزارد بعده اورادی که بعد هر پنج نماز مروی است بخواند بعده چهار رکعت
بگزارد ودر حدیث مرفوع وارد است هرکه محافظت نماید بر چهار رکعت قبل از ظہر
وچهار رکعت بعد از و حرام کند حق تعالی آتش دوزخ را بر و رواه احمد والترمذی و
النسائی وابن ماجة واگر این دو وقت نماز تسبیح بخواند بهتر است وباید که وقت ما بین
والعصر را اکثر بخواند درود معمور دارد وبزرگان صد مرتبه درود بعد از ظہر فرموده اند
وافضل آنست که این درود بخواند اللھم صل علی محمد واکه صلوة تکون لک رضا ولحقه
ادا ء حقوقه سراجی که کتاب حدیث است می آرد هرکه این درود سی وسه مرتبه بخواند
هر روز حق تعالی دری در قبر او مفتوح سازد با جمال باکمال آن سرور صلی الله علیه وسلم
مشاهده نماید وشرف باین دولت تا قیامت باشد وفرمود صلی الله علیه وسلم
که اقرب ترین مردم بمن روز قیامت کسی است که بسیار فرستد بر من درود رواه الترمذی
وبعضی از صیغهای درود مع فضایل آن بعد ازین مذکور خواهد شد در ذکر ادعیه بعد از مسجد

بر بدن زیادہ شود دوزخ باو سزاوار تر است وحلال محض آنست کہ فتوح بی طمع رسد از جائی کہ یقین حرمت نباشد یا کسب بوجہ شرع کند یا آنکہ بعد از مخمصہ بخورد وباید کہ سیر نخورد کہ سبب قسوۃ قلب است ذکرہ فی جمع الجوامع عن انس مرفوعا و در حدیث آمدہ اکثرہم شبعا اکثرہم جوعا یوم القیامۃ رواہ الترمذی وغیرہ وباید کہ مشتہی نخورد مطلقا کہ منع است ازان و بعد از خوردن نگشتان بلیسد کہ سنت است رواہ البخاری ومسلم وباید کہ در طبق آنقدر بگذارد کہ کسی را بکار آید وگرنہ طبق را بلیسد وبعد از فراغ از طعام شکر گوید کہ در حدیث است کہ حق تعالی راضی میشود ازان بندہ کہ بعد از طعام و شراب حمد میکند رواہ مسلم پس باید کہ چنین گوید الحمد للہ الذی اطعمنی ہذا الطعام ورزقنیہ من غیر حول منی ولا قوۃ کہ تمام گناہان ماتقدم بخشیدہ شود رواہ الترمذی ابو داؤد وابن ماجۃ کلہم مرفوعا وپس از طعام خلال کند کہ سنت قولی وہم فعلی است و خلال از نی نکند کہ منع است ازان وباید کہ بعد از فراغ دست بشوید کہ این سنت قولی است وہم فعلی و مسح بر دمال مباح است در مرتبۂ آخرہ و در مرتبۂ اولے منع است و بعد از طعام متصل نخسپد کہ در حدیث است از مبوا طعامکم بذکر اللہ ولا تناموا علیہ فتقسی قلوبکم رواہ فی عمل الیوم واللیلۃ و بعد از انکہ پارۂ از طعام ہضم شود قیلولہ کند کہ سنت است و قیلولہ خواب نیمروز را گویند و قیلولہ موجب قوت است بر قیام شب و اعمال خیر کما ورد استعن علی قیام اللیل بالقیلولۃ ذکرہ فی کنز العباد وغیرہ واللہ الموفق والمعین و بہ نستعین و آب استادہ نخورد و بیکدم نخورد بلکہ سہ دم بیاشامد کہ سنت است اول بسم اللہ گوید و آخر الحمد للہ گوید بعدہ این دعا بخواند الحمد للہ الذی جعل الماء برحمتہ عذبا فراتا ولم یجعلہ بذنوبنا ملحا اجاجا کہ عمل آن سہ ورست صلی اللہ علیہ وسلم تمام شد

ذکر آداب طعام خوردن و آب نوشیدن

ذکر نماز فی الزوال و نمازی کہ بجہت ادای دین از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم منقول است

بعد از زوال متصل برخیزد و نماز فی الزوال بگزارد کہ درین ساعت دروازہ ہای آسمان کشادہ میشود رواہ الترمذی و آن چہار رکعت است و قرارت دران بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی وقل ہو اللہ سہ بار است در حدیث است کہ حق تعالی او را ثواب صد یقان و شہیدان ہر روز بدہد و بر ادای دین چہار رکعت نماز درین وقت مروی است قرارت درین بعد از فاتحہ

رواه ابو داود و ابن ماجه و با متقیان بخورد و از خانهٔ متقیان بخورد که چنین است امر آن سرور
صلی الله علیه وسلم و کرم نخورد زیرا که گرم خوردن زیان دارد چنانکه در طب مقرر است و بدا
راست بخورد و آب هم بدست راست آشامد که این هر دو عمل بدست چپ کردن عمل شیطان است
رواه مسلم و از پیش خود خورد و از میان طبق بخورد و از بالای آن نیز نخورد که برکت نازل میشود
بر بالای آن رواه ابو داؤد و الترمذی و اگر اطعمه مختلف باشد از جانب دیگر خوردن روا است و نفخ
در طعام نکند و بوی نکند و در بازار نخورد که نهی از این هر سه در حدیث وارد است و عیب طعام نکند
اگر خوش آید خورد و گرنه ترک کند کذا فی الحدیث و در احادیث صحیحه مدح طعام وارد است
چنانکه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم وقت خوردن سرکه که فرمودند نعم الادام الخل کما فی البخاری
و شیر را نیز تعریف فرموده اند و در وقت نوشیدن آن میفرمودند اللهم بارک لنا فیه و ازدنا منه و در طعام دیگر میفرمودند اللهم بارک لنا فیه اطعمنا خیرا منه رواه ابو داؤد و ابن ماجه و الترمذی
و گوشت را میفرمودند سید الطعام و اگر چیزی شیرین پیش آید البته از و چیزی بخورد که
درین امر است از آن سرور صلی الله علیه وسلم رواه البیهقی و باید که سه انگشت بخورد و
عند الحاجت استعانت بر رابع جائز است و اگر خرما خورد تر خورد چنین است در حدیث
و از میوها انگور و خربزه را بسیار دوست میداشت آن سرور صلی الله علیه وسلم و اگر از
دست چیزی بیفتد برداشته بخورد و اگر در طبق طعام یا شوربا مگس بیفتد او را غوطه دهد
که در یک بازوی او شفاست و در دیگر زحمت است مقدم میکند بازوئی را که در و زهر است
رواه ابن ماجه مرفوعا و باید که خادم را از آن طعام که خود خورد البته چیزی بدهد اگر چه
یک لقمه یا دو لقمه باشد علی الخصوص کسی که پخته است چنانکه در حدیث مسلم و غیر
آن وارد است و باید که بر خوان نخورد بلکه بر قطع یا سفره بخورد که این سنت است
و اگر از سفره چیزی بر زمین افتد آنرا برداشته پاک کرده بخورد که از فقر اضطراری
مامون شود و رزق واسع گردد و باید که اهتمام تمام کند که لقمه حلال باشد که در قرآن و
در حدیث تاکید بدان بسیار واقع است و در حدیث است هر که لقمه از حرام بخورد قبول
نمیشود نماز او تا چهل روز و دعای او قبول نمیشود تا چهل صباح و هر گوشتی که از حرام

میفرماید هرکه مشغول کند او را قرآن و ذکر من از سوال من یعنی از ادعیه خواندن بدهم او را
افضل از آنچه بسایلان بدهم رواه النسائی مرفوعا و رواه الترمذی والحاکم مرفوعا هرکه قرآن
خواند و عمل کند بر و پوشانیده شود پدر و مادر او را تاج روز قیامت که روشنی آن خوبتر
از روشنی آفتاب باشد در دنیا پس چه گمان دارید بآن کسی که قرآن خوانده و عمل کرده است
و فی الحدیث قرائت قرآن در غیر مصحف موجب هزار درجه است و در مصحف مضاعف میشود
تا دو هزار درجه رواه البزار و غیره مرفوعا و دیگر احادیث بسیار است و فضل قرآن از ان
در شب بسیار است چنانکه مذکور است در شب خواهد شد انشاء الله تعالی پس چون از ادعیه
و اذکار و تلاوت قرآن و از درس و تعلیم فارغ شود طعام تناول کند که عمل اکثر بزرگان همین بوده است
ذکر در بیان آداب طعام خوردن و ادعیه آن باید که در اول و آخر دست بشوید
که سبب برکت است رواه ابو داود و اول شستن سبب وسعت رزق است و نشسته خورد
و نه ایستاده که منهی است رواه مسلم و شروع طعام به بسم الله کند که نزد جمهور علما مستحب است
و بعضی علماء واجب گفته اند و اگر در اول فراموش شود و در اثنای طعام خوردن یاد آید بگوید بسم الله
اوله و آخره رواه ابو داود و در رواه الترمذی و بهتر آنست که گوید بسم الله خیر الاسماء بسم الله
الذی لا یضر مع اسمه شیء فی الارض ولا فی السماء وهو السمیع العلیم اللهم اجعل فیه برکة وعافیة
و شفاء که آن طعام ضرر نمیکند رواه ابو الشیخ عن عبد الله ابن مسعود و صححه الشیخ ابن القیم و از
ابن عطیه مروی است که وقت حضور طعام بگوید اللهم اجعله رزقا طیبا مبارکا لا تبتغیه فیه ولا احساب
تحقیق ادای شکر آن طعام نموده باشد و از پیغمبر صلے الله علیه وسلم روایت می کنند
که بر هر لقمه بسم الله میفرمودند رواه الترمذی و در میان هر دو لقمه حمد خدا میکردند و اگر
بسم الله مطلقا فراموش شود در آخر قل هو الله سه مرتبه بخواند و باید که بر سفره نمک حاضر باشد
و اول و آخر بچشد که موجب شفا است از هفتاد درجت کذا فی العوارف و به نیت قوت
بر عبادت بخورد و علامت صدق این آنست که بر قدر کفایت اختصار کند و از سیری به پرهیزد
که موجب سستی است و تکلف در تنعم نکند و هر چه موجود باشد بخورد و پیغمبر فرمود صلی الله علیه
وسلم خوبترین نان خورش نمک است رواه ابن ماجه و باید که با یاران مجتمع بخورد که سبب برکت است

در فضل لا حول ولا قوۃ الا باللہ آمدہ آنہا دوازدہ سبحان اللہ وبحمدہ و تسعین و ذکر اسمہا اتم رواہ مالک فی الموطا والحاکم فی المستدرک وباید کہ ہر روز بگوید اللہم بارک لی فی الموت وفیما بعد الموت بیست و یکبار داخل شود در بہشت بغیر حساب وفی الحدیث قیل یا رسول اللہ ہل یحشر مع الشہداء احد قال نعم بذکر الموت فی الیوم واللیلۃ عشرین مرۃ وباید کہ کلمہ رد کفر ہر روز بگوید وآن اینست اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیئا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم رواہ الطبرانی ورواہ ابو لیلی وقال ثلث مرات وباید کہ این دعا بخواند اللہم انی اسالک صحۃ فی ایمان وایمانا فی حسن خلق ونجاح یتبعہ فلاح ورحمۃ منک وعافیۃ ومغفرۃ منک ورضوانا در ہر روز و ہر شب این دعا را جناب رسالت صلی اللہ علیہ وسلم بسلمان فارسی رضی تعلیم فرمودند رواہ الطبرانی فی الاوسط و در وقتی کہ روز بسیار گرم باشد بگوید لا الہ الا اللہ ما اشدہ حرہذا الیوم اللہم اعذنی من حر نار جہنم و در وقتی کہ بسیار سرد باشد بگوید لا الہ الا اللہ ما اشد بردہذا الیوم اللہم اعذنی من زمہریر جہنم حق تعالے میفرماید گواہ باش ای دوزخ من آزاد کردم این بندہ را از عذاب دوزخ رواہ البیہقی وغیرہ و در شب گرم یا سرد نیز گوید بجای ہذا الیوم ہذہ اللیل بگوید در حدیث آمدہ پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ بر من درود فرستد در روزی ہزار مرتبہ نمیرد تا نہ بیند مقام خود در بہشت رواہ الحافظ المقدسی و در حدیث وارد است کہ پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ قل ہو اللہ احد در روزی صد بار بخواند گناہ پنجاہ سالہ او بخشیدہ شود مگر قرض رواہ الترمذی وقال حسن غریب

ذکر در فضیلت تلاوۃ قرآن بدانکہ در فضیلت تلاوۃ قرآن احادیث بسیار آمدہ و فی الحدیث الاحمد والترمذی والحاکم اہل القرآن ہم اہل اللہ خاصۃ وفی الحدیث حملۃ القرآن اولیاء اللہ فمن اعادہم فقد عاد اللہ ومن والاہم فقد والی اللہ رواہ البخاری وغیرہ و در حدیث است فضل قرآن بر سائر کلام مثل فضل رحمن است بر سائر مخلوقات وفی الحدیث ہر کرا حق سبحانہ وتعالے حفظ قرآن داده است واو گمان کند کہ دیگری را از من زیادہ داده است تحقیق او غلط اعظم نعم را رواہ البخاری فی تاریخہ والبیہقی مرسلا و ایضا فیہ حق تعالے

والعجلۃ فاقدرہ لی ویسرہ لی ثم بارک لی فیہ وان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری
واجلہ فاصرفہ عنی واصرفنی عنہ واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی رواہ البخاری والاربعۃ ودرین
دوگانہ قل یاایہا الکافرون وقل ہو اللہ بخواند وصاحب فتوح الاوراد میفرماید کہ مختار این فقیر
آنست کہ اول حدید وآخر حشر بخواند وگرنہ آیۃ الکرسی وآمن الرسول بخواند کہ فضل بسیار دارد
ودورد عالفظ او کہ از سر شک راوی واقع شدہ بلفظ واو بخواند تا جامع بین الروایتین باشد ودر
لفظ ہذا الامر مطلب خود در دل گذارد ودر جمع الجوامع حدیث آمدہ ہر کہ ہفت مرتبہ استخارہ کند
وہر بار دعای مذکور بحضور دل با معنی بخواند ہر چہ بعد ازان خاطرش بران قرار گیرد بہتر آنست
انتہی ودر حدیث است از سعادت این آدم است استخارہ او در ہر کار واز شقاوت اوست ترک استخارہ
رواہ الحاکم فی المستدرک والترمذی واین صلوۃ استخارہ غیر آن صلوۃ استخارہ است کہ ہر روز میخوانند

ذکر دعاہائی کہ در تمام روز باید خواند پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ در روزی صد بار
کلمہ توحید بخواند یعنی لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الملک ولہ الحمد وہو علی کل شئی قدیر باشد
او را ثواب برابر کسی کہ ده برده آزاد کرده باشد ونوشته شود او را صد عمل نیک ومحو کرده شود ازو
صد بدی وباشد او را پناه از شر شیطان تمام روز ونیارد ہیچ کس عملی ازو افضل روز قیامت
مگر کسی کہ بسیار ازو گفته باشد رواہ البخاری ومسلم وہمین کلمہ با زیادتی بیدی الخیر ویمیت ویحیی
لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شئی قدیر در بازار بگوید بنویسد حق تعالے برای وی ہزار ہزار عمل
نیک یعنی ده لک ومحو کند ازو ہزار ہزار گناہ وبلند کند او را در بہشت ہزار ہزار درجہ رواہ الترمذی
وابن ماجہ واحمد والحاکم فی المستدرک وابن السنی وبنا کرده شود او را خانۂ در بہشت رواہ
الترمذی والنسائی انتہی وباید کہ در ہر روزی صد بار بگوید سبحان اللہ وبحمدہ کہ ثواب آن در حدیث
بسیار آمدہ ونیز کلمہ طیب لا الہ الا اللہ محمد الرسول اللہ در ہر روز صد بار بگوید در حدیث آمدہ
کہ باشد روی او در روز حشر مانند ماہ شب چہاردہم واین گفتن کلمہ طیب صد بار اکثر در عمل
بزرگان در وقت مغرب آمدہ ودیگر باید کہ صد بار لا حول ولا قوۃ الا باللہ ہر روز بگوید
کہ در حدیث است کہ ہر کہ صد بار بگوید این کلمہ را نرسد او را فقر ہرگز رواہ ابن ابی الدنیا
مسندا مرفوعا ودر روایت دیگر ہست کہ این کلمہ کنجی است از گنجہای بہشت ودر حصن حصین

افطار عند مضی ربع النہار و در حدیث است ہر کہ چہار رکعت ضحی بگزارد بنا شود برای او خانہ در بہشت
رواہ الطبرانی و عمل پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در صلوۃ ضحی اکثر اوقات ہمین چہار رکعۃ بود چنانکہ
معاذ رضی اللہ عنہ روایت میکند کہ پرسیدم از عائشہ رضی اللہ عنہا کہ چہ قدر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نماز
ضحی میگزاردند گفت چہار رکعت میگزاردند و زیادہ میکردند انچہ حق تعالی خواستہ است رواہ مسلم
و اکثر آن تا دوازدہ رکعت آمدہ است و در حدیث مرفوع آمدہ است ہر کہ دو رکعت ضحی بگزارد
از غافلان نوشتہ نشود و ہر کہ چہار گزارد از محسنان نوشتہ شود و ہر کہ شش رکعۃ بگزارد از
قانتان نوشتہ شود و ہر کہ ہشت رکعۃ بگزارد از فایزان نوشتہ شود و ہر کہ دہ رکعۃ گزارد در ان روز
ہیچ گناہ بر و نوشتہ نشود و ہر کہ دوازدہ رکعۃ بگزارد بنا کند حق تعالے او را خانہ در بہشت
رواہ ابو نعیم و البیہقی و فی الترمذی و ابن ماجۃ بنی اللہ لہ فی الجنۃ قصرا من ذہب و در بعضی از کتب
مذکور است ہر کہ دوازدہ رکعت نماز ضحی بگزارد در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی یکبار خواند و
قل ہو اللہ احد سہ بار نازل شود از ہر آسمان ہفتاد فرشتہ ہمراہ ایشان کاغذہای سفید
و قلمہای نور باشد بنویسند مر عامل را حسنات یعنی ثواب آن تا نفخ صور و چون روز قیامت
شود بیایند آن فرشتگان و با ہر فرشتہ بہشت باشد و بگویند برخیز ای صاحب قبر کہ تو از
اہل امن ہستی انتہی پس وقتے کہ توفیق یابد دوازدہ رکعۃ بگزارد و گرنہ از چہار کم نکند و بوقت
ضرورت دو رکعۃ بگزارد و قرأت در ان والشمس و ضحیہا کند یا قل ہو اللہ احد دہ بار
بخواند در ہر رکعت بعد از نماز صبح صد بار بگوید اللہم اغفر لی وارحمنی و تب علی انک انت التواب
الرحیم الغفور بعد ازان سیزدہ کرت این دعا بخواند کہ در سرد شدن دل از دنیا تاثیر عجیب دارد
بعد از تسمیہ بگوید اللہم صغر الدنیا باعیننا و عظم جلالک فی قلوبنا اللہم و فقنا بمرضاتک و ثبتنا
علی دینک و طاعتک بفضلک و کرمک و برحمتک یا ارحم الراحمین

ذکر نماز استخارہ پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم وقتی کہ قصد کند یکی از شما کاری را پس
باید کہ دو رکعت استخارہ بگزارد بعد ہ این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک و استقدرک
بقدرتک و اسالک من فضلک العظیم فانک تقدر و لا اقدر و تعلم و لا اعلم و انت علام
الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی و عاقبۃ امری او عاجل امری

والفعل والعمل فی عسر وعافیۃ اللھم حرلی واخترلی ولا تکلنی الی اختیاری اللھم اجعل الخیرۃ فی کل قول وعمل اریدہ فی ہذا الیوم واللیلۃ بعد ازان دعاء ابی ذر رض بخواند کہ فضیلت آن بسیار است وآن اینست اللھم انی اسالک ایمانا دایما واسالک قلبا خاشعا واسالک علما نافعا واسالک یقینا صادقا واسالک دینا قیما واسالک العافیۃ من کل اللیلۃ واسالک دوام العافیۃ واسالک الشکر علی العافیۃ واسالک الغنا عن الناس در حدیث آمدہ کہ گفت جبرئیل علیہ السلام یا محمد سوگند بخدا آنکہ ترا مبعوث کردہ بحق دعا کند ہیچ یکی از امت تو باین دعا مگر بخشیدہ شود او اگناہان اگرچہ از کف دریا و اکثر از ذرات خاک باشند

ذکر در فضیلت علم و درس و تدریس بعد ازان اگر عالم است بدرس مشغول شود و در حدیث آمدہ ساعۃ من عالم متکئ علی فراشہ ینظر فی علمہ خیر من عبادۃ العابد سبعین عاما رواہ الدیلمی فی الفردوس عن جابر و ایضا فیہ مرفوعا فضل العالم علی العابد کفضلی علی ادناکم ان اللہ عز وجل وملائکتہ واہل السموات والارضین حتی النملۃ فی جحرہا وحتی الحوت فی البحر لیصلون علی معلم الناس الخیر رواہ الترمذی عن ابی امامۃ و ایضا فیہ مرفوعا العلماء ورثۃ الانبیاء تجمہم اہل السماء ویستغفر لہم الحیتان فی البحر اذا ماتوا الی یوم القیامۃ واگر فرصت درس نباشد طلب علم کند کہ در حدیث است طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم رواہ ابن ماجۃ والبیہقی وغیرہما واحادیث در طلب علم بسیار است واگر ضرورتی دارد بکسب مشغول شود برای خود و برای عیال خود واگر طالب حق است او را بعد از فراغ از علم فرائض و واجبات ہیچ چیزے بہتر از مشغولی بشغل قلبی نیست پس بذکر مشغول شود یا بنماز نوافل یا بتلاوت قرآن مشغول شود و خود را بہیچ حال مہمل و معطل نگذارد

ذکر در نماز ضحی و فضیلت آن ابو ہریرہ رض روایت می کند کہ وصیت فرمود خلیل من یعنی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بسہ چیز سہ روزہ از ہر ماہ داشتن و دو رکعت نماز صبحی خواندن و آنکہ وتر قبل از خواب کنم رواہ البخاری ومسلم و در حدیث است کہ ہر کہ محافظت کند بر دو رکعت ضحی بخشیدہ شود گناہان او اگرچہ باشد مثل کف دریا رواہ الترمذی و احمد و ابن ماجۃ و وقت او انچہ از حدیث صحیح معلوم میشود آنست کہ بعد از یک پہر روز باشد و فی بعض الکتب ووقتہا

اغفرلی ولوالدی وللمومنین والمومنات والمسلمین والمسلمات الاحیاء منهم والاموات هفت مرتبه
بعده اللهم ارب افعل بی وبهم عاجلا وآجلا فی الدین والدنیا والآخرة ما انت له اهل ولا تفعل بنا
یا مولانا ما نحن له اهل انک غفور حلیم جواد کریم ملک برءوف رحیم هفت مرتبه وبر سورتها بسم الله
الرحمن الرحیم البته البته بگوید واین مسبعات عشر معمول مشائخ است ومروی است از
خضر علیه السلام واکثر مشائخ دراوراد صبح نوده نام باریتعالے میخوانند وپیغمبر فرمود
صلی الله علیه وسلم حق سبحانه وتعالے را نوده ونه نام است هرکه بشمارد آنرا داخل شود در بهشت
رواه البخاری ومسلم والترمذی والنسائی وغیرهم ودر روایت دیگر بخاری آمده لا یحفظها احد
الا دخل الجنة وباید که بعد از نماز صبح سورهٔ یسین نیز بخواند که فضل آن در احادیث وارد است
صبح وشام از مشائخ عظام ادعیه بسیار وارد است که ایراد همه آن وعمل بدان متعذر است باید که بر بعضی اقتصار نماید
ذکر نماز اشراق وادعیه بعد طلوع آفتاب چون ورد بعد از نماز صبح تمام شود
وآفتاب مقدار یک نیزه بلند شود نماز اشراق بگذارد وآن دو رکعت است بخاری در
حدیث الترمذی من صلی الصبح فی جماعة ثم قعد یذکر الله حتی تطلع الشمس ثم صلی رکعتین
کانت له کاجر حجة وعمرة تامة تامة تامة رواه الترمذی وقال هذا حدیث ودر بعضی روایت
چهار آمده است چنانکه در روایت ابوداؤد آمده وباید که درین دو رکعت در اول آیة الکرسی
ودر آخر آمن الرسول تا آخر بخواند بعده این دعا بخواند اللهم انی لا استطیع دفع ما اکره ولا املک
نفع ما ارجو اصحت مرتهنا بعملی واصبح امری بید غیری فلا فقیرا افقر منی اللهم لا تشمت بی عدوا
ولا تسوء بی صدیقا ولا تجعل مصیبتی فی دینی ودنیای ولا فی الآخرة ولا تجعل الدنیا اکبر همی
ولا مبلغ علمی ولا تسلط علی من لا یرحمنی اللهم انی اعوذ بک من الذنوب التی تزیل بها النعم و
من الذنوب التی توجب بها النقم برحمتک یا ارحم الراحمین واگر چهار رکعت بخواند در دو گانهٔ دوم
قل یا وقل هو الله احد بخواند بعده این دعا بخواند وبعد از سلام دعاء استخاره بخواند وآن اینست
اللهم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر
وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللهم انی لا املک لنفسی ضرا ونفعا ولا موتا ولا حیوة ولا نشورا
ولا استطیع ان اخذ الا ما اعطیتنی ولا ان اتقی الا ما وقیتنی اللهم وفقنی لما تحب وترضی من القول

وعلی اللھم استر عوراتی و امن روعتی اللھم احفظنی من بین یدی ومن خلفی وعن یمینی وعن شمالی ومن فوقی
واعوذ بعظمتک ان اغتال من تحتی رواہ ابو داؤد وغیرہ ورواہ الحاکم وقال صحیح الاسناد و پیغمبر صلی اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم نگوید ہیچ کس در صباح و مساء رضینا باللہ ربا وبالاسلام دینا وبمحمد رسولا
مگر آنکہ حق باشد بر حق سبحانہ وتعالے کہ آن بندہ را راضی سازد رواہ ابو داؤد والنسائی والحاکم
وقال صحیح الاسناد ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالی عنہ گفت کہ امر کرد مرا پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ بگویم
در صباح و مساء وقت خواب این کلمات را اللھم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشہادۃ
رب کل شئ ومالیکہ اشہد ان لا الہ الا انت اعوذ بک من شر نفسی وشر الشیطان وشرکہ
رواہ الترمذی وقال حسن صحیح و پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ بگوید در صباح اللھم ما اصبح بی من نعمۃ
او باحد من خلقک فمنک وحدک لا شریک لک فلک الحمد ولک الشکر تحقیق ادا کردہ باشد
شکر آنروز را وہر کہ در وقت مساء گوید ادا کردہ باشد شکر آن شب را رواہ النسائی ہر کہ وقت
صبح بگوید بسم اللہ علی نفسی ودینی ومالی ہیچ آفت بروی نرسد چنین وارد شدہ در حدیث واگر
در شب نیز گوید بہتر ست وزہیر بن عوام رضی اللہ تعالے عنہ روایت میکند از پیغمبر صلی اللہ علیہ
وسلم کہ فرمود ہیچ کسے در اول شب واول روز بگوید بسم اللہ ذی الشان عظیم البرہان شدید
السلطان ما شاء اللہ کان اعوذ باللہ من الشیطان مگر کہ از شیطان ولشکر او محفوظ ماند رواہ
الحاکم فی تاریخہ صاحب فتوح الاوراد گوید کہ این مجرب فقیر ست باید کہ دوستان عامل شوند وباید
کہ اختتام ادعیہ برین درود نمایند واین درود ۳۳ بار بخواند اللھم صل علی سیدنا محمد بعدد کل ذرۃ
الف الف مرۃ افضل صلواتک واکمل تحیاتک علی عدد معلوماتک من الازل الی الابد صلوۃ
تکون لک رضا ولحقہ ادا بین یدی کل نفس ولحظۃ ولمحۃ وطرفۃ یطرف بہا اہل السموات والارض
وکل شئ ہو فی علمک کاین او قد کان وعلی آل سیدنا محمد وبارک وسلم کذلک وباید کہ درین
ہر دو وقت مسبحات عشر بخواند وان اینست سورۂ فاتحہ ہفت مرتبہ قلیا ہفت مرتبہ قل ہو اللہ
ہفت مرتبہ قل اعوذ برب الفلق ہفت مرتبہ قل اعوذ برب الناس ہفت مرتبہ بعدہ کلمہ
تمجید یعنی سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ہفت مرتبہ عدد ما علم اللہ وزنۃ
ما علم اللہ وملاء ما علم اللہ یکبار بعدہ درود ہفت مرتبہ بعدہ دعاء ماثورہ یعنی اللھم

السلام المومن المهیمن العزیز الجبار المتکبر سبحان اللہ عما یشرکون ہو اللہ الخالق البارئ المصور
لہ الاسماء الحسنی یسبح لہ ما فی السموات والارض وہو العزیز الحکیم ہفتاد ہزار فرشتہ طلب رحمت از
برای او کنند تا شام و از شام تا صبح و اگر بمیرد در انروز یا در ان شب شہید مردہ باشد رواہ
الترمذی وقال حسن غریب والدارمی و پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم بہ بعضی از دختران خود تعلیم فرمودند
کہ وقت صباح و مسا بگویید سبحان اللہ وبحمدہ لا قوۃ الا باللہ ما شاء اللہ کان وما لم یشا لم یکن
اعلم ان اللہ علی کل شئ قدیر وان اللہ قد احاط بکل شئ علما بعدہ فرمود علیہ السلام بگوید
این را ہیچ کس در صبح و شام مگر کہ در حفظ الٰہی باشد رواہ ابو داؤد و النسائی و پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
بیفرمودند اللہم بک اصبحنا وبک امسینا وبک نحیی وبک نمیت والیک النشور و در مسا می فرمودند
اللہم بک امسینا وبک اصبحنا وبک نحیی وبک نموت والیک المصیر رواہ ابو عوانہ وابن حبان فی
صحیحہما ورواہ ابو الشیخ و فرمود پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ گوید در صباح اللہم انی اصبحت اشہدک
واشہد حملۃ عرشک وملائکتک وجمیع خلقک انک انت اللہ لا الٰہ الا انت وان محمدا عبدک ورسولک
یکمرتبہ ربع او از دوزخ آزاد شود و اگر دو مرتبہ بگوید نصف و اگر سہ مرتبہ بگوید سہ حصہ و اگر چہار مرتبہ
بگوید تمامہ آزاد شود و در وقت مسا نیز ہمچنین است لیکن بجای اصبحت امسیت بگوید رواہ ابو داؤد
والترمذی وحسنہ ورواہ النسائی وزاد وحدک لا شریک لک بعد قولہ لا الٰہ الا انت واین ضابطہ
در جمیع ادعیہ نگاہ دارد یعنی وقت شام لفظ امسیت و امسی بگوید و پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم
ہر گاہ کہ صبح کند یکی از شما پس باید کہ بگوید اصبحنا واصبح الملک للہ رب العالمین اللہم انی
اسالک خیر ہذا الیوم وفتحہ ونصرہ ونورہ وبرکتہ وہداہ واعوذ بک من شر ما فیہ ومن شر ما بعدہ
در مسا نیز بمثل این گوید رواہ ابو داؤد و پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ سید الاستغفار یعنی اللہم انت
ربی لا الٰہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عہدک ووعدک ما استطعت اعوذ بک من شر ما
صنعت ابوء لک بنعمتک علی وابوء لک بذنبی فاغفر لی فانہ لا یغفر الذنوب الا انت بگوید
در صباح یا در مسا و در آنروز یا در ان شب بمیرد داخل شود در بہشت رواہ البخاری والترمذی
ولفظہ وجبت لہ الجنۃ و پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم این کلمات را صباح و مسا البتہ میخواندند اللہم انی
اسالک العافیۃ فی الدنیا والآخرۃ اللہم انی اسالک العفو والعافیۃ فی دینی ودنیای واہلی

حسبی اللہ عند الموت حسبی اللہ عند المسئلۃ فی القبر حسبی اللہ عند الحساب حسبی اللہ عند المیزان
حسبی اللہ عند الصراط حسبی اللہ لا الٰہ الا ہو توکلت وہو رب العرش العظیم و دعا ہا
بسیار خصوصا بعد از نماز صبح مروی است از مشائخ کہ ذکر آن موجب تطویل میشود
اما درین قدر کفایت ہست اگر کسی مداومت نماید ان

ذکر در ادعیہ صبح و شام پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ بعد از صبح و عصر
سہ مرتبہ بگوید استغفر اللہ العظیم الذی لا الٰہ الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ کفارت گناہان
او شود اگرچہ باشد مثل کف دریا رواہ ابن السنی و پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر بندہ
کہ در صباح و مسا ہر روز بگوید بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئی فی الارض ولا فی السماء
وہو السمیع العلیم ضرر نکند او را ہیچ چیز رواہ ابو داؤد و الترمذی وقال حسن صحیح پیغمبر فرمود
صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ گوید در صباح و مسا الحمد للہ رب العالمین الرحمن الرحیم چہار مرتبہ
شکر روز و شب او اکردہ باشد و ہر کہ ده مرتبہ الحمد للہ رب العالمین بگوید او اکردہ باشد شکر
حق تعالی چنانکہ حق ادای شکر اوست رواہ الحافظ الصلاحی فی الیوم واللیلۃ پیغمبر فرمود صلی اللہ
علیہ وسلم ہر کہ ہفت مرتبہ صبح و شام بگوید حسبی اللہ حین تمسون وحین تصبحون ولہ الحمد فی السموات
والارض وحین تظہرون یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ویحیی الارض بعد موتہا
وکذلک تخرجون ادراک کند ہر چہ از و فوت شود در تمام روز و ہر کہ در مسا گوید ہمچنین است رواہ
ابو داؤد و پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ صباحا و مساحا حم تنزیل الکتاب من اللہ العزیز الحکیم
غافر الذنب وقابل التوب شدید العقاب ذی الطول لا الٰہ الا اللہ الیہ المصیر و آیۃ الکرسی
بخواند در انروز و در آن شب در حفظ الٰہی باشد رواہ ابن السنی و الترمذی باسناد صحیح و فرمود
پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم ہر کہ در صباح و شام سہ بار اعوذ باللہ السمیع العلیم من
الشیطان الرجیم بگوید و بعد ازان سہ آیہ از اخر سورہ حشر بخواند یعنے ہو اللہ الذی
لا الٰہ الا ہو عالم الغیب والشہادۃ ہو الرحمن الرحیم ہو اللہ الذی لا الٰہ الا ہو الملک القدوس

عبدہ ورسولہ وان عیسی عبد اللہ ورسولہ وابن امتہ وکلمتہ القاہا الی مریم وروح منہ وان الجنۃ حق والنار حق یکبار بخواند کہ در صحیحین وارد است کہ چنین شہادت بدہد حق تعالی اورا داخل کند در بہشت بہر عملے کہ بودہ باشد بعدہ دست تا منکبین بردارد ہر دعا کہ خواہد بکند انشاء اللہ کہ بعد از دست موکدہ است دعا بعد از سنت کند ذکر سیزدہم در فضیلت نشستن بعد از نماز صبح تا طلوع آفتاب از انس بن مالک رض مروی است کہ فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ نماز صبح بجماعت بگزارد بعدہ بنشیند ذکر خدا کند تا آنکہ آفتاب بطلوع شود بعدہ دو رکعت بگزارد باشد اورا اجر یک حج وعمرہ تمام تمام رواہ الترمذی وقال ہذا حدیث حسن وچند احادیث درین باب آمدہ است پس انیقدر البتہ باید نشست و در حدیث است ہر کہ بنشیند در محل نماز خویش بعد از نماز صبح در حالتی کہ بذکر خدا مشغول باشد حرام کند اللہ تعالی بر آتش دوزخ رواہ الی قولہ ابو الشیخ و در یک روایت است کہ واجب شود اورا بہشت

ذکر ورد بعد ہر نماز فرض بعد از ہر نماز فرض بگوید سبحان اللہ سی و سہ بار والحمد للہ سی و سہ بار واللہ اکبر سی و چہار بار وکلمہ توحید یکبار گناہان او بخشیدہ شود اگرچہ مثل کف دریا باشند رواہ مسلم وابو داؤد وآیۃ الکرسی بخواند وشہد اللہ وقل اللہم تا آخر بخواند کہ در ہر یکی ازان فضیلت وارد است بعدہ بخواند سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین سہ بار پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ این را بعد از ہر نماز سہ بار بخواند اورا بجر بیوفا اجر داده شود رواہ الطبرانی بعدہ قل ہو اللہ دہ بار بخواند داخل شود در بہشت از ہر در کہ خواہد رواہ الطبرانی بعد ازان قل اعوذ برب الفلق وقل اعوذ برب الناس یکبار بخواند بعدہ این دعا بخواند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ہر نماز میخواند اللہم اجعل خیر عمری آخرہ وخیر عملی خاتمہ وخیر ایامی یوم القاک رواہ النسائی و تسبیحی کہ معمول مشائخ است بعد از نماز صبح صد بار بخواند لا الہ الا اللہ الملک الحق المبین باشد اورا امن از فقر وازوحشت قبر وحاصل شود اورا بی نیازی از خلق رواہ المستغفری وباید کہ بعد از ہر پنج نماز پنج سورہ بخواند کہ درین دو بیت مذکور است ؎ ہر کہ خواند پنج سورہ وقت پنج ؛ او بیابد راحتی بی پیچ پیچ ؎ فجر پس ظہر فتح وعصر عم ؛ شام واقع در عشا ملک است ہم ؛ و در حدیث آمدہ کہ ہر کہ این دہ کلمات را بعد از ہر نماز بگوید حق تعالے را یابد در جمیع حاجات خود کفایت کنندہ و بسندہ پنج برای دنیا و پنج برای آخرت حسبی اللہ لدینی حسبی اللہ لدنیای حسبی اللہ لما اہمنی حسبی اللہ لمن کفی علی حسبی اللہ لمن کان فی بسوء

است لایزال اللہ عزوجل مقبلا علی العبد فی صلوتہ مالم یلتفت فاذا التفت انصرف عنہ رواہ الامام احمد وابو داؤد والنسائی والدارمی وابن خزیمہ فی صحیحہ والحاکم وصححہ کلہم ۔

ذکر در بعضی ادعیہ در نماز عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا روایت میکند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم وقتے کہ افتتاح صلوۃ میکردند میفرمودند سبحانک اللہم وبحمدک وتبارک اسمک وتعالی جدک ولا الہ غیرک رواہ الترمذی وابو داؤد مختار در مذہب امام اعظم ہمین دعا است وادعیہ دیگر در نوافل فرمودہ اند پس ادعیہ دیگر ذکر کنیم تا ہر کہ خواہد بعمل آرد و در وقت جلسہ بین السجدتین می فرمودند اللہم اغفرلی وارحمنی وعافنی واہدنی وارزقنی رواہ ابو داؤد والترمذی والحاکم وصححہ وبعد از تشہد البتہ بگوید اللہم انی اعوذبک من عذاب جہنم وعذاب القبر ومن فتنۃ المحیا والممات ومن شر فتنۃ المسیح الدجال رواہ مسلم وغیرہ وفی روایۃ لمسلم کان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یعلمنا ہذا الدعاء کما یعلمنا السورۃ من القرآن وادعیہ دیگر در فتوح الاوراد مذکور است ۔ نیز بخواند ودعائے کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ فرمودند چون پرسید کہ یا رسول اللہ بیاموز مارا دعائیکہ در تشہد بخوانیم قال قل اللہم انی ظلمت نفسی ظلما کثیرا ولا یغفر الذنوب الا انت فاغفرلی مغفرۃ من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم متفق علیہ وازعلی ابن ابیطالب رضی اللہ عنہ مروی ست کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم در آخر نماز بعد از تشہد میخواندند اللہم اغفرلی ما قدمت وما اخرت وما اسررت وما اعلنت وما اسرفت وما انت اعلم بہ منی انت المقدم وانت المؤخر لا الہ الا انت رواہ مسلم وابو داؤد والترمذی والنسائی ۔

ذکر دوازدہم در ادعیہ بعد از نماز فرض بعد از سلام ہر فرض بگوید استغفر اللہ العظیم الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ اللہم انت السلام ومنک السلام والیک یعود السلام فحینا ربنا بالسلام وادخلنا دار السلام تبارکت ربنا وتعالیت یا ذا الجلال والاکرام اللہم لا مانع لما اعطیت ولا معطی لما منعت ولا راد لما قضیت ولا ینفع ذا الجد منک الجد سہ بار یا یکبار بخواند این ہمہ دعا در احادیث صحیحہ وارد است رواہ البخاری وغیرہ وبعد ازین ادعیہ در نماز صبح لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو علی کل شئ قدیر دہ بار بخواند کہ در حدیث صحیح وارد است بعد ازان بگوید اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ واشہد ان محمدا

عبدہ

بسوی او تا آنکه فارغ شود از نماز رواه الامام احمد و ابن ماجه

ذکر در آمدن در مسجد و بر آمدن از آن وچون در مسجد در آید اول پای راست درون نهد
وبگوید اعوذ باللہ العظیم و وجهه الکریم و سلطانه القدیم من الشیطان الرجیم که عمل پیغمبر بود صلی اللہ علیه وآله
وسلم و فرمود هر که چنین گوید از جن محفوظ ماند تمام روز رواه ابو داؤد و مرفوعاً و بگوید بسم اللہ والصلوة
والسلام علی رسول اللہ اللهم اغفر لی ذنوبی وافتح لی ابواب رحمتک وچون از مسجد بیرون آید اول
پای چپ بیرون نهد و بگوید بسم اللہ والصلوة علی رسول اللہ اللهم اغفر لی ذنوبی وافتح لی ابواب فضلک
رواه الترمذی وابن ماجه و نیز بگوید اللهم انی اعوذ بک من ابلیس وجنوده از شر شیاطین محفوظ ماند رواه ابن السنی

ذکر در بیان گزاردن نماز صبح بجماعت و دیگر نمازها و فضیلت صف اول و فضیلت
تکبیر اول و بیان قرأت نماز فجر باید که نماز صبح بجماعت ادا کند که در حدیث متفق علیه
وارد است نماز بجماعت افضل است از نماز منفرد بیست و هفت درجه و جماعت سنت موکده
است در روایت مشهوره از مذهب امام اعظم و شیخ ابن همام و دیگر محققان بوجوب آن قایل اند
و در حدیث است هر که نماز عشا بجماعت گزارد گویا نصف شب قیام نموده و کسی که نماز صبح بجماعت
گزارد گویا تمام شب قیام نموده رواه مسلم وغیره و در حدیث دیگر است که نماز جماعت در مسجدے
که جمعه در آن میشود برابر پانصد نماز است و نماز در مسجد مدینه برابر پنجاه هزار نماز است و نماز در مسجد
حرام برابر صد هزار نماز است رواه ابن ماجه و قرأت در نماز فجر در هر دو رکعت باید که از صد آیه
زیاده نباشد و از چهل آیه کم نباشد و شصت آیه میانه است و بهتر آنست که از طوال مفصل
بخواند و آن از حجرات تا ذات البروج است و قصد آن کند که صف اول دریابد که افضل است
و جهد کند که تکبیر اولی از و فوت نشود که در حدیث است هر که تا چهل روز تکبیر اولی در جماعت
یابد نوشته شود او را دو برات یکی از دوزخ و یکی از نفاق رواه الترمذی و رجال اسناده ثقات
و در عوارف المعارف از سید الطائفه جنید بغدادی نقل میکنند که هر چیز را خلاصه است
و خلاصه نماز تکبیر اولی است و باید که در نماز از اول تا آخر بحضور دل باشد که در حدیث آمده است
لا صلوة للملتفت رواه الطبرانی و اکثر بزرگان نماز بحضور را فاسد میدانند مثل معاذ بن جبل
و حسن بصری و سفیان ثوری و بشر حافی و امام غزالی و امام فخر رازی وغیرهم رضی اللہ عنهم و در حدیث صحیح

ونورا فی لحمی ونورا فی دمی ونورا فی شعری اللھم اعظم لی نورا واعظم نورا
واجعل لی نورا سبحان الذی تعطف بالعز وقال بہ سبحان الذی لبس المجد وتکرم بہ
سبحان الذی لاینبغی التسبیح الا لہ سبحان ذی الفضل والنعیم سبحان ذی المجد والکرم
سبحان ذی الجلال والاکرام کہ در احادیث صحیحہ وحسنہ آمدہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
در وقت برآمدن بحجت نماز صبح میخواندند رواہ مسلم مع زیادۃ فی بعض الالفاظ وتقدیم
وتاخیر حضرت عیسی علی نبینا وعلیہ السلام در وقت صبح این دعا میخواندند اگر فرصت وفا
نکند بخواند اللھم انی اصبحت لا استطیع دفع ما اکرہ ولا املک نفع ما ارجو واصبح الامر بیدغیری
واصبحت مرتہنا بعملی فلا فقیر افقر منی اللھم لا تشمت بی عدوی ولا تسوء بی صدیقی ولا تجعل
مصیبتی فی دینی ولا تسلط علی من لا یرحمنی رواہ البیہقی فی الشعب وباید کہ در میان سنت فجر
وفرض آن این دعا بخواند یا حی یا قیوم یا بدیع السموات والارض یا ذا الجلال والاکرام
یا الٰہ الا انت اسلک ان تحیی قلبی بنور معرفتک ابدا یا اللہ یا اللہ یا اللہ اللھم صلی علی
محمد وعلی آل محمد کہ منقول ست از بعضے از سلف ہر کہ این دعا بگوید دل مردہ او زندہ گردد وشیخ الاسلام
ابن تیمیہ این ہر دو اسم یعنی یا حی یا قیوم بسیار میخواندند ومی گفتند کہ این را تاثیر عظیم ست
در زندہ شدن دل مردہ ومیفرمودند کہ این ہر دو اسم اعظم ست وبعد از ادای سنت فجر
پہلوی راست بزمین رساند کہ عمل پیغمبر بود صلی اللہ علیہ وسلم کما ورد فی حدیث الصحیحین وامام نووی
این را سنت گفتہ

ذکر از خانہ بیرون آمدن بحجت جماعت نماز فرض

چون از خانہ بیرون آید بگوید
بسم اللہ توکلت علی اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ فرشتگان بامر حق سبحانہ وتعالی گویند ہدایت
کفیت ووقیت وتنحی عنہ الشیطان رواہ الترمذی مرفوعا وقال حسن ونیز بگوید اللھم انی اسالک
بحق السائلین علیک وبحق ممشای ہذا الیک لم اخرج اشرا ولا بطرا ولا ریاء ولا سمعۃ
خرجت اتقاء سخطک وابتغاء مرضاتک اسالک ان تنقذنی من النار وان تغفر لی ذنوبی انہ
لا یغفر الذنوب الا انت پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ چنین کند موکل سازد حق سبحانہ وتعالی
ہفتاد ہزار فرشتہ را کہ استغفار بحجت او کنند ومتوجہ شود حق سبحانہ وتعالی بوجہ کریم خویش

نگذارد که هیچ نماز دران نمی شاید و بعد از صبح صادق تا طلوع آفتاب جز سنت و فرض نمی شاید و بعد از نماز عصر تا نماز مغرب نیز نماز نمی شاید و درین هر دو وقت قضا توان گزارد ۰

ذکر اذان و ادعیهٔ آن و چون وقت اذان بگوید که در حدیث است هر که پنج نماز را اذان بدین گناهان ماتقدم او بخشیده شود رواه الترمذی مرفوعا و جواب اذان مثل ان واجبست باختیار محققان و اکثر علما باستحباب آن قایل اند اما سخن گفتن در وقت اذان بالاتفاق مکروه است و بمجرد سماع اذان مرحبا بالقائلین عدلا و مرحبا بالصلوة اهلا بگوید کذا فی الحدیث و در حدیث است هر که بگوید بعد از اذان اللهم رب هذه الدعوة التامة و الصلوة القائمة آت محمدا الوسیلة و الفضیلة و ابعثه مقاما محمود الذی وعدته حلال شود او را شفاعت من روز قیامت رواه البخاری و بعد از تمامیت یکبار درود بگوید کذا فی حدیث مسلم و در جعلتین لا حول و لا قوة الا بالله گوید کذا فی حدیث مسلم و نیز در حدیث است هر که وقت شنیدن اذان بگوید اشهد ان لا الٰه الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله رضیت بالله ربا و بمحمد رسولا و بالاسلام دینا بخشیده شود گناهان او رواه مسلم و این را بعضی در اول گفته اند و بعضی در آخر و بعضے درمیان و درمیان اذان و اقامت دعا غنیمت داند که وقت استجابت دعاست و در حدیث وارد است الدعاء بین الاذان و الاقامة لا یرد رواه ابو داود فاسئلوا الله العفو و العافیة فی الدنیا و الآخرة رواه الترمذی ۰

ذکر سنت فجر و ادعیه آن باید که سنت فجر را اهتمام وارد و فضل دران باتفاق اهل حدیث و فقه آنست که در خانه بگذارد و اگر بمسجد باشد در گوشه بگذارد و البته میان صف نگذارد خصوصا در وقت جماعت که مکروه است و نبود پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم بر هیچ سنتی متعهد تر از سنت فجر رواه البخاری و مسلم و میفرمود صلی الله علیه وسلم این دو رکعت بهتر است از دنیا و ما فیها رواه مسلم و الترمذی و بعضے علما واجب گفته اند و قرأت پیغمبر صلے الله علیه وسلم درین دو رکعت قل یا و قل هو الله بود رواه الترمذی و ابن ماجه و بعد از ادای سنت فجر سه بار بگوید اللهم رب جبرئیل و اسرافیل و میکائیل و محمد اعوذ بک من النار که این چنین بود عمل آن سرور صلی الله علیه وسلم رواه ابن السنی و بعد از ان این دعا بخواند اللهم اجعل لی نورا فی قبری و نورا فی قلبی و نورا بین یدی و نورا من خلفی و نورا عن یمینی و نورا عن شمالی و نورا من فوقی و نورا من تحتی و نورا فی سمعی و نورا فی بصری و نورا فی شعری

ذکر رفتن در خلا و آداب آن چون داخل خلا شود بسم الله بگوید که سبب ستر است

از چشم جن رواه الترمذی مرفوعا و بگوید الحمد لله الذی اعوذ بک من الخبث والخبائث که عمل آن بسر دست صلی الله علیه وسلم و در انجا سخن نگوید که مکروه است و چون از استنجا فارغ شود بعد از ستر بگوید اللهم حصن فرجی و یسر امری و چون برآید غفرانک گوید رواه الترمذی

وچون برآید اول پای راست بیرون کشد

ذکر وضو و فضیلت مسواک و فضیلت تجدید وضو و فضیلت دوگانه شکر

چون وضو کند اول بسم الله گوید که در سنن احمد و ترمذی واقع است لا وضوء لمن یذکر اسم الله علیه و در بعضی روایات فقه بسم الله العظیم و الحمد لله علی دین الاسلام واقع است و بعضی فقها قسمیه متعارفه اختیار نموده اند و جمع بهتر است و در میان وضو گوید اللهم اغفر لی ذنبی و وسع لی فی داری و بارک لی فی رزقی که عمل آن سرور است صلی الله علیه وسلم رواه النسائی و ابن السنی باسناد صحیح اما نسائی در آخر گفته و در میان وضو و آخر آن بگوید اشهد ان لا الٰه الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا عبده و رسوله رواه مسلم و در روایت ترمذی بعد از وضو وارد است بازیادتی اللهم اجعلنی من التوابین و اجعلنی من المتطهرین و در حصن حصین وارد است که بعد از فراغ نظر بسوی آسمان کرده شهادت مذکور بگوید و ایضا بعد از فراغ از وضو سبحانک اللهم و بحمدک اشهد ان لا الٰه الا انت استغفرک و اتوب الیک بگوید رواه النسائی و الحاکم فی المستدرک و در تمام وضو یا میانه یا آخر آن درود باید گفت که در منهج العمال مروی است لا وضوء لمن لم یصل علی النبی رواه الطبرانی مرفوعا و سوای این ادعیه در احادیث صحیحه ثابت نشده یا در احادیث ضعیفه است یا منقول از سلف است و باید که در وضو مسواک کند البته که سنت موکده است و در حدیث صحیح است که نمازی که بمسواک کند افضل است از نماز بغیر مسواک بهفتاد مرتبه رواه احمد و الحاکم فی المستدرک مرفوعا و احکام وضو از فرائض و سنن و مستحبات بتفصیل در فقه مذکور است بموجب آن عمل آرد و بعد از فراغ وضو دوگانه شکر الوضوء بگذارد که فضیلت آن در حدیث وارد است رواه الترمذی و غیره آنرا در اوقات مکروهه که آن وقت طلوع و وقت غروب و وقت استوا است

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي وفق الخواص من عباده باتيان النوافل من العبادات والصلوة والسلام
على حبيبه وصفيه ونبيه محمد شفيع العصاة في العرصات وعلى آله الطاهرين واصحابه الغالبين
اما بعد فهذه بذرة يسيرة التقطتها من فتوح الاوراد وسميتها بخلاصة الاوراد رجاء ان يعمل بها
احد من عباده الصالحين فيدعو لي بالخير والله الموفق والمعين ٭

ذكر بيدار شدن از خواب چون از خواب بيدار شود بگويد لا اله الا الله وحده لا شريك
له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير الحمد لله وسبحان الله ولا اله الا الله والله اكبر ولا
حول ولا قوة الا بالله پيغمبر فرمود صلى الله عليه وسلم هر كه بعد از بيدار شدن اين كلمات
گفته اللهم اغفر لي بگويد يا دعاى ديگر كند مستجاب شود پس اگر وضو كند ونماز بگذارد قبول
شود رواه البخاري والترمذي والنسائي وابو داؤد وابن ماجه وبگويد الحمد لله رب العالمين
حمدا ابوافي نعمه ويكافي مزيده رواه ابو الشيخ

ذكر دوم در پوشيدن جامه وچون جامه بپوشد بعد از بسم الله بگويد الحمد لله الذي
كساني هذا ورزقنيه من غير حول مني ولا قوة پيغمبر فرمود صلى الله عليه وسلم جميع گناهان متقدم
او بخشيده شود رواه الترمذي وابن السني وابو داؤد وزاد عليه وما تاخر واگر جامه نو بپوشد
بايد كه كهنه بمستحق بدهد وبگويد الحمد لله الذي كساني ما اواري به عورتي واتجمل به في حياتي رواه
الترمذي وغيره وبوقت جامه پوشيدن اول دست راست پوشد ووقت بيرون كشيدن از
دست چپ بكشد ذكره الامام النووي في اذكاره ٭

مہربانیہای پنہان اللھم اغفر لنا یعنی خداوندا بخش مارا ولوالدینا ومادران و
پدران مارا و لمشائخنا ولاستاذنا و بزرگان مارا و استاذ مارا ولاصحابنا
ولاحبابنا ویاران مارا ودوستان مارا ولعشائرنا ولقبائلنا یعنی وخویشاوندان
مارا وقرابتیان مارا ولمن لہ حق علینا وکسانے راکہ حق شان برماست و بجمیع
امتہ محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام یعنی وتمامی امت محمد را بروی رحمت خدا وسلام و
وقنا ربنا شر ما قضیت یعنی ونگاہدارمارا اے پروردگار من از بدی حکم خود
وقنا عذاب النار وعذاب القبر وعذاب یوم القیامۃ یعنی ونگاہدارمارا از
عذاب دوزخ وعذاب قبر وعذاب روز حشر واحشرنا مع المتقین والابرار یعنے
برانگیزان مارا باپرہیزگاران ونیکوکاران اللھم بحرمۃ اوراد الفتحیۃ افتح لنا ابواب
العنایات والکرامات یعنی خداوندا بحرمت این اوراد فتحیہ بکشا برای مادروازہای
عنایتہا وبزرگیہا ووفقنا للطاعات والعبادات یعنی وتوفیق دہ مارا برای طاعتہا
وعبادتہا واحفظنا من الآفات والبلیات یعنی ونگاہدارمارا از آفتہا وبلاہا
وبارک لنا فی الرزق والحسنات یعنی وبرکت دہ مارا در رزق ونیکیہا اللھم
احفظنا یا فیاض من جمیع البلایا والامراض وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد
وآلہ واصحابہ اجمعین یعنی خداوندا نگاہدارمارا ای صاحب فیض از تمام بلاہا و
بیماریہا ورحمت کاملہ نازل کند حق تعالی بہترین خلق خود محمد وآل وی ویاران وی برہمہ

فائدہ بر ضمیر منور طالبان راہ خدا واقف اسرار آگاہ اخفا مباد کہ کتاب لاجواب سراسر انتخاب المسمی
بہ خلاصۃ الاوراد کہ از تصنیف حضرت مولانا حاجی شاہ وجیہ اللہ رحمۃ اللہ علیہ است
الحق کتابیست برای رہای حاجات مومنین قوۃ ورای مسلمین سرمایۂ قوۃ لہذا
صلاح این حقیر چون فوائد عجیبہ وغریبہ اوراد دید مناسب دانست کہ برای رفاہ
مومنین آنرا نیز در شرح خود درج نماید امید از خوانندگان آنست
کہ این فقیر را بدعای خیر یاد نمایند
فقط

اللھم انصر امۃ محمدؐ یعنی ای خداوندا مدد کن امت محمدؐ را اللھم افتح لامۃ محمدؐ یعنی خداوندا
بکشائی کارہای بستۂ امت محمدؐ را اللھم اصلح امۃ محمدؐ یعنی خداوندا درست ساز کارہای
امت محمدؐ را اللھم فرج عن امۃ محمدؐ یعنی خداوندا کشایش کن از امت محمدؐ اللھم کرم
امت محمدؐ یعنی خداوندا بزرگ گردان امت محمدؐ را اللھم عظم امۃ محمدؐ یعنی خداوندا بزرگی
عطا فرما امت محمدؐ را اللھم تجاوز عن امۃ محمدؐ یعنی خداوندا درگذر فرما از امت محمدؐ مراد انیکہ
بر خطائی کہ از امت محمدؐ سر زند شود آنرا معاف فرما بموجب وعدۂ خویش کہ از محمدؐ صلے اللہ علیہ وسلم
فرمودہ ذلیل مگردان امت محمدؐ را مثل امت ہاے دیگر پیغمبران اللھم
یا حبیب التوابین تب علینا یعنی خداوندا ای دوست دارندہ توبہ کنندگان قبول کن
توبہ ما را ویا امان الخائفین آمنا یعنی وای امان دہندۂ ترسندگان ایمن
ساز ما را ویا دلیل المتحیرین دلنا یعنی وای راہنمای حیرت زدگان راہ نما ما را
ویا ہادی المضلین اہدنا یعنی وای ہدایت کنندۂ گمراہان ہدایت کن ما را ویا غیاث
المستغیثین اغثنا یعنی وای فریاد رس فریاد کنندگان فریاد رس ما را ویا رجاء المنقطعین
لا تقطع رجاءنا یعنی وای امیدگاہ مایوسان قطع مکن امید ما را ای کسانیکہ از خلق و اسباب
ظاہری مایوس شدہ اند ویا راحم العاصین ارحمنا یعنی وای رحم کنندۂ گناہگاران
رحم کن ما را وغافر الذنبین اغفر لنا ذنوبنا یعنی وای بخشندۂ گناہگاران بخشای
ما را گناہان ما وکفر عنا سیئاتنا مع الابرار یعنی و دور کن از ما بدیہای ما را وبمیران ما را با
نیکوکاران اللھم اغفر ذنوبنا یعنی خداوندا ببخش گناہان ما را اللھم استر عیوبنا یعنی خداوندا
بہ پوشان عیبہای ما را اللھم شرح صدورنا یعنی خداوندا بکشاے سینہ ہای ما را اللھم احفظ
قلوبنا یعنی خداوندا نگاہدار دلہای ما را ای از وسوسۂ شیطانی ونفسانی اللھم نور
قلوبنا یعنی خداوندا روشن ساز دلہای ما را اللھم یسر امورنا یعنی خداوندا آسان کن کارہاے
ما را ای ہر آنچہ کہ در دل من ایست کہ تو دانندہ راز سینہ ہاست اللھم حصل مرادنا یعنی خداوندا
حاصل کن مراد ما را اللھم تمم تقصیرنا یعنی خداوندا کامل ساز کوتاہی ما را اللھم بحقنا مما
نخاف یعنی خداوندا بحق ما ما را از آنچہ می ترسیم یا خفی الالطاف یعنی ای صاحب

متوجهین الی جنابک یعنی روآورنده بسوی حضرت تو مستعدین للموت یعنی مهیا شونده
برای موت ربنا و آتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا یوم القیامة انک
لا تخلف المیعاد یعنی ای بما بده ما را انچه وعده کرده ما را بر زبان پیغمبران خود و رسوا مکن
ما را روز قیامت بدرستیکه تو خلاف نمیکنی وعده را اللهم اجعل التوفیق رفیقنا یعنی
خداوندا بگردان توفیق خود را رفیق ما و الصراط المستقیم طریقنا یعنی بگردان راه راست
را راه ما اللهم اوصلنا الی مقاصدنا یعنی خداوندا برسان ما را بمقصدهای ما و
تب علینا انک انت التواب الرحیم یعنی وقبول کن توبهٔ ما بدرستیکه تو هستی توبه
قبول کننده رحم نماینده اللهم بک صبحنا وبک امسینا وبک نحیا وبک نموت والیک
المصیر یعنی خداوندا بنام تو صبح نمودیم وبنام تو شام نمودیم وبنام تو زنده هستیم وبنام تو خواهیم
مرد بسوی تست بازگشت اللهم ارزقنا لذة النظر الی وجهک والشوق الی
لقائک یعنی خداوندا روزی ده ما را لذت دیدار بسوی روی مبارک تو و شوق بسوی
ملاقات تو اللهم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعه یعنی خداوندا بنما ما را راست را راست
و روزی ده ما را متابعت وی وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه یعنی و بنما ما را
باطل را باطل و روزی ده ما را پرهیز نمودن ازان اللهم ارنا الاشیاء کما هی توقفا
یعنی ای بار خدایا بنما ما را چیزها چنانکه در واقع باشند بمیران ما را در حالیکه مسلمان باشیم والحقنا
بالصالحین یعنی ولاحق کن ما را به نیکوکاران ای ارزبدکاران محفوظ دار و ادفع عنا
شر الظالمین یعنی و دفع کن از ما بدی ظالمان وشارکنا فی دعا المسلمین المؤمنین یعنی
وشریک کن ما را در دعای مسلمانان و مؤمنان وانبهنا عن نومة الغافلین یعنی و بیدار ساز ما
را از خواب غافلان وارزقنا شفاعة سید المرسلین یعنی و روزی کن ما را شفاعت
سرور پیغمبران وادخلنا الجنة بسلام آمنین یعنی و داخل کن ما را در جنت السلامتی در حالیکه
ایمنده باشیم واحشرنا مع المتقین یعنی و برانگیزان ما را با پرهیزگاران وخلصنا من النار
یا مجیر یعنی و خلاص ده ما را از آتش جهنم ای پناه دهنده اللهم اغفر لامة محمد یعنی ای
بار خدایا بیخشای امت محمد را اللهم ارحم امة محمد یعنی ای خداوندا رحم کن بر امت محمد

والرحمۃ وخاتم اصحاب الرسالۃ والنبوۃ علی آلہ الطیبین الطاہرین واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین فقط وعمول مشایخ طریقت چنانست کہ بعد از ختم اوراد فتحیہ بجای دعا دست برداشتہ دعای رقاب را کہ ہم از تالیفات امیر کبیر سید علی ہمدانی ست میخوانند — لہذا آن را شرح نمودن نیز مناسب دانستم واللہ ولی التوفیق —

آغاز شرح دعای رقاب

بسم اللہ الرحمن الرحیم

اللھم یا مالک الرقاب یعنی خداوندا ای مالک گردنہا ویا مفتح الابواب یعنی وای کشایندۂ ابوابہا ویا مسبب الاسباب یعنی وای سازندۂ سببہا ہیئ لنا سببا یعنی مہیا کن برای ما سببے لاستطیع لہ طلبا یعنی چنانکہ نتوانیم طلب آن اللھم اجعلنا مشغولین بامرک یعنی ای بار خدایا گردان ما را مشغول بکار خود آنچنین بعد لک یعنی امن یابندہ بداد تو آیسین من خلقک یعنی نومید شوندہ از خلق تو آنچنین بک یعنی انس گیرندہ بتو مراد اینکہ سوای تو کسی در محبت گرفتار نشوم و ہر وقت حال دل دارم چہ صبح چہ شام مستوحشین عن غیرک یعنی اندوہگین شوندہ از غیر تو راضین بقضائک یعنی خوشنود شوندہ بتقدیر تو صابرین علی بلائک یعنی شکیبندہ بر بلای تو قانعین بعطائک یعنی قناعت کنندہ بر عطای تو مراد اینکہ انچہ بدہد تو مرا قناعت کنم بر او واز حرص باز دارم مارا شاکرین لنعمائک یعنی شکر کنندہ نعمت ترا متلذذین بذکرک یعنی لذت یابندہ بذکر ان تو مراد اینکہ در ہر مجلسیکہ ذکر تو شود من از ذکر لذت یابم وخوشنود شوم بہ اینکہ پرہیز کنم فرحین بکتابک یعنی شاد شوندہ بکتاب تو مراد اینکہ انچہ تو در کلام مجید نازل فرمودہ است بر و خوشنود شوم وغنیمت دانم مناجین بک یعنی راز گوینده بتو فی آناء اللیل واطراف النہار یعنی در میان شب وکنارہای روز مبغضین للدنیا دشمن دارندہ دنیا را محبین للآخرہ یعنی دوست دارندہ آخرت را مشتاقین الی لقائک یعنی شوق دارندہ بسوی ملاقات تو

کمال عنایت والطاف ترا نسبت باوی **وصل علی سیدنا محمد فی الآخرین** یعنی رحمت و
انعام کن بر مهتر ما محمد صلی الله علیه وسلم در میان خلق آخرین **وصل علی سیدنا محمد فی الملا**
الاعلی الی یوم الدین یعنی رحمت و انعام کن بر مهتر ما محمد صلی الله علیه وسلم در میان جماعت
اعلی که ملائکه و ارواح انبیاء و صدیقین و شهدا اند تا روز قیامت و ملائکه را اعلی از آن جهة گویند که مکان بلند ترند و ثواب
این کلمه که صلی علی سیدنا محمد فی الملاء الاعلی الی یوم الدین اینست که نوشته میشود در نامهٔ اعمال
وی ثواب آنکه صلوة گوید بروی ازین زمان تا روز قیامت و بنا بر این سخن بر آنست که دعا
مردود نیست خاصة در حق حبیب خدا صلی الله علیه وسلم چنانکه بگذشت در تفسیر **وصل علی سیدنا**
محمد فی کل وقت وحین یعنی رحمت و انعام کن بر مهتر ما محمد صلی الله علیه وسلم در هر وقتی
و زمانی و ثواب این کلمه اینست نوشته میشود در نامهٔ اعمال گوینده ثواب کسی که صلوة گوید
بر محمد صلی الله علیه وسلم در وقتی و زمانی مادام که در عالم وقتی باشد و زمانی پس اگر این کلمه
را گویند و بعد از ان خاموش نشینند همچنانست که همیشه بصلوة گفتن مشغول باشد و اگر این کلمه
را گوید و خواب کند در زمان خواب کردن وی حکم کند خدای تعالی از فرشتگان خود که بدو صلوة گویید و اگر این کلمه را
یکبار بگوید و بعد ازان بمیرد در زمان خفتیدن او در گور حکم آن دارد که بصلوة گفتن مشغول
باشد وی بعد ازان **ثم وصل علی جمیع الانبیاء والمرسلین** یعنی رحمت و انعام کن بر همه انبیاء و مرسلین **وعلی**
ملائکتک المقربین یعنی انعام کن بر فرشتگان خود **وعلی عبادک الصالحین** و بر بندگان صالح خود
وعلی اهل طاعتک اجمعین و بر اهل طاعت خود همه **وارحمنا معهم برحمتک**
یا ارحم الراحمین یعنی رحمت کن ما را با ایشان بجرمت رحمت عام خود ای مهربان ترین مهربانان
و باید دانست که در افتتاح این اوراد که زاد قلوب سایران بیدی ملکوتست و اقوات
ارواح طائران فضاء جبروت و لاهوت باستغفار از پروردگار معبود و در اختتام بن بر رحمت
رب ارباب اشارتی است واضحه و بشارتی است لایحه که بمقتضای ان ربک واسع المغفرة
و بموجب ورحمتی وسعت کل شئ فاتحه کار همه یوم الحساب مغفرت است و خاتمه کار همه رحمت
اللهم اختم بالسعادة اجالنا وحقق بالزیادة اعمالنا واقرن بالعافیة غدونا واصالنا واجعل
الی رحمتک ومغفرتک مصیرنا ومآلنا برحمتک یا ارحم الراحمین وصلی الله علی محمد فاتح ابواب المغفرة

بر تو باد اے بہترین خدا اصلعم الصلوۃ والسلام علیک یا صفی اللہ یعنی رحمۃ خدا و سلام بر تو باد
ای برگزیدۂ خدا اصلعم الصلوۃ والسلام علیک یا خیر خلق اللہ یعنی رحمۃ خدا و سلام
بر تو باد اے بہترین خلق خدا الصلوۃ والسلام علیک یا من اختارہ اللہ یعنی رحمۃ خدا
و سلام بر تو باد اے آنکہ اختیار کردہ است او را خدا تعالیٰ الصلوۃ والسلام علیک
یا من ارسلہ اللہ یعنی رحمت خدا و سلام بر تو باد اے آنکہ فرستادہ است و را خدا تعالیٰ الصلوۃ
والسلام علیک یا من زینہ اللہ یعنی رحمت خدا و سلام بر تو باد اے آنکہ آراستہ است
ویرا خدا تعالیٰ آنی فرمیش و بر اخصلتہای ویرا نیکو ساختہ الصلوۃ والسلام علیک یا من شرفہ اللہ یعنی رحمت خدا و سلام
بر تو باد اے آنکہ شرف دادہ است ویرا خدا تعالیٰ الصلوۃ والسلام علیک
یا من کرمہ اللہ یعنی رحمت خدا و سلام بر تو باد اے آنکہ مکرم گردانیدہ است ویرا خدا تعالیٰ الصلوۃ
والسلام علیک یا من عظمہ اللہ یعنی صلوۃ و سلام بر تو باد اے آنکہ معظم گردانیدہ است
او را خدا تعالیٰ الصلوۃ والسلام علیک یا سید المرسلین یعنی صلوۃ و سلام
بر تو باد اے مہتر رسولان الصلوۃ والسلام علیک یا امام المتقین یعنی صلوۃ و
سلام بر تو باد اے پیشوای پرہیزگاران الصلوۃ والسلام علیک یا خاتم النبیین
یعنی صلوۃ و سلام بر تو باد اے مہر پیامبران خاتم بفتح تا مہر نگین را گویند و اما بکسر تا بمعنی آخر
اخیر است الصلوۃ والسلام علیک یا شفیع المذنبین یعنی صلوۃ و السلام
بر تو بالای شفاعت کنندۂ گناہگاران الصلوۃ والسلام علیک یا رسول رب العالمین
یعنی صلوۃ و سلام بر تو باد اے فرستادۂ پروردگار عالمیان صلوات اللہ و ملائکتہ و انبیائہ
و رسلہ و حملۃ عرشہ و جمیع خلقہ علی سیدنا محمد صلعم یعنی درودہای خدای سبحانہ
و فرشتگان او و انبیاء او و رسولان او و برداران گان عرش او و جمیع خلق او بر مہتر ما محمد
صلی اللہ علیہ وسلم و آلہ و اصحابہ یعنی بر اہلبیت او و یاران او علیہ و علیہم السلام
و رحمۃ اللہ و برکاتہ یعنی بر محمد و بر ایشان سلام و رحمۃ خدائی و برکت فراوان بے پایان
اللھم صل علی سیدنا محمد فی الاولین یعنی الٰہی رحمت و انعام کن بر مہتر ما محمد
صلی اللہ علیہ وسلم در پیشینیان یعنے انعام و اکرام نمای بر وے بر سر خلایق اولین و آخرین تا ہمہ دانند

در روی او بود پس آمد مر اجبرئیل علیه السلام و گفت پروردگار تو میگوید آیا خوشنود میگردانند
ترا ای محمد انیکه بگوید از امت تو صلوات بر تو مگر انیکه رحمت کنم بروی ده بار و در تنبیه الغافلین
آورده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که نیست از شما احدی که سلام گوید بر من وقتی
من بمیرم مگر انیکه بیاید مر اجبرئیل علیه السلام گوید یا محمد این فلان بن فلان است که میخواند
بر تو سلام پس من گویم وعلیه السلام ورحمة الله وبرکاته وحضرت شیخ ابو اسحق کلابادی بخاری
قدس الله روحه العزیز در کتاب نصاب الاخیار از کتاب روضة الحدیث گفته که گفت پیغمبر صلی الله
علیه وسلم هر که صلوات گوید بر من روزی صد بار برآرد حضرت حقتعالی در بن روز صد حاجت او را که معتاد
از حاجات آخرت وسی از حاجات دنیا ست و نیز آورده حضرت شیخ مذکور قدس الله سره از نصاب الاخیار
از روضة الحدیث که گفت آنحضرت صلی الله علیه وسلم هر که صلوات گوید بر روزی سه بار بر من از جهة
دوستی من واز جهة شوق من واجب شد بر خدا یتعالی که بیامرزد گناه آنروز را و در بعضی از بعضی
وحدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که صلوة گوید بر من هزار بار نرسد بر پوست او آتش
دوزخ و نیز در اربعین آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که صلوة گوید بر من هزار بار نمیرد
تا خبر داده نشود او را ببهشت و نیز در اربعین آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که گوید صلوة
بر من هر جمعه چهل بار محو گرداند خدا یتعالی گناه چهل ساله او را و نیز در اربعین آمده که گفت
پیغمبر صلی الله علیه وسلم هر که فراموش کند صلوة گفتن بر من تحقیق گم کرده است راه بهشت و
اما احادیثی که دلالت میکند بر ضرر ترک صلوة و سلام نزد ذکر رسول الله صلی الله وسلم بگذشت
در شرح **الصلوة والسلام علیک یا رسول الله** یعنی رحمت خدا و سلام بر تو باد ای محمد
صلعم فرستاده خدا **الصلوة والسلام علیک یا حبیب الله** یعنی صلوة و سلام بر تو باد ای
محبوب خدا **الصلوة والسلام علیک یا خلیل الله** یعنی صلوة و سلام بر تو باد ای
دوست خدا بدانکه حبیب و خلیل هر دو بمعنی دوست است اما معنی دوستی در حبیب قوی تر است
از انچه در خلیل است و لهذا مخصوص محمد شد صلی الله علیه وسلم و اغلب استعمال خلیل در ابراهیم
علیه السلام که او را خلیل الرحمان گویند در قرآن مجید آمده که واتخذ الله ابراهیم خلیلا یعنی گرفته است
خدا یتعالی ابراهیم را خلیل **الصلوة والسلام علیک یا نبی الله** یعنی رحمت خدا و سلام

است کہ خالص گردد بسبب وی دین حضرت حق را سبحانہ و در مشکوۃ شریف از عبد اللہ بن عمر آمدہ کہ گفت عبد اللہ
بن عمر رضی اللہ عنہما کہ الحمد للہ کلمہ شکر است ولا الٰہ الا اللہ کلمہ اخلاص ست و علی دین نبینا
محمد صلی اللہ علیہ وسلم و بر دین و شریعت پیغمبر ما محمد صلی اللہ علیہ وسلم و علی ملۃ ابینا ابراہیم
حنیفا مسلما و ما کان من المشرکین و در ملت پدر ما کہ ابراہیم علیہ السلام کہ مائل
بودہ است از باطل بحق و مسلمان بودہ و نبودہ است از مشرکان و دین و ملت ہر دو بالذات
یکی است لہذا ابراہیم را پدر مومنان گفتہ حضرت حق سبحانہ دران آیۃ کریمہ ابیکم ابراہیم و این ازان
گفتہ واجبست بر مسلمان تعظیم و احترام ہمچو پدر چنانچہ ازواج نبی را صلی اللہ علیہ وسلم مادر
مؤمنان گفتہ کہ ازواجہ امہاتہم از جہۃ وجوب تعظیم و حرمت نگاہ ایشان و مؤمنان را برادران
یکدیگر گفتہ کہ انما المؤمنون اخوۃ از جہۃ وجوب شفقت و رحمت بر یکدیگر و در مسند امام و در معجم
کبیر طبرانی آمدہ کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم چون صباح در آمدی گفتے اصبحنا علی فطرۃ الاسلام
الی آخرہ صلوات اللہ و ملائکتہ و انبیائہ و رسلہ و حملۃ عراشہ و جمیع خلقہ
علی سیدنا محمد یعنی درودہای خدا یتعالی و فرشتہای او و انبیائی او و رسولان
او و برداردگان عرش او و جمیع خلق او بر مہتر ما محمد صلی اللہ علیہ وسلم و تقدیم ملائکہ بر انبیا از
جہۃ تقدیم ملائکہ است بر انبیا بحسب وجود و آلہ و اصحابہ یعنی صلوات این جماعۃ مذکورین
بر اہل سنت او و یاران او و علیہ و علیہم السلام و رحمۃ اللہ و برکاتہ یعنی پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم و بر آل و اصحاب او سلام و رحمتہای خدا و خیرات و نیکیہای خدا سبحانہ
و برکت عبارتست از خیر کثیر و در صحیح مسلم آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ صلوات
گوید بمن یکبار رحمت کند خدا سبحانہ بروی دو بار و در سنن نسائی آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم ہر کہ صلوۃ گوید بر من یکبار رحمت کند خدا سبحانہ بر وی دہ و در رجہ بہشت و در سنن ترمذی
آمدہ است کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم نزدیکترین مردم بمن روز قیامت کسی است کہ بیشتر
باشد صلوۃ وی بر من و در سنن ابی داؤد و دعوات کبیر بیہقی است کہ گفتند پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
نیست کسی کہ سلام گوید بر من مگر اینکہ باز میگرداند خدای سبحانہ بر من روح مرا تا رد کنم بروی سلام را
و در سنن نسائی و دارمی و غیرہ آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم آمد روزی و حالانکہ اثر شادی

بر وی گشیدم از گزیدن عقرب پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود کہ بدان و آگاہ باش اگر میگفتی در وقت شام
اعوذ بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق ضرر نمی رساند ترا عقرب و غیر در صحیح مسلم آمدہ فرمود پیغمبر صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کہ ہر کہ فرود آید در منزلی پس گوید اعوذ بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق ہیچ چیز
ضرر نمیرساند او را تا آنزمان کہ کوچ کند از ان منزل پس ہر شخص را لازم است کہ برین
عمل اعتقاد نماید و ہر وقت در خواندن آن مشغول باشد و اما لفظ کلہا کہ در او را د
است دیدہ نشدہ در ہیچ روایتی بسم اللہ خیر الاسماء یعنی پناہ میگیریم باسم اللہ
کہ بہترین اسمہا ست بسم اللہ رب الارض و رب السماء یعنی پناہ میگیریم بنام خدائے
کہ پروردگار زمین و پروردگار آسمان است بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئی
فی الارض و لا فی السماء یعنی پناہ میگیریم بنام خدای کہ ضرر نمیرساند با وجود نام او چیزے
در زمین و نہ در آسمان و ہو السمیع العلیم اوست شنوا و دانا و در سنن ترمذی و ابن ماجہ آمدہ
این معنی کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ ہر کہ گوید در اول ہر روزی و در اول ہر شبی سہ بار
بسم اللہ الذی لا یضر مع اسمہ شئی فی الارض و لا فی السماء و ہو السمیع العلیم ضرر نمیرساند او را ہیچ چیز
الحمد للہ الذی احیانا بعد ما اماتنا و الیہ البعث و النشور یعنی بسوی اوست برانگیختہ
شدن مردگان و بسوی اوست بازگشت ایشان اصبحنا و اصبح الملک للہ یعنی در صباح
در آمدیم و در صباح در آمد ملک و بادشاہی در حالتی کہ ہمہ از خدای سبحانہ و العظمۃ و الکبریاء
و الجبروت و السلطان و البرہان للہ یعنی غلبہ و بزرگی ذات و بزرگی
صفات و بادشاہی و دلیل روشن براستی و یگانگی ازان خداست سبحانہ پس عظمۃ مبتدا باشد و
ما بعد او معطوف بروی و قول اللہ خبر مبتدا روی تواند کہ و العظمۃ تا اینجا کہ للہ ہمہ معطوف
باشد بران قول کہ اصبح الملک للہ و الآلاء و النعماء للہ یعنی نعمتہای ظاہری و مطلق
نعمتہای از آن خداست سبحانہ و اللیل و النہار للہ یعنی شب و روز برای خداست
سبحانہ و ما سکن فیہما للہ الواحد القہار یعنی آنچہ ساکن است و داخل است در
شب و روز از آن خداوندیگانہ غالب است اصبحنا علی فطرۃ الاسلام و کلمۃ الاخلاص
یعنی در صباح در آمدیم بر آفرینش اسلام و قابلیت اسلام و بر کلمہ اخلاص کہ آن لا الہ الا اللہ

وعزیر ابن اللہ وقالت النصاری المسیح ابن اللہ پس تقدیم عبدہ ورسولہ از جہۃ این اہتمام
باشد وباید دانست کہ در گواہ گرفتن چیزہای بر ایمان خود خاصیت بزرگست زیرا کہ در کتاب
کلمۃ الطیب آوردہ کہ شخصی بودہ در بادیہ مسجدی ساختہ بود وبقبلہ مسجد خود ہفت سنگ نہادہ
وہر بار کہ نماز میگذارد میگفت کہ ای سنگہا گواہ میگیریم شمارا برین کہ نیست معبودے برحق مگر خدائے
سبحانہ بعد ازان آن شخص را مرض رسید ومرد ودیگری او را در خواب دید کہ میگفت امر کردند مرا
کہ ببدوزخ برید چون بدری از درہای دوزخ رسیدم دیدم کہ یکے سنگ ازان سنگہا بزرگ گشتہ
چنانکہ بستہ گردانیدہ بجز واین یکدر دیگر را بر من وہمچنین آن پنج سنگ دیگر بستند آن پنج در دیگر
را دوزخ را بر من ودر سنن ترمذی وابو داؤد آمدہ کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت کہ ہر کہ گوید
بوقت بامداد در آیۃ این کلمات را کہ اللھم اصبحنا ونشھدک ونشھد حملۃ عرشک وملائکتک وجمیع
خلقک انک انت اللہ لا الہ الا انت وحدک لاشریک لک وان محمدا عبدک ورسولک البتہ
بیامرزد خدای تعالی ازبرای وی ہر گناہی را کہ رسد باو درین روز واگر گوید این کلمات را
در وقتی کہ شب دیگاہ در آید بیامرزد خدای تعالی ازوی ہر گناہی را کہ رسد باو درین شب
ومعنی این کلمات اینست کہ الٰہی در صباح در آمدیم گواہ میگیریم ترا وگواہ میگیریم فرشتگان
بردارندۂ عرش تو فرشتگان ترا وجمیع خلق ترا ازین کہ توئی خداوند برحق نیست معبود برحق
مگر تو تنہا نیست شریکے ترا برین وشاہدی میدہم برین کہ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بندۂ تست
ورسول تو ارسلہ بالھدی ودین الحق یعنی فرستادہ است حق تعالی محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
براہ راست ودین برحق لیظھرہ علی الدین کلہ ولو کرہ المشرکون تا غالب گرداند
دین او را بر دینہای ہمہ واگرچہ ناخوش دارند این را مشرکان علی ذلک الشہادۃ نحیی
وعلیہا نموت وعلیہا نبعث ان شاء اللہ تعالی یعنی ما باین گواہی زندہ ایم
وباوی می میریم وباوی برانگیختہ میشویم ازکور اگر خواہد خدائے تعالی وآن متعلق است بافعال
ثلثہ وکلمۂ علی بمعنی مع است اعوذ بکلمات اللہ التامات کلہا من شر ما خلق
یعنی پناہ میگیرم بہمہ کلمات کاملۂ خدای سبحانہ از شر تمامی خلق انچہ آفریدہ است خدای تعالی ودر صحیح مسلم
آمدہ کہ مردی پیش حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت یا رسول اللہ وصف نمیتوانم کرد انچہ

و منافق جہود را بجانب کعب بن اشرف کہ رئیس منافقان و جہودان بود میخواند بعد ازان ہر دو
بجانب رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم رفتند و رفع قضیہ کردند چون حق جانب جہود بود رسول
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حکم از برای جہود میکرد منافق راضی نشد باین حکم و گفت کہ بیا تا برای
عمر رویم پس بیامدند پیش امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ جہود گفت حکم کرد رسول صلی اللہ
علیہ وسلم از برای من و این منافق را ہی نمیست بحکم او و برای تو آمدہ امیر المومنین عمر رضی اللہ
عنہ گفت منافق را کہ آیا ہمچنین است منافق گفت آری پس امیر المؤمنین عمر گفت ہر دو
را اینجا باشید تا بیائیم برای شما پس رفت امیر المؤمنین عمر بخانہ گرفت شمشیر خود را و بعد ازان
بدر آمد و آہستہ آمد و زد کوبہ کرد منافق را و گفت من اینچنین حکم میکنم برای کسی کہ راضی
نیست بحکم خدا و رسول او صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پس جبرئیل آمد و گفت کہ فرق کرد عمر
میان حق و باطل ازان وقت باز او را نامیدہ شد فاروق و اما امیر المؤمنین عثمان را
رضی اللہ عنہ ذی النورین ازان گویند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم رقیہ دختر خود را
باو دادہ بود چون وفات کرد دختر دیگر ام کلثوم باو دادہ مرحبا بالصباح الجدید
و بالیوم السعید و بالملکین الکاتبین الشاہدین العادلین یعنی مرحبا
و کشادگی عیش بر صباح نو و بر روز نیکبخت و بر دو فرشتہ نویسندہ کہ گواہ داشتند و در تفسیر
گواہی گفتہ در تفسیر آیہ لا مرحبا بہم ای لا سعۃ علیہم فی عیشہم پس گواہ یعنی مرحبا آن باشد
کہ کشادگی عیش بروی حیا کما اللہ تعالی یعنی زندہ دارد خدای سبحانہ شما را ای دو
فرشتہ با آنکہ سلام گوید خدای سبحانہ بر شما فی غرۃ یوم ہذا الکتاب فی اول صحیفتنا
بسم اللہ الرحمن الرحیم یعنی در اول امروز ما بنویسید در نامۂ اعمال ما
بسم اللہ الرحمن الرحیم و اشہدا بانا نشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ
و گواہ باشید باین کہ ما گواہی میدہم کہ شریک نیست او را و ان محمدا عبدہ و رسولہ
یعنی گواہی میدہم کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم بندۂ اوست و رسول او و غرض ازین کہ گواہی
میدہم کہ محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم پسر خدای نباشد ہمچنانکہ جہودان گفتند عزیر
خدائیست سبحانہ و ترسایان گفتند عیسی پسر خدائیست کما قال اللہ تعالی و قالت الیہود

ابو بکر رضی اللہ عنہ و اگر بمعنی دوم باشد ازان جہت ست کہ تصدیق او دایمی بود و تشکیک مشکک
زایل نمے شدہ چنانکہ آوردہ اند کہ چون رسول را صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم در آن شب دولت
معراج میسر شدہ است در باب آن شب حکایت کردہ قصۂ معراج را کہ درین شب از بیت
بیت المقدس کہ یکماہہ راہ است رفتیم و در آنجا انبیا را علیہم السلام امامت کردیم و از انجا رفتیم
تا العرش و فوق عرش و از حضرت حق سبحانہ چندین سخن شنیدیم و دران شب پنجاہ وقت نماز بر امت
فرض شد و چون مراجعت کردم و بموسے علیہ السلام رسیدم گفت امت تو تحمل پنجاہ وقت
ندارند و مرا باز میگرداند میرفتم و کم میساختم و در چہار نوبت چہل وقت نماز کم کردند و باز موسی
مرا باز گردانید کہ ہنوز بسیار است پس برفتم پنج وقت دیگر کم کردند و قرار بر پنج وقت شدہ
و حال آنکہ فرصت رفتن و آمدنش چنان دلیل بود کہ آن مکانی کہ از وی برخاستہ بود در وان
شدہ و چون بیامد ہنوز آن مکان گرم بود و زنجیر آن در کہ در وقت رفتن جامہ باو رسیدہ بود
در حرکت شدہ چون بیامد ہنوز در حرکت بود و ابریقی کہ در وقت رفتن کج شدہ بود و آب
از وی میریخت چون بیامد ہنوز آب تمام نریختہ بود و چون این حکایت را با مردم گفتہ در ان
مجمع جمعی از کفار با یکدیگر اشارت کردہ اند کہ این حکایت بغایت دور از عقل و ظاہر الاستحالہ
ہر کہ او ادنی عقل داشتہ باشد داند کہ این دروغست پس این چنین بیان میتوانیم کہ ابو بکر را الزام بکنیم و او را
از ایمان و متابعت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم باز گردانیم و باین قصد بدر آمدہ اند و متوجہ بامیر المومنین
ابو بکر رضی اللہ عنہ گردیدہ کہ بناگاہ امیر المومنین ابو بکر ایشان را در رہ پیش آمدہ کہ بملازمت پیغمبر
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم میرفتہ ایشان گفتہ اند کہ ای ابو بکر نشنیدی کہ یار تو چہ امر محال دعوے
میکند او گفتہ کہ از وی دروغ نیاید اگر گوید کہ امشب بعرش رفتہ ام و باز آمدہ ام راست خواہد
بود ایشان گفتہ او بعینہ ہمین میگوید و او گفت اگر او این گفتہ است راست است و اگر صدیق
بمعنی سوم باشد یعنی راست سازد قول خود را بالعمل انیمعنی در و نیز ظاہر و مشہور است زیرا کہ ہمہ میدانند
کہ او ہر چہ دعوی میکردہ اند او را بالعمل راست میکردہ یعنی بالعمل می آوردہ و امیر المومنین عمر رضی اللہ
عنہ را فاروق ازان گویند کہ در کتب تفاسیر مرویست کہ گفت عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہما
کہ منافقی دعوی میکرد بر جہودی پس جہود منافق را بسوی رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم میخواند

از عظمی فقه شما که انبیا باشید و در ترجمه عوارف در باب سوم و در معارف است و در فصل اول از فصول
این باب آورده که وظیفه عارف رضا بقضا است و وظیفه صبر بران و وظیفه غافل کراهیت و اضطراب
اینست کلام ترجمه و پوشیده نماند که چون رضا بقضای وظیفه عارف باشد او از مقامات عالیه
باشد چنانکه مشهور است ❊ وبالاسلام دینا یعنی راضی ایم باسلام از روی دین بودنش
ومحمد صلی الله علیه وسلم نبیا ورسولا یعنی رضی ایم بمحمد صلی الله علیه وآله وسلم از روی نبوته
ورسالتش و در سنن ترمذی آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که نیست بنده مسلمانی که گوید
در وقتی که در شام در آید وقتی که در صباح در آید سه بار رضینا بالله تعالی ربا وبالاسلام دینا وبمحمد
صلی الله علیه وسلم نبیا مگر آنکه می باشد واجب بر خدای سبحانه این که راضی گرداند او را روز قیامت
و در صحیح مسلم آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که ذاق طعم الایمان من رضا بالله ربا و
بالاسلام دینا وبمحمد رسولا یعنی چشیده است طعم ایمان را کسی که راضی باشد بخدای سبحانه از روی
پروردگاریش وبالاسلام از روی دینش وبمحمد صلی الله علیه وآله وسلم از روی رسالتش پس
لفظ نبیا ورسولا که در او را جمع کرده شده است بجهة آنست که هر کدام در حدیثی واقع است
پس هر دو را جمع کرد از جهة بیان کردن فضیلت هر دو وبالقرآن اماما یعنی راضی ایم
بقرآن از روی امامتش وبالکعبة قبلة وبالصلوة فریضة وبالمؤمنین اخوانا یعنی
راضی ایم بکعبه از روی قبلگی اش و بنماز از روی فریضگی اش و بمؤمنان از روی برادری
ایشان وبالصدیق والفاروق وذی النورین والمرتضی ائمة یعنی راضی ایم
بابوبکر صدیق و بعمر فاروق و بعثمان ذی النورین و بعلی مرتضی رضی الله عنهم از روی امامی ایشان
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین یعنی رضای خدای سبحانه بر ایشان همه وامر المؤمنین ابوبکر
را رضی الله عنه صدیق ازان گویند که صدیق در تاج الاسامی و در تفسیر این آیه که یوسف ایها الصدیق
اینچنین تفسیر کرده اند که بغایت راست گوئی بود و در صحاح اللغات و معنی گفته یکی وایم التصدیق
و دیگر راست سازد قول خود را بعمل پس اگر صدیق اینجا بمعنی اول باشد اطلاق این بر امیر المؤمنین
ابوبکر رضی الله عنه ازان جهت است که او بغایت راست گوی بوده تا که آورده اند که علی رضی الله
عنه روایت حدیث رسول را صلی الله علیه وآله وسلم از هیچکس بی سوگند قبول نمیکرد مگر از امیر المؤمنین

کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخیل است کسی کہ من مذکور شوم نزد وی پس او صلوات نگوید بر من و در تفسیر کشاف آوردہ کہ گفتہ شد پیغمبر را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ خبر دادہ ما را ازین آیۃ کہ ان اللہ و ملائکتہ یصلون علی النبی یا ایہا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما پس گفت پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ این از علمہای پوشیدہ است کہ اگر نمی پرسیدید از و خبر نمی کردم شما را حضرت حق سبحانہ موکل کردہ است بر من دو فرشتہ را پس نیست کہ یاد کردہ شوم نزد بندۂ مسلمان کہ صلوات گوید بر من مگر آنکہ میگویند آن دو فرشتہ کہ بیامرزد خدا یتعالی ترا و میگوید خدای سبحانہ و باقی فرشتگان کہ آمین گویند و در صحیح ابن حبان و در سنن ترمذی و ابی داؤد آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ نیست کہ بنشیند جماعتی در مجلس کہ یاد کنند خدا یرا سبحانہ در ان مجلس و صلوات نگویند بہ پیغمبر خود مگر این کہ می باشد بر ایشان حسرتی روز قیامت از جہۃ ثواب و اگرچہ در آید در بہشت و اما احادیثی کہ دلالت میکند بر فضیلت و ثواب صلوات و سلام بر پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ذکر کردہ آید در شرح صلوات اللہ و ملائکتہ الی آخرہ رضینا باللہ تعالے ربا یعنی راضی ایم بخدای تعالی از روی پروردگاریش و باید دانست کہ اصل آن کلام اینست کہ رضینا بربوبیۃ اللہ تعالے بعد ازان این ترکیب را تغییر کردہ شد و ہمچنین ساختہ شد کہ رضینا باللہ تعالی ربا زیرا کہ تغییر بعد از ابہام واقع است در نفس و اگر معنی این کلام بر اصل گفتہ شود اولی است زیرا کہ ہم بر اصل است و ہم اقرب بفہم است پس اصل معنی اینجا ہمچنین است کہ راضی ایم بپروردگاری خدای سبحانہ و لفظ رضی بچہار وجہ مستعمل میشود یکی آنکہ مستعمل میشود بلام مانند و رضیت لکم الاسلام دینا و رضا اینجا بمعنی اختیار است دوم آنکہ مستعمل میشود بکلمہ عن مانند رضی اللہ عنہم و سوم مستعمل میشود بحرف ما ہمچنانکہ درین مقام چہارم آنکہ مستعمل میشود بلفظ علی چنانکہ گفتہ در صحاح کہ رضیت علیہ فی معنی رضیت بہ و عنہ و در کبریت احمر آوردہ کہ بدانکہ رضا بقضاے حق تعالی بلند ترین مقامات است و ہیچ مقامی ورای آن نیست کہ محبت مقام بہتر نیست و رضای بہرچہ خدای تعالی کند ثمرۂ محبت است نہ ثمرۂ ہر محبتی بلکہ ثمرۂ محبتی کہ بر کمال بود و چون رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از قومی پرسید کہ نشان ایمان شما چیست گفتند در بلا صبر کنیم و بر نعمت شکر کنیم و بقضای رضا دہیم گفت حکما اید و علما اید نزدیک است

آمد واگر آن تخم ضایع نگردد بسبب آفتی از آفات واللہ تعالی ولی التوفیق حسبی اللہ الذی
لا الہ الا ہو یعنی کفایت کرمن خدائیست کہ نیست معبود برحق مگر او علیہ توکلت والیہ
انیب یعنی بروی توکل کردم وبسوی او باز میگردم لا الہ الا اللہ سبحان اللہ
ما اعظم اللہ یعنی نیست معبودی برحق مگر خدای سبحانہ وتعالی پاک ست خدا چہ بزرگست
ذات پاک او وباید دانست کہ کلمہ لا الہ الا اللہ وسبحان اللہ ہر دو اینجا از بیای تعجب است
لا الہ الا اللہ سبحان اللہ ما اعلم اللہ یعنی نیست معبودی برحق مگر خدای تعالے
پاک ست خدا چہ بردبار ست لا الہ الا اللہ سبحان اللہ ما اعلم اللہ یعنی لا الہ
الا اللہ سبحان اللہ چہ علیم است خدای سبحانہ لا الہ الا اللہ ما اکرم اللہ یعنی نیست
معبودی برحق مگر خدای تعالی پاکست خدا چہ بزرگوار است لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ
یعنی نیست معبودی برحق مگر خدای سبحانہ تنہا است نیست شریک او وا محمد رسول اللہ حقا
یعنی محمد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم رسول خدا ست بتحقیق اللہم صل علی محمد کلما ذکرہ
الذاکرون یعنی الٰہی رحمت وانعام کن بر محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہر گاہ کہ یاد کنند او را
یاد کنندگان وصل علی محمد کلما غفل عن ذکرہ الغافلون یعنی انعام ورحمت کن بر
محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہر گاہ کہ غافل شوند از ذکر وی غافلان مراد از آن ست کہ صلوۃ خدائے
سبحانہ بروی باد ہر بار کہ یاد کنند او را وہر گاہ کہ غافل شوند از ذکر وی انیست کہ صلوۃ خدائے
سبحانہ بروی باد در جمیع اوقات تا بقیامت زیرا کہ ہر وقتی کہ ہست یا وقت ذکر وی است
یا وقت غفلت از ذکر وی پس ہر کہ این نوع صلواۃ گوید بروی انچنین است از راہ تحقیق کہ در
جمیع اوقات تا بقیامت بروی صلوۃ گفتہ است وہر گز ناموش نشدہ زیرا کہ دعای
مومن کہ در امر مشروع واقع شود البتہ مقبول است خاصۃ دعای کہ در حق حبیب اللہ باشد
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم پس ہر کہ این صلوات گوید گویا تا قیامت گفتہ است وازین جہت است
کہ صلوۃ را افضل الصلوات داشتہ اند وباید دانست کہ سبب آنکہ بعد از ذکر محمد صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم گفت کہ اللہم صل علے محمد الی آخرہ اینست کہ وعید بسیار آمدہ درین باب کہ ذکر رسول
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بگذارد وکس بروی صلوات نگوید چنانکہ در صحیح ابن حبان وسنن ترمذی

وطریقت استقامت بر شریعت است زیرا کہ حق سبحانہ ہرگاہ بندہ را بغایت دوست میدارد نمیخواہد
کہ باو مکروہی رسد از عذاب پس او را در پناہ خود میگیرد و نگاہ میدارد از مخالفت شریعت و انیست
معنی آن حدیث کہ اذا احب اللہ عبدا لم یضرہ ذنب یعنی نمیگذارد خداوند کریم کہ گناہ کند و بوی ضرر رسد تا مقصود
حاصل نگردد و در کیمیای سعادت آوردہ کہ شیخ ابو القاسم گرگانی قدس سرہ گفتہ است کہ در آب
رفتن و در ہوا بریدن و از غیب خبر دادن اینہا ہیچ کرامت نبود کرامات آن بود کہ ہمہ امر گردد یعنی
ہمگی وی طوع فرمان شود کہ بروی حرام نرود و این اعتماد را شاید اما آن دیگر ممکن بود کہ از شیاطین
باشد کہ شیاطین را از غیب خبر است و کسانی کہ ایشان را کاہن گویند از بسیار کارہا خبر دہند
اعتماد بر و نیست کہ وی و بالست وی از میان برخیزد و شرع بجای وی بنشیند و در مرصاد العباد
آوردہ کہ در بیان معراج رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ از قاب قوسین در گذرانیدند در مقام
ادانی رسانیدند و ہر چہ لباس ہستی محمدی بود صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از سر وجود او بر کشیدند کہ
ما کان محمد ابا احد من رجالکم و خلعت صفت رحمت در و پوشانیدند و آن صورت رحمت را بخلق
فرستادند چون میرفت محمد بود و چون می آمد رحمت بود و ما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین لاجرم
در کمال وصول و رفع اثنیت، و اثبات وحدیت این اشارت بابشارت بشکستگان امت و
ضعفای ملت رسانیدند کہ اگر بر اق ہمت ہر کس از سدرہ آشیانہ بشریۃ بسدرۃ المنتہی روحانیۃ
تواند بر آمد تا از وصول بحضرت خداوندی ما بر خوردار شود ہما نجا سر بر عتبہ خواجہ علیہ الصلوۃ والسلام
نہد و کمر مطاوعت او بر میان جان نبود کہ اتحاد و یگانگی بر خواستہ است و یگانگی بشستہ ہر کہ او را
در یافت من یطع الرسول فقد اطاع اللہ کہ یگانگی است بیگانگی نسبت تو مائی ما تو تمام شد کلام
مرصاد العباد و گفتہ اند کہ اصل ایمان کہ در دل مؤمنان است بمنزلہ تخمی است کہ در زمین انداختہ
باشند پس ہمچنانکہ تخمی در زمین اندازند بعضے از و کہ نزدیکتر بروی زمین است بزودی سبز میشود
و مقصود از زود تر بحاصل آید و آنچہ دور تر واقع شدہ دیر تر بظہور در آید ہمچنین است ایمان کہ تخم
دیدار است و بعضی کہ قابلتر است بظہور نتیجہ از دیگر نزدیک بکار ثمرہ دیدار از وی زود تر بظہور
می آید و آن دل کہ قابلیۃ و استعداد او کمتر است ظہور خاصیات از و دور تر نتیجہ او دیر تر بحصول
می پیوندد و پس اصل تخم کہ در زمین دلست ثمرہ او عاجلا و آجلا در وقتی از اوقات بظہور خواہد

حجاب بیرون آید و از تحت غیب روی نماید و آنچه موعود بود موجود شود و آنچه مخوف بود مفقود گردد و اگر نتواند که خود را بمشاهده رساند باری سعی نماید که ذکر بروی غالب گردد تا هنگامی دل دوست را طالب گردد تا اگر مقصود حاصل نگردد در عین حیات میسر گردد و در حال ممات چنانکه حضرت امام حجة الاسلام قدس سره گوید در کیمیای سعادت در اصل نهم از رکن اول که اگر ذکر بسیار میکند و احوالی که صوفیان را باشد پیدا نیاید نفور نگردد که سعادت بران موقوف نیست که دل چون بنور ذکر آراسته گشت بکمال سعادت راه یافت و هر چه درین جهان پیدا نیاید پس از مرگ پیدا آید پس باید که همیشه ملازم باشد و مراقب تا دل را بحق تعالی دارد و هیچ غافل نباشد که ذکر بر دوام کلید عجایب ملکوت حضرت الهی است تمام شد کلام حجة الاسلام قدس سره و اگر این هم نتواند که ذکر بر خود غالب گرداند کمر خدمت بر میان جان بندد و کاهلی بر خود نپسندد و توبه از معاصی بر گردد و محکوم اوامر و نهی شرع مطهر گردد زیرا که در رعایت شریعت و ورزش استقامت چهار فضیلت بزرگست اول آنکه آنکس از جمله اولیای دوستان حضرت حق میگردد دوم آنکه خوف عذاب واندوه فوت مراد از و برداشته میشود سوم آنکه او را بشارتها و خبرهای خوش رسانیده میشود هم در عین حیات و هم بعد از ممات و این فضیلت از این آیه معلوم میشود که حق سبحانه فرمود الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یحزنون الذین آمنوا و کانوا یتقون لهم البشری فی الحیوة الدنیا و فی الآخرة یعنی بدانید آگاه باشید که اولیای خدای سبحانه را نیست خوفی بر ایشان از جانب رسیدن مکروهی ایشان اندوهگین نمی شوند بسبب فوت مرادی این اولیای آنکسانند که ایمان آورده اند هستند مشتغل برعایت تقوی ایشان را است بشارة و خبرهای خوش در حیوة دنیا و در آخرت و گفته اند بشارت دنیا آنست که حضرت حق سبحانه و تعیره فرمود متقیان را در کتاب خود و بر زبان پیغمبر خود صلعم و نیز آنست که مینماید متقیان را در خوابهای همچنانکه مینماید خواص مومنان را در مکاشفات و بشارت آخرت آنست که ملاقی میشوند متقیان را در حالت نزع که مشرف میگردند بر موت و در حکم اموات میشوند و بعد از موت در گور یا در قیامت سلام میرسانند و بشارت میدهند بغیر و زمی تافتن بمراءات و با نواع الغامات و کرامات و فضیلت چهارم آنست که آنکس صاحب کرامات عظمی میشود زیرا که کرامت عظمی تر در کبرای اهل شریعت

حاصل میشود در قیامت بچون مشاهده ایست که حاصل میشود در خواب نسبت بمشاهده که حاصل میشود در
غیب و باز مشاهده که حاصل میشود در قیامت نسبت بمشاهده که حاصل میشود در بهشت بچون مشاهده
ایست که حاصل میشود نایم را نسبت بمشاهده بیدار باخبر و اگر گفته شود که وقتی که مشاهده بهشت
در مرتبه باشد پس چه حاجت بریاضات شدیده و بمجاهده شاقه که سالکان از تکاب مینمایند
در دنیا گوییم جواب ازوی بپنج وجه ست اول آنکه مشتاقان را تحمل نیست که راضی شوند بتاخیر
لقا تا وقت دیگر چنانکه نشسته نمی تواند که خوردن آب را بفردا اندازد پس ایشان چون تواند
که مشاهده را بفردای قیامت اندازند تا بوقت در آمدن در بهشت ؎ نیست زرغبا حدیث
عاشقان * سخت مستقی است جان بیدلان * نیست زرغبا وظیفه ماهیان * زانکه بی دریا
ندارند انس جان * دوم آنکه هر که در دنیا دفع حجاب نکرده باشد او را خوف سوی خاتمه است
و بعضی بر انند که عارفان را این خوف نمی ماند چنانچه فرموده اند در این ابیات ؎ هست منعم را
غم پایان کار * تا چه باشد حال او روز شمار * عارفان زا غاز گشته هوشمند * از غم احوال
آخر فارغند * بود عارف را بهم خوف و رجا * سابق دانش خورد آن هر دو را * دید کو سابق
زراعت کرد فاش * او همی داند چه خواهد بود و چاش * بود او را بیم امید از خدای * خوف فانی
گشت پیدا شد رجای * عارفان دانند ایم آمنون * که گذر کردند از دریای خون * سوم
آنکه کسی از دنیا محجوب بدر رود و هر چند با ایمان رود گاه باشد که در دفع آن حجاب محتاج شود
بدخول نار پس از برای رفع احتمال دخول باز را انجا رفع حجاب میکند و چهارم آنکه هر که محجوب
بدر رود و با آنکه در دوزخ در نیاید حجابش بعد از مدت مزید منفعت میگردد و محروم میماند از مشاهده
حال موت و از مشاهده روز قیامت تا آن زمانکه در بهشت در آید الا ماشاء الله تعالی پنجم آنکه اگرچه این
مشاهده محروم نگردد اما مشاهده او حال موت در قیامت و در بهشت مثل مشاهده مکشوفات نخواهد
بود در کیفیت و در کمیت الا ماشاء الله تعالی و دیگر باید دانست که اگر کسی در خود در یابد قابلیتی
و یا سلوک این راه را مناسبتی و داند که سعی او مفید است و فایده هر ساعت بر مزید باید که تقصیر جایز
ندارد و خود را به پیری از پیران طریقت بسپارد و در اوقات لیل و نهار ساعتی نیاساید و تا تواند
سعی نماید تا باشد که سعادت مساعدت کند و توفیق رفیق گردد و آن شاهد خلوتخانه غیب از جلباب

ما غافلند ایشان را محل قرار آتش است بسبب آنچه کسب می کنند از گناهان بلکه همه کس را باید که
مشتاق لقاء او باشند تا داخل شوند درین بشارت که رسول صلی الله علیه وآله وسلم فرموده
من احب لقاء الله احب الله لقاءه یعنی هر که دوست دارد لقاء خدای را سبحانه دوست
دارد خدای سبحانه لقاء او را و نیز داخل باشد درین اشاره که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم
که گفت حق سبحانه الا طال شوق الابرار الی لقائی وانا الی لقائهم لاشد شوقا این حدیث
مذکور است در عوارف و رباب و هم و در کیمیای سعادت و در ذکر شوق و در اصل نهم از رکن که در
منجیات است و در ترجمهٔ عوارف او را اینچنین ترجمه کرده که دیر است تا شوق ابرار بلقاء منست و
من بلقاء ایشان مشتاق ترم و در نفحات در ذکر شیخ ابوبکر لقا قدس سره آورده که وی گفته
مشتاق بدر مرگ لذت بیش ازان یابد که زنده از شربت شهد شیخ الاسلام یعنی شیخ عبد الله
انصاری قدس سره گفت که بآن خدای که جز آن خدای دیگر نیست که بندهٔ نیکبخت را هرگز زوزی
نیاید نیکوتر و باراحت تر و خوشتر ازان روزی که عزرائیل بوی آید و گوید مترس که یا ارحم الراحمین
میشوی و بوطن خود میروی و بعهد مهین میروی این جهان مذلت و زندان مومن است این
بودن عاریتی اینجا بهانه است بیکبار بهانه را دور کند و در حقیقت باز شود و مرد بزندگی جاوید
برسد و دیگر باید دانست که گفته اند آنچه مومن را در آخرت میسر شود از دیدار اجلی و اقوی است
از آنچه در دنیا میسر شود بمجاهده و لند اگفته اند که اینجا مشاهده است و آنجا معاینه و نیز در فصل الخطاب
آورده که اهل ذوق و شوق را با میعاد یوم اللقاء هر لحظه باین تجلی تسلی دهند و نیز در کلام بعضی
از عارفان وارد شده که تا آدمی در نشاءه دنیا است حقیقت فنا از وی متعذر است و تا بقیه
از بقایای وجود با وی همراه است و مادام که بقیهٔ وجود با وی هست وصول بتمام میسر نیست و در آخر
فصل الخطاب آورده است از حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره که ایشان
گفته اند که بنده مشاهده میکند مرغیبی را اولا در خواب و ثانیا در غیب و این عبارت است از حالتی
که حاصل میشود درمیان خواب و بیداری و ثالثا در واقع و این عبارتست از حالی که عارض میشود
بر شخص در بیداری آنچه در غیب است از حاضران که با او نشسته اند و مع هذا این مشاهده نسبت
بمشاهدهٔ که حاصل میشود در واقعه باز مشاهده که حاصل میشود در وقت مردن بشب بمشاهده که اورا

دیگر نیز پند و تفاوت میان عارفی که دوستی حق سبحانه بروی غالب بود و عارفی که دوستی
حق تعالی چنان غالب نبود در لذت بودن در دیدار هر دو یکی بیند که تخم معرفت است و تخم هر دو را
برابر است لیکن مثل ایشان چون دو کس باشد که دیدار چشم ایشان برابر بود نیکوئی را نه بیند
و لیکن یکی عاشق تر بود و دیگر نبود لابد لذت عاشق بیش بود اگر یکی عاشق تر بود لذت وی
بیشتر بود پس معرفت در کمال سعادت کفایت نیست تا محبت با آن نبود و محبت بر ان غالب
شود که محبت دنیا پاک از دل بشوید و این خبر بزهد و تقوی راست نیاید پس عارف زاهد را
لذات کاملتر بود تمام شد کلام امام حجة الاسلام قدس سره و باید دانست که آن لفظ مشاهده
که در ان قول امام واقع شده که ورای آن درجه دیگر است که آنرا رویت و مشاهده گویند این
مشاهده لغویست که دیدن چشم است و اما مشاهده بمصطلح صوفیان عبارتست از دیدن دل
و این مشاهده از معرفت بلندتر است و از رویت پایان تر و این مشاهده بعینی را واقع شود در
دنیا اما رویت واقع نگشود و آنکه موسی علیه السلام طلبید بلفظ ارنی رویت بود از ان جواب آن
لن ترانی شنید که اگر مشاهده طلبیدی بیافتی و دیگر باید دانست که معرفتی که تخم دیدار است
معرفت علمی است که ایمان اهل شرع است نه معرفت حالی که معرفت اهل مشاهده است زیرا که این
معرفت تا شبی از غفلت بآن قرینه که گفته هر چه در خیال نیاید و عقل آنرا دریابد و در جه وا دیگی
را معرفت گویند و شک نیست که معرفت خالی از آثار عقل نیست و دیگر آنکه در فصل الخطاب
آورده از امام حجة الاسلام قدس سره که او گفته هیچ مومن از اصل محبت خالی نیست و باز آورده
از وی که محبت ثمره معرفت است پس از اینجا معلوم شد که هیچ مؤمن از معرفت خالی نیست و
معرفتی که هیچ مؤمن از و خالی نیست ایمان شرعی است و باز آورده که تخم دیدار معرفت است
هر کرا معرفت نیست از دیدار محجوبست الی آخر المقدمات پس معلوم شد که همین ایمان شرعی است
که تخم دیدار است و دیگر بدانکه همه کس را باید که امید لقاء او داشته باشند تا داخل نکردند در ین وعید
که حق سبحانه فرموده ان الذین لا یرجون لقاءنا و رضوا بالحیوة الدنیا و اطمانوا بها و الذین هم عن
آیاتنا لغافلون اولئک ماوئهم النار بما کانوا یکسبون یعنی آنانی که امید لقاء ما ندارند بنا بر انکار
بعث و راضی شده اند بحیوة دنیا از آخرت و قرار گرفته اند بحیوة دنیا و آنانی که از علامات قدرت

نحشره یوم القیمة اعمی یعنی هر که روی گرداند از ذکر من که آن هدایتی منست که باو دهنده منست بتحقیق که او را زندگانی تنگیست در دنیا و برانگیزم او را روز قیامت کور و اعمی و اینجا معنی کور ظاهر است بقرینه آنکه در عقب این آیة آمده که قال رب لم حشرتنی اعمی وقد کنت بصیرا و با آنچه در قرآن هر جا که لفظ اعمی آمد اکثر چنانست که بمعنی کوری دل است وگاه بمعنی کوری چشم است و اما آنکه اعمی باین معنی آمده باشد که بمعنی مرتبهٔ مشاهده نرسیده باشد آن بثبوت نرسیده و بعضی از انچه دلالت میکنند بر عموم رویت همه مؤمنان را در آخر کلام حجة الاسلام است قدس سره در آخر کیمیای سعادت در اصل نهم از رکن چهارم که در بیان منجیات است دان انیست که بدانکه دانستن دو قسم است بعضی آنست که در خیال آید چون الوان و اشکال و بعضی آنکه عقل او را دریابد و در خیال نیاید چون حق تعالی و صفات وی باز هر چه در خیال نیاید و عقل آنرا دریابد دو درجه دارد یکی را معرفه گویند و مر ای آن درجهٔ دیگر است که آنرا رویة و مشاهده گویند و نسبت آن با معرفه در کمال روشنی همچون نسبت دیدار است با خیال همچنانکه با یک چشم حجابست از دیدار نه از خیال که تا از پیش برنخیزد دیدار نبود همچنین علاقهٔ نفس آدمی باین تن که مرکب است از آب و خاک و مشغولی باشهوات این عالم حجابست از مشاهده نه از معرفه و تا این حجاب برنخیزد یعنی بسبب مجاهدهٔ آن مشاهده ممکن نگردد پس چون مشاهده تمام تر است در روشن تر لابد لذات آن بیشتر همچنانکه در دیدار و خیال و بدانکه حقیقت آنست که همین معرفتست که در ان جهان بصفتی دیگر شود که با وصل هیچ نزدیکی ندارد چنانکه لطفه مرد میشود و دانه خرما درختی میشود و باین گردش یعنی باین انقلاب روشن تر شود و آنرا مشاهده و نظر و دیدار گویند که دیدار عبارتست از کمال ادراک و این مشاهده کمال آن ادراک است و برای انیست که این مشاهده جهة اقتضا نکند چنانکه معرفت در ین جهان اقتضا نکرد پس تخم دیدار معرفت است هر کرا معرفه نیست از دیدار محجوبست حجابیست ابدی که هرگز تخم ندارد مر زرع صورت نبندد و هر کرا معرفه تمام تر دیدار دیرا تمام تر از پس گمان مبر که همه کس در دیدار و لذت دیدار برابر باشند بلکه لذت دیدار هر کس بر قدر معرفت وی بود و ان الله یتجلی للناس عامة دلالتی بکر خاصة این بود نه آن که تنها بود و دیگران بهم بینند پس گمان مبر که آن لذات دیدار که پیغمبران یابند آنرا دیگران نیز یابند و آنکه عالمان یابند عامیان نیز یابند و آنکه عالمان متقی محبت یابند عالمان

اعمی فهو فی الآخرة اعمی عبارت از است از کسی که بدرجه مشاهده نرسیده باشد و این از قبیل بنای فاسد است
زیرا که هم مدعا فاسد است که مخالف اتفاق علماء و مشایخ است و مخالف مضمون آیه و حدیث
استدلال ایشان فاسد است زیرا که اهل تفسیر اعمی را درین آیت تفسیر بکوری دل کرده اند که کافران
باشند بنا بران گفته اند وقتی که نازل شد این آیه کریمه من کان فی هذه اعمی فهو فی الآخرة اعمی
گفت ابن ام مکتوم که یا رسول الله من در دنیا کوام آیا کور خواهم بود در آخرت پس فرود آمد
این آیه فانها لا تعمی الابصار ولکن تعمی القلوب. التی فی الصدور یعنی قصد نیست
که نیست کوری چشمهای کافران ولیکن کوری دلهای ایشان که در سینهای
ایشان است پس مراد از قلوب اینجا قلوب کفار باشد پس درین آیه ولکن تعمی القلوب
اشارت باشد که آن اعمائی که در آیه من کان فی هذه اعمی است آن کوری چشم نیست
بلکه اعمائی قلوب است و نیز دلیل برین که اعمی در آیه ومن کان فی هذه اعمی فهو
الآخرة اعمی اعمائی قلب است آنست که سابق برین آیه ذکر آنست. که فمن اوتی کتابه بیمینه
فاولئک یقرءون کتابهم ولا یظلمون فتیلا پس من کان فی هذه اعمی در مقابله من اوتی کتابه بیمینه باشد
و شک نیست و من اوتی کتابه بیمینه عبارت از مومن است که مقرر شده که مومن را نامه بدست
راست میدهند کافر را پس مراد از من کان فی هذه اعمی کافر باشد و نیز حضرت حق سبحانه در موضع دیگر
فرموده که افمن یعلم انما انزل الیک من ربک الحق کمن هو اعمی یعنی آیا هست آنکسی که داند که انچه فرود
آورده شده بسوی تو از پروردگار تو بر حقست بچون کسی که کور است و این اعمی واقع شده در مقابله
کسی که داند که قرآن حق است و شک نیست که آنکه نداند که قرآن حقست کافر است و نیز فرموده
که واما ثمود فهدیناهم فاستحبوا العمی علی الهدی یعنی اما ثمود را نمودیم راه بایمان پس اختیار کردند
کوری را بر راه راست عمی اینجا یعنی کوری دل است که کفر است و نیز فرموده صم بکم عمی فهم
لا یرجعون یعنی کافران کر آن اند که انچه حقست و صواب نمی شنوند و گنگان اند که انچه حقست
و صواب نمی توانند گفت و کوران اند که آنچه حقست و صواب نمی بینند و عمی اینجا یعنی کوری
دلست که کفر است و نیز فرموده که در سورهٔ ملایکه و ما یستوی الاعمی والبصیر یعنی برابر نیست کور
بینا و اعمی را اینجا تفسیر کرده اند بکافر و نیز فرموده که ومن اعرض عن ذکری فان له معیشة ضنکا و

بمصیبتها و پاک میگرداند ایشانرا از عیبها و چون ابتلاء دنیوی از برای تطهیر باشد آخروی نیز
از برای این تواند بود اما اینجا اشکالی هست نظر بآن آیه ربنا انک من تدخل النار فقد اخزیته
یعنی ای پروردگار ما هر که را بدوزخ درآوردی خوار گردانیدی او را پس درآوردن دوزخ
مومن را تحقیر او باشد و جواب ازین سوال آنست که شک نیست در اینکه دخال نار تحقیر است
ظاهرا اما مراد انیست که غرض از ادخال مومن در نار تحقیر انهیت باطنا و اگرچه تحقیر او باشد ظاهرا
پس ادخال مومن در نار تحقیر اوست ظاهرا نه باطنا بخلاف ادخال کافر که مقصود تحقیر اوست از انجمله
آن حدیث است که در صحیح مسلم آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که هرگاه درآیند اهل بهشت
در بهشت گوید خداوند سبحانه ایشان را که میخواهید چیزی که زیاده سازم شما را یعنی زیاده سازم
بر درآمدن بهشت پس گویند ایا سعید نگردانیدی روهای ما را در دنیا در روی ما را در بهشت
و نجات ندادی ما را از آتش دوزخ یعنی عنایت همین باشد که کردی پس برداشته شود حجاب از
و نظر کنند بر خداوند سبحانه پوشیده نیست که این حدیث دلالت بران میکند که دیدار مطلق اهل
بهشت را خواهد بود از آن جمله آن حدیثی است که در سنن ابی داود آمده که ابوذر بن عقیل
گفت یارسول الله آیا همه ما خواهیم دید پروردگار خود را خالی از مزاحمت غیر در رویه گفت بلی پس
گفتند چه چیز است مثال این در خلق خدای سبحانه گفت که ایا نمی بینید همه شان ماه را در شب چهاردهم
خالی از مزاحمت غیر در رویه گفت بلی پس گفت که ماه مخلوقیست از خدای سبحانه و خدای سبحانه اجل و اعظم
از همه چیز و پوشیده نیست که این حدیث اظهر است از روی دلالت از حدیث سابق و دیگر از انجمله
آن حدیث است که بگذشت در اول شرح اوراد تفسیر دار الاسلام ده بگیر باید دانست که هیچکس را
در دنیا زیاده مرتبه مشاهده متواند بود که آن دیدن دیدار دلیل است و اما در آخرت همه مومنان را
معاینه خواهد بود که آن رویت عین است یعنی دیدن بچشم و در صحیحین آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و
آله وسلم انکم سترون ربکم عیانا یعنی شما نیز باشید که ببینید پروردگار خود را بطریق معاینه و باید دانست که بعضی
از متصوفه که غافلند از مذهب سنت و جماعت و اعتقاد مشایخ طریقت قدس الله ارواحهم و از مضمون
آیات و احادیث و بعضی از رسایل آورده اند که هر که در دنیا بمرتبه مشاهده نرسیده باشد در آخرت
از شرف دیدار محروم خواهد بود و این مدعا را بنا بران گفته اند که اعمی در آیت کریمه ومن کان فی هذه

از برای این دو مہم حسبنا اللہ عند اللقاء یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانہ یا نزدیک
رسیدن بخدای سبحانہ و در مصادر گفتہ اللقاء دیدن و رسیدن و باید دانست کہ اتفاق است
میان علماء اہل سنت و جماعت رحمہم اللہ و میان مشائخ طریقت رضی اللہ عنہم اجمعین بدین
معنی کہ ہر کہ از دنیا با ایمان بدر رود نہایت کار او بہشت است یعنی در بہشت خواہد در آمد
یا بیش از عذاب بمحض فضل حضرت حق سبحانہ تا بعد از عذاب بآن مقدار کہ خواہد بمقتضای عدل
و نیز بدین معنی کہ ہر کہ بہ بہشت در آید بدیدار حق سبحانہ مشرف گردد خواہ در دنیا بمرتبہ مشاہدہ
رسیدہ باشد یا نہ و کلام حضرت حق تعالی و تعظیم و احادیث رسالت پناہ صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم بینہ است
صادقہ و حجتی است ناطقہ بر صحت این معنی و کلام حضرت سبحانہ و آیہ کریمہ انہم عن ربہم
یومئذ لمحجوبون یعنی کفار از نعیم پروردگار خود در آن روز محجوب خواہند بود دو این آیہ کریمہ دلیلست
بر آنکہ دیدار ہمہ مومنان را خواہد بود زیرا کہ در این آیہ تحقیر کردہ کفار را باین کہ ایشان محجوب خواہند
بود از پروردگار خود در آخرت پس اگر ہمہ مؤمنان را دیدار نباشد لازم آید کہ بعضے از مؤمنان شریک
کفار باشند در این تحقیر و ہرگز روا نباشد کہ ہیچ مومن شریک کافر باشد در تحقیر و اگر گفتہ شود کہ مذہب
اینست کہ جایز است چون بعضی از عصات مؤمنین در دوزخ خواہند بود شک نیست کہ در
دوزخ در آوردن تحقیر است پس بعضی مؤمن شریک کافر باشند در دخول نار کہ سبب تحقیر است پس چرا نتواند کہ اینجا شریک
شود در محجوبیتہ کہ موجب تحقیر است گوئیم حاشا و کلا کہ در آوردن مومن در دوزخ از برای تحقیر باشد بلکہ در آوردن کافر انست
تحقیر و در آوردن مومن از برای تطہیر در دوزخ از برای مہین لہذا حضرت حق سبحانہ در چندین
مواضع از قرآن عذاب مہین را نسبت کردہ بکفار مانند ولہم عذاب مہین و اعتدنا للکافرین
عذابا مہینا و اہل تفسیر تصریح کردہ اند بآن کہ عذاب کفار را مہین از آن جہت گفتہ کہ مقصود
از عذاب کفار اہانت ایشان است بخلاف عذاب مؤمنان کہ مقصود تطہیر مؤمنان است
پس تعذیب مومن بدوزخ مثل آنست کہ پزشک بیمار خود را بجراح سپرد تا بر اعضای او داغہا
ننہد بجہت رفع مرض و تعذیب کافر بدوزخ مثل آنست کہ کسی بندہ بد خدمت را ببرد و می و
اعضاء او داغہا نہد و یا عقربی سزا در آتش افگند و شک نیست کہ این ہر دو تعذیب برابر نیست
و در حدیث قدسی آمدہ کہ ابتلیہم بالمصایب و اطہرہم عن المعایب یعنی مبتلا گردانم عاصیان را

الها واحدا احدا صمدا فردا وترا حیا قیوما دایما ابدا یعنی میخوانم خداوندی را که یگانه است
در صفات و یگانه است در ذات و قصد او کرده میشود در حاجات و تنها است از فرزندان و طاعت
از زن و زنده است همیشه و دایم القیام است بتدبیر خلق و حفظ و همیشه است وجود او پایان نیذیرد
لم یتخذ صاحبة ولا ولدا یعنی نگرفته است زن و نه فرزندرا **ولم یکن له شریک**
فی الملک یعنی نبوده است او را شریکی در ملک یعنی در الوهیة **ولم یکن له ولی**
من الذل یعنی نبوده است او را دوستی از جهت خواری او یعنی نبوده است او را چنین
دوستی که از جهت خواری خود او را دوست گرفته باشد تا آن دوست او را مدد کند و او را از
خواری بدر آرد و نیز میتواند که ولی بمعنی بر خود گیرنده کار غیر باشد **وکبره تکبیرا** یعنی بزرگوار
گوی او را بزرگوار گفتن **الله اکبر** یعنی خدای سبحانه بزرگست از همه چیز و او را الله اکبر
گفتن المهار و القیاد امر است **حسبنا الله لدنیا** یعنی کفایتگر ما خدای سبحانه از برای
دین ما **حسبنا الله لدنیانا** یعنی کفایتگر ما خدائیست سبحانه از برای دنیای ما **حسبنا الله**
لما اهمنا یعنی کفایتگر ما خدائیست از برای انچه اندوهگین سازد ما را **حسبنا الله**
لمن بغی علینا یعنی کفایتگر ما خدائیست سبحانه از برای کسی که ظلم کند بر ما **حسبنا الله**
لمن حسدنا یعنی کفایت گر ما خدائیست از برای کسی که حسد برد بر ما **حسبنا الله**
لمن کاذنا بسوء یعنی کفایتگر ما خدائیست سبحانه از برای کسی که مکر کند ما را بدی
حسبنا الله عند الموت یعنی کفایتگر ما خدائیست سبحانه در وقت مردن ما
حسبنا الله عند القبر یعنی خدای سبحانه کفایتگر ماست در وقت گور کردن ما **حسبنا الله عند المسائل** یعنی
کفایتگر ما خدائیست در وقت سوالها **حسبنا الله عند الصراط** یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانه
در وقت گذشتن از پل صراط **حسبنا الله عند الحساب** یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانه
در وقت حساب کردن ما بروز قیامت **حسبنا الله عند المیزان** یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانه
نزد ترازوی قیامت وقت سنجیدن اعمال ما **حسبنا الله عند الجنة والنار** یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانه
در وقت نزدیکی جستن در بهشت و نزدیکی جستن از دوزخ یعنی در روز قیامت همه کس خواهند
طلبید که نزدیک گردند به بهشت و دور گردند از دوزخ پس کافی ما در ان حال خدائیست سبحانه

بمعنی قاضی و حال استعمال کنند حقیقت است و در استعمال مجاز است پس او را ممکن در معنی حقیقی باید استعمال کرد ند مجازی دوم آنکہ اگر استقبال مراد بودی ظاہر این بود کہ کل شئی ہالک گفتی کہ حقیقت است در استقبال و دیگر تقدیر کلام محمول بر تاسیس است نہ بر تاکید لہ الحکم والیہ ترجعون یعنی او راست حکم و بسوی او باز خواہید گشت بعد از موت فسیکفیکہم اللہ پس زود باشد کہ کفایت گرداند خدای سبحانہ برای تو شر کافران و ہو السمیع العلیم یعنی او ست شنونده و داننده یعنی شنونده احوال مومنان کہ دعا می کنند در دفع شر کفار و اقوال کافران کہ میگویند از برای ابتدا مومنان را و ست و دانا ست انچہ بر دو طایفہ دارند در ظاہر و باطن و ہر یک را جزای خواہد داد مناسب حال حسبنا اللہ و کفی یعنی کفایت گر ما خدائیست سبحانہ و بس است او کفایت گیر و با آنکہ کفایت گیر ما اوست و کفایت کردہ است ما را امہات سمع اللہ لمن دعا یعنی شنونده است خدای سبحانہ مر کسی را کہ دعا کند و میتواند کہ مراد از سمع اینجا قبول باشد چنانکہ میگویند کہ فلانکس سخن فلانی می شنود و حضرت ابراہیم صلوات الرحمن علیہ گفتہ ان ربی لسمیع الدعاء یعنی پروردگار من قبول کنندۂ دعا ست لیس وراء اللہ المنتہی یعنی نیست نہایت کسی مگر خدای سبحانہ کہ محل انتہاء آرزوہای یا محل انتہاء سلوک سالکان ست من اعتصم باللہ نجا یعنی ہر کسیکہ چنگ در زد بخدای سبحانہ یعنی بدین سبب او نجات یافتی سبحان من لم یزل ربا رحیما و لا یزال کریما یعنی پاکست آنکہ ہمیشہ بودہ است پروردگار مہربان و ہمیشہ خواہد بود باجود و کرم لا آلہ الا اللہ الحلیم الکریم یعنی نیست معبود بر حق مگر خدای بردبار بزرگوار سبحان اللہ یعنی پاکست خدای تعالی و تبارک اللہ رب السموات السبع و رب العرش العظیم یعنی بسیار است خیر و نفع خداوندی کہ پروردگار ہفت آسمان است و پروردگار عرش بزرگست یا متعالی و رفیع است در صفات و افعال آن خداوندی کہ پروردگار ہفت آسمان است و پروردگار عرش بزرگست و الحمد للہ رب العالمین یعنی حمد و صف بخوبی مر خداوندی را ست کہ پروردگار عالمان است لا آلہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ یعنی نیست معبودی بر حق مگر خداوندی سبحانہ تنہا نیست شریک او را در خداوندی

خود بر وجہ تفصیل و بعضی از افاضل درین باب فرمودہ اند ؎ آنجا کہ کمال کبریای تو بود +
عالم نمی از بحر عطائی تو بود + ما را چہ حد حمد و ثنائی تو بود + ہم حمد و ثنائی تو سزائی تو بود **یا عزیز یا جبار**
یعنی غالب و قوی است کسی کہ پناہ تو کرد و در مفاتیح شرح مصابیح در بیان این حدیث است
آنچنین گفتہ کہ مراد بجبار اینجا کسی است کہ پناہ باو گیرد پس جبار در اصل بمعنی ہمسایہ است اینجا مراد لازم او ست زیرا کہ ہمسایہ
کسی در پناہ آنکس است **و جل ثناءک** یعنی بزرگ است ثناء تو و ازین کلام دو معنی الزدہ میتوان نمود یکے آنکہ بزرگ است
باین معنی کہ علا مرتبہ است ثناء تو زیرا کہ ہر چہ تو نسبت دارد ہر چہ عالے مرتبہ است
دویگر آنکہ بزرگ است باین معنی کہ ہر کس از عہدہ مدح نمی تواند آمد چنانکہ گذشت کہ لا احصی ثناء
علیک و تقدست اسماؤک یعنی پاکست نامہای تو از تاویلات باطلہ غیر مناسب بخلاف
تو و یا پاکست اسماء تو ازین کہ اینہا بر غیر تو اطلاق کردہ شود بکمال مساوات میان تو و
غیر تو و یا پاکست اسماء تو ازین کہ باینہا سوگند خوردہ شود و سوگند راست کردہ نشود **و عظم**
شانک یعنی بزرگست کار تو باین معنی کہ عالی مرتبہ است بجہۃ نسبت او تو باین معنی کہ ہر کس
از عہدۂ کار تو نمی تواند آمد **و لا الٰہ غیرک** یعنی نیست معبود بر حق غیر تو **تفعل اللہ ما**
یشاء بقدرتہ یعنی میکند خدای سبحانہ ہر چہ میخواہد بقدرت و توانائی خود **و یحکم ما یرید**
بعزتہ یعنی حکم میکند بہر چہ میخواہد بسبب غالبیت و قوۃ خود **الا الی اللہ تصیر الامور**
یعنی بدانید و آگاہ باشید بسوی خدای سبحانہ باز میگردد ہمہ چیز بعد از مردن و باید دانست
کہ این کہ اول مخاطب را آگاہ سازند و بعد ازان القائے کلامی کنند بوی دلالت بران میکند
کہ بغایت خود راجع می باید کرد از برای فہم این کلام و بعد از فہم آن بغایت اہتمام می باید نمود
و عمل کردن بمقتضای آن و کلام مذکور یعنی الا الی اللہ تصیر الامور ازین قبیل است کہ مستحق احتیاط
و فہم و اہتمام و عمل بمقتضای آن ست زیرا کہ چون ہمہ باز گشت بحضرت او باشد سبحانہ عمل و نجی باید
کہ سبب خجالت نباشد در آن حضرت **کل شئی ہالک الا وجہہ** یعنی ہر چیزی کہ ہست
فانیست غیر از ذات او و بعضی گفتہ اند یعنی ہر چیز ہلاک خواہد شد و بین تقدیر این کلام
سابق باشد و بعضی گفتہ اند یعنی ہمہ چیز ہالک است فی الحال چونکہ وجود او از ذات او نیست
بلکہ عاریتست از غیر و قرینہ جہ ہلاک فی الحال دو چیز است یکی آنکہ گفتہ اند اسم فاعل را چون

اوست واگر قدیم لغوی باشد بلا ابتدا صفة مخصصه است **واٰخر کریم بلا انتهاء** یعنے آخر ہست
کہ بخشندہ بی انتہا است **وغفار ذنوب المذنبین کرما وحلما** یعنے آمرزندہ است گناہان عاصیان
را از جہتہ کرم و بردباری **یا من لیس کمثلہ شیٔ** یعنی ای آنکہ نیست مثل وے ہیچ چیز
وہو السمیع البصیر اوست شنوا و بینا **حسبنا اللہ ونعم الوکیل** یعنی کفایتکنندہ
ما خدایست سبحانہ ونیکو وکیل است **نعم المولی ونعم النصیر** یعنے نیک خواجہ ایست
ونیک یاری دہندہ ایست **یا دایما بلا فناء** یعنی ای ہمیشہ موجود بی فناء **ویا قایم**
بلا زوال یعنی ای پاسبان وکفاہ بان بی زوال قایم راو در آیہ کریمہ افمن ہو قایم علی کل نفس
بما کسبت تفسیر برقیب کردہ **ویا مدبرا بلا وزیر** یعنی ای تدبیر کنندہ بی وزیر و تدبیر نظر کردن
در عاقبت چیزی **سہل علینا وعلی والدینا کل عسیر** یعنی تسہیل کن آن بر ما و بر پدران و
مادران ما ہمہ دشواری را پس ہمچنانکہ والدین بفتح دال شامل والدہ است بطریق تغلیب
والدین بکسر دال نیز شامل باشد بطریق مذکور و باید دانست کہ ہر جا کہ ندائی واقع شود ای
چیزی مقصود و بالندا است کہ غرض اصلے ازان ندا آن چیز است زیرا کہ غرض از ندا بر آگاہ
گردانیدن مخاطب است و غرض از آگاہ گردانیدن آنکہ چیزی عرض کردہ شود بر وی پس از اینجا کہ
ابتدا را باسماء اللہ است تا اینجا مقصود بالندا این قول است کہ سہل علینا وعلی والدینا
کل عسیر پس قاری او را باید کہ حاضر باشد از ابتدا را باسماء اللہ تا اینجا کہ ویا مدبرا بلا وزیر در خاطر
دارد کہ مقصود ازین ندا ہم اینست کہ سہل علینا وعلی والدینا کل عسیر **لا احصی ثناء علیک**
یعنی طاقت و قدرت ندارم ثناء گفتن را بر تو **انت کما اثنیت علی نفسک** یعنے تو ہمچنانکہ ثناء
گفتہ بر نفس خود و باید دانست کہ ثناء وقتی میسر گردد کہ کسی حقیقت اوصاف ممدوح را کما ہے
بداند و قصد کند در وقت ثنا اثبات آن حقیقت مر او را و ہیچکس حقیقت اوصاف خداوندی را
نداند غیر از وی و پس ثناء لایق اسم او تواند گفت بر خود نہ غیر اما ہرگاہ کسی گوید ہمچنانی کہ ثناء
گفتہ بر نفس خود و این را اعتقاد کند آن ثناء لایق بطریق اجمال از وی واقع شود اگرچہ بتفصیل
آن واقع نشود و پس آنکہ گفت لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک باین معنی باشد کہ
قدرت ندارم ثناء لایق را بر تو بطریق مفصل الا بطریق اجمال میگویم تو ہمچنانکہ ثنا گفتہ بر نفس

حادثہ تفتیش نمودند آن مجزوم گفت جہتہ این ظاہر است زیرا کہ اگرچہ شما مؤمنان بودید و اہل آن دیار کافران اما ایشان بسیار بودند چون جمعی کثیر ہمت بستند و متوجہ ہلاک آن مؤمن گردیدند ہمت ایشان تاثیر کرد **یا من تقدس عن الاشباہ ذاتہ** یعنے ای آنکہ پاکست از مانندہا ذات و باین معنی کہ مانندی ندارد کہ شریک او باشد در حقیقت و ماہیتہ **و تنزہتہ عن مشابہتہ الامثال صفاتہ** و منزہ است از مشابہت مثلہا صفات او یعنی صفات او را مشابہت نیست صفات مخلوقات با او مثلی ندارد کہ مشابہت باشد او را در صفات الوہیتہ **یا من دلت علی وحدانیتہ آیاتہ** یعنی ای آنکہ دلالت میکند بر یگانگی او و علامات او کہ مخلوقات اند یعنی وجود مخلوقات بران دلالت میکند کہ او یگانہ است اگر او را شریکے بودے ہیچ چیز موجود نماندی چنانکہ در کلام مجید فرمودہ کہ لو کان فیہما الوہیتہ الا اللہ لفسدتا یعنی اگر بودے در آسمان و زمین معبود آن برحق غیر خدای سبحانہ ہر آئینہ کہ موجود نماندی آسمان و زمین بلکہ باطل شدندی **و شہدت بربوبیتہ مصنوعاتہ** و گواہی میدہم ہویدا بر پروردگاری او مصنوعات او یعنی وجود مصنوعات گواہست کہ او پروردگارست کہ اگر او پروردگار نبودے و تربیت عالم نکردی ہیچ مصنوعی موجود نبودی زیرا کہ ہمہ مصنوعات را علی الدوام فیض وجود است و آنچہ وجود محتاج است بآن از و میرسد **و احد لا من قلتہ** یعنے ای او یگانہ است نہ از جہت قلت و کم بودن موجود کہ موجود او باشد و بس بلکہ او یگانہ است باین معنی کہ شریک ترا در حقیقت و صفات الوہیتہ پس و احد بالذات باشد لا بالوجود **و موجود لا من علتہ** یعنے او موجود است نہ از علت مراد بعلت علت وجود است یعنے سبب وجود کہ آن خالقست یعنے او موجودیست کہ نہ از غیر پیدا شدہ است وجود او بلکہ وجود او بمقتضای ذات اوست چنانکہ واجب الوجود دلالت بریں معنی میکند **یا من ہو بالبر معروف** یعنے ای آنکہ بنیکی معروف و مشہور است **و با الاحسان موصوف** و باحسان موصوف است **معروف بلا غایتہ** یعنی معروف است کہ غایتہ بر آرد در معروفی یا در وجود **و موصوف بلا نہایتہ** یعنے موصوفی است کہ نہایت بر آرد در موصوفی یا در وجود **اول قدیم بلا ابتداء** یعنے او اولیست کہ قدیم است یعنے ابتداء و آغاز ندارد و باید دانست کہ اگر قدیم قدیم اصطلاحی باشد بلا ابتداء تفسیر تاکید

و وصف نعمت نیز آمده اگر شخصے بموجب عقل و ایمان ہمت مصروف حصول درجات و سعادات سرمدی
گردانیده بیدی بوصف او نیست و اگر بخطوظ عاجله و مستلذات فانیه صرف کرد بضیل بنعمت او و نیز
فرموده اند که اکابر مقرر داشته اند که همچنانکه تحدی و معارضه باقران ممکن نیست اگر کسی معارضه کند البته
مغلوب گردد و انبیا علیهم الصلوة والسلام باوجود استغراق در بحر توحید ہمت مصروف قمع و قهر اعدا
میگردانیده اند و کمال سعی و اهتمامی در محاربات و غزوات می نموده اند صرف خواطر در رفع موانع و
اعدا دین عیب نمی باشد اصحاب تجرید باید که گاه امتحان ہمت کنند و معلوم فرمایند که ایشان را
مناسب بحضرات صفات بچه مرتبه است و ہمت ایشان را چگونه تاثیر است و نیز فرموده اند که
شیخ محی الدین اعرابی قدس سره نوشته اند که حضرت خلیل صلوات الرحمن علیه بکمال ہمت رفع کردند
تاثیر آتش را یعنے چون ہمت ایشان مصروف بود در رفع تاثیر آتش بر کمال ہمت ایشان
مترتب شد قوله تعالی یانار کونی بردا و سلاما علی ابراہیم و نیز میفرموده اند که اگر کافری علی الدوام
خاطر خود مرتبط امری میدارد بنا بر تاثیر ہمت مطلق او میسر است ایمان و عمل صالح در تاثیر ہمت
شرط ندانسته اند از من یجیب المضطر اذا دعاه عمومی دارد و تمام شد کلمات منقوله از ایشان قدس سره
موافق تاثیر ہمت از کافران آن حکایتی است که میگویند جمعی از مؤمنان بدیار کفر افتادند و
در معبد ایشان در آمده و بتان ایشان ملاحظه مینموده اند و دران حین از کفار کسی حاضر نبود یکی
از مومنان بر روی بت کلان تر آب دهان انداخت و بعد ازان از معبد بر آمدند پس نگذشته
بود که کفار قصد معبد و آهنگ زیارت معبودان کردند و آن بت را با آن کیفیت دیدند بغایت
اندوهگین شدند پس بر نیامد که آن مؤمن که آب دهان انداخته بود مریض گشت و مرض او بزودی
بموت انجامید و مؤمنان دیگر بغایت در تعجب شدند که درین امری که از و صادر شده گناهی نبود
سبب این چه باشد که بزودی انچنین حال با و رسید و درین اندوه می بودند که ایشان را واقعه
دست داد و دران واقعه با ایشان نمودند که چون مراجعت خواهد کرد ازین دیار ببنیشاپور خواهد
رسید اول کسے که از نیشاپور شما را ملاقی گردد سراین حادثه را از وی پرسید که جواب شما را
او خواهد داد ایشان چون مراجعت نمودند عبور ایشان بر قلعه نیشاپور افتاد اول کسی که از قلعه
بر آمد و با ایشان ملاقات کرد مجذومی بود فتحی نام پس با و این صورت را عرض کردند و از سر این

خلایق تا بانچه مصلحت ایشان در آنست یعنی راه نمائی پس رشید فعیل بمعنی مفعل باشد و بعضی گفته اند
رشد بمعنی و در رشدن است و رشد بمعنی حکمت یعنی استوار کار و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی
مهمی واقع شده باشد و تدبیر آن نداند باید که میان نماز شام و نماز خفتن این اسم را هزار و یکبار
بخواند هر مهمی که بوده باشد تدبیر آن بداند و باطن وی روشن گردد **یا صبور** یعنی ای آنکه تعجیل نمیکند
در عقوبت عاصیان بلکه تاخیر میکند تا توبه دهد یا عذاب کند وقتی که خواهد پس معنی صبور قریب
باشد بمعنی حلیم لیکن در حلم امید عفو بیشتر است از صبور و تکرار این اسم از جهت مبالغه است در طلب
تاخیر عقوبت و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی بدزدی یا بتشویش گرفتار باشد سه هزار بار
این اسم را بخواند از ان تشویش خلاص یابد **یا صادق** یعنی ای راست گوینده در هر چه
خبر داده است و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید امید است که اگر دروغگو
باشد راست گو شود و اگر راست گو باشد از غیب باو خبرها راست گویند **یا ستار** یعنی ای پوشنده گناه
عاصیان پس ستار بمعنی غفار باشد لیکن معنی ستر در ستار اظهر است و استعمال او درین معنی اشهر نیست
تفاسیر اسماء بیان و خاصیات ایشان چنانکه مناسب مقام است و دیگر باید دانست که قاعده
کلیه در طلب و خاصیت از اسماء الله بر وجهی که خصوصیتی باسمی و درون اسمی نداشته باشد بلکه جاری
می باشد بر همه اسماء اینست که هر که مقصود داشته باشد نظر کند در اسماء و هر چه را خود یابد متمسک بان
اسم کند و همت خود را بجد متوجه گرداند بتحصیل مقصود از ان اسم از جمله کلمات که منقولست از قدوه ارباب
اثبات حضرت خواجه عبد الله قدس سره آنراینست که می فرموده اند که بزرگان گفته اند که هر کرا کاری
پیش آید باید که مناسب مهم خود و ابتدا ء خود توجه بحضرات اسماء نماید مثلاً اگر بیمار باشد و یا بیماری
دارد و بیگی همت مصروف شافی دارد و اگر از حفظ از رفقه دارد همت او مصروف یا غنی باشد
کمال توجه بحضرات اسماء سبب فوز و نجات است و نیز فرموده اند که همت عبارت است از تسلیط و
جمع کردن خاطر بر امر واحد و نیز فرموده اند که همت وقتی مؤثر است که ملفی از جمیع ادراکات خاطر منتظر
بان باشد که میسر گردد و گاهی خاطر مشغول داشتن و گاهی گذاشتن طریقه ارباب همت نیست و نیز
فرموده اند که بعضی از اکابر فرموده اند که همت خلاف است یعنی همچنانکه وجود خلق از اراده خالق متاخر
نیست ترتیب آثار از همت متخلق نیست و چنانکه بفضل کثیر او امیدی بکثیر او صف قرآن آمده است

او اما گفته اند که احتیاج او بغیر صفت غیر لازمهٔ اوست و مانند معیت است او و روجود با عالم که این معیت صفت لازمهٔ نیست ذات اورا موقوف بر وجود عالم و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید امید است که از صفات عتای برخوردار شود یا بدیع یا مغنی یعنی ای بی نیاز گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را در جمعه هر جمعه ده بار بخواند حضرت حق سبحانه او را مستغنی گرداند از مردم و اگر کسی بعلتی گرفتار باشد این اسم را بخواند و بر دست و مدو دست را بر آن علت که باشد پس از و اخلاص یابد یا معطی یعنی ای عطا دهنده و خاصیت این اسم آنست که هر که را دعای مستجاب نشود این اسم را بسیار خواند اجابت شود یا مانع یعنی ای باز دارنده هر کرا که خواهد از هر چه خواهد و خاصیت این اسم آنست که اگر در میان زن و شوهری سازواری نباشد این اسم را بسیار خواند سازواری پیدا شود یا ضار یعنی ای ضرر رساننده آنانی را که خواهد بمقتضای حکمت و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی در مرتبهٔ ادنی افتاده باشد در شب هر آدینه و ایام بیض این اسم را صد بار بخواند هر که این اسم را چهار روز خواند هر روز آن مقدار که تواند هیچ زیانی و المی باو نرسد یا نور یعنی ای روشن گردانندهٔ آسمان و زمین با آفتاب و ماهتاب و یا روشن گردانندهٔ دلها با یمان و معرفت و بعضی گفته اند ای آنکه باو پیدا است هر چه موجود است و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی سورهٔ نور را هفت بار و هزار بار مع این اسم یعنی یا نور بخواند باطن وی منور گردد یا هادی یعنی ای راه راست نماینده و خاصیت این اسم آنست که هر که بسوی آسمان نگاه کند و این اسم را بسیار خواند و بر دست مالد و بر چشم مالد معرفت یابد یا بدیع یعنی ای آفریننده چیزها و بعضی گفته اند ای نو پیدا کنندهٔ چیزی و بعضی گفته اند ای چیزی پیدا کنندهٔ چیزها بی مثال سابق و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی را واقعهٔ مشکل افتاده باشد این اسم را هفتاد بار بخواند باین طریق که یا بدیع السموات والارض حق سبحانه و تعالی دیگران کار کشایش بخشد یا باقی یعنی ای پاینده همیشه و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را هر روزی پیش از بر آمدن آفتاب صد بار بخواند تا زنده بود هیچ فلاکت نه بیند و در آخرت آمرزیده شود یا وارث یعنی ای آنکه بمیراث میگیرد زمین و آسمان را بعد از فنای مخلوقات و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را ورد ساز دو بسیار خواند امید است که عمر دراز یابد یا رشید یعنی ای مرشد

یعنی اے عفو کنندہ از گناہگاران و خاصیت ہر این آنست کہ ہر کہ برین مداومت نماید گناہان او را
حضرت حق سبحانہ عفو فرماید و در حدیث آمدہ کہ گفت عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا کہ یا رسول اللہ اگر
شب قدر را بیابم چہ گویم فرمود کہ بگوئی الٰہی تو عفو کنندۂ دوست میداری عفو کردن را پس
عفو کن از من **یا رؤف** یعنی ای سخت رحمت کنندہ و شفقت نمایندہ در افت شدت رحمت است
و شفقت و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ بروی مداومت نماید امید است کہ انواع انعام و
اکرام از حق سبحانہ متعدد باو گردد و دیگر آنکہ اگر کسی خواہد کہ مظلومی را از دست ظالم خلاص کند
این اسم را بخواند و شفاعت کند شفاعت او مقبول شود **یا مالک الملک** یعنی ای متصرف
در ہر چہ محل تصرف تواند بود و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ او را بسیار خواند عزیز گردد
یا ذا الجلال والاکرام یعنی اے صاحب استغنای مطلق و انعام عام و خاصیت
این اسم یعنی یا مالک الملک یا ذو الجلال والاکرام آنست کہ ہر کہ برین اسم مداومت نماید
او را غنا دو تونگری تمام حاصل شود **یا رب** یعنی ای پروردگار خاصیت این اسم آنست
کہ ہر کہ او را بسیار گوید امید است کہ از الطاف ربوبیت پروردگار سبحانہ محفوظ گردد و اگر
کسی را فرزندی یا قرابتی در دست دیگری گرفتار باشد برگردد خانۂ خود خطی کشد و صد و سی
بار این اسم را بخواند خلاص شود **یا مقسط** یعنی ای عادل و از عجب عجائب این اسم کہ مقسط
بمعنی عادل است و قسط بکسر قاف بمعنی عدل است و اما قاسط بمعنی اہل جور است چنانکہ
گفت حق سبحانہ و تعالی نقل عن الحق و انا منا المسلمون و منا القاسطون ای الجائرون عن
طریق الحق و ہو الایمان و الطاعۃ تا کہ گفت و اما القاسطون فکانوا لجہنم حطبا و خاصیت این اسم آنست
کہ ہر کہ بدین اسم مداومت نماید از شر شیطان ایمن گردد **یا جامع** یعنی ای جمع کنندۂ خلائق
در روز قیامت و یا فراہم آرندہ پراگندہا و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ را چیزی گم شدہ
باشد بگوید یا جامع الناس لیوم لا ریب فیہ اجمع علی ضالتی گم شدۂ او پیدا شود و این مذکور است
در عوارف و مجرب مشایخ طریق است قدس اللہ ارواحہم **یا غنی** یعنی ای بی نیاز مطلق کہ در ہیچ
وجہی و در ہیچ وقتی احتیاجی بغیر فراز دو در وجود خود و در صفتی از صفات الازمۂ خود پس احتیاجی
کہ منفی است از حضرت او سبحانہ احتیاج است کہ در وجود باشد بغیر یا در صفتی از صفات الازمہ

یعنے اے سابق بر ہمہ اغیار خود بحسب ذات و زمان و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ خواہد او را فرزند ذکور شود یا او را غایبی باشد یا حاجت دیگری داشتہ باشد چہل جمعہ این اسم را ہزار بار بخواند مطلوب او بحاصل آید **یا آخر** یعنے اے آخر ہمہ اغیار خود بحسب زمان یعنی باقی بعد از فنای اشیا و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ او را بجہت دفع دشمن بسیار خواند امید است کہ مقصود او حاصل آید **یا ظاہر** یعنی ای آنکہ غالب است بر ہمہ چیز و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ او را بسیار گوید امید است کہ غالب گردد بر دشمن و دیگر ہر کہ او را بعد از نماز پانصد بار بخواند باطن وی پر از نور گردد **یا باطن** ای آنکہ پوشیدہ است حقیقت او بر حواس و عقول یا آنکہ عالم است باطن چیزہا را و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ او را روزی ہشتاد بار گوید یا زیادہ عالم گردد بحقایق اشیا و لایق اسرار حق سبحانہ گردد **یا والی** یعنی ای حاکم و بادشاہ متصرف در ملک و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ بر وی مداومت نماید امید است کہ او از تصرف باشیا نصیبی بحاصل آید **یا متعالی** یعنی ای فایق بر ہمہ چیزی بقدرت تامہ یا سر کشندہ از صفات مخلوقات و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ بر وی مداومت نماید امید است کہ فایق گردد بر اقران خود اگر زنی بد فعل باشد در وقت حیض این اسم ورد خود سازد آن فعل بد از وی دفع شود **یا بر** یعنے ای نیکو کار و احسان کنندہ بر بندگان و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ این اسم را بسیار خواند امید است کہ بنظر احسان حق سبحانہ و تعالی عزیز گردد و اگر کسی را فرزند خرد باشد این اسم را ہفت بار بخواند و بر وی دمد از ہمہ بلاہا و فتنہا در امان باشد **یا تواب** یعنی ای قبول کنندۂ توبہ از بندگان یا ای توفیق دہندۂ توبہ چنانکہ گفتہ اند ثم تاب اللہ علیہم لیتوبوا و گفت وتب علینا انک انت التواب الرحیم و خاصیت این اسم آنست کہ ہر گناہ دار کہ باشد او را بسیار گوید امید است کہ حق تعالی او را توبہ کرامت فرماید **یا منعم** یعنی ای نعمت دہندۂ بندگان و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ او را بسیار گوید امید است کہ منظہر انعام گردد **یا منتقم** یعنے اے جزا دہندہ و عقوبت کنندہ آنکہ خواہد از اہل گناہ و خاصیت این اسم آنست کہ ہر کہ این اسم را بسیار خواند بلکہ روزی ہزار و یکبار خواند و اسم قہار نیز بہ او ضم کند یا اسم مذل را بجہت ہلاک ظالم مر او را و ہر وی ہر آید **یا عفو**

طعام در حین تناول هر لقمه باید که القیوم گوید تا برکت این اسم متحقق شود که مقوم علی الاطلاق حضرت حق سبحانه است همچنانکه بطعام حفظ و ابقاء بنده میکند باسباب وطرق دیگر نیز مقوم است وحفظ و بقاء عالم میکند **یا واجد** یعنی ای توانگری که هرگز محتاج نگردد و در مصادر اللغة است که الوجد بضم واو کسر ش تونگر شدن و خاصیت این اسم آنست که هرکه اورا بسیار گوید امید است که اورا غنای قلبی حاصل آید **یا ماجد** یعنی ای بزرگوار مطلق و ماجد بمعنی مجید است و بگذشت تفصیل معانی او در تفسیر یا مجید و خاصیت این اسم آنست که هرکه اورا بسیار گوید در دل او انوار پدید آید **یا واحد** یعنی ای یگانه در صفات الوهیة و خاصیت این اسم آنست که هرکه بسیار گوید اورا امید است که از خلایق ممتاز شود در صفات حمیده و هرکه این اسم در وقت تنهائی بسیار خواند مرس دو هم از دل او ببرود **یا احد** یعنی ای یگانه در ذات و خاصیت این اسم آنست که هرکه تنها نشیند و این اسم را هزار بار بگوید آثار ملایکه را معاینه کند و در یابد **یا صمد** یعنی ای مهتری که قصد او کرده میشود در حاجتها و خاصیت این اسم آنست که هرکه اورا بسیار خواند امید است که حاجات او کفایت گردد و خلق با و محتاج گردند در حاجتها و هرکه در وقت سحر سجده کند و این اسم را صد و پانزده بار بخواند بر دشمنان غالب گردد **یا قادر** یعنی ای توانا بر همه چیز و خاصیت این اسم آنست که هرکه بر وی مداومت نماید امید است که مقصود او بقدرت حق سبحانه حاصل آید و مقصود خلق از و کفایت گردد و هرکه را دشمن بسیار باشد باید که در طهارت کردن هر عضوی این اسم را یکبار بخواند تا بر دشمنان غالب آید **یا مقتدر** یعنی ای نیک توانا بر همه چیز پس مقتدر بمعنی قادر است اما در وی مبالغه است که در قادر نیست باعتبار کثرت حروف و خاصیت این اسم آنست که نزدیک ست بخاصیت اسم قادر اما در وی خاصیت قوی تر است و بعضی گفته اند که هرکه این اسم را بسیار خواند از خواب غفلت بیدار گردد **یا مقدم** یعنی ای پیش برند آنکه خواهی بمقتضای حکمت و خاصیت این اسم آنست که هرکه در لشکرگاه و قتال باشد یا غیر آن محل خوف این اسم را بسیار خواند هیچ گزندی بوی نرسد **یا مؤخر** یعنی ای واپس بزنده بمقتضای حکمت و خاصیت این اسم آنست که هرکه این اسم را بسیار خواند بجهت پشت شدن دشمن امید است که مراد حاصل آید هرکه اورا روزی صد بار بخواند غیر محبت حق سبحانه در دل او چیزی قرار نگیرد **یا اول**

اهل خانه جمله در خواب شوند این اسم بر چهار دیوار خانه هفتاد بار بخواند و بعد از خواندن بگوید یا میت
باز گردان بمن فلانکس را یا خبر وی را البته وران زود وی یا غایب یا جزا دبیا یا **محیی** یعنی ای
زنده گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که او را ورد سازد در وقتی سحر هزار یکبار بخواند
امید است که حق سبحانه دل او را زنده گرداند اگر کسی بزحمت گرفتار شده باشد هفت روز این
اسم را بر هفت اندام خود هر روز بخواند صحت یابد یا **ممیت** یعنی ای میراننده و خاصیت این
اسم آنست که هر که او را بسیار گوید بجهت هلاک دشمن یا غیر آن امید است که مقصود وی حاصل آید
یا **حی** یعنی ای زنده دایم و خاصیت این اسم آنست که هر که او را بسیار گوید امید است که
حیات دراز یابد یا **قیوم** ای آنکه همیشه قیام مینماید تدبیر حفظ خلق و خاصیت این اسم آنست
که هر که این اسم را در وقت سحر بسیار خواند او را تصرف در دلها حاصل آید و حضرت شیخ نورالدین جعفر
قدس سره که از مریدان بواسطه حضرت مرشد همدانی میر سید علی همدانی اند قدس سره گفته اند که
چون سنت نماز بامداد بگذارد و سلام دهد باید که چهل و یکبار یا حی یا قیوم گوید که این دو اسم دل مرده
را زنده گردانند و منقولست از حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره که ایشان
میگفته اند حضرت خضر علیه السلام بسیار میگویند این کلمات را که یا حی یا قیوم یا لا اله الا انت اسالک
ان تحیی قلوبنا بنور معرفتک ابدا یعنی یا حی یا قیوم ای آنکه نیست معبود برحق غیر تو میطلبم از تو که زنده داری
دل را بنور معرفت خود همیشه و در نفحات در ذکر شیخ ابوبکر کتانی قدس سره آورده که مصطفی صلی الله
علیه و آله وسلم در واقعه بسیار دیده اند و از ایشان چیزها تفسیر و تحقیق میکرده اند این چنین آورده اند
که وقتی مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم شیخ ابوبکر را گفت یعنی در واقعه که هر که هر روز چهل و یکبار بگوید
یا حی یا قیوم یا لا اله الا انت چون دلها بمیرد یعنی از غفلت دل وی نمیرد یعنی دل وی را نگاه دارد
از غفلت و بگذشت در تفسیر آیة الکرسی که در حدیث آمده که اسم اعظم در سه سوره است در بقره الله
لا اله الا هو الحی القیوم و در آل عمران الم الله لا اله الا هو الحی القیوم و در طه و عنت الوجوه للحی القیوم و در
سنن ترمذی آمده که پیغمبر صلی الله علیه وسلم را اندوهگین میساخت چیزی میگفت یا حی یا قیوم
برحمتک استغیث یعنی ای حی و ای قیوم بوسیلهٔ رحمت تو طلب فریاد رسی میکنم و منقولست از حضرت
مقرب درگاه حضرت خواجه عبد الله قدس سره که ایشان میفرمودند که اگر گفته اند که در وقت خواندن

بالکلیه کار او را بر خود گیرد و او را نفس او نگذارد و اگر کسی از آب یا آتش یا از چیزی دیگر ترسد این اسم را بسیار خواند در امان شود **یا قوی** یعنی ای توانا که عجز را بدو راه نیست و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی را دشمن قوی باشد و قادر نباشد بر دفع وی قدری آرد گیرد و آنرا خمیر سازد و آن خمیر را هزار پاره سازد هر پاره شکل نخودی یا خود تر یا بزرگتر پس یکیک پاره بردارد و پیش مرغ بیفگند و در وقت افگندن بگوید بدنیت دفع دشمن حق سبحانه شر او را کفایت گرداند **یا متین** یعنی ای سخت قوت متین را در تفسیر رضی ربن آیه که ان الله هو الرزاق ذو القوة المتین تفسیر شدید القوة و در تاج الاسامی باستوار کرده و در صحاح تفسیر بصلب کرده خاصیت این اسم آنست که هر که او را بسیار گوید امید است که کارهای سخت بروی آسان شوند و این اسم را بر خوردنی نویسد و بازن کم شیر دهد شیرش زیاده شود **یا ولی** یعنی ای دوست دارنده مومنان و بعضی گفته اند که یعنی ای برخود گیرنده کار بندگان و بعضی گفته اند ولی یعنی یاری دهنده و خاصیت این اسم آنست که هر که او را بسیار خواند امید است که یکی از اولیای حق سبحانه گردد و اگر زن کج خلق باشد شوهرش در وقت صحبت این اسم را در خاطر دارد نیک خوی گردد **یا حمید** یعنی ای ستوده که مستحق نیست مگر وی و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را بسیار گوید امید است که ستوده گردد پیش خلق و اگر کسی این اسم را در درون کاسه نویسد و از ان خود اگر فحش گوی و بدزبان باشد زبانش بصلاح اید **یا محصی** یعنی ای ضبط کننده هر چیز نکی و بدی که غایب نمیشود از علم وی هیچ چیز و بعضی گفته اند ای دانا و بعضی گفته اند ای توانا و خاصیت این اسم آنست که هر که او را بسیار گوید امید هست که او را نعیمی از استقصاء اشیاء حاصل شود و اگر کسی از حساب قیامت ترسد و در روز آویزه این اسم را هزار بار خواند حساب قیامت بروی آسان شود **یا مبدئ** سهمزه یعنی ای پیدا کننده چیزها از عدم و خاصیت این اسم آنست که هر که را زن حامله باشد و ترسد از افتادن بچه پیش از وقت یا از دیر ماندن در شکم انگشت سبابه را بر شکم وی ماند و نود بار این اسم را بخواند حق سبحانه آن حمل را نگاه دارد از افتادن و دیر ماندن **یا معید** یعنی ای باز گرداننده مخلوقات بعد از حیوة بمردن و بعضی گفته اند باز گرداننده از حیوة بمات و از ممات بحیوة و خاصیت این اسم آنست که هر که را غایبی باشد و بر مانده و خواهد که باز آید یا از وی خبر باید دران وقت که

ی اجابة کنندهٔ دعا و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را مداومت نماید امید هست که مستجاب الدعوات گردد **یا واسع** یعنی فراخ عطا یعنی ای آنکه فراخ کننده است رزق او همه خلق را و رحمت او همه چیز را و خاصیت این اسم آنست که هر کسی که او را اندک مالی باشد و معاش او بآن نگذرد و این اسم را بسیار خواند در رزق بروی گشاده گردد **یا حکیم** یعنی ای استوار کار و خاصیت این اسم آنست که هر که او را شغلی باشد و خاطر خواه او نباشد و او را در آن رشدی نباشد این اسم را بسیار خواند کار او چنان گردد که خاطر خواه اوست **یا ودود** یعنی ای دوست بندگان و میتواند که فعول بمعنی فاعل باشد و بمعنی مفعول باشد و خاصیت این اسم آنست که هر گاه در میان دو کس مخالفت باشد این اسم را بر چیزی خورد نی هزار بار خوانده باشد بانگیزد او شود که مخالفت از جانب اوست تا بخورد مخالفت مرتفع گردد **یا مجید** یعنی بزرگوار مطلق و بعضی گفته اند آنکه عطا و کرمش گشاده باشد و فراوان دهد را در تفسیر این آیه که بل هو قرآن مجید گفته اند کتاب شریف و همچنین مجید را در شرح حدیث شریف تفسیر کرده اند و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید امید است که از بزرگی برخوردار گردد و نیز اگر کسی را در خویشان قدر نباشد این اسم را بعد از نماز بامداد نود و یک بار بخواند و بر خود بدید در میان خویشان عزیز گردد **یا باعث** یعنی ای برانگیزنده اموات از قبور روز قیامت و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید امید است که بر دل حق سبحانه بروی غالب گردد **یا شهید** یعنی ای حاضری که غایب نگردد از وی چیزی و نیز میتواند که شهید بمعنی گواه باشد بر اعمال بندگان چنانکه گفته و الله شهید علی ما تعملون یعنی خدای سبحانه گواه است بر آنچه میکنند از خیر و شر و خاصیت این اسم آنست که هر که بدان مداومت نماید امید است که از معاصی اجتناب کند و هر که را فرزند فرمان بردار نباشد انگشت شهادت بر پیشانی وی نهد بگوید یا شهید مطیع وی گردد **یا حق** یعنی ای آنکه متحقق و ثابت است هستی او و بعضی گفته اند ای سزاوار خداوندی پس حق سبحانه بمعنی حقیق باشد و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی را چیزی گم شده باشد لفظ یا حق را و نام آن چیز را در کاغذ بنویسد چون شب در آید کاغذ بر دست نهد و در آسمان نظر کند حق سبحانه گم شدهٔ او را باز گرداند **یا وکیل** یعنی ای آنکه باو گذاشته اند بندگان کار خود را و خاصیت این اسم آنست که هر که او را بسیار گوید امید است که حق سبحانه

آنست که بر عمل اندک جزای بسیار دهد یعنی او اندک پذیرد بسیار بخشش باشد و خاصیت این اسم آنست
که هر که را در معاش او تنگی باشد و یا در دل وی کدورتی باشد یا در چشم وی تاریکی باشد این اسم را چهل و
یکبار بر آب دمد و بآن آب وضو بشوید حق سبحانه مطلوب او را حاصل گرداند **یا علی** یعنی ای عالی
از انکه او را شریکی باشد در ماهیت و در صفات الوهیه و خاصیت این اسم آنست که هر که بر خواندن
این اسم مداومت نماید و باد نبوسد با خود دارد اگر صغیر القدر باشد کبیر القدر گردد و اگر تنگ روزی
باشد فراخ روزی شود و اگر غریب باشد حق سبحانه و تعالی او را بوطن باز رساند بصحت و سلامت **یا کبیر**
یعنی ای عظیم الشان فایق بر همه چیزی بقدرت تامه و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را
سه روز صد بار بخواند در میان خلایق عزت شود **یا حفیظ** یعنی ای نگاه دارنده مخلوقات از مکروهات
و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را روزی شانزده بار بخواند از جمیع آفات در امان
باشد **یا مقیت** یعنی توانا و بعضی گفته اند مقیت از قوت است بسکون واو یعنی قوت دهنده
مخلوقات و بعضی گفته اند گواه بر چیزی و خاصیت این اسم آنست که هر که را فرزند بد خوی
باشد این اسم را هفت بار بر کوزه خالی بخواند و بعد ازان بآب پر سازد و از آب بخوراند نیک خوی
شود **یا حسیب** یعنی ای کفایت کننده مهمات و بعضی گفته اند حساب کننده بندگان را در روز
قیامت و بعضی گفته اند حسیب بمعنی عالم است و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی از دزد
ترسد و یا از چشم زخم یا از همسایه و یا از دشمن دیگر ترسد باید که روز پنجشنبه بنیاد کند هفت شبانه روز
بامداد و شبانگاه هفتاد و هفت بار بگوید که حسبی الله الحسیب تا ایمن گردد از شر اینها **یا جلیل**
یعنی ای بزرگوار مطلق که حقیر است همه چیز به نسبت او و جلال را در ذو الجلال و الاکرام باستغنای
مطلق تفسیر کرده اند پس جلیل بمعنی مستغنی مطلق باشد و خاصیت این اسم آنست که او را مشک و
زعفران بنویسد و بشوید و بخورد در میان مردم معزز گردد **یا کریم** یعنی ای بزرگوار مطلق و یا
آنکه بسیار است خیر و نفع و خاصیت این اسم آنست که هر که بر خواندن این اسم مداومت
نماید امید است که در دنیا و آخرت عزیز باشد **یا رقیب** یعنی ای پاسبان و نگاه دارنده
که غایب نمیشود از وی چیزی و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را هفتاد بار بخواند بر خود
یا بر اهل خود یا بر فرزند خود یا بر مال خود بدین همه در حفظ و امان حق سبحانه باشند از جمله آفات **یا مجیب**

پنج بار بخواند و بعد از آن سجده کند و گوید در سجده الٰهی مرا از شر فلانکس ایمن گردان حق سبحانه شر او را کفایت
گرداند یا سمیع یعنی ای بغایتہ شنوا و خاصیت این اسم آنست که هر که روز پنجشنبه نماز چاشت بگذارد
و بعد از آن سخن نگوید و این اسم را صد بار بگوید از خدای سبحانه مراد طلبد حاجتش روا گردد یا بصیر
یعنی ای بغایتہ بینا و خاصیت این اسم آنست که هر که باعتقاد درست در میان سنت و فرض نماز
آدینه این اسم را صد بار گوید حق سبحانه او را مقبول گرداند یا حکم یعنی ای حاکم و حقیقتش آنست که حکم کسی را
گویند که حکم را باو تفویض کنند و حکم او را نفی باشند و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را در نیم شب
چندان خواند که خواب دردی غلبه کند و بی اختیار در خواب شود حق سبحانه باطن او را محرم اسرار خود
گرداند یا عدل یعنی ای عادل و خاصیت این اسم آنست که در هر شب جمعه این اسم را بیست بیست لقمه نان
نویسد و بخورد حق سبحانه مردم را استعداد مطیع او گرداند یا لطیف یعنی ای مهربان این اسم را در این آیه که الله
لطیف بعباده این چنین تفسیر کرده اند که ترتیب کننده بندگان را باصناف نیکی که در نفی یابد او را او هام و بعضی
گفته اند که لطیف آنست که حقیقت او را نتواند یافت و در تاج الاسامی گفته که اللطف نیکوئی و لطف
از خدای سبحانه مهربانی است و سزاوار به بندگان نیکوکار و در تفسیر مدارک گفته در تفسیر هو اللطیف الخبیر
لطیف بعلم عالم بدقایق اشیا و چیز یعنی عالم بجقایق آشیا و خاصیت این اسم آنست که اگر کسی متغیر الاحوال
باشد و فقیر باشد و یا غریب و بیکس باشد و یا بیمار باشد باید که وضو بسازد و دو رکعت نماز بگزارد بعد از آن
این اسم صد بار بخواند حاجت او را حضرت قاضی الحاجات روا گرداند یا خبیر یعنی خبردار از همه چیز و
خاصیت این اسم آنست که اگر کسی از خوی بد و زحمت باشد و این اسم را بسیار خواند بصلاح آید
یا حلیم یعنی ای بردبار باین معنی که تعجیل نمیکند در عقوبت عاصیان بلکه تاخیر میکند که شاید باز گردند و
خاصیت این اسم آنست که هر که از زراعتی و یا باغی باشد و خواهد که هیچ آفتی باو نرسد این اسم بر پاره کاغذ
نویسد و در موضع اندازد هیچ آفت نرسد یا عظیم یعنی ای بزرگوار مطلق که حقیر است همه چیز نسبت
وی و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را بسیار یاد کند نزد یک خلقان عزیز گردد یا غفور
یعنی ای بغایتہ آمرزنده و خاصیت این اسم آنست که هر که را تب و یا دردی یا اندوهی یا غمی باشد
یا غفور بر سه پاره کاغذ نویسد و بخورد شفا یابد و فرح حاصل شود یا شکور یعنی ای جزای دهنده عبادات
چنین بیان کرده اند شکور در تفاسیر شروح احادیث اما از تاج الاسامی مفهوم میگردد و که شکور در اسماء الله

بگذند بجناب حضرت قاضی الحاجات حق سبحانه حاجت خود را و اگر داند و گفته اند اگر کسی مداومت نماید بر آنکه بعد از نماز چاشت سجده کند هفت بار یا وهاب گوید حق سبحانه او را تونگری بخشد و هر که بر عدد تکبیر دعوت کند این اسم را مدت چهل روز بحضور قلب معده خالی آنچه طالب آنست یابد و منقولست که عزیزی یکی از مشایخ را دید که با مریدان و اصحاب خود همه اغنیا را نداز بعضی ازان مریدان پرسید که شیخ شما را از اسماء کدام اسم تلقین و تعلیم کرده آن مرید گفت مداومت بر اسم وهاب است **یا رزاق** ای بغایت رزق دهنده و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید در رزق او گشاده شود و گفته اند هر که پیش از نماز صبح این اسم چهار بار بر کن خانه خود بر هر رکن دو نوبت بار بخواند و ابتدا را از جانب مغرب کند در ان خانه شر و فتنه در نیاید **یا فتاح** یعنی ای بغایت فاتح بعضی گفته اند فتاح بمعنی حاکم است بعضی گفته اند بمعنی تمیز کننده است میان امور مشتبه و میتواند که بمعنی گشاینده مطلق باشد چنانکه بگذشت در خیر الفاتحین و خاصیت این اسم آنست که هر که بر وی مداومت نماید فتوح ابواب و ابواب فتوح بر وی باز شود **یا علیم** یعنی ای بغایت دانا و خاصیت این اسم آنست که هر که بدین اسم مداومت نماید و بسیار خواند دل او روشن گردد و انواع انوار در دل او پدید آید **یا قابض** یعنی ای تنگ سازنده رزق و غیر آن بر هر که خواهد بمقتضای حکمت و خاصیت این اسم آنست که هر که او را چهل روز چهل لقمه نان نویسد و بخوراند از سختی ایمن گردد **یا باسط** یعنی ای گشاده سازنده رزق و غیر آن بر هر که خواهد بمقتضای قسمت و خاصیت این اسم آنست که هر که وقت سحر دست بر دارد این اسم را ده بار بخواند پس دست فرو آرد محتاج بهیچکس نشود **یا خافض** یعنی ای پست گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که سه شبانه روز روزه دارد در روز چهارم در مجلس این اسم را هفتاد هزار بار بخواند حق سبحانه و تعالی شر دشمن او را کفایت گرداند **یا رافع** یعنی ای بلند گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که این اسم را بخواند در میان شب و میان روز صد بار حق تعالی او را از مردم ممتاز گرداند بفضل و شرف و غنا **یا معز** یعنی ای عزیز گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که در شب دوشنبه یا شب جمعه این اسم را صد و چهل بار بخواند بعد از نماز خفتن حق سبحانه او را در چشم مردم با هیبت گرداند و از کس نترسد بجز حق سبحانه **یا مذل** یعنی ای خوار گرداننده و خاصیت این اسم آنست که هر که از ظالمی یا از حاسدی ترسد این اسم را هفتاد

کہ عظمت آن ذاتست از کبر کہ موموم است وخاصیت این اسم آنست کہ گفتہ اند ہر کہ پیش از انکہ
بزن نزدیک شود دہ بار این اسم را بخواند و بعد ازان نزدیک کند حضرت حق سبحانہ اورا فرزندی روزی
کند کہ صالح و باخوف باشد از حضرت عزت یا خالق یعنی ای تقدیر کنندہ اشیا بر مقتضای
حکمت و تقدیر عبارت است از تعین ہر مخلوقی باندازہ کہ بران موجود خواہد شد یا بارئ
یعنی ای آفرینندہ اشیا بری و پاک از تفاوت از حسن و قبح و نفع و ضرر عمل و خاصیت این اسم
آنست کہ ہر کہ این اسم را بخواند در شب فرشتہ آفریند خدای سبحانہ کہ تا روز قیامت آن فرشتہ طاعت
کند و ثواب آن ازان گوینده را باشد یا مصور یعنی ای آفریننده صور اشیا کہ ہیئات ایشان ہمچنین است
این اسماء ثلثہ را در تفسیر قاضی و انسب نیست زیرا کہ خالق اگرچہ در اغلب مستعمل در معنی آفرینندہ میشود
اما چون بارئ و مصور بعد ازو می آید و معنی ایجاد در ایشان ہست پس خالق را معنی تقدیر کنندہ کہ گاہی باین
معنی نیز می آید چنانکہ در احسن الخالقین گفتہ اند خیال باید کرد و تا تکرار لازم نیاید و خاصیت اسماء ثلثہ بطریق
اشتراک آنست کہ ہر زن کہ نازائیدہ باشد ہفت روز روزہ دارد و در وقت افطار ہر شب این اسماء را
یکبار بخواند و بر آب دمیده بیاشامد حق سبحانہ و تعالی اورا فرزند شایستہ روزی گرداند یا غفار ای بغایت
آمرزنده و بگذشت و جہ مبالغہ در غفار ازان قول کہ لا الہ الا اللہ ہو العزیز الغفار خاصیت این اسم آنست
کہ ہر کہ این اسم را مداومت نماید حضرت حق سبحانہ و تعالی گناہان او را بیامرزد یا قہار یعنی ای غالب بر
ہر چیزی و خاصیت این اسم آنست کہ ہر سالکی بدین اسم مداومت نماید شکستہ گردد ہوای نفس او و
محبت دنیا بدل او سرد گردد و صفای باطن حاصل آید و گفتہ اند مداومت بر گفتن یا قہار یا مذل سبب
دفع ظلم است یا وہاب ای بغایت بخشنده یعنی بخشنده انواع عطایا و نعم ظاہر و باطن بی سبب و
بی غرض و اصحاب دعوات این اسم و مستفیدان خاصیات اسما فرموده اند کہ این اسم است کثیر البرکات
و عظیم الخاصیات و سبب سرعت اجابت دعوت و خاصیات او ازان بیشتر است کہ تقریر و بیان
راست آید و اکابران فرموده اند کہ ہر کہ خواہد دعای بکند ہفت بار یا وہاب بگوید البتہ او را حضرت
سبحانہ اجابت کند و ہر کس کہ چیزی طلبد یا بدست خطی در قید افتد و گرفتار باشد یا در رزق او تنگی
باشد یا در کسب او بسیار منفعت نباشد یا سالکی را در راہ فتحی پدید نیاید باید کہ سہ شب یا ہفت شب در سہ
شب وضو ساز و دو رکعت نماز بکند و سر برہنہ کند و دست بر دارد و صد بار یا وہاب بگوید و بعد ازان در جای

ورحیم باید و نیز گفته اند بعد از نماز بامداد صد بار بخواند بر جمله خلایق رحیم و مهربان گردد یا ملک یعنی ای بادشاه و خاصیت این اسم آنست که هر که مداومت کند بر این اسم امید است که از ریاست دنیوی و اخروی محفوظ گردد و در نظر خلایق با حرمت و هیبت باشد و منقول است از حضرت خضر علیه السلام که هر که گوید نیست شفای مریض در وقت عبادت او صد و دوازده بار اللهم انت الملک الحی الذی لا اله الا انت یا الله یا سلام یا کافی و سه بار دیگر یا شفاء القلوب بگوید مرض او مبدل بصحت شود بعنایت حق سبحانه **یا قدوس** یعنی ای پاک و دور از هر عیب و نقصانی و خاصیت این اسم آنست که هر که او را صد بار در هر روز بگوید دل او از کدورت صاف گردد **یا سلام** یعنی ای از هر آفتی و نقصانی و خاصیت این اسم آنست که هر که او را صد و شصت و یک مرتبه بیمار خواند حق سبحانه مرض او را بصحت مبدل گرداند **یا مومن** یعنی ای امن دهنده یعنی امین گرداننده بندگان از ظلم که هر چه با ایشان میکند فضلست و عدل یا ایمن گرداننده متقیان را از اصل عذاب و عاصیان را از عذاب ابدی و خاصیت این اسم آنست که هر که بر خواندن این اسم مداومت بنماید حق سبحانه و تعالی او را ایمن گرداند از شر دشمنان پیدا و پوشیده و هر که این اسم را بنویسد و با خود دارد از جمله اموال هر چه داشته باشد در امان باشد **یا مهیمن** یعنی رقیب و نگاه بان هر چیزی و این لفظ مقلوب است از امن که قلب کرده شده همزه او بحرف ها پس اصل او مومن باشد و بعضی گفته اند مهیمن یعنی سیده دست بسیین مهمله یعنی راست و بعضی گفته اند یعنی امین است و بعضی گفته اند یعنی گواه آمده است و بعضی گفته اند یعنی آگاه است از آشکار و نهان و خاصیت این اسم اینست که گفته اند هر که غسل کند و این اسم را صد بار بخواند باطن وی روشن شود **یا عزیز** یعنی ای غالب بر هر چیزی یا ای بی همتا و عزیز گاه در مقابله ذلیل نیز می آید و این هم اینجا مناسب است و خاصیت این اسم اینست که گفته اند هر که او را چهل صباح بعد از نماز بامداد چهل بار گوید حق سبحانه او را بی کس محتاج نگرداند **یا جبار** یعنی ای آنکه اجبار کند خلق را بر هر چه خواهد یا آنکه اصلاح کند حال خلق را و بگذشت در لا اله الا الله الملک الجبار **یا متکبر** یعنی ای سرکشنده از هر چه سبب حاجت است یا نقصان و بعضی گفته اند ای سرکشنده از ادراک اوهام و عقول و بعضی گفته اند ای منفرد بعظمت و بعضی گفته اند ای تکبر کننده بر بندگان که تجاوز کرده اند از حد و منازعت نموده با او در عظمت و بعضی گفته اند این اسم از کبریاست

حضرت بیجونی شیخ ابو اسحاق گازرونی قدس سره فرموده که هرکه هر روز هزار بار یا الله گوید حق تعالی
او را از اصحاب یقین گرداند یا رحمن یعنی ای بخشاینده در دنیا و آخرت یا رحیم یعنی ای بخشاینده
بخشنده در آخرت و گفته اند که بنای صیغه این هر دو اسم از مبالغه است رحمة در لغت عبارتست
از رقت قلب یعنی تنگی دل و مهربانی که بمقتضای تفضل و احسانست و از رحمت اشتقاق کرده اند
رحم بالفتح ما و کسر حا مهمله زیرا که او مهربانی دارد برانچه در رویست اما این معنی لغوی که رقت قلبست
مناسب نیست نسبت بجای حضرت حق سبحانه زیرا که او از قلب منزه است پس مراد غایت و
ثمره این رقت باشد که ان تفضل و احسانست و همچنین است قاعده نزد ارباب علم که هرگاه اسمی
را اطلاق کنند بر حضرت حق سبحانه و معنی لغوی او مستقیم نباشد مراد غایت و ثمره آن اسم است و دیگر
مبالغه در رحمن بیشتر است از رحیم زیرا که زیادتی حروف دلالت میکند بر زیادتی معنی و این زیادتی
معنی گاهی موجود میشود باعتبار کمیت گاهی باعتبار کیفیت پس بر اعتبار اول گفت که یا رحمن الدنیا
زیرا که رحمت دنیا فرا رسنده است مومن و کافر را و گفته شد یا رحیم الآخرة زیرا که رحمت آخرة
مخصوص مومنانست بنا بر اعتبار کیفیت گفته شد که یا رحمن الدنیا و الآخرة و یا رحیم الدنیا زیرا که
نعم دنیویه بعضی بزرگ است و بعضی حقیر و نعیم اخرویه همه بزرگ است پس بر آنکه کیفیته بزرگی
در مجموع نعم دنیوی و اخروی بیشتر است گفته شد که یا رحمن الدنیا و الآخرة و بنا بر آنکه کیفیت
بزرگی در نعیم دنیا وی فقط کمتر است گفته شده که یا رحمن الدنیا و تقدیم کرده رحمن را و اگرچه
قیاس مقتضی ترقی است از ادنی یا علی بجهت تقدیم دنیا بر رحمت آخرت و یا بجهت آنکه رحمن
هیچ علم کشته مر ذات مقدس او را با عتبار عدم اطلاق رحمن بر غیر او سبحانه زیرا که عبارت است
از منعم حقیقی که رسیده است رحمت او بغایت و این صادق نیاید بر غیر او و یا بجهة آنکه رحمن
وقتی که دلالت کرد بر نعیم جلیله و اصول آن نعم ذکر کرد رحیم را تا متناول کرد و آنرا زیرا که خارج
شده از ان نعیم و اصول آن پس رحیم بمنزله تتمه رحمن باشد اما خاصیت اسم رحمن آنست که گفته
هرکه خواند این اسم را بعد از هر نماز فرض صد بار و در کرده از وی غفلت نسیان و سختی دل و اما
خاصیت اسم رحیم گفته اند نزدیکست بخاصیت اسم رحمن اما اگر از حق سبحانه مواهب و عطا
دینوی طلبد متمسک باسم رحمن کند درین بیشتر باید و اگر در حاجات و کمالات اخروی خواهد

که اینها ثابت اند حق را سبحانه و اگر مراد معنی ثالث باشد می تواند که مراد توانای بر شمردن باشد یا دانستن
یعنی هر که تواند بشمرد اینها را یا تواند که تعقل کند اینها را بر وجه مذکور هر وقت که خواهد در آید در بهشت
و بعضی گفته اند احصا بر سه نوع است اول احصا بیقین است باین معنی که یقین حاصل شده باشد بنده
را که این اسما ثابت اند مر حضرت حق سبحانه را و دوم احصا بحقیقی است باین معنی که این اسما متحقق
و ثابت شده باشد بنده را اما راسخ و محکم نشده باشد و سوم احصا تخلقیست باین معنی که بنده متخلق
شده باشد باین معنی و این اسما راسخ خلق و خوی او شده باشد و معنی تحقیق این اسما بنده را با تخلق بنده
باین آسما آنست که پر تو ازین اسما متحقق شده باشد بنده را با خلق بنده گردیده باشد و در عوارف آورده
در باب هشتاد و نهم در ذکر اخلاق صوفیه که مرویست از حضرت شیخ ابو علی فارمدی قدس سره که او
حکایت میکرده از حضرت شیخ ابو القاسم کرکانی قدس سره که او میگفته که نود و نه نام میگردد او صاف
سالک و حال آنکه او هنوز در سلوک است و او اصل نشده است و مراد باین که اسما را وصاف
سالک شود انیست که بنده میگردد از هر اسمی بصفتی ملایم صفت و تصور بشر مثل آنکه گیرد از رحیم
معنی از رحمت بر قدر تصور بشر انتهی کلامه و باید دانست که اسم نزد بعضی از صوفیان عین و
مسمی است چنانکه بعضی از افاضل گفته اند مصراع ای اسم تو کنج هر طلسمی + و مراد ایشان از اسم
مفهوم اسمی است و از مسمی ذات حق سبحانه و توجیه کلام ایشان معنی برآنست که معنی نزد ایشان
ذات ملحوظ بصفت رحمت است همچنانکه نزد اهل لغة شئ له الرحمة پس شئ غیر مقید است بچیزی و اسم
همان مسمی است اما مقید بقید عرض پس اسم و مسمی بالذات یکی باشند و قال فی فصل الخطاب لا یعنی
بالاسم اللفظ بل مدلوله و هو الذات الموصوفة بصفة کاللطیف و القهر و هذا معنی قول العلماء رحمهم الله
الاسم هو المسمی انتهی کلامه و باید دانست که هر مفهومی که بآن توصیف کرده شود حضرت حق سبحانه را و بر و بے
اطلاق کرده شود آنرا مراد ازان مفهوم مرتبه کمال آن مفهوم است مثل آنکه چون او را عظیم گویند مراد
عظیم مطلق باشد یعنی نسبت بهمه چیز و چون حی میگویند زنده دایمی خواهند و علی هذا القیاس فی جمیع الاسماء
و در ذکر اسماء الله در اورا اختیار کرده طریق خطاب ایرا غنیت زیرا که در خطاب تو بحضرت حق سبحانه
حضوری هست که در غیبت نیست اما خاصیت این اسم آنست که گفته اند هر که بر خواندن این اسم را
مداومت کند بر روحانیت او قابض گردد از انوار ربوبیت و صفای ناسوتیت چندانی که نگذارد تقرب

کہ ہر ضیائی کہ ہست از آن اوست و ناشی از اوست **سبحان الملک الحی الذی لا ینام ولا یموت** یعنی پاکست آن بادشاہی کہ زندہ است و خواب نمیکند و نمی میرد **سبوح قدوس ربنا و رب الملائکۃ والروح** یعنی او منزہ است از نقصان و پاکست و دور است از عیب و پروردگار است و پروردگار ملایکہ و روح است و بعضی گفتہ اند این روح عبارت است از ارواح اموات و عدم جمعیتش بنا بر آنست کہ اسم جنس است و بعضی گفتہ اند روح عبارت از جبرئیل است علیہ السلام و تخصیص او بذکر بعد از ذکر ملایکہ از جہت شرف اوست ہمچنانکہ در آیہ کریمہ من کان عدوا للہ و ملایکتہ و رسلہ و جبرئیل الآیۃ بعضی گفتہ اند روح جماعتی اند از خلق کہ حافظان آدمیانند و بعضی گفتہ اند فرشتہ است موکل بر ارواح و بعضی گفتہ اند روح جمعی اند از مخلوق کہ می بینند ملایکہ ایشانرا اگر در شب قدر و در تاج الاسامی گفتہ روح فرشتہ است کہ نہ از یک صف ست و باقی فرشتہا یک صف **سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر** یعنی پاکست خدا و تنہا از ہر عیبی و نقصانی و حمد مر خدایرا سبحانہ و نیست معبود بر حق مگر خداوند تعالی و خدای تعالی بزرگست از ہمہ چیز **ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم** یعنی نیست حیلہ و تدبیری و نیست قوتی و قدرتی مگر بتوفیق خداوندی کہ غالبست از شرکت غیر در حقیقت و صفات و الوہیت و او بزرگواری مطلق است کہ حقیر است ہمہ چیز بانسبت با و **اللہم انت الملک الحق الذی لا الہ الا انت** یعنی الٰہی تو ہی بادشاہ سزاوار بادشاہی کہ نیست معبود بر حق مگر تو و گفتہ اند ہفتاد ہزار فرشتہ مسخر اند کہ ہر گاہ کہ این کلمات گفتہ میشود آن ہفتاد ہزار فرشتہ ہمہ بسجدہ می افتند و از نیجاست کہ قاریان اورا چون اینجا میرسند بر موافقت آن ملایکہ سر خود را پست میکنند و اشارت بسجدہ میکنند و سجدہ تمام نمیکنند زیرا کہ در روایۃ آمدہ کہ سجدہ کہ غیر سجدہ صلاتی است و غیر سجدہ تلاوت و غیر سجدہ شکر مکروہست **یا اللہ** بدان ای طالب اللہ اسم ذاتیست کہ متضمن جمیع صفات است و در صحیحین وارد شدہ در فضیلت نود و نہ نام کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ بتحقیق کہ مر خدایرا سبحانہ نود و نہ نام است صد است مگر یکی کم ہر کہ احصا کند آنہا را در آید در بہشت و در مصادر گفتہ کہ احصا بسہ معنی می آید شمردن و دانستن و توانستن یعنی طاقت و توانائی پس اگر در حدیث معنی اول مراد باشد جزای مذکور شاملست عالم بمعنی این اسمارا و غیر را و اگر معنی ثانی مراد باشد جزای مذکور مخصوص کسی است کہ معنی اسمارا بداند و اعتقاد بکند

کہ یگانہ است و مہتر ایست کہ قصد او کردہ میشود در حاجتہا سبحان اللہ رافع السموات بغیر
عمد یعنی پاکست خدای کہ بلند سازندۂ آسمانہاست بی ستون سبحان اللہ الذی
لم یتخذ صاحبۃ ولا ولدا یعنی پاکست خدای کہ بنوہ است او را زن و فرزند سبحان اللہ
الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن لہ کفوا احد یعنی پاکست خدای کہ نزائیدہ است دیگری
ما او را نزائیدہ است دیگری بنوہ است او را ہمتای دیگری سبحان الملک القدوس
یعنی پاکست پادشاہی کہ پاکست از ہمہ عیبی سبحان ذی الملک والملکوت یعنی پاکست
صاحب ملک و ملکوت گفتہ اند عالم بجمیع انواعش راجع بدو قسم است یکی عالم ظاہر دوم عالم باطن
عالم ظاہر آنست کہ او را بحواس ظاہرہ توان دریافتن و او را سہ نام است عالم ظاہر و عالم ملک
و عالم شہادت و قسم دوم عالم باطن است کہ او را بحواس ظاہرہ نتوان یافت و او را ہم سہ نام است
عالم باطن و عالم ملکوت و عالم غیب و باز عالم غیب دو قسم است یکی آنست کہ حضرت حق سبحانہ دلیلی
نصب نکردہ بر ادراک آن و منحصر است در اجناس راز جانب حق سبحانہ و اینست مراد او غیب
آنجا کہ گفتہ و عندہ مفاتح الغیب لا یعلمہا الا ہو یعنی نزد اوست مخزنہای غیب یا کلیدہای غیب
نمیداند او را مگر او و قسم دیگر آنست کہ دلیلی نصب کردہ بر ادراک آن مانند قیامت و احوال آن
و بہشت و دوزخ و احوال آن کہ آیات قرانی و دلائل اند منصوبہ از برای ادراک آن و قسم ثانی
داخل است دران غیب کہ گفتہ ہدی للمتقین والذین یومنون بالغیب سبحان ذی العزۃ
والعظمۃ والقدرۃ والہیبۃ والجلال والجمال والکمال والبقاء والثناء
والضیاء والآلاء والنعماء والکبریاء والجبروت یعنی پاکست خداوند صاحب
عزت و عظمت و قدرت و مہابت و ہیبت و جلال و جمال و کمال و بقا و ثنا و ضیا کہ منتہا طاہر و مطلق منتہا
و صاحب بزرگی ذات و بزرگی صفات و جلال در لغت بمعنی بزرگی است و جمال بمعنی خوبی و
نزد متکلمین جلال عبارت است از صفات سلبیہ مثل آنکہ حق سبحانہ را جسم نیست و جوہر نیست
و در مکان نیست و مانند انہا و جمال عبارت است از صفات ثبوتیہ مثل آنکہ حق سبحانہ زندہ است
و عالم است و سمیع است و بصیر است تا آخر صفات ثبوتیہ و اما نزد اہل تصوف جلال عبارت است
از صفات قہریہ و جمال از صفات لطیفہ و اما آنکہ حق سبحانہ صاحب ضیا ئیست باین معنی است کہ

نیست رد کننده مر آنچه را حکم که قضا کرده تو نیز میتواند که لفظ ما در اول و آخر مصدریه باشد یعنی نیست
مانعی دادن ترا و نیست رد کننده قضای ترا ما موصوله در جمیع مواضع ثلثه مستقیم است **ولا ینفع**
ذا الجد منک الجد یعنی نفع نمیکند صاحب غنا را بجای تو غنائی او یعنی غنای تو غنای او ست و با
سبحان ربی العلی الاعلی الوهاب یعنی پاکست پروردگار من که بلند تر است ازین که
باشد اورا شریک و بلند تر است از همه چیز بخشنده بنهایت و در سوم بار بخواند **سبحان ربی العلی الاعلی**
الکریم الوهاب یا وهاب یعنی پاکست پروردگار من که بلند است ازینکه باشد اورا
شریکی و بلند تر است از همه چیز و کریمست و بخشنده است از بخشندگان و اظهر آن مینماید که یا وهاب
از همه ما بعد خود باشد یعنی وهاب سبحانک الی آخره **سبحانک ما عبدناک حق عبادتک** یعنی
پاکی تو نه پرستیده ایم ترا پرستش حقیقی یعنی لایق تو **سبحانک ما عرفناک حق معرفتک**
یعنی پاکی تو نشناخته ایم ترا لایق شناختن تو **سبحانک ما ذکرناک حق ذکرک** یعنی پاکی
تو یاد نکرده ایم ترا یاد کردن لایق تو **سبحانک ما شکرناک حق شکرک** یعنی پاکی تو شکر
نگفته ایم ترا شکر لایق تو و باید دانست که هر یک از عدم عبادت مذکوره و عدم معرفة و عدم
ذکر میتواند که علت ما بعد خود باشد باین معنی که عدم عبادت لایقه سبب عدم معرفة لایقه است
و عدم معرفة لایقه سبب عدم ذکر لایقه است زیرا که ذکر لایق موقوفست بر معرفت لایقه پس
چون معرفت لایقه بنا شد ذکر لایق صحیح نخواهد بود و عدم ذکر لایق سبب عدم شکر لایق است
زیرا که شکر لایق موقوف بر ذکر لایق است پس چون ذکر لایق بنا شد شکر لایق نخواهد بود
بلکه میگوییم که هر یک از امور ثلثه مذکوره معلول بعد خود است باین که عدم عبادت لایقه بجهة عدم معرفة
لایقه زیرا که تا کسے او را نیک نشناخته باشد نیک نمی پرستد و عدم معرفت لایق بجهة عدم ذکر لایق است
و آن ظاهر است و عدم ذکر لایق بجهة عدم شکر لایق است باین معنی که هر که شکر لایق نگفت توفیق
ذکر لایق نیافت **سبحان الله الابدی الابد** یعنی پاکست خدای که ابدی است و ابدی است
که وجود آنرا نهایت نباشد و اندانستن یاسی ازین قول که لا ابد بجارات قیاس است و مکرار ابدی
از جهة تاکید مبالغه است **سبحان الله الواحد الاحد** یعنی پاکست خدای که یگانه است
در صفات و یگانه است در ماهیة و حقیقت **سبحان الله الفرد الصمد** یعنی پاکست صمد

میانه او نیز عدم است یعنی او بمنزله عدم است همچنانکه ظاهر میشود از نظر متخلل بین الدینین و از اضداد متحقق در اثنار حول بدور اول و آخر و از کفر متوسط بین الایمانین و یا بنا بر آنکه سمع و بصر مخلوقات ذاتی نیست بجمیع مصنوعات و مبصرات مثل مسموعات و مبصرات بعیده و هر چه ناقص است بمنزله معدوم است چنانکه ظاهر میشود در وضوئیکه ناتمام است و در مالی که بنصاب نرسیده باشد و در جاریه که سر معتبره در صلوة از دنیا دیده باز نجواند **حسبنا الله ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر** یعنی کفایت کرده ما را خدائیست سبحانه و نیک وکیل است حق سبحانه و نیک خواجه ایست و نیک یاری دهنده ایست و مراد بوکیل اینجا آنست که کسی کار خود را با و گذاشته باشد نه آنکه مامور انیکس باشد و سر در تثلیث این کلمه آنست که تکرار این کلمه را دخل تمام است در تسهیل امور صعبه چنانکه تجربه معلوم شده است و اگرچه تکرار بدو بار حاصل میشود و اما ختم عمل بر فرد محبوبست عند الله چنانکه در صحیحین آمده که حق سبحانه طاق است و دوست میدارد طاق را و اول مکرری که فرد باشد ثلثه است و قال فی تفسیر القاضی حسبنا الله نحسبنا و کافینا من احسبه اذا کفاه و یدل علی انه بمعنی المحسب انه لا لیستفید با لاضافة تعریفا فی قولک هذا رجل حسبک حق سبحانه از خاصیته این کلمه در دفع خوف و اندوه اینچنین خبر میدهد که قالوا حسبنا الله ونعم الوکیل فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم یمسسهم سوء و اتبعوا رضوان الله یعنی پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم و جمعی از مومنان که بدر آمده بودند بقصد غزا حال آنکه ترسانیده بود ایشانرا شخصی که کفار مکه و عظمت تمام جمع شده اند از برای شما ایشان گفتند حسبنا الله ونعم الوکیل پس برگشتند بنعمت بزرگ از خدای سبحانه که آن عافیت ست و ثبات بر ایمان و بفضل بزرگ که آن ربح است در تجارت در حالتی که نرسیده بود بایشان بدی مثل جراحت و مکر عدو و پیروی کردن رضای خدای سبحانه را و در سنن ابو داود آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که هر گاه غالب آید بر تو چیزی بگو حسبی الله ونعم الوکیل **غفرانک ربنا والیک المصیر** یعنی میخواهم آمرزش ترا ای پروردگار ما و بسوی تست بازگشت بعد از مردن **اللهم لا مانع لما اعطیت** یعنی الهی نیست منع کننده مر چیزی را که دادی تو و اگر گفته شود که چه صورت دارد منع چیزی که داده است زیرا که منع پیش از دادن می باشد نه بعد از دادن گوئیم مراد ازین دادن از لی است که راجع بتقدیر است **ولا معطی لما منعت** یعنی نیست دهنده مر چیزی را که ندادی تو **ولا راد لما قضیت** یعنی

کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ ہر کہ درآید در بازار و گوید لا الٰہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت وہو حی لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شئی قدیر نویسد خدای تعالے از برای وی ہزار ہزار نیکی و محو کند از وی ہزار ہزار بدی و بلند گرداند برای وی ہزار ہزار درجہ و بنا کند برای وی خانہ در بہشت **والیہ المصیر** یعنی بسوی اوست بازگشت بعد از مردن **ہو الاول والاخر والظاہر والباطن** یعنی اوست اول ہر چیزی ازین جہت کہ پیدا کنندہ اوست و آخر ہر چیزی بعد از فنای او و اوست ظاہر الوجود باعتبار کثرت دلایل و اوست باطن باعتبار حقیقت کہ در نمی یابد او را ہیچ عقلی و حسی یا اوست ظاہر یعنی غالب بر ہر چیزی **و در حدیث آمدہ** کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انت الاول فلیس قبلک شئی وانت الآخر فلیس بعدک شئی وانت الظاہر فلیس فوقک شئی وانت الباطن فلیس دونک شئی و گفتہ اند اول و آخر از برای جمع بین الوصفین است و او میانہ از برای جمع بین المجموعین و لہذا قیل فی تفسیر ہذہ الآیۃ ای ہو الجامع بین الصفات المتقابلۃ و شیخ شبلی قدس سرہ گفتہ کہ چون توان سخن کردن در صفات ذاتی کہ جامع است بین الاضداد و بعضی گفتہ اند کہ این قول کہ الاول والآخر والظاہر والباطن اشارت است باآنکہ وجود حقیقی حضرت سبحانہ راست و بس و دیگری را بس گویا وجودی نیست غیر را و چون غیر را وجود نباشد پس این صفات مذکورہ منحصر در ذات او باشند **وہو بکل شئی علیم** و او بر ہمہ چیز عالم است و در نفحات در ذکر شیخ ابراہیم بن عیسی قدس سرہ آوردہ کہ ابراہیم خواص قدس سرہ گفتہ است کہ در بغداد بودم بر کنار دجلہ وضو میساختم کسی را دیدم کہ از آن جانب دجلہ بروی آب می آمد روی بزمین نہادم و گفتم کہ بعزت و جلال تو کہ روی بر نگذارم تا این مرد را ندانم ابراہیم بن عیسی را دیدم بیامد و مرا بپایا بجنبانید و گفت ہر گاہ خواہی کہ کس را از اولیای حق شناسی بگو ہو الاول والآخر والظاہر والباطن وہو بکل شئی علیم **لیس کمثلہ شئی** یعنی نیست مثل وی چیزی بدانکہ مثل چیزی آنست کہ شریک او باشد در ماہیۃ و حقیقت و دیگر آنکہ گفتہ اند کاف تشبیہ اینجا زاید است یعنی نیست مثل او شریک در حقیقت او ہیچ چیز **وہو السمیع البصیر** یعنی اوست شنوا و بینا اگر گفتہ شود کہ سمیع و بصیر را چون توان حصر کردن در ذات او سبحانہ و حال آنکہ مخلوقات نیز سمیع و بصیر اند گوییم این حصر بنا بر آنست کہ سمیع و بصیر مخلوق را اعتبار نکردہ بنا بر آنکہ سمع و بصر مخلوق حادث است و فانی نیز میشود و ہر چہ اول و آخر وی عدم است

اینجا اینست و ازلیت عبارت است از نا بودن و ازلے آنست کہ مستمر است وجود او در ازمنہ قدیمہ
غیر متناہیہ از جانب ماضی و ابدیت عبارت است از ابدی بودن و ابدی آنست کہ وجود او آخر و نہایت
ندارد **لیس لہ ضد و لا ند و لا شبہ و لا شریک** یعنے نیست او را ضد و نہ ند و نہ مانند و
نہ شریک و ضد چیزی آنست کہ شریک او نباشد در ماہیت و حقیقت و در میان ایشان مخالفت
باشد نہ موافقت و ہمچنین است ند پس غرض از نفی ضد بعد از نفی ضد مگر از مبالغہ باشد و اما شبہ در لغت
بمعنی مانند است و ہمچنین شریک بمعنی مطلق انباز است امام راد از شبہ اینجا مانندی است کہ شریک
باشد در ماہیت اعم ازین کہ مخالف باشد یا موافق و مراد از شریک نیز در شریک در ماہیت مخالف
یا موافق و مراد از شریکے نیز شریک در ماہیت اعم از مخالفت و موافقت پس نفی شبہ و شریک
بعد از نفی ضد و ند ترقی باشد **لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ الملک ولہ الحمد** یعنے
نیست معبود بر حق مگر خدا آنکہ تنہاست نیست شریک او را در الوہیت او راست ملک یعنی الوہیت و
او راست **یحیی و یمیت** یعنی زندہ میسازد و می میراند **وہو حی لا یموت** او زندہ است
کہ ہرگز نمی میرد **بیدہ الخیر** یعنی بید قدرت اوست خیر اگر گفتہ شود کہ شر نیز بید قدرت اوست پس
چرا او را جواب گوئیم بجہت آنکہ گفتہ اند مقصود بالذات خیر است و شر مقصود از ہر شری آن چیز
کلی است کہ در ضمن او ست دیا این جہت کہ نسبت شر باو ترک ادب است پس تصریح نکرد بوی
و اکتفا کرد او را باشارت دران قول کہ **وہو علی کل شئی قدیر** یا ازین جہت شر مطلقا صادر نمیشود از وی
زیرا کہ شر در صورت و نسبت با نچہ بہ وی واقع میشود شر است اما در ذات خود و نظر بحکمت
خیر محض است و لہذا گفتہ اند ہیچ چیز قبیح نیست از حق سبحانہ و اگر گفتہ شود کہ پس وجود کفار محض
خیر باشد در ذات خود و حال آنکہ بدیہی است کہ در وی خیر نیست ہیچ اعتباری جواب گوئیم کہ
وجود کفار در ذات خود خیر محض است زیرا کہ مبدا ر صفات کمال خواہد شد و در نفس وجود شر
نیست بلکہ شریت در عدم ایمانست و عدم ایمان صادر نشدہ از حضرت حق سبحانہ بلکہ او امر لیست
مستمر از ازل و لہذا گفتہ اند وجود آنچہ کہ باشد محض خیر است اگر شری بود راجع بغیر است پس ہر چیز
از و صادر شود خیر محض است و اگر شری تعلیم کردہ شود و آن بنا بر امر لیست کہ از و صادر نشدہ و
ہو علی کل شئی قدیر او بر ہمہ چیز قادر است در سنن ترمذی و ابن ماجہ وارد شدہ

آن را در نامہ اعمال وے نویسند و لہذا باشد کہ بندہ در نامہ اعمال خود نا کردہ یابد و پرسد از جہت آن
گویند این آن اعمال است کہ آرزو بردہ بودے ہمچنین ہر گاہ کہ گویند زنۃ عرشہ می نویسند بوزن عرش
ہمچنین است و رضا نفسہ و مداد کلماتہ کہ در ہر یکی از ینہا می نویسند بمقتضای آن ہمچنین این چہار لفظ را
یعنی عدد خلقہ الی اخرہ در عقب ہر چیہ آوردہ شود مانند سبحان اللہ عدد خلقہ الی آخرہ ہمچنین کثرۃ را افادہ
میکند و اصل در کثرت عدد و قول بگفتن عدد خلقہ و امثال آن حدیثی است کہ در صحیح مسلم آوردہ کہ
گفت جویریہ زوجہ نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ پیغمبر بدر آمد از پیش وی در اول روز در آنوقت کہ بگذارد
فرض بامداد او جویریہ رضی اللہ عنہا در جای نماز خود بود بعد ازان برگشت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
بعد ازان روز کہ در چاشت در آمدہ بود و جویریہ رضی اللہ عنہا ہنوز نشستہ بود گفت آیا ہمیشہ بر ہمان
حالی کہ گذاشتہ بودم ترا بآن حال گفت آری گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ گفتیم بعد از تو
یعنی بعد از بدر آمدن پیش تو چہار کلمہ را سہ بار گفتہ ام کہ اگر بر کشیدہ شود گفتہای مرا بآنچہ تو گفتی
از ابتدا روز ہر آینہ کہ غالب آید گفتہای من بر گفتہای تو سبحان اللہ و بحمدہ عدد خلقہ و رضا نفسہ
و زنۃ عرشہ و مداد کلماتہ **لا الہ الا اللہ صاحب الوحدانیۃ الفردانیۃ القدیمیۃ الازلیۃ**
الابدیۃ یعنی نیست معبود بر حق مگر خداوندی کہ صاحب صفت وحدانیۃ است و فردانیۃ است
و قدیمیۃ و ازلیۃ و ابدیۃ و ظاہر آنست کہ حرف عطف اینجا مقدر باشد زیرا کہ خبر بعد از خبر و صفۃ
بعد از صفۃ و حال بعد از حال می باشد اما مضاف بعد از مضاف الیہ مشہور نیست و وحدانیۃ
عبارت است از یکانگی در ذات باین معنی کہ شریک ندارد در حقیقت و ماہیۃ خود و فردانیۃ عبارت است
از یکانگی در صفات الوہیۃ و ہمچنانکہ کہ ذوات اشیا شریک نیستند در حقیقت ذات حق سبحانہ و تعالے
ہمچنین صفات وی اشیا شریک نیستند با صفات سبحانہ در حقیقت صفات وی پس اگر چہ میگویم
حق سبحانہ سمیع است و بندہ سمیع است اما حقیقت و خاصیت سمع حق سبحانہ دیگر است و از آن بندہ
دیگر ہمچنانکہ حقیقت و لذت میوہ بہشت دیگر است و از آن میوہ دنیا دیگر اگر چہ ہر دو میوہ در
صورت و رنگ شریک باشند و قدیمیۃ عبارت است از قدیم بودن و قدیم در لغت چیزی کہنہ را گویند
چنانکہ میگویند گناہ قدیم است و حدیث و در اصطلاح فقہاے قدیم چیزیست کہ اول او را کہ ان
سال ترین مردم یاد نداشتہ باشند و در اصطلاح متکلمین قدیم موجودیست کہ وجود او اول ندارد و مراد

پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیست ہفت آسمان وزمین نسبت بکرسی مگر ہمچو حلقہ در بیابانی ونماز
کرسی نیست نسبت بعرش مگر ہمچو حلقہ در بیابانی **ورضا بنفسہ** وبمقدار رضاء ذات خدائے
سبحانہ یعنی میگویم لا الہ الا اللہ آن مقدار کہ راضی شود خدای سبحانہ از من ویا آنکہ رضاء خدائے
سبحانہ بسیار است ہمچو رحمت او ومن میگویم لا الہ الا اللہ بمقدار رضای خدای سبحانہ وبعضی گفتہ اند
کہ معنی رضا بنفسہ اینست کہ ہمچنانکہ راضی شود خدای سبحانہ بسبب میگویم از روی اخلاص ودیگر بدانکہ
لفظ رضائی را درین مقام ودر سایر مواضعی کہ واقع شدہ محدثان وضابطان تصحیح کردہ اند بکسر
والف تنہا ودر کتب لغۃ نیز باین وجہ تصحیح یافتہ اما آنکہ بعد از الف ہمزہ باشد آن مخالف تصحیح محدثان
واہل لغۃ است وبعضی گفتہ اند کہ اگر بعد از الف ہمزہ بیارند البتہ حرف را بالفتح باید خواند کہ مصدر نیز
باین نوع آمدہ اما این وجہ نیز مخالف ضبط ارباب حدیث است **ومدادا لکلماتہ** وبسیار سخنان
خدای سبحانہ یعنی میگویم لا الہ الا اللہ بسیاری سخنان او وگفتہ اند کہ مداد مثل مدد است بمعنی زیادہ
وکثرت آمدہ واما اظہر آنست کہ مداد عبارت است از چیزی کہ بآن کتابت کردہ شود ہمچو سیاہی و
باید دانست کہ کلمات حق سبحانہ غیر متناہی است زیرا کہ مقرر شدہ کہ او متکلم است از ازل تا ابد و
بر سکوت او رواۃ نیست وحق سبحانہ از کثرت کلمات خود در بعضی از مواضع قرآن باین نوع خبر داد
قل لو کان البحر مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثلہ مددا یعنی بگو
ای محمد کہ اگر باشد دریای محیط مداد کلمات پروردگار من ہر آینہ تمام شود دریا پیش از انکہ تمام شود
کلمات پروردگار من اگر چہ بیاریم مثل آن دریا مددا ودیگر در موضع دیگر بیان کثرت کلمات میکند
بمبالغہ زیادہ است برین چنانکہ گفتہ ولو ان ما فی الارض من شجرۃ اقلام والبحر یمدہ من بعدہ سبعۃ ابحر
ما نفدت کلمات اللہ یعنی اگر باشد آنچہ در زمین است از درخت قلمہا ودریای محیط را مدد کند در
وی ہفت دریای دیگر تمام نشود کلمات سبحانہ وبعضی گفتہ اند مراد کلمات الہ کلمات است کہ تفسیر کردہ
شود بآن از معلومات خدای سبحانہ پس غرض از بیان کثرت کلمات آلہ کثرت معلومات حق سبحانہ
باشد وباید دانست کہ ہرگاہ کہ بندہ گوید لا الہ الا اللہ عدد خلقہ عادت اللہ باین جاری شدہ کہ می
فرماید ملایکہ را نویسند لا الہ الا اللہ را بجای آن بندہ بعدد مخلوقات خدای سبحانہ وبنا بر این سخن بر انست
کہ بصحت رسیدہ از رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ ہر کہ ثواب وفضلی را بندہ آرزو می برد حضرت حق سبحانہ

آن وجوه جاریست ورحمت دیگر نیز همست اینجا که رحمت او ذاتیست یعنی ناشی از ذات
او رحمت دیگران پرتو رحمت اوست **لا اله الا الله وحده** یعنی نیست
معبود برحق مگر خداوند سبحانه تنها **وصدق وعده** یعنی راست ساخت وعده
خود را **ونصر عبده** ویاری کرد بنده خود را **واعز جنده** وغالب
گردانید لشکر خود را **وهزم الاحزاب وحده** وخزمیت داد جماعتها مخالفان را تنها
ولا شئی بعده وهیچ چیز نیست بعد از خداوند سبحانه وباید دانست که درین کلام سه احتمال است
اول آنکه مراد ازین کلام آن باشد که هیچ چیز موجود نیست ورای خداوند سبحانه میگویند در خانه کسی
نیست بعد زید یعنی در خانه کسی نیست ورای زید پس مراد از وجود وجود حقیقی باشد که منشاء او از
غیر نباشد ولفظ بعد بمعنی ورا باشد چنانکه در آیه کریمه والبحر یمده من بعده سبعة ابحر یعنی محیط شود
ورای وی هفت دریا و دوم آنکه مراد ازین آن باشد چیزی نیست آخر وی یعنی وی آخر است هر چیز
و چیزی نیست آخر وی پس لفظ بعد بمعنی آخر باشد چنانکه در حدیث است که انت الاخر فلیس بعدک
شئی وسیوم آنکه مراد این باشد که چیزی موجود نیست اگر خدای سبحانه نباشد زیرا که منشاء وجود شایر
همه اوست واین مثل آنست که گویند زراعت نیست بعد تابستان یعنی زراعت نیست اگر تابستان
نباشد **لا اله الا الله اهل النعمة** یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که صاحب همه نعمتهاست
والف ولام که در النعمة است از برای استغراق است واهل بمعنی صاحب است چنانکه میگویند فلانکس
اهل علم ست واهل فضیلت است واهل کمال ست **وله الفضل** ومراد راست فضل بآن معنی که
که بعضی از بندگان بطریق فضل معامله میکنند در دنیا و آخرة بطریق عدل یا باین معنی که هر فضل و فضیلتی
که در غیر است از آن اوست یعنی ازو آمده است **وله الثناء الحسن** واو راست ثنا نیک گویند
یعنی اوست مستحق ثنای نیک زیرا که هر کس را که ثنائے نیک گویند آن ثنای بجهة فضیلتی است
که بفضیلت ازو آمده است پس فی الحقیقه او باشد مستحق ثنا حسن برغیر **لا اله الا الله عدد خلقه**
یعنی میگویم لا اله الا الله بعدد مخلوقات وی **وزنة عرشه** وبوزن عرش خدای سبحانه یعنی
میگویم لا اله الا الله بوزن عرش خدای تعالے یعنی بمقدار وزن گرانی عرش زنة مصدر است
بمعنی وزن همچو عدة یعنی وعده وعرش خدای سبحانه چنان بزرگست که در حدیث آمده که گفت

کہ فاغفرلی فانہ لایغفر الذنوب الا انت یعنی بیامرزمرا کہ بدرستی شان انیست کہ نمی آمرزد گناہان را
غیر تو ویگیر حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گاہے خود میگفت سبحانک انی ظلمت نفسی فاغفرلی
فانہ لایغفر الذنوب الا انت یعنے پاکی تو ازہمہ عیبہا من ظلم کردم بر نفس خود پس بیامرزمرا کہ نمی آمرزد
گناہان را غیر تو گویم کہ گناہ دو نوعست یکی گناہی ست میان بندہ و حضرت حق سبحانہ و دیگر گناہست میان بندہ و بندہ دیگر
وحصر مغفرت نظر بگناہ اولست مغفرت گناہ اول خاصہ حضرت حق سبحانہ واما مغفرت گناہ دوم را حضرت حق سبحانہ
تفویض بصاحب حق کردہ واورا اجازت دادہ کہ اگر خواہد ظالم را نبخشد بلکہ مظلوم را بر غیب و تحریص
کردہ بر مغفرت ظالم چنانکہ فرمودہ ولمن صبر وغفر ان ذلک من عزم الامور یعنی ہر آینہ کسی کہ صبر کند
بر جفای دشمن و نبخشد او را و ترک انتقام کند ہر آینہ کہ این صبر و نبخشیدن از امور یست کہ فرض
کردہ ہست او را حق سبحانہ یعنے مثل امور مفروضہ ہست و بجای آوردنیست و آن وجوہے
کہ مذکور شد در غفاری کہ در لا الہ الا اللہ العزیز الغفار ہست جاری ہست در غیر الغافرین
و اینجا وجہ دیگر ہست و آن اینست کہ او حق خود را می نبخشد و دیگران حق خود را نمی نبخشد و شک
نیست کہ حق وی اعظم حقوق ہست و دیگر آنکہ تا او دیگری را توفیق ندہد نتواند کہ مظلوم ظالم را
نبخشد بخلاف او کہ او محتاج بتوفیق کس نیست و وجہ دیگر آنکہ بعد از مغفرت نیز مرحمت میکند چنانکہ
در کثیری از مواضع قرآن کہ جمع کردہ میان مغفرت و رحمت پس وی بہترین آمرزندگان باشد
و وجہ دیگر آنست کہ بگذشت در تفسیر اکرم الاکرمین کہ چون گناہی شخصی را نبخشد آن نوع گناہ را
از ہمہ کس بیامرزد و وجہ دیگر آنکہ او می آمرزد و از عاصی بیک عذر ہزار کبیرہ را چنانکہ گفتہ اند
اذا اعتذر الصدیق الیک بوما + تجاوزعن معاصیتہ الکثیرہ + قال الشافعی
روے حدیثا + باسناد صحیح عن مغیرہ + بان قال النبی یقبل ربی + بعذر واحد الف کبیرہ + یعنی
ہر گاہ کہ دوست تو عذری بیارد تو روزی در گذارد گناہان بسیار را برای آنکہ امام شافعی
رضی اللہ عنہ روایت کردہ ہست حدیثی باسناد درست صحیح از مغیرہ بن شعبہ رضی اللہ عنہ کہ گفت
پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ میگذارد و پروردگار من بیک عذر ہزار گناہ کبیرہ را و دیگر آنکہ عاصی را
عذر تعلیم میکند و گاہ ہست کہ عذر دروغ را قبول میکند و می آمرزد لا الہ الا اللہ خیر الراحمین
یعنی نیست معبودے بر حق مگر خداوندی کہ بہترین رحم کنندگان است ہر وجہی کہ در ارحم الراحمین ہست

آن مشقت میکشد و او رازق است که ایجاد رزق بسہولت میکند چنانکہ گفتہ انما امرہ اذا اراد شیئا ان یقول لہ کن فیکون و دیگر آنکہ ہرگاہ دیگری را رزق دہد اغلب آنست کہ بملاحظہ فایدہ میدہد یا دنیوی یا اخروی و او نہ چنین رازقست چنانکہ گفتہ ما ارید منہم من رزق و ما ارید ان یطعمون و دیگر آنکہ ہر رازق کہ ہستت رزق او بتربیت جسم مرزوقست و او رازقست کہ فایدہ او بجان و تن ہر دو میرسد و دیگر آنکہ ہر رازقی کہ ہست رزق او نمیرسد مگر بجام ظاہرہ و او رازقیست کہ ترتیب رزق او میرسد بجسام ظاہرہ و مخفیہ مثل جن و انس و آنہا کہ حالا در شبند از جواب دو دیگر ہمہ رازقان قادر میتوند بر تحصیل ہر رزقی کہ مطلوب و مرغوب مرزوقانست و او قادر است بدین **لا الہ الا اللہ خیر الفاتحین** یعنی نیست معبود بر حق مگر خداوندی کہ بہترین فاتحانست و در قرآن واقعست کہ ربنا افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین و مفسران آنرا دو نوع تفسیر کردہ اند یکی اینکہ فاتح از فتاح است بضم فا کہ بمعنی حکومت است پس فاتح بمعنی حاکم باشد از اینجا کہ قاضی را فتاح گویند دوم آنکہ این فاتح از فتح بمعنی بیان مشکل است و تمیز کردن میان دو امر مشتبہ و از اینجاست فتاح مشکلات پس فاتح بمعنی تمیز کنندہ و بیان کنندہ باشد و این ہر دو معنی اینجا مستقیم اند اما معنی اول مکرر میشود نظیر خیر الحاکمین کہ گذشت و اینجا یک معنی دیگر است کہ بمناسبت مناسب مقام است و آن معنی اینست کہ فاتح از فتح بمعنی کشادن مطلق باشد اعم از کشادن امر مشتبہ و کشادن چیزی دیگر آنکہ میگویند افتاح افتح باب قلبی و در قرآن فتح باین معنی نیز آمدہ چنانکہ گفتہ فتحنا ابواب السماء حق سبحانہ و تعالے برین تقدیر خیر الفاتحین از انجملہ باشد کہ فتح میکند برسالکان راہ ملکوت را و باب جبروت را و باب لاہوت را و فتح ہیچ فاتحی باینجا نمیرسد و دیگر آنکہ فتح او را دیگری تغییر تواند داد چنانکہ گفتہ ما یفتح اللہ للناس من رحمۃ فلا ممسک لہا بخلاف فتح دیگران و دیگر آنکہ او در فتح محتاج بغیر نیست بخلاف دیگران کہ در فتح محتاج اند بوی **لا الہ الا اللہ خیر الغافرین** یعنی نیست معبود بر حق مگر خداوندی کہ بہترین آمرزندگانست و اگر گفتہ شود خیر الغافرین دلالت میکند کہ غیر خداوند سبحانہ تواند کہ کسی را بیامرزد و این رد نیست زیرا کہ در قرآن آمدہ و من یغفر الذنوب الا اللہ یعنی کیست کہ بیامرزد گناہان را غیر خدای سبحانہ و دیگر بحث سید کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم تعلیم میکرد گناہکاران را کہ گویند در مقام استغفار

برین معنی چنانکه گفته یغفر لمن یشاء و دیگر آنکه هر وارثی که هست محتاجست بمال مورث خود و حق سبحانه
وارثی است که احتیاج ندارد بمال هیچ چنانکه گفته یا ایها الناس انتم الفقراء الی الله والله هو الغنی
و دیگر آنکه هر وارثی که هست خواهد مرد حق سبحانه وارثی است که هرگز نمیرد چنانکه گفته کل شیء هالک
الا وجهه و دیگر آنکه هر مورثی که نیست او بموت از و جدا میشود او وارثی هست که مورث بموت
نزدیک او میرود چنانکه گفته بطریق حکایت از بندگان که انا لله وانا الیه راجعون لا آله الا
الله خیر الحاکمین یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که بهترین حاکمان است و او سبحانه
بهترین حاکمان ازان جهت تواند بود که در حکم او جور نیست و دیگر آنکه او در حکومت خود هرگز
از کسی رشوت نگیرد بخلاف حاکمان دیگر و دیگر آنکه او سبحانه گاه باشد که حکم کند میان دو کس در آخرت
و بر ظالم ظاهر گرداند ظلم او را و مع هذا مظلوم را چندان خیر دهد از بهشت که راضی شود و ظالم را
خلاص گرداند و دیگر آنکه هر حاکم که هست هر گاه که اهل خصومت نزد او بسیار شوند که بیکبار میان
همه حکم نکند بلکه بتدریج و ترتیب میکند و او حاکمی است که میان خلق اولین و آخرین در طرفة العین
حکم میکند چنانکه گفته ان الله سریع الحساب و دیگر آنکه گاه باشد که کسی بفرمانی او کرده باشد
و او حکم کرده باشد بظلم او و ظالم عذر دروغی گوید و او بانکه عالم است بکذب او عذر دروغ او را
قبول کند و گاه باشد خود تعلیم عذر کند چنانکه بزرگی گفته مصرع ای گناه آمرز عذر آموز من *
و گاه باشد که بریکی حکم کرده باشد که او را بدوزخ برند و بازا و را بخشد بنا بر حسن ظن آنکس بعفو او و دیگر آنکه
حکم او چنان محکم است که هیچکس او را تغییر نتواند داد و الله یحکم لا معقب لحکمه لا اله الا الله خیر الرازقین
یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که بهترین رزق دهندگان است و اینکه حق سبحانه بهترین
رزق دهندگان است ازان جهت است که غیر او بحسب صورت رازق هست زیرا که غیر او
هر که دیگری را رزق دهد از مال خدای سبحانه میدهد و اما خدای سبحانه را رزق حقیقی ست هر چه هر کس
میدهد از مال خود میدهد و دیگر آنکه هر دیگری را رزق هر چون از و مخالفت بیند رزق از و باز گیرد و او
سبحانه رازق است که رزق همه فساق و کفار در یغ ندارد و دیگر آنکه هر که دیگری را رزق دهد در
بعضی اوقات بآن محتاج تواند شد و او رازقی است که آنچه میدهد هرگز بآن محتاج نیست دیگر آنکه
رزق را زقان انقطاع دارد و او ابدالاباد و رازق هست و دیگر آنکه هر رازق که هست گاه در تحصیل

که ایمن گرداننده ترسندگانست لا آله الا الله غیاث المستغیثین یعنی نیست معبود برحق
مگر خداوندی که فریادرس فریادخواهان است لا آله الا الله خیر الناصرین یعنی نیست
معبود برحق مگر خداوندی که بهترین یاری دهندگان است و در سورهٔ بقر در تفسیر آیه کریمه و لا هم
ینصرون اینچنین گفته اند که نصرة اخص از معونة است زیرا که نصرت مخصوص است بدفع ضرر پس نصرت
دادنی باشد بطریق دفع ضرر و او سبحانه خیر الناصرین از انجهت است که قوة او در دفع ضرر از قوة همه اهل
نصرة زیاده است و دیگر آنکه نصرت او بغیر غرض و طمع است و دیگر آنکه قوت نصرت او از خود بهت
و آن دیگران از وی و دیگر آنکه او را از جهت نصرت مستقی لاحق نمیشود لا آله الا الله خیر الحافظین
یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که بهترین نگاه دارندگان است و او سبحانه خیر الحافظین است
بجهة آنکه هر چیه داخل در تحت حفظ او شود از جمله آفات محفوظ گردد و دیگری را مجال دخل در او
نباشد بخلاف حفظ دیگران و دیگر آنکه او را در حفظ گرانی و مشقت نمی باشد چنانکه ولا یؤده حفظهما
بخلاف دیگران دیگر آنکه حفظ او بلا غرض و طمع است بخلاف دیگران و دیگر آنکه او را هرگز غفلت
نمی باشد نسبت با نچه در صدد حفظ اوست بخلاف دیگران لا آله الا الله خیر الوارثین
یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که بهترین وارثان است و او سبحانه را وارث ازان گویند که مراد
از وارث اینست که مال از میت باو ماند و شک نیست که همه اوباب اموال فانی خواهند شد و اموال
ایشان باو خواهد ماند کما قال کل شئ هالک الا وجهه و لله میراث السموات و الارض و اما آنکه او سبحانه خیر
وارثان است ازانجهة تواند بود که هر وارثی که هست مال را از مورث خود بطریق نیابة میگیرد و
حق سبحانه بطریق اصالة میگیرد که و لله ما فی السموات و ما فی الارض دیگر آنکه بعضی از ورثه مثل زوج
و زوجه ازان قبیل اند که مال میگیرند از میت اما متعهد اولاد میت نمیشوند اگر آن اولاد از ایشان
نباشد و حق سبحانه وارثی است که از مال چیزی نمی گیرد و متکفل اولاد و عیال میت است که و ما من
دابة فی الارض الا علی الله رزقها و دیگر آنکه هر وارثی که هست از مال میت میگیرد و اغلب چنانست
که او را بدعای و استغفار نمیکنند و حق سبحانه و تعالی وارثی است که از مال چیزی نمی گیرد و اغلب
چنانست که میت را می آمرزد و رحمت میکند که و ما کان الله غفورا رحیما و دیگر آنکه هیچ وارث را آن
قدرت نیست که میت را از عذاب خلاصی دهد هر گاه که خواهد حق سبحانه وارثی است که قادر است

علیه السلام گفت رب انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین و موسی علیه السلام گفت رب اغفرلی ولاخی وادخلنا
فی رحمتک وانت ارحم الراحمین **لا اله الا الله حبیب التوابین** یعنی نیست معبود برحق مگر خدائی
که دوستدار توبه کنندگان است چنانکه گفت ان الله یحب التوابین یعنی خدای سبحانه دوست
میدارد توبه کنندگان را پس حبیب بر وزن فعیل بمعنی فاعل باشد و احتمال دیگر هست که بمعنی مفعول
باشد یعنی محبوب توبه کنندگان زیرا که تا بنده مر خدای را سبحانه بجد دوست ندارد ترک شهوت
و معاصی که محبوبان نفس اند نمی تواند کرد و در تحت امر و نهی که مکروه نفس اند نمی تواند در آمد و از اینجا
گفته اند که علامت دوستی بنده مر خدای را سبحانه امتثال فرمانهای اوست و در حدیث قدسی
آمده که حضرت حق سبحانه گفته است که اهل ذکری اهل مجالستی و اهل طاعتی و اهل کرامتی و اما
اهل معصیتی فلا اقنطهم فان تابوا فانا حبیبهم وان لم یتوبوا فانا طبیبهم ابتلیهم بالمصایب واطهرهم عن المعائب
یعنی اهل ذکر من همنشان منند و اهل طاعت من اهل بزرگ داشت من اند و اما اهل معصیت من
نومید نمی سازم ایشان را پس اگر توبه کنند من حبیب ایشانم و اگر توبه نکنند من طبیب ایشانم مبتلا
میکنم من ایشانرا بمصیبتها پاک میگردانم ایشانرا از عیبها **لا اله الا الله راحم المساکین**
یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که رحمت کننده مسکینان است و رحمت حضرت سبحانه
عبارت از انعام و اکرام اوست و در خبر است که چون اهل فقر و مسکنت روز قیامت بحضرت
خداوند سبحانه ملاقی شوند حضرت حق سبحانه با ایشان عذرها گوید چنانکه دوستی با دوست خود عذرها
گوید و در وقتی که تقصیری واقع شده باشد در رعایت حقوق دوستی گوید ای بندگان من اینکه
دنیا را از شما باز داشتم نه ازان جهت است که شما نمی ارزید باشید بلکه لایق شما نبود امروز ظاهر
گردانم رفعت درجه شما را اول انعام و اکرام من در حق شما این باشد که در آئید میان عرصات
قیامت و بنگرید هر که شما را در دنیا لقمه نانی داده باشد یا شربتی آبی داده باشد یا شما را لباس
پوشانیده باشد او را بشما بخشیدم دست او را بگیرید و بخشایش به بهشت در آرید **لا اله الا الله**
هادی المضلین یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که راه راست نمائی گمراه کرده
شدگان است **لا اله الا الله دلیل الحائرین** یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که
راه نمائی حیران است **لا اله الا الله امان الخائفین** یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی

که اصل دیدار و نعم بهشت است و این نعمت در دیگری نتواند بود و دیگر آنکه از یکی از رحمتهای محمد است
صلی الله علیه وآله وسلم چنانکه گفته وما ارسلناک الا رحمة للعالمین و او اصل نعمتهاست ایمان و آنچه
بر وی است و ظاهر است که این نعمت در دیگری نتواند بود پس ثابت شد بدین دلائل که رحمت
او از رحمت دیگران زیاده است پس او ارحم الراحمین باشد و در صحیح مستدرک آمده که گفت پیغمبر
صلی الله علیه وآله وسلم که خدا یرا سبحانه وتعالی فرشته است موکل بکسی که گوید یا ارحم الراحمین
پس هر که گوید سه بار یا ارحم الراحمین او را آن فرشته گوید که ارحم الراحمین روی بتو کرد پس تطلب
و در صحیح بخاری و مسلم آمده که خدای سبحانه مهربان تر است به بندگان از مادر بفرزندش و نیز در
صحیح آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که حضرت حق سبحانه صد رحمت فرو فرستاده است از
جمله آن صد رحمت یک رحمت میان جن و انس و چهارپایان و جنبدها پس بسبب آن رحمت
این چیزها مهربانی میکنند و رحم میکنند و باین رحمت مهربانی میکنند حیوان وحشی بر فرزند خود تا خیر
کرده است نود و نه رحمت دیگر را که رحمت کند بآن بندگان خاص خود را روز قیامت آن کسانیکه
گردن بحکم او آورده اند و او امر و نواهی را بجا آورده اند و در روایتی دیگر آمده که روز قیامت
تکمیل کنند آن نود و نه رحمت را باین یک رحمت و بصد رحمت کند بندگان فرمان بردار خود را
منقولست از یحیی بن معاذ رازی رضی الله عنه که او میگفت الهی وقتی فرود آوری بر مایک رحمت
از صد رحمت خود از نصیب ما ازین یک نعمت اسلام شد از همه دولتهاست پس چون نا امید باشم از
آمرزش تو وقتیکه فرود آری بر ما آن رحمتها را روز قیامت و در کلام بعضی از عارفان قدس الله تعالی
ارواحهم واقعست که برخورداران از صفت رحمت سه طایفه اند عوام و خواص و خاص الخواص عوام و خواص
بواسطه یابند و خاص الخواص بیواسطه برخورداری عوام از صفة رحمانیه است و آن مقبول و مردود می یابد
از بهر آنکه رزق و صحت و شفقت بر عیال کافر و مسلمان را هست و آن از خاصیت صفت رحمانیه است
و اگر نه اثر این رحمت بودی یک شربتی آب بهیچ کافری ندادی آنچه فرموده سبقت رحمتی علی غضبی این
سخنی بود و هم ازینجا گفته اند یا رحمن الدنیا و برخورداری خواص از صفت رحیمی است تا بواسطه قبول دعوت
انبیا یابی و متابعت انسان نعیم بهشت بهشت یابند در آخرت که بنی عبادی انی انا الغفور الرحیم و ازینجا گفته
یا رحیم الآخرة و برخوردار خاص الخواص از صفة ارحم الراحمین بی واسطه چنانکه ابنیا یا بود علیهم السلام ایوب

الملک الحق المبین یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که پادشاهی است که ظاهر است
سزاواری او پس حق بمعنی حقیقی باشد یعنی سزاوار مبین بمعنی ظاهر و نیز می تواند که حق بمعنی متحقق
الوجود و ثابت الوجود باشد و مبین بمعنی ظاهر ساز نده یعنی پادشاهی است ثابت الوجود ظاهر
ساز نده وجود بسبب ایجاد مخلوقات لا آله الا الله الملک الحق الیقین یعنی نیست معبود برحق
مگر خداوندی که پادشاهی است سزاوار پادشاهی که یقین است سزاواری او لا آله الا الله
العلی العظیم یعنی نیست معبود برحق مگر خداوند بلند مرتبه که ندارد مانندی که شریک او باشد در
ماهیته یا در صفات الوهیته و بزرگواری که حقیر است همه چیزها نسبت باو لا آله الا الله
الحلیم الکریم یعنی نیست معبود برحق مگر خداوند بردبار بزرگوار و نیز می تواند که کریم بمعنی کثیر الخیر
و البرکت باشد و گفته اند علم حضرت حق سبحانه نسبت ببندگان زیاده است بر علم مادر و پدر بر فرزند
و درین باب گفته اند ؎ صد پدر صد مادر اندر علم ما ✣ گر نفس راند فتد اندر فنا ✣ علم مادر
کف کف علم ماست ✣ کف رود آید ولی دریا بجاست ✣ لا آله الا الله رب السموات
السبع و رب العرش العظیم یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که پروردگار هفت آسمان
است و پروردگار عرش بزرگ است لا آله الا الله اکرم الاکرمین یعنی نیست معبود
برحق مگر خداوندی بزرگترین بزرگتر آنست و حضرت شیخ ابوبکر شبلی قدس سره گفته اکرم الاکرمین
آنست که چون گناهی را یک شخص نبخشد آن نوع گناه را از همه کس نبخشد لا آله الا الله ارحم الراحمین
یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی که رحم کننده ترین رحم کنندگان است یعنی رحمت او زیاده است
از رحمت دیگران هر رحمت کننده و این نام او ارحم الراحمین است و رحمت او زیاده است ازین
جهت است که رحمت دیگران دارند او رحمت دارد که دیگران ندارند چنانکه رحمتی دارد فرا رسیده
همه اشیاء را چنانکه گفته و رحمتی وسعت کل شئی بخلاف رحمت دیگران و دیگر آنکه او رحمتی دارد لاغیر
بخلاف رحمت دیگران و دیگر آنکه از جمله رحمتهای او دادن نعمت وجود است و ازین دیگرے نیاید
و دیگر آنکه از جمله رحمتهای نعمت شریعت است از دیگران نیاید و دیگر آنکه از جمله رحمتهاے او
نعمت بهشت است که ابدی است و این رحمت در دیگری نتواند بود و دیگر آنکه یکی از آثار او
نعمت دیدار است در بهشت و این نعمت در دیگری نتواند بود و دیگر آنکه از رحمتهای او نعمت ایمان است

کہ زمان ماضی و خاصہ حال باشد از لا الٰہ الا اللہ و می تواند کہ حق از اسماء اللہ باشد کہ بمعنے متحقق الوجود و ثابت الوجود است و حال باشد از اللہ یعنی می گویم کہ نیست و معبود بر حق مگر خداوند سبحانہ در حالتے کہ متحقق الوجود است و می تواند کہ مصدری باشد منصوب بفعل مقدر تاکید نفس خود را مانند زید قایم پس معنے این چنین باشد کہ ثابت ست لا الٰہ الا اللہ ثابت بودنی **لا الٰہ الا اللہ ایمانا و صدقا** یعنے می گویم لا الٰہ الا اللہ در حالتے کہ این کلمہ ایمان و راست ست با آنکہ از جہت ایمان خود و صدق خود با صدق این کلمہ **لا الٰہ الا اللہ تعبدا** اور **قا** یعنے می گویم لا الٰہ الا اللہ از جہت تعبد و بندگی یعنی از بین جہۃ کہ این گفتن من عبادت و بندگی باشد از جہت بندہ بودن من در وقت **لا الٰہ الا اللہ تلطفا** و **رفقا** یعنے می گویم لا الٰہ الا اللہ از جہۃ مہربانی و سازواری حضرت حق ست سبحانہ بما یعنے گفتن ما این کلمہ را اثر مہربانی و سازواری حضرت حق ست سبحانہ بما چنانکہ منقول ست از امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ کہ می گفتہ الٰہی تلطفت با ولیائک فعرفوک و تلطفت باعدائک لما حجبوک یعنے الٰہی لطف نمودی و مہربانی کردی بدوستان خود کہ مومنان اند پس شناختند ترا و اگر لطف نمودی بدشمنان خود کہ کافرانند ہر آینہ منکر نمی شدند ترا و تلطف بمعنی مہربانی آمدہ و بمعنی سازواری نیز آمدہ و ہر دو را اینجا مناسبت نام ہست اما بر تقدیر دوم رفق تفسیر تلطف ہست **لا الٰہ الا اللہ قبل کل شئ** یعنے میگویم کہ نیست معبود بر حق مگر خداوند سبحانہ در حالتے کہ اول ہر چیزی ہست کہ غیر او ست بحسب ذات و زمان پس قبل کل شئ حال باشد از اللہ و نیز تواند کہ قبل کل شئ صفۃ اللہ باشد بر تقدیم اسم موصول یعنی الذی قبل کل شئ **لا الٰہ الا اللہ بعد کل شئ** یعنی میگویم کہ نیست معبود بر حق مگر خداوند سبحانہ در حالتے کہ او آخر ہر چیز ہست باین معنی کہ او باقی خواہد بود بعد از فنا ہر چیزی **لا الٰہ الا اللہ یبقی ربنا و یفنی و یموت کل شئ** یعنی نیست معبود بر حق مگر خدای سبحانہ باقی خواہد بود پروردگار ما و فانی میشود و می میرد ہر چیز و لفظ واو احتمال عطف دارد و احتمال حال نیز در آرد و باید دانست کہ مخلوقات بر دو قسم ست یکی ذی حیوۃ و دیگری غیر ذی حیوۃ و موت را اطلاق مخصوص است بذی حیوۃ اما قنا اکثر استعمال او در غیر ذی حیات است اما فنا و موت از جہۃ رعایت ہر دو قسم مخلوقست و تقدیم فنا بر موت ازان جہۃ ست کہ غیر ذی حیوۃ اکثر است **لا الٰہ الا اللہ**

که ضائع نمی شود اما نهائی او که باو سپرده شود منقول ست که شخصے بسفر میرفت و زنی حامله داشت و خاطر
آن متعلق بحمل آن زن بود در وقت روان شدن گفت بار خدایا تو سپردم حمل این زن را چون آمد بسفر
رفت آن زن پیش از وضع حمل وفات کرد و بعد از ان مرد بیاید و این حال را مشاهده کرد گفت این
امر عجب ست من حمل او را بخدای سبحانه سپرده بودم چون ضائع شده گفت با وجود این احتیاط
می کنم گفت آن زن را بخواب دید که زن وضع حمل کرده و آن بچه بسینهٔ او چسپیده شیر می خورد گفت
الٰهی تو انستی که مادر او را نگاه داری آواز آمد که انچه بما سپرده بودی نگاه داشتم اگر مادر او را نیز
بما می سپردی نگاه می داشتم **لا آله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله** یعنی نیست معبود
برحق مگر خداوند سبحانه و حول بمعنے حرکت و جنبش تر می آید و در قوة القلب آورده که حول بمعنی انتقال
ست از معاصی و قوة بمعنے ثبات ست بر طاعت پس نیست از معاصی و نیست ثباتی و قراری بر طاعت مگر
بتوفیق خدای سبحانه و در حدیث آمده که لا حول ولا قوة الا بالله دوائی نود و نه درد ست که آسان ترین
آن درد ها غم ست و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلے الله علیه و آله وسلم ابو موسیٰ که گوئی لا حول
ولا قوة الا بالله که او گنجے ست از گنجهای بهشت و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلے الله علیه
و آله وسلم که لا حول ولا قوة الا بالله دریست از درهای بهشت و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر
صلے الله علیه و آله وسلم که او مفتاح بهشت ست و باید دانست که این کلمه را تاثیری عجب ست
در تسهیل امور صعبه و در تیسیر احوال شاقه و در دفع شر چنانکه در خبر ست که در ان وقت که عرش خدای
سبحانه بر آب بود اول چیزے که آفریده بعد از عرش ملایکه حاملان عرش بوده اند چون ایشان را
بیافرید گفتند ای پروردگار ما برای چکار ما را آفریدی گفت از برای آنکه عرش مرا بردارید گفتند اے
پروردگار کیست که او را قوت برداشتن عرش باشد و حال آنکه بزرگی ست عظمت تو و جلال تو و وقار تو
گفت شما را برای این آفریده ام ایشان بارها تکرار کردند این سخن را بعد از ان گفت گویید لا حول
ولا قوة الا بالله پس گفتند و برداشتند عرش را و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلے الله علیه و
آله وسلم هر که گوید هر روز صد بار لا حول ولا قوة الا بالله نرسد او را فقر **لا آله الا الله و لا**
نعبد الا ایاه یعنی نیست معبود برحق مگر خدای سبحانه و نمی پرستیم مگر او را **لا آله الا الله**
حقا حقا یعنی می گوئیم لا اله الا الله در حالتی که این کلمه راست ست و حق و عبارت ست

مگر خداوندی کہ مشہور ست بہ نیکسالا آلہ الا اللہ کل یوم ہو فی شان حاصل المعنے آنکہ نیست
معبود بر حق مگر خدای سبحانہ و در ہر روزی او در کار ست و جملہ گناہ نے جملہ ایست مستقلہ کہ ارتباطے
ندارد بما قبل خود مانند بقی ربنا و ران قول کہ لا آلہ الا اللہ بقی ربنا مگر آنکہ اینجا موصوفی تقدیر کردہ شود و
کہ بران تقدیر صفۃ اللہ میشود مانند الذی کل یوم ہو فی شان و در حدیث آمدہ کہ بعضے از کار او یعنے
در ہر روزی اینست کہ می آمرزد گناہی و دوری می کند اندوہی را و نعمت می دہد قومی را و سے اندازد
دیگرے را و بعضے گفتہ اند در ہر روز کمینہ کار او اینست مادہ خلق جمعے را از عدم بوجودے آرد
و مادہ خلق جمعے را از جمادی بہ بنانی می رساند و از ان جمعے را از نباتی یا حیوانے بصلب پدر
می برد و از ان جمعے را از صلب پدر بہ رحم مادر منتقل می سازد و جمعے را از رحم مادر بیرون مے آرد
و جمعے را بیرون آورده بقامی دہد و جمعی را از بقا بتمام عقل میرساند و پارۂ از عاقلان را بدرجۂ بلوغ میرساند
و پارہ از بالغان را مسلمان می سازد و پارۂ از مسلمانان را در طلب مے دہد و پارہ از اہل دور را
موید می گرداند و پارۂ از مریدان را سالک می سازد و پارۂ از سالکان را از اہل قرب می سازد و پارۂ
از اہل قرب را کامل می سازد و پارہ از کاملان را بتکمیل میرساند و گفتہ اند این قول کہ کل یوم ہو فی شان
اشارہ بر قول جہود ان ست کہ گفتہ اند کہ حضرت حق سبحانہ در روز شنبہ کاری نمی کند **لا آلہ الا اللہ ایمانا**
باللہ یعنی می گویم لا آلہ الا اللہ در حالتی کہ این کلمہ امانست از خدای سبحانہ یعنی امانست از عذاب
خدای سبحانہ چنانکہ در حدیث قدسی وارد شدہ لا آلہ الا اللہ حصنی و من دخل حصنی آمن من عذابی
یعنی لا آلہ الا اللہ حصار منست و ہر کہ در آید در حصار من امین گردد از عذاب من یعنی از عذاب ابدی
من یا در حالتی این کلمہ امانیست آمدہ از جانب خدای سبحانہ و بہر تقدیر مراد از ان امانیست امانست
لا آلہ الا اللہ امانا من اللہ یعنی نیست معبود بحق مگر خداوندی در حالتی کہ این کلمہ امانست
از خدای تعالے **لا آلہ الا اللہ امانۃ من عند اللہ** یعنے می گویم لا آلہ الا اللہ در
حالتی کہ این کلمہ امانت ست نزد حق سبحانہ و مقصود اینست کہ این کلمہ را امانت گذاشتم نزد خدائے
سبحانہ و ہر کہ چیزی را امانت بگذارد نزد خدای سبحانہ و پاوی سپرد البتہ آن چیز محفوظ می ماند در
پناہ وی از ہر آفتی چنانکہ در حدیث آمدہ کہ گفت پیغمبر صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم می گفت سعد را
در وقت وداع کردن استودعک اللہ الذی لا یضیع ودائعہ یعنی امانت می گذارم ترا نزد خدائے تعالے

ونیک آمرزندہ گناہان را ومعنی عزۃ غالبیت است بر عبیدہ بدانکہ عزیز را در کتب تفسیر وشروح
احادیث باین معنی کہ مذکور شد تفسیر کردہ اند ودر تاج الاسلام گفتہ کہ عزیز بمعنی بے ہمتا نیز می آید و
پوشیدہ نیست کہ عزیز در مقابلہ ذلیل بذال معجمہ کہ بمعنے خوار نیست نیز می آید پس اگر عزیز را درین مقام
بریکی ازین دو معنی اخیر حمل کردہ شود تا تکرار لازم نیاید نظر بقہار خالی از وجہے نیست وغفار صیغہ
مبالغہ است ومبالغہ در مغفرت حق سبحانہ باین اعتبار است کہ او آمرزندہ است صغیرہ وکبیرہ را صغیرہ
تنہا آمرزندہ است خطاہا عمدا او پوشیدہ وعلانیہ را وکمتر را وگناہ قلیل وکثیر را نیز آمرزندہ گناہ
گاران بسیار را ونیز آمرزندہ است اگرچہ گناہ کار توبہ بتکرار بشکستہ **لا الٰہ الا اللہ الکریم الستار**
یعنے نیست معبودے برحق مگر خداوندی کریم پوشندہ عیبہا وکریم بمعنی بزرگوار می آید ونیز بمعنی ذات
کثیر الخیر والبرکۃ می آید وازینجا گفتہ اند کہ الکریم ہو السماحۃ یعنی جوامردی آسمان است ومناسب
درین مقام اخیر است تا تکرار لازم نیاید نظر بعظیمی کہ دران قولست کہ لا الہ الا اللہ العلی العظیم
لا الہ الا اللہ الکبیر المتعال یعنی نیست معبود برحق مگر خداوندی عظیم الشان فایق است
برہمہ چیز بقدرت نامہ ومتعال گاہ می آید بمعنی سرکشندہ از لغت مخلوقات **لا الٰہ الا اللہ**
خالق اللیل والنہار یعنی نیست معبودے برحق مگر خداوند تعالی کہ او معبود است در ہر مکانے یعنے ہیچ
مکانی نیست کہ آفرینندہ شب وروز دران باشد **لا الہ الا اللہ المعبود بکل مکان** یعنے نیست معبود
برحق مگر خداوند تعالی کہ معبود است در ہر مکانے یعنے ہیچ مکانے نیست کہ عابدی او را عبادت نکردہ
باشد در وی **لا الا الا اللہ المذکور بکل لسان** یعنے نیست معبود برحق مگر خدائے تعالے
کہ مذکور است بہر زبانی یعنے ہر جاندارے کہ ہست بزبان خود او را یاد میکند اگرچہ زبان او را
ہر کس نداند چنانکہ گفتہ اند ؎ سرغان چمن بہر صباحی + خوانند ترا باصطلاحی + بلبک جاندار
وغیر جاندار ہمہ بتسبیح او مشغول اند چنانکہ حق سبحانہ فرمودہ وان من شئی الا یسبح بحمدہ پس زندہ
بزبان قال یا میکند وغیر زندہ بزبان حال ولسان الحال النطق من لسان المقال ومیتواند
کہ مراد از زبان لغت باشد چنانچہ در آیۂ کریمہ ومن آیاتہ خلق السموات والارض واختلاف السنتکم
والوانکم وآلسنہ را بلغات تفسیر کردہ اند ونیز در عرف گفتہ میشود فلانکس زبان عرب میداند یعنی
لغت عرب میداند **لا الٰہ الا اللہ المعروف بکل احسان** یعنے نیست معبود برحق

در وقتی که در صباح در آید لا الٰه الا اللّٰه وحده لاشریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شئی قدیر باشد
این گفتن او را مقدار آزاد کردن ده بنده از فرزندان اسمعیل علیه السلام نوشته شود برای وی
ده نیکی و فرو ریخته شود از وی ده بدی و بلند گردانیده شود برای وی ده درجه و باشد در پناه از
شیطان تا شب در آید و اگر گوید این کلمات را وقتی که در آید در شام باشد و بر امثال این تا در آید
در صباح در پوشیده نماند که چون یکبار گفتن مثال یک بنده آزاد کردن باشد پس ده بار گفتن ده بنده
آزاد کردن باشد و در مختصر حصین آورده از صحیح مسلم و سنن ترمذی که گفت پیغمبر صلی اللّٰه علیه وآله وسلم
که بهترین آنچه گفتم من و پیغمبران پیش از من اینست که لا الٰه الا اللّٰه وحده لاشریک له الملک
وله الحمد وهو علی کل شئی قدیر و در کیمیای سعادت آورده که درست است هر که گوید این کلمه یعنی لا الٰه
الا اللّٰه وحده لاشریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شئی قدیر چنان بود که چهار بنده آزاد کرده باشد
از فرزندان اسمعیل علیه السلام و نیز در کیمیا آورده که فضیلت تسبیح و تهلیل در حق درویش زیاده
بدان سبب است که دل درویش بظلمت دنیا تاریک نشده باشد و صافی بود یک کلمه وی که بگوید
همچو تخمی باشد که در زمین پاک افگند اثر بسیار کند و ثمره بسیار دهد و ذکر در دلی که بشهوة آگنده بود
همچو تخمی باشد که در شورستان افگنده باشد اثر کمتر کند لا الٰه الا اللّٰه الملک الجبار یعنی
نیست معبود بر حق مگر خداوندی که پادشاه جبار است بدانکه ملک و مالک هر دو در لغت یعنی پادشاه
آمده است و اما تفسیر مالک یوم الدین فرق کرده اند میان این دو لفظ بانوعی که گفته مالک از
ملک است بکسر میم که آن تصرف است در اعیان مملوک که بهر نوع که خواهد و ملک از ملک است
بضم میم که آن تصرف است بامر و نهی در مامورات و دیگر باید دانست که ملک بکسر میم اعم است از
ملک بضم میم زیرا که میتواند که کسی را تصرفی باشد اما ملک بضم میم که بادشاهی است نباشد و جبار آنست
که جبر کند خلق را بر هر چه خواهد پس جبر بمعنی جبار باشد و بعضی گفته اند جبار آنست که اصلاح کند حال خلق را
پس جبر بمعنی اصلاح باشد و از نیجا است جبر نقصان و باید دانست که جبار صیغه مبالغه در صفات اللّٰه
گاه باعتبار کیفیت است و گاه باعتبار کمیت و گاه بهر دو اعتبار لا الٰه الا اللّٰه الواحد القهار
یعنی نیست معبود بر حق مگر خداوندی که یگانه است که غالب است بر همه چیزی لا الٰه الا اللّٰه
العزیز الغفار یعنی نیست معبود بر حق مگر خداوندی که یگانه است و غالب است بر همه چیزی

گفتن صدقه است و مراد با آنچه آفتاب بر وطلوع کرده گفته اند اموال دنیاست و دیگر در صحیح مستدرک
آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که سبحان الله والحمد لله ولا آله الا الله والله اکبر می گردند در گرد
عرش ایشان را آوازی بست مثل آواز زنبور عسل بیاد میدهند صاحب خود را آیا دوست نمیدارد یکی از شما که باشد
همین کسی که یاد دهد او را و نیز در حدیث آمده که هر که سبحان الله گوید صد بار بامداد و صد بار شبانگاه باشد
همچو کسی که صد صبح کرده باشد و هر که الحمد لله گوید صد بار بر بامداد و صد بار شبانگاه باشد همچون کسی که
بر صد اسب سوار شده غزا کرده باشد با کافران در راه خدای سبحانه و هر که گوید لا آله الا الله صد بار بامداد
و صد بار شبانگاه باشد همچون کسی که صد بنده آزاد کرده باشد از فرزندان اسمعیل علیه السلام و هر که گوید
الله اکبر صد بار شبانگاه و صد بار بامداد نیاورد در این روز هیچ ثوابی بیشتر از آنچه او آورده است
مگر کسی که گفته باشد مثل وی یا زیاده کرده باشد بر این و در مسند بزار و در معجم طبرانی آمده که گفت
پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که آیا نمیتواند یکی از شما که کند هر روز مثل کوه احد عمل گفتند یا رسول الله
کیست آنکه تواند این کردن گفت همه شما میتواند کردن گفتند یا رسول الله کدام است این عمل گفت
سبحان الله اعظم است از احد یعنی از کوه احد ولا آله الا الله اعظم است از احد والحمد لله اعظم است از
احد و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که امت من سه صنف اند صنفی مشابه با نبیا
و صنفی مشابه با ملایکه و صنفی مشابه بچهارپایان آنانکه مشابه با نبیا اند همت ایشان نماز است و روزه
و صدقه است و آنانکه مشابه ملایکه اند همت ایشان سبحان الله گفتن است و لا آله الا الله گفتن و آنانکه مشابه
چهارپایان اند همت ایشان خوردن است و آشامیدن و شهوت راندن و باید دانست این که وده بار
باید گفتن لا آله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شئ قدیر یافته نشد در این باب
حدیثی و غیر از حدیثی که مذکور است و صحیح ابن حبان و سنن نسائی و مسند امام احمد و آن حدیث اینست
که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هر که گوید در عقب نماز بامداد و نماز شام پیش از آنکه باز گردد و باز گرداند
در پای خود را یعنی پیش از آنکه باز گردد از هیأت نشستن در التحیات و برگرداند دو پای خود را از این هیأت
ده بار لا آله الا الله وحده لا شریک له له الملک وله الحمد وهو علی کل شئ قدیر نوشته شود برای وی
ده نیکی و برداشته شود برای وی ده درجه و محو کرده شود از وی ده بدی و باشد در آن روز در پناه
از شیطان و نیز آمده است در سنن ابی داود و ابن ماجه که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هر که گوید

مناسبت نہ شریکی او را در الوہیتہ او راست ملک و او راست حمد و او بر ہمہ چیز قادر است و لفظ وحدہ
حال است از اللہ و تاکید حصری است کہ در لا الہ الا اللہ است یعنی معبودی بر حق اللہ است
و بس در حالتی کہ یگانہ است در الوہیتہ و ملک یعنی سلطنت و پادشاہی است و اگر صفت نبی باشد مراد از و
اقتدار است و اگر مراد در صفت خلیفہ باشد مراد از و خلافت و اینجا صفت آلہ است پس مراد از الوہیتہ
چنانکہ اہل تفسیر گفتہ اند در تفسیر آن آیتہ ولم یکن لہ شریک فی الملک زیرا کہ اگر بمعنی سلطنت باشد
راست نیست بحسب ظاہر این معنی کہ ولم یکن لہ شریک فی الملک و ہمچنین اینجا اگر ملک بمعنی سلطنت باشد حصر مستفاد از تقدیم خبر راست
نیست بحسب ظاہر مگر آنکہ مراد از ملک ملک حقیقی باشد تمام شد جواب تسبیح و باید دانست کہ سبحان اللہ و الحمد للہ
و لا الہ الا اللہ بہتر است بندہ را نزد خدای سبحانہ از مال و فرزند چنانکہ گفتہ المال و البنون زینۃ الحیوۃ الدنیا
و الباقیات الصالحات خیر عند ربک ثوابا و خیر املا یعنی مال و فرزندان زینت حیوۃ دنیا اند یعنی بہ زینت
آدمی میشوند اینہا در دنیا آنست و فانی میشوند عنقریب و باقیات و صالحات یعنی خصلتہای نیکی کہ
باقی اند ثمرہ آن ابد الآباد بہتر است نزد پروردگار تو از مال و فرزندان و حال آنکہ از جملہ باقیات
صالحات است سبحان اللہ و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر باتفاق ہمہ اہل تفسیر و در صحیح مسلم
آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ ہر کہ گوید سبحان اللہ در عقب ہر نماز یعنی نماز فرض سبحان اللہ
سی و سہ بار و الحمد للہ سی و سہ بار و اللہ اکبر سی و سہ بار پس مجموع نود و نہ است و گوید در عقب نماز
دہ بار این کلمہ را کہ لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک و لہ الحمد و ہو علی کل شئ قدیر آمرزیدہ شود
خطاہای او اگرچہ باشد مثل کف دریاہا و نیز در صحیح مسلم آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ فاضلترین
سخنان چہار است سبحان اللہ و الحمد للہ و لا الہ الا اللہ و اللہ اکبر و در روایتی آمدہ کہ دوست ترین
سخنان نزد حق سبحانہ چہار است ضرر نمیکند ترا بہر کدام کہ آبتدا کنی و اگر گفتہ شود کہ در حدیث آمدہ کہ
افضل الذکر لا الہ الا اللہ باشد پس ہر چہار چون افضل باشند گوئیم لا الہ الا اللہ افضل مطلق است و
آن سہ افضل اضافی یعنی نسبت بباقی پس منافی نباشد میان افضلیت لا الہ الا اللہ و افضلیت مجموع
و نیز در صحیح مسلم آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ہر آینہ این کہ گویم سبحان اللہ و الحمد للہ و لا
الہ الا اللہ و اللہ اکبر دوست تر است پیش من از آنچہ آفتاب بر وی طلوع کردہ است و نیز سبحان اللہ
گفتن صدقہ ایست و نیز الحمد للہ گفتن صدقہ ایست و نیز اللہ اکبر گفتن صدقہ ایست و نیز لا الہ الا اللہ

من ذنبه وما تاخر یعنی هر که خورد طعام وگوید بعد ازان این را که حمد خدائی را که داد مرا طعام وروزی من
گردانید اورا بی حیله از من وبی قدرت من بیامرزد خدای سبحانه گناهان اول وآخر اورا همچنین است
که گناهان اول وآخر آمرزیده شود اگر جامه نو پوشد وگوید الحمد لله الذی کسانی هذا وارزقنیه من غیر
حول منی ولا قوة یعنی حمد مر خدای را که پوشانید مرا این جامه وروزی من گردانید اورا بی حیله از من
وبی قدرت من وباید دانست که نیاز تحمید نه آنست که او ستوده شود بحمد تحمید ما بلکه او ستوده است
در ذات خود بحمد چنانکه گفته والله غنی حمید بلکه فایده تحمید بما راجع است که مستحق ستایش میگردیم و
الله اکبر سی وسه بار بخواند یعنی خدای سبحانه بزرگ تر است از همه چیز ودر مشکوة آورده در فصل
ثالث از باب ثواب تسبیح وتحمید وتهلیل وتکبیر از غیر صحیحین که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که الله اکبر
پر میسازد میان آسمانها وزمین را ودر مختصر حصن حصین آورده از معجم طبرانی که گفت پیغمبر صلی الله
علیه وآله وسلم که لا اله الا الله والله اکبر وکلمه اند که یکی از ایشان را نهایت نیست غیر از عرش
ودیگری پر میسازد میان آسمانها وزمین را وباید دانست که غرض از گفتن الله اکبر اظهار این معنی است
بنده هیچ چیز را با حق سبحانه برابر نمیدارد واین را خاصیت بسیار است بعضی ازان اینست که بیهقی
در کتاب بعث ونشور آورده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که هر که رسد بخدای سبحانه در حالتی
که برابر نمیدارد با او چیزی را در دنیا باشد بر وی مثل کوهها از گناه آمرزد او را خدای
سبحانه این حدیث مذکور است در مشکوة ودر فصل ثالث از باب استغفار وامام حجة الاسلام امام
محمد غزالی قدس سره گفت که معنی الله اکبر اینست که او بزرگتر است از انکه دریابد حقیقت او را
غیر او یا آنکه او بزرگتر است از انکه گفته شود که او بزرگتر است از همه چیز زیرا که غیر او را بزرگی
نیست تا رتبه بزرگی او بلکه غیر او موجود حقیقی نیست پس چون توان گفت که او بزرگتر است
از همه چیز وپوشیده نماند که عدم تسویه غیر با و که غرض از الله اکبر آنست درین تفسیر اظهر است
ودر حدیث آمده که اذا رأی الحریق فلیطفئه بالتکبیر یعنی هر گاه که کسی بیند که آتش افتاده در چیزی میسوزد
فرو نشان او را بگفتن الله اکبر واهل حدیث گفته اند این معنی مجرب است پس دور نیست که آتش دوزخ بسبب فرد
نشیندن بگفتن این کلمه چنانکه مذکور شود وبیان غرض از گفتن الله اکبر لا اله الا الله وحده لا شریک
له الملک وله الحمد وهو علی کل شئ قدیر ده بار بخواند یعنی نیست معبود برحق مگر خداوند تعالی

مطلوبست پس باقی ماند سبحانا بعد ازان او را اضافت کرده شد باسم الله تا معلوم گردد کاین تسبیح نسبت
بکدام ذات است پس سبحان الله شد و این سبحان الله این زمان بجای مجموع اسبح الله سبحانا واقع شده
پس مراد از سبحان الله این باشد که پاکست خدای سبحانه و تعالی و باید دانست که فائده گفتن سبحان الله
نه آنست که حق سبحانه پاک گردد به تسبیح ما زیرا که او پاکست در ذات خود محتاج به تسبیح کس نیست پس فایده
او راجع به بنده باشد که او پاک گردد و گفتن او ﷺ من نکردم پاک از تسبیح شان ؛ پاک هم ایشان
شوند و در فشان ؛ الحمد لله سی و سه بار بخواند یعنی حمد و ستایش مر خدای را سبحانه در مشکوة آورده
است در کتاب طهارت از صحیح مسلم که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم الحمد لله پر میسازد ترازو
را یعنی ترازوی قیامت او نیز در همین محل از مشکوة آورده از صحیح مسلم که گفت پیغمبر صلی الله علیه و
آله وسلم که سبحان الله و الحمد لله پر میسازد میان آسمانها و زمین یا علی التقدیرین فهم میگردد این حدیث
سر لف مساوات میان تسبیح و تحمید و نیز در مشکوة آورده در فصل ثانی از باب ثواب تسبیح و تحمید که گفت
پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که تسبیح نصف میزان و الحمد لله پر میسازد میزان را و این حدیث دال است
بر تفصیل الحمد لله اما اسناد این حدیث قوی نیست پس اعتماد بر اول است و دیگر باید دانست
که بعضی از عنایات حضرت خداوندی عزوجل آنست بحال بندگان که حضرت حق سبحانه وقتی که بیان
کرده نهایت کثرت ذنوب بنده را اینچنین گفته که ای فرزند آدم اگر رسد گناهان تو بکبودی آسمان و بعد
ازان آمرزش جوئی از من میان آسمانها و زمین بیامرزم و باک ندارم و ازین حدیث که سبحان الله
و الحمد لله پر میسازد میان آسمانها و زمین را مفهوم میشود که بگو و گفتن این دو کلمه آن قدر ثواب میدهد
که برابری میکند با نهایه گناهان بنده و این نیست مگر از کمال مرحمت و وفور عنایت او بحال بندگان خود
و مخصن حصن آورده از معجم کبیر طبرانی که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که سبحان الله و بحمده دوستر است
پیش خدای سبحانه از کوه رز که صرف او را کسی در راه خدا عزوجل کند و بصحیحین پیوسته از رسول صلی الله
علیه وآله وسلم که او گفته هر که خورد طعامی یا بیاشامد چیزی و بعد ازان حمد خدای سبحانه گوید البته حضرت
حق سبحانه از وی راضی گردد و این نیز از کمال مرحمت است که رضای او که مقصود از همه عبادت است
و سر همه و لبّ آنست بگفتن یک کلمه حاصل شود و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم
من اکل طعاما فقال الحمد لله الذی اطعمنی هذا الطعام و رزقنیه من غیر حول منی ولا قوة غفر الله له ما تقدم

بر تو همیشه از جانب حق سبحانه نگاه دارنده و نزدیک تو نیاید شیطان تا آن وقت که ورآئی در صباح و آبوهریره این سخن را گفته با پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم و پیغمبر گفت راست گفت با تو و حال آنکه او دروغ گوئی است یعنی اگرچه او دروغ گوئی است و ظاهر آنست که مراد باین نگاه دارنده که در حدیث است همین آیة الکرسی باشد که جاندار شده باشد و خواننده خود را نگاه دارد و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که خواند آیة الکرسی را فرستد حق سبحانه و تعالی فرشته را که نویسد از نیکیهای او و محو گرداند از بدیهای او از ساعت خواندن تا فرود آمدن از او و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که خواند آیة الکرسی عقب هر نماز فرض مانع او نباشد از در آمدن بهشت غیر از مرگ و مداومت و نماید مگر صدیقی یا عابدی و اگر گفته شود که مرگ سبب دخول جنت است پس او را چون مانع گفته بلکه مانع جیوة است گویم مراد ازین که مانع نیست غیر موت است که همین مانع نیست یرا که ظاهر است که موت مانع نیست پس این مثل آن باشد که دوستی در وقت شکایتی از دوست خود میگوید هیچ گناه نداریم غیر از انکه شمارا دوست میداریم و چون دوستی گناه نمی باشد پس مرا و این باشد که هیچ گناه نداریم و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که خواند آیة الکرسی را در وقتی که در آید بجای خواب خود ایمن گرداند او را خدای سبحانه بر نفس خود و بر همسایه او و همسایه همسایه او و خانهای که در گرد اوست و مراد این باشد که گرداند او را بر نفس خود شد آن است که خوف نفس از وی بردارد یعنی او را محل خوف نفس نباشد و باید که ایمن در خواب شود و گفته اند مداومت بر قراءة این آیه امانست از چشم زخم و سبب زیادتی شدن مالست و اسباب دینوی و نجات است از شر دشمنان و سبب عزت و مهابت است نزد مردمان و غالب شدن است بر دشمنان سبحان الله سی و سه بار بخوانید یعنی منزه و پاکست خدای عزوجل از هر چه نالایق است و در مشکوة آمده در کتاب طهارت از صحیح مسلم که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که سبحان الله و الحمد لله پر میسازد میان آسمانها و زمین را پس ازین حدیث معلوم شد که تسبیح مساوی بحمد است در فضیلت و حال آنکه در مشکوة در همین محل از صحیح مسلم آورده که الحمد لله پر میسازد میزان را پس سبحان الله نیز چنین باشد زیرا که برابر اند در مرتبه ثواب و سبحان الله یعنی تسبیح است و معنی تسبیح پاک گردانیدن است و اصل سبحان الله اسبح الله سبحانا بوده است یعنی پاک میگردانم خدایرا پاک گردانیدنی و مقصود ازین نیز اینست که پاک است او چون دانسته شد که اصل سبحان الله اسبح الله سبحانا بوده است باید دانست که اسبح الله را انداخته شد از اسبح الله سبحانا زیرا که تسبیح خداوند سبحانه کثیر الوقوعست و خفت در وی

این مجموع دلالت کرد بر تفرد او در این علم و اما آنکه این تفرد دلالت میکند بر تفرد اول ازین جهت است
که علم ذاتی نام لازم معبود برحق است و هرگاه که این علم در غیر او پیدا نشود باید که غیر او معبود برحق نباشد
والا لازم آید انفکاک لازم از ملزوم و قوله وسع کرسیه السموات والارض و گنجائی داده
در خود و احاطه کرده است کرسی او آسمانها و زمین را گفته اند کرسی در اصل نام چیزی است
که بالای او نشسته شود و زیاده نباشد بر مقعد قاعد بلکه بتساوی مقعد او باشد و اختلاف هست
در آنکه مراد بکرسی اینجا چیست بعضی گفته اند مراد بکرسی عرش است بقرینه آنکه الرحمن علی العرش
استوی پس چون عرش را محل استقرار خود گفته کرسی نیز خود گفته او را و هر تاویلی که در استوی کرده
شود در نسبت کرسی تاویل توان کرد و بعضی گفته اند کرسی مجاز است از علم او یا ملک او و اما وجه
تخصیص احاطه سموات والارض ظاهر نیست زیرا که علم او و ملک محیط عرش نیز هست مگر آنکه گفته
شود که عرش داخل سموات است و بعضی گفته اند کرسی عبارت است از جسمی که در پیش عرش است
و محیط است بسموات و ظاهر آنست که این جسم عبارت است از فلک ثامن که مشهور است
بفلک البروج که او جسمی است بغایه بزرگ چنانکه در حدیث آمده است که گفت پیغامبر صلی الله
علیه و آله وسلم که نیست هفت آسمان و هفت زمین نسبت با کرسی مگر همچو حلقه در بیابانی و بعضی
گفته اند که مراد اینست کرسی حقیقی بلکه این کلام تصویری و تمثیلی است عظمت او را بطریق فرض
باین معنی که عظمت او در غایتی است که اگر او را کرسی بودی هر آینه گنجائی دادی در خود آسمانها
و زمین را و لا یئوده حفظهما یعنی گران بار نمی سازد و رنج نمی آرد او را نگاه داشتن آسمانها و
زمین را حاصل آنکه گران نمی آید او را نگاه داشتن ابتها و وجه تسمیه این آیه الکرسی اشتمال اوست بر
ذکر کرسی همچنانکه گفته اند در تسمیه این سوره بسورة البقره که او مشتمل است بر ذکر بقره وهو العلی
العظیم یعنی اوست خداوندی که عالی است از شرکت غیر در ماهیت او یا در صفات الوهیت او و
بزرگوار می است مطلق که حقیر است همه چیز بالنسبت با او و اما فضیلت و خاصیت این آیه آنست
که در حدیث آمده گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که خواند این آیة الکرسی را در عقب هر
نمازی فرض قبض کند روح او را حضرت حق سبحانه بنفس خود یعنی بتوسط ملائیل نگذارد و در صحیح بخاری
آمده که شیطان گفته با بوهریره که هرگاه بازگردی بخانه خواب خود بخوان آیة الکرسی را تا

می توان کرد یعنی مجموع سموات و ارض پس ما بین اینها داخل خواهد بود درین مجموع بی تکلف و درین
کلام یعنی له ما فی السموات و ما فی الارض فوائده است یکی اثبات قیومیت او مر آسمانها را زمین را
چرا که هر گاه اینها ملک او باشند باید که حافظ اینها نیز او باشد زیرا که حفظ مملوک بر مالک می باشد
نه بر غیر و دوم اثبات مدعای اصل است یعنی الله لا اله الا هو یعنی او متفرد است در الوهیته یعنی در
استحقاق عبادت زیرا که انچه در سموات و الارض است ملک اوست و چون مالک اینها او باشد
مستحق عبادت اینها نیز او باشد که غیر مالک مستحق عبادت مملوک نیست مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ
یعنی کیست آنکه شفاعت کند کسی را نزد او بغیر اذن و اجازت او و درین قول اشارت است بکمال عظمت او یعنی هیچ احدی
قادر نیست بر دفع مراد او از روی اری و شفاعت چه جای آنکه منع مراد او کند از روی عناد و مخالفت پس اصل شفاعت که
نزد او دلالت میکند بر عظمت او و باز اینکه شفاعت نزد او محتاج باشد باذن او دلالت میکند بر کمال عظمت
او و در بیان کمال عظمت او نفی مساوات و مرافات مخلوقات است با او نیز در وی اثبات تفرد او است
در الوهیته زیرا که مستحق عبادت عظیم مطلق اوست نه غیر و نیز اثبات آنست که مالک ما فی السموات و الارض
او باشد زیرا که آنها را لابدی است از مالکی و باوجود عظیم مطلق دیگر نتواند که مالک باشد يَعْلَمُ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ یعنی میداند آنچه در پیش خلق ایشانست از امور آینده در دنیا و آنچه در عقب ایشانست
از امور گذشته یا آنچه در پیش ایشانست از امور آینده بعد از موت ایشان و آنچه در عقب ایشانست
از اموری که پیش از وجود ایشانست زیرا که کسی که روی با آینده دارد پشت با گذشته یا آنچه
در پیش ایشانست از امور دنیا و آنچه در عقب رفتن ایشانست از امور آخرت یا آنچه مختوی ایشانست
و معقول ایشانست یا آنچه در می یابند و معلوم ایشان میشود و آنچه در نمی یابند و مجهول میمانند
وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ یعنی احاطه نمیکنند بچیزی از معلومات او یعنی عالم نمی شوند
بچیزی از معلومات او مگر بانچه او خواسته است که بداند حاصل المعنی آنکه گفته اند که این جمله یا جمله
سابق بر وی مجموع این دو دلالت میکند بر تفرد سبحانه و تعالی در الوهیته یعنی در استحقاق عبادت
زیرا که این مجموع دلالت میکند بر تفرد او سبحانه در علم ذاتی تام و این تفرد دلالت میکند در تفرد
الوهیته و مراد بعلم ذاتی علمیست که ما نفی از ذات باشد و مراد بتمام آنست که متعلق بجمیع اشیا باشد و
از انکه گفتم که این مجموع دلالت میکند بر تفرد او زیرا که اول دلالت میکند بر نفی این علم از غیر او پس

ترتیب اظہر ننماید گوئیم این ترتیب بجہت آن اختیار کردہ شد کہ وقوع سنۃ ولا نوم در واقع ہمین ترتیب است و دیگر باید دانست کہ دران آیہ کہ وہمت کل امۃ برسولہم لیاخذوہ یعنی اسیر داشتہ اند یعنی اسیر کردن پس جایز ہست کہ اخذ اینجا نیز باین معنی باشد اما مراد لازم او باشد کہ آن غالبیت است و در آوردن در تحت تصرف یعنی غالب نمی آید بر روی سنۃ و نہ نوم و ہمین تقدیر حسن ترتیب ظاہر ہست زیرا کہ میتواند کہ ضعیف غالب نیاید و قوی غالب آید پس نفی اخذ نوم بعد از نفی اخذ سنۃ فایدہ داشتہ باشد و درین کلام یعنی لا تاخذہ سنۃ ولا نوم نفی تشبیہ اوست بمخلوقات و تاکید است آنرا کہ او قیوم ہست کہ ہر چہ او را سنۃ کرد با نوم از محافظت سموات و ارض و غیر ایشان نباید زیرا کہ حفظ آنہا موقوفست بر ملاحظۂ اینہا علی الدوام پس و لا تاخذہ سنۃ و لا نوم دفع مانع قیومیت باشد و گویا گفتہ کہ البتہ او قیوم است زیرا کہ معنی قیومیت منتفی است با وجود ظہور سببی کہ مقتضی قیومیت است یعنی رحمۃ واسعۃ کہ **ما فی السموات وما فی الارض** یعنی از آن اوست آنچہ در آسمانہاست و آنچہ در زمین است و اگر گفتہ شود کہ چہ احتیاج ذکر دما بین سموات و ارض گوئیم بجہت آنکہ تعرض بما فی السموات وما فی الارض تعرض است بما بین اینہا زیرا کہ ہر گاہ بالا و پایان او آن او باشد ظاہر آنست کہ میانہ نیز از آن او باشد و اگر گفتہ شود کہ چیزی کہ در روی زمین است نہ در زمین مثل آدمیان یا اواز ما بین است یا از ما فی الارض زیرا کہ ما فی الارض شامل است داخل و خارج را چنانکہ در آیہ کریمہ ولو ان ما فی الارض من شجرۃ اقلام چہ شک نیست کہ از ہر شجرہ پارہ از و در زمین است و پارہ بیرون و ہر دو را فی الارض گفتہ و ہمچنین است حال دران آیہ کہ ما من دابۃ فی الارض الا علی اللہ رزقہا کہ بعضے از دواب در زمین است و بعضے بر روی زمین و ہمہ را فی الارض گفتہ و موافق انست آنچہ در تفسیر آمدہ کہ مراد بما فیہما چیزیست کہ موجود در ایشان است خواہی داخل باشد در حقیقت ایشان یا خارج باشد و متمکن در ایشان اما باید دانست کہ گاہے چیزے تمام در روی زمین است کہ ہیچ از و در زمین نیست و مع ہذا او را ما فی الارض گفتہ اند چنانکہ در حدیث آمدہ کہ ملایکہ از پیش ذاکران نزد حق سبحانہ بیایند با ایشان گویند کہ از کجا می آئید ایشان گویند جئنا عند عبادی فی الارض و ما بین را افراد بذکر کردہ کہ دران آیہ کہ لہ ما فی السموات وما فی الارض و ما تحت الثری و باید دانست کہ فرق است میان لہ ما فی السموات وما فی الارض و میان آنکہ لہ ما فی السموات والارض زیرا کہ ثانی را بر مجموع حمل

کردن ازدی صورت ندارد و دیگر آنکہ این سبب دال است بر توحد ذات در صفت الوہیتہ و
این توحد دلالت میکند بہ وجوب وجود ذات او زیرا کہ ہریکی از قضایای مذکورہ در سلب
صفات نقصان سالبہ ضروری است ہمچنانکہ ہر قضیۂ از قضایای مذکورہ در ثبوت صفات کمال
موجبہ ضروری است بنابر آن قاعدہ کہ مہملات قضایای اعتقاد بہ کلیات اند و مطلقات ایشان
ضروریات پس سلب شرکت سلب ضروری باشد و دلالت کند بر ضرورت وحدت ذات
در الوہیتہ و ضرورت وحدت ذات در الوہیتہ مستلزم وجوب وجود است زیرا کہ ضرورت وحدت
در الوہیتہ یعنی در استحقاق عبادت و وجوب وجود متلازمتند پس سلب شرکت دلالت کرد بر وجوب
وجود ذات و وجوب وجود موجب جمیع صفات کمال است و سالب جمیع صفات نقصان پس سبب شرکت
دلالت بر ہر چہ اسم ذات اشارت است بآن پس آنچہ اسم ذات اشارت باو جود تاکید یافت
بتصریح بسبب اللہ لا الہ الا ہو دلالت کرد بر ثبوت ذات و بر وحدت او و بر ہمہ صفات ذاتیہ
و فعلیۂ او و بر تنزہ ذات از جمیع نقصان و باید دانست کہ بر ہر معنی کہ اللہ لا الہ الا ہو دلالت میکند
اجمالا تفصیلا دلالت میکند بر وی کلمۂ طیبہ نیز یعنی لا الہ الا اللہ بلا تفاوت اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ یعنی او
زندہ دایمی کہ دایم القیام است بتدبیر خلق و حفظ او و لفظ الحی خبر مبتدا است محذوف یعنی ہو الحی و
اما قیوم میتواند کہ صفت حی باشد و میتواند کہ خبر بعد از خبر باشد یعنی او سبب حی داوست قیوم
و تحقیق معنی قیوم بگذشت در اول او را و درین جملہ اثبات است آن مدعی را کہ اللہ لا الہ الا ہو
پس گویا کہ گفتہ کہ متفرد در الوہیتہ یعنی در استحقاق عبادت اوست و بس زیرا کہ او زندہ ایست
دایمی کہ علی الدوام مشغول است بحفظ و تدبیر مخلوقات و ہر گاہ کہ حفظ و تدبیر ایشان او کند
مستحق عبادت ایشان او باشد نہ غیر او لَا تَاْخُذُہٗ سِنَۃٌ وَّلَا نَوْمٌ یعنی نمیگیرد او را پینکی و
نہ خواب و مراد ازین کلام بیان کیفیتہ تدبیر و حفظ است مر خلق را یعنی کیفیتہ تدبیر و حفظ او
باین نوعست کہ نمیگیرد او را خواب سبک و نہ خواب گران یعنی ہر گز غافل نیست از خلق و اگر گفتہ
شود کہ قیاس در مبالغہ آنست کہ تقدیم کردہ شود نوم را بر سنہ زیرا کہ بعد از نفی سنہ کہ غفلت
قلیل نفی نوم کہ غفلت کثیر است بی فایدہ است چرا کہ ہر گاہ او را غفلت اندک نباشد غفلت
بسیار نیز نخواہد بطریق اولی اما میتواند کہ غفلت کثیر نباشد و غفلت قلیل باشد پس عکس در

سنگ خود را نگاه دار چون روی بتو آریم ما را نگذر یعنی وقتی خواہی کہ قرآن بخوانی پناہ گیر بخدای
از شیطان سنگسار کردہ شدہ کہ نیست شیطان بر کسانی کہ ایمان آوردہ اند و کار خود بہ پروردگار
خود گذاشتہ اند بتحقیق کہ نیست تسلط او بر کسانی کہ او را دوست میدارند و فرمان او می برند و بر
او توکل میکنند خبر این نیست تسلط او بر کسانی است کہ بازگشت میکنند از خدای تعالے
و در صحیحین آمدہ کہ دو مرد بودند نزد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و یکی از ان دو مرد دشنام میداد آن
دیگری را در حالتی کہ در غضب بود بر وجہی کہ سرخی شدہ بود بر روی او پس گفت پیغمبر صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کہ من میدانم کلمہ کہ اگر بگوید کسی آن را میرود از وی آن غضب کہ می یابد در خود آن اعوذ باللہ
من الشیطان الرجیم ستر باید دانست این سنگساری شیطان باین معنی است کہ در ان وقت کہ او
میرود بجانب آسمان تا گوش نہد بآسمان و بشنود آنچہ ملایکہ با یکدیگر میگویند از احوالی کہ بعد ازین
در روی زمین واقع خواہد شد ستارہ ہا را چون سنگہا بر سر او نیز تند چنانکہ حق سبحانہ فرمودہ ولقد
زینا السماء الدنیا بمصابیح وجعلناہا رجوما للشیاطین یعنی بتحقیق کہ زینت دادہ ایم آسمان دنیا را
بچراغہای کہ آن ستارہ ہا است و گردانیدیم این چراغہا را سنگہا از برای شیاطین اللہ لا الہ الا ہو
ترجمہ خدا ہیچ معبودی نیست بجز وی حاصل المعنی آنکہ خداوند سبحانہ و تعالے معبودی بر حق او است و بس قال فی التفسیر المعنی انہ المستحق
للعبادۃ لا غیر و مقصود اصلی این نیست کہ لا الہ الا اللہ و لیکن از جہت شرف اسم اللہ تقدیم کردہ شد
او را و گفتہ شد اللہ لا الہ الا ہو پس اللہ مبتدا است و لا الہ الا ہو خبر است و باید دانست کہ اسم
اسم ذاتیست کہ مستجمع است جمیع صفات کمال را و منزہ است از وی جمیع سمات نقصان پس
ذکر اسم ذات اشارہ باشد بثبوت جمیع صفات کمال کہ آن صفات ثبوتیست و بسلب جمیع
صفات نقصان کہ آن صفات سلبی است و شرک یعنی شراکت غیر با او در الوہیتہ اگرچہ یکی از
صفات نقصان است و داخلیت در ان صفاتی کہ اسم اللہ مجملا دلالت دارد بر سلب آن
اما چون این صفت نقصان اقبح صفات نقصان بود و اقبح آنہا ابغض آنہا عند اللہ اکتفا واقع نشدہ بسبب
او بطریق اشارت و اجمال در ضمن ذکر اسم اللہ بلکہ سلب کردہ شد او را بتصریح و تفصیل از جہت
کمال اہتمام ایشان سلب او و دیگر باید دانست کہ در سلب این صفت مذمومہ و خصلت محمودہ
اول آنکہ این سلب دلالت میکند بر وجود ذات خداوند سبحانہ زیرا کہ تا او موجود نباشد سلب شرکت

وعالیان وصاحب فضل عامی **اللّٰهم لک الحمد حمداً ایوافی نعمک** یعنی الٰهی ترا است حمد حمدی
که وفا کند و رساند بهمه نعمتهای تو که بما و اصل شده است و معنی حمد وصف کردن است بجمیلی بروجه
تعظیم **ویکافی مزیده** گرد یک یعنی برابری کند باز یادتی کرم تو که بعد ازین واقع شود در
دنیا و آخرت بدانکه مکافات از کفو است و کفو چیزی است که مساوی او باشد و مکافات را
در کتب لغت تفسیر کرده اند بجزاء دادن کسی را بکردارش و اما این معنی اینجا مستقیم نیست پس بضرورت
مکافات را حمل کرده شد بر معنی مساوات زیرا که این معنی هم مناسب این مقام است و هم مناسب
مأخذ مکافات که آن کفو است و گفته اند که فاضلترین حمدها اینست که الحمد لله حمداً یوافی نعمه و
یکافی مزیده تا اگر شخصی سوگند خورده باشد بالله که فاضلترین حمدها را بگوید چون این حمد گوید سوگند خود
راست کرده باشد **احمدک بجمیع محامدک ما علمت منها وما لم اعلم** یعنی حمد میگویم ترا
بجمیع حمدها بر تو انچه دانسته ام ازینها و انچه ندانسته ام و محامد جمع محمدة است بفتح میم اول و کسر
میم ثانی و محمدت مصدر میمی است بمعنی حمد گفتن و پوشیده نماند که حمد گفتن بحدی که کسی آنرا
نداند صورت ندارد مگر آنکه سرگفته شود که مراد آنست که میخواهم و آرزو دارم که ترا حمد گویم بجمیع
محامد معلومه و مجهوله حمد تفسیر جمیع محامد است **وعلی جمیع نعمک ما علمت منها وما لم اعلم**
یعنی بر جمیع نعمتهای تو انچه دانسته ام ازینها و انچه ندانسته ام **وعلی کل حال** یعنی بر هر حال
یعنی بر حال شادمانی و حال سختی در حدیث آمده است که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که
اول کسی که خوانده شود او را به بهشت روز قیامت آنانند که حمد گویند خدای را سبحانه در شادمانی
و سختی و نیز در حدیث آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هر که گوید در هر عطسه الحمد لله رب العالمین
علی کل حال مادامی که او باشد نیاید درد دندان و نه درد گوش **اعوذ بالله من الشیطان الرجیم**
یعنی پناه میگیرم بخدای سبحانه از شیطان سنگسار کرده شده و سبب پناه گرفتن بخدای سبحانه
از شر شیطان آنست که حضرت حق سبحانه فرموده که فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان
الرجیم انه لیس له سلطان علی الذین آمنوا وعلی ربهم یتوکلون انما سلطانه علی الذین یتولونه والذین هم به
مشرکون این آیة آنست که الخ گفته اند که شیطان سگی است بدرگاه حضرت حق سبحانه که باشنا
کاری ندارد و بیگانه را میگزد و این که کسی میگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم این معنی دارد که الٰهی

هریکی از اهل بهشت درمی وارد پس خانهای ایشان را درها باشد و میتواند که بآن اعتبار باشد
که هریک خانه از خانهای اهل بهشت درها در سه باشد چنانکه بعضی خانه اهل دنیا را نیز درها می باشد
پس ملایکه از هر دری می درآیند و سلام میکنند بر ایشان بلکه حضرت خالق جنت و ولی هر نعمت رب
رحیم حضرت خداوند کریم عمت آلاؤه و جلت نعماؤه از غایت بنده پروری و نهایت مرحمت گستری
بنفس خود بر اهل بهشت سلام میگوید چنانکه گفته سلام قولا من رب الرحیم و تفصیل این قصه آنست
که در سنن ابن ماجه آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم که در میان اوقات بودن اهل بهشت
در نعمت و ناز خود بناگاه مرتفع گردد یعنی ظاهر گردد از جانب بالای برای ایشان نوری پس بر دارند
سرها یعنی مرها بسوی آن نور پس بناگاه پروردگار مشرف شده بر ایشان از بالای ایشان گوید
السلام علیکم ای اهل بهشت و اینست قول سبحانه که سلام قولا من رب الرحیم پس نظر کند بایشان
و ایشان نظر کنند بوی آنزمان که در حجاب شود از ایشان و باقی ماند نوروی تبارکت ربنا
یعنی بسیار خیر و نفع تو ای پروردگار ما و برکت عبارت است از کثرت خیر و تبارک را در سوره
اعراف در آن آیه که تبارک الله رب العالمین تفسیر کرده اند بتعالی بسبب وحدانیته الوهیت بتعظیم
بسبب فردانیته ربوبیته و در سوره مؤمنین در آن آیه که فتبارک الله احسن الخالقین تفسیر کرده اند
بتعالی و رفعت در علم و قدرت و در اول سوره فرقان تفسیر کرده اند بدو وجه اول بتکاثر خیر دوم
تزاید بر هر چیزی یعنی بتعالی از هر چیزی در صفات و افعال و در آخر سوره الرحمن که تبارک اسم
ربک ذی الجلال والاکرام تفسیر کرده اند بمطلق تعالی و رفعت بی آنکه تقیید کرده باشند تعالی را بعلم
و قدرت یا بصفات و افعال و اما چون اینجا بمقابله تعالیت افتاده مناسب آنست که او را تفسیر
کرده شود بعنی تعالی یعنی بر تکاثر خیر و تعالیت یعنی فایق بر هر چیزی بقدرت تامه یا سرکشنده از
صفات مخلوقات یا ذا الجلال و الاکرام یعنی اے صاحب استغنای مطلق و صاحب فضل عام انچنین
گفته اند در تفسیر این آیت و کل من علیها فان و یبقی وجه ربک ذو الجلال والاکرام و غرض از این
قول تبارکت ربنا و تعالیت یا ذا الجلال والاکرام استدعای اجابت دو دعای است که حیانا ربنا
بالسلام و ادخلنا دار السلام بوسیله ذکر صفات کمال او یعنی اجابت کن این دو دعا ما را بجهت
آنکه بسیار است خیر و نفع تو فایقی و غالبی بر هر چیزی بقدرت تامه و استغنا داری از تعظیم بایکه از ما

سلامت یعنی سالم از فنا تو خواہی بود و بس و غیر تو ہمہ فانی خواہند شد مانند کل شئی ہالک الا وجہہ و یک احتمال دیگر است اینجا یعنی تو ئی مرجع سلامت ہر مخلوقی و ہر شئی کہ محتاج الیہ چیز نیست در وجود او را مرجعی آن چیز ہمیگویند زیرا کہ باز گشت آن چیز در وجود بآن شئی است چنانکہ گویند زید مرجع خلق است در حوائج یعنی رجوع خلق در حوائج بسوی اوست اما بدین تقدیر و الیک یرجع السلام افادہ نمیکند بمعنے و منک السلام و این موجب تکرار است پس حمل بر معنی اول اولی باشد و در بعضی روایات آمدہ کہ جبرئیل علیہ السلام آمد نزد یک رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و گفت پروردگار تو سلام میگوید پس گفت رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ اللہم انت السلام و منک السلام و الیک یرجع السلام و بریں تقدیر سلام دوم بمعنی سلام تحیۃ است یعنی الٰہی تو ئی سالم از ہر نقصانی و آفتی و از تست سلام بما و بتو باز میگردد و سلام باین معنی کہ سالم از فنا تو خواہی بود و بس و یا مرجع سلامتی تو ئی حینا ربنا بالسلام یعنی زندہ دار ما را ای پروردگار ما بسلامتی از آفات و مکروہات و ادخلنا دار السلام یعنی در آر ما را در دار السلام و دار السلام را در ین آیۃ و اللہ یدعوا الی دار السلام تفسیر بمطلق جنت کردہ اند اما در تفسیر این آیۃ کہ در سورۂ بقر واقع است یعنی قولہ و بشر الذین آمنوا و عملوا الصالحات ان لہم جنات تجری من تحتہا الانہار چنین گفتہ اند کہ جمع کردن در جنت بر جنات بجہت آنست کہ بہشتیان را بران وجہی کہ ابن عباس رضی اللہ عنہ ذکر کردہ است ہفت است جنت فردوس و جنت عدن و جنت نعیم و دار الخلود و جنت الماوی و دار الاسلام و علیین و در ہر یکی ازین بہشتہا مراتب است و درجات متفاوت بحسب تفاوت اعمال و پوشیدہ نماند کہ دار السلام بریں تقدیر بہشت مخصوص است نہ مطلق بہشت پس این دو تفسیر باسم مخالف باشند و سلام مذکور را بسہ نوع تفسیر کردہ اند یکی آنکہ او نام خدائیست سبحانہ یعنی در آر ما را در سرای خود کہ بہشت است و دوم آنکہ سلام بمعنی سلامتی است کہ مصدر است یعنی دار سلامتی از آفات و مکروہات و از فنا و انقضاء سوم آنکہ مراد از سلام سلام تحیت باشد و بہشت را دار السلام ازان گویند کہ ملایکہ سلام میکنند بر اہل بہشت چنانکہ حق سبحانہ فرمودہ کہ و الملایکۃ یدخلون علیہم من کل باب سلام علیکم یعنی ملایکہ می در آیند بر ایشان از ہر دری باینچنین گویان کہ سلام علیکم و کثرتی کہ مفہوم میگردد از کل باب می تواند کہ بآن اعتبار باشد کہ خانہ

امارہ کہ باعث سرعت نقض توبہ او ست باین حنی کہ توبہ کردم شکست فی الحال پس میطلبم ازوی
توبۂ دیگر یا گویم میتواند کہ مرادش آن باشد کہ میطلبم توبہ برای عاصیان دیگر پس این بر دو تیرہ
آن باشد کہ کس بجہتہ خود استغفار کند و بجہتہ دیگران نیز چنانکہ حق سبحانہ پیغمبر ما را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
فرمودہ و استغفر لذنبک وللمؤمنین والمؤمنات و خبر دادہ از نوح علیہ السلام کہ میگفت رب
اغفر لی ولوالدی ولمن دخل بیتی مؤمنا و خبر و گردار انصار کہ میگفت ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا
بالایمان یا گویم مرادش آن باشد کہ میطلبم ازوی بقای توبہ را پس اینجا مضاف مقدر باشد
چنانکہ بعضے از افاضل گفتہ اند ؎ ای ز ہر روی ہمہ روی تو + روی ہر ذرہ ز ہر سوی تو
کار ما چست کنہ ورنہ دان + عادت تو گنہ آمرزدن + توبہ از بندہ بود نہ ست نہاد + توبہ
آنست کش از تست کشاد + باز بر باز ننگن ہر دو تو ئی + توبہ دہ توبہ شکن ہر دو تو ئی + جامی
دل شدہ را نخش نجات + تو بہ روزی کن بر توبہ ثبات + یا گویم مرادش آنست کہ میطلبم ازوی
توبہ بجہت گناہان آیندہ چنانکہ توبہ کردم از گناہان گذشتہ و این اشارت آنست کہ بر توبہ
خود اعتمادی ندارد بجہت قوت نفس امارہ و بعضی گفتہ اند کہ ہر کہ توبہ کرد از گناہی واجب است
بر و تجدید توبہ و ندامت ہر گاہ کہ یاد کند گناہ را پس میتواند کہ مرادش آن باشد کہ میطلبم ازوی
توبہ و ندامت را ہر بار کہ یاد کنم از گناہان خود را یا گویم توبۂ اول از گناہ است و توبۂ دوم از باب
سلوک است کہ آن توبہ است از مرتبۂ ادنی کہ ازوی ترقی نمودہ یعنی توبہ کردم از گناہان
و میطلبم ازوی توبہ از مراتب نیز یعنی میطلبم این را کہ اینجا رسم کہ توبہ از مراتب نیز کنم ہمچون
سالکان یا گویم کہ مراد از ہر دو توبہ اسباب سلوک است پس معنی واتوب الیہ واسال التوبۃ
آن باشد کہ توبہ میکنم از مرتبۂ گذشتہ و میطلبم ازوی توبہ را از ین مرتبہ کہ در آنم فی الحال یعنی
میطلبم ازوی این را کہ از ین کہ در انم بگذارند تا توبہ کنم ازوی اللھم انت السلام
یعنی الٰہی تو ئی سالم و منزہ از ہر نقصانی و آفتی و تعریف خبر از برای قصد حصر سلامتی است
در ذات او زیرا کہ در واقع سالم از ہر نقصانی و آفتی نتواند بود الا ذات او و اصل سلام کہ
مصدر است بر غات از برای مبالغہ است مانند رجل عدل و منک السلام یعنی از تست
سلامت مخلوقات از آفات و مکروہات والیک یرجع السلام یعنی بتو باز خواہد گردید

واگر گفته شود که بعد از آنکه گفت واتوب الیه وتوبه کرد چرا گفت که می طلبم از وی قبول توبه را با آنکه حق سبحانه
فرمود وهو الذی یقبل التوبة عن عباده یعنی حق سبحانه آنست که قبول میکند توبه را از بندگان خود ونیز
در صحیحین آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ان العبد اذا اعترف وتاب تاب الله علیه یعنی بدرستی که
بنده اقرار کند بگناه وتوبه کند قبول میکند حق سبحانه توبه او را جواب گوییم که میتواند که طلب قبول
توبه بعد از کردن توبه از جهت کبیر نفس باشد باین معنی که توبه اینست که مثل توبه سائر تائبان باشد
در اخلاص ولایق قبول نیست پس میطلبم ازوی این را که قبول کند این توبه را از راه فضل یا باین معنی
که این توبه است مسبوق بذنوب عظام قبول او استبعادی دارد پس میطلبم ازوی این را که قبول کند
این توبه را از راه عنایت واین بر وتیره ۵ قصه وحشی قاتل امیر المومنین حمزه است رضی الله عنه
که بعد از قتل حمزه پشیمان شد وداعیه ایمان وتوبه در وپیدا شد اما متردد بود که با وجود قتل حمزه ایمان
وتوبه ازوی قبول باشد مانمی گوییم میتواند که مراد ش آن باشد که میطلبم ازوی توبه ازین توبه بی
اخلاص چنانکه بعضی گفته اند استغفار ما محتاج است باستغفار وتوبه ما محتاج است بتوبه آه تو از حال گذشته توبه جو + کی
کنی توبه ازین توبه بگو + نفس تو از بس که آمد خیره سر + هست عذرت از گناه توبتر + می
بباید آب تاب توبه را + شرط شد برق وسحابی توبه را + وبعضی از افاضل نیز می فرمایند ۵
از عشق بتان سیم غبغب توبه + وز شرب مدام وملاف مشرب توبه + در دل هوس گناه وبر لب توبه
زین توبه نادرست یارب توبه + ودر کشاف آورده که اعرابی در آمد در مسجد رسول صلی الله
علیه وآله وسلم گفت آمرزش میجویم از تو وباز میگردم بتوبه وتکبیر نخواهد گفت پس وقتی که فارغ از نماز
شد گفت او را حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه که یا بندالیعنی ای فلان سرعت زبان
باستغفار توبه گذابان است وتوبه محتاج بتوبه است پس گفت یا امیر المومنین علی رضی الله عنه
چه چیز است توبه پس گفت امیر المومنین علی رضی الله عنه که توبه اسمی است که واقع میشود
بر شش معنی یعنی شش می باید یا توبه درست آید اول مذمت بر گناهان گذشته ودیگر قضای فرایض
ضایع شده ودیگر رد مظالم ودیگر گداختن نفس بر طاعت همچنانکه تربیت کرده او را بر معصیت
ودیگر چشانیدن تلخی طاعت همچنانکه چشانیده او را شیرینی گناه ودیگر گریه بجای خنده کردن بر
گناه یا گوییم میتواند که مراد ش آن باشد که میطلبم ازوی توبه دیگر این اشارت باشد بقوت نفس

بضاعتی صد ہزار خلق بدر ایمان درآیند کہ یکی بدر توبہ در نیاید و ہر کہ این سعادت در نیافت و این
نور بر وی نتافت از حضرت عزت خطاب وی این باشد و من لم یتب فاولیک ہم الظالمون
و اگر کسی بدین مقام نرسد نومید نباید بودن و تا میتواند دست باید داشت نشوست و بخاست
بایشان باید کرد تا موافق قول خدای جل جلالہ و رسول او باشد علیہ السلام کہ حق تعالی میگوید
ان اللہ یحب التوابین و یحب المتطہرین و رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت رائس کل طاعۃ یحب فی اللہ
و حب اولیاء اللہ تمام شد سخنان حضرت شیخ الاسلام شیخ احمد جام قدس اللہ سرہ و اما خاصیت
توبہ شکستن آنست کہ چون امتان پیشین توبہ شکستے برایشان مسخ واقع شدی یا ہلاک شدندی
تا غفلت دیگر واقع شدی مسخ عبارت است از انکہ صورت مبتدل گردد بصورت ادنی مثل
صورت بوزنہ یا خوک یا خرد و درین امت توبہ شکستن اگرچہ در ظاہر تاثیری نکند اما در باطن میکند
ع نقض عہد توبہ اصحاب سبت ✦ موجب مسخ آمد و اہلاک و مقت ✦ پس خدا آن قوم را
بوزینہ کرد ✦ چونکہ بوزے حق شکستند ابر سزد ✦ اندرین امت نباشد مسخ تن ✦ لیک مسخ دل بود
امی ذو البطن ✦ از ره سی صد ہزاران بیشتر ✦ کشتہ از توبہ شکستن خوک و خر ✦ و این مضرت کہ در
توبہ شکستن مذکور شد بقای آن شرط آنست کہ دیگر بار بسر توبہ نیاید و بران نقض ثابت باشد اما اگر
بعد از توبہ شکستن باز توبہ کند و آن رخنہ کہ در دین او بسبب توبہ شکستن پیدا شدہ باشد بتازہ
توبہ تازہ مسدود گردد آن مضرت مندفع شود ازینجا معلوم گردد کہ چون توبہ درست شود باز
شکستہ گردد و این توبہ شکستن مانع توبہ دیگر نیست بلکہ اگر صد توبہ کند نقض او تکرار یابد مانع
توبہ دیگر نیست و اسالہ التوبہ یعنی میطلبم از خدای سبحانہ قبول توبہ را فائدہ بالکہ توبہ بر سہ معنی می آید
یکی بمعنی باز گشتن از گناہ بحضرت حق سبحانہ و این صفت بندہ است دوم بمعنی قبول کردن توبہ
و این صفت حق است و مستعمل میشود بلفظ علی مانند ان العبد اذا اعترف و تاب تاب اللہ علیہ
سوم بمعنی توفیق توبہ و این صفت حق است و مستعمل شود بلفظ علی ہمچنانکہ در آیہ کریمہ تاب اللہ
علیہم لیتوبوا و ہمچنانکہ در آیہ دیگر واقع است یعنی وتب علینا انک انت التواب الرحیم و معنی اول
اغلب و اشہر است از روی استعمال از دوم و دوم از سوم و فرق میان دوم و سوم آنست
کہ معنی دوم در مواقع استعمال سہو قست بذکر توبہ بندہ بخلاف معنی ثالث کہ سبو قست بذکر توبہ عبد

بدین رنج ارزد که شرط توبه بجا آری بشنو که شرط توبه سه چیز است پشیمانی بدل وعذر بزبان وبتن باز استادن
از گناه اصل توبه درغنیمت این چیز است شاخهاست هرکه دست بشاخهای این زند وباخلاص
درراستی این بجا آرد واین مقام که یاد کرده آمد دریابد حاصل آید وادولی گردد از اولیای خدای عزوجل
بصدیقی از صدیقان او وابدالی از ابدالان او زیرا که کلید همه چیزها توبه است وسرمایه دولتها وسیتها
توبه است وحکایت است که فضیل عیاض رحمة الله علیه توبه کرد واز راه زدن ومالها بخهان میداد جهودی
بیاید وبروی خصمی کرد که ترا چیزی بمن باید داد واو را هیچ چیز نمانده بود که بدو داد جهود را گفت که
که مرا بجل کن که هیچ ندارم که ترا خشنود کنم جهود گفت من سوگند خورده ام که تا مال بمن ندهی ترا
بجل نکنم فضیل گفت اگر من چیزی داشتمی با تو این سخن نگفتی جهود گفت دست در زیر این جامه کن
که راست بیرون آر تا ترا بجل کنم فضیل دست در زیر جامه کرد وشتی زر بدون آورد وبوسی داد جهود
گفت اسلام بر عرض کن من در توریة خوانده ام که هرکه از امت محمد صلی الله علیه وآله وسلم توبه کند
براستی خاک در دست وی نرسد گردد من خواستم که بدانم که تو دین که میگوئی راست هستی یا نه در
زیر جامه زر نبود بدانستم که دین محمد صلی الله علیه وسلم حقست وتوبه توحقیقی است دبر دست وی مسلمان
شد وچنین بسیار بوده است ونیست واز این چندواقعات تابان مراد پیش رفته است ومارا معلوم
است وتو چنین بضاعتی نیست که کسی قدر آن بداند توبه نجات مراد آنست وحیات دلست
وپرورش جانست وپایه آخرت وتخم سودت است فراحت روح است وسرور مؤمن است
وشفای درد گناهان است ومرهم ریش دردمندانست وحبل انقطاعانست ودلیل گمشدگان است
ونور بصیرت روندگانست ومفتاح جمع جمعانست وصدق اطلق ناطقانست وقدم استقامت
مقیمانست واستراحت خوف خائفان است ومبشر امید راجیانست هر خصم که خشنود توانی کرد
خشنود کن وباقی که ماند من از خزانهٔ خود خشنود کنم باری بباید دانست که در هر مقامی جداگانه
توبه باید کرد وعاصی را از گناه توبه باید کرد ومطیع را از طاعب دیدن ودر از پنداشت وعالم
را از حسد ومقیم را از خویشتن دیدن توبه نه آن گوهری است که هرکس بدست تواند آورد وبا
قیمت بی بهاست که هرکس قیمت آن داند صد هزار گناه گار جافی خاطی را بیامرزند وصد هزار
سوء من مخلص را چنان برگیرند که یکی را تو بگرامت نکند میپندار که توبه چنین خوردکاری است باسبک

گویند میان این دو قریہ رابیں یافتند اورا بقریۂ توبہ بیک وجب نزدیکتر پس او آمرزیدہ شد
و در صحیح مسلم آمدہ حدیث کہ مضمونش اینست کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ ہر آینہ خدای تعالے
شادمان تر است بتوبۂ بندۂ خود در وقتی کہ باز میگردد ولی یکی از شما کہ بودہ باشد اشتر بار دار او در
بیابانی پس بدرجستہ باشد اشتر از وی و بران اشتر بودہ باشد طعام وی و آب وی پس نومید
شدہ از اشتر و آمدہ باشد بدرختی و تکیہ کردہ باشد در سایۂ وی در حالتی کہ نومید شدہ است از اشتر
پس در میان او قات بودن وی چنین بناگاہ حاضر شدہ باشد باین اشتر در حالتی کہ استادہ است
در پیش او پس گرفتہ باشد مہار او را و گفتہ باشد از غایت شادمانی کہ خدای تو منم و تو بندۂ منی و
من پروردگار تو ام خطا کردہ باشد از غایت شادمانی و حضرت شیخ الاسلام مرشد الخواص والعوام
آن شیخ نامی ابو نصر احمد جامی قدس اللہ سرہ العزیز در کتاب مفتاح النجات میگوید کہ مقام توبہ
از جملہ مقامات فاضلتر است و بلندتر است و نایب حقیقی از ہمہ خلق نزدیک خدای عزوجل عزیزتر
و گرامی تر و دوست تر است و در شان ایشان است کہ ان اللہ یحب التوابین و یحب المتطہرین
و توبہ بر جملہ مؤمنان فرض است چنانکہ میگوید اللہ تعالے و توبوا الی اللہ جمیعا ایہا المؤمنون
لعلکم تفلحون و ہمہ فلاحہا و نجاتہا در توبہ است و ہر فرض کہ ہست ہر یکی را وقتی معلوم است
چون نماز و روزہ و زکوۃ و حج و وضو و غسل و امثال این ہمہ بوقتی و چیزی مقید است تا آن
وقت در نیابد آن فرض بر کسی لازم نشود مگر توبہ کہ ہر نفسی کہ بر زنی توبہ و استغفار بر تو واجب گردد
بظاہر و باطن و مہتر عالم صلوات اللہ وسلامہ علیہ میگوید یا ایہا الناس توبوا الی اللہ و استغفروہ فانی
اتوب الی اللہ فی الیوم مائۃ مرۃ گفت من ہر روز صد بار توبہ میکنم زیرا کہ ہیچ نفس از آدمی برنیاید
کہ نہ آلایش و اندوختہ از راغب و نیا زیرا کہ راغب و نیا دنیا را دوست دارد و دوستی دنیا بہ ہمہ خطاہا
است چنانکہ رسول گفت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیئۃ بدانکہ ہر شبان روزی
بست و چہار ہزار نفس از آدمی بر آید چون این نفسہا در رغبت دنیا و دوستی وی برزند ہمہ معصیت
باشد بست و چہار ہزار معصیت ہر روزی از دیوان وی بر آید کہ او از خود معصیت نداند و از ان
غافل باشد چون احوال چنین باشد می نگر تا استغفار باید کرد یا نہ چون مرد تایب گردد آنچہ شرط توبہ است
بجا آورد از حلاوت توبہ خبر یابد باین ہمہ انفاس وی طاعت گردد و اکنون می نگر اگر این بضاعت

تواند رسید و معنی بر انند که استغفار متضمن توبه است با این معنی که استغفار را باید که همچنان که بر زبان استغفار میکند بدل محکم باشد بر ناکردن گناه که توبیخ الغافلین آورده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم که استغفار بزبان و مصر بر گناه همچو کسی است که استهزاء و تمسخر کند با پروردگار خود و در بن آیت که و استغفره انه کان توابا نیز اشارت است با آنکه توبه در ضمن استغفار است و اگر گفته شود که قول خدای سبحانه و یا قوم استغفروا ربکم ثم توبوا الیه دلالت میکند بر خروج توبه از استغفار جواب گوییم که کلام ما در استغفار از ما دون کفر است و استغفار در آیت مذکوره از کفر است و توبه از سایر معاصی اما الصحت رسیده که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم میگفت و الله انی استغفر الله و اتوب الیه فی الیوم اکثر من سبعین مرة پس آنچه که بیه و استغفره از کان توابا باین معنی باشد که و استغفره و تب الیه از کان توابا و در توبه سه چیز ضروری است که بی آن سه چیز توبه وجود نگیرد یکی از انها تعلق بماضی دارد دوم تعلق بحال سوم تعلق باستقبال دارد آنکه تعلق بماضی دارد پشیمانی است از گناه گذشته و آنکه تعلق بحال دارد آنست که فی الحال باز استاده باشد و آنکه تعلق باستقبال دارد آنست که بدین عزیمت باشد که بعد ازین هرگز بسر آن گناه نرود چون این سه چیز بحاصل آمده توبه درست شده و گناه آمرزیده گردید و اگر باز بسر آن گناه رود اگرچه توبه شکسته شود اما او را از گناه پیشین نخواهند پرسید و اما فضیلت توبه آنست که چون توبه درست شد بجای هر یک از گناهان پیشین حسنه نویسند در نامهٔ اعمال او و اشارت باین است آنکه گفته خداوند سبحانه که اولئک یبدل الله سیئاتهم حسنات **بیت** جمله ماضیها ازین نیکو شوند ۔ زهر مارینه ازین گردد چو قند ۔ سیئات را مبدل کرد حق ۔ تا همه طاعت شود آن سوابق و در صحیح بخاری و مسلم آمده این معنی که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم که بود در بنی اسرائیل مردی که کشته بود نود و نه کس پس بعد ازان بدر آمده وی پرسید که توبه از من قبول باشد یا نباشد پس نباید پیش گوشه نشین و پرسید که آیا مرا توبه گفت نه پس بکشت او را و او را ایستاده و هنوز نرسیده پس گفت او را مردی که بیا بقریه چنین و چنین پس دریافت او را مرگ یعنی مقدمات مرگ او را در آمد پس حرکت داد سینهٔ خود را بجانب قریه توبه بعد ازان خصومت کردند در وی یعنی در قبض روح ملایکه رحمت و ملایکه عذاب پس وحی کرد خدای سبحانه بقریه توبه که نزدیک شود بقریه که او از وبدر آمده بود که دور شود پس گفت

این ہر دو اسم را در آن استغفار کہ استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم و اتوب الیہ منصوب روایت کردہ اند و منصب ضبط کردہ اند پس ظاہر آنست اینجا نیز منصوب باشد و رفع این دو اسم خلاف ظاہر است زیرا کہ محتاج است بتقدیر مبتدا یعنی ہو الحی القیوم چنانکہ در آیۃ الکرسی و فرقست میان این مقام و آیت زیرا کہ اعراب این دو اسم اینجا منحصر نیست در رفع بلکہ نصب اظہر است بخلاف آیۃ الکرسی کہ اعراب ایشان آنجا منحصر است در رفع وحی در اصل لغت بمعنی مطلق زندہ است و امر او ازوی در اسماء اللہ زندہ دایمی است و قیوم را تفسیر آیۃ الکرسی تفسیر کردہ اند بذاتی کہ دایم القیام است بتدبیر و حفظ خلق و او مشتق قام بالامر اذا حفظ و این تفسیر کہ ذکر کردہ شد قیوم را یک چیز از اجزای حقیقت اوست زیرا کہ حقیقت او چنانکہ ذکر کردہ اند در تفاسیر در جمیان فضایل آیۃ الکرسی و خاصیت آن ذاتیست کہ قایم باشد بنفس خود و مقیم باشد غیر خود را پس او واجب الوجود لذاتہ باشد و موجد غیر خود و ہر چہ موجد است متقوم نیز اوست پس دایم القیام باشد بذات بتدبیر خلق و حفظ او و در تفسیر **قاضی** در اول سورۂ آل عمران گفتہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اسم اعظم خداوند سبحانہ در سہ سورتہ است در سورہ بقر اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم و در آل عمران اللہ لا الہ الا ہو و در طہ و عنت الوجوہ للحی القیوم و این ہر دو وصف دلیل اند بران قول کہ اللہ لا الہ الا ہو زیرا کہ ہر گاہ حفظ و تدبیر خلق او کند مستحق عبادۃ ایشان او باشد نہ غیر **و اتوب الیہ** یعنی باز میگردم بخدای سبحانہ و معنی توبہ در عرف ترک گناہ است تفسیر آن بباز گشتن بخدای سبحانہ اشارت است بآنکسی کہ بی توبہ است و از ارتکاب معاصی میکند بندہ ایست بگریختہ از خداوند خود چون توبہ کرد و ترک گناہ کرد و باز گردید بصاحب خود از اینجا گفتہ اند کہ ہر کہ سبب توبہ بندہ گردد چنان باشد کہ بندہ بگریختہ را بصاحبش رد کردہ باشد پس مراد را باشد از حق سبحانہ و تعالی اعادت رد کردن بندہ بصاحبش و آوردن توبہ بعد از استغفار ازان جہت است کہ اگرچہ با استغفار گناہ آمرزیدہ میشود اما چون توبہ نباشد گاہ باشد کہ باز بگناہ افتد و چنان شود کہ گویا استغفار نکردہ است پس استغفار بی توبہ فایدہ چندانی ندارد خاصۃ سالک را کہ تا سالک توبہ نکند و ترک معصیت ننماید روح او را در فضای عالم ملکوت راہ ندہند چہ جای آنکہ بحضرت حق سبحانہ

صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ خدای سبحانہ میگوید روز قیامت کہ کجا اند آنانکہ یکدیگر را دوست میداشتند
از برای رضای من امروز برانداز م ایشان را در سایۂ خود در روزی کہ ہیچ سایہ نیست غیر سایۂ من
و در موطای امام مالک آمدہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت خدای سبحانہ کہ واجب است
دوست داشتن من کسانی را کہ ہنشین میکنند بانگہ یکدیگر ہ برای من و کسانی را کہ با یکدیگر جوانمردی میکنند
از برای من و در مسند امام احمد آمدہ کہ گفت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ آیا میدانید
کہ کدام عمل از عملہای دوستر است پیش خدای سبحانہ بعضی گفتند نماز و زکوٰۃ و بعضی گفتند کہ جہاد و بعد از آن
گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دوسترین اعمال پیش خدای سبحانہ دوستی است از برای
خدای سبحانہ و دشمنی است از برای خدای تعالے و دیگر باید دانست کہ در ماہیت و حقیقت
محبت اقوال بسیار است و در لب مرقاضی گفت کہ محبت حق سبحانہ و تعالے بندگان را عبارت است
از ارادۂ او و در راہ ممنون ایشان را و توفیق دادن در دنیا و ثواب نیک دادن در آخرت و محبت
بندگان او را عبارت است از ارادۂ طاعت او و پرہیز کردن از معصیت و در شرح مواقف
این تفسیر را آورده و نیز گفتہ اند محبت ما خدای را سبحانہ کیفیتی است روحانی مترتب بر تصور کمال
مطلق در وی علی الدوام و مقتضی است توجہ نام را بحضرت او اما محبت ما غیر او را کیفیتے است
مترتب بر تخیل کمالی در وی مانند لذت یا منفعت و در کیمیای سعادت تفسیر کردہ محبت
بندہ را بدلیل طبعی بچیزی کہ خوش بود بسبب از اسباب اما علی کل تقدیر بالاتفاق جمیع اہل مذاہب
محبت را اثری خاصہ است و ہر کہ آن خاصیت در وجود دریابد البتہ اہل محبت است و آن
خاصیت آنست کہ ہمہ نیک از برای محبوب خواہد و ہیچ بدی در حق او روا ندارد و این خاصیت
نسبت بحضرت حق سبحانہ باین معنی است ہمہ تعظیم او خواہد و تبرک تعظیم او راضی نباشد و محبت را
چہار مرتبہ است اول آنکہ خط محبت از محبت پیش از خاصیت مذکورہ نباشد و این ادنے
مراتب است و دوم آنکہ با وجود این امر دنی او باشد و سوم آنکہ با وجود این سایر محبوبان را فدای
او سازد و چہارم آنکہ نفس خود را فدای او سازد و باید دانست کہ ہمہ مراتب محبت شریک اند
درین معنی کہ سبب انضمام اند یا محبوب در آخرت الی القیوم این ہر دو اسم منصوب اند
باین صفت اللہ اند یعنی زندہ است اللہ ہمیشہ و دایم القیام بتدبیر و حفظ خلق و حافظ حدیث

شفاعت او این سخن با غلام الخلیل گفتند ازان توبہ کرد و ہر چہ داشت پیش مشایخ فرستاد و نگرکہ انکار
این طایفہ آخر امر در ارتوبہ رسانید کسی کہ اقرار داشتہ باشد خود چون بود بزرگان گفتہ اند خویشتن
را در میان ایشان در خوران و خویشتن را از ایشان و از دوستان ایشان فرا نمای اگر چہ
دانی کہ چگونہ سوائی عاشق نمائی خویشتن را اگر چہ نہ تا فردا کہ گویند تو کیستی گوئی از دوستان
ایشانم و چون این سخن ایشان بشنوی اگر چہ معنی ندانی سر در جنبان تا فردا گوئی از سر جنبان ایشانم
گویند بیا کہ ترا حقی است مگر بدان سبب بر ہی و در ذکر ابو جعفر صندلانی قدس اللہ سرہ آوردہ
دی گفتہ کہ باول ارادت مصطفے را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بخواب دیدم نشستہ در صدر رسالت و
جمعی از مشایخ گرد بر گرد وی مصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بر نگریست و بر آسمان باز کشادند و فرشتہ
فرود آمد طشتے ابریقی در دست پیش یک یک می نہاد و دست می شستند چون بمن رسید
گفتند بر گیرید کہ او نہ از ینہا نست ابریق و طشت برداشت و بر فت من
گفتم یا رسول اللہ من نہ از ایشان ام اما دانی کہ من ایشانرا دوست میدارم مصطفے گفت صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم کسی کہ ایشان را دوست دارد از ایشان است طشت باز آوردند تا من دست
بشستم مصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در من نگریست و می خندید گفت ما او دوست میدارے
بائی ابو جعفر گفت کہ آن وقت صحبت من نداشت این قوم بود ابراہیم او ہم قدس سرہ گوید شبی
بخواب دیدم کہ فرشتہ طومارے در دست داشت و چیزی مینوشت گفتم چہ مینویسی گفت نام دوستان گفتم نام من
نوازایشان نہ گفتم مرا ہم بنویس کہ من نہ از ایشانم و نہ دوست او یم اما دوست دوستان او یم
ایشان را دوست میدارم درین بودم کہ فرشتہ در رسید گفت طومار از سر گیر و نام او بر سر بنویس
کہ دوست دوستان من است ابو العباس عطا گوید کہ اگر نتوانی کہ دست در دوستی او زنی
دست در دوستی دوستان او زن اگر چہ در درجہ بایشان نرسی تا شفیع باشند و شیخ عمر قدس اللہ
گفت کہ شیخ شیروانی قدس سرہ گفت اگر پای در آید بخراسان روید بزیارت کسی کہ ما را دوست
دارد شیخ عباس قدس سرہ گفت کہ شیخ شیروانی قدس سرہ گفت وصیت میکنم شما را بہ نیکوئی
باکسی کہ این طایفہ را دوست دارد تمام شد کلام نفحات اما فضیلت بحث جمیع دوستان حضرت
حق سبحانہ علی وجہ العموم بی آنکہ تخصیص کردہ شود بدوستی آنست کہ در صحیح مسلم آمدہ کہ گفت پیغمبر

همچنانکه در حدیث آمده که مردی را انگیخته میشود با کسی که او را دوست میدارد و نیز در کتاب آورده است که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که هر که میرد با دوستی آل محمد شهید میرد و آگاه باشید که هر که میرد با دوستی آل محمد بشارت دهد او را غیر راشل به بهشت و بعد ازان منکر و نکیر آگاه باشید که هر که میرد با دوستی آل محمد گرداند خدای سبحانه زیاده کنند در قبر او ملایکه رحمت را و آگاه باشید هر که میرد با دوستی آل محمد میرد بر سنت و جماعة خدای سبحانه او را روزی گرداند تمام شد کلام فصل الخطاب اما خاصیت محبت مشایخ طریقت قدس الله اسرارهم آنست که در شریعة الاسلام آورده است و نیز منقول است از حضرت سلطان ابوسعید ابوالخیر قدس الله سره در مقامات ایشان که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هر که دوست دارد قومی را از برای اعمال ایشان برانگیخته شود در جماعت ایشان وحساب کرده شود بحساب ایشان اگرچه نکرده باشد اعمال ایشان را **و در کتاب شعب الایمان** آورده است که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که اگر دو بنده یکدیگر را دوست میدارد از برای حق سبحانه یکی در شرق و یکی در مغرب هر آینه جمع کند ایشان را روز قیامت و گوید هر کدام ایشان را که این است آنکه دوست میداشتی او را از برای من **و در نفحات** آورده است که سخنان مشایخ و دوستان حق تعالی دوستی ایشان آورد و دوستی ایشان ترا با ایشان نسبت افکند چنانکه گفته اند المودة احد القرابتین یعنی دوستی یکنوع است از خویشان یعنی خویشی دو نوع است یکی ازان دو مودة است و ابوالعباس عطا قدس سره گوید که اگر نتوانی که دست در دوستی او زنی دست در دوستی دوستان او زن که دوستی دوستان او نیز دوستی او است و در ذکر شیخ علی ابن حمزه اصفهانی قدس سره آورده که او حضرت رسالت پناه را صلی الله علیه وآله وسلم در خواب دیده که میگفت دوستی این طایفه و این سخنان عین حقیقت است شیخ الاسلام یعنی خواجه عبدالله انصاری قدس الله سره گفت که دوستی این کار نزدیک است که از کار بود که از حقیقت هیچ چیز مجاز نرود و غلام الخلیل شخصی بود که دشمن مشایخ و درویشان بود و قصد خون ایشان میداشت و در آخر عمر مجذوم شد یکی از بزرگان این طایفه بشنید گفت یکی از رسیدگان متصوفه همت در وی بسته است و نیک نکرده که او منازع این طایفه بود گاه گاه اعمال ایشان بوی آنجا میگرفت خدایش

کہ مردی بود وہ در بنی اسرائیل کہ مدتی صد سال عصیان می ورزید و گردن کشی میکرد و حضرت
حق سبحانہ دلیری مینمود پس دران ہنگام کہ مردہ است گرفتند بنی اسرائیل پای او را نداختند او را
در جای مہر زبس وحی آمدہ است از حضرت حق سبحانہ بموسی علیہ السلام کہ بدر کن او را از جای
مہر زشبوی او اگفن کن و نماز کن بروی با ہمہ بنی اسرائیل پس موسی علیہ السلام بجا آوردہ آنچہ
ماموربودہ بآن تعجب کردہ اند بنی اسرائیل ازین کار و خبر کردہ اند موسی را علیہ السلام کہ بنود درین
بنی اسرائیل از حد تجاوز کنندہ تر پیش خدای سبحانہ و پر گناہ تر از وی پس گفتہ است موسی اعلم
کہ دانستہ ام آنچہ میگوئید ولیکن خدای سبحانہ امر کردہ است مرا باین پس بنی اسرائیل گفتہ اند
کہ پرس از برای ما از پروردگار خود عزوجل یعنے از سر این کار پس موسی علیہ السلام پرسیدہ است
از پروردگار خود سبحانہ و گفتہ ای پروردگار من میدانی آنچہ میگویند پس وحی فرستادہ است
خدای سبحانہ بموسی علیہ السلام کہ راست گفتند کہ او نافرمانی من کردہ است صد سال ولیکن
او روزی از روزہا بکشاد توریتہ را نظر کرد بنام محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ مکتوب بود در
توریتہ و بوسہ داد او را و بنہاد او را بر چشم خود پس خبر دادم او را بدین کہ دارا و آمرزیدم گناہان
صد سالہ او را و نیز در فصل الخطاب آوردہ است کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہر کہ مرا
دوست دارد با من خواہد بود در بہشت و در حدیث است بروایۃ ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ
کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم قوی ترین محبت امت من آن باشد کہ بعد از من باشند
و مرا دوست دارند کہ اگر مرا بدیدندی اہل و مال را فدا کردندی اما فضیلت محبت آل رسول
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم آنست کہ در فصل الخطاب آوردہ کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ
محبت آل مانمی باشد مگر از جہۃ صفای استعداد اہل این محبت و از جہۃ پاکی آفرینش او را و این
محبت سبب آنست کہ توفیق ابد صاحب او را و از برای حسن متابعت و از برای قبول ہدایۃ
کہ رسد بمقام مشاہدہ پس گردد از اہل ولایت محشور گردد با ایشان در قیامت و نیز در ین
کتاب گفتہ است کہ گفت بعضی از عارفان ثمرہ و فائدہ محبت خویشان پیغمبر صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم عاید است با اہل این محبت از جہۃ بودن این محبت سبب نجات ایشان زیرا کہ
محبت منقضی مناسب روحانیت کہ آن مناسب تلزم اجتماع ایشان است با آقای او در حشر

که همچنانکه واجب است که محبت حضرت حق سبحانه غالب باشد بر محبت دیگران همچنین واجب است
که محبت حضرت رسالت صلی الله علیه وآله وسلم غالب باشد بر محبت دیگران زیرا که در صحیحین آمده
که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که مومن نمی شود بعضی از شما تا آنوقت که باشم من دوستتر
او از پدر او و فرزندان او و از همه مردم در **فصل الخطاب** آورده که از جمله دوستی رسول الله
است صلی الله علیه وآله وسلم ترجیح سنتهای او بر رای وعقل و یاری کردن بمال ونفس وقول
وعلامت دوستی رسول صلی الله علیه وآله وسلم پیروی کردن است او را در ظاهر بعد ازان در
باطن واز جمله پیروی او در ظاهر ادای فریضها است واجتناب خرابیها است ومتخلق شدن
باخلاق او ومؤدب شدن است بشمایل وآداب او وپیروی کردن است آثار او را وتجسس
کردن است اخبار او را بی رغبت شدن است در دنیا وروی گردانیدن است از ابناء دنیا
ودوربودن است از اهل غفلت وهوا وترک کردن است مفاخرت وتکاثر را از دنیا وردی
آوردن است باعمال آخرت ونزدیک جستن است باهل آخرت ودوست داشتن است
فقیران را ودوست گرفتن است ایشانرا ونزدیک ساختن است ایشانرا بخود وبسیار نشستن است
بایشان واعتقاد کردن است فضیلت ایشانرا بر اهل دنیا بعد ازان دوست داشتن است از برای
خدای سبحانه قریب محب را یعنی آنانکه نزدیک اند بخدای سبحانه ودوست گردانیده شده اند
پیش خلق واینها عبارت اند از علماء وعباد وزهاد ودشمن داشتن است از برای خدای سبحانه
بعید مبغض یعنی آنانرا که دور اند از خدای سبحانه ودشمن گردانیده شده اند پیش خلق واینها عبارت اند
از اهل ظلم وبدعت ودوست داشتن است تابعان رسول را صلی الله علیه وآله وسلم واز جمله پیروی
حال باطن پیغمبر است صلی الله علیه وآله وسلم مقامات یقین ومشاهدات علوم الایمان مثل خوف
ورجاء وشکر وحیاء وتوکل وشوق ومحبت وفارغ کردن دل را از برای خدای سبحانه ویگانه
ساختن قصد وتوجه را از برای خدای سبحانه وموجود شدن الطمینان دل به سبب ذکر خدای
سبحانه تمام شد کلام فصل الخطاب وبعضی از خاصیات دوستی رسول صلی الله علیه وآله وسلم
وتعظیم نام او آنست که هرکه او را دوست دارد ونام او را تعظیم کند خدای سبحانه او را بیامرزد
اگرچه گناهان باخود بسیار برده باشد آغرت در **فصل الخطاب** آورده از کتاب قوة القلوب

جان موسی جانب سبطی شدہ ✤ جاذبہ را اینچنین اکثر ببین ✤ کہ تو جنس کیستی از کفر و دین ✤
گر بہ ہامان مائلی ہامانی ✤ ور بموسی مایلی سبحانی ✤ و نیز در صحیحین آمدہ کہ مردی گفت یا رسول اللہ
چہ گوئی در حق کسی کہ قومی را دوست میدارد و نمیرسد بکردار ایشان گفت مرد با کسی است
کہ او را دوست دارد و در **فصل الخطاب** آوردہ از کلام حضرت حجۃ الاسلام امام محمد
غزالی قدس روحہ کہ دعوی محبت آسان نیست پس نباید تا آدمی گمان برد کہ از جملہ محبان است
ولیکن محبت را نشان و برہانست باید کہ آن خود طلب کند و آن ہفت است اول آنکہ مرگ را
کارہ نباشد کہ ہیچ دوست دیدار دوست را کارہ نبود اما روا بود کہ محبت بود و کارہ بود بتعجیل
مرگ را کہ زاد آن ہنوز نساختہ باشد و نشان این آن بود کہ در شتافتن زاد بیقرار بود دوم
آنکہ محبوب حق تعالے بر محبوب خود ایثار کند و ہر چہ داند کہ سبب قرب وی است نزد محبوب
فرو نگذارد و ہر چہ داند کہ سبب بعد و بیست ازان دور بود و این کسی بود کہ خدای تعالی را
بہمہ دل دوست دارد و اگر معصیتی کند دلیل نکند بر آنکہ محبت نیست بلکہ بدانکہ دوستی وی
بہمہ دل نیست سوم آنکہ ہمیشہ ذکر حق تعالے بر دل وی تازہ بود دیران مولع بود بی تکلف
و ہر کہ چیزی را دوست دارد ذکر آن بسیار کند و اگر دوستی تمام بود خود ہیچ فراموش نکند چہارم آنکہ
قرآن را کہ کلام وی است و رسول را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم و ہر چہ بوی عز و علا منسوبیست دوست
دارد و چون دوستی قوی باشد ہمہ خلق را دوست دارد کہ ہمہ بندگان وی اند بلکہ ہمہ موجودات
را دوست دارد کہ ہمہ آفریدۂ وی اند پنجم آنکہ بر خلوب و مناجات حریص بود دوست دارد
کہ شب در آید تا زحمت عوایق برخیزد و وی بخلوت با دوست مناجات کند و چون خواب
و حدیث از خلوت بشب دوست تر دارد دوستی وی ضعیف بود ششم آنکہ عبادت بروی
آسان شود و ثقل آن از وی بیفتد و چون دوستی تو بود ہیچ لذت بلذت عبادت
نرسد و شوار چگونہ بود ہفتم آنکہ ہمہ بندگان مطیع وی را دوست دارد و بر ہمہ رحیم و مہربان
و مشفق باشد و ہمہ کافران و عاصیان را دشمن دارد کہ اشداء علی الکفار رحماء بینہم این و
امثال این علامت بسیار است ہر کہ را دوستی وی تمام بود در وی ہمہ این صفات موجود بود
و آنکہ در وی بعض ازین باشد دوستی بقدر آن بود تمام شد کلام فصل الخطاب و دیگر باید دانست

وجاذبیت است از نسوان بین

میل معشوقان خوش و با فر کند + لیک عشق عاشقان تن زہ کند + میل معشوقان خوش و فربہ کند + میل معشوقان دوزخ افروختہ + میل عاشق جان اورا سوختہ + کہربا عاشق بشکل پی نیاز + کاہ میکوشد دران راہ دراز + عشق زاو صاف خدای بی نیاز + عاشقی بر غیر او باشد مجاز + ہر کہ عاشق دید نش معشوق دان + گو نیست ہست این و ہم آن + چون درین دل برق مہر دوست خست + اندران دل دوستی میداند کہ ہست + در دل تو مہر حق جوشد دو تو + ہست حق را بی کمانی مہر تو + ہیچ بانگی کف زدن یا بدبدر + از یکی دست تو بید ست دگر بید لانرا بہر آن جستہ بجان + جملہ معشوقان شکاری عاشقان + تشنگان گر آب جویند از جہان آب جوید ہم بعالم تشنگان + تشنہ می نالد کہ گو اب کوار + آب ہم نالد کہ گو آن آب خوار + جذب آبست این عطش در جان ما + ما ازان اوراد او نیم زان ما + نالہ سنگ و ریش بی جذبہ نیست زانکہ ہر راغب اسیر رہ زنیست + حاصل آنکہ ہر کہ او طالب بود + جان مطلوبش بدو راغب بود دیگر باید دانست کہ محبتی کہ در و فضیلتی ہست و جایز نیست کہ کسی ازان خالی باشد بر انواعست اول محبت حضرت حق سبحانہ و دیگر محبت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و دیگر محبت سایر انبیاء علیہم الصلوۃ والسلام و دیگر محبت آل و اصحاب رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم رضی اللہ علیہم اجمعین و دیگر محبت مشائخ طریقہ از صحابہ و غیر صحابہ رضی اللہ عنہم اجمعین و دیگر محبت علماء شریعت رضی اللہ عنہم اجمعین و دیگر محبت زہاد و عباد و سایر صالحان اما خاصیت محبت حضرت حق سبحانہ و محبت رسول صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم آنست کہ ہر کہ ایشانرا دوست دارد در آخرت با ایشان باشد اگر چہ عمل بسیار نداشتہ زیرا کہ در صحیحین آمدہ از روایت انس بن مالک رضی اللہ عنہ کہ او گفت کہ مردی گفت یا رسول اللہ قیامت کی ست گفت وای تو چہ آماد کردہ ای برای قیامت گفت اما نکردہ ام از برای قیامت چیزی لیکن این ہست کہ دوست میدارم خدای را سبحانہ و رسول او صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ تو با آنکسی کہ دوست میداری او را در آخرت گفت انس رضی اللہ عنہ ندیدم مسلمانی را کہ شاد شدہ باشد بعد از اسلام ہمچو شادمانی ایشان ازین بشارت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم ناریان مر ناریان را جاذبند + نوریان مر نوریان را طالبند + جان ہمان جاذب قطبی شد

محبت غیر باشد و سبب از دیاد محبت حضرت حق سبحانه و این محبت زیاده میگردد و تکرار این کلمه تا حدی که بنده بدرجهٔ محبت ذاتی میرسد و محبت ذاتی مثمر تجلی ذاتی میشود و حقیقت شرک آنجا منتفی میگردد و محبت حضرت حق سبحانه بر انواع است یکنوع آنست که از ترس عقابست دوم آنست که بر طمع ثواب است و سوم آنست که نه از جهت خوف و طمع است و این محبت را محبت ذاتی میگویند و این محبت را سبب قرب تجلی ذاتی داشته اند و ادنا مراتب محبت نوع اول است و اعلی آن آخر است و این محبت عارفان و صدیقان و سالکان است و همچنین طاعت حضرت حق سبحانه برین سر نوع است چنانکه گفته اند ؎ خلق جهان که محمدت داد ار میکنند + هستند بر سه قسم که این کار میکنند + قسمی شدند از پئی جنت خدا پرست + وین هم عادتست که تجارت میکنند + قومی ذ گر کنند پرستش زبیم او + وین کار بندگانست نه احرار میکنند + جمعی نظر ازین دو جهت قطع کرده اند + بر کار هر دو طایفه انکار میکنند + انیست راه عشق که این فرقه میروند + سیر و سلوک راه بهنجار میکنند + و بباید دانست که محبت حضرت حق سبحانه بنده را سابق است بر محبت بنده او را که چنانکه گفته نجبهم و یحبونه بلکه گفته اند سه محل است که فعل حضرت حق سبحانه سابق است بر فعل بنده اول محبت است چنانکه یاد کرده آمد دوم توبه است چنانکه فرموده ثم تاب علیهم لیتوبوا یعنی توفیق توبه داد ایشانرا تا توبه کنند سوم رضاست که رضای حضرت حق سبحانه از بنده سابق است بر رضای بنده ازوی چنانکه فرمود رضی الله عنهم و رضوا عنه و گفته اند که ممکن نیست که بنده حضرت حق سبحانه را دوست دارد و او بنده را دوست ندارد بلکه محبت حضرت حق سبحانه غالب است بر محبت بنده او را زیرا که هر صفتی از صفات او بر وجه کمال است همچو ذات او پس هر که خواهد که بداند که حضرت حق سبحانه او را دوست میدارد یا نی نظر بر دل خود کند اگر دل خود را بمحبت حق سبحانه می یابد بی تردد بداند که حضرت حق سبحانه او را دوست میدارد والا فلا چنانکه گفته اند ؎ نجوید از انیست که جویان تو نیست + و ر جویای دانند که ترا جویانست ؎ هیچ عاشق خود نباشد وصل جو + گر نه معشوقش بود جویای او + میل معشوقان نهانست و ستیز + میل عاشق با دو صد طبل و نفیر + لیک میل عاشقان لاغر کند +

صوم و نیز اکتفا نکردند بزکوة معهود بلکه نصف اموال یا کل اموال بدادند یا چیزی دیگر قرض
کردند و برانچه دادند افزودند و همه را دادند **منقولست** که امیر المومنین عمر بن خطاب رضی الله عنه
نیمه مال خود پیش رسول صلی الله علیه و آله وسلم آورد رسول گفت که بجهت عیال چه قدر گذاشتی
گفت نیمه مال را و امیر المومنین ابو بکر صدیق رضی الله عنه تمام مال خود پیش رسول صلی الله
علیه و آله وسلم آورد گفت رسول بجهت عیال چه گذاشتی گفت صدیق خدا و رسول او و گفت بنیکما کمابین
کلمتکما یعنی تفاوت درجه شما در سخن شماست **ودر نفحات** در آخر ذکر شیخ ابراهیم خواص
قدس سره آورده که شخصی از شبلی قدس الله روحه پرسید که از دویست درم چند درم زکوة باید
داد گفت آن تو بگویم یا آن خویش گفت آن تو کدام است و آن من کدام گفت ترا از دویست
درم پنجدرم بباید داد مرا از دویست درم دویست و پنجدرم گفت این دویست خود دانم
اما آن پنج کدام اند گفت آن دویست درم که داری بدهی و آن پنج دیگر وام کنی گفت این
مذهب کیست گفت مذهب ابو بکر صدیق است رضی الله عنه و ازینجا معلوم میگردد که ابو بکر
صدیق رضی الله عنه صرف مال باین نوع نیز کرده بود غیر ازانکه کل اموال پیش رسول صلی الله
علیه و آله وسلم آورده بود پس هر چند صرف مال بیشتر محبت حق سبحانه غالب تر و بنده بحق نزدیکتر
و ازینجاست که پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم گفت السخی قریب من الله قریب من الناس قریب
من الجنة و بعید من النار و **فصل الخطاب** آورده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم
که بهشت سرای جوانمردان است و بنا فریده است خدای تعالی و لی هرگز مگر بر صفت
سخاوت هر آینه که نادان سخی دوستر است پیش حق سبحانه از عابد بخیل و نیز اکتفا نکرده اند
بترک اولاد و ازواج و اقارب و اوطان در مدة معینه که آن وقت رفتن و آمدن است
از حج بلکه ترک اولاد و ازواج و اقارب و اوطان کرده اند بالکلیه با وجود اقامت یا باختیار
غربت **و در خبر است** که هر گاه دوستی حضرت سبحانه بنده را بسیار شود او را جدا گرداند از
اموال و اولاد و ازواج و عزیزی فرماید **بیت** با قافله و نفر همنشینم کردی + بی خویش و
تبار بی قرینم کردی + این مرتبه مقربان درگفت + یا رب بچه خدمت همنشینم کردی
و چون کلمه طیبه ازین اسما منفی شرک و نفی محبت غیر است پس تکرار این کلمه مفید نقصان

این شریک است زیرا که این شریک را چون وجود نباشد محبت او را نیز وجود نخواهد بود و نماز کردن
حضرت حق سبحانه را تنها نه غیر او را اثبات این دعویست زیرا که چون عبادت را تخصیص باو کرده
باشد می باید که مستحق عبادت پیش او همین معبود باشد و پس روزه داشتن اثباتست مر غالبیت
محبت حق را بر محبت شهوت فرج و شکم و زکوة دادن اثبات است مر غالبیة محبت حق را
بر محبت مال زیرا که این محبوب را که مال است در راه رضای آن محبوب دیگر صرف کردن
و حج کردن و ترک اولاد و ازواج و اقارب و اوطان گرفتن برای زیارت حج اثبات است
مر غالبیة محبت حق را سبحانه بر محبت اولاد و ازواج و اقارب و اوطان و ترجیح دلالت
دارد در غالبیة محبت حق سبحانه بر محبت مال زیرا که حاجی ترک بعض از اموال میکند و میگذارد
در وطن و بعض دیگر را صرف میکند در رفتن و آمدن و امارتبهٔ جهاد از حج زیاده است زیرا که آنچه
حج دلالت بران میکند جهاد نیز میکند و نیز دلالت دارد جهاد بر غالبیة محبت حضرت حق سبحانه
بر محبت جان و لهذا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم جهاد را ذروهٔ اسنام دین خواند یعنی بلندی
کوهان دین و حضرت حق سبحانه وعید فرموده کسانی را که ایشان غیر را دوستر میدارند از خدای
سبحانه و از رسول او صلی الله علیه و آله و سلم و گفته قُلْ اِنْ کَانَ آبَاؤُکُمْ وَ اَبْنَاؤُکُمْ وَ اِخْوَانُکُمْ وَ اَزْوَاجُکُمْ
وَ عَشِیرَتُکُمْ وَ اَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَ تِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ کَسَادَهَا وَ مَسَاکِنُ تَرْضَوْنَهَا اَحَبَّ اِلَیْکُمْ مِنَ اللّٰهِ وَ رَسُولِهِ
وَ جِهَادٍ فِی سَبِیلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰی یَاْتِیَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ یعنی بگوای محمد که اگر باشد پدران شما و پسران شما
برادران شما و مالهای که کسب کرده اید انرا و تجارت که میرسد از کشادی مسکنها که خشنود میدارید
و خوشحال ازان اگر باشد این چیزها دوستر پیش شما از خدای سبحانه و از رسول او صلی الله علیه
و آله و سلم پس منتظر و نگران باشید تا بیارد حق سبحانه عقوبت خود را و بباید دانست که کسانیکه
بشناختند بنا بر اسلام بر بین پنج چیز اکتفا نکردند بر گفتن کلمهٔ طیبه احیانا بلکه اکثر اوقات خود را
مستغرق تکرار این کلمه گفتن گردانیده و نیز اکتفا نکردند به پنج وقت نماز بلکه اشراق و چاشت
و تهجد و تسبیحات و امثلهای اینها افزودند چون از نماز ظاهری عاجز آمدند بحقیقت روح نماز
که ربط قلبست بحضرت معبود بی مزاحمت شعور بماسوی اشتغال نمودند و نیز اکتفا نکردند بماه روزهٔ
ماه رمضان بلکه اکثر اوقات را ببروزه مصروف گردانیدند و بعضی گفته اند الدنیا یوم و لنا فیه

کہ در خانہ تو ام اگر گرسنہ داشتی یا برہنہ ہمہ را صبر کردم و در سر ما و گرما ہر چہ بر من رسید از سختی ہمہ را تحمل
کردم و ہر چہ آوردی زیادت نہ طلبیدم و نام تنگ تو نگاہ داشتم و از تو پیش کسی شکایت نکردم این
ہمہ را از برای آن تحمل کردم تا ہمہ مرا باشی و من ترا بینم اما اگر با من دیگری را شریک سازی دست
از من بدار من بیش خواجہ عبد الخالق غجدوانی میروم تا داد خود بیابم دست از دامن خواجہ ندارم
از سخن آن زن خواجہ خوشوقت شدہ اند و آب از چشم ایشان روان شدہ مانند و گفتہ اند کہ اے
عبد الخالق این زن در محبت مخلوقی اینچنین درست آمدہ است چنین شاید از تحمل کردہ
این سخن پیش است روندگان را و راہ اندیشہ کردم کہ این سخن را در قرآن دلیلے یابم این آیت را
یافتم کہ خداوند تعالے میفرماید ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء
و دیگر باید دانست کہ حضرت حق سبحانہ ہمچنانکہ اشراک را در الوہیتہ دشمن میدارد در محبت
نیز ہمچنین دشمن میدارد و شرکاء محبت بر تو اند بعضی ازین شرکاء شریک الوہیتہ است
کہ تا بت پرست بت را دوست ندارد نمی پرستد و بعضی ازینہا شہوت فرج و شکم است و بعضی
ازینہا اموال و اولاد و ازواج و اقارب و اوطانست و ضرر محبت شہوۃ و مال و مانند
آن فاحش است کہ این محبت غالب بر محبت حضرت حق سبحانہ تعالے یا برابر باشد
تا اگر محبت حق سبحانہ غالب باشد آنقدر ضرر ندارد و علامۃ غالبیۃ محبت بر محبت دیگر آنست
کہ یکی ازین دو محبوب را ترجیح کردہ شود بر دیگری مثلا حضرت حق سبحانہ محبوب است
و شہوت و اموال بر محبوب است پس اگر کسی را بجہۃ رضای حضرت حق سبحانہ ترک
شہوت کند و صرف اموال نماید در جای کہ امر کردہ است بترک شہوت و صرف اموال
آنجا معلوم گردد کہ محبت حق سبحانہ غالب است و سبب نجات باشد و اگر نتواند ترک
شہوت کردد و صرف مال کند محبت شہوۃ و مال غالب باشد و سبب ہلاک باشد و دیگر
باید دانست کہ چون اشراک در الوہیت دشمن بود و اشراک در محبت بر وجہ غالبیۃ نیز دشمن
بود بنای سلمانی بر پنج چیز شد تا اشراک الوہیتہ منقطع گردد و اشراک این شریک در محبت
حق سبحانہ بر منتفی شود و اثبات غالبیۃ محبت حق سبحانہ بر محبت سایر شرکاء محبت بظہور
آید پس میگویم کلمۂ طیبہ دعوی نفی شریک الوہیتہ است و نفی این شریک مستلزم نفی محبت

کلمہ مع شرایط معروفہ امر کردہ اند تا انوار قلبیہ و معارف یقینیہ بظہور آید چنانکہ عزیزی گفت
بیت بر تخت وجود ہر کہ شاہنشاہیست ✤ او را سوی عالم حقیقت راہ است ✤ ہر نور یقین
کہ در دل آگاہ است ✤ از گفتن لا الہ الا اللہ است ✤ و از کلمات طیبات انفاس زاکیات
حضرت مرشد صمدانی و آن مقتدای خلایق حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی است قدس اللہ سرہ
ع ای آنکہ ترا غم جمال و جاہ است ✤ اندیشہ باغ و راغ و خرگاہ است ✤ ما سوختگان عالم
تجریدیم ✤ ما را غم لا الہ الا اللہ است ✤ و حضرت سلطان المتاخرین و سلالۃ المتقدمین و
آن ہمای ہمایون سایہ حضرت شیخ نجم الدین دایہ قدس سرہ فرمودہ اند بیت تا دل ز بد و نیک
جہان آگاہ است ✤ دستش ز بد و نیک جہان کوتاہ است ✤ زین بیش بود دو بے ہزار اندیشہ
اکنون ہمہ لا الہ الا اللہ است ✤ دیگر باید دانست کہ لا الہ الا اللہ دلالت میکند بطریق اجمال
و تفصیل بر وجود ذات و بر وجوب وجود او بر ثبوت جمیع صفات کمال و بر سلب جمیع صفات
نقصان چنانکہ بتفصیل او مذکور خواہد شد و در تفسیر اللہ لا الٰہ الا ہو و دیگر باید دانست کہ دو سہ
ترین اذکار نزد حضرت پروردگار این کلمہ است زیرا کہ اعظم و ابغض ذنوب نزد حضرت علام
الغیوب جل ذکرہ شرک است و درین کلمہ قطع این گناہ قبیح است و لہذا کہ شرک اعظم و ابغض ذنوب است
حق سبحانہ با آنکہ خود را واسع المغفرت خواندہ و توصیف رحمت خود بآن کردہ و رحمتی وسعت کل
شیء در مغفرت را مسدود نگردانیدہ ہر اہل شرک و ما دراہی این گناہ قبیح را از ہر جنس کہ باشد
در محل جواز مغفرت داشتہ چنانکہ فرمودہ اند ان اللہ لا یغفر ان یشرک بہ و یغفر ما دون ذلک
لمن یشاء یعنی بتحقیق کہ خدای سبحانہ نمی آمرزد این را کہ شریکی اثبات کردہ شود او را و می
آمرزد غیر شرک را از کسی کہ خواہد و در سنن ترمذی و در مسند امام احمد و دارمی آمدہ حدیثی کہ
مضمونش اینست کہ گفت حضرت حق تعالے کہ ای فرزند آدم و یوکیش در حالتی کہ بیاری
بسر روی زمین از گناہ کہ شریک نسازی با من چیزی را پیش آنم با تو بہ پیری روی زمین از زری
مغفرت منقول است از حضرت خواجہ خواجگان خواجہ عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
کہ مضمونش اینست کہ ایشان در شبی کہ ماہتابی بودہ بغایت روشن بر بام صومعۂ خود بعبادت
مشغول بودہ اند و در ہمسایگی ایشان زنی با شوہر خود گفت و گوی میکرد کہ قریب الاعتدال است

صالح و بگناه باشد استغفار کردن در حق او سبب رفع درجه او میگردد و یا گوییم استغفار او
بعد از مغفرة صاحبش میتواند که بجهت گناهان آینده صاحبش باشد یا بحقوق عباد باشد که در ذمه صاحب او باشد آن است
که طلب از حضرت حق سبحانه تعالی ارباب حقوق را چیزی و مدارج بهشت چندانکه راضی شوند
و معنی استغفار از جهة حقوق عباد آنست که طلب حضرت حق سبحانه ارباب حقوق را چیزی
و هم از بهشت چندانکه راضی شود و نیز بصحت رسیده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که هر که
هفتاد هزار بار لا اله الا الله بخواند از آتش دوزخ نجات یابد و در بعضی روایة آمده که آزاد گردانند
خود را از آتش دوزخ همچنین هر که بخشد ثواب هفتاد هزار بار لا آله الا الله را آنکس نجات یابد
از آتش دوزخ و در **نفحات** در ذکر شیخ ابو الربیع مالقی آورده که در حدیث نبوی وارد است
آن معنی که هفتاد هزار بار کلمه لا آله الا الله گفتن را نجات گوینده با آنکس که آنرا به نیت وی گویند
اثر تمام است شیخ ابو الربیع مالقی قدس سره گفته است که من این ذکر هفتاد بار گفته بودم و لیکن
بنام کسی متعین نساخته بودم تا روزی بر مایدهٔ طعامی حاضر شدم با جماعتی و با ایشان کودکی
صاحب کشف بود در آنوقت که آن کودک دست بطعام برد تا بخورد ناگاه بگریست گفتند ش چرا
گریستی گفت اینکه دوزخ را مشاهده میکنم و مادر خود را در وی در عذاب می بینم شیخ ابو الربیع گفت
در باطن با خود گفتم ای بار خدایا تو میدانی که هفتاد هزار بار کلمهٔ لا اله الا الله گفته ام آنرا بجهة آزادی
مادر این کودک از آتش معین گردانید چون من این نیت را با صل خود تمام کردم آن کودک بخندید
و بشاشت نمود و گفت مادر خود را می بینم که از آتش دوزخ نجات یافت الحمد لله پس در طعام خوردن
مشغول شد آن جماعة شیخ ابو الربیع میگوید که مرا صحت خبر نبوی درین باب از کشف آن کودک معلوم
شد و صحت کشف آن کودک بخبر نبوی تمام شد کلام نفحات دیگر باید دانست که فائدهٔ کلمه طیبه آنست که حضرت حق سبحانه
بتوحید ما واحد گردد زیرا که او واحد است در ذات خود محتاج بتوحید کسی نیست بلکه فائدهٔ توحید
راجع به بنده است که بنده بگفتن این کلمه موحد و مؤمن میگردد و دیگر باید دانست که تکرار این کلمه را
چندانکه بگذشت در بیان فضایل او تاثیری عظیم است در صقالت قلب و ظهور غیبیات و تجلی
ذات مقدس حضرت حق سبحانه و از همین جهة است که مشایخ طریقه قدس الله تعالی اسرارهم
این کلمه را اختیار کرده اند از میان سایر اذکار و سالکان متوجه ذات اقدس را تکرار این

غالب است سبب نجات بندہ است از ضرر محبت ماسوی اللہ چنانکہ بعد ازین خواہد آمد و فضیلت
ثالثہ آنست کہ او دلالت میکند بر نفی شریک کہ سبب تمت ایمان شرعی است کہ آن سبب
عصمت جان و مال است در دار دنیا و سبب خلاصی است از خلود در نار در دار عقبی و فضیلت
رابعہ آنست کہ تکرار او مشیر الیٰ طریقت کہ معلوم است نزد ارباب طریقت منتج ایمان شہودی است
کہ مقصود و مطلوب ہمہ سالکان و روندگان راہ حق است و فضیلت اولی و ثانی اگرچہ مشترک است
میان او و میان سایر اذکار لا افضیلت ثالثہ و رابعہ خاصۂ اوست کہ از ہیچ ذکری آن حاصل
نشود پس این کلمہ از دو جہۃ افضل اذکار باشد و در مصابیح و مشکوۃ آمدہ از شرح سنن کہ گفت پیغمبر
صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ گفت موسیٰ علیہ السلام کہ ای پروردگار من تعلیم کن مرا چیزی کہ یاد کنم
ترا بآن گفت بگو لا الہ الا اللہ پس گفت موسیٰ علیہ السلام کہ ای پروردگار من ہمہ بندگان تو میگویند و من
میخواہم کہ چیزی مخصوص گردانی مرا بمن گفت کہ ای موسیٰ اگر ہفت آسمان و ساکنان او را و ہفت
زمین را نہادہ شود در یک پلۂ ترازو و لا الہ الا اللہ را در یک پلہ مرازوی دیگر ہر آینہ میل دہد آنرا لا الہ
الا اللہ یعنے گران تر آید از انہا لا الہ الا اللہ در تنبیہ الغافلین آوردہ است کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ
و آلہ وسلم ہر کہ گوید لا الہ الا اللہ بدر آید از دہان وی مرغ سبز کہ بروی باشد و بال سفید مرصع بدر و
یاقوت پس بدر آید این مرغ بر آسمان پس شنیدہ شود از وی آوازی پست در زیر عرش مثل
آواز زنبور عسل پس گفتہ شود او را کہ ساکن شو یعنی آواز مکن گویند تا آنزمان آمرزیدہ شود صاحب
من پس آمرزیدہ شود صاحب او را بعد ازان گردانیدہ شود برای این مرغ ہفتاد زبان کہ آمرزش
جوید برای صاحب خود تا روز قیامت و ہر گاہ قیامت بیاید این مرغ بیاید و بگیرد دست صاحب
خود را و رہ نمود او را بسوی بہشت و باید دانست کہ این مشروط آنست کہ حق غیر متعلق در ذمۂ او
نباشد و اگر گفتہ شود کہ چون صاحب آن مرغ آمرزیدہ شود پس چہ باشد فایدۂ استغفار این مرغ
برای صاحب خود تا روز قیامت میگویم فایدۂ استغفار بعد از مغفرت رفع درجات است چنانکہ
در مشکوۃ آمدہ از مسند امام احمد کہ گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ بلند سازد حضرت حق سبحانہ
درجہ را از برای بندہ چنانکہ بندۂ صالح در بہشت پس گوید این بندہ کہ ای پروردگار من از کجاست
مرا این درجہ پس گوید خدای عزوجل کہ بسبب استغفار فرزند تو از پس از زین حدیث معلوم شد کہ کسی

که این حصر مستلزم ایمان ست دیگر آنکه میتواند که لا اله الا هو تفسیر عظیم باشد تا اشارت باشد
با آنکه عظیمی که از آسمان اله است باین معنی است زیرا که کمال عظمت در مرتبهٔ معبودیه است
خاصهٔ معبودیتی که برحق باشد و خاصهٔ معبودیتی برحقی که در وشریک نباشد و باید دانست که گفته اند
معنی لغوی آنکه که در کلمهٔ طیب مناسب غیر سالکان و غیر کاملان است اما سالک اگر مبتدی
باشد باید که لا اله الا الله باین معنی گوید که نیست موجودی مگر الله و اگر متوسط باشد باین معنی
گوید که نیست مطلوبی مگر الله و اگر کسی منتهی باشد باینمعنی گوید که نیست هیچ موجودی مگر الله
اما وجه تخصیص مبتدی بمراد آنست که کسی راغب چیزی باشد و باسباب تحصیل او دست نزده
باشد او را مجرد خواهش و آرزوی باشد و او را طالب نمیگویند چنانکه کسی غلامی گم کرده باشد
و جستن بر نخواسته او خواهنده و آرزو برنده غلام است نه طالب او و چون بر سعی سالک در
ابتدار سلوک چندانی ثمره مترتب نشده گویا او هنوز دست باسباب تحصیل نزده است پس
او خواهنده و آرزو برنده باشد و حضرت حق سبحانه مراد او اما متوسط چون بر سعی او بعضی از فوائد
کلی مترتب گشته و سعی او قوت گرفته پس او را طالب توان گفت و حضرت حق سبحانه مطلوب
او و اما منتهی را چون در نهایت مقامات مکاشفه و در آخر مراتب توحید حجاب از پیش نظر
او بالکلیه برخواسته شده و حقیقت حق الیقین روی نموده و ظاهر شده که ماسوی حق را بحسب
وجود حقیقی نیست پس او تواند گفت که لا موجود الا الله اللهم اجعلنا من الواصلین بمرادهم
و من الفائزین بمطلوبهم و من العارفین بمن لا اله الا هو و دیگر بدانکه لا اله الا هو کلمه توحید است
و یعنی لا اله الا الله است و در سنن ترمذی و ابن ماجه آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم
که افضل الذکر لا اله الا الله یعنی فاضلترین ذکر لا اله الا الله است و سبب فضیلت او از سایر
اذکار آنست که در لا اله الا الله چهار فضیلت است اول آنکه او مشتمل است بر اسم ذات
و این سبب آنست که چون این کلمه در یک پله ترازو قیامت نهند هر چند در پله دیگر از گناهان
که ما دون شرک است نهاده شود باسم الله مقاومت نکند چنانچه مفهوم میگردد از آخر حدیث
بطاقه که گفته است پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم که گران نمی آید با وجود اسم الله چیزی و
فضیلت ثانیه آنست که تکرار این کلمه بسبب غالب شدن محبت حق سبحانه بر محبت غیر و این

بردار و بیر که لایق شما ست و اسپ تو بیز تا دوش جو کدام مظلوم خورده است امروز او را قوت
دویدن حاصل آمده است تا تو در پشت او آهوی توانی زد مرا خوردن او را نباشد منقول است
از شیخ شبلی قدس الله روحه العزیز که او در زمان وفات خود میگفته بر من یکدرم مظلمه است و چند
هزار برای صاحب آن تصدق داده ام و هنوز بر دل من ثقلی از ان گران تر نیست **الذی**
لا اله الا هو صفت بعد از صفته است مر الله را پس حاصل المعنی بعد از ملاحظهٔ ربط این صفت
بموصوف مذکور یا چنین باشد که آمرزش میخواهم از خداوندی که نیست معبودی برحق مگر او و لفظ
آله بحسب اصل وضع بمعنی مطلق معبود است اعم ازین که معبودی برحق باشد یا بغیر حق همچون
اصنام مشرکان امام را دانزدی در اکثر مواضع استعمال معبود برحق است و اکثر مواضع ازان جهت
گفته شد که آلهة را در قرآن گاهی بر اصنام مشرکان اطلاق کرده شده چنانکه در آیهٔ کرد اتخذوا
من دون الله آلهة لعلهم ینصرون زیرا که درین آیه معبود بحق راست نیست و قاضی در
تفسیر فاتحه گفته و الاله فی الاصل للکل معبود تم غلب علی المعبود بحق و نیز محقق تفتازانی در مطول
افاده کرده که اگر آله در کلمه طیب بمعنی مطلق معبود برحق بود کذب لازم می آمد درین کلمه زیرا که
اصنام مشرکان معبودان ایشان اند پس چون توان گفت که نیست معبودی مگر خدای سبحانه
و اگر گفته شود که اگر بمعنی معبود بحق باشد لازم می آید که مشرک بگفتن کلمه طیب مومن نشود زیرا که
معنی نفی چنین میشود که نیست معبود بحق مگر الله سبحانه نه آنکه نیست معبود اصلا غیر از خدای سبحانه
پس لازم نیاید از کلمه طیب نفی الوهیة باطله پس مشرک باین کلمه مومن نشود گوییم معبود بحق معنی معبود
مستحق عبادت است و آله باطله نزد مشرکان مستحق عبادت باشد پس هرگاه که مشرک گوید نیست معبود بحق
غیر خدای سبحانه گویا گفته است که مستحق عبادت نیست مگر خدای سبحانه پس رجوع کرده باشد
از اعتقاد استحقاق عبادت اصنام پس گردد مومن و تفصیل و تحقیق درین مقام اینست که مستحق
عبادت پیش ما غیر از یک ذات نیست و از نزد مشرکان مستحق عبادت متعدد است یکی آنکه ما می
پرستیم و دیگر اصنام بجهة توسل ایشان یا بنها معبودی مستحق لذاته پس مستحق عبادت پیش ایشان
دو باشند یکی مستحق لذاته دیگری مستحق از جهة توسل و این هر دو قسم داخل مستحق مطلق اند پس هرگاه
که گوید نیست مستحق عبادت اصلا مگر خدای سبحانه لازم آید حصر مطلق مستحق در خدای سبحانه و شبکه نیست

کسے را خورده باشد مال کسے را ریخته باشد خون کسی را پس داده شود این صاحب حق را
از عملهای نیک او دیگر را از نیکیهای او پس اگر تمام شود نیکیهای او پیش از نیکه داده شود آنانکه
ادا کرده شود آنچه بروی است گرفته شود از گناهان صاحبان حق و انداخته شود بروی و بعد ازان
انداخته شود او را در دوزخ و نیز در صحیح مسلم آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که البته قصاص
طلبیده میشود برای گوسفندی بے شاخ از گوسفند شاخ دار و در کتاب شعب الایمان آمده از
عبد الله بن عمر رضی الله عنهما که گفت شنیدم از رسول صلی الله علیه وآله وسلم که گفت هر که بخرد
جامه بده درم و در وی یک درم حرام باشد قبول نمیکند حق سبحانه و تعالی نماز را از وی مادامی
که آن جامه بر وی باشد و در سنن ترمذی آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نمیرسد بنده
باین مرتبه که باشد از متقیان تا باین مرتبه نرسد که ترک کند چیزی را که باکی نیست در وی
از ترس چیزی که در وی باک است منقولست که یکی از سلاطین نزدیک حضرت سلطان الطریقة و
برهان الحقیقة مرتوب الطاف سبحانی ابو المکارم حضرت شیخ علاء الدولة السمنانی قدس الله تعالی
روحه العزیز آهوی فرستاده سلام رسانیده و نیازمندی نموده که این گوشت صید است بخور یکه
حلالست حضرت شیخ قدس سره گفت که مراد این حال سخن امیر نوروز یاد آمد که آن وقت که در
خراسان بود من بزیارت مشهد طوس رفته بودم و او بشنید و با پنجاه سوار از عقب من بیامد و گفت
میخواهم که مادامی که در خراسان باشی با تو باشم چند روز با وی مصاحب افتاد یکروز آمد و دو
خرگوش آورد و گفت که من خود زده ام بخور گفتم این گوشت خرگوش است هر کس که زده است بخورد
من نخواهم خورد گفت چرا گفتم بقول امام جعفر صادق رضی الله تعالی عنه حرام است چون از یکی بزرگان
او را حرام داشته است ناخوردن آن بهتر است مدتی برفت و روز دیگر بیامد و آهوی بیاورد و گفت
این آهوی را من زده ام به تیری که خود تراشیده ام و بدا سپی نشسته بودم که از پدران ما در قدیم
پیش از عارت تخم بر تخم بار سیده است گفتم این همان حکایت مولانای جلال الدین کرمانی است
که یکی از امرای مقبول که در حوالی همدان نشسته بود با وی دعوی ارادت میکرد روزی بر پیش وی
در آمد و مرغابی نهاد و گفت این را باز من گرفته است و حلال باشد مولانا تناول فرماید مولانا
گفت سخن در مرغابی نیست سخن دران است که باز تو دوش مرغ کدام پیره زن خورده است

جنازه آوردند گفتند که نماز کن بروی گفت آیا هست بروی قرض گفتند هست سه دینار گفت
آیا گذاشته است چیزی گفتند نی بروی نماز نکرد و گفت انداین نماز ناکردن بجهة آنست که نماز جنازه
استغفار است میت را و حق عبد با استغفار دفع نمیشود و هرگاه که استغفار پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم
دفع نکند حق عبد را از کسی پس کدام استغفار دفع خواهد کرد بلکه حق عبد از کسی بهیچ سبب
دفع نشود بغیر از ادای او یا باستحلال از صاحب حق و نیز در صحیح بخاری آورده حدیثی که مضمونش
آنست که ابوبکر صدیق رضی الله عنه بکبوبت طعام میخورد و بعد ازان دانسته که این طعام حق
عبد بوده پس امیر المومنین ابوبکر رضی الله عنه دست در حلق خود انداخته و چندان زور کرد
که آن طعام فرود آمده و در بعضی اخبار آمده که بعد ازان امیر المومنین ابوبکر صدیق رضی الله عنه
گفت که اگر آن طعام فرود نمی آمد چندان زور میکردم که رودهای من فرود آمدی پس هرگاه که
صدیق اکبر را رضی الله عنه که افضل امت است و مقدم ارباب مشاهده است حق عبد مباح
نباشد دیگر کرا خواهد بود و در سنن نسائی آمده که میگفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که پناه میگیرم بخدای
سبحانه از کفر و از دین یعنی حق عبد پس گفت مردی که یا رسول الله برابر میسازی کفر را بحق
عبد گفت آری و در صحیح مسلم آمده که گفت پیغامبر صلی الله علیه وآله وسلم آمرزیده میشود هر شهید را هر گناهی
که هست غیر ازدین پس هرگاه که شهادت کفارة حق عبد نشود دیگر کدام سبب فضلت کفارت او
شود و در سنن ترمذی و ابن ماجه و دارمی و مسند امام احمد آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم
نفس مومن متعلق است بقرض او تا آنزمان که ادا کرده شود آن قرض از وی و در شرح سنن آورده
که صاحب دین اسیر است شکایت میکند بخدای سبحانه از منتهای در روز قیامت و در مسند امام احمد
و شرح سنن آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که سوگند بآن خدای که نفس محمد بیدا اوست
که اگر مردی کشته شود در راه او و باز زنده شود و کشته شود در راه او و باز زنده شود و کشته شود در راه او حال آنکه
باشد در ذمه او حق غیر نمی در آید در بهشت تا زمان ادا کردن آن حق و در صحیح مسلم آمده حدیثی
که مضمونش آنست که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم گفت آیا میدانید که مفلس کیست گفتند
مفلس در میان ما آنست که نیست او را درهم و نیست او را متاعی پس گفت مفلس از امت من
آنست که بیاید در روز قیامت نماز و روزه و زکوة و حال آنکه دشنام کرده باشد کسی را و نسبت بزنا کرده

البته گناه او را بیامرزد چنانکه گفته ومن یعمل سوءا او یظلم نفسه ثم یستغفر الله یجد الله غفورا رحیما یعنی هر که از و واقع شود گناه صغیره یا ظلمی کند بر نفس خود بگناه کبیره بعد ازان آمرزش خواهد از خدای سبحانه می یابد خدایرا سبحانه آمرزنده و رحمت کننده و رحمت حق سبحانه عبارت است از انعام او و پس درین قول که یجد الله غفورا رحیما اشارت است بکمال الطاف و عنایت حضرت خداوند بحال بنده زیرا که بآن اکتفا نکرد که یجد الله غفورا بلکه گفته یجد الله غفورا رحیما یعنی چون استغفار کند بآن اکتفا نکنم که گناه وی را بیامرزم بلکه بران آمرزش که مطلوب اوست بیفزایم و انعام و اکرام نیز نمایم چنانکه بادشاهی گناه زندانی بخشد و خلعت نیز پوشاند و در صحیح مسلم آمده که گفت پیغامبر صلی الله علیه و آله وسلم که گفت حق سبحانه و تعالی که ای بندگان من شما گناه میکنید در شب و روز و من آمرزم همه گناهان را پس آمرزش جوئید از من تا بیامرزم شما را و در مسند امام احمد آمده که گفت پیغامبر صلی الله علیه و آله وسلم شیطان گفت سوگند بعزت تو ای پروردگار من که همیشه گمراه سازم بندگان ترا مادام که ارواح در اجساد ایشان باشد پس گفت پروردگار که سوگند بعزت و جلال من و به بلندی مرتبهٔ من که همیشه بیامرزم ایشان را مادام که آمرزش خواهند از من و در مختصر حصن حصین آورده از معجم کبیر طبرانی که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که آمرزش جوید برای جمیع مؤمنین و مؤمنات نویسد حق سبحانه و تعالی برای هر مرد مؤمن و زن مؤمنه یک نیکی کامل و نیز درین کتاب آورده از سنن ترمذی و معجم کبیر طبرانی که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که آمرزش جوید برای جمیع مؤمنین و مؤمنات روزی بیست و هفت بار یا بیست و پنج یا ربا شد ازان کسانی مستجاب الدعوت اند و ازان کسانی که رزق داده می شود بواسطهٔ ایشان تمام اهل زمین را و نیز درین کتاب آورده از صحیح ابن حبان و سنن ابی داؤد و در مشکات نیز آورده از مسند امام احمد و سنن ابی داؤد و ابن ماجه که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم هر که ملازمت کند استغفار را گرداند خدای سبحانه از برای وی از هر تنگی جای بدر آمدن و از هر اندوهی کشادگی و روزی رساند او را از جای که گمان نداشته باشد و در فضیلت استغفار احادیث بسیار است که اگر ذکر کرده شود تطویل می انجامد ولیکن باید دانست که گناهی که باستغفار آمرزیده شود گناهی است که تعلق بحق الله داشته باشد و آن نیز در ای نماز و روزه فرض باشد اما اگر در حق عبد باشد آن توبه و استغفار آمرزیده نشود و در صحیح بخاری آمده روزی پیش پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم

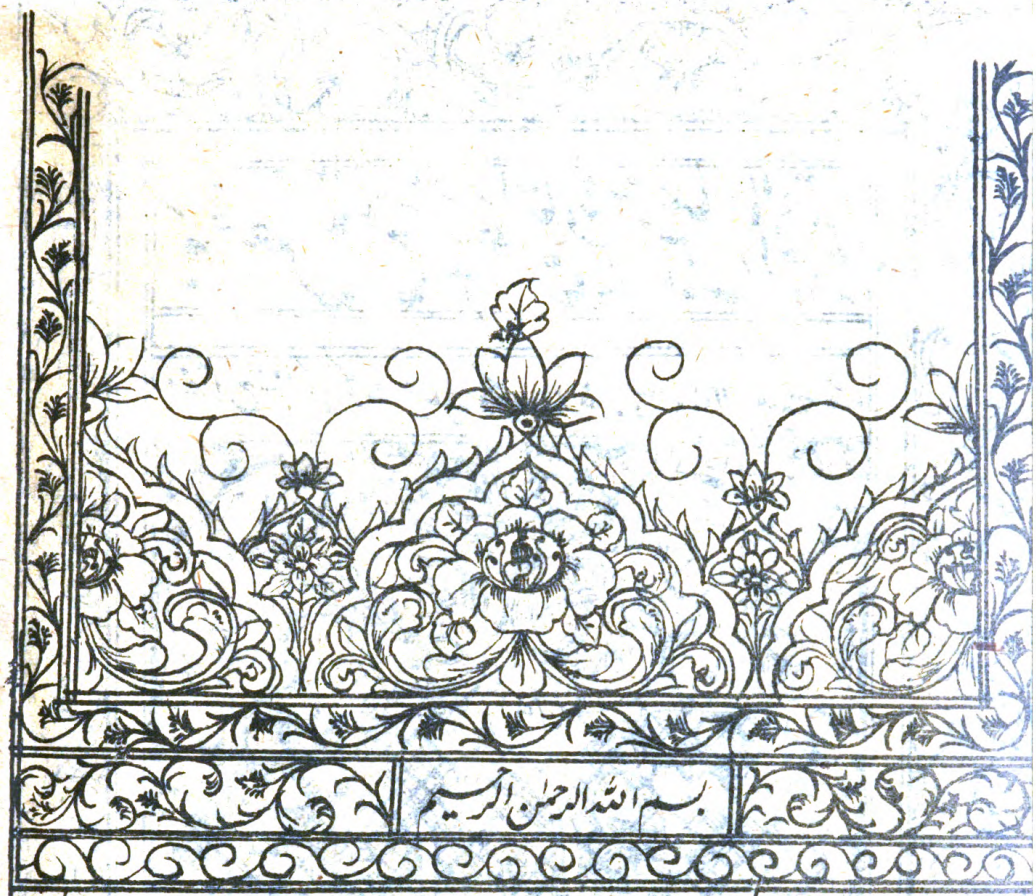
نماز مگر چهار یک نماز مگر پنج یک نماز تا که رسیده بده یک نماز پس بسبب استغفار یکی ازین معنی میتواند بود
اول آنکه بنده عالم شده باشد بمعنی اول که سوال بعد از صلوات مکتوبات استغفار بکند بجهة گناهان
سابق و دوم بنده واقف شده باشد بر معنی ثانی که صلوات مکتوبات کفارات اند گناهانی را که
درمیان ایشان واقع میشود ولیکن متردد باشد درین نماز او مقبول هست یا نی پس استغفار بکند
بجهة گناهان سابق بنا بر احتیاط که اگر نماز مقبول نباشد یاری بزبان استغفار کرده باشد
وسوم آنکه بنده مطلع گردیده باشد بر آنکه غفلت در نماز بسبب حضور خواطر نفسانی و هجوم وساوس
شیطانی است وسبب نقصان نماز پس استغفار بکند نه از برای گناهان سابقه بلکه از برای
این نماز که بغفلت و ترک ادب سودی شده و پوشیده نماند که وجه اخیر احسن وجوه ثلثه است
زیرا که دال است بر عدم اعتبار عمل نزد بنده و این وصفی است محمود که در وی است و بجای
قبول با وجود ادای بنقصان بخلاف وجه اول که او مشعر است باعتقاد بنده بنا بر عمل و این خصلتی
است مذموم که در وی است بیم رد عمل با وجود صحة ظاهری تا که گفته اند علامت عدم قبول عمل
نزد حق سبحانه اعتقاد بنده است بقبول آن و وجه ثانی ناطق است بانکه بنده متردد و غمناک است
میان قبول و عدم قبول و این نیز مستحسن نیست بلکه لایق بحال بنده آنست که اعتقاد عدم قبول
نزد او راجح باشد بنا بر آنکه غفلت و سهو بر بنده غالب است و اینجا گفته اند که سبحانک ما عبدناک
حق عبادتک یعنی پاکی ترا نه پرستیده ایم ترا پرستیدن حقیقی و لایق بجناب کبریای تو و اما سر
و ثلیث استغفار آنست که در صحیح مسلم آمده که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم وقتی که میگشت از نماز
بعد از سلام سه بار میگفت استغفر الله و نیز مبالغه و تکرار در دعاء و طلب مستحسن است و تکرار اگر
چه بدو بار حاصل می شود اما ختم عمل بر عدد فرد اولی است زیرا که در صحیحین آمده که پیغمبر صلی الله علیه
وآله وسلم گفت که خدای تعالی طاق است و دوست میدارد طاق را او اول مکرری که فرد
باشد ثلثه است اما کمال بمبالغه در استغفار آنست که بمرتبه هفتاد رسد چنانکه آیه کریمه استغفر لهم
سبعین مرة فلن یغفر الله لهم بآن مشعر است حاصل المعنی آنکه گوش تا توانی و استغفار کفار را
نهایتی رسانی خدای تعالی این دعا را از تو نخواهد شنید و ایشان را هرگز نخواهد آمرزید و اما فضیلت
استغفار آنست که حضرت حق سبحانه وعده فرموده در کلام مجید خود که هر که گناهی کند و آمرزش خواهد

آن باشد که میطلبم از خداوند سبحانه این کبر او پوشد وجود مرا و وجود اشیاء مرا از نظر من تا باقی نماند
در نظر شهود و غیر از ذات مقدس حضرت سبحانه و اعظم گناهان بعد از شرک نزد محققان وجود بشری
است که او مانع فناست کما قالوا وجودک ذنب لا یقاس بہ ذنب **بیت** روزی پدرم حکایتی
کرد + گز خیل محققان یکی مرد + از درد فراق خود برآشفت + در حالت سکر با خدا گفت +
کار دل دیده نورم از تو + آخر بچه جرم دورم از تو + گفتند تو ئی حجاب کس نیست + این نیستین
حجاب بس نیست + هی هے بخدای همچنین است + آنجا گنه کبیر انیست + این طرفه کسی
بدید هرگز + وین قصه کسی شنید هرگز + دیوانه شود هزار عاقل + آسوده کسی که هست غافل +
اگر گفته شود که استغفر الله صیغه مستقبل است و دلالت بران میکند که بعد ازین استغفار خواهد
کرد و حال آنکه این معنی مراد نیست پس چرا این لفظ اختیار کرده شد گویم بجهه آنکه مقصود تجدد و
حدوث است باین معنی که استغفار میکنم زمانا بعد زمان و ساعة بعد ساعة و قصد تجدد و حدوث
نتوان کرد مگر از لفظ مضارع و اگر گفته شود که ظاهر در طلب آمرزش آنست که گفته شود اللهم اغفر لی چنانکه
واقع شده در سایر مواضع استغفار از آنکه خبر داده شود که باستغفار مشغولم پس چرا اللهم اغفر لی نگفت گویم بجهت
آنکه لفظ امر گاهی برای قصد استعلاء می باشد مناسب حال بنده نیست پس تا توهم استعلاء کرده نشود و
ترک اگردد اختیار کرد آمرزش زیرا که نزد کریمان مجرد اظهار طلب و احتیاج کافی است از
برای خطا دیگر بباید دانست بسبب استغفار در عقب صلواة مفروضات یکی از سه چیز تواند بود
زیرا که سه معنی از احادیث معلوم میشود اول آنکه دعا و سوالی بعد از صلوات مکتوبات مقبول و مجاب
است چنانکه در سنن ترمذی آمده که گفته شده یا رسول الله کدام دعا مسموع تر است یعنی اقرب
باجابت است گفت آنکه در ثلث اخیر شب است و در عقب صلواة مکتوبات دوم آنکه صلوات
مکتوبات مکفران گناهانند چنانکه در صحیحین آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم که پنج نماز کفارت
اند گناهانی را که در میان ایشان واقع میشود وقتی که اجتناب واقع شود از کبایر سوم آنکه غفلت در
نماز گناه است چنانکه بصحت پیوسته که از نماز بنده همان قدر مقبول است که بحضور قلب مؤدی شده
باشد و تفصیلش آنست که در کتاب کلمة الطیب آورده از سنن اربع و مسند امام احمد و غیر آن که گفت
پیغمبر صلی الله علیه وسلم که بنده نماز میکند و حال آنکه نوشته نمیشود برای وی مگر نصف نماز مگر سه یک

شمارا از تفقه کردن زر و نقره و چیزی که بهتر است شمارا که رسیدن با دشمنان خود که کافران اند
پس بزنید شما گردنهای ایشان را یعنی شما غازی شوید و بزنند ایشان گردنهای شما یعنی
شما شهید شوید گفتند بلی یعنی خبر کنید ما را قال ذکر الله یعنی گفت که این آن چیز که همه مدح کردم
اورا ذکر خداوند است سبحانه و در مسند امام احمد و سنن ترمذی آمده که از پیغامبر صلی الله علیه
و آله وسلم پرسیده شد که کدام از بندگان فاضلتر است و بلندمرتبه ترنزد خدای سبحانه روز
قیامت گفت آنانکه بسیار یاد کنند خدایرا سبحانه و باز گفته شد که یا رسول الله کیست غازی
در راه خدای تعالی سبحانه گفت اگر بزند کسی شمشیر خود را در کافران و مشرکان تا که کشته شود
و رنگین شود بخون تحقیق که ذاکر خداوند سبحانه افضل است از روی درجه و باید دانست
که در خبر است که هر کلمه که در و ثوابی است چون بدر آید از دهان بنده حضرت حق سبحانه اورا
مرغی بساند که نام آن مرغ همین کلمه است مثلاً اگر سبحان الله گوید نام او سبحان الله باشد و آن
مرغ همیشه ثناء حق سبحانه گوید و گوینده خود را نزد حق سبحانه و تعالی یاد کند و ثواب آن ثنا را آن
گوینده را باشد و در کلام بعضی از عارفان قدس الله اسرارهم آمده که روزی شخصی در دریای
افتاد و بسی دست و پای زد و سعی بلیغ نمود که خود را بکنار دریا رساند نتوانست پس در آن وقت
این کلمه بر زبانش بگذشت که ذلک تقدیر العزیز العلیم یعنی اینست تقدیر خداوند دانا چون
این کلمه بر زبانش بگذشت فی الحال دید که مرغی رسید و چنگ در وی زد و او را در کنار دریا
نهاد و خود دور تر بنشست آن شخص دران حال پرسید که تو چه مرغی که با من اینچنین کار کردی
آن مرغ گفت ذلک تقدیر العزیز العلیم استغفر الله العظیم سه بار بخواند یعنی آمرزش میخواهم از
خداوند بزرگوار بدانکه معنی استغفار طلب مغفرت است و معنی مغفرت ستر است یعنی
پوشیدن پس معنی استغفر الله العظیم بحسب تحقیق این باشد که میطلبم از خدای بزرگوار
سبحانه پوشیدن گناهان خود را تا ظاهر نگرداند بر غیر در دنیا و آخرت و نیز باید دانست که این
معنی یعنی ستر گناه معنی استغفار اهل ظاهر است اما استغفار کاملان و ارباب سلوک عبارت
است از طلب پوشیدن وجود خود و وجود اشیا را از نظر شهود تا معنی فنا که مشهور است بحق
سبحانه و زهولست از ماسوی محقق گردد پس طالب فنا و مشتاق لقا گوید استغفر الله العظیم یعنی

تا برآمدن آفتاب دوستر است نزد یک من ازین که آزاد کنیم چهار کس از فرزندان اسماعیل علیه السلام
و نیز در سنن ترمذی آمده که گفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هر که بگذارد نماز بامداد را در جماعت و بعد ازان
بنشیند و یاد کند خدای را سبحانه تا برآمدن آفتاب بعد ازان بگذارد دو رکعت نماز باشد او را ثواب
حج و عمره تامه تامه تامه و در صحیح مسلم آمده که نیست که بنشیند قومی که یاد کنند خدای را سبحانه مگر این
که احاطه کند ایشان را ملایکه و فرو گیرد ایشان را رحمت و فرو آید بر ایشان سکینه یعنی ثبات و قرار
دل و یاد کند ایشان را حق سبحانه و تعالی در جماعتی که نزد پروردگار ند و نیز در صحیح مسلم آمده که گفت
پیغامبر صلی الله علیه وآله وسلم که خدای را سبحانه فرشتگان اند سیر کننده و گردنده که فاضلان ملایکه اند میطلبند
مجلسهای ذکر را پس هر گاه که یافتند مجلس که در وی ذکر است می نشینند با ایشان و می پیچند بالهای
خود تا پر میسازند میان خود میان آسمان و دنیا و هر گاه که پریشان شوند اهل ذکر ازین مجلس
عروج کنند ملایکه و بر آیند بآسمان کیفیت پرسد حق سبحانه و تعالی از ایشان و حال انکه او دانا
تر است از کجا آمدید گویند از پیش بندگان تو که در زمین اند تسبیح میگویند ترا و تکبیری گویند و لا
الٰه الا الله میگویند و حمد تو میگویند و از تو چیزی می طلبند گوید چه می طلبند از من گویند میطلبند از
تو بهشت گوید آیا دیده اند بهشت مرا گویند نی ای پروردگار گوید بطریق تعجب که چون باشد اگر
ببینند بهشت را گویند امان میطلبند از تو گوید از چه امان میطلبند از من گویند از دوزخ تو گوید آیا آنها
دیده اند دوزخ مرا گویند نی گوید آیا چون باشد اگر ببینند دوزخ مرا گویند ملایکه که آمرزش میخواهند از تو
گوید که آمرزیده ام ایشان را و بدادم انچه می طلبند و امان دادم ایشان را از انچه امان میخواهند پس
گویند ملایکه که ای پروردگار ما در میان این ذاکران که آمرزیدهٔ فلان بنده بسیار گناه گار ست
که میگذشت اینجا پس بنشینند ایشان گوید پروردگار که آمرزیدم یعنی و ایرا نیز بخشیدم و این نیز قومی اند
که بدبخت نمی باشد بسبب ایشان امت ایشان **بیت** نارخندان باغ را خندان کند ✤ صحبت
مردانت از مردان کند ✤ گر نو سنگ خارهٔ مَرمَر شوی ✤ چون بصاحب دلرسی گوهر شوی ✤ هر محال از
حال ایشان حال شد ✤ بخش آنجا رفت نیکو فال شد ✤ و در موطای امام مالک و مسند امام احمد حنبل و
سنن ترمذی و سنن ابن ماجه آمده که پیغمبر گفت صلی الله علیه وآله وسلم که آیا خبر بکنم شما را به بهترین
اعمال شما و پاکیزه ترین اعمال شما و بادشاه شما و بلند ترین اعمال شما در درجات شما و بچیزی که بهتر است

یافته وجه تسمیهٔ اورا بفتحیه نیز همین است و این ضعیف گوید بیت هر که با ذکر خدا انس بگیرد شب و روز * گر بود مردهٔ صد ساله که روحش نجشد * هر که در فاتحهٔ روز بفتحیه شتافت * هیچ شک نیست که فتاح فتوحش نخشد * و این کمینه وقتی حاضر بود در حلقهٔ اورا د بخدمت حضرت قطب الاقطاب فی الآفاق و آن مقتدای با استحقاق و آن مقبول ارباب انتباه و آن مقتول راه آله حضرت شیخ عماد الدین قدس الله روحه العزیز که ناگاه ازان منت بادهٔ عرفانی و محرم اسرار رحمانی صیحهٔ عجیبی واقع شد و حالتی غریب بوجود آمد و چون بعد از اوراد از سبب آن پرسیده شد فرمودند که همچنین معلوم شد که بجهت هر کلمه از کلمات این اورا د جمعی از ملایکه تعین یافته که چون قاریان اورا د بآن کلمات رسند آن جمع از ملایکه با قاریان موافقت نموده مدد گاری نمایند و دران اثنای بکلماتی رسیده شد که از جانب حضرت حق سبحانه بجمع ملایکه ندا آمد که همه مدد گاری کنید چون همه ملایکه با قاریان خواندن گرفتند حالتی عجیب دست داد و این صیحه ازین جهته بود و بالجمله برکات و خاصیات این اورا د بسیار است اما چون الفاظ شریفهٔ این اورا د عربی واقع شده و هر خواننده را قوت آن نیست که استخراج معانی از الفاظ عربی تواند کرد و حال آنکه انچه بر زبان بگذرد و دل از آن غافل باشد اعتبار چندانی ندارد بلکه آنکس بعتاب نزدیکتر است از ثواب چه رسد زیرا که اگر کسی در مدح پادشاهی مجازی لفظی ذکر کند که معنی آن نداند و آن پادشاه بران حال مطلع گردد هر آئینه در محل غضب باشد زیرا که از و حسابی نگرفته و در مدح او لفظی چند کیف ما اتفق سرهم کرده و شک نیست که این عمل مشعر بسخریه و استهزا است پس چون باشد حال آنکس که توجه بپادشاه حقیقی نماید و با و سخن گوید و ظاهر و جد کند و داند که چه میگوید چون صورت حال بدین منوال بود مناسب نمود که الفاظ شریفهٔ او بر وفق انچه از کتب تفاسیر و شروح احادیث و کتب لغت مفهوم میگردد تفسیر کرده میشود تا باشد که ازان ذوقی که از خمخانهٔ عشرت و از نشاهٔ شراب محبت سبب تعقل معانی عبارات شریفهٔ او و ادراک بشارات و اشارات لطیفهٔ او بر قلوب مستان آله و بر اسرار سالکان این راه فایض شود جرعهٔ بکام جان این لب تشنهٔ زلال وصال و این آرزومند وصال لایزال برسد مصرعه وللارض من کاس الکرام نصیب * بیت ولازمیکد هاروزه و شب گدائی کن * بود که درد کشان جرعهٔ بما بخشند * و از جملهٔ اخباری که دال است بر فضیلت ذکر از نماز بامداد تا برآمدن آفتاب آن حدیث است که در سنن ابی داؤد وارد شده که گفت پیغمبر علیه السلام که هر آئینه این که بنشینیم با جماعتی که یاد کنند خدا یرا عزوجل از نماز بامداد

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الفتاح الذی فتح علی المستفتحین ابواب الفتوح وجعل الاوراد الفتحیة اوراد اللتراکیب علی النفس المجموع
والصلوة والسلام علی رسوله محمد سید اهل الارشاد وعلی آله واصحابه الداعین الی سبیل الرشاد اما بعد
همی گوید سالک بادیهٔ پریشانی وسالک زاویهٔ حیرانی محب طریق جیند وسری احقر عباد محمد جعفر
جعفری عفا الله عنه پوشیده نماند که این اوراد فتحیه که منسوب است بحضرت قطب الاقطاب
وسلطان اولی الالباب وآفتاب آسمان هدایت وآن دُر دریای درایت آن مقتدای حقانی
وآن مرشد صمدانی حضرت امیر سید علی همدانی قدس الله سره العزیز وافاض علینا برکه واین اوراد
کثیر البرکات وعظیمة الخیرات از آیات بینات حضرت صمدیه واحادیث صحیحهٔ حضرت مصطفویه
شاهد است صادق وبرهانی است ناطق بر جزالت حال کلمات طیبات او وبر جلال وکمال
برکات وخاصیات او چنانکه در وقت تفسیر این کلمات شواهد وبینات ذکر کرده آید ودلیل
فضیلت وبرهان عظیمت او همین بس که بصحبت پیوسته که هر کلمه از کلمات زاکیات او سبب
فتح تیری از پیران طریقت بوده قدس الله تعالی اسرارهم که بران مداومت مینموده وفتح خود را در آن

به فیض فتاح مستعین و گشایش نخست صاحب الیقین

مفتاح خزائن برکات غیبیه و کلید کنوز وسعت لاریبیه اعنی

شرح اوراد فتحیه

از تصنیفات سالک مسالک طریق معنی گستری ملا محمد جعفر رضا جعفری

در مطبع نامی منشی نول کشور به قالب طبع ریخته شد

اطلاع

اس مطبع میں ہر علم وفن کی کتب موجود ہیں شائقین کو فہرست مطول سے جو علیحدہ موجود ہے اور درخواست کرنے سے مل سکتی ہے معلوم ہو سکتا ہے کہ قیمت اس سال میں نہایت ارزاں مقرر ہوئی ہے ہم صرف کتب دینیہ مذہب اہل اسلام از فقہ حنفیہ و امامیہ وغیرہ اردو و کتب مذہبی اسلام فارسی و عربی سے کچھ کتابیں ذیل میں درج کرتے ہیں

کتب دینیہ مذہب اہل اسلام از فقہ حنفیہ و امامیہ وغیرہ اردو

در مختار اردو چہار جلد بطرز ترجمہ مولوی خرم علی مرحوم و مولوی محمد احسن صاحب۔

شبہ احمدی۔ سراپا احمدی کا بیان ہے۔

مثنوی زار۔ دعوت عرب کا اسلام کا قبائل قریش کو دو ازدہ مجلس مسمی بریاض الازہار۔ در حالات پیغمبر اسلام۔

اسرار کربلا۔ حالات کربلا از منشی محمد ظہیر الدین مرحوم بلگرامی بعد حمد و نعت۔ فقہ اثنا عشری میں ہے۔

مہر نبوت۔ تصنیف محمد مرد الغلیخان بہادر نظام نعت میں

رموز القرآن۔ اوقاف وغیرہ قرآن کے نکات کا بیان

آثار محشر علامات و حالات قیامت مثنوی میں مذکور ہیں

تفسیر سورۂ یوسف منظوم۔ مشہور و مستند کتاب ہے

اکسیر ہدایت۔ ترجمہ کیمیائے سعادت۔

خلاق العارفین اردو ترجمہ احیاء العلوم کامل در چہار جلد

رسالہ ہدایت الکونین الی شہادت الحسنین۔

تحفہ درود ملقب بتحریر الکلام مولفہ مولوی منظور احمد صاحب

رسالہ کشف الانبیا اردو۔ مصنفہ مولوی ظہور الحق صاحب۔

شجرہ طیبہ ای اسماء دوازدہ امام۔

دہ مجلس منظوم۔ اس کتاب میں حضرت خاتم المرسلین سے تا معرکہ کربلا علی الترتیب چودہ مجلسیں ہیں۔

راہ نجات۔ از مولوی محمد علی صاحب مسایل صوم و صلوٰۃ

تفسیر زاد الآخرت۔ چار جلدیں منظوم مثنوی جامع المتن

قرآن شریف ہے چار مضرعی چھپی ہے تصنیف مولوی عبد السلام بدایونی۔

مجموعۂ نود دہ۔ نام شامل دعای معنی و قصیدہ بردہ و قصیدہ دبانت سعاد و قصیدہ عوشیہ و دعای سیفی وغیرہ۔

مفتاح الجنت۔ تصنیف مولوی کرامت علی جونپوری فقہ

خلاصۃ المصائب۔ در مصایب اہل بیت علیہم السلام

دہ مخزن اردو۔ در مصایب شہدا کرام۔

تاریخ مدینہ ترجمہ جذب القلوب در فضائل مدینہ

تفسیر سورۂ فاتحہ۔ تصنیف مولوی اکرام الدین فنا

وفات نامہ۔ تصنیف فنا اکبر آبادی ذکر وفات پیغمبر

حقیقۃ الصلوٰۃ نماز و روزہ کی فضیلت کا ذکر ہے۔

سبیل الجنان۔ مصنفہ میر علی مخلص باہمیر تکمیل الایمان کا ترجمہ

مجموعۂ نوشۂ عقبی در وظائف اسمار الٰہی و اسمار رسالت پناہی

کشف الحاجات۔ یعنی بالامد منہ اردو مسائل فقہ حنفی میں

تذکرۃ الجمعہ۔ تصنیف مولوی قطب الدین خان بہادر دہلوی در فضیلت جمعہ۔

فلاح دارین۔ آداب معاشرت شرعی کے بیان میں۔

ترغیب الفرقان۔ در فضائل قرآن۔

موضح الحق۔ مسائل جزئیہ ضروری مفید عام طالبان دین کے

تحفۃ الزوجین۔ میاں بی بی کے حقوق اور ادائے فرائض معاشرت

احکام العیدین تالیف مولوی قطب الدین نانک مرحوم میاں بیگ

تحفۃ الاخیار۔ ترجمہ مشارق الانوار ترجمہ احادیث

ہزار مسئلہ۔

تحفۃ العوام۔ یہ مشہور کتاب مسائل مذہب امامیہ میں ہے

مظاہر حق ترجمہ مشکات شریف علم حدیث میں چار جلد۔

نور نامہ۔ نور محمدی کا بیان۔

قیامت نامہ بہشت نامہ۔ در حالات قیامت۔

صبح کا ستارہ۔ حالات بہشت و دوزخ و قیامت۔

خدا کی رحمت۔ حال پیدائش حضرت علیہ السلام۔

شرع محمدی عقائد اہل السنن و نماز و روزہ مولفہ محمد خان قلندر

اسرار نبوت۔ یہ کتاب فضائل نبوت پیغمبر میں بطور مولد شریف

تحریم النساء۔ مصنفہ مولوی قطب الدین مرحوم۔

شرح چہل حدیث۔ تصنیف میر علیصاحب بن حافظ علیصاحب

حلیۃ العرائس۔ فقہ اثنا عشری کے مسائل تقسیم مراسم عورات

کے لئے عمدہ انتخاب ہوا ہے تصنیف شیخ مراد علی لکھنوی

رسالہ کلید باب الحج۔ تصنیف حاجی انور علی احکام حج میں

سراج السالکین۔ ترجمہ منہاج العابدین تصنیف امام غزالی

فضائل الشہور و الصیام روزہ و نماز کی فضیلت میں

تنبیہ الغافلین۔ شریعت اسلام و مسائل دین میں۔

فضائل درود و سلام۔ تصنیف مولوی عبد العلی صدر آئی

گلدستہ کرامات۔ مصنفہ مفتی غلام سرور لاہوری در ذکر

کرامات حضرت محبوب سبحانی رضی اللہ عنہ۔

گلزار جنت۔ تصنیف مولانا قطب الدین صاحب دہلوی

رسالہ شطرنج مسمی بہ عجالہ ہادیہ تصنیف حافظ مولوی عبد اللہ

بلگرامی۔

Sharah Nurad fatiha

به فیض فتاح مستفیض و کشایش بخش محسن صاحب الیقین

مفتاح خزائن برکات غیبیه و کلید کنوز وسعت لاریبیه اعنی

شرح نور الفتوح

از تصنیفات سالک مسالک طریق معنی گستری ملا محمد جعفر صاحب جعفری

در مطبع نامی منشی نول کشور به قالب طبع ریخته شد

Sharḥ-i-Aurād fatḥiyat.

Muḥammad Ja'far, Ja'farī

1876.

49 C 140

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.

Presented

by

Munshi Newul Kishore.

49 C 140